VERHANDELINGEN,

RAAKENDE DEN

NATUURLYKEN EN *GEOPENBAARDEN*

GODSDIENST,

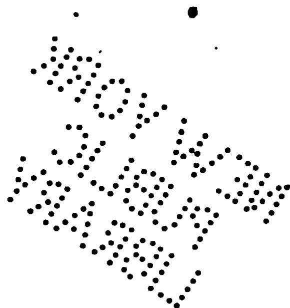
UITGEGEEVEN DOOR

TEYLER'S

GODGELEERD GENOOTSCHAP.

XXI. DEEL.

TE HAARLEM
by JOH. ENSCHEDÉ en Zoonen
en J. VAN WALRÉ,
MDCCCV.

VERGELYKING

DER

ZOENOFFERHANDE VAN CHRISTUS

MET DE

ZOENOFFERHANDEN DES OUDEN VERBONDS,

IN DRIE

PRYSVERHANDELINGEN

VAN DEN EERW. HEER

RINSE KOOPMANS

wien de Gouden Eerprys is toegeweezen,

VAN EENEN ONGENOEMDEN SCHRYVER,

EN VAN DEN EERW. HEER

GERBRAND BRUINING

IN 'T LICHT GEGEEVEN DOOR

TEYLER'S

GODGELEERD GENOOTSCHAP.

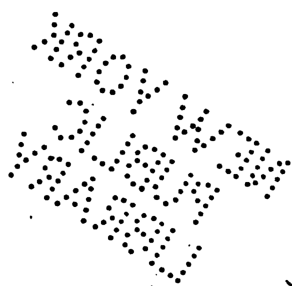

TE HAARLEM BY

JOH. ENSCHEDÉ EN ZOONEN en

J. VAN WALRÉ,

1805.

VOORREDEN.

De leer van 's menschen verzoening met God, door Jesus Christus, den Gekruisten, is eene zoo onbetwistbaare als hoogstgewigtige leer van de Heilige Schriften des Nieuwen Verbonds, en wordt ook van alle Christenen daar voor erkend. Doch over den zin, waarin men deeze leer heeft optevatten, loopen hunne gedagten wyd en breed uit elkander.

De meening der verkondigers van 't Euangelie, als zy van onze verzoening met God, door Jesus Christus, den Gekruisten, spreeken, hebben veelen, sedert lang, geoordeeld, hierop neder te komen: By zyn lyden en sterven heeft zig Gods zoon in de plaats der zondaaren bevonden, de straffe gedraagen, die zy verdiend hadden, en voldaan aan Gods geregtigheid, die deeze straffe van hun of van iemant anders in hunne plaats vorderde. Maar al vroeg ook heeft een groot getal anderen in dit begrip zwaarigheden ontmoet, die hun deszelfs aanneeming onmooglyk maakten. En was het voor deezen geheel natuurlyk, dat zy naar eene andere verklaaring, aan zulke zwaarigheden niet onderheevig, en met Gods woord bestaanbaar, uitzagen, 't gevolg is ook geweest, dat 'er meer dan eene verklaaring te voorschyn gekomen is, welke men oordeelde deeze vereischten te bezitten.

Met dat al heeft niemant der eenen of anderen het zoo verre kunnen brengen, of het is verstandigen en onbevooroordeelden niet zelden moeilyk gevallen, uit hunne onderscheiden opvattingen eene keuze te doen, waarin zy met volkomen vertrouwen konden berusten. En de aanmerking hiervan heeft de Leden van Teylers Godgeleerd Genootschap bewogen, tot het voorstellen hunner vraage, noopens de overeenkomst der Zoenofferbande van Christus, met de Zoenofferbanden des Ouden Verbonds, hoopende, dat daarop eenig antwoord zou inkomen, 't geen of de zwaarigheden van het eerstgemelde gevoelen beter zou wegneemen, of een der laatstgenoemden in klaarder licht stellen, of iets meer voldoende leveren, dan tot nog toe geschied is, en, zoo dit al niet gebeuren mogt, 't zy door den aart des onderwerps, of door andere oorzaaken, dat zy wel iets zouden ontvangen, 't geen sommigen behulpzaam kon zyn, om zig beter denkbeelden van de zaak te vormen, dan zy tot nog toe hadden.

Alhoewel zy, nu, geenszins beweeren kunnen, met dit hun voorstel zoo geslaagd te zyn, dat zy de vervulling deezer hoope, in alle derzelver uitgestrektheid, mogten aanschouwen, ten eenenmaale, nogthans, hebben zy zig daarin niet bedroogen gevonden. Immers eenige, naa hun begrip, in 't geheel of voor een goed gedeelte, leezenswaardige antwoorden op de vraag zyn hun toegezonden. En onder deezen is, door hen, met Heeren Directeuren van Teylers nalaatenschap, tot het ge-

gezamenlyk doen van uitspraak over de ingekomen stukken vergaderd, by meerderheid van stemmen, de Gouden Eerprys toegeweezen aan eene uitvoerige Verhandeling, welke, by het openen van het nevensgaand verzegeld briefje, gebleeken is te zyn van den Eerwaarden Heer RINSE KOOPMANS, *Leeraar der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam. Doch buiten deeze zyn nog twee andere Verhandelingen, insgelyks by meerderheid van stemmen, waardig gekeurd door den druk gemeen gemaakt te worden, de eene van een Schryver, die niet verkoozen heeft zyn naam te melden, weshalven zyn Billet ongeopend verbrand is, de andere van den Eerwaarden Heer* GERBRAND BRUINING, *Remonstrantsch Gereformeerd Predicant te Nieuwkoop, en werkend Lid van het Utrechts Genootschap van Konsten en Weetenschappen.*

Te gereeder is men geweest, om deeze twee Verhandelingen by de bekroonde te voegen, aangezien de Schryvers, noopens de leer der Verzoening door 's Heilands lyden en sterven, en van den Heer KOOPMANS, *en onder elkander, verschillen. Aan den ernstigen onderzoeker moet dit te meer gelegenheid geeven, om de zaak van verscheiden kanten te beschouwen, en dus te minder gevaar te loopen van 'er een averechts vonnis over te vellen.*

De Leden des Genootschaps zyn niet onbewust, dat dit gevaar, langs denzelfden weg, nog zou verminderd zyn, indien men ook een of meer Verhandelingen hadt

 doen

doen drukken, ter handhaaving van de Leer der Genoegdoening, door het ondergaan van de straffe der zondaaren, strekkende, zynde alle de aangekondigde van tegenstanders deezer leere afkomstig. Maar dit was buiten hunne magt, daar zy van deeze soort niets ontvangen hebben, welks uitgaave by iemant der beoordeelaaren kon in bedenken komen.

Voor 't overig moogen zy nog aanmerken, dat het verschil in gevoelen, tusschen de Schryvers der drie Verhandelingen plaats hebbende, hen ontslaat van te herhaalen, dat zy niet geagt willen worden, de gevoelens, in de Verhandelingen begrepen, voor hunne rekening te neemen, 't zy in de hoofdzaak, 't zy in byzonderheden tot staaving of ophelderirg der hoofdzaak aangevoerd, 't zy enkel by gelegenheid van zulke byzonderheden voorgedraagen.

En hiermede deeze Verhandelingen in 't licht geevende wenschen zy, dat de inhoud gedyen mooge tot eer van God, den goeden en barmhartigen, tot verheerlyking van Jesus Christus, Gods zoon, onzen liefderyken Verlosser, en tot verlichting en heil van allen, waartoe deszelfs invloed reiken zal.

AAN-

AANWYZING

DER

ANTWOORDEN,

IN DIT DEEL,

OVER DE VRAAG:

VAN WELKEN AART WAREN DE ZOENOFFERHANDEN ONDER HET OUDE VERBOND? HEEFT DE DOOD VAN CHRISTUS DAARMEDE EENE GENOEGZAAME OVEREENSTEMMING, OM MET DE DAAD IN HET LICHT VAN EEN ZOENOFFER BESCHOUWD TE WORDEN? ZO JA, HOE VERRE STREKT ZICH DEEZE OVEREENSTEMMING UIT?

I. Antwoord van RINSE KOOPMANS, Leeraar der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam, onder de Zinspreuk:

Laboremus vitæ nostræ sanctimoniam pro Sacrificio offerre: Nemo enim bonus Dei Sacerdos esse potest, nisi qui se ipse Hostiam producens, propriam Animam, quasi Simulacrum quoddam ædificet, et Mentem et Intellectum in Templum constituat, in quo divinam lucem suscipere possit.

Verba PORPHYRII apud J. SAUBERTUM, de sacrificiis Veterum, p. 635. Bladz. 1.

II. Antwoord van eenen Ongenoemden Schryver, onder de Zinspreuk:

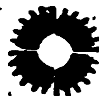
Geen Goud of Eer; maar de Waarheid, is myn Doel. 225.

III.

III. Antwoord van GERBRAND BRUINING, Remonstrantsch Gereformeerd Predikant te Nieuwkoop, en Werkend Lid van het Utrechts Genootschap van Konsten en Weetenschappen, onder de Zinspreuk:

Juvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi, manibusque teneri.

HORATIUS. 333.

ANT-

ANTWOORD

OP DE

VRAAG,

VAN WELKEN AART WAREN DE ZOENOFFERHANDEN ONDER HET OUDE VERBOND? HEEFT DE DOOD VAN CHRISTUS DAARMEDE EENE GENOEGZAAME OVEREENSTEMMING, OM MET DE DAAD IN HET LICHT VAN EEN ZOENOFFER BESCHOUWD TE WORDEN? ZO JA, HOE VERRE STREKT ZICH DEEZE OVEREENSTEMMING UIT?

DOOR

R. KOOPMANS,

LEERAAR DER DOOPSGEZINDEN TE AMSTERDAM.

ONDER DE ZINSPREUK:

Laboremus vitæ nostræ sanctimoniam pro Sacrificio offerre: Nemo enim bonus Dei Sacerdos esse potest, nisi qui se ipse Hostiam producens, propriam Animam, quasi Simulacrum quoddam ædificet, et Mentem et Intellectum in Templum constituat, in quo divinam lucem suscipere possit.

Verba PORPHYRII apud J. SAUBERTUM de sacrificiis Veterum p. 635.

Aan welke Verhandeling, door TEYLERS GODGELEERD GENOOTSCHAP, de GOUDEN EERPENNING is toegeweezen.

VERHANDELING

OVER

DE ZOENOFFERS DER WET, EN DEN DOOD VAN CHRISTUS, MET DEZELVEN VERGELEEKEN.

INLEIDING.

§ I.

Zo gewigtig deeze vraag ten aanzien van derzelver inhoud mag gerekend worden, zo gepast is dezelve ingericht en voorgedraagen. *Gewigtig*, moet elk de vraag keuren; niet alleen, wyl dezelve één der hoofdleerſtukken van den Christelyken Godsdienst raakt; maar ook, uit hoofde van het aanmerklyk verſchil in gevoelens, 't welk ten dien opzigte, onder de Godgeleerden, heeft plaats gehad, en nog niet is wechgenomen. Ten aanzien van de *Inrichting* der vraage zal het oordeel minder eenſtemmig zyn. Sommigen zullen denken, dat het

 pad,

pad, oudtyds betreden verkieslyker zy, langs 't welk veelen den aart van de zoenoffers des O. Verbonds zoeken optehelderen, uit het geen aangaande den dood van Christus in het N. Verbond vermeld wordt; als zynde daar in, naar hun gevoelen, te vinden de ſleutel veeler verborgenheden, in het plegtige van den Moſaiſchen Godsdienst opgeſloten. Anderen zullen den tegengeſtelden weg veiliger rekenen, op welken men eerst den aart der zoenoffers van het O. Verbond gaat onderzoeken, om door rechtmatige overbrenging, naar aanwyzing der H. Schriftuure, daar uit af te leiden, in welk een licht de dood van Christus te beſchouwen zy, wanneer dezelve, gelyk dikwyls het geval is, als een zoenoffer wordt voorgeſteld.

De laastgenoemde wyze van onderzoek verdient, myns agtens, den voorrang, en hun voorbeeld, die deezen weg reeds zyn ingeſlaagen, boven dat van anderen, navolging. Immers wanneer wy uit de gezegden, in de ſchriften des N. Verbonds voorkomende, welke van den dood des Heilands gewag maaken, met zinſpeeling op de offers, oudtyds in gebruik *ter bekrachtiging van Verbonden*; wanneer wy uit die ſpreekwyzen wilden afleiden, hoedanig de aart dier verbondsoffers onder de vroegere Bedeelingen geweest zy; wy zouden, te recht, beſchuldigd worden eenen verkeerden weg in te ſlaan, en even eens te handelen, als of wy, uit het

geen

geen door den Ap. PAULUS (*) gezegd wordt van de Besnydenis des harten, en het uittrekken van het ligchaam des zondigen vleesches, wilden opmaaken, dat de Instelling der Besnydenis (Gen. XVII) volgens derzelver oorspronklyke verordening, deeze besnoejing der zondige lusten aanduidde; of uit 's Apostels menigvuldige zinspeeling op de wedloopen der ouden den wezenlyken aart dier spelen wilden afleiden.

Willen wy de regels eener goede uitlegkunde volgen, wij moeten deeze en soortgelyke spreekwyzen verklaaren uit het geen ons, zo uit den aart der dingen, als door andere aanwyzing bekend is, nopens de zaaken of gebruiken, waarop die spreekwyzen zinspeelen. Dan zullen wy de waare kracht en meening dier gezegden of toespeelingen kunnen

vat-

(*) *Rom:* II. 29. *Coll.* II, ii. Zeer bevreemdt het mij bij den Eerw. TAYLER dit volgende te vinden. „ In de Instelling der Besnydenis, wordt geen verder berigt van de meening dier Godsdienstige plegtigheid gegeeven, dan dat dezelve een teken was van het verbond, 't welk God toen met ABRAHAM maakte. Doch indien wij de schriften der Propheeten en Apostelen inzien, zo zullen wy gewaar worden dat dezelve betrekking had op het *harte* en betekende de besnoejing der ongeschikte begeerlykheden, of *het afleggen van het ligchaam der vleeschlyke zonden*, ten einde den Geest te schikken tot oprechte liefde en gehoorzaamheid jegens God. *Verhandeling over de schrift. leere der verzoening*; bl. 14.

Zou men niet met het zelfde recht eene geestlyke betekenis, als oorspronklyk eigen aan de wedspelen der Grieken, kunnen agten, uit hoofde van de zinspeeling op dezelven in de schriften der Apostelen?

[illegible]. en de H. Schriften overeenkomstig den geest en het oogmerk van derzelver opstelleren verklaren.

Zo lang er dus geene duidelyke aanwyzing in de Openbaring des O. of N. Verbonds voor handen is, dat men in de verklaring der zoenoffers van dezen weg behoort af te wyken; zo lang het nog bewezen wordt, in welken zin men opvatten moet, 't geen te vinden is by den schryver aan de Hebreën [illegible] *de schaduwe der toekomende goederen*: zo lang past het ons, in gelyke manier te handelen, met die spreekwyzen in het N. Verbond, waar in de dood van Christus wordt voorgesteld als een *Zoenoffer*. Het is, uit dien hoofde, dat *Teylers Godgeleerd Genootschap*, myns oordeels, de belangryke vraag op de beste wyze heeft ingericht.

§ 2.

De Hoofdverdeeling, in het antwoord te volgen, wordt door de vraag zelve aangewezen. *De aart der Zoenoffers van het O. Verbond* moet het eerst nagespoord worden. Voor ik, echter, hiertoe overgaa, neem ik de vryheid het volgende aan te merken.

1. Men zal het onzydigst zyn, wanneer men onder de beantwoording zich verplaatst, in den toestand van eenen onderzoeker, die voor als nog, van de

de Christelyke Bedeeling niets weeten wil, zich daarmede niet bemoeit, of aan het geen hem deswege bekend is, op zyne naaſpooring, geenen den minſten invloed veroorlooft; in den toeſtand van eenen onderzoeker, die alleen tot leiddraad neemt, 't geen nopens de zoenoffers in de *Wet van* MOZES in de *Pſalmen* en by de *Propheeten* voorkomt.

2. Offchoon enkele plaatſen uit de *Apocryphe* Boeken, hier of daar, ter opheldering, zullen kunnen aangevoerd worden, en men gelyken dienst zal kunnen hebben van aanhaalingen uit *Joodſche* en andere ſchriften; komt het my niet voor, als een noodwendig vereischte, dat men zich afzonderlyk by deeze ſtukken bepaale, deswegen in een afzonderlyk en breedvoerig onderzoek treede, zich met voordagt lang ophoude, by de verſchillende verklaaringen der *Rabbynen*, om licht en klaarheid, zich verdiepe in de ſchriften van *Philo* en *Joſephus*, of zich inlaate in eene, vast niet bevreedigender naaſpooring, raakende de denkwyze en praktyken der Heidenſche volken ten aanzien der zoenofferanden. Genoegzaame voorraad van aanhaalingen, uit Joodſche en Heidenſche ſchryvers, is voorhanden in de zo bekende als geleerde werken van eenen SPENCER, OUTRAM, WITS, RELAND en anderen. Dezelve in meenigte aan te voeren, zou dus meer ſchyn van geleerdheid aan den dag leggen dan moeite kosten.

3.

3. Ter vermyding van noodeloozen omflag dunkt het my daarenboven voegzaamst, af te fnyden, het geen kan gezegd worden van de offerhanden in 't algemeen, in onderfcheiding van de zoenoffers. Gemaklyk ware het een afzonderlyk Hoofdftuk te vullen met de Befchryving van *Dank- Brand-* en andere *Offers*, derzelver Aanleidingen, Plegtigheden en Bedoelingen. — Doch de leere der zoenoffers, naar welke alleen gevraagd wordt, zou daarvan geene byzondere opheldering ontvangen.

4. Ik befchouw het voorts, tot het tegenwoordig oogmerk, geheel nutteloos, bytebrengen, en te beoordeelen, de uiteenloopende gevoelens, betreklyk den *oorfprong* der offerhanden in 't algemeen, en der zoenoffers in 't byzonder. De vraag of men het *eerst* uit eigen beweeging, dan uit kracht van Goddelyke Inftellinge geofferd hebbe, kan niet voldingend beflist worden. Aan wederzyde kan men het niet hooger brengen, dan tot gisfingen, die meer of minder vastheid erlangen, naar maate van de waarfchynlykheid der onderftellingen, waarop men hier, by gebrek aan bericht, bouwen moet. Op veel hechter grondflag rust het geloove, dat de *Zoenoffers* onder *de Wet van* MOZES toegewyd, niet van Menfchelyke vinding, of ten minfte van Goddelyke verordening geweest zyn. Was men van een tegengefteld begrip, nopens het Godlyk Gezag der Mofaifche plegtigheden, het waare eene niets bedui-

den-

dende onderneming poogingen aantewenden ter beantwoording der voorgeſtelde vraage.

5. Misſchien verwagt men in deeze verhandeling een uitgewerkt betoog nopens het rechtmaatige of ongegronde der ſtelling, door SPENCERUS verdedigd, door WITSIUS en anderen zoo fel beſtreden; te weeten: dat het den Allerhoogſten behaagd hebbe Godsdienſtige gebruiken van andere volken overtenemen, en met wyze bedoeling in den Moſaiſchen Godsdienst intevoeren. Ik kan echter, niet zien, dat zulk een betoog voor het tegenwoordig oogmerk belangryk zou wezen. 't Zy men aanneeme, dat de Allerhoogſte die verordeningen, in de wet van MOSES, raakende de zoenoffers, bepaald hebbe, om dat de Israeliten in Ægypten aan ſoortgelyke plegtigheden waren gewoon geworden; 't zy men ſtelle dat deeze gewoonte van offeren reeds van de tyden en zeden der Aardsvaderen af te leiden zy, en het Gode behaagd hebbe, dezelve te doen voortduuren met byvoeging van verordeningen, naar den toenmaaligen toeſtand der Israeliten berekend; 't zy men, eindelyk, geloove, dat de Moſaiſche inzettingen, betreklyk zoenoffers, als geheel nieuw te agten zyn, afwykende van de Aardsvaderlyke Offerzeden, en in veele opzigten met die der Afgodiſche volken ſtrydig; — Welke deezer onderſtellingen men aanneeme, met geene van dezelve ſtaat of valt *het Godlyk gezag* der Moſaiſche voorſchriften betreffende de zoenoffers; zoo dat men den

aart van dezelve wel kan naaſpooren, overeenkomſtig de bedoeling des vraagſtuks, zonder dat men zich in het nu gemeld onderzoek inlaate.

6. Ik zal my hier te meer van kunnen onthouden, daar myn voorneemen is, de vraag over den aart der zoenoffers *onder het O. Verbond*, met deeze bepaaling op te vatten, dat ik my by de offers *vóór de Wet* niet ophoude; deels wyl het geenzins uitgemaakt is, of de Aardsvaderlyke offers mede *ter verzoeninge* gediend hebben; deels, naar dien 'er in het Nieuw Verbond, waar wy van den dood des Heilands, als Zoenoffer, gewag vinden, klaarblyklyk, alleen op de Wettiſche offers gedoeld wordt.

7. Ter voorkoming van misverſtand, zal ik, boven dien, aanmerken dat ik niet ſtilzwijgend zal voorbygaan, zodanige gebruiken of Inſtellingen in het O. Verbond vermeld, op welken meermaalen in het Nieuwe verbond gedoeld wordt, wanneer 'er gewag is van den dood des Heeren; doch welke met *zoenoffers*, eigentlyk, geene gemeenſchap hebben. Hier toe behooren,

a. „ De inſtelling van het *Paſcha* offſchoon een *offer* (Exod. XII. 27) genoemd." Met toeſpeeling op zynen dood, wordt Christus, door Apostel PAULUS, als *ons Paſcha 't welk voor ons geſlacht* is voorgeſteld. Men heeft daar mede het denkbeeld van Zoenoffer niet te verbinden. Vóór de wetgeeving op *Sinai* leezen wij van geene Priesterorde en verordeningen by

by de zoenoffers naderhand in gebruik. De besprenging der posten met het bloed des Paaschoffers was wel een *Teken*, doch niet van verzoening, maar van verschooning, of afweering van den dood der Eerstgeboornen. En, hoewel naderhand het bloed door de Priesteren gesprengd werdt — volgens *Outramus* aan het *Altaar* — (*) bleef het echter eene plegtigheid, van Zoenoffers onderscheiden.

b. Dat gebruik volgens het welk met betaaling van eenen Losprys iets vrygekocht werdt. (†). Hierop wordt meermaalen gezinspeeld in het N. Verbond, waar de dood van Christus, als een *Rantzoen* (§), dat is vrykooping of verlossing in 't alge-

(*) Neque illud mirum videri debet, quod sacrificiis proprie dictis sacrum Paschale accenseamus. Nam Agni, ad sacrum hoc adhibiti, et קרבנות in sacris litteris dicti sunt, et post populi Israelitici ex Aegijpto migrationem, in sanctuario mactandi erant, eorumque sanguis a sacerdotibus aræ victimariae adspergendus (2 Par. XXXV. 11.) quibus in rebus sat elucet sacrificii proprie dicti ratio. Illud forte si quaeratur, quonam in victimarum genere sacrum paschale censeri debeat, ego id in genere Eucharistico commode poni posse judico. Enim verò quam vis primum illud in Ægypto celebratum sacrificium ἀποτρόπαιον erat, quo pestis tum Ægyptiis imminens, a familiis Hebraeis averteretur; reliqua tamen deinceps ommia facta erant ob salutem Israelitis praestitam, dum primo geniti Ægyptiorum (non pecudum tantum sed et hominum) subito exitio interirent. Unde erat in Paschalibus ritibus, brevis harum rerum *Commemoratio* a Iudaeis הגדה dici solita, *Exod.* XII 25-27. — *De Sacrificiis* L. I. c. XIII. § XI.

(†) *Exod.* XXI. 29 30. *Num.* XXXV. 31.

(§) *Matth.* XX. 28. *Marc.* X. 45. I. *Tim.* XI. 8. *Tit.* II. 14. I. *Petr.* I. 18.

gemeen, (*) voorkomt, ſchoon het woord כֹּפֶר (†) in de aangevoerde texten uit het O. Verbond, gebezigd wordt, is daar toch bedoeld eene *ſomme gelds* als losprys, en geen offet ter verzoening.

c. „ De byzonderheden plaats grypende by de bekrachtiging der Verbonden." Van deeze *Verbonds offers* vinden wy niet ſlechts een voorbeeld in de Geſchiedenis van ABRAHAM (*Gen.* XV.) maar ook, het geen hier nog meer ter zaake doet, by de invoering en bekrachtiging van het *Sinaitisch* verbond (*Exod.* XXIV. 8.) het welk op de plegtigſte wyze, door het bloed van offerdieren bevestigd werdt. Hierop doëlt de Heïland wanneer hy zyn bloed, het *bloed des Nieuwen Verbonds* (en niet des *N. Testaments*, gelyk in onze overzetting) by de Inſtellinge des H. Avondmaals noemt. Met zinſpeeling op deeze gewoonte verklaart de ſchryver aan de Hebréérs dat Christus, *Middelaar*, of, gelyk dezelfde ſchryver zich uitdrukt, *Borge* (§) *des Nieuwen des Beteren Verbonds* geworden is; helderende dit op, door de aanmerking, dat, gelyk geen verbond vastigheid had, zo lang 'er geen dood van offerdieren, en daar door

(*) Zie SCHLEUSNER. Lexic in voce λυτρον, αντιλυτρον, HESSELINK *uitlegk. woordb.* art. *Rantzoen*, *Theol. Repoſitorij vol.* I. *pag.* 206.

(†) כפר wordt anders dikwyls gebruikt voor verzoeninge, wanneer dezelve door een *Zond-* of *Schuldoffer* geſchiedt, zie *Exod.* XXIX. 36. XXX. 10. *Levit.* XXIII. 27. 28. *Num.* V. 8. XXIX. 11.

(§) Hebr. VII. 22.

door op eene zinnebeeldige wijze, de *dood van den Verbond maaker* (van de contracteerende party) die zich in geval van verbreking aan zoortgelyk lot onderwierp, tusſchen beiden kwam; zoo ook Christus door zynen *dood* het nieuwe verbond, op de uitnemendſte wyze bevestigd heeft (*).

Is het nu ſtrydig, met de regelen eener goede uitlegkunde, het woord *Borge* niet voor *Waarborg* of *Middelaar* en *verzeekeraar* des verbonds te neemen, maar voor iemand, die betaalt in de plaats van eenen anderen, onvermogend den ſchuldeiſcher te voldoen — welk laatst begrip, hoe onbybelsch, echter, door zo veelen op deeze ſpreekwyze gebouwd wordt — 't zou ook niet ſtrooken met eene gezonde ſchrift verklaaring, indien wy, by deeze zinſpeeling op verbonds offeranden, aan Zoenoffers dachten.

d. „ De uitdrukkingen eindelyk des N. Verbonds, waar-

(*) Hebr. IX. 15 - 17. Deeze gewoonte was ook by de Grieken en Romeinen in gebruik, en de Formulieren by die gelegenheid gebruikt duiden aan, dat zy, in gevalle 'er ſchennis des verbonds plaats greep, zich toebaden dat de Goden hun dat lot mogten doen ondervinden, het welk de geſlachte offerdieren ondergingen. Zie SIJKES *on the Hebrews* c. IX. 16-17. die deeze verſen overeenkomſtig dit gebruik verklaart en het ongepaste aantoont der overzetting van Διαθηκη op deeze en andere plaatſen, door *Testament*, daar het overal *Verbond* zyn moet. Zie daarenboven eene opheldering deezer woorden in 't 4de ſtukje van 't *Christ. Magazyn* waar Διαθεμενος *verbondsoffer* werdt vertaald. Liever zou ik met SIJKES *verbondmaaker* overzetten.

waarin by voorbeeld, met zinſpeeling op de Kruisſtraf, Christus gezegd wordt *een vloek geworden te zyn.*" Dit toch heeft even weinig gemeens met het denkbeeld van Zoenoffer, als wanneer Christus van zynen kruisdood ſpreekt, en denzelven in vergelijking brengt met de oprichting der koperen ſlange in de woestyne.

8. In de laatſte plaats geef ik vooraf te kennen, de vraag, *naar den aart der Zoenoffers*, derwyze te hebben opgevat, dat men daarmede myns inziens verlangt eene aanwyzing te bekomen; vooreerst, onder *welken naam* dezelve voorkomen; Voorts *by welke gelegenheden* dezelve geofferd werden; Wyders, *welke Plegtigheden* daarby plaats hadden; Daar en boven *wat* door dezelve werdt *te wege gebragt*; Eindelyk, welke de *Bedoeling* geweest zy van derzelver inſtellinge.

Deeze hoofdſtukken bevatten, myns oordeels, alles, waaruit de *aart* der bedoelde Zoenoffers kan opgemaakt worden, indien men dezelve in de byzonderheden, ſchoon beknopt, echter naar eisch, ontwikkele. De vier eerſte hoofdſtukken moeten eene opgaave dier byzonderheden bevatten, uit het wetboek van MOSES ontleend. Men gelieve zich het drooge, daar aan eigenaartig verbonden, te getroosten. In 't vervolg zal 'er meer redeneering te pasſe komen, en hier door ook de voordragt kunnen verlevendigd worden, ſchoon eenvoudigheid dezelve

ve ſteeds kenmerken, en, zo ik hoope, de duidelykheid door het omſlagtige geen nadeel lyden zal. Ik heb my voorgeſteld eene betamelyke rondborstigheid, nevens beſcheidenheid, in agt te neemen. Meest ter eigen oeffening beproef ik myne krachten in de beantwoording deezes, in ſommige opzigten, moeilyken Vraagſtuks, en ben 'er verre van af te waanen deeze ſtoffe uitgeput te hebben. Dan, genoeg over de wyze van behandeling, en over 't geen ik *niet*, en 't geen ik *al*, oordeele tot de oplosſing des voorſtels te behooren.

EER-

EERSTE DEEL.

AART DER ZOENOFFERS IN DE WET VAN MOSES VOORGESCHREEVEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Benaaming der Zoenoffers.

Al wie, op boven aangeduide wijze, en met oogmerk om te weeten wat 'er aangaande Zoenoffers geſchreeven zy, het Moſaisch wetboek raadpleegt, ontdekt ſpoedig, dat de nu bedoelde offers door twee verſchillende benaamingen onderſcheiden worden.

חַטָּאָה en אָשָׁם zyn de woorden, door de LXX Αμαρτια en πλημμελεια; in de vulgata *delictum* en *peccatum*, in onze gewoone overzetting des Bybels *zonde* en *ſchuld*, en, by overnaaming, door *Zond- en Schuldoffer* vertaald.

Wat het verſchil tusſchen *Zond-* en *Schuldoffers* aangaat, hier omtrent vinden wy veele uiteenloopende gisſingen en gevoelens. Enkelen beſlisſen ſtellig. De meesten erkennen dat het zeer moeilyk, zo niet ondoenlyk is, het onderſcheid nauwkeurig aante wyzen. De Reden hier van is, wyl deeze offers,

fers, op meer dan eene plaats der wet duidelyk onderſcheiden, dan weder onder één gemengd of verwisſeld ſchynen te worden. By de bepaaling by voorbeeld van de offers, door gereinigden van de Melaatschheid toetewyden (*Lev.* XIV.) wordt onderſcheidenlyk een *Schuldoffer* een *Zondoffer* en een *Brandoffer* gevorderd. In het Vde Hoofdſtuk daar en tegen van Leviticus, worden *Zond-* en *Schuldoffers* derwyze, althans ſchynbaar onder een gemengd, dat geen der uitleggeren, my bekend, deswegen duidelyke opheldering gegeven heeft. Moeilyk voorzeeker is het, hier de nette ſchifting te maaken; en dit ſchynbaar verwarde geeft ook onvastheid aan de ſtelling dat in de Schuldoffers alleen *Mannelyke*, in de Zondoffers alleen *Vrouwelyke* dieren geofferd werden; ſchoon deeze onderſcheiding anders, door de bepaaling der wet des aangaande, over 't geheel bevestigd wordt.

Daarenboven werdt het bloed der Schuldoffers aan de *wanden*, dat der Zondoffers aan de *hoornen* des Altaars geſprengd. Voorts de Zondoffers door *de geheele vergadering des Volks*, ſchuldoffers alleen door byzondere perſoonen uit den volke toegewyd. En waren eindelyk, naar het gevoelen van den Hooggel. SCHROEDER, de Zondoffers voorgeſchreeven in geval van *zwaarder*, de *Schuldoffers* in geval van *ligter* of *geringer* misdryf; of volgens het gevoelen van den Hooggel. MICHAËLIS, de Zondof-

fers, voor misdaaden van *Bedryf*, de schuldoffers voor die van *Nalaatigheid* (*).

Veel echter, is hier op door anderen aangemerkt, en

(*) Ik heb hier over niets beters gevonden dan by *Outram*, wiens werk *de Sacrificiis* zich door nauwkeurigheid aanbeveelt. Ik zal de moeite nemen hier over te schryven § VIII. L. I. c. XIII. „ Atque hæc de sacrificiis, tam de *peccato* quam de *noxa* factis, ita tamen, ut eidem victimae nomen utrumque nonnunquam detur. Illud forte si requisiveris inter culpas ipsas quid interfuit mihi, hac de re sæpe multum cogitanti, nihil profecto occurrit quo culpæ istæ internosci queant. *Abarbanel* quidem חטאה dictum esse statuit, quod quis se peccasse certe norit, אשם vero de quo dubitaverit; quae definitio vitiosa est, quia אשם ודאי, *noxam certam* non complectitur. *Abenesra* quod legis ignorantia fit, illud חטאה αμαρτιαν, אשם vero πλημμελειαν vocavit. Ex quo nihil plane proficimus. Neque enim constat quid interfit inter αμαρτιαν et πλημμελειαν, multo minus quid inter חטאה et אשם interfit. *Grotius culpam in omittendo*, חטאה dictam esse judicat, אשם *culpam in committendo*, quo nihil longius a vero abest. Sæpissime enim חטאה dicitur quod contra legem vetantem fit; quod et ipse *Grotius* alias monet. *Sauberto* חטאה dici videtur, *error per imprudentiam admissus*, אשם vero *Malitia, ex electione, et violenter patrata*. Sed neque hoc constare potest, siquidem sacrorum diminutio, per errorem aut imprudentiam facta, אשם in sacra scriptura dicta sit. Alii denique חטאה dictum judicant, quod ita in Deum peccabatur, ut homines tamen nihil detrimenti inde caperent, אשם vero damnum quodque, hominibus illatum. Quorum vero haec sententia est, hi non advertunt idem illud peccati genus, quod, quoties certe compertum erat, חטאה in sacris literis dicitur, אשם dici opertere quoties de facto dubitatum erat, quod tamen ita omnino est, si modo illa vera sunt quæ de victima pro noxà dubià diximus. Acquidem illa si vera sint, ego etiam, si voces illas חטאה et אשם idem saepe valere video, tamen culpam eam praecipua quadam ratione אשם dictam exisstimaverim, quæ vel reo dubia erat, unde extitit victima pro *noxa dubia*, vel proximo damnum inferebat, unde ortum habuit victima pro *noxa certa* dicta; quae (si Naziræos, funestatos, hominesque leprà pollutos dempseris, quorum, quia tum victimis pro peccato, tum etiam victimis pro noxa dictis, purgandi erant, nulla hic ha-

en 't komt my voor dat dit pleit niet gemaklyk zal beslist worden. Maar waar toe zouden wij ons hier by langer ophouden. Immers zo wel de *Schuld* als de *Zond-offers*, met byna gelyke plegtigheden vergezeld, waren verordend ter *verzoeninge*. Dit is thans voor ons genoeg. De naauwkeurige kennis, zo al mogelyk, beloont nu niet de moeite, daar aan te besteeden, wyl dezelve, zo ver ik zien kan, hier van geen dadelyk nut is.

Wy gaan daarom liever over tot de vermelding der gelegenheden by welken beiderley offers, die wy voortaan gevoeglyk *Zoenoffers* kunnen noemen, gevorderd werden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Gelegenheden by welke Zoenoffers gevorderd werden.

Wy vinden Zoenoffers voorgeschreeven in de Wet van MOSES ter gelegenheid van de *Toeheiliging diet Per-*

habenda est ratio) nemini imperata fuit nisi his, qui ita contra Deum ut et contra proximum peccaverant. Tales utique erant qui sacra inscii defraudabant, quippe quod sacerdotibus damno fuit. Tales etiam qui rem alienam apud se depositam, aut inventam, aut vi ereptam, aut interversam Jure-jurando abnegabant. Tales denique, quorum in Hebræâ servâ, servo Hebræo desponsatâ, libido forte lapsa erat, utpote qui et sponsae verberum auctores erant, et sponso dedecoris et doloris."

Perzoonen en *Zaaken*, welke verordend waren, ten dienfte van JEHOVA. Voorts, wegens *natuurlyke gebreeken*, *ligchaams zwakheden* en *kwaalen*, en andere omftandigheden, die, volgens de wet, *onreinheid* aanbragten. Eindelyk ter zaake van *zonden* en *fchulden*.

§ 1. Ter gelegenheid van de Inwyding AARONS en zyner zoonen tot het priesterfchap, was aan MOSES bevolen, om, neevens veele andere plegtigheden, „ eene varre te brengen in de naabyheid van de Tente der zamenkomfte, op welke varre AARON en zyne zoonen de handen moesten leggen, deeze varre voor het aangezichte des Heeren, voor de deure van de Tente der zamenkomste te flachten, en voorts daar mede te handelen als in gewigtige gevallen, met een zondoffer volgens de wet, plag te gefchieden" (*).

Ten opzigte van de toewyding der Levieten tot den H. Dienst vinden wy dit bevolen:

„ De Heere fprak tot MOSES: Neemt de Levieten
„ uit de kinderen Israels en reinigtze. Aldus zult
„ gy doen om hen te reinigen: Sprengt op hun
„ water der ontzondiginge: en zy zullen het fcheer-
„ mes over hun ganfche vleesch doen gaan, zy zul-
„ len hunne kleederen wasfchen en zich reinigen.
„ Daar naa zullen zy neemen eene varre, een jong
„ rund, met zyn fpysoffer van meelbloeme, met
„ olie

(*) *Exod.* XXIX. 10—14. *Lev.* VIII. 31.

„ olie gemengd; en eene andere varre een jong „ rund zult gy neemen tot een Zondoffer" enz. en „ AARON, leezen wy, deedt verzoening over hen, om hen te reinigen. (*)

Ook moesten geheiligd worden de *Tabernakel* en de *gereedschappen* in denzelven, waar omtrent dit volgende is geboden: „ Gy zult ook des daags eene „ varre des Zondoffers bereiden tot de verzoeningen, „ en gy zult den altaar ontzondigen, doende verzoe- „ ning over hem, en gy zult hem zalven om hem „ te heiligen. Zeven dagen zult gy verzoeninge „ doen voor den altaar, en zult hem heiligen; als „ dan zal die altaar *eene Heiligheid der Heiligheden zyn*, al wat den Altaar aanroert zal heilig zyn. „ Toen zalfde MOSES den altaar, met al deszelfs ge- „ reedschap. Mitsgaders het waschvat om hetzelve „ te heiligen. Toen deed hy de varre des zond- „ offers bykomen en AARON en zyne zoonen legden „ hunne handen op het hoofd van de varre des „ zondoffers en men slachtte Hem, en MOSES nam „ het bloed en streek het met zyne vingeren rond- „ om op de hoornen des altaars, en ontzondigden „ den Altaar; daarnaa goot hy het bloed uit aan den „ bodem des Altaars en heiligde hem, om voor hem „ verzoening te doen." (†)

Zoo

(*) *Num.* VIII. 5. 21.
(†) *Exod.* XXIX. 36. *Lev.* VIII. 10. enz.

Zoo wierdt ook het *ganſche Volk* den Heere geheiligd, en by die plegtigheid ook een *Zondoffer* geſlacht. *Lev.* IX.

Soortgelyke ontzondiging moest 'er jaarlyksch op den *grooten Verzoendag geſchieden*; doch met plegtigheden, van de nu gemelde onderſcheiden, gelyk *Lev.* XVI. 15 enz. duidlyk wordt aangewezen

§ 2. Wat nu de offers betreft die toegewyd wierden, door perſoonen, van Lichaams kwaalen, gebreken en zwakheden herſteld, onder deezen worden ook *Zoenoffers* genoemd.

Nevens andere plegtigheden moest de Priester voor iemand van *Melaatschheid* genezen, by een *Schuldoffer*, ook het *Zondoffer* bereiden, en voor hem, die van zyne onreinheid te reinigen was, verzoeninge doen. Daarenboven moest het *Huis*, waar in de Melaatſche gewoond had, op eene plegtige wyze *ontzondigd* worden, 't welk uit *Lev.* XIV blykbaar is.

Ten aanzien van andere verontreinigingen, uit ligchaams kwaalen of zwakheden voortſpruitende, vinden wy in het XV Hoofdſt. van *Levit.* insgelyks Zondoffers verordend.

Op gelyke wyze moest er door eene kraamvrouw, naa dat de dagen haarer afzondering verloopen waren, nevens het brandoffer, eene jonge duif of torteldui ten *Zondoffer* gebragt worden (*).

Ein-

(*) *Lev.* XII. 1.—8.

Eindelyk, indien een Nazirëer toevallig was verontreinigd geworden, door het overlyden eener zyner bloedverwanten, ook dan moest hy twee tortels of jonge duiven geeven, waar van de eene ten *Zondoffer* de andere ten Brandoffer bereid werdt. Gelyk 'er ook by zyne afzonderinge tot het Nazirëerschap een *Schuldoffer* en by de vervulling van die dagen der afzonderinge een *Zondoffer*, *Brand-* en *Dankoffer* geëischt was (*).

§ 3. *Zonden* en *Schulden* 't zy van byzondere Persoonen, 't zy des geheelen Volks, gaven aanleiding, tot de toewyding van *Zoenoffers.* Van welken aart waren deeze Misdryven? Werden voor *allen* zonder onderscheid zoenoffers aangenomen? Geenszins. Uit den algemeenen Regel, ten dien opzigte, vast gesteld, kan men afleiden, dat zoenoffers gevorderd waren voor zonden van Afdwaalinge en Onkunde of onopzetlyke overtredingen. „ Indien — dus luidt dee„ ze wet (*) — een Mensch zal gezondigd heb„ ben, en gedaan tegen één van alle geboden des „ Heeren, 't welk niet zou gedaan worden, al is 't „ dat hy 't niet geweten heeft, nogthans is hy schul„ dig, en zal zyne ongerechtigheid draagen. En hy „ zal een volkomen Ram uit de kudden tot den „ Priester brengen, met uwe schatting, ten schuldof„ fer

(*) *Num.* VI. 10—12.
(*) *Lev.* V. 17.

„ fer, en de Priester zal voor hem verzoeninge „ doen, over zyne afdwaaling, door welke hy afge- „ dwaald is, die hy niet geweten hadde; zo zal het „ hem vergeeven worden."

Wanneer men, dus, by verzuim of overtreedinge, niet wist dat men misdeedt, 't zy door onbedagtheid of onkunde, en men naderhand deswege onderricht wierdt, 't zy door eigen naadenken, 't zy door anderen, was men verpligt een offer ter verzoeninge te brengen (*).

Niet alleen voor byzondere perfoonen, maar ook voor het ganfche volk, waren zoenoffers verordend in foortgelyke gevallen. „ Indien de geheele vergadering Israëls afgedwaald zal zyn, en de „ zaak voor de oogen der Gemeente verborgen „ is, en zy iet gedaan zullen hebben tegen alle „ de geboden des Heeren, dat niet en zoude ge- „ daan worden, en zyn fchuldig geworden, en die „ zonde bekend is geworden, zoo zal de gemeente „ eene varre, en jong rund ten zondoffer offe- „ ren, en die voor de Tente der zamenkomfte „ brengen enz. (†).

Onder de zoenoffers voor de geheele vergadering wordt ook door fommigen gebragt, vooreerst de *Roode Koe* die buiten de Legerplaats moest verbrand wor-

(*) *Lev.* IV. 22 enz. *Num.* XV. 27.
(†) *Lev.* IV. 13. *Num.* XV. 22.

worden, en welker asch in bron water gemengd, diende ter ontzondiging der geenen die door de aanraaking van een Lyk verontreinigd waren (*).

Ten anderen *de jonge Koe*, die, wanneer 'er een moord begaan, en de daader onbekend was, in een woest of onbebouwd dal, moest neergehouwen worden (†).

Doch behalven deeze zoenoffers *by voorkomende gelegenheden* opgedraagen, was 'er één dag in het jaar bepaald, waarop *alle overtredingen*, die nog onverzoend gebleeven waren, op eene wyze moesten verzoend worden, die omſchreeven is, *Lev.* XVI, en waarvan de Inſtelling en tyds bepaaling voorkomt in het XXIII hoofdſtuk deszelfden boeks. 'Er zyn echter uitzonderingen op den Regel, dat alleen voor zonden van nalaatigheid en onkunde Zoenoffers gelden mogten. Met den aanvang des Vden Hoofdſtuks van *Levit.* vinden wy een ſchuldoffer geëischt, wanneer een Burger in Israël aangehoord hadt eenige meineedigheid, en, geroepen om getuigenis te geeven over de zaak by hem gezien of gehoord, niet willende getuigen, alles verzweeg. De Heer TAYLER brengt dit geval tot de uitzonderingen, op den boven vermelden algemeenen Regel. (§) De ſchry-

(*) *Num.* XIX. 2 enz.

(†) *Deut.* XXI. 7. 8. Zie OUTRAM. *de ſacrif.* Erat *vacca rufa* inquit *Abarbanel* ſacrificium totius caetus piaculare &c.

(§) *Leere der Verzoen.* bl. 4.

ſchryver der verhandeling te vinden in het *Theological Repoſitory* (*) is van oordeel, dat hier niet gemeend wordt iemant *die moedwillig* in Rechtzaaken de waarheid verzwygt, maar die, door gebrek aan herinnering, of genoegzaam naadenken, naalaatig is, in het geeven van getuigenis, en zulks hem naderhand op deeze of geene wyze bekent gemaakt werdt. De gevallen, die voorts in het zelfde hoofdſtuk gemeld worden, geeven, naar het gevoelen van deezen ſchryver, aanleiding tot zulk eene opvatting, behalven, dat het ook weinig ſtrooken zoude, met de wet die alle moedwillige overtredinge ſtrenglyk met uitroojing bedreigde (†). — De Heer VAN VLOTEN noemt dit misdryf eene *zonde van nalaatigheid* (§).

De eenvoudige voorſtelling des gevals pleit myns agtens meer voor het gevoelen van TAYLER. Ik betrek het daarom ook onder de uitzonderingen, waarvan 'er buiten dien nog twee voorbeelden zyn, te weeten: Wanneer iemand bedrieglyk met zynen naasten handelde, 't zy door te lochenen, 't geen hem in bewaaring toevertrouwd, of geleend was, 't zy dat hy 't heimlyk ontvreemd of ontroofd hadt, 't zy dat hy iets gevonden hebbende, ontkende, en in alle

(*) *Vol.* III. *p.* 385.
(†) *Num.* VI. 30.
(§) *Zie de omſchryving van Lev.* V. 1.

alle deeze gevallen, door eenen valſchen Eed, daar en boven gezondigd hadt tegen den Heere; moest hy niet alleen de hoofdſomme wedergeeven, en nog een vyfde deel bovendien, maar tevens een *ſchuldoffer* den Priester brengen, om voor hem verzoening te doen voor het aangezicht des Heeren (*). Het ander voorbeeld is betreklyk het onteeren eener dienstmaagd, by den man verſmaad, en niet gelost, noch vry gelaaten. Hier op ſtondt eene geesſeling voor beiden, maar de man die haar onteerd hadt, moest daarenboven een *Schuldoffer* brengen aan de deure van de Tente der zamenkomſte, op dat de Priester voor hem verzoening deed (†).

Deeze waren de *gelegenheden*, by welke den Heere zoenoffers moesten worden toegeheiligd. 'Er wordt op meer plaatzen van verzoening geſproken, zonder dat de redenen desweege vermeld zyn (§). Men vindt ook meer dan één verbod, zonder offer daar by bepaald, en alleen met byvoeging: *Ik ben de Heere uwe God.* (**) Elders is de ſtraf van uitrooijing uit het midden des Volks, by verboden van zeer verſchillenden aart, uitdruklyk geſteld (††).

By

(*) *Lev.* VI. 2. enz.
(†) *Lev.* XIX. 20.
(§) *Lev.* X. 17. *Lev.* XVII. 11. enz.
(**) Zie hier van onder anderen voorbeelden *Lev.* XIX.
(††) Zie *Lev.* XX.

By 't nadenken over de gelegenheden, waarby Zoenoffers gevorderd wierden, vallen onderſcheiden vraagen in, die zich niet gemaklyk laaten beantwoorden. In 't algemeen wordt geſproken van 't zondigen door Afdwaaling; wat kan men agten hier onder te behooren? Op den verzoendag werdt 'er verzoening gedaan voor *alle ongerechtigheden*, die dan op den Bok gelegd werden. Behooren hier toe niet alleen Burgerlyke en Godsdienſtige afdwaalingen of misſtappen, by overyling of onkunde, ſtrydig met de Burgerlyke en Plegtige Inzettingen, maar ook de overtreding van de zogenaamde *officia imperfecta*, waar omtrent geene uitgedrukte voorſchriften waren, zoo dat ook daaronder moeten begrepen worden, by voorbeeld de botviering aan Toorn, zinnelyke lusten, enz. die echter in geene daaden uitliep, beleedigende voor den naasten, en ſchadelyk voor de maatſchappy, doch die wel veroordeelbaar was, voor den Rechtbank des geweetens? Ik ben tot dit gevoelen geneigd, wegens de verzoeninge van *alle* de overtredingen, op dien dag, die jaarlyksch te rug kwam, en met *zondbelydenis en verootmoediging des harten* gepaard ging. Ik erken echter, dat het algemeene der uitdrukkingen, waarmede wy ons moeten te vredeſtellen, niet voldoende is, ter genoegzaame beſlisſing. Immers wy moeten wel berusten in de algemeene Wet, betreffende zo wel, de *zonden van Onkunde*, als die der *moedwillige overtredingen.*

Eene

Eene wet welke meer de *wyze van Overtreeding*, dan wel de *hoedanigheden* der misdryven, in andere opzigten, schynt aan te duiden; zo dat misschien het zelfde misdryf nu eens met een offer, of ligter burgerlyke straffe, dan met uitroojing geboet werdt, naar verschil van omstandigheden. 't En zy men stelle dat op geene zonden, dan die *uitdrukkelyk* genoemd worden (by voorbeeld *Levit.* XX en elders) de doodstraf volgde. De wet door ons bedoeld, waarin het zondigen by afdwaaling, en met opgeheven hand tegen elkander wordt overgesteld, en waar mede wy dit hoofdstuk zullen besluiten, luidt aldus:
„ Indien eene ziele door afdwaaling zal gezondigd
„ hebben, die zal een jaarige geit ten zondoffer of-
„ feren, en de Priester zal verzoening doen voor
„ de dwaalende ziele, en het zal haar vergeeven
„ worden. — Maar de ziele, die iets zal gedaan
„ hebben, met opgeheven hand — die smaadt den
„ Heere, die zelfde ziele zal uitgeroeid worden, uit
„ het midden van haar volk, want zy heeft het woord
„ des Heeren veracht en zyn gebod vernietigd. —
„ Die ziele zal ganschelyk uitgeroeid worden, haare
„ ongerechtigheid is op haar." (*)

DER-

(*) Num. XV. 27. enz. *Elatâ manu* peccabant qui Deum probro afficiebant. Nec quisquam Deum probro afficere censebatur, nisi qui in luce, oculisque hominum jussa ejus aspernabatur. Ac quidem *Abarbanel* eos tantum elata manu peccare judicat, qui legem divinitus datam negant, atque palam proterve et consulto. *Abarbanelem* sequitur *Grotius*, ut qui locutionem il-

lam,

Op deeze *toewyding* volgde, in het geval des zoenoffers voor eenen, van de Melaatsheid gereinigd, de *opheffing* van het offer naar boven, beneden en naar alle zyden, waardoor het Gode, *Hemel en Aarde en alles vervullende*, werdt opgedraagen (*).

§ 3. Maar, in andere gewoone gevallen, volgde op de Toewyding, de *oplegging der Handen*, indien de offers uit viervoetige dieren beſtonden. Deeze oplegging der handen geſchiedde door den offeraar zelven, of door de oudſten en overſten in naam der gantſche Vergadering Israels, indien voor dezelve het offer was, of door den Hoogenpriester, op den grooten verzoendag. (†).

Met deeze oplegging der handen ging waarſchynlyk *altyd* gepaard, by Zoenoffers, eene *Zondbelydenis*. „ Het zal geſchieden, als hy aan een van die ſchul„ dig is, dat hy belyden zal waarin hy gezondigd „ heeft, en tot zyn ſchuldoffer den Heere bren„ gen enz." Waar en wanneer, echter, de belydenis, waar van hier geſproken wordt, geſchiedde, 't zy by de oplegging der handen, 't zy vroeger, is by gebrek van bericht niet wel te bepaalen. Maar veel duidelyker is, het geen geboekt is, aangaande deeze Plegtigheid, zoo als dezelve, op den grooten ver-

(*) De gevoelens der Rabbynen ten deezen opzigte zyn te vinden by OUTRAM de *ſacrif pag.* 151.

(†) *Lev.* IV. 4. 15. 24. 29 33.

verzoendag moest in agt genomen worden. Daar vinden wy de oplegging der handen met Zondbelydenis vereenigd, fchoon in dat geval door den Hoogenpriester verricht, voor zo verre hy het ganfche volk verbeeldde. „ AARON zal beide zyne handen „ op het hoofd des levenden Boks leggen, en zal „ daarop alle ongerechtigheden der kinderen Israels „ belyden, en hy zal die op het hoofd des Boks leg„ gen. Alzo zal die Bok op hem alle ongerechtig„ heden wechdraagen." (*).

§ 5. Naa deeze Plegtigheid werdt het offerbeest geflacht. Raakende de byzonderheden (†) daar by plaatsgrypende, flaan wy alleen gade, *de Befprenging des Bloeds by Zondoffers door den Priester*, aan de hoornen, by *Schuldoffers*, aan de wanden des Reukaltaars. Doch by aldien het Zondoffer was voor den Priester zelven, of voor de geheele zamenkomfte, dan nam hy van het bloed, bragt het in de Tente der zamenkomfte, en, doopende zynen vinger in hetzelve, fprengde het zevenmaal voor den Heere, voor het voorhangzel des Heiligdoms, of voor het Heilige der Heiligen, alwaar de Bondkist en andere zinnebeelden der Godlyke tegenwoordig-

(*) *Levit.* XVI. 21.

(†) Conferri potest OUTRAMUS de mactatione victimarum, adfperfione fanguinis, pellium detractione, ac ritu, quo victimae erant profecandae: *de facrif. Lib.* I. *c.* XVI.

digheid waren. Op den grooten verzoendag tradt hy met het offerbloed in het Heilige der Heiligen. By alle de Zoenoffers wierdt het overig bloed uitgegoten door den Priester aan den voet van het Altaar des Brandoffers. Het bloed duidde aan, de ziel of het leeven van het dier, volgens de uitſpraak: „ De „ ziel van alle vleesch is in het bloed, daarom „ heb ik het u op den altaar gegeeven om over „ uwe zielen verzoening te doen, want het is het „ bloed, dat voor de ziele verzoening doen zal" (*).

§ 5. Gelyk in *Dank-* zo wierd ook in Zondoffers, al het vet, 't welk aan de ingewanden was, de beide nieren en het vet 't welk daar aan en aan de weekdarmen is, en het net over de Lever, afgeſcheiden van het ligchaam, en verbrand op den Altaar van het dagelykſche Brandoffer (†).

Van de meeste Zoenoffers werdt ſlechts een gedeelte op het Altaar verbrand, en het overige door de zulken, die tot het Heiligdom betrekking hadden, in het zelve gegeeten. Doch wanneer het bloed des Zondoffers gebragt wierdt in het Heiligdom, moest de Romp, buiten de Legerplaats in de woestyne, en naderhand buiten de poorten van *Jeruſalem*, op eene *reine* plaats gebragt worden, en aldaar geheel *verbrand*. De zulken die met de volvoering hier van

(*) *Lev.* XVII. 11. *Lev.* IV. V. XVI.

(†) *Lev.* III. 3. 4. *Lev.* IV. 8 - 10, 19 enz:

van belast waren, werden *onrein*, en van daar verpligt, niet alleen hunne kleederen, maar ook hun vleesch te baden, voor en al eer zy in de Legerplaats te rug keerden (*). Eene onreinheid, die insgelyks kleefde op hem, die den Bok, op den verzoendag, in de wildernis bragt, en zich ook, door klederen en vleesch te baden, reinigen moest.

VIERDE HOOFDSTUK.

Uitwerking der Zoenoffers.

§ 1.

Het uitwerkzel van de plegtige toewyding deezer Zond- en Schuldoffers was, dat de zaaken en perſoonen van die onreinheid gezuiverd waren, welke hen ongeſchikt maakte voor den dienst des Allerhoogſten. Zo wel over den Tabernakel, als over het Altaar, en de verdere Gereedſchappen des Heiligdoms, was op die wyze, en vooral door de beſprenging des bloeds van de offers, *verzoening* gedaan door den Priester; 't welk niet anders kan betekenen, dan dat die zaaken, tot den Godsdienst ver-

(*) *Num.* XVIII. *Lev.* VI. 24. *Lev.* IV. 11. 12.

verordend, even eens *geheiligd*, behoorlyk toegewyd, waren, als de perfoonen die den dienst pleegden, waarop geen vlekje van uitwendige of wettifche onreinheid kleeven mogt.

Voorts waren de zulken, die van ziekten en kwaalen genezen waren, welke hen naar de wet onrein maakten, naa het toebrengen van Zondoffers insgelyks *verzoend*. Hunne onreinheid uit ziekten, kwaalen, en andere omftandigheden, boven vermeld ontftaan, was wechgenomen, en zy daardoor weder gefchikt om deel te neemen aan den plegtigen eerdienst van JEHOVA, en de voorrechten van het Burgerfchap Israels.

Naa deeze toewyding van Zond- en Schuldoffers waren, eindelyk, de zulken, die door Afdwaaling. Onkunde, of in andere opzichten, waar voor een offer gelden mogt, overtreden hadden, en deswege fchuldig ftonden, verlost van de vrees voor ftraf, die hun werdt kwytgefcholden of vergeeven. *Zy* waren ten dien opzigte weder met den wetgeever verzoend; zy hadden wegens hunne verzuimenisfen, onbedachtzaamheid, en misdaaden *geboet*, de fchuld was *uitgewischt*.

§ 2. Niet alleen de aart der zaake en de zo duidelyke als veelvuldige uitfpraaken des Wetboeks, maar ook, zo wel de oorfprongelyke, als doorgaande betekenis van het woord כָּפַּר, bevestigen de nu voorgeftelde opvatting.

De Heer J. TAYLER heeft, in zyn uitgewerkt ftuk over

over de *ſchriftuurlyke Leere der verzoening*, alle de plaatſen opgezameld, en onder verſchillende hoofden gerangſchikt, in welke het woord *verzoening* en *verzoenen* voorkomt. Voorts heeft hy vooral die Texten onderzocht, alwaar geſprooken wordt van verzoening, met geene betrekking tot de Levitiſche offeranden; ten einde Hy zich daar door in ſtaat ſtelde, om te beter te oordelen, wat *verzoenen* en *verzoening* betekene, wanneer het op de offerhanden wordt toegepast.

Met ongemeene vlyt, en zo nauwkeurig als onzydig, heeft de Heer TAYLER myns agtens zyne taak volvoerd. Offchoon men ook 's Mans byzonder gevoelen over den aart en de kracht der Zoenoffers niet omhelze, zal geen onpartydig oordeelaar, zyn *Eerw.* den lof, dien ik Hem by deeze gelegenheid toewyde, kunnen weigeren.

Het woord כִּפֶּר heeft, gelyk de Heer TAYLER aantoont uit Gen. VI. 14, oorſpronkelyk de betekenis, van *Bedekken*, *Beſtryken*, en behoudt, naar het ſchynt, overal iets van die oorſpronkelyke betekenis. *Verzoening doen*, wegens veronderſtelde of aanwezig zynde onreinheid, zo by de toeheiliging van zaaken en perſoonen tot den Eerdienst, als by de reinverklaaring der herſtelden van Melaatsheid enz. is dus zo veel, als die onreinheid bedekken, onzigtbaar maaken, wechneemen. Verzoening voor zonde is dus de bedekking of uitwisſching van de-

zelven, door wechneeming der gevolgen, die anders wegens de ſchuld, door overtreeding of verzuim te duchten waren.

De *zonde vergeeven* is van daar het zelfde als derzelver onheil af te weeren; en de zonde kan gezegd worden *bedekt* te zyn, 't welk het zelfde is, als *verzoend* of *vergeeven*. De H. Schrift noemt daarom het vergeeven van zonde, de *Bedekking* van dezelven. „ O onze God! — Geef hen over „ tot een roof, in een land der gevangenis, „ en *bedek* hunne overtredingen niet, en hunne „ zonde worde niet uitgedelgd voor uw aangezichte." — „ Welgelukzalig is het volk, wiens „ overtreding *vergeeven* wiens zonde *bedekt* is." — „ De gevangenis van JACOB hebt gy *gewend*, de misdaad uwes volks hebt gy *wechgenomen*, gy hebt „ alle hunne zonden *bedekt*." (*).

VYFDE HOOFDSTUK.

Doel der Zoenoffers.

Het geen wy tot dus verre hebben aangevoerd is getrokken uit het wetboek van MOSES. Wenſchelyk wa-

(*) *Nehem* IV. 4. 5. *Pſ.* XXXII. 1. *Pſ.* LXXXV. 2.

ware het, dat het zelfde Boek ons tot richtſnoer kon dienen, in het geen wy nu moeten onderzoeken. Doch ware 'er, ten aanzien van het *Doel* der ingeſtelde Zoenoffers, even duidelyke aanwyzing, als betreklyk de reeds ontwikkelde byzonderheden, dan voorzeker zou 'er deswege niet zo veel verſchil in gevoelens plaats grijpen. De vraag is hier, wat een Israëliet by de Toewyding denken moest, waar voor een ſchrander en nadenkend Jood dezelve moest houden, of welke zyne gevoelens eigenaårtig konden zyn, nopends het oogmerk van de inſtelling der Zoenofferanden?

§ I. Het kon niet uitblyven, of een ſchrander vereerer van de wet, op Gods bevel, door MOSES gegeeven, liet zich meermaalen in, ter beſpiegeling van de oogmerken des Allerhoogſten met zyn byzonder beſtuur over de afſtammelingen JAKOBS, derzelver afzondering van andere volken, en toerusting met Inzettingen, op eene wyze, als ten aanzien van geen ander volk geſchied was. Over het Hoofddoel deezer Godsvereeringe peinzende, moest hy van zelfs op het denkbeeld komen, om daarmede ook de Inſtelling der Zoenoffers, gelyk alle andere wetten en verordeningen, in verband te brengen; terwyl het overzigt van de *gelegenheden*, by welken de *plegtigheden*, waar mede die offers moesten worden toegewyd, en 't geen zy dan *uitwerkten*, hem aanleiding kon geeven tot de veronderſtelling, dat dezelven zekerlyk ver-

verordend zouden zyn, om tot het *Hoofddoel* der Mosaische bedeeling medetewerken. Ik wil, om deeze reden, in eenige algemeene trekken dat Hoofddoel schetzen, zo als het uit de Wet en Propheeten, den nadenkenden Jood, en elk onpartydig onderzoeker, myns agtens moest voorkomen. Deeze schets zal, naar ik vertrouwe, den weg baanen ter ontdekking van 't geen in dit Hoofdstuk moet opgespoord worden. 't Zal dunkt my geen tegenspraak ontmoeten, wanneer men het voornaam oogmerk, der Mosaische bedeeling, meent te vinden, in de Bevordering van de Kennis en Eerbiediging des éénen waaren Gods, met vernietiging der Afgoderye; voorts in de opleiding der Israeliten tot 't aankleeven en volgen van deugdzaame grondbeginselen, met verlaating der woestheid onreinheid en zedeloosheid; en in de Voorbereiding van hun verstand en hart, voor de omhelzing en beleeving van voorschriften, geheel van geestelyken aart, en afgescheiden van omslagtige plegtigheden.

§ 2. Ter bereiking van dit oogmerk deedt God zich eerbiedigen, als den Heiligen Opperheer, Schepper van Hemel en Aarde, en tevens als hunnen byzonderen weldoener, die hen uit de Egyptische slaverny verlost, tot een eigen volk verkoren, en als Koning, Rechten en Inzettingen hun gegeeven hadt, gelyk aan geen ander Volk geschied was. — De belofte deswege was reeds aan ABRAHAM gedaan, en

de

de toeſtand waarin zich de Israelieten, naa verloop van vier Eeuwen, ſedert hunne komst in *Egypte*, bevonden, werdt oorzaak van deeze Inrichting der Moſaïſche bedeeling, geheel naar hunne behoeften berekend. Door harden en ſlaafſchen arbeid was het gros der Israelieten ruw en zinlyk geworden. Van gelegenheid ter beſchaaving beroofd, werdt daar en boven door deeze ſlaverny de lust ter oeffening der geesvermoogen uitgebluscht. De afgodery der Egyptenaaren werkte door derzelver invloed mede, vooral by het gros des volks, zo wel tot het vergeeten van de gezuiverder begrippen en praktyken der vroome Aardsvaderen, als tot het byna onuitrooibaar inwortelen van grove en verkeerde denkbeelden nopens de bevrediging der Godheid door offeranden. Het gevaar van volkomen verval werdt, ten langen leste, dringend; en de reeds verkregene hardheid des harten gedoogde niet allerleye middelen ter verzachting van zeden. Van hier het ſtrenge in de voorſchriften, gemengd in ſommige opzichten met veroorlooving, door eene gelouterde zedeleer gewraakt. Dit ſtrenge hadt vooral plaats ter ſchraging van den grondzuil, van welken kerk en ſtaat vastigheid ontleenden. Ter weering van allen ſchyn der Afgodery, en ter handhaving van den hoogen Eerbied voor JEHOVA den Opperkoning, was, daarom, een buitengewoone zwaarte van ſtraf op vergrypen geſteld, die uit eigen aart zulks geenszins

F ſchee-

ſcheenen te verdienen, doch te gelyk in ſommige gevallen vereenigd, met toegevendheid, waar het hoofddoel eene viering van het ſtrenge der wet toeliet. Eerbied voor God was alzo Eerbied voor den Vorst, Beſchermheer en onmidlyke Handhaaver des Rechts. — Oneerbiedigheid jegens God misdaad tevens van geſchonden Majeſteit des Konings. Het Godsdienstige en Burgerlyke, op 't naauwst verbonden, en uit dien hoofde de Moſaïſche voorſchriften in 't algemeen zo wel Staatkundig als Godsdienſtig of Zedelyk.

Slaan wy nu de *Zoenoffers* gade met betrekking tot het nu gemelde hoofddoel der Godsregeringe, dan moeten wy dezelve ook beoordeelen, als *Staatkundige* en *Godsdienſtige* verordeningen (*).

Als *Staatkundige* verordeningen was derzelver doel, de handhaaving des Eerbieds voor God, als Opperkoning, ter bevordering van orde en algemeen nut. Het onſchendbaare der grondwet van den Staat ter weering van Afgodery en Zedeloosheid, en de neiging des volks tot afwyking, door het bovendryvend zinlyke, waren oorzaak van het geſtrenge deezes algemeenen Regels: „ Die de wet, zelfs onwetende „ en in het geringſte by afdwaaling overtreedt, is „ ver-

(*) Deezen weg zyn, op het voetſpoor van GROTIUS, TAYLER, MICHAËLIS enz. ook ingeſlaagen van VLOTEN, en de ſchryver van eene Verhandeling, geplaatst in het derde ſtuk van 't *Christelyk Magazyn* uitgegeven te *Hoorn* 1799.

„ veroordeeld — geene verzoening is voor hem
„ zonder offer — en zo hy moedwillig met open-
„ lyke verachting, zich aan de schennis van JEHO-
„ VA's wetten schuldig maakt, zyne misdaad zal op
„ hem blyven, zal door geen offer verzoend, maar
„ hy uit het midden des volks uitgerooid worden."

Ziet hier, dus, het strenge vereenigd met het toegeevende, op eene wyze, dat het ontzag voor den Heiligen Opperkoning, kon in stand blyven, die, gelyk niemand, zonder geschenk of Eerbewys, zyn Paleis mogt naderen, zo ook geen misgryp hoegenaamd vergaf, zonder dat daar voor geboet was. Onkunde of overyling, vruchtbaar in verzuim of overtredinge, welke alzo geenszins uit een verhard en boosaartig harte ontstonden, hadt in het oog des Alweetenden voorzeker die wanverdienste niet, welke in zyn oog steeds verbonden is aan moedwillige ongerechtigheid, getuigende van eene versmaading Gods en zyner voorschriften. Maar van eene staatkundige zyde overwoogen, konden misdryven de doodstraf waardig zyn, die slechts den uitwendigen schyn hadden, van openlyke verachting des Eerbieds voor den Wetgeever (*). Doch gedoogden de Misdryven, op

(*) Bekend is het, dat ook, in andere gevallen, soortgelyke *staatkundige* of *huishoudelyke* straffen hebben plaats gehad; waar over eene uitmuntende Redevoering voorkomt in het 1ste *Tiental* der *Kerk. Redev.* van A. HULSHOF.

op deeze of geene wyze, eene viering van het ſtrenge der wet, dan ook kon het algemeen welzyn dezelve vorderen (*) en eene geringere ſtraf, of boete, genoegzaam zyn.

§ 3. Vestigen wy nu meer byzonder de aandagt, op de *gelegenheden*, die aanleiding gaven tot, als mede op de *Plegtigheden* en *uitwerkinge* van, de Zoenoffers, wy ontdekken dan vooreerst, dat naar maate de verſmaading van den Eerbied voor JEHOVA openlyker, of wezenlyker was, naar die maate de toegeevendheid minder plaats vondt, en de overtreder, in zulke gevallen, zyn vergryp boeten moest met zyn eigen leeven. In misdryven, niet uit loutere onkunde gepleegd, doch van geringer aart, (welk zwaardere of geringere gedeeltelyk uit de Zeden van dien tyd ten aanzien van het Burgerlyke moet beoordeeld worden, (†)) waarin echter tegen JEHOVA, en tevens tegen den naasten gezondigd was, werdt boven het offer, eene vergoeding of andere burgerlyke ſtraffe gevorderd. Doch hadt de Israeliet door onkunde of overyling misdreeven, dan was de toegeevendheid, in de grootſte maate, aanwezig, en de ontheffing van de veroordeeling geſchiedde alleen door een offer van onderſcheiden kostbaarheid of waarde.

Uit

(*) DE GROOT *over de voldoening* bl. 227. „ Dewyl het den Wetgeever „ geoorlooft is, enz.

(†) Zie aanmerkingen hier over in het *Theol. Repoſitery* vol. III. pag. 413.

Uit dit ſtaatkundig oogpunt beſchouwd was het Offer die *Boete*, welke ter bevryding des overtreders afgeſtaan werdt aan JEHOVA en zyne Dienaaren, voor wier onderhoud de Allerhoogſte tevens, op die wyze gezorgd hadt (*). Zonder zulk eene Boete, was 'er geen ontſlag, en van daar de ſtelling: „ zonder bloedſtorting geene vergeeving, zonder offer geene verzoening," in vollen nadruk waarheid, en Staatkundig beoordeeld rechtmatig.

Was deeze Boete door eenen Priester te betaalen, of door de geheele vergadering des Volks, 't zy by tusſchen komende gelegenheden, 't zy op den vastgeſtelden grooten verzoendag, dan mogt van dat offer niets gebruikt worden, maar de *geheele verbranding* hadt ten doel deeze waarheid in te ſcherpen: Dat het *geheel* moest dienen ter vergoeding van den geſchonden Eerbied des Wetgeevers, en ter *geheele* ontheffing eener ſtraffe, die Staatkundig recht maa-

(*) De plegtige afſtand van deeze *Boete*, als een gedeelte van zyn Eigendom, is *door de oplegging der handen afgebeeld*, volgens BOCHARD by WITSIUS. „ Victimam offerens, eam hoc ritu Deo tradebat, et quaſi manumittebat, profesſus ſe renuntiare juri, quod in animal istud habebat, ſeque illud Domino ſuo eximere et cultui divino dedicare, quem ad modum Romani olim, ſervum in libertatem asſerendum manu tenebant dicentes," hunc hominem liberum esſe volo. „ Hoc eodem ritu iram dei peccator deprecabatur eamque immitti petebat in illius victimae caput, quam ſuo loco ponebat. In Hircum ergo hunc isto ritu peccata todus Israelis conjiciebantur, ut ea typice ferret, et longe ab Israele auferret." *Oecon. Foed.* p. 664.

maatiger kan geagt worden, naar maate dezelve door een perſoon van hooger en heiliger rang, of door de meerderheid der Burgeren verdiend ware. Was, daarentegen een geringer Amptenaar, of Inwooner in 't algemeen, tot zulk eene boete verwezen, dan werdt deeze plegtigheid niet in agt genomen. *Met de beſprenging van het bloed des offerdiers* geſchiedden ook niet alle die Plegtigheden, wanneer een Burger overtreden had, welke plaats greepen by de offerande eens Priesters of voor de geheele Menigte. In deeze laatſte gevallen, wanneer het geheele volk of een Priester boeten moest, was 'er om zo te ſpreeken *meer* verzoening nodig. In minder gewigtige gevallen kon de Priester van het Zondoffer eeten, en hy zinnebeeldig *draagen*, wechneemen, de ongerechtigheid (*). In min gewigtige gevallen behoefde de Priester, voor den overtreder, *niet* op zulk eene wyze tusſchen beiden te komen, en in die nabyheid van JEHOVA *niet* te verſchynen, als geſchiedde, wanneer het bloed niet ſlechts aan de hoornen of wanden des altaars geſprengd, en aan derzelver voet uitgegooten werdt, maar ook, voor het voorhangzel, of op den grooten verzoendag, in het Heilige der Heiligen zelve, moest geſprengd worden. Het Staatkundig doel deezer inſtellingen laat zich eindelyk, hier uit verklaaren, dat de offers, als Bur-

(*) *Lev.* X. 27.

Burgerlyke Boeten beſchouwd, evenredig waren aan het vermogen der geenen die tot dezelve verweezen werden. Zo dat de armſten tot een ſchuldoffer, met een gedeelte van *Meelbloem* volſtaan kenden. Maar omgekeerd wordt het tevens uit deeze Staatkundige bedoeling van zelfs klaar, dat de kracht der verzoening zich alleen tot het uitwendige bepaalde, en niet tot de reiniging der conscientie zich uitſtrekte. De offers, uit dit oogpunt beſchouwd, ontſloegen den overtreder van burgerlyke ſtraffen, herſtelden hem in het deelgenootſchap van Israëls Burgerſchap, en gaven hem geſchiktheid voor de uitwendige Godsvereering, hoedaanig dan ook zyne gemoedsgeſtalte, onder het offeren, geweest ware. Hy hadt ten dien einde uitwendig aan de Wet voldaan, en van haare bedreiging niet meer te vreezen. Hy was wettisch, of naar den vleeſche, gereinigd. Maar of hy rein ware in de oogen des Allerhoogſten, en hy met een gerust geweten, voor den kenner der harten, vertrouwen mogte eigentlyk *vergeeving* ontvangen te hebben, dit hing af van de maate der onzedelykheid, die plaats hadt gegreepen by zyn verzuim of afdwaalinge, van de oprechte boetvaardigheid des gemoeds, en van zulke gezindheden, welke by de toewyding der Zoenoffers wel voornamelyk beoogd werden, naar dien dezelven niet alleen, met een *Staatkundig* oogmerk, maar ook inzonderheit verordend

wa-

waren, om op eene zedelyke wyze het hoofddoel der Godsvereeringe over Israël te bevorderen.

Niet alleen immers de erkentenis van den éénen waaren God, met verfoejing der Afgoden, en de Eerbiediging van JEHOVA, *als den Heer des Hemels en der Aarde*, als den *Driemaal Heiligen God*, die geen gemeenſchap hebben kan met zondaaren, wiens oogen te rein zyn, om het kwaade te aanſchouwen, en die lust heeft tot waarheid in het binnenſte, deeze erkentenis, en eenen wandel daar aan evenredig, te bevorderen, de Israeliten door zinnebeeldige plegtigheden daar toe optewekken, daar in overeenkomſtig hunne behoeften op het krachtigst te verſterken, hier op liep buiten twyffel uit het verhevenst doeleinde, met de Inſtelling der Zoenoffers beoogd, en 't welk myns inziens, op deeze of dergelyke wyze als nu zal vermeld worden, te bereiken was, by nadenkende en welgezinde vereerers van den Moſaïſchen Godsdienst.

Het bezef des hoogen Eerbieds, voor den *Heiligen God*, moest by Hem eigenaartig opgewekt worden, door de Inſtelling, dat niet alleen Perſoonen maar zelfs Zaaken ongeſchikt waren, voor de vereering des Allerhoogſten, voor en al eer men dezelven door *volkomene* en geheel *ongebrekkige* offeranden geheiligd hadt. Hier toe kon desgelyks medewerken, dat lichaamelyke gebreken, ziekten, kwaalen en ande-

dere omſtandigheden, ſchoon buiten ſchuld overgekomen, doch misſchien, naar heerſchende begrippen, (*) met het bedryven van zonde in verband beſchouwd, oorzaaken werden van *Onreinheid*, die ten beletzel ſtrekte, in de toenadering tot den Allerheiligſten, en welke toenadering niet gebaand was, dan naa de *Ontzondiging*, door het offer geſchied. Tot vermeerdering van dien Eerbied was vooral geſchikt het geſtrenge der bedreigingen, welken niet ſlechts den *Opzettelijken* en *Openlijken* verſmaader

(*) Mag men hier niet denken, aan ſoortgelyke begrippen, die aanleiding gaven, op het gezicht des *Blindgeboornen*, tot de vraag: „ Heeft deeze *gezondigd* of zyne ouders?" Joan: IX. 2.

Niet ongepast agt ik het volgende hierby te voegen, van OUTRAM. *de Sacrif:* pag. 121. — „ Primum itaque hujus generis ſacrificium Leproſis inſtitutum erat post lepram exutam faciendum. — Cujus quidem legis, ut ante monui, variae rationes afferri posſunt. Judaeis una prae reliquis placet; utpote qui neminem unquam niſi ob culpam piacularem lepra affectum esſe judicant. Ex quo *Abrabenelis* illud: „ Hoc leproſi ſacrificium eâ de „ cauſa factum erat, quia ſcilicet fundamentum legis fideique omnino est „ caput, omnia quae hominibus eveniunt pro ſuis cujusque factis ac meri„ tis, Divinâ providentiâ evenire. Ita ut ſe leproſus quisque, propter „ peccata noxasque ſuas leprâ pollutum judicare debeat. Ac lepra quidem *Maimonidi* maledicentiae poena, *Grotio* vero ſuperbiae viſa est, quo factum judicat, ut lignum cedrinum, vermiculus, et hyſopus, ad leproſum luſtrandum adhiberentur. vid: *Lev.* 24. —

Alterum ejusdem generis ſacrificium *Puerperis* imperatum fuit, post puerperium faciendum, cujus eadem ac proxime dicti, *Abrabeneli* ratio viſa est. „ Cum nemo dolores ac molestias citra culpam, hoc in mundo „ ferat, cumque, ut docent optimae memoriae Rabbini nostri, nulla ſit ſine „ peccato caſtigatio cumque denque Mulier cum dolore periculoque pari„ at, ſit, ut ſacrificium piaculare puerperae cuique imperetur."

der van Gods wet alle hoop op ontferming benamen, maar ook tot affchrik dienen moesten voor alle *Onachtzaamen* en *Onverfchilligen*, wyl 'er niemand, zonder vooraf, zelfs voor misgryp uit onkunde en overyling geboet- te hebben, in het vol genot der Rechten van het Israelitisch Burgerfchap deelde. Ontzagwekkende denkbeelden, nopens de Heiligheid des Almachtigen, die zyne waarachtigheid in het naakomen der bedreigingen, door geduchte ftrafgerichten herhaalde reizen, betoonde, moesten, van daar, de zielen der naadenkenden vervullen met vreeze, en allen, die van misdryf of verzuim bewustheid droegen, op het diepst verootmoedigen voor den doorgronder van harten en nieren.

De Plegtigheid, *door de Oplegging der handen* op het hoofd des Offerdiers, met *Zondbelydenis* vereenigd, 't zy dezelve Zinnebeeldig aanduidde dat de Ongerechtigheid *wechgedragen* wierdt, 't zy dat men dezelve verklaart, als afbeeldende den *last der zonde*, geladen op het Offerdier —— 't welk door de Uitleggers (*) op verfchillende wyze wordt ver-

(*) De Heer TAYLER heeft de plaatzen gerangfchikt naar het woord נָשָׂא ('t welk meest [twee plaatzen uitgezonderd, waar סָבַל Jef. LIII. 2. Klaagl. V. 7., voorkomt] gebruikt is) gebezigd wordt, om het *draagen der zonde* aanteduiden. Zo wordt op zeer veele plaatfen God gezegd, de zonde te *draagen*, ook een zondig *volk te draagen*. Ook worden de Priesters gezegd de zonde te *draagen*; als mede Beledigden, de misdaad der Beledigers te *draagen*. In welke plaatfen zeer klaar het denkbeeld, van *wechneemen*, *vergeeven* wordt ingefcherpt. Ook is dit op gelyke wyze door de LXX.

verklaard; —— was dezelve aan den éénen kant geſchikt by den overtreder te verlevendigen het gevoel van wanverdienſte en ſtrafſchuldigheid, in de oogen des Heiligen Wetgevers; aan de andere zyde was die Plegtigheid gepast, ter verwekking van vertroostende gevoelens, nopens de Goddelyke gunſte, die zulk een Offer als Boete in de plaatſe des overtreders aannam, en hem van verdere ſtraffe verſchoonde, welke Hy, wegens de ſchennis des Eerbieds, den Schepper en Opperſten Weldoener verſchuldigd, kon gezegt worden verdiend te hebben.

Dat

LXX. Overzetters begrepen; waar uit de Heer TAYLER beſluit, dat de Bok, op den verzoendag, de ongerechtigheden wechdraagende, aanduidde: Hoe God de zonden des volks, als achter zynen rug, geworpen, dezelven uit zyn gezicht wechgenomen hadt, om hun dezelve nooit te laste te leggen, zonder dat het overbrengen van ſchuld, op die onſchuldigen daar onder tevens begreepen zy: *Leere der verzoening* bl. 27. 39. Daar het woord ook te kennen geeft *eenen last draagen*, blykens onderſcheiden plaatſen door TAYLER aangehaald, zo kunnen wy ook wel aanneemen, dat *de last der zonde*, zinnebeeldig op den Bok, en zoo ook op alle Zoenoffers van viervoetige dieren, gelegd werdt. „ Als een zwaare last, zeide de *Pſalmist* zyn de Ongerechtigheden my te zwaar geworden." — „ Zo zou de Zoon niet draagen (den last) der Ongerechtigheid des Vaders enz." Pſalm XXXVIII 5. en Ezech: XVIII. 20. Zie ook STINSTRA *Oude Voorſpell:* D: II. bl. 208. Ook kunnen hier ter opheldering dienen de ſpreekwyſen: *zyn bloed kome op zyn hoofd; zyn booze gedachte kome op zynen kop* — 't welk zo veel zegt als: „ Hy „ Boete deswege, met zyn leeven," of iets dergelyks. Vergelyk 2 *Sam.* I. 16. *Esth.* IX. 25. *Ezech.* XXXIII. 4. *Hand.* XVIII. 6. Zie ook H. E. WARNEKROS „ *Joodſche Oudheden*" H. XI. §9. en *Joſeph. Antiq.* L. III. C. X. Waar hy van den verzoendag ſpreekende van de Bokken zegt: „ waarvan men den eenen, „ leevend buiten het leger voerde, op dat de ſtraffe, welke het volk, wegens „ de zonde verdiend had, *op zynen kop zoude vallen.*"

Dat de *Priester* verzoening moest doen, dat dit door *de besprenging des bloeds*, moest geschieden, en wel, met zo veele Plegtigheden, inzonderheit op den grooten Verzoendag, welke daar en boven geheel *ter verootmoediging* was ingericht; dit was, weder, dienstig om de indrukken van Gods Heiligheid te vergrooten, het afzichtige der Onreinheid levendig voor oogen te stellen, en invloed op het hart te bezorgen, ter voortbrenging des gevoels van onwaarde en wanverdienste. De overtreder behoefde eenen Middelaar tusschen hem en den beledigden Wetgever, daar hy onbevoegd was, in eigen persoon voor den Rechter te verschynen. Het bloed de *ziele* afbeeldende, gaf te kennen, hoe nu ziele voor ziele gegeeven was, in die gevallen, waarin door offers de verzoening mogelyk werdt. Aanschouwlyk stondt voor hem alzoo afgebeeld het lot, 't welk hy duchten moest by zulke overtredingen, die niet anders, dan door 't verlies van eigen leven, konden geboet worden.

Gelyk het een en ander moest toebrengen om het bezef van leedwezen gaande te maaken over onvoorzichtigheid, afdwaalinge en andere verkeerdheden, die verzoend werden door offers; om de verpligting te herinneren, zich voor dergelyke misstappen in 't vervolg te wagten; en den sterksten afschrik inteboezemen van opzettelyke wanbedryven; zo kon het niet uitblyven, of de plegtige *verbranding* van

het

het offerdier, in de gewigtigste gevallen, het *wech-zenden van den Bok in de wildernis*, op den grooten verzoendag, en de *onreinheid* der geenen, die daar mede belast werden, moest elk Israelitisch Burger, die naadenken met gevoel te zamen paarde, overtuigen van het onbetaamlyke en roekelooze der verslapping in pligtbetrachting, onder versmaading van eenen zo magtigen als onkreukbaaren Wetgeever. — Maar ook dit zelfde moest, by den boetvaardigen en welmeenenden, vertroostende gepeinzen hervoort brengen, ja de zucht tot erkentenis en gehoorzaamheid, op eene edele wyze ontvonken, door dien hy, in dit alles afgebeeld zag, het zekerst onderpand van vergeeving, en eenen onfeilbaaren waarborg ter gerustftelling, dat de rykdom der Godlyke langmoedigheid steeds over hem zoude uitgestrekt blyven, voor zo verre hy onopzetlyk, uit wezenlyke zwakheid, in het toekomende aan overtreding zich waarschynlyk zoude schuldig maaken, langmoedigheid, welker rykdom, gelyk hy wist, niet over hem zou voortduuren, indien hy, door hardnekkigheid en doorgaande slechtheid van zeden of huichelary, dezelve toonde te misbruiken.

Ziet hier dan het doel der Zoenoffers van eene staatkundige en godsdienstige zyde beschouwd. Werdt dit doel bereikt dan strekten de offers niet alleen tot reiniging des vleesches, maar derzelver toewyding werkte dan tevens ter opwekking van

zulke gevoelens en gezindheden, die vereischt worden ter verkryging van vergiffenis, en de gunst des Heiligen Opperheers. Werdt zo wel het zedelyk als ſtaatkundig doel bereikt, dan werkten de Zoenoffers mede, niet alleen, om de Israeliten van ruwheid, ligtzinnigheid en Godloosheid aftetrekken, maar ook tot zedelykheid, tot bedagtzaam naadenken, en eerbiediging des Scheppers, en gehoorzaamheid zyner inzettingen opteleiden. Dat *dit* wel degelyk beoogd werdt, en als hoofdzaak moet aangemerkt worden, blykt, daar en boven, uit het geen ten deezen opzigte, vooral door de *Propheeten* is ingeſcherpt; waarvan ik eene en andere proeve ter bevestiging zal bybrengen.

§. 4. 't Geen door de verſtandigſte Heidenen geloofd werdt, ten aanzien van de uitwerking der offeranden by de Godheid, is ook de doorgaande Leere der gewyde bladeren. SENECA merkt aan, „dat niet het vet „der ſlachtofferen noch derzelver uitwendige praal „de eere der Goden bevorderde; maar dat de Goden „vereerd werden, door den Godvruchtigen en goe„den wil der geenen, die de offers toewydden (*).” De

(*) Aangehaald by GROTIUS *over de voldoening* bl: 232. — Ook hier mede ſtrookt het gezegde van PHILO DE JOOD, bygebragt door STINSTRA oud: voorſpell: deel II. bl: 204. en aldus vertaald: „*Die gezondigd hebbende zich bekeeren tot beterſchap, die zich zelven wel beſchuldigen, over het geen zy misdreeven, doch zich ook hervormen tot een onbeſtraſlyk leven;* (der zulken zyn de Zondoffers).”

De Heilige Mannen getuigen dat de offers dan alleen, als een lieflyk reukwerk, voor den Heere opklommen, als door dezelven het aangewezen doel bereikt werdt; terwyl zy, in tegendeel, een grouwel voor den Heere werden, wanneer de godloosheid en zedeloosheid, te gelyker tyd, den scepter bleef zwaayen.

Op straffen toon hooren wy den ondankbaaren Jooden aankondigen, dat al hun offeren te vergeefs en afschuwlyk was, in het oog des Alweetenden, daar zy zich by aanhoudendheid, door zoo veele zedelyke smetten, bezoedelden. „ Wascht u, reinigt u, „ (is daarom de taale by den Propheet) doet „ de boosheid uwer handelingen vóór myne oogen „ wech, laat af van kwaad doen, leert goed doen, „ zoekt het recht, helpt den verdrukten, doet den „ weezen recht, handelt de twistzaaken der wedu„ wen; komt dan en laat ons zamen rechten, spreekt „ de Heere! alwaren uwe zonden als scharlaken zy „ zullen wit worden als sneeuw; al waren uwe zon„ den rood, als carmosyn, zy zullen worden als wol„ le. Indien gy lieden willig zyt en hoort, zo zult „ gy het goede des lands eeten, maar indien „ gy weigert en wederspannig zyt, zo zult gy door „ het zwaard gegeeten worden (*)."

De hoofdzaak was, dus, zuivere godsvrucht en maatschappelyke deugd, waarop niet alleen vergeving, maar

(*) Jes. I. 13—20.

maar tevens uitwendige zegen beloofd werdt. Van de offers is geene melding, als op zich zelven krachtig ter bevordering van het welbehagen des Allerhoogsten, maar het blykt wel allerduidlykst, dat de offers by God, zonder de werking eener zedelyke verbetering niets vermogten, en ook alleen ten behoeve der vereerers van God ingesteld waren, ten einde hen van het kwaade aftetrekken en ten goede opteleiden.

„ Wat zal ik u doen o Ephraim, wat zal ik u „ doen o Juda! —— dus luidt de godspraak by „ *Hosea* (*) dewyl uwe weldadigheid is als eene „ vroegkomende daauw die heenen gaat? — ik heb„ be lust tot weldadigheid en niet tot offer, tot de „ kennisse Gods meer, dan tot brandofferen."

Gelyk de Propheet *Micha* (†) „ de rechtvaardig„ heid, weldadigheid en ongeveinsde ootmoedigheid, „ voorstelde, als 't geen de Heere eischte," met verklaaring van de ongenoegzaamheid der offeranden; zoo betuigde ook DAVID, toen 't gevoel van 't begaan misdryf hem tot boetvaardigheid drong „ dat de of„ feranden des Heeren zyn, een gebroken geest en „ een verslagen harte. Wanneer in de *Apocryphe* Boeken van dit onderwerp gesproken wordt, vinden wy daar eenstemmigheid met het nu bygebragte, uit de Prophetische schriften. Ten voorbeelde kunnen dienen de volgende plaatsen uit het geschrift van *Jesus* Si-

(*) *Hos:* VI. 4—6.
(†) *Micha* VI. 6. Psalm LI. 19.

Sirach. „Hoe groot is de ontferming des Heeren, „ onzes Gods, in de verzoening van de geenen, die „ zich heiliglyk tot hem bekeeren. — De allerhoog- „ ſte heeft geen welbehaagen aan de offeranden des „ godloozen, en wordt over de zonde, door de me- „ nigte der ſlagtofferen, niet verzoend. Wie de Wet „ bewaart doet offerande genoeg, wie op de geboden „ agt geeft offert eene offerande des heils. — Het is „ des Heeren welbehaagen, dat men afſtaat van boos- „ heid, en afſtaan van ongerechtigheid is verzoening; „ verſchynt niet leedig voor het aangericht des Heeren, „ want alle deeze dingen moet men doen van wegens „ het gebod, de offerande des Rechtvaardigen maakt „ den Altaar vet, en de goede reuk van denzelven komt „ voor den Allerhoogſten, enz. (Zie Hoofdſt. XVII. „ 25 XXXIV. 20. XXXV. 1. enz."

§ 5. Offchoon deeze en ſoortgelyke plaatſen, welker getal aanmerkelyk kan vermeerderd worden, niet bewyzen, dat de Zoenoffers, op zich zelven, Gode mishaagden, maar wel, dat dezelven, zonder boetvaardigheid en goede gezindheden toegebragt, afgekeurd werden; zo mag men toch uit deeze *voorwaarde* afleiden, dat de Zoenoffers, op *zich zelven*, van geene kracht waren, en alleen als hulpmiddelen moesten dienen, om den hoogen eerbied voor God aan te kweeken, 't gevoel van 't ſtrafwaardige, der ongehoorzaamheid aan zyne Wetten, te verlevendigen, ongeveinsde boetvaardigheid te ontvonken, en

door de blyken van Gods genade, den lust op te wakkeren, ter opvolging van zyne Geboden. Het Godlyk gezag, waarmede de offeranden waren bekrachtigd, en derzelver onmiddelyke betrekking, tot den vastgestelden Eerdienst, leidden den Israeliet wel op, tot het denkbeeld, dat, gelyk Gebeden en Dankzeggingen, zo ook de offers hun eerst opzicht hadden, op *God*, in wiens *Heiligdom*, op wiens *Altaar*, en door wiens *Dienaaren*, dezelve toegewyd werden.

In zo verre, echter, waren de offers van Gebeden en Dankzeggingen onderscheiden, voor zo verre de eersten, van geheel stelligen aart, niet, gelyk de laatsten, uit natuurlyke verpligting kunnen afgeleid worden, en van daar ook geene innerlyke Zedelyke waardy kunnen hebben. By aldien ergens geopenbaard ware, door den Insteller der offeranden, dat dezelven Hem, uit hunne eigene natuur, welgevallig zyn geweest, dan moesten wy daar in berusten. Doch deeze openbaaring is niet te vinden; te vergeefsch zal men dezelve opspooren, en nergens wordt gemeld, van het aangenaame der offeren in 't algemeen, voor den Heere, dan voor zo verre dezelven het oogmerk bereikten, waar toe zy, als hulpmiddelen, moesten dienen. Wyl nu *alle* offeranden van geheel *stelligen* aart zyn, en geene waardy *kunnen* hebben, dan door het gezag en het oogmerk des instellers, en 'er geene openbaaring aanwe-

wezig is, die leert dat de *Zoenofferanden*, op zich zelven, Gode behaagd hebben; op welken grond zal men dan aan dezelven, eenige innerlyke kracht, om Gode te behagen, kunnen toekennen? Het is ook in de daad eene ongerymde ſtelling, dat de Algenoegzaame Heilige God lust zoude hebben aan uitwendige verrichtingen, of dat Hy dezelven ook daarom zou hebben ingeſteld, wyl Hy behaagen hadt, gediend te worden, als iets behoevende. Gelyk de Gebeden en Dankbetuigingen, wat de *uitboezeming* zelve betreft, niets meer dan onverſchillig zyn kunnen, voor den Alweetenden die op het *harte* ziet, zo moeten de Zoenoffers op zich zelven, ook niet hooger gerekend worden. Indien men vooronderſtelle dat de onnaadenkende meenigte in den waan geweest zy — welken waan men ook gewoon is, het gros der Heidenſche Volken toeteſchryven — dat God door offers waarlyk gediend werdt, dat God lust hadt in het Bloed van Stieren en Bokken; het verſtandig gedeelte zo der Jooden als der Heidenen (*), koesterde zulke bekrompene begrippen van

(*) *Sanguine placandum eſſe Numen, plerique gentes putaverunt. Hom.* Iliad Lib. I. V. 495. — Στρεπτοι δε Θεοι — *Flexibiles autem ſunt Dei et ipſi; Nam et hos quidem ſuffimentis — flectunt homines precantes postquam aliquis, praevaricatus fuerit, et peccaverit.* — Communem omnibus fere gentibus ſententiam *Jamblichus* expoſuit, tantam ſacrificiis efficacitatem tribuens — ωστε μη δε λοιμων &c — *ut ſine iis non liberemur, a peste, a fame, a penuria nec impetremus imbres opportunos nec ea, quae his omnibus praepon-*

van den Allerhoogften niet. De *fchranderften* onder de Israeliten hadden, voorzeker, nog betere begrippen uit de Aardsvaderlyke tyden overgehouden, en werden te klaar door MOSES, DAVID, SALOMO, en voor-

ponderant, ea intelligo quae ad animae purificationem aut perfectionem, ed ad ejus regenerationis Sordibus emancipationem conferunt. In quam rem, omnes fere totius orbis nationes confenferunt, improbantibus licet prudentioribus. PYTHAGORAS, PLATO, PORPHYRIUS et fapientum alii facrificiis expiatoriis exiguum oppido ftatuebant pretium: mirabanturque qua ratione ista tetrica confuetudo, innocentum animalium fanguine, aliâque fuligine ac fumo delubra fœdandi, totum pene mundum occupavisfet. Quod tam ab omni fapientia alienum ratus est PORPHYRIUS, ut integra disfertatione conatus fit probare, eam Deos colendi rationem esfe βλασφημον παρανομον και ανοσιον. Poetae etiam aculeatis fatyris vulgi circa facrificia infaniam perftrinxerunt. Fuit qui ita exclamavit, apud *Porphyrium* de *Abftinentia.*

Τις ωδε μωρος και λιαν ανειμενος,
Ευπιςος ανδρων, οςις ελπιζει Θεες
Οςων ασαρκων, και χολης πυρυμενης,
Ἁ κυσιν πεινωσιν εχι βρωσιμα,
Χαιρειν απαντας, και γερας λαχειν Ἰοδε.

Quis adeo ftultus, et tam ignavi est animi,
Tam credulus quis est, ut autumet, Deos
Tostaque bile, et osfibus tantum meris
Quae forte rodant nec fămelici canes,
Laetarier, fibique munus poscere hoc? —

Qui crasfior profecto error est, quam ut feriam refutationem mereatur. vide WITSII *Miscel.* T. II. p. 679.

Stupidiores ex fece plebis Judaicae fortasfis opinabantur Deum mactatione pecudum, nidore carnium, et fanguinis libamine dilectari; fanguineque taurorum ac hircorum mundari animos, verum qui aliquando cautiores, magisque ex-

vooral door de *Propheeten* verlicht, om zulke averechtsche gevoelens aan te kleeven.

Was 'er, ten dien opzigte, by de oprichting des Tabernakels, door den *Wetgeever*, en by de inwyding van den Tempel door Koning SALOMO tegen zulke averechtsche begrippen, gewaakt, (*) ten aanzien van Gods welgevallen in de Zoen- en andere offeranden, zal 't voorts genoeg zyn te verneemen, op welke wyze de *Psalmdichter* (Ps. L. 8.) den Allerhoogsten spreekende invoert. „ Ik zal „ u niet straffen, om uwe offeranden, want uwe „ Brand-

excercitati erant, facile in animum induxerunt, ut crederent, Deum condonare populo suo peccata intuitu obedientiae, quam sibi in sacrificiorum oblatione, et exacta omnium, quae eo pertinebant, singularium constitutionum observatione praestabant: vel etiam intuitu amoris istius ac reverentiae quam deferebant Deo, in liberali earum rerum donatione, quibus caeteroqum ad vitae suae commoditatem cum voluptate fuissent usi. Verbo ut absolvam, Sacrificia habuerunt *pro mediis ut tanto facilius impetratent — remissionem peccatorum.* — Eadem fere in mente habuisse Philonem constat quando in libro, de *animalibus sacrificio idoneis* sic scripsit. — *Ει γαρ βουλοιτο τις* &c. Si quis velit causas investigare, propter quas primi illi homines, per sacrificia gratias egerint, itemque Deo preces fecerint, duas omnino praecipuas inveniet. Unam scil: Dei honorem; quae res per se, sine ullo alio cultu accedente, digna est, ac quidem bonum necessarium. Alteram sacrificantium utilitatem: quae duplex est, adeptio bonorum et malorum aversio. Jam illi generi quod Deo integro et perfecto integrum et solidum datur: Mortalium cupiditate nihil sibi inde usurpante. — Alterum autem genus, hominum causâ factum, quia divisit vulgaris opinio, divisit etiam et ipsa Lex; ita ut altero quaerantur bona, quod SALUTARE nominavit, altero mala avertantur cui PIACULARE tribuit. vid: WITSII *Mistel.* p. 706.

(*) Zie *Exod.* XXXIV. 6. en 2 *Chron.* VI. 18. 19.

„ Brandoffers zyn ſteeds voor my. Ik zal uit uw „ huis geen Varre neemen, noch Bokken uit uwe „ Kooyen. Want al het gedierte des wouds is het „ myne, en de beesten op duizend bergen. Zo my „ hongerde ik zou het u niet zeggen, want myne „ is de Waereld en alle haare volheid. Zoude ik „ ſtieren-vleesch eeten of bokken-bloed drinken?"

Hier mede zoude ik het eerſte deel, der uitgeſchreeven Vraage, beantwoord' kunnen agten. Ten einde echter tegenwerpingen afteſnyden zal ik nog de volgende veronderſtellingen, nopens het doel der Zoenofferanden ter toetſe brengen. Vooreerst zou men kunnen veronderſtellen, dat de Zoenoffers door den Allerhoogſten verordend waren, voor zo verre dezelve geſchikt waren om Hem te *beweegen* tot vergiffenis. Ten anderen zou men kunnen vooronderſtellen, dat God buiten voldoening zyner Rechtvaardigheid, niet *kon* vergeeven, en dat het Zoenoffer als aequivalent de vergeeving *mogelyk* maakte voor God. Ten derden zou men kunnen veronderſtellen dat God de Zoenoffers verordend hadt, om één alles afdoend Zoenoffer *voorafteſchaduwen.*

Buiten deeze veronderſtellingen, weet ik geene andere betreklyk het doel der Zoenoffers, die hier in aanmerking zou kunnen komen. Ik zal deezen ter toetſe brengen, en daar mede het eerſte deel deezer Verhandelinge beſluiten.

ZES-

ZESDE HOOFDSTUK.

God niet door offers bewogen ter vergeeving der Ongerechtigheden.

Waar wordt geleerd dat God ongezind was ter *vergeeving*, ten zy daar toe bewogen door Zoenofferanden? De gewyde schriften spreeken van de *vergeeflykheid* Gods, zonder van offers te gewaagen, vermeldende alleen berouw, en verbetering des zedelyken characters, als den grondslag der vergiffenisse, en hernieuwde gunste van den Allerhoogsten.

De *vyftiende Psalm* maakt ons bekend met de vereischten van den waaren Aanbidder des Allerhoogsten. Daar wordt het doen van Recht en Gerechtigheid voorgedraagen, als de voorwaarde, om in de Tente Gods duurzaame bescherming te genieten, zonder dat 'er van den invloed der offeranden, tot dat zelfde doel, gesproken wordt.

De *honderd en derde Psalm*, is dezelve niet ingericht om den Heere voorteftellen als barmhartig en genadig, die de ongerechtigheden vergeeft, en de krankheden geneest, — die niet doet naar de zonden, noch vergeldt naar de ongerechtigheden, maar zo verre de overtredingen verwydert, als het Oosten is van het Westen, — die zich ontfermt over de

de geenen die Hem vreezen, gelyk een Vader over zyne Kinderen? — Doch een diep ſtilzwygen heerscht 'er over de noodzaaklykheid der Zoenofferen, op dat de Allerhoogſte daar door tot deeze vergeeving bewogen worde. — De groote voorwaarde is, Eerbiediging zyner Wetten, het kenmerk der geenen, die Hem *vreezen*.

„ De godlooze verlaate zynen weg, en de onge-
„ rechtige man zyne gedachten, Hy bekeere zich
„ tot den Heere, en Hy zal zich zyner ontfermen;
„ Hy bekeere zich tot onzen God, want die ver-
„ geeft menigvuldiglyk (*)." In den zelfden geest is de Godſpraak van *Ezechiel*. „ Zo waarachtig als
„ ik leeve ſpreekt de Heere, zou ik lust hebben in
„ den dood des godloozen, maar daar in heb ik
„ lust, dat de godlooze zich bekeere van zynen
„ weg, en leeve (†)!" — „ Als ik tot den Recht-
„ vaardigen zegge dat hy zekerlyk leeven zal, en
„ hy op zyne gerechtigheden vertrouwt, en on-
„ recht doet, zo zullen alle zyne gerechtigheden
„ niet gedacht worden, maar in zyn onrecht, dat
„ hy doet, daar in zal hy ſterven. Als ik tot den
„ Godloozen zegge, dat hy den dood ſterven zal, en
„ hy zich van zyne zonde bekeert, en recht en ge-
„ rechtigheid doet, geeft hy het pand wederom,
„ be-

(*) *Jeſ.* IV- 7.
(†) *Ezech.* XXXIII. 11. enz.

„ betaalt hy het geroofde, wandelt hy in de Inzet-
„ tingen des Leevens, zo dat hy geen onrecht doet;
„ hy zal zekerlyk leeven, hy zal niet sterven. Al-
„ le zonden die hy gezondigt heeft, zullen hem
„ niet gedacht worden. Hy heeft recht en gerech-
„ tigheid gedaan, hy zal zekerlyk leeven."

Het boetvaardig gebed van DANIEL (*), hoe vol is het van vertrouwlyke uitboezemingen, welken aantoonen dat hy den Allerhoogsten eerbiedigde, als Barmhartig en Vergeeflyk: „ By u, dus bidt hy, „ Heere onze God, zyn de Barmhartigheden, en „ Vergeevingen, hoewel wy tegen U gerebelleerd „ hebben." Hy erkent de Rechtvaardigheid der Godlyke Strafgerichten, en vestigt op Berouw, Zondbelydenisse, en de Barmhartigheden des Heeren, het gebed om verlossing, zonder zich eenigermaate op offeranden, of zoenoffers te beroepen, welke zouden kunnen toegewyd worden naa de herstelling des Verwoesten Heiligdoms.

„ Wie is een God gelyk Gy, dus hooren wy
„ Propheet MICHA (†) getuigen, die de ongerech-
„ tigheden vergeeft en de overtreeding van het over-
„ blyffel zyner erfenisse voorbygaat. Hy houdt zy-
„ nen toorn niet in Eeuwigheid, want aan Goeder-
„ tierenheid heeft hy lust. Hy zal zich onzer we-
„ der

(*) *Dan.* IX. 4. enz.
(†) *Micha* VII. 18.

„ der ontfermen, hy zal onze ongerechtigheden dem-
„ pen, ja gy zult alle hunne zonden werpen in de
„ diepte der Zee."

„ Gedenk toch o Heer, (deeze waren de woor-
„ den van Koning HISKIA,) dat ik voor uw aange-
„ zichte in waarheid, en met een volkomen harte
„ gewandeld, en dat goed in uwe oogen is gedaan
„ hebbe; en HISKIA weende gansch zeer." —
„ Toen geschiedde het woord des Heeren tot JE-
„ SAIA zeggende: Gaa heenen en zegt tot HIS-
„ KIA: Zo zegt de Heere de God uwes Vaders DA-
„ VIDS: Ik hebbe uw gebed gehoord, ik hebbe uwe
„ traanen gezien: Ziet ik zal vyftien jaaren tot uwe
„ dagen toedoen (*)."

Is nu uit deeze en soortgelyke plaatsen afteleiden, dat de Voorgangers en Leeraars des Joodschen Volks in het begrip stonden, dat 'er geene vergeevinge by God was, voor en aleer Hy daar toe door Zoenoffers bewogen werdt? Veeleer komt het my voor, dat zeer gegrond is deeze aanmerking, van zekeren Godgeleerden: „ Indien wy aanneemen dat 'er geene vergeeving by God is, zonder Zoenoffers,

(*) *Jes.* XXXVIII. 3. Men zou hier nog kunnen byvoegen, de voorbeelden van verzoening zonder offers, door gebeden, door uitneemende bedryven, kenmerkende eenen vuurigen yver voor Gods wetten enz. En hier toe kunnen wy brengen het voorbeeld van MOSES *Exod.* XXXII. 31. enz. van AARON — *Exod.* XXX. 12-16. *Num.* XVI. 47. van HISKIA — 2 *Chron.* XXX. 9. van PINEAS — *Num.* XXV. 11. enz.

fers, dan wordt het Oude Verbond door heen onverklaarbaar. Overal ftuiten wy dan op onoplosbaare Vraagftukken. De Godsvereering in hetzelve befchreeven, is dan niet alleen zeer onvolkomen, maar ook gebrekkig, ten aanzien van de gewigtigfte en eenvoudigfte punten van allen Eerdienst. Het Opperwezen geeft dan van zich zelven, en zyne volkomenheden, zeer eenzydige denkbeelden. De eerbiedigfte vereerers van God en die tevens voorkomen als zyne gunstgenooten, gedraagen zich dan jegens Hem, op eene onteerende wyze, door van zyne vergeeflykheid te fpreeken, op eenen toon, ftrydig met het geen de eer van Gods natuur vordert. Waarlyk de eerbied, verfchuldigd aan deeze boeken, verfchuldigd aan den Godsdienst welken zy bevatten, verfchuldigd aan de Mannen wier uitmuntende characters ter naavolging worden voorgefteld, verfchuldigd eindelyk, aan dien zelfden God, dien wy op hun voetfpoor vereeren; deeze eerbied dringt ons een gevoelen te verwerpen, 't welk den Allerhoogften in zulk een ongunftig licht aan onzen geest vertegenwoordigt (*).

(*) De Schryver der Verhandeling, onder den naam van CLEMENS in het *Theolog. Repofitory*. Vol. I. p. 160.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De Zoenoffers niet nodig en ongeschikt ter voldoening aan Gods Rechtvaardigheid.

De tweede veronderstelling raakt de voldoening der Godlyke Rechtvaardigheid door de Zoenoffers, maakende, als aequivalent, voor den Allerhoogsten de vergiffenis mogelyk.

§ 1. Het is onbetwistbaar dat veele dingen, volgens de wet, door offeranden moesten geheiligd worden, en dat 'er voor de zonden van nalaatigheid en afdwaalinge geene vergeeving geschiedde zonder Zoenoffer. Dit schynt aanleiding gegeeven te hebben tot de stelling: „Zonder offer *kan* God niet verzoend worden." Eene stelling, welke, volgens sommiger gevoelen, niet slechts door alle Jooden, maar ook door de Heidenen, en zelfs in de schriften hunner schranderste Wysgeeren beweerd werdt (*).

Om nu niet in het breede aantewyzen, dat MOSES zelf den Heere meermaalen voorstelde als barmhartig, langmoedig, en groot van goedertierenheid,

(*) Zie VAN VLOOTEN *Inleiding tot het Wetboek van* MOSES bl. 73. WITSII *Miscell* T. II. p. 681-708. OUTRAMUS *de Sacrif. Lib.* I. C. XXII.

heid, zo zou de Leere der Propheeten eene onoplosbaare ſtrydigheid met de wet opleveren, indien men die ſtelling in den ruimſten zin moest opvatten, en 'er geen middel was, om het ſchynbaar ſtrydige, tusſchen de Wet en de Propheeten, wechteneemen. Dit ſtrydige kunnen wy niet verklaaren, indien wy ſtellen, dat God, uit kracht zyner Rechtvaardigheid, zonder voldoening, en dus zonder Zoenoffer, de zonde niet *kon* vergeeven. 'Er zyn toch veele voorbeelden van het tegengeſtelde te vinden, waar van wy ſommigen reeds hebben aangevoerd. Het middel ter ontknooping ligt in een goede onderſcheiding, van het *Staatkundig* en *Zedelyk* doel, der Zoenofferen.

Dat de Zoenoffers, van eene *Staatkundige* zyde beſchouwd, voor JEHOVA de verzoening *mogelyk* maakten, kunnen wy in zo verre toeſtaan, als daar door bevorderd werdt dat grootsch denkbeeld, het welk de Israëliten moesten vormen van de ontzagwekkende Heiligheid des Opperſten Konings en Wetgeevers. Niemand kan daar uit echter afleiden, dat JEHOVA, *voor zich*, die verordening behoefde, ten einde zyne Rechtvaardigheid, uit het bloed van Stieren en Bokken voldoening erlangde.

Gods wysheid vondt het nodig, deeze offers te eiſchen, ter bevordering van zeer weldaadige oogmerken; doch zyne gramſchap behoefde, nog kon, door offerbloed geſtild worden. Nooit onverſchil-

lig omtrent het Zedelyk kwaad der voorbedachte en aanhoudende boosheid van verharde ſlaaven der ondeugd, kon in dien tyd, zo min als immer, Gods Rechtvaardig misnoegen, zo wel tegen de zondaaren, als tegen de ondeugd wechgenomen worden, door uitwendige bedryven. De innerlyke gemoedsgeſtalte kan alleen, en moet alleen den overtreeder vatbaar maaken voor genade. Wanneer deeze vatbaarheid voor vergeeving afwezig blyft, het kan niet anders, of de verdiende ſtraffe zal het loon zyn der verſtokte boosheid. Opzetlyke boosheid, en heblyke zonde, wordt ook daarom overal, zo wel in de Wet, als door de Propheeten op het ſcherpst bedreigd, en door geen offer verzoenbaar voorgeſteld. Offers mogten alleen gelden voor verzuimenisſen, en misgrypen tegen het Burgerlyke en Plegtige, die alzo door de opgelegde boete, boven de andere vergoeding, mitsdien geëischt, werden uitgewischt.

Zo weinig men, dus, uit de Inſtelling der Zoenoffers kan afleiden, dat zy krachtig waren en dienden, om het zedelyk kwaad van deszelfs afzichtige gedaante te berooven, of deszelfs rechtmaatige vergelding opteheffen, zo min kan, uit derzelver Inſtelling, het beſluit worden opgemaakt, dat de Allerhoogſte zonder voldoening, op berouw en bekeering, nooit zoude kunnen of willen *vergeeven*. Immers wy moeten vooral in het oog houden, dat al

het

het geen God als ISRAELS *Koning* nodig keurde, ter bevordering van het algemeen welzyn, en ter verbetering van den zedelyken toestand der Israëlieten, geheel kon omloopen buiten het geen zyne *Rechtvaardigheid* zoude eischen, wanneer dezelve tot het straffen van zedelyke wanverdienste noopte. Gelyk een Vorst, hoe gezind uit den aart, om veel over te zien in zyne onderdaanen, genoodzaakt kan zyn tot openbaare en huishoudelyke strafoeffening, zo betoonde zich God als Opperkoning over ISRAEL „ als een yverig God, bezoekende de misdryven en „ afvalligheid der Vaderen tot in het derde en vier„ de Geslagt; offchoon uit den aart geneigd, om „ weldaadigheid te doen aan duizenden, en de on„ gerechtigheden en zonden te vergeeven (*)."

Uit deeze onderscheiding, van het Staatkundige en Zedelyke, laat zich dan verklaaren, hoe, in weerwil der evengemelde betuiging, raakende het bezoeken *der Misdryven van de Vaderen*, de Allerhoogste, by den Propheet liet aankondigen „ dat de „ Zoon *niet* draagen zal de misdaad van den Va„ der, noch de Vader die van den Zoon, maar „ dat de ziele die zondigt sterven zal (†)."

Niet bevreemdend wordt het ook van daar, dat God, *als Handhaaver der Wet*, zo gestreng wordt voor-

(*) *Exod.* XXXIV. 7.
(†) *Ezech.* XVIII. 20.

voorgesteld, en echter door Koning DAVID en de Propheeten meermaalen beschreeven als *Goedertieren* en *vol van Barmhartigheid.* Zeer natuurlyk was het om dezelfde reden, dat 'er in het volbrengen der *Plegtigheden* eene ongemeene stiptheid gevorderd werdt; en de Algenoegzaame toch verklaarde daarin *geenen lust* te hebben, wanneer geene edelaartige gezindheden daar door werden opgewekt, en de Zedeloosheid daar en tegen bleef voortduuren. En wat kon men, eindelyk, anders verwachten, dan dat 'er, overeenkomstig het hoofddoel der Mosaïsche bedeeling, meer op de noodzaaklykheid van het toebrengen der *offers van Gerechtigheid* door de Propheeten werdt aangedrongen, naar maate men, aan het uitwendige hangen blyvende, daar van verkeerde begrippen begon te koesteren, en naar maate de tyd naderde, waar in het uitverkooren Geslachte JACOBS, den Staat der Kindsheid ontwasfen, van het gestrenge des Tuchtmeesters, zoude ontslagen worden? — Om niet by dit algemeene te blyven, zal ik nu het oog vestigen op de *gelegenheden* waar by, en de *plegtigheden* waar mede, de Zoenoffers toegewyd werden.

„ § 2. Gaven misschien de *gelegenheden*, by welken „ Zoenoffers gevorderd wierden, grond om te den„ ken, dat dezelven dienden ter voldoening aan „ Gods wreekende gerechtigheid?" Zo ja; dan moet men erkennen, dat van hier de Leere der

Pro-

Propheeten nieuwe reden tot bevreemding opleve-re. — Het tegendeel, echter, kunnen wy, uit die gelegenheden, naar myn gedachten, opmaaken. By aldien, immers, de Zoenoffers op zich zelven, die waardy hadden, in het oog der Godheid, waarom waren dezelven dan niet van grooter kracht, dan alleen ter verzoening van *verzuimenisſen* en zulke *geringere* misdryven, waar voor zy nu gevorderd wierden; waarom ſtrekte hunne verzoenende kracht zich dan ook niet uit, tot overtreedingen met *opgeheeven hand* gepleegd? Uit deeze beperking moest het den nadenkenden Israëliet veel eer voorkomen dat de Zoenoffers van geringe kracht waren. Hy kon by wettigen gevolge beſluiten, dat de *vergiffenis*, op de toewyding van dezelven gevolgd, zich alleen tot misdryven van gering aanbelang bepaalende, niet aan de kracht dier offers, maar aan andere redenen moest toegekend worden, ten zy voor zo verre hy dezelven, als Boeten door JEHOVA opgelegd, aanmerkte, in welk geval zy alleen *uitwendige vryſpraak*, geene eigenlyke *vergiffenis van ſtraf*, op 't *zedelyke* der overtredingen pasſende, aanbragten.

§ 3. Wat de voornaamſte *Plegtigheden* aangaat by de Zoenoffers in gebruik, de *oplegging der handen*, namelyk, en de *beſprenging des bloeds*, misſchien mag men daar uit beſluiten, „ dat de zondenſchuld „ overgedraagen werdt op het offerdier, dat het „ dier leedt de ſtraffe door den Offeraar verdiend,

„ en alzo door het geven van ziele voor ziele, of
„ leeven voor leeven, aan Gods Rechtvaardigheid
„ voldaan wierdt?"

Ten einde juiste begrippen te bekomen, is het ook hier nodig, het onderfcheid tusfchen het Staatkundig en Zedelyk doel, der Mofaïfche bedeeling, in het oog te houden.

Hooren wy door den Propheet betuigen, *dat de Zoon niet zal draagen de Ongerechtigheid des Vaders, noch de Vader die des Zoons, maar dat de ziele* (of Hy) *die zondigt fterven*, of deswege rechtmatige vergelding ontvangen *zal*, het kan niet uitblyven of de *Rede* keurt dit *rechtvaardig*, en het zou naar de uitfpraak van elk onbevooroordeelden *onrecht* zyn, indien de Vader veroordeeld werdt, in de plaats van zynen Zoon, die ftraffe te draagen, welke op *het zedelyke* des misdryfs past. De Allerhoogfte kan, met dat al, zeer wel gezegd werden (maar dan alleen, in eenen *Staatkundigen* zin,) de Misdaaden der Vaderen aan de Kinderen te bezoeken (*), voor zo verre de Kinderen deelen in de uitwendige rampen, door de Zedeloosheid der Vaderen berokkend; of voor zo verre de ongebondene levenswyze der Vaderen,

door

(*) In zulk eenen zin droegen de Kinderen der Israëliten de Hoerery hunner Ouderen, in de Woeftyne, *Num.* XIV. 33. En van daar klaagde het Volk in de Babylonifche Gevangenis: „ Onze Vaders hebben gezondigd, en „ zyn niet meer, en wy draagen hunne ongerechtigheden." *Klaagl. van Jerem.* V. 7.

door Gods langmoedigheid gedraagen, zich gevoelen doet tot in verre geslachten, en wel op eene verzwaarde wyze, wanneer die geslachten treeden in de voetstappen der voorouderen.

In het eerste geval kunnen die onheilen niet als *straffen* voor de Kinderen, voor zo verre die onschuldig zyn, geagt worden. In het andere geval, treft het onheil hen uitwendig zwaarder, door de natuurlyke gevolgen van aanhoudende ongerechtigheden, maar is ook voor de Kinderen *straffe*, voor zo verre zy dezelven door het volgen van slechte voorbeelden *verdiend* hadden.

Daarenboven moet men onderscheiden tusschen zulke *Tugtigingen* of *Bezoekingen*, welke dienen om grooter onheilen voortekomen, en in de Maatschappy door de Overheid aangewend worden ter verdediging der veiligheid, en bescherming van het uitwendig welzyn, (want dit is het doel der *Burgerlyke* Straffen,) en tusschen *vergelding van Zedelyk kwaad.* — By de eersten wordt gezien, op den schadelyken invloed des misdryfs *naar buiten*, en het *nut* der tugtiging. By de laatsten komen de *inwendige* roersels der daaden in aanmerking, en de *innerlyke* wanverdienste des misdryfs. Zulke burgerlyke straffen brengen om deeze redenen alleen voort *lichaamlyke* smarten of ander nadeel voor den geenen die dezelven lydt, zonder dat daar mede een knaagend geweeten, of het gevoel *van Zedelyke Wanverdienste*

 ver-

verbonden is, terwyl van *die* ſtraffe, welke op *het zedelyke* des misdryfs past, dat gevoel volſtrekt niet *kan* geſcheiden worden.

Wanneer wy nu ſpreeken van Gods *ſtraffe* vorderende Rechtvaardigheid, dan beſchouwen wy den Allerhoogſten, niet uit het oogpunt van *Opperkoning* van ISRAEL, maar als den vergelder van *zedelyk goed en kwaad*, en door het woord *ſtraffe* moet dan ook verſtaan worden, „ dat lyden, het welk om zedelyk „ kwaad wordt toegebragt, en ſteeds het bezef van „ ſtrafwaardigheid veronderſtelt (*). " Immers als Opperkoning van ISRAEL eischte God die offers, op dat aan de Wet voldaan, en het boven aangeweezen. Staatkundig en Zedelyk doel bereikt werde. — Dit was dus alles *ten behoeve der Israëliten;* en God *wilde*, op geene andere wyze, de overtredingen kwytſchelden. Maar het is hier de vraag, of God *voor zich* die offers behoefde, ten einde, behoudens zyne *Zedelyke Rechtheid*, te *kunnen* vergeeven, en daarom moeten wy hier den Allerhoogſten, als Heer des Hemels en der Aarde, als den vergelder van goed en kwaad, en niet in den engeren zin, als ISRAELS Koning, beſchouwen.

Eindelyk is het noodzaaklyk, dat men by de Zoenoffers aan eene *eigenlyke overdragt* van ongerechtigheid,

(*) Dit begrip beantwoordt hoofdzaaklyk aan de bepaling van ſtraffe, gegeeven door A. HULSHOFF, *Phil. geſprekken over de voldoening* bl. 3.

heid, aan het draagen van *eigenlyke ſtraffe*, door den Offeraar in eenen Zedelyken zin verdiend, te denken hebbe, zullen de gemelde *Plegtigheden* het beſtreeden gevoelen bevestigen. Want zo men dit niet aanneeme, zal het bewys geheel krachteloos worden, daar het ook van zelfs vervalt, zo draa men ook de bedoeling van de *Plegtigheid des Bloedbeſprenging* verklaare uit het *Zinnebeeldige*, het welk byna alle Plegtigheden van den Moſaïſchen Godsdienst kenmerkte. Nu ſtaan wy geredelyk toe, dat, uit de vereeniging der byzonderheden, die met de *oplegging der handen* gepaard gingen, vooral op den grooten verzoendag, blykt, dat 'er eene *overdragt geſchiedde der ongerechtigheden op het Offerdier.* — Maar moet men zich verbeelden, dat de zonde, die den overtreeder alleen kan toegerekend worden, als door hem alleen bedreeven, *wezenlyk* overgebragt werdt op eenen anderen, en wel op een Beest, 't welk voor zonde geheel onvatbaar is? „ Het gezond verſtand zegt de Heer TAYLER (*), myns agtens, te recht, kan dit niet gedoogen." — „Gaat deeze ſtelling van „ TAYLER door, zegt de Heer VAN VLOTEN, dan „ moet het ook tegen het gezond verſtand ſtryden, „ dat het offer, in ſommige gevallen, den Perſoon „ verbeelde die het gaf, en dan is het Godsdienſtige in het offer, myns bedunkens, geheel „ wech.

(*) *Leere der verzoening* bl. 26.

„ wech (*).” Het wettige deezer gevolgtrekking verklaare ik niet intezien, en het wordt door den Heer VAN VLOTEN ook niet nader aangetoond. Het denkbeeld eener *eigenlyke plaatsbekleeding* wordt door den Heer TAYLER tegengesprooken, en het zelve, naar

(*) *Inleid. tot het Wetboek van* MOSES. bl. 76. Eenigen tyd naa dit geschreven te hebben, kreeg ik in handen het werk getyteld: *Theologie des Bybels*, waar in zich de Heer VAN VLOTEN, gelyk in zyne andere werken, als zelfdenker en voorstander van vry onderzoek op eene edele wyze onderscheidt. In de zamenspraak over *de Eindoogmerken van* JESUS *Lyden en Dood*, wordt het begrip eener eigenlyke plaats bekleding, in de offers, en van eene eigenlyke overbrenging van schuld op het offerdier, meer dan eens tegengesprooken. Aldus wordt ALETOPHILUS aldaar spreekende ingevoerd: „ Ik heb de onderzoekingen van laater tyd, ten aanzien van het plaatsbekleedende, in de Schuld- en Zoenöffers, zeer nauwkeurig nagegaan; of„ schoon dan de noodwendigheid van zulk een offer eene plaatsbekleeding „ schynt te veronderstellen, als schynende Byplegtigheden de overbrenging „ van de schuld op het offerdier te willen leeraaren, zal nogthans niemant „ durven vaststellen, dat 'er werklyk eene in plaats stelling door die Schry„ vers geleeraard is. De Propheeten hebben van dien kant het nietsbeteke„ nende daar van den Volke ingescherpt enz. bl. 475.

„ ALETOPHILUS tracht aantewyzen hoe ver het 'er af is, dat de bewyzen „ voor het plaatsbekleedende in JESUS lyden, uit de schaduwdienst, boven alle „ bedenking zouden verheeven zyn. bl. 477.”

BIBLIOPHILUS brengt hier zwaarigheden by., vooral uit den Leertrant van A. PAULUS ontleend, wiens leere zonder het plaatsbekleedende hem niet verklaarbaar schynt. — Maar hier op geeft THEOFILUS zyne tegenbedenkingen bl. 478. die in deeze byeenkomst *Voorzitter* is, wien de overige spreekers eindelyk toevallen, en met wiens *Theorie* het eigenlyk plaats bekleedende, in de overbrenging op het lyden des Herstellers, niet strookt, die — volgens Hem — „ de Herstelling der Wanordens heeft uitgewerkt, niet door plaatsbe„ kleeding voor anderen, maar door de gemoederen der Menschen zo te vor„ men, dat 'er geene offers, zelfs geene vergeeving, meer nodig zouden zyn.”

naar zyn gevoelen, door het gezond verſtand wederlegd. Des niet te min erkent hy, dat de zonde *figuurlyk* of by *beduiding* op den Bok kon gelegd worden, of op zodanige wyze, om het Volk te doen denken en overwegen uit het geen gedaan werdt, *als* of hunne zonden waren gelegd op den Bok, even eens, dunkt my, *kon* het offer den Perſoon *verbeelden*, die het gaf, en ook *verbeelden* de ſtraffe te draagen, door dien Perſoon verdiend, zonder dat men daarom aan eene *eigenlyke* plaatsbekleeding te denken hebbe.

Offſchoon het nu blykbaar ware, dat niet ſlechts by de onkundige Menigte, maar by alle Jooden, en zelfs by alle beſchaafde Volken, die eenen Offerdienst hadden ingevoerd, het denkbeeld eener *eigenlyke overbrenging*, geheerscht hebbe (*), zo is dit algemeene doch niet beſlisſende, voor de *rechtmaatigheid* van dit volksbegrip, en het dunkt my pligt, in de beoordeeling van deeze en ſoortgelyke gebruiken van den Joodſchen Godsdienst, wil men derzelver geest en bedoeling leeren kennen, niet alleen de Volksbegrippen, maar ook het gezond verſtand, en by het gezond verſtand, die aanwyzingen te raadpleegen, welke deswege in de Wet voorhanden zyn. Doch zo dezelven ontbreken, dan moet men vooral zeer omzichtig zyn, om niet meer in Pleg-

(*) Zie VAN VLOTEN ter aangehaalde plaatſe en *Witſius l. c. Outramius* T. I. C. XXII. §. 9.

Plegtigheden te zoeken dan 'er met 'er daad in te vinden is. Wat, nu, de Wet betreft, zo min daar, als in de Prophetifche Schriften, wordt aangeduid, dat de Offerdieren juist even zwaare pynen moesten lyden, als de overtreder verdiend hadt. Nooit wordt gezegd dat het Offerdier leedt of ftierf, draagende Gods misnoegen, of dat, ter bevrediging van Gods Rechtvaardigheid, deszelfs bloed of dood, als eene eigenlyke ftraffe, moest befchouwd worden. Ten aanzien der Plegtigheden zelven, van het *opleggen der handen* en de *befprenging des bloeds*, waarom moesten deezen den Israeliet meer opleiden tot het denkbeeld van eene eigenlyke overdragt van fchuld, en het lyden van *eigenlyke* doodftraffe, dan tot eene *zinnebeeldige* plaatsbekleeding, en *geheele* wechneeming van de gevolgen der begaane overtreedingen? De Bok althans, in de wildernis wech gezonden, kon wel befchouwd worden, *als* of hy, beladen met de ongerechtigheden, dezelven wechdroeg uit het midden des Volks, en dat alle onreinheid, *als het ware*, op hem was overgegaan; doch hoe zouden zy het lot des Boks als eene *eigenlyke ftraf* kunnen aanmerken? Op gelyke wyze kan ook, door de *verbranding* van het Offerdier buiten de *legerplaatfe afgebeeld* worden de doodftraf, door den Offeraar verdiend (*), zonder dat die pleg-

(*) Gelyk fommigen willen: zie VAN VLOTEN *Inleid.* bl 79, fchoon myns achtens meer de *geheele* vernietiging der onreinheid daar door *wordt aangeduid.*

plegtigheid aanleiding gave tot het denkbeeld, dat 'er *eigenlyke doodstraf* geoeffend was.

Doch, al ware het dat deeze Plegtigheden, tegen de bedoeling des Instellers, der onnadenkende Menigte aanleiding gaven, om de Offerdieren te beschouwen, als gestraft, (niet slechts lydende, of gedood, maar in boven aangewezen zin *gestraft*,) wordende, in hunne plaatse, ten einde op die wyze aan de Godlyke Rechtvaardigheid *voldaan* werde; dit averechts begrip kon de verstandige Israëliet (*) niet koesteren, naardien de uitspraak der Rede, zo wel als de Aart, en het boven aangeweezen doel der Plegtigheden by de Zoenoffers in gebruik, hem drongen, de overdragt der ongerechtigheden, en het geeven van ziele voor ziele, *zinnebeeldig* optevatten, en zo min aan *eigenlyke plaats bekleeding*, als aan *wezenlyke doodstraf*, door het offerdier ondergaan, te denken.

Dit

(*) Uit de *gebeden* by de Zoenoffers gebruikt volgens optekening der Rabbynen, by *Witsius* en *Outram* ter aangehaalde plaatse bygebragt, als mede, uit de gevoelens der *Heidenen* en *Jooden*, daar te vinden, *schynt* het dat zy aan eene *eigenlyke* plaats bekleedende straffe gedacht hebben; doch hier omtrent is zeer juist door *Outram* dit volgende opgemerkt. „ Illud interim quod ante docui tenendum est *laxiorem quandam poenae rationem* ad poenam *vicariam* pertinere, quam quae ad poenam *illam* pertinet, quae legis in obligatione ponitur, *Reoque* ipsi irrogatur. Eoque fieri, ut non sit ea vis illius, quae poenæ fonti ipsi inflictae (haec enim per se ipsa Reatum delet) sed quae sit ejusmodi conditionis, quae ad restituendam ac conservandam violatae legis auctoritatem veniamque fonti impetraudam pertinet. *De sacrif*. p. 264.

Dit nu aanneemende, kan 'er, met geen recht, eenige waardij gehecht worden aan de ſtelling, volgens welke de *plegtigheden* by de Zoenoffers in gebruik zouden bewyzen, dat die offers beſtemd waren om God *eigenlyk* te verzoenen, dat door dezelven aan zyne ſtrafvorderende gerechtigheid voldaan moest worden, en de Allerhoogſte zonder dezelven niet zou *kunnen* vergeeven.

§ 4. Eene goede onderſcheiding tusſchen het Staatkundig en Zedelyk doel der Moſaïſche Bedeling, leert ons dat de Regel: „*zonder offer geen vergeeving*" alleen *Staatkundig* beſchouwd, doorgaat. De leer der Propheeten onderricht ons dat die Regel geene algemeene toepasſing duldt, en elk onbevoordeeld Bybel leezer ontwaart dat die Regel, zo algemeen opgevat, Moſes en de Propheeten doet ſtryden, op eene wyze, die niet te verklaaren is. Maar wanneer wy daarenboven, de *Rede* raadpleegen dezelve verwerpt geheel het gevoelen van zulk eene veronderſtelde *voldoening*.

Op welken grond, toch, mag ik vraagen, kan het gezond verſtand deeze Redekaveling goedkeuren: „ op het Zedelyk kwaad past ſtraffe; ſtraffen is dus „ rechtmatig. Gods rechtvaardigheid vordert dezelve, en zou met zich zelve ſtrydig handelen, zo „ dra zy immer ſtrafte, indien het mogelyk ware, „ dat zy zonder ſtraffe de zonde vergeeven *kon*. „ Gods goedheid toch is oneindig, en even zeer ge-

„ zind

„ zind ter kwytſcheldinge. Gods wysheid beraam-
„ de daarom het middel ter voldoening, en deedt de
„ Offerdieren in de plaats van de ſchuldigen ſtraffe
„ draagen, ten einde, behoudens Rechtvaardigheid,
„ aan ſchuldigen vergiffenis te kunnen ſchenken."
Deeze Redekaveling heeft reeds in den eerſten opſlag, naar myn inzien, verbazend veel aanſtootlyks, en kan, by dieper indenken, naar 't my voorkomt, geenszins de proef doorſtaan.

Verre zy het van my te ontkennen, dat ſtraffe, in eenen eigenlyken zin, niet zou pasſen op zedelyk misdryf. Uit het boven aangevoerde kan het tegendeel blyken. Ik erken zelfs dat Gods Heiligheid of Zedelyke Rechtheid de grondſlag zy der vergeldingen van 't zedelyk kwaad; dat dit kwaad kan geſtraft worden door God, om dat het zedelyk kwaad is, ook *buiten* bedoeling van de verbetering des Zondaars, welke men, des niet te min, daar mede ſteeds verbonden kan agten. Maar juist het zedelyk kwaad, waarop *ſtraffe* of zulk lyden, waar van 't gevoel van ſtrafſchuldigheid niet kan worden afgeſcheiden, past, *kan* niet overgedraagen worden op eenen onſchuldigen, naardien het in zich zelf onmogelyk is, dat een onſchuldige de wroeging des gewetens, 't pynigend gevoel van ſtrafſchuldigheid ontwaare. Een onſchulge kan wel lyden, leed verdraagen in plaats van eenen ſchuldigen, hy kan zich dit vrywillig getroosten, doch nooit, in zulk een geval, dan in eenen zeer

oneigenlyken zin, gezegd worden, dat lyden te draagen, als *ſtraffe* door den ſchuldigen verdiend. In de Burgerlyke Maatſchappy kan iemant, in de plaatſe van eenen anderen, wel lyden, het geen de wet vordert. Uit een ſtaatkundig oog beſchouwd zou zulk eene plaatsbekleeding, in ſommige gevallen verdedigd, en met het algemeen welzyn beſtaanbaar kunnen geoordeeld worden, wanneer iemant zich daar toe vrywillig aanboodt. Deeze nu zou gezegd kunnen worden, de *burgerlyke ſtraffe* te draagen die een ander hadt moeten draagen; doch ook alleen zou hy zulk eene *burgerlyke* ſtraf kunnen draagen, welke geheel iets anders is als ſtraf op *zedelyk* misdryf pasſende, en die volſtrekt door geenen anderen *kan* geleden worden. In dit geval zou men ook kunnen zeggen: de Burgerlyke Rechter is bevredigd, aan den eisch der wet is voldaan, en de overtreder zelf ontheven van verdere aanſpraak.

Meent men 'er nu niets anders mede, wanneer, men van Gods ſtrafvorderende gerechtigheid ſpreekt, die voldaan moest worden, dan ſtelt men den Allerhoogſten voor, niet, als vergelder van 't *zedelyk* kwaad, maar als Handhaver van *Burgerlyke* wetten; doch dan brengt men tevens den waaren aart des voorſtels te zoek, en men verwart twee dingen, die geheel onderſcheiden zyn. Boven heb ik toegeſtaan, dat in een ſtaatkundigen zin, eerst door offerhanden, aan den eisch der wet moest voldaan worden, eer 'er

vry-

vryſpraak volgde; dat die offerdieren konden beſchouwd worden, als *verbeeldende* te draagen de ſtraf, die den opzetlyken overtreeder te wagten ſtondt, en als zynde op zich zelven *boeten*, en dus *ſtraffen* door derzelver Eigenaars wegens verzuim enz. te lyden. Maar hier is de vraag, werdt het *zedelyk kwaad*, 't welk, in meerder of minder maate, ook in die onachtzaamheid, enz. gelegen was, werdt dat *ſtrafwaardige* wechgenomen, door het plaatsvervangend offer? Ik voor my kan dit niet gelooven, ten zy die *zondrouwige gezindheden* enz. daar by plaatſe greepen, welken, volgens het *zedelyk* doel der zoenofferanden moesten opgewekt worden. Dit denkbeeld wordt in de doorgaande leer des Bybels bevestigd. De onrust en wroeging des gewetens bleef by den Zondaar aanwezig, ten zy hy, in der daad, zich voor den Heere *verdémoedigde*; zonder deeze boetvaardigheid, zonder toeleg tot verbetering, gevoelde hy zich ſtrafſchuldig, en naar maate hy zich aan de zonde verſlaafde wierdt hy onvatbaarer voor *vergiffenis*, hoe dikwyls en ſtipt hy dan ook de wettiſche offeranden toewydde. Eene *zinnebeeldige* overdragt der ongerechtigheden op het offerdier was dus alleen mogelyk. Alleen *zinnebeeldig* kon het des overtreders plaats bekleeden, voor zo verre de wetgever, die ook des overtreders dood hadt *kunnen* vorderen, zich met het offer als *boete*, om zo te ſpreeken, vergenoegde; terwyl de dood des offerdiers, tevens, een krachtig *zinne-*

beeld kon zyn van het lot, 't welk den offeraar *te wachten* ſtond, wanneer hy, *met opgeheven hand zondigde*, of zich aan zulk eene ſchennis der wet ſchuldig maakte, waarop Jehova de doodſtraf, en uitrooijing des overtreders, bepaald had.

Zo zeer daar en boven eene *overdragt der ongerechtigheden*, of *plaatsbekleedende ſtraffe*, in eenen *eigenlyken* of *zedelyken* zin genomen, met de uitſpraak der Rede ſtrydt, even groot is, myns agtens, de ongerymdheid der ſtellinge, dat zedelyke Rechtheid, wanneer zy ſtraffe vordert, wezenlyk *voldaan* kan worden, door, niet de overtreders, maar *onſchuldigen*, in hunne plaats, te ſtraffen. Rechtvaardigheid kan daarin even min voldoening voor zich zelve vinden, als zy zou kunnen berusten in het beloonen van eenen ſlechtaart, in de plaats van eenen waarlyk deugdzaamen. Wanneer Rechtvaardigheid ſtraffe vordert, kan zy niet anders voldaan worden, dan door het voorwerp, 't welk ſtraffe verdient, te ſtraffen, en hem, die zich voor belooning vatbaar gemaakt heeft, te beloonen. Het tegengeſtelde te beweeren verwoest, dunkt my, alle eenvoudige begrippen van zedelyke rechtheid, en boezemt ons, niet alleen laage, maar tevens tegenſtrydige en verſchriklyke denkbeelden in, van den Allerhoogſten, welken wy ons zouden moeten ſchaamen, aan eenen redelyken Sterveling toetekennen, van wiens zedelyke grondbeginſels wy verpligt waren edele gevoelens te koesteren.

Be-

Beſchouwen wy den Allerhoogſten als aanneemende het Zoenoffer volgens zyne inſtellinge, dan wordt daarmede aan zyne Rechtvaardigheid alleen in *zo verre* voldaan, als die, ten behoeve der Israeliten, het ſtrenge der Wet, in *ſommige gevallen*, met die toegevenheid verbonden hadt, welke op de toewyding eens offers vryſpraak ſchonk van verdere *burgerlyke* ſtraffe. God ontving dan, als Wetgever van Israel, 't geen Hy ter bevordering van boven aangeweezen doeleinden geeischt had. In zo verre was God voldaan. Maar ter voldoening van Gods rechtvaardigheid, in eenen *zedelyken* zin, werkte dat offer geenszins, dan alleen, wanneer deszelfs toewyding zulke gezindheden des harten opwekte, die voor den Alweetenden welgevallig waren. Als Wetgever toch van Isſrael kon Jehova gezegd worden, door het offer voldoening te hebben erlangd, ofſchoon de offeraar *zedelyk ſlecht* bleef en een *huichlaar* was; want de gerechtigheid der wet was ten dien opzichte vervuld; doch dat Gods rechtvaardigheid, in eenen *zedelyken* zin genomen, dan, *geenszins voldaan* was, noch kon worden, leert niet alleen de Rede, maar de herhaalde betuiging des Allerhoogſten zelven, door den mond der Propheeten, volgens welke *het offer der Godloozen* (ſchoon wettisch naar den eisch, en voldoende,) *den Heere een gruwel was*, en men zich *inwendig beteren* moest, wilde men, by de ontheffing van Burgerlyke ſtraf, tevens *vergiffenis van zonden*

er-

erlangen, en de duurzaame gunst des Almagtigen en Heiligen Opperheers genieten.

De aanbieding van vergiffenis, op waare Boete en Beterſchap, zonder offers, welke door den Allerhoogſten geſchied is, zou ons, wyders, veel belangryker zyn, om, in deezen onze denkwyze te bepaalen, dan alle ſchoolſche ſpitsvindigheden, volgens welke onder anderen „ de Allerhoogſte nooit zou „ moeten ſtraffen, zo dra het mogelyk ware in éénig „ geval, zonder te ſtraffen, te vergeeven."

In 't algemeen is deeze ſtelling valsch, wyl dezelve veronderſtelt, dat, met de vergiffenis, zonder ſtraffe te vorderen, in ſommige gevallen, iets *willekeurigs* zou plaatſe grypen by den volmaakt Heiligen Opperheer. Dit willekeurige zou plaats plaats grypen, wanneer de Allerhoogſte ten aanzien van *gelyke* voorwerpen op eene geheel tegengeſtelde wyze handelde, door den eenen, in eenen eigenlyken zin, te ſtraffen, zonder genade, den anderen, zonder ſtraffe, vergiffenis te ſchenken. Maar wie is de vermetele ſterveling, die zulks van God zou durven veronderſtellen; doch wie is tevens onbezonnen genoeg, om tot den Allerhoogſten te zeggen, *wat doet* Gy? — Hem in 't ſchenken van genade te beperken, en niet te vertrouwen, dat, als dezelve aangeboden of geſchonken wordt, 'er dan wel zulk eene zedelyke geſteldheid des gemoeds, of zulk' een aanleg tot, of beginſel van bekeering, zal aanweezig zyn, die zulks, behoudens de

on-

onveranderlyke volmaaktheid der Goddelyke natuure, mogelyk maakt? En wordt 'er niet altyd vergiffenis aangeboden onder de uitdruklyke *voorwaarde* van boete en bekeering? Wordt niet aan de verharden in de boosheid straffe gedreigd, welke zy niet zullen ontvlieden, wanneer zy volhouden in hunne slechtigheden, of van kwaad tot erger voorthollen? Wel is waar, dat de vroeger bedreeven zonde, in eenen eigenlyken zin, nooit weder goed kan gemaakt worden, door laatere deugdzaamheid, waar toe men buiten dien verpligt was; maar die laatere deugdgezindheid, en de volharding daar in, kan toch eene geheele verandering geeven aan de gesteldheid des harten en het geheele zedelyke character, waar door 'er eene vatbaarheid geboren wordt voor genade, vergeeving, en gunstryke behandeling; terwyl 'er eene geschiktheid voor ongenade, of strafwaardigheid, zou gebleven zyn, byaldien men zich niet veranderd hadt, maar veel eer, gaande weg, verharder in het booze was geworden. De Allerhoogste beschouwt en behandelt de menschen zoodaanig, als met hunne natuure, gesteldheid, vatbaarheden, en krachten; als met hunne behoeften, en bestemming; als met hun gedrag, de omstandigheden waar in zy zich bevinden, en de beginsels waar uit zy werkzaam zyn — met een woord, als met de waarheid, met 't geen recht en billyk is, overeenkomt. Gods oordeel is altyd onpartydig en goed, en de *geheele* toestand des men-

ſchen is deszelfs richtſnoer. Gods zedelyke rechtheid is onveranderlyk, en daarom kan derzelver werkzaamheid of oordeel over het zedelyke geene andere richting bekomen, dan door de verandering van den perſoon of de zaak, die derzelver voorwerp is. Zo draa deezen veranderen, beter of ſlechter worden, zo dra is ook het oordeel, 't welk God over derzelver zedelyke waarde, of onwaarde velt, naar die verandering ingericht; of met andere woorden, ſteeds met de waarheid overeenkomſtig; waaruit men afleiden kan, hoe de wezenlyk bekeerde zondaar even zeer een voorwerp van Gods genadige vergeeving en overdierbaare gunst worden kan, als de *hardnekkige* en *moedwillige* booswigt, een voorwerp van ſtraf worden moet.

„ Gods Goedheid, zegt men, eindelyk, is even oneindig en gezind tot vergeeven, als Gods rechtvaardigheid verpligt is tot ſtraffen, en daarom heeft Gods wysheid het middel der voldoening uitgevonden." —— Wy Menſchen zyn gewoon de zaaken ſtukswyze te beſchouwen; wy kennen ten deele. Niet zelden blyven wy in gebreke, eene zaak, vooral wanneer zy in 't afgetrokkene loopt, in *haar geheel* overtezien. Dikwerf is dit, voor ons, onmogelyk; wy zyn daar toe te kortzichtig; met dat al zyn wy ſtout, in het trekken van gevolgen, die dan natuurlyk gevaar loopen, onrechtmaatig te worden, om dat de ſtellingen, waaruit wy ze afleiden, niet genoeg aan de

waar-

waarheid beantwoorden. Gelyk wy, volgens deeze ſtukswyze beſchouwing, veelal niet genoeg letten, op 's Menſchen geheel charakter, en deszelfs zedelyke waarde en onwaarde, waartoe zo talloos veele kleinigheden kunnen medewerken; maar meer op enkele goede of verkeerde daaden enz.; wanneer wy 's Menſchen, of ons eigen vatbaarheid voor vergiffenis of ſtraffe, beoordeelen; zo worden wy misſchien nooit meer bedroogen, door onze kortzichtigheid, dan wanneer wy ons vermeeten te oordeelen, over Gods volkomenheden en handelingen. Wy vestigen onze aandacht op elke Eigenſchap in God, even als of het een afzonderlyk beginſel ware. Om een denkbeeld van 't geheel te krygen, moeten wy, wel is waar, eerst de deelen in aanſchouw neemen; doch het is tevens waar, dat wy die deelen ons zo veel mogelyk in verband moeten vertegenwoordigen, zullen wy geene verkeerde begrippen van 't geheel vormen.

Wanneer wy ons den Allerhoogſten voorſtellen, als Opperkoning over Israel, dan is die voorſtelling natuurlyk vermengd met veel Menschlyks. De Allerhoogſte heeft dan, 't zy met eerbied gezegd! veel gelyks met een aardsch vorst, en handhaver zyner Wetten, en 't geeft dan ook goeden zin in deezer voege te ſpreeken: „Jehova's liefderyke gezindheid, „ om barmhartigheid te betoonen aan zyn Volk „ Israel, wordt, uit hoofde van deszelfs toeſtand en „ behoeften, door rechtvaardigheid of geſtrengheid

„ bepaald ; doch ook deeze weder door wysheid „ geregeld , welke de vastſtelling van zoenoffers, „ met alle derzelver plegtigheden , heilzaam keurde „ enz." Maar by zulke Menschlyke voorſtellingen moeten wy zeer op onze hoede zyn in het trekken van gevolgen. Zeer noodzaaklyk is het , wanneer wy over Gods natuure willen oordeelen, dat wy dan Gods eigenſchappen niet als byzondere beginſels in God aanmerken, maar alles zo veel doenlyk is tot één harmonisch geheel brengen. Wy moeten bedagt zyn elk der volkomenheden Gods, niet in dien zin *oneindig* te noemen, dat wy van daar zouden geleid worden, tot de tastbaarſte ongerymdheden. *Oneindig Volmaakt*, of *volſtrekt volkomen* volmaakt, is zo wel elke eigenſchap, die wy Gode toekennen, als de geheele natuure des Allerhoogſten. Alles werkt op de volmaaktſte wyze mede, tot den luister van Gods Heerlykheid. Maar noemt men elke eigenſchap Gods, in eenen *onbepaalden* zin, en buiten verband en betrekking der overige volkomenheden, oneindig, dan zou, by voorbeeld, oneindige macht, met oneindig verſtand, als elkanderen tegenwerkende kunnen gedacht worden, maar oneindige goedheid, en oneindige rechtvaardigheid, zouden ook rechtſtreeks ſtryden. Oneindige goedheid, in zulk eenen onbepaalden zin, zou alle misdryven der Schepzelen overzien, oneindige rechtvaardigheid dezelven ſtraffen.

't Betaamt ons, derhalven, ons te wachten voor zulk

zulk eene averechtsche beschouwing der Godlyke volkomenheden; wy moeten Gods goedheid en rechtvaardigheid liever *volmaakt* dan *oneindig* noemen, en dezelven als één beginsel in God aanmerken, 't welk *wy* alleen als onderscheiden beschouwen, naar maate Gods verstand of zedelyke rechtheid, op eene verschillende wyze naar onze begrippen, werkzaam is.

Dit in 't oog houdende zal Gods rechtvaardigheid en Bermhartigheid even zo min, als Moses en de Propheeten, behoeven te stryden. Wy zullen dan, ter overeenbrenging van beiden, onze toevlucht niet behoeven te neemen tot het stelsel der *voldoening* aan Gods rechtvaardigheid door één of meer Zoenofferanden; een stelsel 't welk de Leere des Bybels niet voor, maar tegen zich heeft; 't welk, in plaats van 't vraagstuk, hoe Gods rechtvaardigheid vergiffenis gedooge — te verhelderen, veel voor 't naadenkend verstand verduistert, en behalven dat het, eindelyk, den knoop doorhakt, zonder denzelven te ontwarren, aan onverklaarbaare zwarigheden onderhevig blyft.

Door de volkomenheden des Allerhoogsten zo veel mogelyk in onderling verband te brengen, daar in de waare overeenstemming te doen heerschen, zullen wy kunnen berusten in dit verheeven begrip: In God is alles harmonie; enkel waarheid, ééne volmaaktheid! Rechtvaardigheid zonder goedheid zoude verschriklyk kunnen worden, en in wreedheid ontaarden. Goedheid, daarentegen, zonder rechtvaardig-

 heid,

heid, zou ten besten genomen een zwak, gebrekkig, ja in veele gevallen flecht en verwoestend beginfel zyn. By de onvolmaakte Menfchen zien wy van dit alles rampzalige blyken. Deezen zyn meermaalen goed zonder verftand; maar ook dikwyls ftrikt rechtvaardig zonder billykheid te betoonen. Maar God, is de opperfte rede. God is volmaakt zedelyk recht. God is niet alleen goed, niet alleen rechtvaardig, maar en goed, en rechtvaardig tevens, op de volkomenfte wyze; en alle de eigenfchappen zyn door de volmaakfte harmonie, in den Driemaal Heiligen derwyze vereenigd, dat dezelven Gods vlekkeloozen luister doen fchitteren als een zuiver licht, zonder eenige duisternisfe! (*)

Ik heb op het nu aangevoerde, nopens de tweede veronderftelling, wat langer ftil geftaan, en inzonderheit op de overeenftemming, van Gods volkomenheden, de aandagt willen vestigen, vooreerst om de noodige onderfcheiding aantewyzen tusfchen het *ftaatkundige* en *zedelyke*, wanneer men de ftelling beoordeelt: „ dat Gods rechtvaardigheid door Zoen- „ offers voldoening moest erlangen, op dat Gods „ bermhartigheid jegens den overtreeder vrylyk zou „ kunnen werken;" —— ten anderen om te doen opmerken, dat het Leerftuk eener eigenlyke voldoening aan Gods rechtvaardigheid, in eenen *zedelyken* zin,

(*) 1 *Joan.* I: 5.

zin, myns inziens, met ſchriftuur en rede ſtrydt, en, gedeeltlyk althans, deszelfs oorſprong verſchuldigd is, aan eene ongepaste ſchifting, der goddelyke volkomenheden, en beſchouwing van dezelven als zo veele afzonderlyke grondbeginſels.

Wanneer, derhalven, een ſchrander en nadenkend Israeliet, de Moſaïſche inſtellingen, en Gods volkomenheden, in het rechte licht beſchouwde, kon hy, naar myn oordeel, niet van gevoelen zyn, dat God, *voor zich*, de Zoenoffers ter voldoening zyner rechtvaardigheid behoefde; maar moest denken dat de Allerhoogſte dezelven, ten behoeve van zinlyke Menſchen, met boven aangewezen doeleinden had verordend, en God in geenen *zedelyken* zin vergiffenis ſchonk, dan op innerlyk berouw en verbetering des leevens. Het geen de rede hier den nadenkenden Israeliet moest leeren, werdt Hem tenvollen, door de Prediking der Propheeten, bevestigd.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

De Zoenoffers niet Vooraffchaduwend.

Ik ga nu over ter overweeging van de laatſte veronderſtelling, „dat de Allerhoogſte de Zoenoffers „verordend hebbe, ten einde dezelven een alles af„doend Zoenoffer *zouden vooraffchaduwen*.

Het

Het ſpreekt van zelfs, dat, door dit alles afdoend Zoenoffer, verſtaan moet worden, het Zoenoffer van den Mesſias. Misſchien zullen veelen gereedelyk toeſtaan, dat de Moſaïſche offers op *zich zelven* ongenoegzaam waren, om Gode te behaagen, Hem tot vergiffenis te beweegen, en zyner rechtvaardigheid voldoening te bezorgen, doch dat dezelven moeten aangemerkt worden, dit alles tot ſtand gebragt te hebben, *vooraſſchaduwender wyze*, als *prophetiſche zinnebeelden*, van het Algenoegzaam Zoenoffer, 't welk dit alles wezenlyk kon uitwerken, en ook dadelyk te wege gebragt heeft.

Hier op merke ik aan, dat boven getoond is, hoe in eenen *ſtaatkundigen* zin, de Zoenoffers Gode konden behaagen, Hem tot vergiffenis beweegen, of dezelve voor Hem mogelyk maaken; zo dat hier toe niet nodig was, dat *vooraſſchaduwende*; het geen men veronderſtelt hun kenmerk geweest te zyn. Maar ik heb tevens zoeken aantewyzen, dat 'er, in eenen *zedelyken* zin, hoegenaamd geene voldoening mogelyk is, voor ſtrafvorderende rechtvaardigheid, dan in de vergelding zelve der geenen, die zich de vergiffenis geheel onwaardig maaken, en 'er geen Zoenoffer, van welk eene waardy ook, in de plaats kan geſteld worden, zonder het denkbeeld van rechtvaardigheid te vernietigen, zonder den Allerhoogſten te vernederen. Het veronderſteld vooraſſchaduwende der wettiſche Zoenoffers kan dus nimmer dienen, om het gevoelen voor

voor my aanneemlyker te maaken, dat het Zoenoffer van den Mesſias als een æquivalent voor Gods rechtvaardigheid in eenen zedelyken zin te houden zy. Als zodaanig kon het Zoenoffer van den Mesſias niet aangeduid worden, noch door Propheetiſche Zinnebeelden (Typen) noch door voorſpellingen. Want *zulk* eene voldoening ſluit, myns oordeels, eene ongerymdheid in, en zou de Wet met de Propheeten, of den Allerhoogſten met zich zelven, doen ſtryden.

Des niet te min kan de veronderſtelling, wegens het *vooraf ſchaduwende* in de wettiſche Zoenoffers, gegrond zyn. Want, offchoon ik niet kan aanneemen de Leere der *voldoening*, is echter de Leere der *verzoening* gegrond op de H. Schriftuure, en kan niet verworpen worden, ten zy men de geheele Schriftuure verwerpe. Van hier dat het der moeite waardig is, deeze veronderſtelling ter toetſe te brengen, te meer om dat dezelve door zo veele Godgeleerden verdedigd is, en nog omhelsd wordt. Ik zal eene en andere herinnering vooraf laaten gaan.

§ 1. Eerst zal ik vooraf aanmerken, dan men zich een juist denkbeeld vormen moet, van den ſtaat des geſchils. Want de voorſtanders der ſchaduwleere (zal hunne veronderſtelling iets betekenen) hebben meer te bewyzen, dan alleen het *ſchaduwachtige* en *zinnebeeldige* in de plegtigheden der Moſaïſche bedeelinge — dit toch zal wel toegeſtaan worden, ook

door de zulken, welke de nu bedoelde veronderstelling van goeden grond ontbloot agten. Hier moet bewezen worden dat de Zoenoffers, in dien zin, het offer van den Mesſias hebben afgeſchaduwd, dat men daaruit, als Propheetiſche voorbeelden, tot het Zoenoffer van den Mesſias kon beſluiten. De Zoenoffers der Wet moesten dus *voorafgeſchaduwd* (*gepræfigureerd*) hebben 't geen naderhand komen zoude, even als de voorſpellingen vooraf hebben aangeduid, 't geen in de dagen der nieuwe bedeeling zoude voorvallen. Zy moesten daar toe door *Gods beſtel verordend zyn*, en het Godlyke deezer verordening moest ook even zeer blykbaar wezen, als in de voorzeggingen der Propheeten, die zo min van eigene vindinge als uitlegginge waren (*).

§ 2.

(*) De bepaaling door OUTRAM gegeeven is myns oordeels juist. — „*Typus*, „quatenus vox iſta ſenſum habet Theologicum, ita definiri poſſe videtur, „ut ſit futuri alicujus ſymbolum quoddam, aut exemplum, ita a Deo „comparatum, ut ipſius plane inſtituto futurum illud præfiguret. Quod „autem ita præfiguratur *Antitypus* dici ſolet. de *Sacrif. L. I. p.* 188. Als hoofdzaak der nu bedoelde *voorbeelden* (*Typen*) wordt ook door den Heer RAU (in zyn werkje getyteld „*Freimuhtige Unterſuchung über die Typologie Erlangen* 1784.) gevorderd. „dasz das, was als ein Bild von einer kunftigen „zache ſoll angeſehen werden, von gott wirklich dazu beſtimt geweſen ſeyn „musz, dieſe ſache zu bezeichnen und vorher zu verkundigen.

„Einer der neuſten vertheidiger der Typologie (zegt deeze Schryver in zyne aanteek.) Hr. Prof. BLASCHE, hat daher ganz Recht, wen er die *Göttliche Beſtimmung* eines ſinnbildes zu Bezeichnung einen kunſtigen ſache anſeht, als ein wirklich charakter eines vorbilds:" In ſeinen ſyst. Kommentar über den Brief an die Hebr. druckt 'er ſich unter anderm ſ. 607. daruber ſo aus.

„Nime

§ 2. Ten anderen erken ik dat de veronderstelling in zich zelve geenszins onaanneemlyk, veel min, ongerymd is. Waarom toch zou het den Allerhoogsten niet kunnen goedgedacht hebben, de Zoenoffers, gelyk mede al het geen tot den offerdienst behoorde, te doen strekken ter voorafschaduwing van een alles afdoend offer, door den Messias toe te wyden?

Het zal, echter, naauwlyks herinnering behoeven, dat het geen naar onze gedachten gepast zoude zyn, daarom niet beweezen is derwyze dadelyk plaats gehad te hebben. Van de mogelykheid tot de dadelykheid kan men niet besluiten. Zy die zich dit veroorloven loopen gevaar, in grove dwaalingen te vervallen; en zulke zaaken of gebeurtenissen, als wezenlyk aanteneemen, die enkel zyn het maaksel hunner verbeeldinge. Het weeldrig vernuft vindt dan een onbegrensd veld, waar in het kan uitweiden, en aan levendige verbeeldings kracht bot vieren. Waarlyk het is zo gegaan met veele voorstanders van de schaduwleer. Door te waanen dat alle kleinigheden, in het plegtige van den Mosaïschen Godsdienst, geheimzinnige beduidingen behelsden, hebben zy dezelve daarin gevonden, en zyn tot de bevreemendste uitersten

„ Nimt man die Typen oder Sinbilder in der engeren schriftmässigen Bedeu-
„ tung, zo — verknupft man mit ihnen — den Begriff der *Göttlichen Bestim-*
„ *mung*, wodurch sachen und handlungen des Levitischen Gottesdienstes,
„ auch solcher, die eine Beziehung dar auf haben, das grosse versöhnungs ge-
„ schäfte des Göttlichen Mitlers — bezeichnen."

ſten overgeſlaagen, offchoon zy by zich zelven voornamen tegen de verleiding van valsch vernuft zich te wapenen (*). Van hier ook dat de voorſtanders dier Leere zo zeer in hunne beſpiegelingen uitéénloopen en dat Deeze dit, Geene weder iets anders, beweert opgeſlooten te zyn, in deeze of geene plegtigheid. Dit alles dringt ons, naar myne gedachten, op dat wy niet in gelyke dwaaling vallen, geene vooraf-

(*) Hier van kan ten voorbeelde ſtrekken de geleerde HERMANNUS WITSIUS, gelyk allen zullen moeten erkennen, die uit zyne *Miscellanea* of *Oeconomia Foederum* weten, tot welke kleinigheden hy afdaalt, om daar in geheimzinnige betekenisſen te zoeken; zo dat de *ſtokken*, welken dienden om de Bondkist te draagen, ja zelfs de *gereedſchappen* by den Kandelaar te gebruiken, daar van niet zyn uitgezondert. En 't is deeze geleerde Man die zelf deeze taale voert. „ „ Non posſum ſententiam elegantius exprimere, quam verbis *Moſis Amyraldi* — „ quod ad rem (Typologicam) cautionem istam adhibere necesſe est, ut, „ quemadmodum Apostoli fuerunt in eo ſtudio parci, nimietatem in eo evitemus. Uti ſumma rerum veluti capita ſecuti ſunt λεπτολογιαν adſpernati, quia non ingenii ſui ſubtilitatem ostendere, ſed aedificationi Eccleſiae, et confirmationi veritatis, inſervire voluerunt, ſic nos omittamus ea, quae tenuia ſunt, et rerum momentosarum veluti corpori adhaerescamus. Denique veluti veritatem interpretationum ſuarum non aliter demonſtrarunt, quam ex ipſa evidentia ſimilitudinis, quae inter ipſas, et res ex quibus allegoriae ducuntur, intercedit; ſic nos, indidem explicationum nostrarum probationes eliciamus. Alioquin Typorum materia lubrica est et ambigua, et in qua, quum ingenium humanum ſibi praeter modum indulget, in varios meteorismos expatiatur, et excurrit, in quibus ludere potius quam ſerio et religioſe agere videtur." " WITSII *Miſell* T. I. p. 394. ſeq. Licet modus in rebus ſit, dus ſchryft dezelfde WITSIUS *Oecon. Foed.* § 8. tolerabilius eum peccare existimem, qui Christum ſe videre arbitratur, ubi fortasſe ſeſe non ostendat, quam qui eum videre renuit ubi ſe clare ſatis offert."

afschaduwing te erkennen, dan alleen dáár, waar het onlochenbaar blyke, dat dezelve aanweezig is.

§ 3. Men zal zich herinneren, dat ik gezegd heb, my zo veel mogelyk te zullen verplaatsen, in den toestand eens onderzoekers, die van de Christelyke openbaaring niets weeten wil, en zich alleen tot de Schriften des O. Verbonds bepaalt. Naardien nu het voornaamste bewys voor de schaduwleere gehaald wordt uit gezegden, in de Brieven der Apostelen voorkomende, zal ik dit onderzoek, in dit deel deezer Verhandeling, niet volledig ten einde kunnen brengen. Immers 't is nu alleen myne taak, naar te spooren, welken grond, voor deeze veronderstelling, te vinden is in de *Wet van Moses*, in de *Psalmen*, of in de *Propheetische* Schriften. Hier uit toch moet voor den naadenkenden Jood kunnen blyken, dat het tot den aart der Zoenoffers behoore, het algenoegzaam offer van den Messias voorafteschaduwen, of Propheetisch aanteduiden, evenzeer als door hem, uit de Schriften des O. Verbonds kon afgeleid worden, dat de Messias eenmaal komen zoude. Van deeze komst des Messias hebben zy denkbeeld gehad, uit kracht der Propheetische Voorspellingen, waarvan de algemeene verwachting, welke deswegen plaats heeft gegreepen, getuigen kan. 't Is dus de vraag, of 'er ook zulke begrippen geheerscht hebben, nopens het voorafschaduwende der Zoenofferanden?

Het nu aangevoerde in 't oog houdende, zal men

in het *zinnebeeldige* der Mosaïsche Instellingen, op zich zelve, geenen genoegzaamen grond voor het *voorafschaduwende*, kunnen vinden. Deeze instellingen toch konden zinnebeeldig zyn, en als schaduw aangemerkt worden, zonder dat zy daarom vooraf aanduidden, 't geen in laater eeuwen komen zoude. De offeranden waren door Gods bestel verordend om het hoofddoel der Mosaïsche Bedeeling te bereiken, en hier toe moesten zy zinnebeeldig zyn. Doch waar blykt ergens in het O. Verbond, dat tot dit doel behoorde, niet slechts de *voorbereiding* der Israeliten voor eene Godsvereering in geest en waarheid, maar tevens dat de Zoenoffers reeds *voorafschaduwden* in de byzonderheden, het geen door den Stichter dier Godsvereering, in de volheid des tyds, zou tot stand gebragt worden? — Dit zou 'er uit te haalen zyn, indien 'er anders van dit zinnebeeldige geene redenen te geeven waren; welke echter buiten dien te vinden zyn, gelyk myns agtens blykbaar is (*) uit de opleiding der Israelieten tot de erkentenis van den éénen waaren God, en tot het volgen van betaamlyke grondbe-

(*) De Heer RAU erkent ook ten vollen dit zinnebeeldige in de Zoenoffers des O. Verbonds, maar zegt met reden: „ Was folgt nun hier aus! Dasz dieze gebrauche auch Messianische vorbilder gewesen zind? Diesz folgt keineswegs. Die Mosaischen gebrauche können *Lehr* — oder Denk-bilden gewesen seyn: Dasz sie aber auch vorbilder oder bildliche Weissagungen haben seyn sollen, diesz müszte erst noch besonders bewiesen werden. *Typolog.* I. 33.

beginsels, ten aanzien der zeden; waartoe ook het *zinnebeeldige* in de Zoenoffers, gelyk boven getoond is, moest medewerken, doch het *voorafschaduwende* niet volstrekt noodzaaklyk was.

Zo min het nu uit het *zinnebeeldige* der Zoenoffers alleen blykt, dat dezelve het offer van den Messias hebben voorafgeschaduwd, even weinig kunnen wy eene onlochenbaare blyk van voorafschaduwing vinden, alleen in de *overeenkomst*, of *gelykheid*, welke tusschen beiden aanwezig is. Om nu niet te treden in het onderzoek, hoe veel *verschil* 'er tevens plaats grype, te gelyk met de bedoelde *overeenkomst*, zo in de voorbeelden ter bevestiging der schaduwleere doorgaands bygebragt, als ook in de Zoenoffers zelven (*) zo komt het 'er maar op aan, of men genoegzaamen grond heeft vasteestellen, dat die *overeenkomst* het gevolg is geweest, van een bepaald oogmerk, ten einde 'er eene wezenlyke voorafschaduwing zoude plaats hebben, dan of die overeenkomst meer het gevolg is geweest van loutere toevalligheid? Kan men zulk een *oogmerk* niet van elders aantoonen, uit de *gelykheid* zelve kan men 't niet afleiden. Op die wyze toch zou men spoedig *te veel*, en dus niets, kunnen bewyzen. Immers dan ook zou men aldus mogen redekavelen: om dat 'er eene gelykheid in sommige opzichten te vinden

(*) De Heer RAU heeft ten dien opzichte fraiste aanmerkingen voorgedraagen. Zie zyne *Freym. Unters: über die Typologie* f. 35-48.

den is, tusschen de offerande van *Abraham* en het offer van den *Messias*; tusschen het verkoopen van *Joseph* en de verradery van *Judas*; tusschen de Arke *Noachs* en de *Christelyke Kerk*; daarom moeten wy besluiten, dat zo wel de offerande van Abraham, als het schendig stuk van Josephs Broederen, en het vaartuig van Noach, bepaaldelyk verordend geweest zyn ter *voorschaduwing* van 't offer des Messias, van de misdaad door Judas gepleegd, en van den toestand en de lotgevallen der Christelyke Kerke. Uit zekere overeenkomst of gelykheid, op *zich zelve*, kan men alzo geen voldoend betoog der Typologie afleiden.

Naardien het in de boeken des O. Verbonds niet is aangekondigd, dat de Zoenoffers het offer van den Messias hebben voorafgeschaduwd, zo moet men van zelfs toevlugt neemen tot redeneeringen van anderen aart. — Nu heeft men gemeend, dat, wyl het bloed van Stieren en Bokken de zonde niet kon verzoenen, de offers derhalven de verzoenende kracht, van het algenoegzaam offer moesten ontlenen, en als zodaanig het zelve voorafschaduwen. Ik zal de waardy deezer *gevolgtrekking* daar laaten, en het voorafschaduwende eens toegeven, indien bewezen was dat de Zoenoffers hunne kracht van het algenoegzaam offer ontleend hebben? Doch waar blykt het, dat de offers deeze kracht van daar ontleend hebben? Om dat zy ongenoegzaam waren *de zonde* te verzoenen? Maar waren dezelve daar toe verordend? —

Maa-

Maaken wy toch onderſcheid tusſchen 't ſtaatkundig en zedelyk doel dier inſtellingen! Als ſtaatkundige inſtellingen wischten de offers uit of verzoenden, 't *wettisch* onreine of *Burgerlyk* ſtrafbaare. *Hier toe* waren dezelven *genoegzaam*, uit kracht der ſtellige verordening des Wetgevers; hier toe behoefden dezelven van het algenoegzaam offer geene kracht te ontleenen. Maar moesten zy daaruit deeze kracht ontleenen, om het *zondige* het *zedelyk* ſlechte in de verzuimenisſen enz. te verzoenen? Ik antwoorde: Tot het verzoenen van dat *zondige* of *zedelyk* ſlechte waren die offers *niet* ingeſteld; dat *zondige* of *zedelyk* ſlechte werdt alleen *vergeeven*, wanneer by den offeraar die gemoeds geſtalte werdt gevonden, die hem voor *zondvergiffenis* vatbaar maakte, en overeenkomſtig derzelver *zedelyk doel* moesten de Zoenoffers hier toe, gelyk boven aangetoond is, medewerken. En hier mede is de bovengemelde redekaveling derwyze van alle bewyskracht, voor de vooraſſchaduwing, verſteken, dat het niet nodig zal zyn het wettige der gevolgtrekking, daar op gebouwd, nader te beproeven.

Het is in de Prophetiſche Schriften niet aangeduid, dat de Zoenoffers het offer van den Mesſias hebben voorafgeſchaduwd; en echter heeft men gemeend, in de Beſtraffingen der Propheeten, voor die Leere grond te vinden, naardien de Zoenoffers volgends dit gevoelen Gode niet behaagd hebben, om dat de Jooden daar by het geloof aan den Mesſias, door die offers

O aan-

aangeduid, ter zyde ſtelden. Doch uit welke plaats kan dit blyken? Immers tegen de ongenoegzaamheid der Offeranden wordt altyd Perſoonlyke rechtſchapenheid of heiligheid geſteld, zonder welke de offers, ter eigenlyke *vergeeving*, niets vermogten? BAUMGARTEN heeft, echter, hier toe bygebragt *Jeſ.* I. 11 enz. *Amos* V. 21. *Jerem.* VII. 22. enz. *Micha* VI. 7 enz. RAU heeft de eerſte van dezelven ontwikkeld, en beroept zich, myns achtens, te recht, op het oordeel van den onpartydigen Bybelleezer, of in de overige meer wenken voor BAUMGARTENS begrip voor handen zyn, dan in de eerſte, welke daar van *niets* behelst. Wy moeten daarom met hem dit beſluit opmaaken? „Die hier den Meſſias, door Moſaïſche Inſtellingen, vindt aangeduid, neemt aan 't geen bewezen moet worden." (*)

§ 4. Het is, eindelyk, nergens in de Schriften des O. Verbonds door den Allerhoogſten geopenbaard, dat de Godsdienstige Inſtellingen der Moſaïſche Bedeeling, verordend waren, ter vooraſſchaduwing van 't geen onder de nieuwe Bedeeling tot ſtand zou gebragt worden.

Wy vinden des aangaande ook geene verklaaring met betrekking tot de Zoenoffers in 't byzonder, en echter ondekt men, by de voorſtanders van dit gevoelen, eene overtuiging en vastheid, even of hun het ge-

(*) Typologie ſ. 57—62.

geluk ware te beurt gevallen, van des wegens met eene byzondere Openbaaring begunstigd te zyn. Zy schryven daar over op eenen trant, even of het geheel uitgemaakt zeker is, dat de Jood de nadenkende Jood, van dit vooraffchaduwende genoegzaame denkbeelden heeft gekoesterd.

Ten bewyze hier van zal ik het volgende overneemen uit de *Inleiding*, *tot het Wetboek van Moses*, *door den Heer van* VLOTEN (*) wiens Schriften ongetwyfeld

(*) bl. 83. Men vergelyke hier mede 't geen de Hr. VAN VLOTEN in zyne *Theologie* des *Bybels* ontvouwt. De volgende Redeneering van THEOPHILUS D. I. bl. 479. zal ik hier overschryven: „ Waar moest men (oudtyds), „ het plaats bekleedende der Offeren zoeken? Gewis niet uit het zedelyke, „ dan alleen in zo verre zich de Godheid, met een Offer vergenoegen wil„ de, om eens verheeveners wille; het nuttige voor het volk lag daar in, „ dat zy wegens hunne Schuld een Offer voor zich, *als* in hunne plaats, „ mogten geeven; maar het voldoende van zulk een Offer lag niet daar „ in, dat zulks wederom eene zinlyke plaats bekleeding, of affchaduwing, „ ware, van het volmaakt Offer, het geen eenmaal zoude aangebragt wor„ den; maar daarin, dat de *Elohim* zich met een Offer vergenoegen wilde, „ schoon daar door niets hersteld werdt, ten aanzien der wanorden, door „ den schuldigen begaan, maar wel om dat de Hersteller van 't Mensch„ dom, door zyne verdienstelykheid, zich den weg zoude baanen, om de „ daadlyke herstelling der wanorden uittewerken, niet door plaats beklee„ ding door anderen, maar door de gemoederen der menschen zo te vor„ men, dat 'er geene Offers, zelfs geene Vergeeving, meer nodig waren. „ In soortgelyke begrippen waren de Jongeren van JESUS, allerzekerst PAU„ LUS en PETRUS, van der jeugd aan opgekweekt; het waren denkbeelden „ die zy zich, zoo dikwyls zy, met eenige aandagt en zedelykheid, den „ Tempeldienst bywoonden, ook herinnerden, en daar de lieden van hun„ nen leeftyd met die gevoelens zo gemeenzaam waren, konden zy zich

 „ ook

feld, fchoon niet overal even helder, echter veelvuldige wenken behelzen, die den Leezer tot naadenken, en op den weg der waarheid, kunnen brengen. — „ De Hoofdftelling, die de meeste verwarring gebaard „ heeft, is de volgende. — De hoofdtrekken van den „ uitwendigen Godsdienst hebben hun uitzigt zo „ wel op het *geloof* van den Israeliet, als op zynen „ *wandel*, en deeze beide zeer verfchillende oogpun„ ten worden in de geduurige onafgebrooken plegtig„ heid der offeren geleeraard. Daar de Burgerftaat „ en vooral de Godsdienst ingevoerd was gewor„ den, om dit oogmerk te bereiken, de gegeevene „ Openbaaring in haare zuiverheid te bewaaren, en „ van tyd tot tyd uittebreiden; en daar de voornaame „ inhoud dier Openbaaring, in de beloften beftond; „ zo kon en moest deeze Godsdienst geduurig aanlei„ ding

„ ook niet duidlyker, niet vatbaarer voor hunne hoorderen uitlaaten, dan „ wen zy, over de verdienften des Heilands redenende, het meest zyne „ Zoendood voorftelden. PAULUS, zo ingenomen met zynen vaderlyken Gods„ dienst, kan, met een gevoelig hart, de dieren tot het Offer zien ontzie„ len, en te gelyk zyn zielen oog, op het voldoend Offer, eenmaal te flach„ ten, hechten. Die overbrenging hadt voor zyne Ziel nuttigheid; maar „ dat hy in de *Kruisfiging* van JESUS dat eenige waare Offer zou moeten „ zoeken, zo iets was lang voor hem ergerlyk, en een God onteerend „ denkbeeld enz." Het gevoelen der vooraffchaduwing, *in de Inleiding van 't Wetboek van Mofes* voorgefteld, fchynt met deeze redeneering van THEOPHILUS wel te ftrooken; doch aan het denkbeeld, 't welk de naadenkenden van dat vooraffchaduwend Offer vormen moesten, eene andere wyziging gegeeven te zyn.

„ ding geeven, om op die openbaaring te zien; in
„ 't byzonder op derzelver beloften; zo nochthans
„ dat geloof en betrachting hier ten naauwsten ver-
„ bonden werden. Twee denkbeelden moesten dan in
„ de offers heerschen, het een strekt zich uit over
„ allen, en geeft voedsel aan het geloof; het ander
„ heeft invloed op de zeden. Tot het eerste werdt
„ elk als by de hand geleid, door de Leer der plaats-
„ bekleeding, die door elk, welke maar eenigzins
„ redelyk aangaande den offerdienst dacht, was aan-
„ genomen. 'Er moest of was een offer geslacht,
„ het geen alleen verzoening konde aanbrengen: en
„ waarom het gewoone offer in de schaduw Gode
„ aangenaam was. Dat [illegible] nu toekomstig was
„ leerde de openbaaring allerduidelykst, en was
„ by het eerste offer, en naar myne gedachten
„ dus ook by de Instelling verbonden. —— Hoe
„ zy daar over dachten en hoe verre de denkbeel-
„ den tot voedsel voor hun geloof, by hen ontwik-
„ keld waren, durf ik niet bepaalen. Twee waar-
„ heden liggen onbevooroordeeld in de denkwyze
„ van den Jood onder het O. T.; 'Er zal een Hoo-
„ gepriester komen die dat groote offer slachten zal.
„ 2. Dat offer zal zo krachtig wezen, dat het tydstip,
„ waarop dat offer geslacht wordt, met reden de
„ *groote verzoendag* mag genoemd worden. Die on-
„ bevooroordeeld de Schriften des O. T. geleezen
„ heeft, zal my deeze twee waarheden toestaan. Dan

„ of zy die twee gewigtige stukken, in één persoon
„ vereenigd, beschouwden, zo als PAULUS in den
„ brief aan de Hebreen, durf ik niet bepaalen, ik
„ zou 'er zelfs zeer aan twyffelen; want my dunkt
„ dan was het zo ligt niet mogelyk geweest, den
„ lydenden Messias zo geheel uit het oog te ver-
„ liezen. — Hier was voedsel voor het geloof van
„ elken Jood, als Burger, en als Lid der Gemeente
„ beschouwd. In alle nationaale offeranden dacht
„ hy aan dat gewigtig offer, dat eenmaal en voor
„ altoos, geslacht, de Nationaale zonden wechneemen
„ zou. En in elk schuldoffer, voor zich zelven,
„ moest hy verzekering hebben, dat ook zyne zon-
„ den, om des geliefdens wille, vergeeven waren.
„ Ik ben zelfs van gedachten dat onder de *Psalmen*,
„ welke in den Tempeldienst by de offeren gezon-
„ gen werden, onder die, welken tot opwekking in
„ 't geloof, van een Israeliet gezongen werden, de
„ XLste en in 't byzonder het negende vers, be-
„ hoort, en ik zou deezen Psalm daar toe veel ge-
„ schikter oordeelen dan den XXXVIIIsten. Zeker als
„ wy geene vooroordeelen van wederzyden hadden,
„ wy zouden hier alles natuurlyk vinden."

Dit alles laat zich, op deeze wyze, gemaklyk schetzen, even als *de Proeve van verklaaring der offeranden in het offer eener Kraamvrouwe* door den Heer VAN VLOTEN in een ongevallig Tafereel voorgesteld § 12. *der bovengemelde Inleiding*. Dan om wegens het uitzicht

zicht der offeraaren op het offer van den Messias overtuigd te worden, moet men, myns oordeels, duchtiger bewyzen leveren, of de zaak liever in 't midden laten, dan zo vertrouwlyk deswegen uitspraak te doen. Laaten wy eens het bygebragte kortelyk ter toetse brengen. „ Zo wel op het geloof als op „ den wandel van een Israëliet hebben de hoofdtrekken „ van den uitwendigen Godsdienst hun uitzicht — „ de gegeeven Openbaaring moest in haare zuiver„ heid bewaard, en van tyd tot tyd uitgebreid wor„ den — de voornaame inhoud dier Openbaaring „ bestondt in beloften; de Godsdienst moest alzo ge„ duurige aanleiding geeven, in 't byzonder te zien „ op de beloften dier Openbaarig. Dat 'er een offer „ toekomstig was, 't geen alleen verzoening kon aan„ brengen, leerde hun de Openbaaring allerduide„ lykst, en was by het eerste offer, en by de In„ stelling, daar mede verbonden; en elk wordt daar toe „ by de hand geleid, door de leer der plaatsbeklee„ ding, die door elk, welke maar eenigzints redelyk „ aangaande den offerdienst dacht, was aangenomen." Alles rust hier op de veronderstelling, dat de Openbaaring in het Paradys *Gen.* III. 15 met welke de offers te gelyker tyd zullen ingevoerd zyn, dit uitzicht op het groote Zoenoffer gegeeven hebbe. Hier omtrent laat zich de Heer VAN VLOTEN, *in zyne byzondere Inleiding tot het eerste boek van Moses*, aldus uit. — „ Myns oordeels, moet men by het vonnis, in

„ het

„ het welk zo veel verſchooning, Vaderlyke ont-
„ ferming heerscht, en waarin enkel van de ge-
„ volgen der overtreding, in de uitwendigheden van
„ dit leeven, geſproken wordt, terſtond denken aan
„ eene verzoening, die het ſidderend paar bedaa-
„ ren konde. Op dit ſtond het te onderwyzen in
„ de Zoenofferen; dezelve hen te doen ſlachten;
„ en hen de reden aantewyzen, waarom zulks Go-
„ de welgevallig was, daar het in zich zelve een
„ onaangenaam denkbeeld voor hun inſloot; hen
„ ook ten onderpand van het gunſtig aanneemen,
„ deezer Zoenofferande, van welke zy toen
„ noch konden noch mogten eeten, met de hui-
„ den dier dieren te bekleeden; dit alles zyn denk-
„ beelden, welke hier ongedwongen op elkander
„ volgen." De hoofdveronderſtelling hier weder voorkomende is, dat het eerſte menſchen paar, in dien toeſtand niet kon bedaard worden dan door het gerust ſtellende eener verzoening door offers, zo als dezelve dan verklaard wierd, in verband, met het offer van Hem, die door het *vrouwe zaad* bedoeld was. „ Die het ſterkſte geloof had of ver-
„ kleefdheid aan dat vrouwe zaad; die verzekerd
„ was, dat God dat offer aan zou neemen, naar
„ maate dit denkbeeld in hem hemelwaarts ſteeg,
„ voor hem klom de damp van zyn offer in de ge-
„ dachten hooger hemelwaarts." En iets verder.
„ Naar maate de kundigheden zich onder de men-
„ ſchen

„ ſchen uitbreidden, werdt dat denkbeeld ook ont-
„ wikkeld, en 't meeste in deszelfs zuiverheid be-
„ waard (*)."

De Leezer oordeele over de waardy deezer veronderſtellingen, maar houde tevens in het oog, by zich zelven deeze vraagen te beantwoorden: was zulk een begrip by de eerſte menſchen in hunnen ſtaat zo natuurlyk, of zullen zy, deels, genoegzaame geruſtſtelling ontleend hebben, uit de langmoedigheid Gods, en het uitſtel van het vonnis des doods, deels, zo wel daar in ſtoffe gevonden hebben tot erkentlyken eerbied jegens God, als afſchrik van de overtreding zyner geboden, door 't geen hun daadlyk om hunne ongehoorzaamheid overkwam? — Indien dit geloof aan het alleen verzoenend offer, zo *duidelyk geopenbaard*, vervolgens nog duidelyker ontwikkeld was, moet het dan geene bevreemding baaren, dat 'er nergens eene geheimzinnige, beeldſpraakige (zo al geene klaare, en rechtſtreekſche) *aanwyzing*, *vermelding* of *wenk* van zulk een allergewigtigſte *openbaaring* te vinden is? De Paradys belofte ſluit die openbaaring niet in. Die Paradys belofte ſluit wel in (volgens VAN VLOTEN) „ dat het
„ Hoofd, uit eene vrouwe gebooren, het andere
„ Hoofd, den verleider, doodlyk wonden zal, en
„ wel

(*) bl. 137. 138. Waar tevens een Hoogd. Werkje, getyteld: *Meſſaniſche brieve* aangehaald wordt.

„ wel zo dat al zyn kracht op eenmaal zal verbro- „ ken zyn" — op welke woorden onmidlyk volgt (en hier ziet men de aaneenſchakeling der denkbeelden by den Hr. VAN VLOTEN) — „ Hier hebt „ gy de eerſte bloedige tafereelen, den eerſten mensch „ in de daad zo vreemd: en daarop volgt het eer- „ ſte paar menſchen in beesten vellen. — Wie zal „ hier het denkbeeld vreemd vinden, van de invoe- „ ring der offeren? *Myns oordeels moet men by het* „ *vonnis*," en 't geen zo even reeds aangehaald is. — Maar is deeze zamenvoeging van denkbeelden, niet vernuftiger dan eenvoudig; is dezelve niet te zwak om daar mede de veronderſtelling, raakende *de Openbaaring*, aangaande het groot Zoenoffer te verbinden, en vooral om des aangaande *zo vertrouwlyk* te ſpreeken, even of het duidlyk, *met zo veele woorden*, in het O. V. *aangekondigd* ware? Is het daarenboven niet ten uitterſten bevreemdend, dat 'er ook *op die* plaatſen, welke in de geſchiedenis van *Abraham* en *Jacob* (*) voorkomen, alwaar volgens,

(*) Gen. XXII 18. XLIX 10. Welke gedagten men koestere aangaande deeze plaatſen, hoe kan daar uitgehaald worden, dat de Mesſias eens als één genoegzaam Zoenoffer zich zelven zoude toewyden? En 't verbond Gods met Abraham bevestigd op Christus, hoe gebrekkig is dit ten allen tyde begrepen door de afſtammelingen diens Aardsvaders? Maar wanneer hunne begrippen te recht gebragt worden, door de leere van Christus en de Apostelen, worden zy niet beſchuldigd voorby gezien te hebben, in de belofte van Abraham, het *Zoenoffer* van den Mesſias, in de wettiſche plegtigheden *vooraf geſchaduwd*,

maar

gens 't gevoelen der meeste Godgeleerden op den *Mesſias* gedoeld wordt, geen wenk aanweezig is van het offer, door Hem toetewyden; ja dat 'er ook des wegen, in de *Wet van Moſes*, een diep ſtilzwygen heerscht." Dit nu zo zynde, hoe kan de Heer VAN VLOTEN verwagten „ dat elk onbevooroordeeld Lee-„ zer van de Schriften des O. V. hem zal toeſtaan, dat „ in de denkwyze van den Jood deeze twee waarhe-„ den als opgeſlooten lagen. 'Er zal een Hoogeprieſ-„ ter komen, die dat groote offer ſlachten zal: en „ 2. dat offer zal zo krachtig wezen, dat het tydſtip, „ waarop dat offer geſlacht wordt, met reden *de groo-„ te verzoendag* mag genoemd worden."

Dat het zinnebeeldige der *plaatsbekleeding* dit denkbeeld niet noodzaaklyk medebragt, is bovengetoond, maar om dit denkbeeld, zo als het zelve, door de voorſtanders der Typologie, doorgaans begreepen wordt, optewekken, en wezenlykheid te geeven, zo zou men deeze plaatsbekleeding des offers, in *eenen eigenlyken zin*, *moeten* opvatten, 't geen myns oordeels, ongerymd is. De Heer VAN VLOTEN twyfelt 'er daarenboven zelf aan, of de Jooden deeze twee gewigtige ſtukken van Priester en offer, *als in één Perſoon vereenigd* beſchouwden. „ Hem dunkt, dan „ was

maar wegens hun dwaas vertrouwen op *vleeschlyke beſnydenis* en *afkomst* van Abraham, zonder innerlyke vroomheid, en wegens hun vast vertrouwen op hunne *wèttiſche Rechtvaardigheid* enz.

„ was het zo ligt niet mogelyk geweest, den ly-
„ denden Mesſias zo geheel uit het oog verlooren
„ te hebben." Ik oordeele dat deeze aanmerking juist is, maar voege 'er niet ſlechts by, dat het begrip der Jooden uit de voorafſchaduwing getrokken zeer verkeerd was, indien zy daar in den Mesſias niet als Priester en offer te gelyk aangeduid vonden — maar ik maak, de toepasſing ruimer en vraag: Indien de Openbaaring Gods, by de inſtelling der eerſte Zoenoffers, zo duidlyk geweest is, en zich meer en meer ontwikkeld heeft, waar door de Jooden by overlevering der Priesters of Hoofden der Familien, in de Zoenoffers voorafgeſchaduwd zagen het bedoelde algenoegzaam offer van den Mesſias, zo dat zy zulks niet ſlechts by de Nationaale, maar ook by alle particuliere Zoenoffers, voor de oogen des geloofs hadden, hoe toch konden zy *dan* zoo zeer den lydenden Mesſias, uit het oog verlooren hebben?

Met één woord, wanneer ik overweege 't geen wordt aangevoerd om de onderſtelling aanneemlyk te maaken, dat de vereerers van den Moſaiſchen Godsdienst, in de Zoenoffers en derzelver plegtigheden, hebben zien uitblinken het oogmerk des Allerhoogſten, om het groot en algenoegzaam offer van den Mesſias *voorafteſchaduwen* of Prophetisch aanteduiden, dan moet ik erkennen dat het voor my geenen genoegzaamen grond oplevert, en aan te

veel

veel tegenbedenkingen onderheevig blyft, om daar in te berusten. Hoe zeer zich de bespiegelingen daarover ook moogen aanpryzen, uit kracht van de doorloopende aaneenschakeling, en zichtbaare éénheid in de trapswyze Openbaaringen des Allerhoogsten —— hoe gaarne wy dit voorasschaduwende daarin ook zouden ontmoeten, en zelfs wenschen dat het helder of althans genoegzaam duidelyk aangewezen ware — dit alles geeft geene vryheid, myns oordeels, om te besluiten dat het wezenlyk hebbe plaats gegreepen.

Dit wenschlyke van zulk eene aanwyzing leert ons integendeel te waaken, om ons zelven door vernuft en verbeelding of aangenomen stelsel niet te misleiden, en meer te willen zien, dan 'er met 'er daad te aanschouwen is. Van de *voorspellingen* in de Propheetische Boeken heb ik geene melding tot nog toe gemaakt, en 't zal ook niet nodig zyn, wyl dezelven toch niets voor de nu bedoelde schaduwleer afdoen. Het kan zeer wel het geval zyn dat 'er voorzegd is: „ Hoe de Messias uitge-
„ roeid zal worden, en dat niet voor zich zelven;
„ hoe over zeventig weeken de ongerechtigheid zal
„ verzoend, en eene eeuwige gerechtigheid aange-
„ bragt worden (*)." — Men behoeft niet te ontkennen, dat *Jesaia* voorspeld hebbe, aangaande den Chris-

(*) *Dan.* IX. 24. 26.

Christus „ dat Hy zyne ziele zoude ſtellen, tot een „ Schuldoffer, en de ongerechtigheden van veelen draagen (*).” Daar uit kan men wel beſluiten, dat de Jooden, *uit kracht deezer voorſpellingen*, zich denkbeelden gevormd hebben van den beloofden Mesſias, als zullende zich zelven ſtellen tot eene Zoenofferande, overeenkomſtig 't geen met de Zoenoffers onder de Wet plag verbonden te zyn; doch dit bewyst niets ten aanzien der nu onderzochte ſchaduwleer, en wy agten het niet nodig om ons hier by langer optehouden. Ik zou hier nog kunnen gewaagen van 't geen uit Pſ. XL. ten betooge der ſchaduwleer, getrokken werdt, doch voor zo verre deeze Pſalm ook aangehaald is in het N. V. wil ik denzelven, nevens andere texten uit het N. Verbond, liever ſpaaren, tot het volgend deel, en nu uit al het beredeneerde, opmaaken, dit

---

ALGEMEEN BESLUIT.

Naar 't my voorkomt moet dan een Onderzoeker, die alleen met de Schriften des O. Verbonds raadpleegt, de Zoenoffers, door de Wet van MOSES voorgeſchreeven, beſchouwen:

1. Als *Staatkundige* verordeningen, gelyk ſtaande met

(*) *Jeſ.* LIII. 10—12.

met *boeten*, naar evenredigheid van het vermogen des overtreeders; naar deszelfs ſtand, aanzien, of naar het gewigt der overtredinge opgelegd; en door den Allerhoogſten verordend, om Invloed te hebben op de Handhaavinge, en den uitwendigen bloei des Israelitiſchen Volks.

2. Als *godsdienſtige* inſtellingen, geſchikt door het zinnebeeldige ter hervoortbrenging van eerbied, van ſchuldbeſef, boetvaardigheid, en voornemens ter verbetering; geſchikt ter opwakkering van 't zedelyk gevoel, en ter aanmoediging tot het leiden van een godvreezend en deugdzaam gedrag.

3. Als inſtellingen bevorderende in deeze beide opzigten, te weten in het ſtaatkundige en zedelyke, het Hoofddoel der Moſaïſche Bedeelinge.

4. Als gevorderd, *ingevallen* van wettiſche onreinheid, onopzettelyke overtredingen of geringere misſtappen; vergezeld van veelerleye *plegtigheden*, zowel gepast ter ontvonking van ontzachwekkende denkbeelden aangaande Gods Heiligheid, en eigen ſtrafſchuldigheid, als ter vertroosting, door zinnelyke geruſtſtelling wegens ontheffing van ſtellige ſtraf, en 't ontvangen der Zondvergiffenis.

5. Als *uitwerkende op zich zelven* deeze ontheffing van *burgerlyke* ſtraffe, of de verzoening des Opperſten Konings en Wetgevers, *voldoende* als *boeten* of *ſtraffen* aan den eisch der Wet, *hoedanig ook de innerlyke gezindheid des offeraars wezen mogte;* doch die-

voldoende waren, en toegebragt hebben om de verwachting van zulk een *Zoenoffer* even algemeen te maaken, als de verwachting van den Mesſias, als *Vorst*, *Herſteller*, en *Uitbreider van het Godsryk*, is ook niet gemaklyk te beſlisſen. De *Apocryphe* Boeken bevatten, myns wetens, ook niets ter aanwyzing wat men daar over gedacht hebbe, ſedert de terugkomst der Jooden en de herbouwing des Tempels. Maar wy moeten nu eenen ſtap verder gaan, en niet alleen vraagen welke verwachtingen hebben de Jooden gehad of kunnen hebben. Wy moeten nu raad pleegen met de Schriften des N. Verbonds, en onderzoeken of daarin deeze leer aangaande dit Zoenoffer te vinden is.

§ 1. Joannes de Dooper ſprak van den Christus als van *het Lam Gods, 't welk de zonden der wae reld wegneemt.* Ik twyffel, echter, of in deeze uitdrukking eene zinſpeeling zy op Jeſ. I. 3. derwyze, dat men daar door zou genoodzaakt zyn niet alleen te denken aan het *zagtmoedig charakter* van den Mesſias, maar tevens aan het *Zoenoffer*, door Hem Gode toegeheiligd (*).

De Heiland zelf verklaarde, dat *de Zoon des Menſchen gekomen was, om zyne ziel* (zyn leeven) *te geeven tot een Randzoen voor veelen* (†). Zy die hier de

(*) *Joan.* I. 29. Verſchillende gevoelens kan men des wegen vinden by HESSELINK *uitlegk. Woordenboek. Christelyk Magazyn* IIIde ſtukje bl. 313.

(†) *Matth.* XX. 28.

de verklaaring volgen van GROTIUS (*) neemen deeze woorden, als doelende op Jef. I. 3., in deeze betekenis: — Dat de Zoon des Menfchen zyn leven zoude geeven tot een *Zoenoffer* voor de geloovigen, 't welk hun tot onderpand ftrekken zou van de vergeeving van zonden of ontheffing der verdiende ftraf. Anderen, echter, meenen dat hier gezinfpeeld wordt, op het losgeld van flaaven en gevangenen, en dat ook het woord λυτρον hier, gelyk meermaalen, in 't algemeen *verlosfing* kan aanduiden, gelyk ik reeds in de *inleiding* heb aangemerkt.

By de inftelling des H. Avondmaals betuigde de Zaligmaaker, dat zyn *bloed*, *het bloed des N. Verbonds*, *voor veelen vergooten werdt tot vergeeving van zonden*. Doch hier, gelyk mede in de Inleiding is aangemerkt, vindt men eene zinfpeeling, op de *Verbondsofferen* en niet op de Zoenofferanden. Wanneer men nu deeze gezegden flechts twyffelachtig neemt, en als zodanig uitzondert, dan is 'er in de *Euangelien* geene uitdrukking voor handen, waarin de dood van den Mesfias als Zoenoffer voorkomt. Op geloof in Hem, op verbetering en reinheid van harte, zeide Jefus, in Gods naam, vergiffenis toe. Hier op verlieten zich ook zyne heilzoekende aanhangers, en wy vinden door niemand de vraag geopperd: welke het offer zyn zoude, 't welk by God

(*) STINSTRA *O. Voorfp.* D. II. bl. 207.

God den Heere verzoening zou aanbrengen (*). Hoe is dit te verklaaren, indien het begrip, wegens de noodzaaklykheid der Zoenoffers ter vergeeving, zo algemeen geheerscht hebbe, als men gemeenlyk veronderstelt? Nergens is 'er daar en boven in de gesprekken van Jesus, of in de aanmerkingen der Euangelisten iets te vinden, 't welk het gevoelen, nopens de *vooraffchaduwing* van den dood des Heeren, als Zoenoffer, begunstigt (†).

Dit moet insgelyks ten uitersten bevreemdend voorkomen, den zulken, die de vooraffchaduwing, door de offerplegtigheden, ten minsten gelyk stellen met de voorspellingen der Propheeten, naar dien zich Jesus op de *voorspellingen* beroept, ook met betrekking tot zyn Lyden en Sterven. Zegt men misschien: „ dat vooraffchaduwende behoorde on„ der 't geen, zelf naa de Opstanding des Heeren, „ door

(*) Zie de Verhand. van den Eerw. W. DE VOS, *Over de Euangel. Prediking vergeleeken met de volksbegrippen van dien tyd.* In de Verhand. van *Teylers Godgel. Genootschap* D. XII. bl. 336 en 337.

(†) Indien men als een bewys voor het *vooraffchaduwende* in 't algemeen de *Koperen Slange Joan.* III. 14-15 zou mogen bybrengen, zou dit voorbeeld *hier* toch niet behooren. Zie onze *Inleiding* en verders RAU *Typologie* §. 125. *Het niet ontbinden maar vervullen der Wet en der Propheeten* volgens de eigen betuiging van Jesus *Matth.* V. 17. behoeft even min op dit vooraffchaduwende te doelen. 't Kan slaan op de vervulling der Propheeten, of op de volmaaking van 't geen in de M. bedeeling gebrekkig was; of, 't geen wel ligt de éénige waare uitlegging is, en taalkundig rechtmaatig, καταλῦσαι en πληρῶσαι kan aldaar vertaald worden: *overtreeden* en *opvolgen*, verg. *Matth.* III. 15. *Gal.* VI. 2. *Rom.* XIII. 8. als mede HESSELINK *Woord.* Art. *vervullen.*

„ door Hem, nog niet aan de Apostelen, veel
„ min, aan de menigte kon verklaard worden?"
Maar hoe weinig ftrookt die onvatbaarheid dan
met het doorzicht, het geen men den Jooden in
't gemeen, zelfs ten tyde van Mofes, nopens het
voorbeduidende der Zoenoffers, met zo veele gewisheid toefchryft? Zeggen anderen weder „ neen
„ de Jooden hebben dit geheimzinnige niet begree-
„ pen; maar de Openbaaring daar van moest ge-
„ fchieden, voor de Christenen, wien, ten deezen
„ opzigte, ook een licht is opgegaan in de duis-
„ ternisfe." Naar deeze veronderftelling zou dan
voor de Jooden, van Mofes af, tot op de Prediking
der Apostelen toe, dit vooraffchaduwende geheel
overtollig zyn geweest, of liever het geheele begrip van *vooraffchaduwen* werdt eene ongerymdheid.
„ Zo 'er echter in de Schriften der Apostelen,
„ naa de uitftorting van den H. Geest, niet alleen
„ de dood van Christus als Zoenoffer, maar ook
„ als vooraffchaduwend Zoenoffer, wordt voorge-
„ draagen, dan zullen wy toch genoodzaakt zyn,
„ aan de voorftellingen meerder waardy te hechten
„ dan aan eigen befpiegelingen, en ons gedrongen
„ gevoelen, de bevreemdende gedachten, als 't
„ ware, gevangen te leiden onder de gehoorzaam-
„ heid des geloofs." Al wie niet wys wil zyn, boven 't geen betaamt, en den behoorlyken eerbied
koestert voor 't gezag der Apostelen, voor Man-

nen door Gods geest verlicht en geleid, zal voorzeker dit voorstel toestemmend moeten beantwoorden. Maar deeze Eerbied moet dan niet afsnyden het in agt neemen van de regels eener gezonde uitlegkunde, naardien deeze eerbied, volgens den aart des Christendoms, niet blind mag zyn, maar steeds gepaard moet gaan, met het verschuldigd gebruik der rede, en ons gebiedt den zin, der Apostolische spreekwezen naar eisch te beproeven.

Wy zyn dan nu gevorderd tot het onderzoek: voor eerst of de dood van Christus in *de Schriften der Apostelen* wordt voorgesteld als Zoenoffer? Ten anderen of de Apostelen leeren, dat dit Zoenoffer reeds voorafgeschaduwd was door de Wettische Zoenofferanden, of dat de laatsten derwyze, en met dat oogmerk, verordend waren, om het groot Zoenoffer des Heilands Prophetisch aanteduiden? Dit dubbel onderzoek is van belang. Immers, vinden wy den dood van Christus voorgesteld als Zoenoffer, dan moeten wy tusschen denzelven, en die offers, *eenige overeenkomst* aanneemen. Doch wordt dat Zoenoffer door de Apostelen geleerd, als reeds *voorafgeschaduwd* door de Zoenoffers der Wet, dan ook mag men, gewis, dat gedeelte der voorgestelde vraage, wel voor beandwoord houden 't welk behelst: — „ Heeft de dood van Christus, met de Zoenoffers „ eene *genoegzaame* overeenstemming, om met *de* „ *daad*

„ *daad* in het licht van een Zoenoffer beſchouwd „ te worden?"

§ 2. Ten aanzien van het eerſte kan niemand twyffelen. De dood van Christus wordt meermaalen voorgedraagen als een Zoenoffer. Wy vinden onder anderen door Ap: PAULUS verklaard „ dat Christus zich „ zelven gegeeven heeft, tot een offerande en ſlacht-„ offer, Gode tot een welriekende reuk." — Zo men dit nog te algemeen mogt agten, men leeze de verklaaring van denzelfden Apostel: „ Dat God Hem, die gee-„ ne zonde gekend heeft, zonde voor ons heeft ge-maakt," tot een *Zondoffer* voor ons heeft geſteld, — Op dat wy zouden worden Rechtvaardigheid Gods in Hem." Apostel PETRUS getuigt „ dat Christus eens „ voor de zonden geleden heeft, Hy reehtvaardig voor „ onrechtvaardigen, – dat Hy zelf onze zonden gedraa-„ gen heeft op het Hout," 't geen *en*, van het draagen van den last der zonde, *en* van het wechdraagen het wechneemen derzelve kan verſtaan worden, gelyk de Bok, op den verzoendag, als daar mede beladen, den last der zonde torschte, en tevens uit het midden des Volks wechdroeg — „ Met ééne offerande heeft Hy in „ eeuwigheid volmaakt, die geenen die geheiligd wor-„ den;" volgens 't geen wy by den Schryver aan de Hebrëers vinden opgetekend (*).

Uit

(*) Zie *Epheſ.* V. 2. 2 *Cor.* V. 21. 1 *Petr.* II. 24. 1 *Petr.* III. 18. *Hebr.* X: 14.

Uit deeze plaatſen blykt ten overvloede, dat 'er in de brieven der Apostelen voorſtellingen en ſpreekwyzen voorkomen, die men te vergeefsch, in de Euangelien, en ook in het boek van de Handelingen der Apostelen zal zoeken. De dood van Christus wordt als Zoenoffer voorgeſteld, en 'er moet alzo tusſchen dien dood en de Zoenoffers onder de Wet zekere overeenkomst zyn; althans de Apostelen moeten daar tusſchen zekere overeenſtemming gevonden hebben.

§ 3. Is nu deeze overeenſtemming van zulk eenen aart, als 'er plaats heeft tusſchen iets 't welk voorafſchaduwt, en 't geen voorafgeſchaduwd wordt, met andere woorden, leeren ons de Apostelen de Zoenoffers der Wet beſchouwen als *Typen*, in den *Prophetiſchen* of boven bepaalden zin, en het Zoenoffer van Christus als *Antitype*, niet ſlechts, derhalven, als *Tegenbeeld*, maar als *voorafgeſchaduwd* beeld, als het Tegenbeeld, te vooren in de ſchaduw aangeduid? Houdt men deeze bepaaling (Definitie) wel in 't oog, ik geloof niet dat men in de brieven der Apostelen, zo min als in den brief aan de Hebreërs, wie dan ook deszelfs ſchryver zyn moge, ten betooge van het *voorafſchaduwende*, goeden grond zal vinden. De uitdrukkingen, in die brieven gebezigd, duiden alleen aan *zekere gelykheid en overeenkomst* tusſchen zaaken en perſoonen, die als voorbeelden en *ſchaduwen van het toekomſtige* worden vermeld. *Adam* wordt genoemd, een *voorbeeld des*

des geenen die komen zoude (*). Wil de Apostel Paulus hier mede te kennen geeven, dat Adam door Gods bestel verordend was, om Christus den tweeden Adam *voorafteschaduwen*? Overweegt men het verband, waar in die woorden voorkomen, dan ziet men duidelyk, dat de Apostel dezelven bezigt uit hoofde van de *gelykenis*, welke Hy tusschen Adam en Christus maakt, dien hy ook elders den *laatsten Adam* (†) noemt. Op gelyke wyze was 'er eene *gelykheid* tusschen den Tabernakel en den Hemel, beiden beschouwd als zetels der Godlyke Majesteit; om welke reden het eerste gevoeglyk een *afbeelding* (ὑπόδειγμα ἀντίτυπον, ook wel σκιὰ een *ruwe onvolmaakte Schets*) van den Hemel kon genoemd worden, overeenkomstig het bevel aan MOSES op den Berg gegeeven, om den Tabernakel juist naar *de getoonde afbeelding te* vervaardigen. In gelyken zin worden de Feestdagen, Nieuwe Maanen en Sabbathen, als *eene schaduw der toekomende dingen*, in tegenstelling van *het lichaam 't welk van Christus was*, beschreeven, en daar mede aangeduid, dat die wettische Instellingen, als *arme*, *zwakke*, *eerste beginselen*, zeer onvolmaakt waren, en vergeleken moesten worden by eene gebrekkige *schets* of *ruwen omtrek*, terwyl het betere en volmaakte, of *het lichaam* van *Christus* was (§):

(*) *Rom.* V. 14.

(†) 1 *Cor.* XV.

(§) *Coll.* II. 17. *Gal.* IV. 3. 9. *Hebr.* VIII. 5. *Hebr.* X. 1. Zie HESSELINK woordb. Art. *voorbeeld schaduwe.*

Gelyk nu alles wat tot den Levitischen Godsdienst behoorde *zinnebeeldig* en *schaduwachtig* was; in de zo even aangehaalde betekenis; zo bevatten de Zoenoffers op zich zelven ook veel *zinnebeeldigs* van 't geen, onder de Christelyke bedeeling, op een veel *voortreffelyker* wyze zou tot stand komen. En juist dit *voortreffelyke* aantetoonen, 't welk in de Christlyke Bedeeling het *gebrekkige* van de Mosaïsche Instellingen verving; daarop vooral de aandagt der geloovigen uit de Joodschgezinden te vestigen, Hun daar van te overtuigen, dit was ook het Hoofddoel; dier H. Schryveren, wier gezegden wy nu bybrengen.

Doch met welk recht kan men nu, niet slechts uit hunne *woorden*, maar uit hun *redekeleid*, uit hun blykbaar *oogmerk* afleiden, dat zy het *voorafschaduwende* der Levitische Plegtigheden hebben willen beweeren? Niemand zal betwisten dat zy zekere overeenkomst tot den grondslag hunner vergelykingen leggen; dat zy die overeenkomst aan willen duiden, tusschen de offerande van Christus, en die Zoenoffers welke geduurig door de Priesters toegewyd werden; gelyk mede tusschen Christus en den Hoogepriester, tusschen diens intrede in het Heilige der Heiligen; en tusschen het ingaan van Christus in den Hemel, als in het *waare*, dat is afgebeelde, door den Tabernakel afgeschetste Heiligdom. — Maar die zelfde overeenkomst wordt ook als aanwezig verondersteld tusschen den dood van Chris-

Christus, en de offeranden by *Verbonden* geslacht, tusschen den dood van Christus, en den *losprys*, voor gevangenen en slaaven betaald, tusschen Christus zelven, als Koning en Priester tevens, en *Melchizedek.* — Doch moet men deeze *vergelykingen*, door de Apostelen en Jesus zelven gekoozen, aanzien voor zo veele bewyzen van *voorafschaduwingen*, dan ook moeten wy aanneemen, dat, *en de evengemelde gebruiken*, en Melchizedek, door God zyn in bestaan gebragt, en verordend geworden, met het bepaald oogmerk om vooraftefchaduwen, den dood, en de Koninglyk Priesterlyke waardigheid van den Messias. — Uit dit alles besluite ik, dat 't geen men uit *woorden* en *spreekwyzen*, ten betooge van de leere der voorafschaduwing, bybrengt, onvoldoende is, om daar op vastftellingen te maken, die van zulk eenen wezenlyken invloed zyn op de verklaaring van een der hoofdpunten der Christlyke Geloofsleere. Ik weet ook niet dat men, buiten het aangevoerde, in de brieven der H. Mannen iets aantreft, 't geen zulk eene *Typologie* schynbaar begunstigd, uitgenomen eene plaats uit den 40sten Psalm, in den brief aan de *Hebreers* aangehaald, en die nu overweeging verdient. De woorden Ps. XL. 6—9. luiden in onze overzetting aldus: „ Gy o Heere hebt „ uwe wonderen, en uwe gedachten, aan ons vee„ le gemaakt, men kan ze niet in orde by u ver„ haalen: zal ik ze verkondigen en uitspreeken, zo

 „ zyn

„ zyn ze menigvuldiger, dan dat ik ze zoude kunnen vertellen. Gy hebt geenen lust gehad, aan „ Slachtoffer en Spysoffer, gy hebt my de oore „ doorboord: Brandoffer noch Zondoffer hebt gy „ niet geeischt. Toen zeide ik, ziet ik kome: in „ de rolle des Boeks is van my geschreeven; ik „ hebbe lust ô God om uw welbehaagen te doen, „ en uwe Wet is in 't midden myns ingewands." Om nu uit deeze woorden een bewys te haalen dat het Zoenoffer van Christus, reeds door de Zoenoffers der Wet, was voorafgeschaduwd, moet men aldus redekavelen. „ De Messias wordt hier spreekende ingevoerd, en geeft dit te kennen: „ „ Wanneer gy ô God door Moses offeranden geeischt „ „ hebt, bedoelde Gy eigenlyk een ander en beter offer, wyl die offers u niet konden behaagen. 'T geen dus in de Wet van Moses, betreklyk die offers, te vinden is, moet eigenlyk „ „ op my t'huis gebragt worden. In dat Wetboek „ „ is van My geschreeven. Ziet nu kome ik, „ „ om de plaats dier Zoenoffers te vervullen, en „ „ U het daar in beoogde, en voorafaangeduid „ „ welbehaaglyk offer toetebrengen."" — „ Deeze „ opvatting wordt bekrachtigd door het woord נפלאות „ (vs. 6.) te vertaalen: *geheimenissen*, welke geheimenissen waren opgeslooten, in de wettische offeranden, voor zo verre dezelven, geheimzinnig, „ dat groot en algenoegzaam offer hebben aange-

du id

„ En de ſchryver aan de Hebreers verſterkt dit ge-
„ voelen door aantemerken:" „ „ Als Hy (de Mes-
„ „ ſias) te vooren gezegd hadde, Slachtoffer en
„ „ offerande en Brandoffer, en offer voor de zon-
„ „ de hebt Gy niet gewild; noch hebben U niet
„ „ behaagd (welke naar de Wet geofferd worden).
„ „ Toen ſprak hy, ziet ik kome om uwen wil te
„ „ doen ô God! Hy neemt het eerſte wech om
„ „ het tweede te ſtellen. In welken wille wy ge-
„ „ heiligd zyn, door de offerande des ligchaams
„ „ van Jeſus Christus éénmaal geſchied." " Men
veroorlove my de volgende aanmerkingen: vooreerst is het verkeerd נפלאות door *geheimnisſen*, *myſterien* te vertaalen, en de betuiging des Dichters of van den Meſſias: „ gy hebt uwe geheimnisſen veele ge-
„ maakt" te verbinden met het volgende: „ gy hebt geenen lust gehad enz." want de betekenis van *wonderen*, *groote*, *verbazende*, *onbegryplyke dingen* is de éénige waare, wanneer dit woord met עשה geconſtrueerd wordt (*). — Voorts, is 't duidlyk dat deeze betuiging; „ gy hebt uwe wonderen veele ge-
„ maakt" op 't voorgaande ſlaat waar geſproken wordt, van de zonderlinge uitredding uit verſmaadheden enz. Daarenboven wordt als uitgemaakt veronderſteld, dat de *Meſſias* aldaar ſpreekende wordt in-

(*) Zie RAU *Typol.* I. 176. SIMONIS *Lex. Hebr.* פלא en vergelyk *Exod.* XXXIV. 10. *Joſ.* III. 5. *Nehem.* IX. 17. *Job* XXXVII. 5.

ingevoerd. Leezen wy den *geheelen* Psalm en voorts 't geen daar over geleerde Mannen (om nu de *Groot*, *Stinstra*, *Michaelis*, *Munthinge*, *van Vloten* en *van Hamelsveld*, uit allen te noemen) hebben gecommentarieerd, dan is het niet vreemd dat de vraag invalle: zou men deezen Psalm wel voor Messiaansch gehouden hebben, indien een gedeelte van denzelven niet aangehaald ware door den Schryver aan de Hebreers? Maar toegestemd dat de *Messias* hier spreekt, spreekt hy dan op eene wyze als de voorstanders der Typologie hem moeten laten spreeken? Neen de Messias spreekt aldus. „ Wyl U, ô God, offers mishaagen, „ en dus van geene duurzaame instelling kunnen zyn, zo kome ik, om uwen wille te doen; gy „ hebt my de oore doorboord (uitgeboord, gezulverd, gy gaaft my een opmerkzaam oor) in de „ rolle des boeks is van my geschreeven, (het geschreevene der Boekrol is op my, verpligt my, om uwen wille te doen) „ Ik hebbe lust om dit uw welbehaagen te doen, en uwe wet is in 't midden myns „ ingewands." Deeze is, naar 't oordeel van beroemde uitleggers (*), de zin deezer betuiging en verdient,

(*) Zie MUNTHINGE, VAN VLOTEN enz. GROTIUS neemt hier de Boekrol, voor een *Contract*, 't welk DAVID zich voorstelt, tusschen God, en Hem plaats te hebben. Door de beweezene weldaaden heeft God Hem eeuwig aan zynen dienst verbonden. DAVID wil voldoen aan de voorwaarden. Deeze zyn niet Slachtoffers, maar het doen van Gods Welbehaagen; het betrachten van gehoorzaamheid enz.

dient, alleen wegens het eenvoudige, den voorrang, boven de ingewikkelde en vergezochte verklaaring zo even bygebragt.

III. De *aanhaaling* deezer woorden, door den Schryver aan de Hebreërs, begunstigt, eindelyk, het *voorafschaduwende* niet; maar heeft, blykens het duidlyk redenbeleid, ten doel, de Hebreeuwsche Christenen te doen zien, dat de *wettische offeranden*, door iets beters, door *het doen van Gods wille*, moesten vervangen worden, zeggende (vs. 10.) dat zy, *tot het doen van dien wille*, *geheiligd waren door de offerande van Christus eens geschied*, en dus, door eene offerande; die, gelyk zy alle vorige offers verving en afschafte, zo ook alle volgende overbodig maakte, daar, voortaan, alleen, *het doen van Gods wille*, of Godsvrucht en zedelyke deugd zou gelden.

Uit de aanhaaling en toepassing deezer woorden, door den Schryver aan de Hebreers, kan dus even min, als uit de betuiging zelve in den Psalm, het *voorafschaduwende* afgeleid worden. Uit de aanhaaling kunnen wy niets meer opmaaken, dan eene bevestiging van de ongenoegzaamheid dier offeranden, door den H. Schryver (vs. 4.) te kennen gegeeven.

Offschoon wy nu het *voorafschaduwende* der wettische offers niet kunnen aanvoeren ten betooge, dat men het Zoenoffer van Christus, *uit dien hoofde*, in het licht van een *eigenlyk Zoenoffer* kunne beschouwen, zo blyft toch nog over, *die overeenkomst* tusschen het-

„ aart en trap onzer kundigheden hadden geſchree-
„ ven, zy zouden zich op eene geheel andere wyze
„ hebben uitgedrukt, en uit hunne wyze van
„ voorſtellen wechgelaten, alles wat op Offeranden,
„ Priesters, Reiniging, Losgeld en Heiligdom be-
„ treklyk is."

By nader inzien kan men echter niet voorby optemerken, dat men in deeze Redekaveling, de bekende Leere der ſchikking naar Volkbegrippen en vooroordeel doet gelden, gelyk dezelve door veelen zo onbepaald is beweerd, als krachtig aangedrongen. Ik voor my geloof, uit het geen tot dus verre in deeze Verhandeling is aangevoerd, te moeten opmaaken, dat het voorſtellen van den gekruisten Christus, als Zoenoffer, zo min geſchoeid is geweest, naar algemeen Volksbegrip, als Volksvooroordeel. Ik vinde, noch in de Euangelien, noch in de Handelingen der Apostelen, blyk, dat men uit de offers der Wet, of uit de Prophetien, tot een algenoegzaam voldoend Zoenoffer beſloten, veel min dat men Jeſus, zo min naa zynen dood en opſtanding, als voor dezelven, als dat Zoenoffer beſchouwd hebbe. Immers (gelyk reeds aangemerkt is) op het geloof in Hem als den Zoon, den Eeniggeboornen des Vaders, op de aanneeming der voorwaarde, dat hunne gerechtigheid overvloediger ware, dan die der Schriftgeleerden en Phariſeers, vertrouwden de heilzoekenden, overeenkomſtig de gezaghebbende uitſpraak des wonderdoeners, vergif-

giffenis en zaligheid te zullen ontvangen. Deeze heilbegeerigen gaven, zo min, als zyne Discipelen blyken dat zy inval hadden, Hem als een offerande voor de zonde aantemerken. Het geen Jesus, of rechtstreeks, of in verbloemde spreekwyzen, betreklyk zynen dood, op onderscheiden tyden voorstelde, scheen men geheel niet te vatten. Ja de toestand waar in zich de Apostelen, vóór de nadere inlichtingen van hunnen *verrezenen* Meester, bevonden, kan ten bewyze strekken, dat zy, niets minder in hunnen gestorvenen, en begraven Heere, dan het groot Zoenoffer, voor het menschdom beschouwden. Met welk recht kan men dan zeggen, dat de verwachting van den Messias, als een alles afdoend Zoenoffer, heerschende geweest zy by de Jooden, ten tyde van Jesus omwandeling op aarde? Even weinig straalt uit de Prediking der Apostelen naa den Pinxterdag door, dat het veronderstelde volksbegrip hebbe plaats gegreepen.

De Apostelen doopten op de belydenis des Euangeliums, op het geloof in Jesus als den Messias, en op verbetering van wandel; hier op worden toegezegd de beloften van vergeeving van zonden, en de Aankomeling werdt gerechtvaardigd, ook ten aanzien van die dingen, waar van men niet door de Wet van Moses konde gerechtvaardig worden. Ware men nu algemeen van begrip geweest, 't zy door het voorafschaduwende der wettische offers, 't zy door de Pro-

pheeten, dat door den Christus een algenoegzaam Zoenoffer moest toegwyd worden, waarom was dan de Leer der Apostelen, wyl zy daar van niet gewaagden, geene rotſe der Ergernis; en waarom wierdt 'er reeds toen niet, door de Apostelen, in dien Volkstoon gepredikt? Met één woord, ik kan niet anders zien, of hun gevoelen, verdient allezins, onze toeſtemming, die beweeren, dat de aanwezigheid van het veronderſtelde volksbegrip enkel herſenſchimmig is, en dat alzo de leere der accommodatie hier geheel geen ſtreek kan houden (*).

De Apostelen hebben in deezen geen volksbegrip voortgeplant, wyl 'er geen begrip van dien aart, by de Jooden, veel min by de Heidenen plaats vondt. Indien zy derhalven begrippen hebben ingeſcherpt, die op geene waarheid rusten, dan hebben zy met hunne voorſtelling van den dood des Heilands als Zoenoffer, nieuwe, en tevens averreehtſche begrippen doen gebooren worden, 't welk zeker niet zeer ſtrookt met het charakter van hoogverlichte Apostelen, welke *heilzaame* oogmerken dan ook, by zulk eene ſchikking, of liever bedrog, verzonnen worden. Het *volksbegrip*, 't welk de Apostelen voor al beſtreeden, was de ongegronde verwachting van eenen Aardſchen Koning. Dit gevoelen ſtrekte den Jooden 't meest ten beletſel om eenen gekruisten Mes-

(*) Zie de boven aangehaalde *Verh.* van den Eerw. DE VOS bl. 334. enz.

Mesſias aanteneemen. Dit kruis was hun de grootſte ergernis. Buiten eene nadere toelichting van den verrezen Heiland, en naderhand van den geest, den Apostelen te beurt gevallen, was voor den Apostelen dit kruis even aanſtootlyk gebleeven. Deeze verlichting, welke hen, naa den Pinxterdag, beſtraalde, en van tyd tot tyd, veele, voorheen ongekende dingen verhelderde, maakte hen nu ook bekwaam om de oogmerken Gods te ontvouwen, in de overgave van zynen Eeniggeboornen in den dood des kruiſes. *Zy* ontvingen, op die wyze, de meeste geſchiktheid, om, vooral tegen Joodsgezinde Leeraaren, en Christenen die nog te veel met het Moſaïſche op hadden, de leere van den gekruisten Mesſias te verdedigen, en dezelve in zulk een licht te plaatſen, dat daaruit geboren werdt zekere Eénheid, tusſchen het geen onder de Wet hadt plaats gegreepen, door de Propheeten in duistere wenken aangeweezen, en door Jeſus zelven, onder verbloemde ſpreekwyzen was voorgeſteld. De voorſtelling by *Jeſaias* van den Lydenden Mesſias, die zyne Ziele tot een offer zoude geeven, de uitdrukkingen des Heilands, van zyn leeven te geeven tot een Randzoen, en van 't vergieten zyns bloeds, als het bloed des nieuwen Verbonds, tot vergeeving der zonden, dit alles in verband gebragt met de handelingen des Allerhoogſten, vooral ten aanzien van Israels volk, gaf aanleiding om in den dood des gekruisten, in

meer dan één opzigt, overeenkomst aantewyzen, met het geen oudtyds, op eene zinlyke wyze, in den Mosaïschen Eerdienst, was verordend geweest. De gesteldheid, derhalven, van de inzigten der Apostelen, vóór den dood des Heeren, en de verlichting hun naderhand *traps wyze* geschonken, beneemen veel van de waardy der veronderstelling, dat de Apostelen zich *willekeurig* bediend hebben, van figuurlyke uitdrukkingen, en leenspreukige beschryvingen, slechts, om verstaan te worden, of om gereeder ingang te vinden by de Joodsgezinden, die en ten naauwsten bekend, en tevens ten sterksten ingenomen waren, met den Mosaïschen offerdienst. Deeze inzage hun gegeeven schynt ons toe met hoger doel verordend, en te pleiten voor 't gevoelen; dat de voorstelling der Apostelen ingericht zy om te doen opmerken dat God den dood des Heilands, in de hoedanigheid van een Zoenoffer voor de geloovigen, wilde hebben aangemerkt.

Niet alleen toch hooren wy Jesus zelven, meermaalen, over zynen dood spreeken als een gebod van zynen Vader, als iets waarvan Hy, wiens spyze het was, te doen den wil zynes Vaders, zich niet *moest* onttrekken, zou anders het plan der Euangelische Bedeeling voltooid worden, Hy de Heerschappy over de welmeenenden aanvaarden, en zy het groote heil deelagtig worden (*). — Niet alleen weten wy uit de Prediking der

(*) Zie de *Verb. van den Eerw.* W. DE VOS, *ter aangehaalde plaatze* bl. 340. Vergelyk. *Joan.* X.

der Apostelen, dat Christus *door den bepaalden raad en voorkennisse Gods is overgegeeven*, dat *Gods Hand en Raad te voren bepaald had, 't geen geschieden zoude* (*); — Niet alleen is het buiten bedenking dat God zynen hoogsten gunstgenoot voor *dat* allersmartlykst lyden, en *dien* dood had *kunnen* beveiligen, en dat zyne liefde jegens den Hoogstbeminden groot genoeg was om Hem daar van te bevryden; — Al het welk ons, naar byzondere bedoelingen doet rondzien; maar het is ook Apostel Paulus, die aan de Corintische Christenen schryft: „ Ik heb Ulieden „ ten eersten overgegeeven, 't geen ik ook ontvan„ gen hebbe, dat Christus gestorven is, voor onze „ zonden naar de Schriften (†)." Hy is het die elders betuigt: „ Alle deeze dingen zyn *uit God*, „ die ons met zich zelven verzoend heeft door Je„ sus Christus — want *God* was in Christus de wae„ reld met zich zelven verzoenende, haare zonden „ haar niet toerekenende. — Dien die geene zonde „ gekend heeft, heeft *Hy* zonde voor ons gemaakt, „ op dat wy zouden worden — Rechtvaardigheid „ Gods in Hem." — Jesus — „ zegt de Schryver „ aan de *Hebreers*, is een weinig minder geworden „ dan de Engelen van wegen het lyden des doods „ op dat Hy, *door Gods genade* voor allen den dood „ smaaken zoude." En Ap. *Joannes:* „ Hier in is „ de Liefde, niet dat *wy* God hebben lief gehad, „ maar

(*) *Hand.* II. 23. IV. 27. (†) 1 *Cor.* XV. 3.

„ maar dat *Hy* ons heeft lief gehad, en zynen Zoon
„ gezonden heeft, tot eene verzoeninge voor onze
„ zonden (*)."

Blyft men nu by het overweegen van deeze betuigingen, en het beschouwen van alles wat tot het lyden en den dood onzes Heeren betrekking hadt, onvoldaan, wanneer men hetzelve slechts aanmerkt, als een bloot toevallig gevolg zyner komste en Prediking onder zyne verbitterde Landgenooten, men moet, myns agtens, ook onvoldaan blyven, wanneer men van bovengemelde, en soortgelyke uitdrukkingen, alleen als Rede geeft: „ de styl der H. Schrift is maggtig beeldryk, gelyk de Oostersche styl in 't gemeen. „ De H. Schryvers bedienden zich van dezelve, gelyk „ hunne Tydgenooten. Niets vreemds dus, dat zy, „ spreekende van den dood des Heeren, eene voor „ hun zo belanglyke geschiedenis, die zo veel opzien „ en ergernis baarde, meenigerley figuuren en sterke „ Leenspreuken bezigen, overeenkomstig den in„ druk dien zy van deeze gebeurtenis hadden ontvan„ gen, en naar hunne berekening het best geschikt, „ om den meesten invloed te hebben op anderen; „ waartoe dan ook behoort de sterke doch schoone „ leenspreuk, met welke, de dood van Christus een „ *Zoenoffer* genoemd wordt (†)."

By

(*) Zie 2 *Cor.* V. 18 enz. *Hebr.* II. 9. 1 *Joan.* IV. 10. STINSTRA *O. Voorsp.* D. II. bl. 210.

(†) *Theol. Reposit.* vol. I. pl. 122.

By naadenken van het nu overwogene, word ik daarom meer geleid tot het denkbeeld, dat de Allerhoogste heeft goedgevonden, om het sterven des Heilands, onder de gedaante van een Zoenoffer te doen beschouwen; zo dat de Apostelen ook in deezen, byzonder door den H. Geest verlicht, in onderscheiden opzigten een overeenkomst, tusschen den dood des Heeren, en 't geen oudtyds onder de Wet plaats greep, aanweezen, waar door zy, op eene allezins gepaste wyze, dien dood wezenlyk in het licht van een Zoenoffer *voorstelden*. „ De Apostelen, met zulk eene hoogere verlichting bestraald, „ hadden (op dat ik my hier van de woorden des Eerw. W. DE VOS (*) bediene) „ zo verre ik zien „ kan, in de beschouwingen over den geest van „ Moses Wet, (waartoe de Volksbegrippen nimmer opklommen, maar veel eer alzins mede streeden) „ aanleiding, om nu, met Joodsche uitdrukkingen, „ te zeggen: dat God de waereld met zich zelven „ verzoend hadt, door den dood zyns Zoons; dat „ de Christenen verzoening hadden in zynen bloede; dat Hy voor onze zonden gestorven, zonde „ voor ons gemaakt was; de zonden gedraagen hadt „ op het hout; een oorzaak der Eeuwige Zaligheid „ geworden was; en alzo uit deeze liefde byzondere „ verpligtingen te Hemwaarts voortvloeiden. —

„ Spreek-

(*) Verh. boven aangeh. bl. 354. 56.

„ Spreekwyzen allen, die ongetwyfeld Joodsch zyn,
„ en van daar haare rechte betekenis ontleenen moeten, doch die als dan even zeer op Jesus passen,
„ als soortgelyke gezegden, van de vroegste tyden
„ af gepast hadden en passen moesten op ieder offerdier; van namelyk, door uitwendig leed, naa zekere verordeningen Gods, medetewerken ter aanbrenging van gunst, die zonder dit niet zou gekomen zyn. Het recht doorzicht in dit alles gaf
„ daarenboven den Apostelen van zelfs aanleiding,
„ om over de vroegere bedeeling veel al te redekavelen als eene voorbereiding eene afschaduwing,
„ eene ruwe schets geweest zynde, van 't geen naamaals komen zoude, en in Jesus zyn volle beslag
„ gekreegen hadt. *Zy* hadden nu daarin grond tot
„ veele benaamingen, van Middelaar, Voorspraak,
„ Hoogepriester, Borg in den zin der Oosterlingen
„ by het sluiten der verbonden, Benaamingen alle,
„ die wel zeer buiten het oogmerk overdreeven kunnen worden, en van het Menschlyke tot het Godlyke wel zeer onbezonnen kunnen doen besluiten,
„ (gelyk dit eigen is aan alle bewoordingen die in
„ eenige taal wegens het vergeeven by God gebezigd
„ kunnen worden) doch die, naar de blykbaare bedoelingen der schryveren zelven opgevat, allen strekken om Jesus in zyne verrichtingen, en in zyn lyden voortestellen, als den gewilligen Medewerker
„ en onvermoeiden volbrenger, van alles wat de wys-

„ heid

„ heid Gods raadzaam keurde dat geschieden zou, „ om voor de bezoedelden wederom ganschlyk open- „ testellen, de gemeenschap met Hem, die als het „ zuiverste Licht altoos te beschouwen was."

Hoe natuurlyk, mogen wy hier by voegen, was het, dat de geest Gods, die de Apostelen in alle waarheid leidde, medewerkte om door de vergelyking van de waardy der Euangelische Bedeeling, by de Mosaïsche, op eene, voor Joodsgezinde Christenen, uitneemend gepaste wyze, de eerste voorteftellen, en aftemaalen als het het *Beeld* zelve, de laatste, als flechts eene *ruwe schets* eene *onvolkomene afbeelding*, te doen voorkomen; — om hen te doen begrypen, dat al wat in de Mosaïsche Bedeeling heerlyk was, al wat ter bevordering diende van den Eerbied voor de opperste Majesteit, en al 't geen strekte ter gerustfelling der ziele, noch op veel luisteryker wyze in de Euangelische Bedeeling gevonden werdt. Met alle recht konden zy de opmerking der Joodschgezinden bepaalen by de uitneemende wyze, waarop alles, wat door uitwendigen omslag, praal en luister, in den Mosaïschen Godsdienst treffen moest, vervangen was, door de Christelyke Godsvereering, hoe zeer ook het eenvouwdige haar wezenlyk kenmerk mogt genoemd worden. Zy hadden nu niet langer het oog te vestigen op een Aardsch, maar Hemelsch Heiligdom, niet op een Priester die geduurig voor zich en 't Volk moest verzoening doen maar op eenen Pries-

ter die in eeuwigheid volmaakt heeft, de geenen die door Hem tot God gaan, en voor welken nu de toegang tot het Hemelsch Heiligdom geopend was — niet op het verbond, 't welk tydelyke beloften, maar op een beter verbond, 't welk veel uitneemender beloften bevatte, en door geen bloed van Dieren, maar door den dood des Middelaars, of des Borgs, des Verzekeraars zelven, bekrachtigd. — Niet op de offers van Stieren en Bokken welke onmogelyk de zonde konden wechneemen, maar op het Zoenoffer van Hem, 't welk ook naar de Confcientie reiniging aanbragt, en, terwyl het alle voorige Zoenoffers verving alle volgende overtollig maakte.

Geene manier van voordragt was, gewis, ter bereiking van de oogmerken Gods, gefchikter dan deeze. De Ergernis van het kruis van Christus moest hierdoor in verwondering en opgetogenheid over de raadflagen Gods veranderen; terwyl het, eindelyk, niet te bevreemden is, dat 'er om deeze redenen door de H. Schryvers, zo veel maalen en zo opzetlyk, van den dood des Heeren gewag wordt gemaakt. Zy wisten als Jooden by eigen bevinding, wat ook by hun, vóór de verlichting door den Geest, den meesten tegenftand aan de overtuiging hadt gebooden, zo dat zy, vooral Paulus en Petrus, volgens eene aanmerking van den Hr. VAN VLOTEN (*) die voorzeker

aan-

(*) *Theologie des Bybels* I: D. bl. 481

aandagt verdient; — „ zo wel in hunne Prediking,
„ als in hunne schriften de kruisleer het sterkste gedreven hebben, niet om dat zy het lyden en den dood des Heilands, voor de hoofdzaak zyner gewigtige verrichtingen hielden, maar als een noodwendig *complementum* voor dezelve (ten einde de ergernis uit het kruis van Christus geboren weg te neemen) en te gelyk ook, als het alleraandoenlykste, en het meest in 't oog loopende, onder zyne ervaringen, enkel om het heil der Menschheid, door Hem, ondervonden."

Uit het aangevoerde maak ik nu dit besluit op: voor het *voorafschaduwende* is geen genoegzaame grond, maar, wanneer men de spreekwyzen en beschryvingen, aangaande den dood van Christus, door de H. Schryvers gebezigd, vergelykt met hunne vroegere kundigheden, of inzichten, en met de heerschende Joodsche begrippen, nopens den Messias, dan kan men die spreekwyzen bezwaarlyk verklaaren, als de gewrochten van eigen vinding, of van loutere invallen; maar men wordt meer gedrongen, dezelven toeteschryven aan de leiding van dien geest, door welken zy verlicht werden, om, geloofswaarheden, met gezag, voortestellen in een licht, waar in zy dezelven, voorheen nimmer beschouwden; doch in welk licht de opperste wysheid dezelven wilde geplaatst hebben ter bereiking van gewigtige doeleinden. — Waaruit dan volgt dat wy de spreekwyzen

Zoenoffer van Christus, diende ter Rechtvaardiging of vergeeving, van *zulke* overtredingen, waar voor, onder de Wet, *geene* offerande gelden mogt.

Geene Burgerlyke onreinheid, ook niet fleehts verzuimenissen, of misdryven uit onkunde, maar moedwillige overtreedingen, waar door de Waereld, Jooden beide en Heidenen, zich voor God strafschuldig gesteld hadt, waar door zy de goedkeuring des Allerhoogsten derfde, en in eenen eigenlyken zin, eene vergelding waardig was, die op het zedelyk kwaad, op het aanhoudend pleegen der zonde, en verslaafdheid aan de ondeugd, rechtmaatig past: — uit hoofde van *zulke zonden*, *is Christus gestorven naar de Schriften* (*). 'T waren *zulke overtredingen waarom Hy is verwond* zulke *ongerechtigheden waarom Hy is verbryzeld* (†).

De beschryvingen van den bedorven staat des Menschdoms, in de brieven der Apostelen; de veelvuldige betuigingen, daar in voorkomende, dat Christus gestorven en overgegeeven is, om de zonden; en 't geen in den brief aan de Hebreers zo dikwerf herhaald wordt, dat Hy een Slachtoffer voor de zonden geofferd heeft; dit alles overtuigt ons ten vollen, dat 'er, ten aanzien van de *gelegenheden*, by welke oudtyds de Zoenoffers gevorderd zyn, en van 't geen tot de Offerande van Christus aanleiding gaf,

(*) *Rom.* IV. 25. 1 *Cor.* XV. 3. (†) *Jes.* LIII. 5.

gaf, in zo verre *overeenkomst* zy, voor zo verre *onreinheid*, *fchuld*, en *zonde*, de reden was, waarom beiderley Zoenoffers plaats greepen, doch tevens een aanmerklyk *verfchil* moet opgemerkt worden, uit hoofde van den aart der onreinheid, fchuld en zonde, ter wechneeming van welke de offeranden onder de Wet en die van Christus verordend waren, volgens de Leere der H. Schriftuure.

§ 2. Vestigen wy de aandacht op *de offers* zelven en de *plegtigheden* waarmede zy toegewyd zyn, ook hier in vinden wy overeenkomst en verfchil aanwezig. Het reine, onbefmette, en volkomene, in de offeranden oudtyds gevorderd (*), vondt niet alleen plaats in de offerande van Christus, maar op eene veel verhevener wyze. Dit offer was niet flechts uitwendig vlekkeloos, maar zedelyk rein, volftrekt onberispelyk; *geene zonde kennende*, heeft God Hem tot zonde, tot een Zoenoffer, voor ons gefteld, en door den eeuwigen geest heeft hy *zich zelven*, niet een ongebrekkig offerdier, maar *zich zelven*, *onftraflyk Gode opgeofferd* (†). — Voorts verdient onze opmerking, de plegtige *oplegging der handen*, oudtyds aanduidende; de zinnebeeldige overdragt van fchuld op het offerdier, 't welk die fchuld, als eenen last, verbeeldde te torfchen in de plaatfe des overtreeders; terwyl de fchadelyke gevolgen des misdryfs, op die wyze, zinne-

(*) Zie boven D. I. H. 3.

(†) 2 *Cor.* V. 21. *Hebr.* IX. 14.

nelyk wierden wechgenomen, zo wel door het ſterven en geheel verbranden des offerdiers, als door het verwyderen van den Bok op den grooten verzoendag. Schoon nu dit uitwendig zinnebeeld afwezig was geweest, werdt echter, het hier door afgebeelde, door de H. Schryvers toegepast, op het offer van Christus. Geene oplegging der handen vondt hier plaats. Het *ſterven*, zonder opzicht op de omſtandigheden, is hier alleen het punt van vergelyking, maar dit ſterven, ſchoon aan 't kruis geſchied, is derwyze beſchreeven dat *Christus* op het *kruisbout onze zonden heeft gedraagen in zyn lichaam* (*), en alzo wechgenomen, te niet gedaan — dat Christus *heeft op zich genoomen* gedraagen en alzo vernietigd de *zonde*, *door zyn zelfs offerande*; *waartoe Hy in de voleinding der Eeuwen geopenbaard* of verſcheenen is (†), en dat Hy *om*, van

we-

(*) 1 *Petr.* II. 24. *Coll.* II. 14. *Rom.* VI. 6. *Gal.* II. 20. V. 24.

(†) *Hebr.* V. 26 en 28. waar het *op zich neemen* en *vernietigen* der zonden onderling verwisſeld worden. Men kan ook *hier* gelyk in 't gezegde van *Petrus* (1 br. II. 24) met GROTIUS (*zie leere der genoegdoening* bl. 17. enz.) eenen byzonderen nadruk vinden in 't voorzetzel Ανα, *omhoog*, uit hoofde van de zinſpeeling op de offers, die op een *hooge* plaats, namelyk het *altaar*, werden gebragt. Ook vindt men in *Hebr.* IX. 26 28. eene tegenſtelling tusſchen Christus, als *beladen met zonde* en *zonder zonde* (of, daarmede niet (als offer) beladen) *éénmaal zullende wederkomen*. Even gelyk, derhalven, de Offerdieren, onder de Wet, de zonden *zinnebeeldig droegen*, en derzelver gevolgen *zinnebeeldig wechnamen*, zo ook droeg Christus als Zoenoffer de zonden, en nam alzo dezelve wech, naar de voorſtelling van de leere der Schriftuure.

wegen de zonden, *voor* ons, *ten nutte van* ons gestorven is, en *voor*, ten *behoeve*, of in de *plaats van*, veelen, zyn leeven tot een Randzoen gegeeven heeft (*).

Wy herinneren, eindelyk, aan het geen de Schryver aan de Hebreers, met zinspeeling op de plegtigheden, by de offeranden oudtyds in gebruik, vermeldt. „ *Wy hebben eenen altaar van den welken geen* „ *magt hebben te eeten die den Tabernakel dienen; want* „ *welker dieren bloed voor de zonden gedraagen werdt,* „ *in 't Heiligdom door den Hoogepriester, derzelver* „ *Lichaamen werden verbrand buiten de Legerplaatze.* „ *Daarom heeft ook Jesus, op dat Hy, door zyn eigen* „ *bloed het Volk zoude heiligen, buiten de poorten ge-* „ *leden* (†)."

Uit deeze zinspelingen der H. Schryvers op 't plegtige, 't geen in gewigtige omstandigheden, en dus inzonderheid op den grooten Verzondag, met de Zoenoffers gepaard ging, zou men deeze toepassing kunnen opmaken: gelyk oudtyds het offer zinnebeeldig, de

(*) ὑπερ, δια, περι, ἀντι, hebben onderscheidene betekenissen, en kunnen niet altyd *ten nutte* vertaald worden, naardien δια met eenen accusativus steeds *van wegen*, *ter zaake* betekent, en ὑπερ en περι, niet minder eene *aandryvende*, dan *eindlyke* oorzaak (welke laatste alleen SOCINUS verkiest) aanduiden. Terwyl ἀντι veelmaalen voor, *in plaatse van*, gebezigd wordt. Zie GROTIUS *leere der voldoening* bl. 3. enz. En wegens ἀντι behalven *Math.* XX. 28. en *Marc.* X. 45, ook *Luc.* XI. 11. — *Rom.* XII. 17. *Hebr.* XII. 2.

(†) *Hebr.* XIII. 10. 11.

de plaats des Offeraars bekleedde, dat is de ſchuld en de ſtraf verbeeldde te draagen, en wechtebrengen uit het midden des Volks — zo wordt Christus ook voorgeſteld, als Zoenoffer, zinnebeeldig bekleed te hebben de plaatſe der zondaaren; en zyn dood door de H. Schryveren aangemerkt als een zinlyk tafereel van de wechneeming der ſtraffe door de zonde verdiend. — En gelyk oudtyds de Hoogepriester naa de geheele verbranding des offerdiers tusſchen beiden tradt, met het bloed inging in het binnenſte Heiligdom, en aldaar hetzelve ſprengde, betekenende dat ziele voor ziele gegeeven werdt, zo is ook Christus voorgeſteld als geleden te hebben buiten de poorten van Jeruſalem, (het zelfde als oudtyds buiten de Legerplaatſe) als zyn eigen bloed, of zyne ziele, zyn leeven, zich zelven, gegeeven te hebben, voor de ziele der zondaaren, of ter heiliging van het Volk; en als Hoogepriester ingegaan te zyn in het Hemelsch Heiligdom, om wegens hun te verſchynen voor het aangezigte Gods (*).

§ 3. Slaan wy de *uitwerking* der Zoenoffers onder de Wet gade, ook hier vinden wy overeenkomst, doch tevens verſchil by de vergelyking van dezelven, met de kracht, toegekend aan de offerande van Christus. De *overeenkomst* beſtaat in 't algemeen hier in, dat, zo wel de bedoelde offers onder de Wet, als dat

van

(*) *Hebr.* IX. 24.

van Christus, dienden ter *verzoening*, ter bedekking, uitwisſching, der overtredingen, ter vergeeving van dezelven, en alzo ter rechtvaardiging des Zondaars voor God. Overbekend zyn de plaatſen, in het N. V. waarin het bloed, of de dood van Christus, gezegd is, ter verzoening geſchied te zyn, en alzo in het licht van een Zoenoffer geſteld wordt (*) Ik zal nu de byzonderheden wat onderſcheidenlyk uit een zetten, die ons, by deeze *overeenkomst*, *het verſchil* zullen doen opmerken.

De offers onder de Wet waren *op zich zelven* en als *Boeten* beſchouwd, in ſtaat, *naar den vleeſche*, te reinigen. Als zodaanig ontſloegen zy van Burgerlyke ſtraf, doch hadden ook geene verdere kracht ter zedelyke reiniging, of ter eigenlyke vergiffenis van zonde vermogten dezelven niets, dan, onder voorwaarde van eene gemoedsgeſtalte, ter voortbrenging van welke zy enkel, als zinnelyke hulpmiddelen van Gods wege verordend waren. — Het Zoenoffer van Christus van geen ſtaatkundige zyde kunnende beſchouwd worden, kan dus ook nimmer voorkomen, als eene *Boete*, noch onder de gedaante eener ontheffing van *burgerlyke* ſtraf. De uitwendige Reiniging valt hier weg. Wy kunnen alleen aan een heiliging der Conſcientie denken. En deeze wordt naar luid der H. Schrift met 'er daad volgens Gods verordening uitgewerkt, wanneer het

(*) Zie onder anderen *Rom.* V. 10. 2 *Cor.* V. 18 enz.

het offer van Christus invloed heeft, ter hervoortbrenging van zulke gezindheden, welken zich door boetvaardigheid, en waare godsgezindheid kenmerken. *Indien*, zegt de Schryver aan de Hebreërs, — „ *Indien het bloed* van Stieren en Bokken, en de asch „ der jonge Koe, besprengende den onreinen, hen „ heiligt tot de reinheid des vleesches, — Hoe veel „ te meer zal het bloed van Christus, die door den „ Eeuwigen Geest zich zelven Gode onstraffelyk heeft „ opgeofferd, uwe Conscientie reinigen van doode „ werken om den levenden God te dienen (*)."

De kracht der Levitische Zoenoffers bepaalde zich voorts ter ontheffing van straf, wegens zonden van *nalatigheid* enz. verdiend; ten opzigte van 't geen *met opgeheven hand*, en in 't zedelyk misdreeven was, konden zy den overtreder niet rechtvaardigen, of van de veroordeeling der Wet verlossen, volgens welke, *een iegelyk veroordeeld was, die niet bleef in 't geen geschreeven was om dat te doen* (†). Veel uitgebreider kracht wordt aan het Zoenoffer van Christus toegeschreeven, als *alle* zonden verzoenende; *naardien God in Christus de waereld met zich zelven verzoend, en haare zonden haar niet toegerekend heeft*, zonder eenige uittezonderen. *Want God heeft Christus voorgesteld, tot eene verzoeninge door het geloof in zynen*

(*) *Hebr.* IX. 13. 14.
(†) *Gal.* III. 12.

nen bloede, tot eene betooning van zyne Rechtvaardigheid, door de vergeeving der zonden, te voren gefchied, onder de verdraagzaamheid Gods. —— Of gelyk de Schryver aan de Hebreërs aanmerkt: *De dood van Christus is 'er tusfchen gekomen, tot verzoening der overtredingen die onder het eerfte* (onder het Oude) *verbond waren* (*). Zo dat Jooden en Heidenen zonder onderfcheid, de aanbieding ontvingen van *alle* hunne voorheen begaane zonden, op het geloof in den dood des Heilands, als Zoenoffer aangemerkt.

De offeranden onder de Wet, gelyk dezelven geldig waren, voor *enkele* perfoonen, of alleen voor het *Israelitifche* volk, zo moesten zy ook *jaarlyksch* herhaald worden. — In dit alles was het Zoenoffer van Christus onderfcheiden, van die, onder het O. Verbond. Christus heeft niet alleen voor *allen* den dood gefmaakt, maar heeft ook door *ééne Offerande volmaakt de geenen die geheiligd worden. Elke Priester ftondt wel alle dagen dienende, en dezelfde Slachtofferen dikmaals opofferende, die de zonden nimmermeer konden wechneemen, maar deeze één Slachtoffer voor de zonde geofferd hebbende, is in Eeuwigheid gezeten aan de Rechtehand Gods* (†).

Het geen wy nu van de gelegenheden, plegtigheden

(*) 2 *Cor.* V. 18. *Rom.* III. 25. *Hebr.* IX. 15.
(†) *Hebr.* X. 14.

den en de uitwerkende kracht, van 't Zoenoffer des Heilands gezegd hebben, in vergelyking met die onder de Wet, ſtaat in het naauwſte verband met het *doelwit* des Allerhoogſten in de voorſtelling des doods van Christus als Zoenoffer.

Ik zal nu voortgaan ter opſpooring van dit oogmerk, en ten dien einde, 't geen daaromtrent in de Schriften des N. V. gevonden wordt, in vergelyking brengen met het doel der Levitiſche Zoenoffers boven aangewezen.

DERDE HOOFDSTUK.

Overeenkomst en verſchil tusſchen het doel van de Offeranden onder de Wet, en van de Leer aangaande het Zoenoffer van Christus.

§ 1. Het geen ik reeds met een enkel woord heb aangeroerd, moet ik hier herhaalen; dat de aart der Euangeliſche bedeeling niet gedoogt te gedenken aan zulk eene ſtaatkundige bedoeling, welke wy zo duidlyk meenden aantetreffen in de plegtige inſtellingen van den Moſaïſchen Godsdienst. Onder de Moſaïſche bedeeling was God, niet alleen Regeerder des Heelals, maar byzondere Beſtuurder van Israels Burgerſtaat, en onmiddelyke handhaaver des Rechts

Rechts. In de Euangelische bedeeling moeten wy God beschouwen als den Opperheer der waereld, en den algemeenen Vader des menschdoms. Gelyk nu het *zedelyke* ook reeds in de Mosaïsche bedeeling (hoe naauw dan met het Burgerlyke verbonden) als hoofdzaak te agten viel, zo moeten wy hier *alleen* op de bevordering, van waare Godsdienstigheid, zedelykheid en deugd, de aandacht vestigen. Dit in 't oog houdende, bemerken wy by het verschil in beide Bedeelingen te gelyk eene overeenkomst in bedoelinge, die van de wysheid des Allerhoogsten getuigt. Die wysheid toch des Heiligen Opperheers, waar door ten allen tyde gezorgd werdt voor de instandhouding van den waaren Godsdienst, overeenkomstig de behoeften der Menschen, in de verschillende tydperken; die wysheid, welke doorstraalde, in het eenvoudig onderwys en zinnelyke handhaaving van de beginsels der zedelykheid, by onze eerste Ouders en derzelver naakomelingschap vóór den Zondvloed — de wysheid welke zigtbaar was in de roeping *Abrahams*, toen bygeloof en afgodery alle waare Godsdienstkennis, en daar op gebouwde reinheid in zeden dreigden te verwoesten, — zigtbaar was, toen het Afgodisch Egypte het toneel werdt der Godlyke tusschenkomsten, ter vervulling der aloude beloftenissen — toen de woestyne van Arabie verordend werdt, ter plegtige afkondiging en vastftelling van eenen Eerdienst, wel omslagtig en zinnelyk, doch

X juist

juist geschikt voor den toestand der aanbidderen; wel tusschen beiden weder verbasterd, maar, door den invloed van boven, telkens voor geheele ontaarding beveiligd; eindelyk, ten vollen gelouterd, en dienstbaar gemaakt ter voorbereiding der gemoederen, voor eene aanbidding in geest en in waarheid; — — die zelfde wysheid bleef zorgen voor de behoeften der redelyke, doch zinnelyke schepselen. 't Was, inzonderheid de staat der Jooden en Heidenen beide, ten aanzien hunner Godsdienstige denkwyze en begrippen, als mede hunne vatbaarheid voor zinnelyke indrukken, welke het zeer voegzaam maakte, dat de dood van Christus voorgesteld werdt in gelykformigheid met de Zoenoffers, niet alleen door Jooden, maar ook door de Heidensche Volken, der Godheid toegewyd, ten einde ook hier door te bevorderen, de bevestiging en uitbreiding van het Godsryk, of het Ryk welks Onderdaanen zich door eerbiedige Godsvrucht, en verheven deugd moesten kenmerken.

Niet alleen de handhaaving van het ontzag voor Jehova als Opperkoning van Israël, maar tevens voor God, als lust hebbende tot waarheid, deugd en zedelyke rechtheid — vorderde oudtyds dat 'er geen misgryp vergeeven werdt, zonder tusschenkomst van een offer. - Het was daarenboven by de Heidensche Volken een algemeen heerschend denkbeeld dat de Zoenoffers noodzaaklyk waren om de gunst der beledigde God-

Godheid te herwinnen. —— Het een en ander verwekte, zo by Jood als Heiden, by ernstig naadenken, eenen heiligen schroom voor de Godheid, 't welk hen beveiligde om minder ligtvaardig haare Inzettingen te overtreden; en het is van hier dat men als een doelwit, der Godlyke wysheid waardig, mag keuren, dat aan Jooden en Heidenen, *in dien toestand* de rykdom der genade, in Jesus Christus aangeboden, en dadelyk vergeeving verleend werdt, op *eene wyze*, door welke de eerbied voor Gods Heiligheid, en Opperheerschappye niet verzwakt, en het bedryven der zonde niet eenigzins ligter gesteld kon worden (*).

De

(*) Vergelyk STINSTRA *Oude Voorspell.* D. II. bl. 213. TAYLER *Leere der Verzoen.* bl. 134. enz. en schoon H. DE GROOT, in zyne scherpzinnige Verhandeling, *over de genoegdoening van Christus*, zich van schynbaar harder uitdrukkingen bedient, schynt echter zyn gevoelen ook hier op neder te komen. In het Tweede Hoofd. doch toont hy aan, *dat God in deezen niet als een Rechter onder de Wet, maar als een Opperbestuurder is aantemerken:* „ want zegt Hy, straffen aantedoen, of, iemand, dien men straffen kon, „ van de straffe te bevryden 't welk de Schriftuur Rechtvaardig maaken „ noemt, is niemands Werk, dan eens bestuurders, als eerstelyk en uit zich „ zelven zodaanig; gelyk by voorb. des Vaders in een huisgezin; des Ko„ nings in een Land, en Gods, in het Heelal; verder — dat hier Gode (schoon „ wel de beledigde party) het straffen en vrylaaten echter *niet* wordt toe„ geschreeven voor zo verre Hy de beledigde party is, helderende dat op „ met deeze plaats van LACTANTIUS: „ „ *Wy staan op tot de wraak*, NIET „ „ OM DAT WY BELEDIGD ZYN MAAR OP DAT DE TUCHT *behouden, de zeden* „ „ *verbeterd, de ongebondenheid beteugeld werde, dit is een Rechtvaar*„ „ *dige toorn, die gelyk in den mensch alzo gewislyk in God noodwendig is,* „ „ *aan wien de Mensch een voorbeeld heeft.*" " Terwyl in het 3de Hoofd. betoogd wordt, *dat Gods handeling in deeze zaak, eene ontspanning of toeviering van de Wet is.*

De Propheeten hadden zekerlyk hun hoofdwerk gemaakt, om aantetoonen, dat God op zich zelve die offers niet behoeft, en dat Hy daar van zelfs een gruwel heeft, wanneer het oogmerk der instellinge niet bereikt wordt, — doch dit geschiedde, staande den Offerdienst en ter voorkoming van verkeerde begrippen waar door men 't *alleen* op de Zoenoffers liet aankomen. Maar met de komst van Jesus Christus, met de Invoering van zynen Godsdienst, moest aan *alle* offeranden een einde komen, en de vergiffenis werdt nu algemeen gepredikt, als verleend, *zonder toewyding van Offerdieren.* Ten einde, nu, voortekomen dat men niet tot een ander uitterste verviele en men de Godheid (op dat ik my dus uitdrukke) te vergeeflyk en als te zwak in het handhaaven der voorgeschreeven wetten zoude beschouwen, vondt dezelve goed, den dood van Christus te doen voorstellen als een Zoenoffer, en dit oogmerk mogen wy, nevens andere heerlyke doeleinden, onder de redenen tellen, waarom het den Allerhoogsten behaagde zynen hoogstgeliefden den dood niet te onttrekken, welke Hem met het daar aan verbonden lyden, volgens den natuurlyken loop der dingen, door den haat en nyd zyner vyanden, moest overkomen.

Dienden dan de Zoenoffers onder de Wet, overeenkomstig hun zedelyk doel, om den hoogsten eerbied inteboezemen voor den driemaal Heiligen God, wiens oogen te rein zyn om het kwaade te aanschou-

wen.

wen (*); waren het ontzagwekkende denkbeelden, nopens den Opperheer des Hemels en der Aarde en het onkreukbaare zyner Wetten, welke door de Zoenoffers op eene zinnelyke wyze werden verlevendigd, en de zielen der nadenkenden moesten vervullen met ootmoedigheid voor den kenner der harten; het geloovig zien op den Christus, voorgesteld door God, als eene verzoening door het geloove in zynen bloede, gaf, volgens de begrippen van Jooden en Heidenen, overeenkomstig het oogmerk Gods zulk een aanzien aan de aanbieding van genade en vergeeving van zonden, dat tevens de Heiligheid van Gods gezag en Wetten bewaard kon blyven, en de indrukken voor rechtmaatige Godvreesendheid geenszins verzwakt maar allezins versterkt worden.

§ 2. Het geen de *Zondbelydenis*, welke oudtyds *de oplegging der handen op het Offerdier* vergezelde, toebragt, tot bevordering van het zedelyk doel dier offeranden, vinden wy even krachtig in den eisch van boetvaardigheid van allen, voor welken de Zoenofferande van Christus uitwerking hebben zal.

Naar het geopenbaard oogmerk des Allerhoogsten, kan alleen Hy, die door de aandacht te vestigen op het Zoenoffer van Christus, het gevoel van boetvaardigheid, en den afkeer van de zonde versterkt, aan

(*) Zie I. D. Hoofd. V. deezer Verhandeling.

aan deszelfs heilzaame vruchten deel erlangen. Maar ook hier toe, kon de dood van Christus als Zoenoffer beschouwd, gevoeglyk medewerken. Die dood was dan in het oog van den Jood en Heiden, een zinnebeeldige of voorbeeldige straf, of een levendig tafereel van de straf, door de zonde verdiend. Door de zonde werdt ten allen tyde de grootste zedelyke wanorde gesticht, en moest dus steeds van Gods wege in de afzigtigste gedaante voorgesteld worden. Welk eenen indruk moest het dan maaken op het hart van den Jood of Heiden, wanneer hy, peinzende over den dood van Christus, deeze of soortgelyke gedagten, by zich, voelde opryzen: „ De hoogstgeliefde Gods, die zich vrywillig overgaf om het ontwerp der Geestlyke Hervorming „ des Straffschuldigen Menschdoms te voltooijen, „ was geheel vlekkeloos; niet slechts uitwendig zonder gebrek, gelyk de Offerdieren zyn moesten, „ zouden zy den Heiligen God behaagen, maar zedelyk rein, volkomen onzondig. — *Deezen heeft* „ *God, tot zonde voor ons gemaakt, tot een Zondoffer* „ *voor ons gesteld* — *God heeft deezen zendende in* „ *gelykheid des zondigen vleesches, ter zaake van de* „ *zonde, de zonde veroordeeld in het vleesch* (*). Op „ zulk eene *treffende* wyze behaagde het derhalven „ den Allerhoogsten, zynen afkeer van de zonde te „ be-

(*) 2 *Cor.* V. 18. *Rom.* VIII. 3.

„ betoonen. Om dezelve op eene zinnelyke en voor-
„ beeldige wyze, in het Vleesch te veroordeelen,
„ werdt Hy, die ook daar toe, in alles den Broe-
„ deren gelyk werdt, doch zonder zonde bleef,
„ verordend, en als daar toe zich vrywillig over-
„ gegeeven hebbende, van Gods wege, voorgesteld. —
„ Hoe afzigtig en strafwaardig heeft dan God de
„ zonde willen afschetsen, daar zyne wysheid het
„ nodig oordeelde, deezen zynen hoogstbeminden
„ en geheel vlekkeloozen, in den dood overtegeven
„ en Hem daarvan niet te onttrekken, met oogmerk,
„ op dat die dood zoude kunnen strekken, tot eene
„ afbeeldinge van de verdiende straf, welke Hy dan,
„ in gelykheid met de offers onder de Wet zinne-
„ beeldig kan gezegd worden *gedraagen* te hebben! —
„ Ja waarlyk is 'er zo veel gedaan om my dit le-
„ vendig voor oogen te stellen, hoe ontaard moest
„ ik dan zyn, indien ik niet met eene Zondrouwi-
„ ge ziele, geduurig, het verfoeijelyke der zedeloos-
„ heid voor den Geest had, ten einde, door te
„ zien op het Zoenoffer des Heilands, den afschrik
„ van het kwaade gestaag te vermeerderen, *myne*
„ *consćientie te reinigen van doode werken*, en my
„ afteſcheiden van de boosheid; *naardien Hy zich*
„ *zelven gegeeven heeft, voor onze zonden, op dat Hy*
„ *ons trekken zoude uit eene booze waereld, naar den*
„ *wille onzes Gods en Vaders.* (*) Immers hy nu
„ ge-

(*) *Hebr.* IX. 14. *Gal.* I. 4.

„ gestorven zynde, kunnen allen die in Hem op-
„ rechtlyk gelooven beschouwd worden, als der zon-
„ de gestorven te zyn. — Maar zo ik voortgaa *moed-*
„ *willig te zondigen*, dan zal dit offer my niet baaten,
„ *dan blyft 'er voor my geen Slachtoffer over voor de*
„ *zonde, maar een schriklyke verwachtinge des Oor-*
„ *deels, en hitte des vuurs 't welk de tegenstanders*
„ *zal verslinden — want wie de Wet van Moses te*
„ *niete deedt, en moedwillig met opgeheven hand zon-*
„ *digde, stierf zonder barmhartigheid — hoe veel te*
„ *zwaarder straffe zal hy waardig geagt worden, die*
„ *den Zoone Gods vertreden, het bloed des Verbonds,*
„ *waar door Hy geheiligd was, onrein geagt, en den*
„ *Geest der Genade smaadheid heeft aangedaan* (*).
„ Het zien op dit alles overtreffend Zoenoffer zy
„ dan my een krachtig middel, ter opwekking van
„ schuldbesef, van boetvaardigheid en afkeer van al-
„ les, wat my als Christen vernedert, de vrymoedig-
„ heid beneemt om door Christus tot God te na-
„ deren, en waar door ik my zelven, als de gena-
„ dige vergiffenis onwaardig, zou moeten veroor-
„ deelen.

§ 3. Dienden de Zoenoffers onder de Wet, om op eene zo zinnelyke en plegtige wyze, de offeraars niet alleen te verzekeren wegens bevryding van Burgerlyke straf, maar tevens wegens de vergiffenis van schuld, indien by hun eene boetvaardige ge-

moeds-

(*) *Hebr.* X. 26. enz.

moedsgeſtalte plaats vondt, en de rechte gezindheden voor God en den volgenden wandel betoond werden. — Voor de zulken, die geloovig berustten in de ſchikkingen Gods, met de voorſtelling van de offerande zyns Zoons ter verzoening in zynen bloede; voor de zulken, die waarlyk berouw hadden, het kwaade lieten, en zich bekeerden, was de Zoenofferande van Christus een allerzekerst onderpand, dat zy vergeeving hadden van alles, waar van de Moſaïſche Wet den Jood niet kon rechtvaardigen, en het veroordeelend geweten den Heidenſchen Afgodendienaar en Zondaar niet konden ontheffen. Zy hadden niet alleen eene gezag hebbende verzekering, dat God de tyden der onweetenheid overgezien hadt, bekeering alomme liet prediken, en op die voorwaarde vergiffenis van vorige zonden belooven; maar tot het Christendom ingelyfd, ſtaarden zy, volgens de bedoeling Gods, en aanwyzing der Apostelen, op het offer des Heilands, en dit was hun een zo aanſchouwlyk, als onbedrieglyk teken, dat zy aan Gods genade en gunst niet meer mogten twyfelen. — *Zy hadden de verzoening door zyn bloed, de vergeeving namelyk der zonden, want God had de waereld met zich zelven verzoend, de zonden niet toerekenende, zy hadden vrede met God, door den Heere Christus gerechtvaardigd zynde door het geloof — God die zyn eigen Zoon niet ſpaarde, maar voor allen overgaf, zou hun alle dingen met Hem ſchenken. Wie*

zou dan tegen hen, als uitverkoorenen Gods, beschuldiging inbrengen? God is het die hun gerechtvaardigd, vergeeven had, wie zou hun verdoemen, want Christus was voor hun gestorven. — Hy was daarenboven opgewekt, en bleef steeds hunne voorspraak by den Vader, wegens zulke bezoedelingen die hun steeds zouden blyven bevlekken, offchoon zy nimmer *opzettelyk* weder zondigden. „ *Ja God is getrouw en Rechtvaardig* (dus mogten zy uitboezemen) *Hy zal* „ *ons die onopzettelyke vergrypen vergeeven, en van* „ *die smetten zal het bloed van Christus ons reinigen* (*)."

§ 4. Was, eindelyk de zedelyke verbetering van hart en wandel het hoofddoel van de Zoenoffers der Wet, gelyk van de geheele Mosaïsche bedeeling; — waren die Instellingen daartoe gepaste middelen, wanneer de dagelyksche offers, en het plegtige van den grooten verzoendag, uit het rechte oogpunt beschouwd, en, naar eisch, toegepast werden; waren dezelve geschikt ter bewaaring voor zorgeloosheid, ter opwakkering van bedachtzaamheid, ter bevordering van lust en yver voor de Godlyke inzettingen, en ter ontvonking van het hart in Eerbied, en heilige voornemens tot het leiden van eenen Godzaligen Levenswandel — ook daartoe heeft

(*) *Eph.* I. 7. 2 *Cor.* V. 18. *Rom.* V. 18. *Rom.* VIII. 32 enz. 1 *Joan.* I. 7.

heeft God den dood zynes Zoons doen voorſtellen als een Zoenofferande, op dat dezelve, als zodaanig, zoude ſtrekken, ter aankweeking van zulke beginſelen, waaruit het den Christen past werkzaam te zyn, tot verheerlyking van God en zynen Verlosſer, en ter zedelyke volmaaking van zich zelven. Deeze beginſelen zyn dankbaare eerbied jegens God, uit kracht van al het zegenryke, boven al in zynen Zoon geſchonken; en wederliefde jegens Christus uit hoofde van de gadelooze verdienſten waardoor Hy alle Zondaaren aan zich op het allerſterkst heeft verpligt, op het allernaauwst verbonden. Gelyk deeze beginſelen kracht en vastheid kunnen en moeten ontvangen, door het indenken in de diepte, hoogte, en breedte, van de liefde Gods en van Christus, zo is dezelve, daar zy alle verſtand te boven gaat, een onuitputbaare bron van vertroosting niet alleen, maar tevens van onweerſtaanbaaren aandrang, om die beginſelen te betoonen, in de naavolging van God als geliefde kinderen; in de naavolging des Overſten Leidsmans, als getrouwe leerlingen, en in zich te vormen naar het voorbeeld van God en Christus, in Heiligheid, Menschlievenheid en Grootmoedigheid. — *Hier in is de Liefde dat God zynen Eeniggebooren Zoon gezonden heeft tot eene verzoening voor onze zonden. Dewyl dan God ons alzoo lief gehad heeft, zyn ook wy verpligt elkanderen lief te hebben, en in het licht te wandelen, gelyk God in het licht is. — Het geen der wet*

onmogelyk was, als krachteloos door het vleesch, heeft God tot stand gebragt door de zending van zynen Zoon, in de gelykheid des zondigen vleesches, en heeft de zonde in het vleesch veroordeeld, op dat het recht der wet zoude vervuld worden, in ons, die niet naar den vleesche, maar naar den geest wandelen (*).

Door den dood van zynen Zoon heeft God den sterksten afkeer van de zonde aan den dag gelegd, openlyk te kennen gegeeven, ten einde de voorschriften der Wet door ons zouden vervuld of naagekomen worden. — *Christus is voor allen gestorven op dat de geenen die leeven niet meer zich zelven zouden leeven, maar dien die voor hun gestorven en opgewekt is. Christus heeft zich zelven voor ons gegeeven, op dat hy ons verlossen zou van alle ongerechtigheid, en zich zelven een eigen Volk reinigen, yverig in goede werken. — Hy heeft onze zonden in zyn lichaam gedraagen op het hout, op dat wy der zonden afgestorven zynde der gerechtigheid zouden leeven* — en het is eene vermaaning van denzelfden Apostel PETRUS, van welken ook de laatstgemelde betuiging is, *dewyl Christus voor ons in het vleesch geleden heeft, zo wapent gy u zelven ook met dezelfde gedachte: dat wie in het vleesch geleden heeft, die heeft opgehouden van de zonde; om nu niet meer naar Menschelyke begeerlykheden, maar*

(*) 1 *Joan.* I. 7. 1 *Joan.* IV. 10. 11. *Rom.* VIII. 3, 4. en hier by HESSELINK *Woordenb.* art. *Rechtvaardige.*

maar naar den wille Gods, den tyd die overig is, in het vleesch te leeven (*).

Alle welke betuigingen ter overtuiging dienen, dat het leiden van een deugdzaam en godzalig leeven mede tot de hoofdbedoeling behoort, waar toe Christus zich voor zondaaren, in den dood ten Zoenoffer overgegeven heeft. De Schriftuurlyke Leer aangaande den dood van Christus is, derhalven, zo verre af, dat zy dienen zoude ter bevordering van zorgeloosheid en verflapping in het goede, dat zulken, die door het geloove dit offer en deszelfs heilzaame vruchten erkennen, en echter deeze hunne belydenis door godloosheid verlochenen, gezegd worden, *den Heere wederom op nieuw te kruisigen, en openlyk te schande te maaken.* Dan alleen is er gemeenschap met God, dan alleen reinigt het bloed van Christus den Zondaar van alle zyne zedelyke smetten, *wanneer hy zich als een kind des lichts gedraagt, en zyne Heiligmaakinge bevordert in de vreeze Gods* door zich zelven *te zuiveren van alle lichaamlyke en geestelyke besmettingen*, uit kracht van het overdierbaare der *beloftenissen* door den dood van Christus verzegeld (*). Daarenboven was voor de welgezinden uit de Jooden en Heidenen niet alleen de vreeze voor veroordeeling wechgenomen, maar daar zy voor-

(*) 2 *Cor.* V. 15. *Titus* II. 14. 1 *Petr.* II. 24. en IV. 1-2.
(†) 2 *Cor.* VII. 1.

voorheen *aan de vreeze des doods, als aan eene onophoudlyke slaverny, geduurende hun leeven, onderworpen waren*, zo werdt voor hun de hoope des Eeuwigen Levens bevestigd en de heerlykste uitzichten in de Eeuwigheid geopend — *naardien Christus voor hun stierf, op dat zy zouden leeven door Hem* — naardien met de opoffering van zich zelven onmidlyk verbonden is het ingaan van Hem, als de *Eeuwige Hoogepriester, in het Hemelsch Heiligdom, waar Hy, na de reiniging der zonden te wege gebragt te hebben, gezeten is aan de Rechtehand der hoogste Majesteit, en geheiligd zynde. eene oorzaak is geworden der eeuwige Zaligheid, voor allen, die Hem gehoorzaam zyn* (*).

Hoe krachtig derhalven moest deeze zinnelyke geruststelling, zo van vergiffenis als van Eeuwige Zaligheid, het welgesteld gemoed uitbreiden in den lof, en dank jegens den Heiligen, en liefderyken God, en den Heiland en Zaligmaaker Jesus Christus! — Hoe afzichtig de zonde doen voorkomen, als op *zulk eene wyze*, door den Allerhoogsten, veroordeeld! —— De Heiligheid en Goedertierenheid van Hem, in wien alle volmaaktheden één harmonisch geheel uitmaaken, werdt in het heerlykst licht geplaatst, zondrouwige gevoelens en hemelsche gezindheden moesten eigenaartig gewekt, en zulke vruchten van geloof, Heiligmaaking en Liefde, worden

(*) *Hebr.* II. 15.; V. 9.; IX. 11-12. 1. *Thesf.* V. 10.

den voortgebragt, die blyken doen, dat men de grootheid der Godlyke ontferminge, naar eisch, gevoelt, door den drang der smeekende uitnodiging van Christus wegen, *om zich met God te laaten verzoenen* bewogen wordt — op de aangeboden zaligheid den rechten prys stelt, en door de liefde van Christus tevens gedrongen, ziende op het Zoenoffer door hem toegewyd, standvastig volhardt, in het opdraagen van zich zelven, als een leevende, heilige, en Gode welbehaaglyke offerande, van gehoorzaamheid, vertrouwen, grootmoedigheid, geduld, reinheid, en algemeene liefde.

Het Zoenoffer des Heilands in deszelfs kracht en uitwerking, op deeze wyze met de offeranden onder de Wet vergelykende, zien wy in veele opzichten overeenstemming, doch tevens een aanmerklyk verschil, wegens de gadelooze voortreflykheid van het eerstgenoemde boven de laatsten. Die offers konden de zonden niet wechneemen; en even min waren dezelven verordend om de hoope des Eeuwigen leevens te bevestigen. Des niet te min was door dezelven op eene uitneemende wyze gezorgd voor de behoeften der Israelieten — gelyk wy nu ook gezien hebben dat de vervulling van de geestlyke behoeften van Jooden niet alleen maar ook van Heidenen het hoofddoel was, der voorstellinge van den dood van Christus als eene Zoenofferande, zo dat ook daar door het hoofdoogmerk van allen Godsdienst,

dienst, welke deezen naam mag draagen, de zedelyke volmaaking, van Menſchen, dat is van Redelyke doch tevens Zinnelyke Wezens, op eene geſchikte wyze bevorderd werdt; op eene wyze, welke geheel ſtrookt, met den aart der Redelyke Godvereering en der Opperſte Wysheid en Liefde, zo verre wy kortzichtigen daar over kunnen oordeelen, overwaardig is. Terwyl wy dan wel willen erkennen met den Kerkvader AUGUSTINUS en anderen, „ dat het God aan geene andere mogelyke middelen „ ontbroken zal hebben, om de waereld te verlos„ ſen uit de macht der zonde en des doods — worden wy tevens gedrongen onze toeſtemming te geeven aan 't geen zy daar byvoegen: „ dat 'er geen ge„ voeglyker (althans naar ons inzien), kon uitge„ dagt worden, en het ons past niet zo zeer te „ overwegen, wat Gode mogelyk zy, maar 't geen „ den Menſchen nuttig mag geagt worden (*).

Ter afweering van bedenkingen tegen het aangeweezen doel der Leere, aangaande den dood van Christus als Zoenoffer, zal ik nog kortelyk overweegen deeze onderſtellingen:

1. Dat de dood van Christus, niet zo zeer, of ten minſten niet alleen, ten behoeve der Menſchen voorgeſteld zy in het licht van een Zoenoffer, maar wel dat die dood den Allerhoogſten derwyze behaagd hebbe,

(*) Zie GROTIUS *Leere der Genoegdoen.*, bl. 122.

be, dat dezelve *daarom* de aanbieding der vergeeving heeft uitgewerkt, en, als een eigenlyk Zoenoffer, God bewogen hebbe tot het betoonen van Genade.

2. Dat die dood als Zoenoffer een wezenlyk æquivalent geweest zy, ter voldoening aan Gods Rechtvaardigheid, en als eene eigenlyke plaatsbekleedende straf moet aangemerkt worden.

Uit hoofde van 't geen betreklyk dit onderwerp reeds in het eerste deel deezer Verhandeling voorkomt, zal ik de twee volgende hoofdstukken kunnen bekorten, en my inzonderheid bepaalen tot de voornaamste getuigenissen, welken uit de Apostolische Schriften, ter staaving deezer onderstellingen, worden bygebragt.

VIERDE HOOFDSTUK.

Het Zoenoffer van Christus Gode welgevallig, als zodanig, een geschikt middel ter bereiking van het Doel des Allerhoogsten, in de Rechtvaardiging van Jooden en Heidenen, doch niet beweegoorzaak der aanbieding van vergiffenis.

„ De voorstelling van den dood des Heilands heeft „ God niet alleen voeglyk gevonden, om op die wy„ ze, 't best, de Zedelyke behoeften van Jooden en

„ Heidenen te vervullen; maar die dood en 't
„ geen daaraan verbonden was was op zich zelf Gode
„ welbehagelyk en bewoog Hem de vergeeving aante-
„ bieden; waardoor dan ook deeze vergeeving, aan
„ dien dood, als een eigenlyk Zoenoffer wordt toe-
„ gefchreeven."

Deeze onderftelling zal ik nu ter toetfe brengen.

§ 1. In het eerfte deel deezer Verhandeling hebben wy gezien, dat de *offers onder de Wet*, op zich zelven, Gode niet behaagden, dat God door dezelven niet *bewogen* werdt, om vergiffenis te fchenken, — maar dat dezelven voorkwamen, als voorwaarden, zonder welken 'er geene vergeeving erlangd werdt, en dus van dien kant als *middelen* ter verzoening konden befchouwd worden.

In den brief van Ap. Paulus aan de *Ephefers* (V. 1.) wordt met ronde woorden verklaard: *dat Christus zich zelven voor ons heeft overgegeeven tot een offerande en flachtoffer, Gode tot een welriekenden reuk.* De Reden ligt natuurlyk in het verfchil, deezer offerande, met die, onder de Wet. Het *fterven* van Christus, als *fterven*, komt hier niet in aanmerking. Deeze *dood* kan op zich zelven, alleen als *dood* befchouwd, Gode even min behaaglyk geweest zyn, als de dood van de offerdieren. Het vergieten des bloeds, alleen op zich zelf genomen, kon even min ftrekken, om Gode te behaagen, als het bloedvergieten, 't welk, by de opoffering der dieren, oudtyds plaats greep.

'tSchynt

't Schynt echter of sommigen, in dat bloed als bloed, eene byzondere kracht ter reiniging vinden. Er wordt wel in schriftuurlyke taal gezegd: *dat het bloed van Christus vergoten is, ter vergeeving der zonden; dat wy de verlossing of vergeeving hebben door zyn bloed; dat het bloed van Christus ons reinigt van alle zonden; dat Christus ons gewasschen heeft van onze zonden, in zyn bloed:* — doch welk oordeelkundig Leezer zal dit *eigenlyk* opvatten, en, by het leezen van die gezegden, alleen denken aan het sterven des Heilands, als sterven. Wie zal hier vergeeten zich te herinneren het zeggen van Jesus (*Joan.* X.) dat hy een gebod van den Vader ontvangen hadt, ingevolge van hetzelve zyn leven aflegde, en daarom uittermaaten geliefd werdt van den Vader — van welken Hy, (gelyk Ap. Paulus betuigde, (*Philip.* II.) als gehoorzaam geworden tot den dood des kruises, boven alles verhoogd is. — Wie gedenkt hier niet aan *alles*, wat met dien dood verbonden was, en 't welk dien dood van Christus tot een schouwtoneel maakte van de verhevenste deugden? Maar ook juist in deezen verheven zin, was de offerande van Christus, eene Gode welgevallige offerande. Het was eene volmaakte gehoorzaamheid, niet alleen betoond, in de diepste vernedering, maar tot den wreedsten, en verschrikkelykste — kruisdood. — Het was daar en boven eene gadelooze onderwerping, die van een onwrikbaar en standvastig vertrouwen op God getuigde. — En het was, eindelyk,

lyk, de uitgebreidste *liefde*, door Christus aan den dag gelegd, welke het offer van den Heiland voor God tot eenen welriekenden reuk maakte; eene *liefde* waarop de Apostel inzonderheid doelt, wanneer Hy de Ephesische Christenen, *ter naavolging der Godlyke liefde, als gehoorzaame kinderen*, aanspoort, en hun daarenboven voor oogen stelt het voorbeeld van Christus, en aldus vermaant: *wandelt in de liefde, gelyk Christus ook ons heeft lief gehad, en zich zelven voor ons heeft overgegeeven tot eene offerande en slachtoffer, Gode tot eenen welriekenden reuk!*

§ 2. Het offer van Christus, om de gezegde redenen, zo welgevallig by God, was, als zodanig, een zeer geschikt middel ter bereiking van het doel des Allerhoogsten, in de aanbieding van genade en zaligheid. Rede, immers, en Openbaaring leeren ons ten klaarsten, dat de vatbaarheid voor vergeeving en zaligheid het gevolg moet zyn van eene goede gemoedsgestalte, welke door hebbelyke betrachting, van 't geen betaamlyk en welluidend is, verkreegen wordt. *Niemand zal zonder heiligmaaking God zien.* Naar maate wy, volgens de schriftuurlyke vermaaningen, onze heiligmaaking meer bevorderen in de vreeze Gods, of naar den Geest, naar de zedelyke geboden Gods leeven, naar die maate zal onze inwendige gemoedsrust ons verzekeren, dat wy *vrede hebben met God door Jesus Christus onzen Heere.* Het is onmoge-

gelyk; dat by volharding in zonde, eene *gegronde* hoop, op de beërving der Godlyke gunste zou kunnen huisvesten. Het hoofddoel van alle openbaaringen Gods, was daarom, de bevordering van zedelyke volkomenheid, of van gezindheden en neigingen, die uit eigen aart geschikt zyn, om het redelyk schepsel nader te brengen aan het doel zyner zedelyke verordening; terwyl de Christlyke openbaaring ingericht is, om op de krachtigste wyze hier toe medetewerken, en den Mensch rechtstreeks opteleiden, *tot heerlykheid en deugd.* Geen wonder, nu, dat de Leere in de Schriften des N. Verbonds ons overtuigt, op de nadruklykste wyze, (gelyk wy in het voorgaande Hoofdstuk gezien hebben) dat, in de overgaave van Christus tot een offerande voor de zonde, beoogd werdt, een recht gevoel te geeven, van de afschuwlykheid der ondeugd, en het besef van de noodzaaklykheid en uitneemendheid der godsvrucht en deugd optewekken en levendig te houden. Maar geen wonder, tevens, dat daar toe, als een gepast middel gekozen werdt, de voorstelling des doods van Christus, als eene Gode welgevallige offerande. Immers, zo ooit iets beweegen kon tot godsvrucht, vertrouwen, onderwerping, nederigheid, liefde, grootmoedigheid, en de aankweeking van al wat rein en loflyk is, dan is het inzonderheid, de dood van diem vlekkeloozen en hoogwaardigen, welke alle deeze deugden, op de luisterrykste en volkomenste wyze

ten toon spreidde. Wie toch, die deezen dood, met al wat daar toe betrekking hadt, bepeinst, omvat naar eisch al het roerende en verhevene? In de gestalte Gods te zyn, en zich zelven te vernietigen; zich zelven den wreedsten dood te getroosten, om onvermoeid te blyven in de behartiging der Eeuwige belangen, niet van vrienden alleen, maar van wrevele vyanden, tevens, en vervolgers; gescholden te worden, nimmer weder te schelden; de verschrikkelykste folteringen te ondergaan, nimmer te dreigen; magt te bezitten om de lasteraars en spotters te verpletten, en zich vrwywillig, uit hooger inzicht, overtegeeven, ja met veege lippen voor die verblinde snoodaarts te bidden; rechtvaardig te zyn, en, als een booswigt veroordeeld, aller liefde en erkentenis te verdienen, en, als een pest der Maatschappye vervloekt, het vlekkeloost voorbeeld te zyn van vroomheid, en als een volksverleider en godslasteraar gekruist te worden; dit alles te ondergaan, rustig met de volledigste onderwerping, en schoon, als schynbaar van God verlaaten, door de zegevierende vyanden getergd, echter volstandig te blyven; — dit alles te ondergaan met oogmerk, om strafschuldigen van het verderf te verlossen, om afgedwaalden weder tot God te brengen, om boetvaardigen van vergiffenis te vergewissen, en aan welgezinden de schatten der Hemelsche Zaligheid te ontsluiten! — Zo zeer het sterflyk oog scheemert, wanneer het op zulk eene gehoorzaamheid, onderwerping

en

en vertrouwen ſtaart, zo zeer gaat ook zulk eene menſchenliefde en grootmoedigheid alle verſtand te boven! — Maar, zo welbehaaglyk dit gadeloos offer zyn moest in het oog des Allerhoogſten; zo eigenaartig hetzelve den weg baande voor Christus ter luisteryke verheerlyking aan de Rechtehand der Hemelſche Majeſteit; zo krachtig moet het zyn, voor allen die een redelyk pligt beſef, met gevoel voor het edele, en zucht naar zedelyke volkomenheid, vereenigen, zo kragtig moet het zyn ter ontvonking van eerbied, dankbaarheid, en wederliefde jegens den Opperſten ontfermer, en den gezegenden Verlosſer; krachtig, ter ontſteeking van eenen brandenden yver, om Hem gelykvorming te worden, die zulk een voorbeeld naaliet, en ter aanwakkering van eene ſtaag toeneemende zucht, om, langs den weg, door Hem afgebaakend, onder lief en leed, kloekmoedig voorttewandelen naar die gewesten, waar de Overſte Leidsman; Middelaar en Koning, de Kroone des Leevens zal ſchenken, aan allen die hier zyne verſchyning waarlyk lief gehad zullen hebben.

Waren dan de Zoenoffers onder de Wet verordend ter wechneeming van zulke onreinheden, die ten beletſel ſtrekten, om in de nabyheid van Jehova te verſchynen, en te gelyk om zulke gezindheden optewekken, met welke de Israëlieten, op eene gepaste wyze, konden naderen, tot de plaatſe, waar de *ſchechina*, of de heerlykheid Gods, het glansryk zinne-

nebeeld was zyner onmidlyke en gunstryke tegenwoordigheid; — indien het welgevallig offer van Christus op de voorgestelde wyze by de Christenen, de beoogde gevoelens en gezindheden opwekte, dan hadden zy, *daar door*, *gemeenschap met Hem*, *en den Hemelschen Vader* — dan *wandelden zy in het licht*, *gelyk God in het licht is*, *en het bloed van Christus reinigde hen van alle zonden — dan hadden zy vrymoedigheid tot God.* — En gelyk de Hoogepriester, oudtyds, zo werdt dan *Christus de voorspraak by den Vader*, gelyk hy *eene verzoening geworden is*, *voor de zonden der geheele waereld* (*).

Uit dit oogpunt beschouwd, hadt het offer van Christus, by God eene ongemeene *zedelyke* waarde. De voorstelling van zynen dood, in zulk een licht, was, *op zich zelve*, een krachtig middel ter Heiligmaakinge.

§ 3. Vraagt men nu: werdt God door dit offer *bewogen* om vergeeving en zaligheid aantebieden? Hierop diene ik met eenige onderscheiding te antwoorden. Meent men dat dit offer voorkomt, in de H. Schriftuure, als *oorzaak* of als *beweegreden* „welke God „bermhartig zou gemaakt hebben," dan moet ik met den Hr. TAYLER aanmerken „dat dit niet zou „kunnen overeengebragt worden, met de doorgaande „Leere des N. Verbonds; welke ons onderwyst, dat „Gods

(*) 1. *Joan.* I. III. IV.

„ Gods *liefde* alleen het eerste beweegmiddel, en de „ oorspronkelyke bron was, van het geheele werk „ der verlossing door Christus (*)"

De zending en overgave van Christus in den dood, komt voor als het *gevolg* van Gods liefderyk voornemen, en als de grootste blyk der *godlyke liefde en ontferming*. „ Zo *lief* hadt God de waereld, dat Hy zy„ nen Eeniggeborenen Zoon gezonden heeft, op dat „ een iegelyk die in Hem gelooft, niet verlooren „ gaa, maar het Eeuwige Leeven hebbe. — Hier in „ is de *Liefde* dat God ons heeft lief gehad, en zynen „ Zoon heeft gezonden, tot eene Verzoening voor „ onze zonden. — Godt bevestigt *zyne liefde* daarin, „ dat Christus voor ons gestorven is toen wy noch „ zondaars waren. — God *die ryk is* in bermhartigheid „ heeft ons leevend gemaakt met Christus, door zy„ ne *groote liefde*, waar mede hy ons heeft lief gehad. „ Uit *genade* zyn wy zalig geworden, het is *Gods* „ *gave*. — Wy zyn verordineerd ter aanneeminge tot „ Kinderen, naar het *gunstryk welbebaagen* van Gods „ wille, tot prys der Heerlykheid zyner genade, door „ welke Hy ons begenadigd heeft, in zynen geliefden, „ in den welken wy de verlossing hebben door zyn „ bloed, de vergeeving der misdaaden naar *den ryk*„ *dom zyner genade* (†)."

Meent

(*) *Leere der Verzoening* blz. 120.

(†) *Joan.* III. 7. 1 *Joan.* IV. 10. *Rom.* V. 8. *Ephes.* I. 5. 7. en *Ephes.* II. 4.

Meent men, dat 't offer van Christus, voor zo verre het door zedelyke waardy Gode welbehaaglyk was, tot eene drangreden gediend hebbe, om daar mede de aanbieding van vergeeving en zaligheid te verbinden — naardien God het zelve beschouwde als het gevoeglykst middel, om den Rykdom zyner Genade medetedeelen — dan strookt dit denkbeeld, met het geen wy zo even beweerd hebben. De Heer TAYLER heeft dit in 't breede ontwikkeld, zo in zyn stuk *over de Verzoening* als in het achtste Hoofddeel van zyn werk, getyteld: *sleutel der Apostolische schriften*. En, ten *deezen opzichte*, kan ik my over 't geheel vereenigen, met bedenkingen welke voornamelyk hier op neder komen: de offerande van Christus is een krachtig middel ter heiligmaakinge, dezelve is eigenaartig in staat afschrik tegen de zonde inteboezemen, en tot heiligheid optewekken. Dezelve is daartoe een voortreffelyk middel, als vergezeld geweest zynde, met de verbaazendste, aandoenlykste, en tevens verrukkendste omstandigheden.

Als zodanig was het by God de gevoeglykste, en edelste reden, van de verleening der zondvergiffenis en andere Euangelische zegeningen. Door het bloed van Christus ontslaat God van *schuld*, dewyl het bloed van Christus het krachtigst middel is, ter bevryding van de *besmetting* en *magt* der zonde. Het is de grondslag der *verlossinge*, dewyl het een middel ter Heiligmaakinge is. Dus was de gehoorzaamheid van Abraham

ham een *grond* of reden van de byzondere zegeningen, overgebragt op zyne naakomelingen, dewyl die gehoorzaamheid een gepast *middel* was, om hen tot gehoorzaamheid aantezetten, hoewel zy by God niet aangenaam, noch in 't einde behouden zouden worden, dan door hunne *eigene* gehoorzaamheid. Dit is volkomen betaamlyk en Gode waardig. Onmogelyk is het een ontwerp van verlosfing uittedenken redelyker in zich zelf, en uitnemender gefchikt voor de behoeften van zinnelyke fchepzelen; een ontwerp van verlosfing, 't welk voorzeker in alle eeuwigheid de gezegendfte uitwerkfelen zal voortbrengen, waar Jefus, wiens dood zulk een toonbeeld was der hoogstmogelyke volkomenheid, in zynen heerlyken luister, van nader by gekend, en in zyne grootheid en heerfchappy zal geëerbiedigd worden, waar toe Hy, als gehoorzaam geworden tot den dood des kruifes, door den Vader verhoogd is, en uit kragt van welke, Hy, als uitdeelaar der Godlyke genadegiften, eeuwig gelukkig zal maaken, de zulken, die zo veel in hun was, zyne geboden niet alleen, maar ook boven al zyn doorluchtig voorbeeld, inzonderheid onder zwaare beproeving, zullen toegepast hebben op hunnen geheelen levens wandel (*).

Ik

(*) *Leere der Verzoening* bl. 148. Naardien de Hr. TAYLER (bl. 118) fpreekt van de Offerande van Christus als *verworven* hebbende de vergeeving der zonden, voor zo verre Christus gedaan heeft 't geen God naar zyne wysheid, en goedheid dienftig oordeelde, gedaan te worden om de

ver-

eenen eigenlyken zin zoude geſtraft wezen, en alzo door een eigenlyk plaats bekleedend lyden, voldoening zoude verſchaft hebben, aan eene gerechtigheid, die dan, in eenen waaren zin, nimmer, hoegenaamd, vergeeving zoude kunnen gedoogen. Ik verwyze den Leezer naar 't geen des wegen, ter gezegde plaatſe, is bygebragt, en zonder op nieuw te ontvouwen hoe men, als eene *zinnebeeldige voorſtelling*, ten zedelyken nutte, kan opvatten, 't geen van het *draagen der zonde*, door Christus, in de Schriftuur vermeldt wordt, zal ik alleen ter toetſe brengen de volgende Schriftuurtexten des N. Verbonds, welke het nu verworpen gevoelen ſchynen te begunſtigen.

§ 2. De voornaamſte Plaats is *Rom.* III. 25. 26. *Welken God voorgeſteld heeft, tot eene verzoening door het geloove, in zynen bloede, tot eene betooning van zyne Rechtvaardigheid, door de vergeeving der zonden, die te voren geſchied zyn onder de verdraagzaamheid Gods, tot eene betooning van zyne Rechtvaardigheid in deezen tegenwoordigen tyd, op dat Hy Rechtvaardig zy, en Rechtvaardigende den geenen, die uit den geloove in Jeſus is.*

Zy, die van begrip zyn, dat de verzoening niet kon geſchieden, zonder dat 'er, door den dood van Christus, aan Gods Rechtvaardigheid voldaan werde, beroepen zich op deeze woorden, uit welke naar hunne meening blykt, dat God den *Kruisdood van Jeſus*

den Christus heeft doen ſtrekken ten Zoenoffer, om daar door het luisterrykst blyk te geeven, van ontferming jegens de Menſchen, door de vergeeving der zonden, maar tevens van onkreukbaare Rechtvaardigheid, door die zonden te ſtraffen in den Perſoon van Christus; zy willen den Apostel dus begreepen hebben. *Rechtvaardigheid* ſtaat, hunnes agtens, hier over tegen *verdraagzaamheid Gods*, en moet dus aanduiden de hoedaanigheid in het Opperst Wezen, welke *niet* de zonden *verdraagt* en vergeeft, maar dezelven *ſtraft*. De voorſtelling des gekruisten hadt ten oogmerk de *betooning deezer Rechtvaardigheid* door het *ſtraffen* van de zonden *voorheen bedreeven* en tot dien tyd toe *verdraagen;* door het ſtraffen van dezelven in den Perſoon van Christus. De *verdraagzaamheid* Gods, of het uitſtellen der ſtraf, van de *voorheen* bedreven zonden, hadt plaats, om dat in den *tegenwoordigen tyd*, dat is ten tyde der nieuwe Bedeeling, Gods voorneemen was, zyne *Rechtvaardigheid* te betoonen. Zo dat het ſtraffen van de zonden onder de Wet *toen* kon uitgeſteld worden *behoudens Gods rechtvaardigheid*, aan welke, in de volheid des tyds, door het Zoenoffer van Christus, zou voldaan worden. Ingevolge hier van voegt 'er de Apostel, naar hun gevoelen, by: *op dat God rechtvaardig zy en rechtvaardigende den geenen, die in Christus geloofT*; hier mede te kennen geevende; dat door de ſtraf welke Christus ondergaan hadt of door

zyn

zyn lyden en dood, niet alleen verzoend waren de zonden der *vorige tyden*, maar ook de overtreedingen van hun, *die op de Prediking van Christus gelovig werden* (*). Het zy my vergund, hier op de volgende aanmerkingen te maaken. Offchoon men deeze uitlegging, als de waare, erkenne volgt daar uit niet, dat zy het leerftuk der eigenlyke voldoening ftaave. Zy kan dan even goed dienen ter bevestiging van het gevoelen van H. DE GROOT, volgens 't welk God hier voorgefteld wordt, als ftraffende niet in de betrekking van beledigde party, maar als Beftuurer en Handhaaver zyner Wetten, als Bewaarer van de rechte orde en van vergelding, 't welk, zo ik my niet bedriege, uit zyn ftuk over de *genoegdoening* blykt, en 't welk men in 't oog moet houden, om te verftaan wat Hy meent, wanneer hy beweert, dat op deeze plaats van Ap. Paulus, door Rechtvaardigheid te kennen wordt gegeeven, *die Eigenfchap, die God beweegt om de zonden te ftraffen, en die uit 't ftraffen der zonde zelf getoond wordt.* — Maar men moet het redenbeleid des Apostels geheel inzien. In het 24fte vers geeft de Apostel te kennen (gelyk deeze overal, zo als wy boven reeds zagen, zyne leere is) dat *God uit genade* Rechtvaardigde, van ftraf vryfprak, allen die

(*) Zie de aantekening van den Beroemden H. VENEMA achter de *Paraphrafe van den brief aan de Romeinen, door* de BRAIS, als mede GROTIUS *leere der genoegdoening* bl. 39—44.

die de verlosfing door Christus geloovig aanneemen. Om nu deeze *genade*, in deeze rechtvaardigheid, of vryfpreeking van ftraf, luisterryk ten toon te fpreiden, heeft God, in plaats van de offers onder de Wet, zynen eenigen Zoon ten Zoenoffer voorgefteld. Niet om dat God zulk een Zoenoffer ter voldoening zyner Rechtvaardigheid behoefde —— want dit leert de Apostel Paulus even min, als dat God de offers onder de Wet nodig zou gehad hebben ter vergeeving der zonden. —— Maar dit voorftellen van Christus gefchiedde, met bedoelingen, boven aangewezen, die alleenlyk de Menfchen, en wel in de eerfte plaats de Jooden en Heidenen aan offeranden gewoon, betroffen. Heeft nu God zyne Genade, den Rykdom zyner ontferminge, in het vryfpreeken van ftrafschuldigen ten toon willen fpreiden, door de overgave van zynen eeniggeboornen, wiens offer door deszelfs zedelyke waardy, gelyk boven getoond is, daar toe op de uitneemenfte wyze kon dienen, — geheel zou daarmede ftryden, indien de Apostel in éénen adem betuigd hadt, dat zulks gefchied ware ter betooning van zyne *ftraffende Rechtvaardigheid*, als zo, daar aan *voldaan* zynde, de Rechtvaardiging, hoe gunstryk voor zondaaren, niet in 't algemeen uit *Genade*, kon genoemd worden, en de zondaaren de vergiffenis, niet aan de genade Gods, maar aan de ftraffe door Christus geleden, eigenlyk zouden verfchul-

 digd

digd zyn (*). Daarenboven ſtaan de woorden *Recht-*

vaar-

(*) Zeer juist wordt, in de *Theologie des Bybels* van den *Eerw.* VAN VLOTEN, door *Philoſophus* bl. 472. aangemerkt: „ Beſchouw het Lyden en „ den dood van Christus, als eene ſtraf, op alle zonden bedreigd, en niet „ dan door genoegdoening te vergeeven, ingevolge de Rechtvaardigheid van „ den Rechter, dan is het volſtrekt onwaar, dat God ooit of ooit zoude „ vergeeven, of genadig kon vergeeven; want het overbrengen der ſtraf op „ een ander, geſteld dat zulks mogelyk zy, en met Rechtvaardigheid be- „ ſtaanbaar, is niets minder dan eene vergeeving: de geen, die op deeze wy- „ ze de ſtraf ontgaat, moge het 'er voor houden, in de zaak is het zulks „ niet." enz. „ Onze Hervormers, zegt THEOPHILUS (bl. 484) hebben al „ de kracht gezogt, in de Rechtvaardigheid van den eenen God, noodwen- „ dig de zonde moetende ſtraffen, het zy in den perſoon zelven, het zy „ in eenen anderen, die onſchuldig, nochthans vrywillig, alle de ſtraffen op „ zich nam. In dat gevoelen is evenwel eene groote hardheid, onbeſtaan- „ baar met het Bybelwoord. Immers is 'er dan by den God der Liefde „ nimmer op zich zelve vergeeving mogelyk; want eene vergeeving op „ voldoening, kan eigenlyk dien naam niet draagen, en als de Godlyke „ Rechtvaardigheid, ten opzichte van den ſchuldigen zo geſtreng is, dat „ zy noch kan, noch wil vergeven zonder voldoening, dan behoorde zy „ ook Rechtvaardig te zyn ten aanzien van den onſchuldigen, den waar- „ lyk Rechtvaardigen, al veronderſtelt men, dat deeze zich vrywillig in de „ plaats van anderen aanbiedt. De hoogſte Rechtvaardigheid kan wel dul- „ den, dat iemand dan voor eenen tyd, om zyne vrywillige onderneeming, „ tot heil des Menschdoms, eenigzins onderdrukt wordt; de gevolgen, die „ daar uit vloeijen, moeten nimmer als ſtraf veel minder, als voldoende „ ſtraf, in de plaats van anderen, en dus als *æquivalent* voor de vlekke- „ looze Rechtvaardigheid, beſchouwd worden. — Ik heb (dus ſpreekt BI- „ BLIOPHILUS) (bl. 493) alleen voor my zelven, ter verdediging van *Petrus* „ en *Paulus*, in 't byzonder geloofd, dat zy de eindoogmerken van het „ lyden en ſterven, des Heilands in zodaanige woorden inkleeden, niet om „ ons ſtellig te leeraaren dat wy aan eene plaatsbekleeding, aan een eigen- „ lyk randzoen moesten denken, maar om ons intepreenten dat de gevolgen, „ in ons voordeel even zo krachtig zullen zyn, als of 'er naar die manier „ van denken, iets desgelyks werklyk plaats had."

vaardigheid Gods op deeze plaats niet derwyze over tegen *verdraagzaamheid Gods* dat dezelven zouden *moeten* betekenen, *die hoedaanigheid, waar door God de zonden straft.* Door Rechtvaardigheid Gods kan en dient men hier te verstaan, de hoedaanigheid welke God betoond heeft in de Rechtvaardiging der strafschuldigen, door Christus, dat is, in het vergeeven der zonden, uit loutere genade, op het geloof in den dood, of in het Zoenoffer van Christus. Dit geloof, de beschouwing van dat Zoenoffer, op eene wyze, welke gevoelens en gezindheden voortbragt, die zo als boven breeder ontwikkeld is, naar de oogmerken Gods, moesten voortgebragt en versterkt worden, — dit geloof was de voorwaarde en floot natuurlyk in, de dankbaare erkentenis en het onbepaald vertrouwen, dat *uit loutere genade* de zonden vergeeven waren, en zy deswegen niet meer te duchten hadden. — Zonden namelyk, welke zy als Jooden en Heidenen en dus in *vroeger tyd* bedreeven hadden, en om welke God hen *toen* reeds, volgens den letter der wet, en de veroordeeling des geweetens, rechtvaardig hadt *kunnen* straffen, doch welke God *verdraagen* hadt, met uitzicht om daarvan nu, in den tegenwoordigen tyd, in den tyd der Euangelische Bedeeling, *geheele vergeeving* te laten aankondigen, voor den geenen, die deeze *genaderyke belofte* aannamen, en daarop met dankbaarheid volledig *vertrouwden;* want, en dit ligt duidelyk in

maar door Gods langmoedigheid verdraagen was — ter betooning dier genegenheid, in den tegenwoordigen daar toe bekwaamen tyd, ten einde nu genadig te zyn, en uit loutere genade, die allen roem op eenige wettifche verdienfte uitfloot, te rechtvaardigen of van verdiende ftraf te ontheffen, de oprecht geloovende in Jefus, of dezulken die meterdaad alles, wat naar roem en vertrouwen op de Wet van Mofes of vroegere werken zweemde, lieten vaaren, en onderdrukten.

Wordt alzo, op deeze plaats de leere van Gods ftrafvorderende gerechtigheid, de daar mede verbonden toerekening van de zonden aan Christus, en de ftraffe door hem gedraagen, ter betaaling van een æquivalent, niet bevestigd, wanneer wy Paulus uit Paulus verklaaren, en zyn redenbeleid naauwkeurig overweegen, dan bevinden wy, dat ook zyne doorgaande leertrant (reeds blykbaar uit het geen, in voorige hoofddeelen deezer verhandeling, uit zyne fchriften aangehaald is) daar mede ten vollen ftrydig is. De liefde of genade Gods, is de éénige *bron*, waar van deeze onuitfpreeklyke goede gave door Hem wordt afgeleid. Het oogmerk Gods, in de verlosfing was, door de herftelling der zondaaren in zyne gunst, hun te dringen uit de rechte beginfels, te vorderen in heiligheid en deugd; ten einde alzo voor het gefchenk der eeuwige zaligheid, vatbaar te worden. De voorftelling van den dood van Christus als Zoen-

of-

offer, was daar toe een allergepast *middel* (*) en de toepasfing van dit middel, eene *voorwaarde*, van de zondaaren eigenaartig gevorderd.

Hier uit laat zich verklaaren, dat de dood van Christus, niet alleen, als in het ontwerp der Goddelyke liefde opgefloten, voorkomt, maar dat ook daar aan de vergeeving, even als het gewrocht van dien dood wordt toegekend, en dat van Christus, in de taal

(*) *Noluit Deus hoc beneficium concedere, nifi intercedente perpesfione ac morte Jefu Christi ac refpectu ad eam habito; adeo ut certisfimus arctisfimusque fit nexus inter veniam peccatorum ex una et perpesfionem hanc mortemque ex altera parte.* — Minder kunnen wy met den Hoogleeraar MUNTINGHE inftemmen, wat den *aart* van dit verband betreft, en waaromtrent Hy zich dus uitlaat. *Nexus ille eo continetur, quod perpesfio ac mors J. Christi, confideranda est tanquam* VERA PECCATORUM HUMANORUM POENA, *quam ille vice ac loco hominum fuftinuerit, et qua fuftinenda hoc effecerit, ut Deus veniam peccatorum hominibus concedere, eosque denuo in favorem fuum asfumere posfit ac velit.* Sumitur nempe in hac doctrina, conftituisfe Deum nemini peccantium veniam concedere delictorum, eorumque nulli favorem fuum percipiendum dare, nifi aliqua intercederet poena; quam vero, mifericordiâ permotus, non requifivit ab ipfis peccatoribus, fed loco peccatorum, in re alia præftari voluit, quae compenfationem exhiberet expectabilem fenfusque vivide ferientem illius poenae, quam commeruisfent peccantes, et, quâ præftitâ fic existimaret, ac fi ipfi peccatores poenam illam fubiisfent. Etenim hoc confilium quoque erat facrificiorum propitiatoriorum fub V. T. maxime illorum, quae folemni expiationis die Deo offerebantur; quippe quibus fuberat fimilis idea fubftitutionis in quantum in iis erat compenfatio adfpectabilis et expresfa poenae illius, quae divino judicio digni cenferentur Israelitae, at, qua compenfatione intercedente, aditus ad Deum, ipfiusque favor denuo iis paratus esfet; unde confequitur, et fimilem Ideam fubesfe morti J. Christi, in quantum cum facrificiis talibus contenditur. — H. MUNTINGHE *Part. Theol. Chr. Theor.* p. 310.

taal der Propheeten kon gezegd worden, *door zyne ſtriemen is ons geneezing geworden.* — *De Heer heeft aller ongerechtigheid op Hem doen aanloopen.* — *Om onze overtreedingen is Hy verwond, om onze ongerechtigheden is Hy verbryzeld, en de ſtraf die ons heil aanbragt was op Hem, enz.* (Jeſ. I. III.) Terwyl het dan ook niet moeijelyk is te verklaaren, wat de Apostel Paulus bedoeld hebbe, met de woorden in zynen 2den Brief aan de Corintiſche Gemeente (Hoofd. V. 18.) welke, naar de klank, eene eigenlyke toerekening van zonden aan Christus, ſchynen aanteduiden. *Dien die geene zonde gekend heeft heeft God zonde voor ons gemaakt, op dat wy zouden worden Rechtvaardigheid Gods in Hem.* Immers de Apostel betuigt even te voren, *dat God de waereld met zich zelven in Christus verzoend hadt;* het welk hy verklaart door de woorden *haare zonden haar niet toerekenende*, of haar dezelve kwytſcheldende. *Wy zyn*, ſchryft Hy verder, *verordend om dit te prediken, zo dat wy ook, als gezanten van Christus, als of God door ons bade, u bidden; laat u met God verzoenen* — dát is, betoont, dat gy in dien vrede met God belang ſtelt; betoont zulk een geloove en gezindheden, welke u kenmerken als hoogſchatters deezer onverdiende genadegifte, en bewyzen dat gy deeze beſtelling Gods in Christus uit het rechte oogpunt beſchouwt — want, hoe zeer het aankome op de rechte beginſels van vroomheid, en heiligheid, is daaruit op te maaken, *wyl God* dien vlekkeloozen,

die

die nimmer zonde kende, *voorgesteld heeft als een Zoenoffer*, *op dat wy* doordrongen van al 't geen by de bepeinzing hier van in de ziel der godvreezenden moet ontstaan, *door Hem Rechtvaardigheid* Gods, of *gerechtvaardigden* Gods, dat is, geschikte voorwerpen van diens genaderyke ontferming zouden worden.

§ 3. Buiten de nu aangevoerde plaatsen weet ik geene andere, waar in, zoo schynbaar, het nu bestreden leerbegrip begunstigd wordt, en waar in tevens *het denkbeeld van Zoenoffer* begrepen is. Het denkbeeld van wraakstraffe, door eigenlyke verzoening wechgenomen, is, zo veel ik zien kan, niet *schriftuurlyk*, en, zo geene tegenstrydigheid, dan althans eene verborgenheid, waar tegen de Rede geduurig als 't waare oproerig blyft.

Wylen A. HULSHOFF, zo beroemd, wegens zyne doordringende scherpzinnigheid, voorbeeldige Godsvrucht, en het gemoedelyke, 't welk byna in alle zyne schriften, op eene zonderlinge wyze doorstraalt, laat in zyne *Philosophische Gesprekken*, *over de voldoening*, ANCUS aldus spreeken: „ van 't overdraagen van „ schuld heb ik volstrekt geen begrip. De schuld „ is personeel; dezelve blyft den Mensch onafscheid- „ lyk aanhangen enz. — Hierop wordt door DRU- „ SUS geantwoord. Gy ziet op straffen met oog- „ merk, en van daar ontleent uwe tegenwerping haa- „ re kracht. Wy handelen van de algemeene wraak- „ straffe, waarin niemands nut of leering wordt be-

 „ doeld,

„ doeld, maar die enkel dient ter voldoening aan de „ wraake, naar den regel der volkomenſte Rechtmaa- „ tigheid. Aanſchouw als in één geheel de ſchuld „ der waereld, aanſchouw ook in één geheel de „ wraakſtraffe. Waarom kan of mag deeze niet in „ ééne masſa gedraagen worden? Dit is anders. Ons „ verſtand ſtaat byna ſtil. Wy bezeffen zekere groot- „ heid. Verwonderd moeten wy zyn en aanbidden. „ Zonder tyd en moeite worden wy niet gemeenzaam „ met het denkbeeld van wraak ſtraffe; en dit is de „ oorzaak der wederkomende oproeren (*).”

Maar hoe kan men grootheid bezeffen, en verwonderd aanbidden, onder het toeſtemmen van iets, waarin men, by onpartydig nadenken, niet alleen hardheid, maar ſtrydigheid *blyft* ontmoeten, en waar omtrent de eenvoudige bevattingen van 't gemeen gezond verſtand, naar myn gevoelen, zich geheel vyandig betoonen (†). — Hoe gemeenzaam ook met het denkbeeld van wraakſtraffe, als rechtmatig pasſende op 't zedelyk kwaad of ſchuld, blyft toch de voorſtelling van eene geheele Masſa waereld-ſchuld in 't afgetrokkene, en eene daar aan evenredige wraak ſtraffe, een vreemd ding; terwyl het draagen dier ſtraffe door een onſchuldigen, en dus het overbrengen niet ſlechts

van

(*) Bl. 88. 89.

(†) Het tegendeel wordt door HULSHOFF beweerd, bl. 90. zyner *Philoſophiſche geſprekken over de voldoening.*

van *lichaamlyk* leed, maar ook van 't gevoel der ſtrafſchuldigheid op den geheel vlekkeloozen, waarlyk iets anders, dan eene aanbiddelyke verborgenheid, verdient genoemd te woden. En waar op rust het geloof in deeze verborgenheid? voornamelyk op deeze ſtelling „ kan God rechtvaardig ſtraffen, dan „ kan God hetzelve niet, behoudens rechtvaardigheid „ naalaaten; waare dit zo, zou de uitvoering der „ ſtraffe enkel willekeurig zyn niet loflyk goed. God „ volvoert de ſtraffe om te voldoen aan zekere eer- „ waardige eigenſchap zyner eigene natuure." — Maar is het niet veiliger voor kortzigtigen, zich te onthouden van wysgeerige vastſtellingen, over 't geen God vermag te doen of te laaten, behoudens de volmaaktheid zyner natuure? Wat zullen wy, die van gisteren zyn, ook in deezen vermeetel beſlisſen, wat Gode al of niet betaamt? Zullen wy Gode het recht der vrygeeving ontzeggen daar de Leere der Openbaaring die Rechtvaardiging uit genade voorſtelt, zonder ons te overtuigen van den nu veronderſtelden eisch der Rechtvaardigheid Gods? Waarlyk wy zullen beter doen, in die klaare en eenvoudige voorſtellingen eerbiedig te berusten, dan ons optehouden met afgetrokkene beſpiegelingen, welke dikwerf zo veele veranderingen ondergaan als 'er diepzinnige denkers zyn, die dezelve

(*) Vergelyk het gezegde in het I Deel deezer Verhand. Hoofdſt. 7.

ve uit onderſcheidene oogpunten en in zeer verſchillend licht voordraagen (*).

Slaan wy de wegen Gods, met zyne Redelyke Schepzelen, gaade, in de onderſcheiden tydperken, dan worden wy gewis verrukt, over de tedere deelneeming in hunne geestlyke belangen, welke God, ten allen tyde, met het betoon zyner Zedelyke Rechtheid vereenigde, ja veel is 'er, 't is waar, en byzonder in de laatſte Bedeeling, waar by wy aanbiddend uitroepen: „ o Diepte des Rykdoms beide der kennisſe en wysheid Gods! hoe onnaaſpeurlyk zyn „ uwe wegen — Uwe gedachten zyn niet der Menſchen gedachten!" Evenwel by de eenvoudige en hartroerende toezegging van Christus: „ *Zoon of* „ *Dochter wees welgemoed! uw geloove heeft u behouden, uwe zonden zyn u vergeeven.* — *En* van den Apos-

(*) Ten voorbeelde hiervan kan ook dienen de redeneertrant van den Heer VAN VLOTEN *in zyne Theologie des Bybels* vooral I D. bl. 486—88. 500—505. Ik moet betuigen my daar mede niet te kunnen vereenigen. 'Er wordt myns inziens aan den eenen kant, met betrekking tot Gods zedelyke vryheid, te beſlisſend, en ten aanzien, van de noodzaaklykheid van het lyden des Heeren met betrekking tot God, op eene (op dat ik my dus uitdrukke) te *menschlyke* wyze geredekaveld. Het oogmerk van de voorſtelling van den dood van Christus moet dunkt my alleen in de behoeften der Menſchen gezogt worden. Dan de Leezer beproeve zo wel het een als het ander, en neeme de moeite om de geheele zamenſpraak te leezen en te herleezen, misſchien zal hy met my, niet alleen veele, juiste, en ophelderende aanmerkingen, aantreffen, en den raiſonabelen Schryver leeren hoogagten, maar ook in dit byzonder ſtuk meerdere voldoening bekomen, dan ik tot nog toe erlangd hebbe.

„ Apostel: *Bekeert u, en een iegelyk van u worde ge-*
„ *doopt in den Naam van Christus, tot vergeeving van*
„ *zonden.*" - Als mede, de treffende voorſtelling, van den dood des Heilands uit het oogpunt van Zoenoffer, of van het aanſchouwlyk onderpand der godlyke genade, betoond op de geſchikſte wyze om zondaaren te dringen, tot het beantwoorden aan de Euangeliſche voorwaarden. — Deeze toezeggingen en voorſtellingen, zeg ik, behouden voor my kortzigtigen, oneindig grooter waardy, dan alle zulke wysgeerige redekavelingen, waar ook *die* behooren, welke DRUSUS in den mond worden gelegd, in de bovengemelde Verhandeling van wylen den Eerw. HULSHOFF: „ Gy (BRUTUS, die uit enkele genade zonder
„ betaaling, enkel door kwytſchelding gerechtvaar-
„ digd, of vry geſprooken wilt worden.) Gy ver-
„ zoekt alleen Pardon van de wraakſtraffe, kwyt-
„ ſchelding zonder betaaling, enkel door afſtand van
„ den eisch, enkel door willekeurig gunstbetoon.
„ Dus behoudt de ſchuld haar aanwezen; gy draagt
„ daar van bewustheid, en de rustende ſchuldeiſcher
„ ziet u daar op aan. Hadt gy zelf de gepaste ſtraffe
„ doorgeſtaan, zo dat het voldoend lyden nu voor-
„ by en ten einde was; hadt gy daadelyk afbetaald,
„ dan zoudt gy u hoofd vrymoedig oprichten. Maar
„ uwe inwendige vervolger blyft met u voortleeven,
„ als gy op enkel pardon aangenomen wordt, onder
„ het getal der Zalige Hemelingen enz. enz. (*).

(*) Bladz. 85.

Meer dan eene aanmerking zou ik kunnen herhaalen, boven reeds gemaakt, over de onmogelykheid van de vernietiging der schuld (in een zedelyken zin) door plaats vervangend lyden — over het ongerymde van in eenen zedelyken zin in anderens plaatse gestraft te worden; en wegens het alles afdoende van louter gunstebetoon des Allerhoogsten ter volkomen gerustställing, zonder dat 'er *voldoening* plaats grype. Meer dan eene aanmerking zou hier, daarenboven, te maaken zyn, over het onvolkomene van alle gelykenissen, als die van *schuldeisscher*, hier ingevoerd, over de uitdrukking, *rustende schuldeisscher*, in weerwil van *volledige kwytschelding* enz; dan, ik laat liever het onpartydig oordeel den Leezer over, en vraage of men ook niet, ingevolge 't gevoelen door ons voorgestaan, met allen nadruk kan betuigen. „ De ge„ loovigen zyn met Christus gekruist; hunne zaak is „ voldongen. Hunne schuld is wechgedraagen, de „ druk der schuldbewustheid is opgeligt; het verwyt „ vind geene stoffe. Gods gerechtigheid zal geen „ voorwerp van blyvenden afkeer aantreffen by de ge„ loovigen (*)." — Die namelyk derwyze *vruchten* des geloofs draagen, dat zy *vrymoedigheid tot God* behouden, en zich, op *goeden grond*, in het vertrouwen mogen bevestigen, *dat het bloed van Christus, hun zal reinigen van alle hunne zonden.*

Ik

(*) BULSHOFF Gesprekken over de voldoening.

Ik kan niet ontveinzen, dat het moeilyk zy eene juiste bepaaling te geeven, van den toeſtand des harten, die vereischt wordt, om *met vrymoedigheid* te vertrouwen op *volkomen* vergiffenis, waar van het offer van Christus tot een zinlyk onderpand dienen moet. — Maar deeze zwaarigheid blyft ook in het ſtelſel van 't borgtogtlyk lyden en genoegdoening, zo lang men aanneeme, dat, *zonder de vruchten des geloofs*, geen vertrouwen op de aangebragte verlosſing huisvesten kan — want te beweeren, dat een vast geloof in Christus, als voor allen betaald hebbende, genoeg zy, en dat om in de vruchten van dien Zoendood te deelen niet gezien zal worden op de Zedelyke bedryven, — dit te beweeren is het wezen van den Christelyken Godsdienst te vernietigen, en naar zulk een ſtelſel te leeren, zou het zelfde zyn, als zich zelven op het grofst te misleiden, en alle beginſels van zedelykheid te verwoesten. Zeer te recht wordt, daarom, THEOPHILUS door den Hr. VAN VLOTEN (*), in den mond gelegd. „ Ik wil u myn Vriend (PHI-„ LEKKLESIUS) niet verdenken van byoogmerken, in „ het ſteil vasthouden deezer leerbegrippen (nopens „ het eigenlyk plaats bekledende in Christus lyden) „ maar gy moet het in my niet alleen dulden dat ik „ 'er niet mede overeenſtem, maar gy moet het in „ my pryzen, dat ik daaromtrent niet toegeevend „ ben,

(*) *Theol. des Bybels* I. D. bl. 489.

„ ben, om de heillooze gevolgen en misbruiken „ voor te komen. Als iemand iets ten goede voor „ my doet, dan ben ik verpligt, zo ik een hart heb „ om dankbaar te zyn, dat ik zulk eene weldaadigheid „ niet nutteloos maake; maar is het dat hy in myne „ plaats ondergaat, 't geen ik natuurlyk zou moeten „ lyden, dan kan ik in den weg van het misdoen „ voortgaan, zonder dat het my ſchaaden kan; hy „ blyft toch in allen gevalle en ten allen tyde alleen „ voor de gevolgen verandwoordlyk, en hoe ligtelyk „ het arglistig hart daar heen overhellen kan, en dus „ Jeſus Christus tot eenen dienstknecht der zonde „ kan maaken, behoef ik u niet met Paulus waar- „ ſchuwend te herinneren."

By de toetrede tot het Christendom werdt Jooden en Heidenen eene volledige vergiffenis van voorheen bedreven zonden aangeboden, op voorwaarde van zulk een *geloof* in Christus, 't welk rechtſtreeksch tegen *ongehoorzaamheid* aan den Zoon van God wordt overgeſteld, en waarmede alzo zedelyke *bekeering* natuurlyk verbonden was. De oeffening in Heiligmaaking moest vervolgens den grondſlag leggen voor eene blyvende en toekomende hoope op de beerſenis van de onverdienbaare genadegifte des eeuwigen leevens. Hoe grooter vordering, hoe grooter hoope, en met eene volſtandige volharding in het leggen van een goed fundament tegen het toekomende, of met de volkomenſte vereeniging van geloof en deugd, uit

de

de rechte beginfelen, was ook het vertrouwlykst uitzigt 't volkomenst, op de genadige afwasfching der aankleevende onreinheid, en de ontfluiting van de overdierbaare fchatten eens eeuwigen heilgenots. Dit goldt voor de eerfte Christen belyders, dit mag ook nog heden ten dage gelden. Aan de vruchten moet beoordeeld worden, of de Christen een dorre of blyvende ranke zy van den waaren wynftok. En ook hier uit laat zich begrypen dat de H. Schryvers gewaagen van het fpaarzaam en overvloedig oogften, naar maate hier fpaarzaam of overvloedig gezaaid worde.

„ De grondflag, waar op het rechtzinnig ftelfel „ der eigenlyke plaats bekleeding rust, is naar het „ oordeel van BIBLIOPHILUS (*) eene misvatting, „ doch heeft nochtans eene fchynbaare goede zyde, „ om dat zy de waarde des Middelaars verheft, die „ ongetwyfeld van de tegenftreevers deezes ftelfels, „ ook buiten de zaak in verfchil, al veel van zyne „ verdienstlykheid beroofd wordt" Dan welk billyk oordeelaar zal op goeden grond kunnen vastftellen, dat het gevoelen, in deeze Verhandeling verdedigd, iets van de verdienften des Middelaars onttrekt. In tegendeel heeft de Eerw. TAYLER te recht aangemerkt, dat het leerftuk eener plaatsvervullende ftraf of lyden, ons een laag denkbeeld geeft, van het lyden

(*) Zie VAN VLOTEN *Theolog. des Bybels* I. D. bl. 493.

den door den Zoon van God verduurd (*). Beſchouwen wy Hem als in der daad geleden hebbende, pyn en ſtraffe van de op eengehoopte ſchuld der waereld; en als zodaanig door God zelven, te midden van de ontzettende duisternis op Golgotha, in eenen eigenlyken zin verlaaten — waar toe men dan brengt de uitroep aan het kruis, met de woorden uitmaakende het begin des 22ſten Pſalms (†), zou dit meer kunnen ſtrekken om God te verheerlyken en de verdienſten des Middelaars te verhoogen — al waare dit plaatsbekleedend denkbeeld met de waarheid overeenkomſtig — dan de voorſtelling van den dood des Heeren als een Zoenoffer met de boven ontvouwde bedoeling, en ten behoeve der Menſchen, dan de beſchouwing van de zedelyke grootheid des Middelaars, in de vrywillige toewyding van dat offer? Neen eeuwig gepreezen zy God, voor deeze wyze van aanbieding der genade, in de voorſtelling van den Eeniggeboornen, tot eene verzoening in zynen bloede — en naast den Vader zy lof en eere, den verheerlyken Heiland, voor de gadelooze en onuitſpreeklyke verdienſten, welke in zyne vrywillige overgave, in zyne alles overtreffende zondaars liefde en grootmoedigheid uitſchitteren! — Zouden wy, wien deeze gezegende

des

(*) *Leere der Verzoening*, bl. 125.

(†) Zie HULSHOFF's *Kerk. Redev.* 3de TIENTAL bl. 198, doch hoe ongegrond deeze opvatting zy, is getoond door J. STINSTRA *Oude Voorſp.* I. D. bl. 360 enz.

des Vaders, *van dien Vader geworden is*, *Wysheid*, *Rechtvaardiging*, *Heiligmaaking en Verlossing*, zouden wy deezen niet de lofspraaken der erkentelykste gemoederen toewyden, en uit erkentenis en wederliefde niet streeven, naar eene gelykvormigheid aan Hem; daar de Hemelsche Vader Hem, juist om deeze gadelooze verheevenheid van Charakter, en verdiensten, verhoogd heeft, tot een hoofd boven alles, en eenen naam gegeeven, die boven alle naamen is?

Ligtzinnigen eindelyk, die, schoon Christus voor de Menschen beleden hebbende als het Gode welbehaaglyk Zoenoffer; des wegen zulke averrechtsche begrippen schynen te voeden, dat zy de aanbieding van vergiffenis, uit loutere genade, op het geloof in Christus, misbruiken, tot verslapping in het goede, of volharding in de zonde, — zy, die de volmaakste liefde Gods verlaagen, tot de zwakheid van eenen hartstochtelyken en onvolmaakten Vader hier op aarde, die, gelyk hy dikwerf zonder reden en onbillyk kastydt, zo ook veeltyds, door onverschilligheid voor 't geen innerlyk gepast en rechtmaatig is, of door dwaaze toegeeflykheid, zyne kinderen bederft, — zy zullen beroofd blyven van dat gevoel des ootmoeds, en eener heilige vreeze, 't welk eigenaartig verbonden is aan gepaste begrippen, nopens het Heilige *Gods*, het ontzaglyke, schoon tevens vertroostende zyner Alweetenheid, en van het eerbiedwekkende dier hoogheid, en betrekking, waar in zy ook

Hem eerbiedigen, die, naa de reiniging der zonde te weeggebragt te hebben, gezeeten is aan de rechtehand der Hemelsche Majesteit! — Zy zullen een dwaas vertrouwen voeden op hunne vordering in de godzaligheid, welke zy gemeenlyk vergelyken met het gros der Christenen, nog oneindig verder dan zy, naar hunne eigene gedachten, verwyderd van de volmaaktheid in het Euangelie aangeweezen, als den prys, naar welken het elk geroepen Hemelburger betaamt te dingen. — Zy, dus roemende veeltyds by zich zelven, en een dwaas vertrouwen vestigende, op de belofte der genade, wikkelen zich niet zelden dieper in ten verderve, maaken zich zondige heblykheden eigen, verblinden zich onophoudlyk door zelfsbedrog, en treden meenigwerf van het toneel deezer waereld, ontbloot van die kenmerken en beginselen, welke volgens het Euangelie de grondvesten zyn van eene hoope die niet beschaamen zal! Schoon wy nu van oordeel zyn dat de Rede en de schriftuur ons dringen, om de oogmerken in de voorstelling van 's Heilands dood, als Zoenoffer, *alleen in de behoeften der Menschen* te zoeken, zo vinden wy, juist in die behoeften, waar voor de liefderyke Vader zo gunstryk zorgde, eene genoegzaame reden, tot de hartelykste erkentenis niet alleen, maar ook van waare deemoed, en ongeveinsde kleengevoeligheid. — Verre zy dan ook van ons eene trotsheid, als of het kruis van Christus ook niet *voor ons* de kracht Gods en de wysheid Gods zoude-

de wezen; als of wy den gekruisten zouden kunnen voorbygaan, en ontbeeren; als of wy onvermoeid en echter vruchteloos zouden willen arbeiden, ter bekoming van de rechte kennis aangaande 't geen wy te gelooven hebben, doen moeten, en hoopen kunnen, buiten de gezag hebbende aanwyzing van die Leere des Heils, welke als het éénig en onfeilbaar richtsnoer, van begrippen en wandel, van ons geëerbiedigd wordt. Het Euangelium geeft alleen volkomene gerustſtelling. Wy erkennen, dat de zaligheid ons alleen verzekerd is, uit louter genade; dat dezelve, door het offer des Heilands op 't krachtigst is verzegeld geworden; en dat de Heiligmaaking wel als *voorwaarde*, ter beërving daar van, nimmer echter als *grond* van eenen ydelen roem, veelmin van eenen verwaanden eisch, op de heilgoederen, worden mag. Deeze vereerende gevoelens van ootmoed, eerbied, en dankbaare liefde moeten ſtaag aangekweekt worden door het indenken in den Rykdom van de Goddelyke goedertierenheden, en van de Liefde des Heilands, die alle verſtand te boven gaat. — Deeze gevoelens moeten geſtaag hart en wandel en tonge bezielen, en ons ontvonken, om den naam des Allerhoogſten, door weldoen en ongeveinsde Godvreezenheid te verheerlyken, en om tevens zulke vruchten te draagen, welke bewyzen dat wy zoeken te leeven ter eere van Hem die voor ons geſtorven is!

Zo zeer men, eindelyk, de leere der plaatsvervan-

 gen.

gende voldoening doet voorkomen als geschikt om *alle Christenen*, die den naam van oprechte geloovigen, en uitverkoornen verdienen, in alle tyden, te vertroosten, en te verheugen — wat zou tot beletsel strekken, dat de voorstelling van den dood van Christus, als Zoenoffer, in het licht, door ons beschouwd, niet *van algemeene* nuttigheid zou kunnen geagt worden?

't Is waar deeze voorstelling hadt haar *eerst* en *voornaamst* opzigt, op *Jooden* en *Heidenen*, gelyk wy in het 3de Hoofdstuk beweerd hebben.

Doch waar uit blykt dat dezelve, in volgende tyden, geheel *geene* toepassing zou kunnen gedoogen, of niet heilzaam zyn ter ontvonking van dankbaare gezindheden. Immers zo verkeerd de handelwyze der zulken mag geagt worden, die, by de bepeinzing van het werk der verlossing, alleen aan den oversten Leidsman en Zaligmaker gedenken, en als 't waare den Vader der Lichten voorby zien, van wien deeze goede gave oorspronklyk afkomstig is, wy zouden ook zeer te kort schieten in 't voldoen onzer verpligting, indien wy vergaten, wat door Christus ten dien opzigte is tot stand gebragt, en door welke liefiyke koorden, die gadelooze Menschenvriend, alle gelovigen aan zich heeft willen verbinden.

Indien wy dan de *stellige verzekering* van vergiffenis en zaligheid op de bekende voorwaarden, van Godswege geschied, *op zich zelve*, *voldoende* agten,

voor

voor het aankweeken van een dankbaar vertrouwen en welwillende gehoorzaamheid, het betaamt ons, echter, den Hoogstgeliefden des Vaders, te gelyker tyd te eerbiedigen, als ter onzer behoudenis medegewerkt hebbende, op eene andere wyze, dan iemand der geenen, die ooit in den naam des Allerhoogften tot de Menfchen fpraken in vroegere tydperken. De hooge betrekking, waar in Hy door God zelven geplaatst is tot zyne Gemeente, de bewustheid, waar toe Hy in het vleesch verfcheen, en de kennis aan de verhevene wyze, waar op Hy het ontwerp der Godlyke ontferming voltooide, doen van zelfs verpligting ontftaan tot Hem als onzen Verlosfer, Redder en Behouder, ter beantwoording aan welke de Rede, ook zonder gezag hebbende verklaringen van de zyde Gods, ons krachtdadig aanfpoort.

Maar zyn wy ook geene *zinnelyke* fchepzelen even als zy, die, uit het Jooden- en Heidendom afkomftig, den Christelyken Godsdienst omhelsden? — Waar zou dan van deezen kant, de voorftelling van den dood des Heilands als Zoenoffer, *voor ons* overtollig kunnen geägt worden? Waarom zou deeze zinnelyke voorftelling, ook niet ftrooken met onze *tegenwoordige* behoeften, vooral wanneer wy in aanmerking neemen, dat flechts zeer weinige der Christenen, in vergelyking van het aantal eenvoudigen en min verlichten, zich tot die hoogte verheffen, dat, ook in tydpunten van bezwaar en beproevinge, en vooral op

het

het ziek- en ſterfbedde, het zien op het Zoenoffer van Christus geheel vruchteloos zoude weezen, ter opwekking van eene zondrouwige gemoedsgeſtalte, ter voortbrenging van edele gevoelens eener oprechte wederliefde, en ter verſterking van eene onwrikbaare gerustſtelling, ten aanzien der Euangeliſche beloftenisſen? — Ja wy mogen, dunkt my, ter ſtaaving van dit begrip hier aanvoeren, dat Jeſus zelf, die zo volkomen onze behoeften kende, door de viering des H. Avondmaals, op eene zinnelyke wyze, geduurig voor onzen geest heeft willen te rug brengen, wat wy aan de liefde des Vaders, en ook aan zyne liefde verſchuldigd zyn. En dit weet elk gemoedelyk Christen by bevinding, dat het plegtig verkondigen van den dood des Heeren by die gelegenheid, dat de zinnelyke voorſtelling van zyn verbroken lichaam, en vergooten bloed ter vergeeving van zonden, dat de vermelding van dien dood als het offer waar door het verbond der genade, op eene Gode welbehagelyke wyze, is bekrachtigd, — zeer geſchikt is, en ook dienen moet, om het zedelyk doel dier Inſtelling te bereiken, te weeten: verſterking in geloove, en hoope; uitbreiding onzer harten in dankbaare liefde jegens God, Christus, onze Broederen en jegens allen.

Het geen tot dus verre is by gebragt, agt ik genoegzaam, om daar uit een algemeen beſluit optemaaken, waarin wy als met één opſlag des oogs,

zul-

zullen kunnen overzien, de overeenkomst en het verſchil van de offers onder de Wet, en van de leere des N. V. nopens den dood van Christus als Zoenoffer.

ALGEMEEN BESLUIT.

§ 1. 1. De dood van Christus wordt in de Schriften des N. Verbonds voorgeſteld als *Zoenoffer.* —— 'Er is dus zekere *overeenkomst*, door de H. Schryvers aangewezen, tusſchen dien dood, en de Zoenoffers onder de Wet.

2. Op geenen genoegzaamen grond rust de Leere der *vooraffſchaduwing.* 'Er is, dus, geene overeenkomst, door de H. Schryvers aangeweezen, tusſchen den dood van Christus, als voorafſchaduwend tegenbeeld, en tusſchen de Zoenoffers der Wet, als voorſchaduwende voorbeelden.

3. Deeze overeenkomst is even min het gevolg van *zulke* toeſpelingen op de wettiſche offeranden, waar van zich de Apostelen zouden bediend hebben, om zich naar een heerſchend Volksbegrip te ſchikken.

4. De Apostelen hebben door geduurige toeſpeling op de Zoenoffers onder de Wet deeze overeenkomst aangeduid, uit kracht der hoogere verlich-

ting van den H. Geest, hun trapswyze naa den Pinxterdag geschonken; alzo God den dood van Christus als een Zoenoffer door de geloovigen wilde hebben aangemerkt.

5. De vergelyking van den aart der Zoenoffers onder de Wet, met den dood van Christus, als Zoenoffer voorgesteld, doet ons wel in veele opzigten *verschil* opmerken, ten aanzien van derzelver Aanleiding, Plegtigheden, Kracht en Doelwit; doch tevens eene *overeenkomst*, die ons tot dit besluit brengt: gelyk het den Allerhoogsten behaagde, onder de Wet, geene vergeeving te schenken zonder Zoenoffers, ten einde daar door, overeenkomstig de behoeften der zinnelyke Israeliten, indrukken te veroorzaaken van eerbied voor Hem den Heiligen Wetgeever, van het afschuwelyke der zonde, van boetvaardigheid, dankbaar vertrouwen, en zucht ter heiliging des harten, — alzo heeft God ook Christus voorgesteld, tot eene verzoening in zynen bloede, als gedragen en wechgenomen hebbende den last der zonde, en als ingegaan in het Hemelsch Heiligdom, om, vooral ten behoeve van Jooden en Heidenen, maar ook voor zinnelyke schepselen in 't algemeen, daarin een onvergeetlyk gedenkteken opterichten zyns afkeers van de zonde en tevens een aanschouwlyk onderpand te schenken van zyne ontferming, en te geeven de allerkrachtigste aansporing tot Heiligheid des Levens uit de rechte beginselen van geloove, dankbaarheid en wederliefde.

6. De

6. De Zoenöffers onder de Wet konden op zichzelven Gode niet behaagen. De dood van Christus was, door de waardy der zedelyke grootheid daarin betoond, eene Gode welgevallige offerande, en als zodanig boven de offers onder de Wet het allervoortreflykst middel, ter bereiking van het hoofddoel der Euangelische Bedeelinge; te weeten: het levendig houden van de zucht naar zedelyke volmaaking, en 't aankweeken van eene vatbaarheid, voor het ontvangen van zondvergiffenis, en de beerving der Hemelsche Zaligheid.

7. Gelyk de Zoenöffers, onder de Wet, den Allerhoogsten niet bewoogen, tot het aanbieden van vergeeving: — zo ook is de dood van Christus niet voorgesteld, als, in eenen eigenlyken zin, God hebbende bevreedigd, maar de zuivere liefde Gods aangewezen, als de eenige bron van de overgave zyns Eeniggeboornen.

8. Strekten, eindelyk, de Zoenoffers onder de Wet, als niet eigenlyk de plaatse van den offeraar bekledende, geenszins tot æquivalent ter voldoeninge aan de strafvorderende gerechtigheid Gods — ook uit dit oogpunt is de dood van Christus, in het licht eener Zoenofferande, door de Schriften des N. Verbonds, niet voorgesteld.

* * *

§ 2. Op deeze wyze, is, myns agtens, de gevraagde overeenkomst in de H. S. aangeduid, en tot deeze

 hoofd-

hoofdpunten kan dezelve, naar myn inzien, gerekend worden zich uitteſtrekken. Zo weldadig en wys zorgde dan de opperſte ontfermer voor de geestelyke behoeften zyner redelyke en zo dikwyls afgedwaalde Schepſelen! - De dood van den vlekkeloozen, en tevens hoogwaarden, die daar toe voorgekend was, van voor de grondlegging der waereld, werdt op deeze wyze als een Zoenoffer voorgeſteld, 't welk alle vroegere Zoenoffers vernietigde, en alle volgende overtollig maakte. En, mogen wy dit ten beſluite hier nog by voegen, deeze voorſtelling in de H. Schriftuure *ſtaat in een uitnemend verband met het geen zy doorgaans leert*, ten aanzien van den Rykdom der Goddelyke wysheid en liefde, aan alle zyden uitſchitterende in de zedelyke verlosſing des Menschdoms. Immers, het was, om zo te ſpreeken, der Goddelyke liefde niet genoeg, de gewigſtigſte *leeringen* te doen *aankondigen*, en door de verbazendſte wonderen, als de overtuigendſte blyken haarer medewerking, te ſtaaven. — Maar zy ſchonk, ons, zinnelyke Menſchen, daarenboven *een voorbeeld*, waar in *alle* die Leeringen en beloften als 't ware *aanſchouwlyk* werden. Dit *voorbeeld* was Jeſus Christus. *Als magt hebbende Prophеet, deedt Hy ons den Waarachtigen kennen* en op *Hem vertrouwen*, als den Algemeenen Verzorger; maar was tevens het *voorbeeld*, waar in men als 't ware aanſchouwen kan, hoe rechtmaatig men zich verlaat op dien Vader, zonder wiens wille geen musch-

muschje op de aarde valt. *Als magt hebbende, vergewiste* Hy ons, dat wy met de ontbinding des lichaams, en de nederdaaling in het graf, niet wech zullen zinken in den nacht der vernietiging. Als *voorbeeld* werdt, door zyne opſtanding, onze eigene verryzenis, *als voor oogen afgebeeld.* — *Als magt hebbende vergewiste Hy* ons, dat 'er naamaals eene vergelding zal plaats hebben, dat zy, die God zoeken niet zullen verlaaten, maar beloond worden. Als *voorbeeld* werdt Hy ſchynbaar hier verlaaten, en als zodaanig aan het kruis hangende getergd; doch ſteeds op God blyvende vertrouwen, door de verhooging aan de rechtehand Gods, verordend, om deeze allergewigſtigſte waarheid, voor ons *allerbelangrykst* te maaken. — En, gelyk Hy als *voorbeeld*, de mogelykheid bewees, van de opvolging der *gezag hebbende geboden*; en dus aanſchouwlyk afbakende, den weg dien men bewandelen moet, om meer en meer tot de Christelyke volkomenheid opteſtygen, — zo werdt ook *de verzekering van Zondvergiffenis*, en de *belofte der eindelooze Zaligheid*, door zyn *voorbeeld* bevestigd, en dit voorbeeld gaf Hy, in zynen *dood*, die ook daarom, naar den raad Gods is voorgeſteld, *als het alles afdoend Zoenoffer*, als een Zoenoffer van gadelooze zedelyke waardye, en tevens als zulk een offer, 't welk, tot een *zinnelyk onderpand* ſtrekkende van de genaderykſte beloften, tevens geſchikt was, om op het zigbaarst te verzegelen het nieuwe verbond,

in deeze onuitſpreeklyke heilryke beloften begrepen.

Pryst alzo het verdedigd gevoelen zich aan, in *verband* beſchouwd met den geest der Euangelie-Leere, men zegge dan niet, dat hetzelve *onnut*, of niet *eenvoudig* genoeg zy, voor de gelovigen. Voor dezulken, die *misbruik* van het zelve *willen* maaken, kan ook elk ander Leerbegrip in een ſchadelyk licht geplaatst worden, en nadeelige uitwerking bekomen, — welaangewend kan dit gevoelen niet onvruchtbaar blyven in heilzaame toepasſing. — Voor de zulken, die zich met geen *naadenken* gelieven op te houden, zal het te ingewikkeld kunnen geagt worden; maar hoe ſchraal is doorgaans, by deezen, de voorraad der allereenvoudigſte gronden en waarheden van den Godsdienst, en hoe verbazend ſober is de rekenſchap die zy kunnen geeven van de Euangeliſche kennisſe, door gebrek aan gemeenzaamheid met de H. Schriften?

Overeenkomſtig de nu verklaarde voorſtelling van den dood des Heilands laaten zich, myns inziens, de uitdrukkingen en redenkavelingen der Apostelen 't best verklaaren, om daar uit het rechte pit en merg te trekken. „ Er waren ongetwyfeld, dus mogen wy „ met den Eerw. DE VOS, ook ten deezen opzigte, aan„ merken, — vroegtydig zeer geliefde navolgers van „ Jeſus, welke nooit de zaaken van deezen kant be„ zigtigd hadden. — Doch wy zeggen ook met Hem „ volmondig: — Zullen wy ons daarom met dat wei„ nige vergenoegen 't geen ter hunner kennis kwam, „ en

„ en al wat daar buiten gaat niet met onze opmer-
„ king verwaardigen willen; hoe verbazend veel
„ zouden wy dan wel agter den bank mogen wer-
„ pen (*)?"

Verre zy het van my iemand te willen voorschryven, *hoe veel* hy, als *Christen*, zoude verpligt zyn te gelooven, of het oogpunt aantewyzen, waaruit hy de Leerwyze der Apostelen zou moeten beschouwen. Maar dit weeten wy, dat *niemand een ander fundament kan leggen, dan 't geen gelegd is, te weeten Jesus de Christus* (†). Zo wy daarop leerbegrippen bouwen, die vergeleken mogen worden met *hout*, *hooi* en *stoppelen*, onze Euangelische kennis zal niet bestand zyn tegen allerleyen wind van Leere, niet vermogend tegen Dweepery, of bysterzinnig bygeloof, niet krachtig, tegen de verleiding, eener zogenaamde waereld wysheid, welke het kruis van Christus eene dwaasheid rekent. — Gelyken, daar en tegen, onze leerbegrippen, naar *zilver*, *goud* en *edelgesteente*, zy zullen ons niet leedig en onvruchtbaar laaten, in de kennisse onzes Heeren; zy zullen geschikt zyn om een edel godsdienstig gevoel te verlevendigen, en uit waren eerbied en wederliefde ons geneigd maaken, door onzen wandel te bewyzen, dat een ootmoedige, en blymoedige Godvreezenheid ons boven al-

(*) *Teylers Godgel. Gen.* D. XII. bl. 358.

(†) 1 Cor. III. 11.

alles dierbaar, dat de naavolging van de leere, en het voorbeeld, des Heilands ons waarlyk ernst is, en wy niet ophouden ons geduurig te herinneren, de zo hartelyke als treffende vermaaning van den Ap. Paulus: „ *Wy bidden u dan Broeders by de ontfer-*
„ *mingen Gods, 'ſtelt uwe licbaamen, tot een leeven-*
„ *de, heilige, Gode welbehaaglyke Offerande, ter Re-*
„ *delyke vereering Gods* (*).

(*) Rom. XII. 1.

ANT-

ANTWOORD

OP DE

VRAAG,

VAN WELKEN AART WAREN DE ZOENOFFERHANDEN ONDER HET OUDE VERBOND? HEEFT DE DOOD VAN CHRISTUS DAARMEDE EENE GENOEGZAAME OVEREENSTEMMING, OM MET DE DAAD IN HET LICHT VAN EEN ZOENOFFER BESCHOUWD TE WORDEN? ZO JA, HOE VERRE STREKT ZICH DEEZE OVEREENSTEMMING UIT?

DOOR

EENEN ONGENOEMDEN SCHRYVER,

ONDER DE ZINSPREUK:

Geen Goud of Eer, maar de Waarheid, is myn Doel.

Aan welke Verhandeling, door TEYLERS GODGELEERD GENOOTSCHAP, een eerste *accessit* is toegeweezen.

AAN

TEYLERS

GODGELEERD GENOOTSCHAP.

GY VRAAGT MYNE HEEREN!

Van welken aart waren de Zoenofferbanden onder het Oud Verbond?

Heeft de dood van Kristus daar mede eene genoegzame overeenstemming, om met de daad in het licht van een Zoenoffer beschouwd te worden?

Zo ja! Hoe verre sterekt zich deze overeenstemming uit?

Om dan naar myn vermogen te antwoorden, oordeel ik, dat myn antwoord drieledig zal moeten zyn, om aan elk dezer vragen afzonderlyk genoeg te doen. Ik onderstel, dat Gy geene andere antwoorden verlangt, dan die gebouwd zyn op de Schriften des Ouden en Nieuwen Verbonds, en daar op alleen; volgens welke onderstelling ik myne antwoorden gaa inrichten.

EERSTE VRAAG.

VAN WELKEN AART WAREN DE ZOENOFFERHANDEN ONDER HET OUD VERBOND?

Onder deze benaaming Zoenofferhanden des Ouden Verbonds onderſtel ik, dat gezien wordt op die offerhanden, welke in Moſes Wet onder twee onderſcheiden Hebreeuwſche woorden voorkomen, voor welke men in de vertaaling van LUTHER, en in de Nederlandſche Overzetting leest Zondoffer en Schuldoffer.

Welk het bepaald onderſcheid was der gevallen, waar in het één of het ander van deze offerhanden te pas kwam, kan ik met geene zekerheid zeggen: of het éëne geofferd moest worden voor eene zonde van bedryf, en het ander voor eene zonde van nalatigheid; dan of daar in noch een ander onderſcheid optemerken is; zoude te omſlagtig, en ook onnodig zyn, hier onderzogt te worden; want wat daar van ook ware, zoo komen zy tog hier in overeen, dat zy, de éëne zoo wel als de andere; voor eene begaane zonde en overtreding moesten gebragt worden; en dit is hier genoeg. Men kan dus beiden onder de algemeene benaming van Zoenofferhanden begrypen, zoo als 't my ook toeſchynt, dat in de voorgeſtelde vraag gedaan wordt.

De

De vraag: van welken aart waren deze Zoenofferhanden? bedoelt zekerlyk niet te onderzoeken, waar in die offerhanden bestonden; maar zy wil, denk ik, aangewezen hebben, waar toe zy dienden, dat is, met andere woorden: Met welk een oogmerk de Wetgever dezelven bevolen had; en dus al verder: Ten welken einde de Offeraars deze offerhanden brengen moesten, en welke derzelver uitwerking was?

Om hier op te antwoorden, moet ik een kort woord vooraf doen gaan, wegens de betrekking waarin God en het Israëlitische Volk tot elkander stonden.

Onder den naam van JEHOVAH had het Opperwezen de Kinderen Jakobs tot zyn byzonder Volk aangenomen. Toen d'Allerhoogste den Volken de erfenissen uitdeelde, toen hy Adams kinderen van een scheidde, was Jehovahs deel zyn Volk, Jakob was het snoer zyner erve (Deut. 32 vs 8, 9.) Daarom zeide Moses tot dat Volk Deut. 7. vs 6. Gy zyt een heilig Volk, den Jehovah, uwen God. U heeft Jehovah uwe God verkoren, dat gy hem ten volke des eigendoms zoudt zyn, uit alle Volken, die op den Aardbodem zyn. Deze betrekking werd ook op het allerplegtigst bekragtigd door eene goddelyke wetgeeving, waar aan het Volk zig onderwierp. Exod. 24 vs 7. Moses nam het Boek des Verbonds, en hy las het voor de ooren des Volks: en zy zeiden, al wat Jehovah gesproken heeft, zullen wy doen en gehoorzaamen.

De betrekking dan tusschen Jehovah en Israël was

als tusſchen een Koning en zyne Onderdanen. Heden, zeide Moſes tot dat Volk Deut. 26. vs. 17, 18. hebt gy Jehovah doen zeggen, dat hy u tot een God zal zyn, en dat gy zult wandelen in zyne wegen, — en dat gy zyne ſtemme zult gehoorzaam zyn. En Jehovah heeft u doen zeggen, dat gy hem tot een Volk des eigendoms zult zyn. Trouwens het land, dat Jehovah aan dat Volk gaf, bleef altyd zyn eigendom, en hy gaf het hun, onder zekere voorwaarden, ſlegts ter leen; blyvende hy altoos deszelfs Opperheer en Oppereigenaar. Het land is myne, zeide hy tot hun Lev. 25 vs 23, dewyl gy vreemdelingen en bywoonders by my zyt. Deze voorwaardee was eene volkomene gehoorzaamheid aan Jehovahs geboden. Gy zult, zeide Moſes tot hen Deut. 4 vs 39, 40, heden weeten, en in uw herte hervatten, dat Jehovah die God is, boven in den hemel, en onder de aarde, niemand meer, en gy zult houden zyne inzettingen, en zyne geboden, die ik u heden gebiede, op dat het u en uwen kinderen na u welga, en op dat gy de dagen verlengt in den lande, dat Jehovah uwe God u geeft voor altoos.

Zoo moest dan dit Volk Jehovah zynen God aanmerken als zyn Regter, Wetgever en Koning; gelyk Jehovah ook zichzelven aldus aanmerkte. Want toen zy ook nog eenen anderen Koning begeerden, gelyk zy deden 1 Sam. 8 zeide Jehovah tot Samuel vs. 7. zy hebben u niet verworpen, maar zy hebben my ver-

verworpen, dat ik geen Koning over hen zyn zal; 't welk Samuel hun ook wel zeer scherpelyk verweet 1 Sam. 12 vs. 12. Gy zeidet my: Neen maar een Koning zal over ons regeeren! Daar tog Jehovah uwe God uwe Koning was. Daar van daan draagt Sion in laater tyd den eernaam van de Stad des grooten Konings, Ps. 48 vs 3. want aldaar woonde hy onder de lofzangen Israëls Ps. 22 vs. 4.

Met regt wordt daarom de staatsgesteldheid dezes Volks eene Theocratie genoemd, als bekend is; waar van ik het nodig geagt heb, hier eene korte schets, met eenig bewys te geven.

Want het onmiddelyk gevolg daar van was, dat elk Israëliet, die een der geboden van Jehovah overtrad, dezen zynen Koning beledigde, en zich tegen zyn gezag en Majesteit bezondigde, waar door hy aan de straf onderhevig was, welke door zynen Opperheer en Koning gesteld was.

Wanneer men deze zaak aldus inziet, en daar by de hooge Majesteit van dezen Koning overweegt, zou men verwagten dat alle overtreding, als eene kwetsing der hoogste Majesteit, en dus als eene halsmisdaad zou zyn aangemerkt geworden, welke dus niet anders dan door den dood, immers door eene zwaare lyfstraf, of uitbanning kon geboet worden; en dat dus deze Theocratie, de strengste Regeringsform moest geweest zyn, welke ooit of ergens onder de menschen plaats had. Ondertusschen is het

ge-

geſchiedkundig zeker, dat zy, door de geſtelde hulpmiddelen, de zagtſte, de toegevendſte, de genadigſte Regeringsform was, die ooit onder de menſchen is ingeſteld geweest; dog waarvan het betoog hier niet te pas komt.

Het is wel zoo, dat op eenige misdaaden de doodſtraf ſtond, zoo moest hy die naar de Wet onrein was, en van het vleesch des Dankoffers at, uit zyn Volk uitgeroeid worden. Lev. 7 vs 20, 21. Zoo ook, die 't vet van een vyeroffer at, vs 25. die bloed at vs 27. En voorts moest zonder genade met den dood geſtraft worden, Afgodery, Waarzeggery, het Vloeken zyner Ouderen, Overſpel met eene gehuwde vrye Vrouw, Bloedſchande, Moord en Godslastering; al 't welk wy by Levit. 20 en 24. duidelyk bepaald zien, waarby naderhand ook nog Sabbatſchendery gevoegd wierd, Num. 15 vs 32-36. By alle welke misdaaden geen Zoenoffer gelden kon, noch mogt aangebragt worden.

Dog deze euveldaaden waren van eenen opzettelyken en moedwilligen aart, welke behoudens deze Staatsregeling niet konden geduld, noch vergeeven worden; waar tegen alle andere overtredingen, uit losheid, onbedagtheid, overhaasting en andere menſchelyke zwakheden begaan, onder zekere ligte voorwaarden, vergeeflyk waren. Men hoore den Wetgeever zelven ſpreeken Num. 15 vs 22—31. waar van ik alleen eenigen der laatſte regels zal uitſchryven:

„ In-

„ Indien eene ziele door afdwaalinge gezondigd zal „ hebben, die zal een jaarige Geit ten Zondoffer of- „ feren; en de Priester zal de verzoeninge doen, — „ en 't zal haar vergeeven worden. Den Inboor- „ ling — en den Vreemdeling, eenerlei Wet zal u „ lieden zyn, den geenen, die 't door afdwaalinge „ doet. Maar de ziel die iets zal gedaan hebben met „ opgehevener hand" [d. i. opzettelyk, moedwillig, zoo als in de te voren opgegeven misdaaden plaats heeft] - „ die smaadt Jehovah, en die zelfde ziele „ zal uitgeroeid worden uit het midden van haar „ Volk; want zy heeft Jehovahs woord veragt, en „ zyn gebod vernietigd; die zelfde ziele zal ganfche- „ lyk uitgeroeid worden, haare ongeregtigheid is op „ haar."

Ik zeide zoo even, dat alle zodaanige overtredingen, welke niet moedwillig, maar dagelyksch uit menschelyke zwakheid begaan wierden, onder zekere ligte voorwaarden, vergeeflyk waren; en uit de aangehaalde Wet begint men reeds te zien, waar in die voorwaarden bestonden, namelyk in een Zoenoffer, 't welk de overtreder tot den Priester, en die aan Jehovah bragt, en daarop wierd de overtreding vergeven, als of zy niet gebeurd was. Ook begint men hier uit reeds te zien, van welken aart de Zoenofferhanden onder dit Oud Verbond waren. Want wanneer men daar by in aanmerking neemt, hoe deze Zoenoffers grootendeels dienden tot het onderhoud

der Priesters, dat is, van Jehovahs Huis en Huisbediendén, zal men ligt begrypen, dat zy zoo veel waren, als eene Boete, welke de Overtreder voor zyne zonde aan zynen beledigden Opperheer moest betalen, die zich zeer uitdrukkelyk gereed verklaarde, alle overtredingen, die flegts niet opzettelyk of moedwillig begaan waren, onder die voorwaarden, te vergeven. Om 't welk te bewyzen, men het Wetboek maar na te leezen heeft.

Dat de Zoenoffers eigenlyk zoo veel waren, als eene Boete, welke de Overtreders aan Jehovah en ten behoeve van zyne Huisbedienden moesten betalen, zien wy Lev. 7 vs. 1–7. „Dit nu is de Wet „des Schuldoffers. — In de plaatse, daar zy het „Brandoffer flachten, zullen zy het Schuldoffer flachten — en daar van zal men al zyn vet offeren — en „de Priester zal die aanfteken op den altaar, ten „vyeroffer voor Jehovah, het is een Schuldoffer. „Al wat mannelyk is onder de Priesteren zal dat „eeten; — gelyk het Zondoffer, alzoo zal ook het „Schuldoffer zyn; eenerlei wet zal voor dezelven „zyn: het zal des Priesters zyn, die daar mede verzoeninge gedaan zal hebben." Het is wel waar, dat ook het grootfte deel der Brandoffers, Dankoffers en Hefoffers, den Dienaaren des Heiligdoms ten deele viel, volgens Num. 18 vs 8–19. Dog die waren of vrywillig, of ter losfing der Eerftelingen, die Gode toebehoorden; maar de Zoenoffers waren eene op-

opgelegde Boete, die ftellig geboden waren, en op ftraf van uitroeying niet mogten nagelaaten worden.

Alleen zyn 'er twee gevallen in 't Levitisch Wetboek, Hoofdst. 4, aangewezen, waar in het vleesch des Zondoffers niet ten behoeve der Priesters kwam, maar buiten de legerplaats moest verbrand worden. Het eene betrof den gezalfden Priester; het ander 't gansche Volk.

'T Geval van den gezalfden Priester was, vs 1—12. Indien hy zal gezondigd hebben, tot fchuld des Volks of liever, zoo als de groote Luther hier leest, en zoo als het ook in de oude Nederlandfche overzetting, tot aan 't jaar 1610 gelezen wordt: dat het het Volk ergert; naar de letter zou men 't kunnen vertalen ter befchuldiging des Volks, d. i. dat het Volk zyne overtreding ziet, en daar aan geërgerd is; — dan moest hy offeren een Var, een volkomen jong Rund, voor Jehovah ten Zondoffer. Het vet daar van moest de Priester aanfteken op den Altaer; en al het overige moest buiten het Leger verbrand worden.

Het geval des geheelen Volks is vs 13—21. „ Indien de geheele vergadering Israëls afgedwaald — „ en zy fchuldig geworden zyn; — zoo zal de Gemeente eenen Var, een jong Rund, ten Zondof- „ fer offeren. — En de Priester — zal dezen Varre „ doen, gelyk als hy den Var des Zondoffers [te weeten van den gezalfden Priester] gedaan heeft; — „ en de Priester zal voor hun verzoening doen, en

 „ het

„ het zal hun vergeeven worden." Welke laatste woorden moeten worden aangemerkt, als eene belofte op beide deze gevallen toepasselyk. Voorts moest ook deeze Var buiten het leger gebragt en verbrand worden; om dat ook desselfs bloed in de Tente der samenkomste gebragt was, gelyk de Wet zegt Lev. 6 vs 30. vergel. Lev. 8 vs 17. Van den zelfden algemeenen aart waren ook de Var en de Bok des Zondoffers op den grooten verzoendag Lev. 15 vs 27.

Maar nu, buiten deze gevallen wierden de Zoenoffers tusschen Jehovah en zyne Huisbedienden gedeeld. Het vet wierd op den Altaar verbrand; en het vleesch diende tot onderhoud der Priesters in het Heiligdom; zynde aldus eene Boete, welke de overtreder betaalde voor zyne zonde, 't welk daar uit al verder blykt, om dat het opbrengen van deze Zoenoffers de voorwaarde was van eene volkomene vergeeving, en kwytschelding van alle verdere straf.

Ik zoude, om dit nader te bewyzen, hier Lev. 4, 5 en 6. byna geheel moeten uitschryven, dog men zal, die naleezende, bevinden, dat wel de Zoenoffers van meerder of minder waarde mogten zyn, evenredig aan het vermogen van den Overtreder; 't welk de Boete voor den onvermoogenden zeer gering, en alzoo deze regeringsform zeer zagt maakte; maar de uitwerking van allen was steeds dezelfde. Indien ik wel geteld heb, zoo heeft de Wetgeever, Lev. 4 vs 22 tot Hoofdst. 6 vs 7. gesderlei gevallen opgegeven,

vein, waar in hy bepaald heeft, welk Zoenoffer, en voor welke overtreding hy dat eischte; dog telkens wordt 'er wel uitdrukkelyk bygevoegd: en het zal hem vergeeven worden. Waar uit ik besluit dat de Aart en Natuur van deze Zoenoffers, onder de Theocratische Staatsgesteldheid van Israël, was, dat zy eene boete waren voor de begaane breuken tegen Jehovah; welke boete betaald zynde, van eene volkomene vergeeving en verzoening met den Wetgeever, of met de Wet gevolgd wierden. Lev. 19 vs 20—22. vinden wy nog een ander voorbeeld van een Zondoffer, waarop vergeeving volgde; in een zeker geval van overspel, schoon anders overspel onvergeeflyk geoordeeld, en met den dood gestraft wierd.

Van denzelfden aart was het Zondoffer, 't welk Moses aan Jehovah voor Aaron en zyne Zonen offerde, Lev. 8 vs 14 en vervolgens, om hen in het Priesterampt in te wyden; als mede het Kalf of jong Rund, dat Aaron voor zichzelven, en den Geitenbok, dien hy voor het Volk, ten Zondoffer offerde Lev. 9. Want schoon by geen van beiden met zoo veel woorden van de vergeeving der zonde gesproken wordt, ziet men tog, uit de oplegging der handen, als anders, dat zy dienden, eerst, om Aaron en zyne Zonen, wegens de overtredingen waar aan zy, wetende of onwetende, schuldig waren, met Jehovah te verzoenen, om hem tot Priesters te kunnen zyn; en daarna, om Aaron en het Volk, in de priesterlyke betrekking te

vereenigen, en alzoo te samen, of in vereeniging met malkanderen, hunne zonden by Jehovah uit te wisschen: na welke plegtigheid Aaron dan ook het Volk, als nu deszelfs werkelyke Hoogepriester geworden zynde, voor de eerstemaal statelyk zegende, Lev. 9 vs 22, 23; terwyl Jehovah dit alles openlyk bekragtigde, door het offer op den Altaar, met vyer van den Hemel aantesteken vs 24.

Hoe voorts eene Kraamvrouw, die een zekeren tyd, en de Melaatschen, die gedurende hunne ziekte onrein, en van alle geheiligde dingen geweerd waren geweest, door een Zondoffer ontzondigd, dat is van alle begane zonden ontslagen, en met Jehovah, en de heilige dingen weder verzoend moesten worden, volgens Lev. 12, 13 en 14, zou veel te lang zyn, hier te verhalen.

Doch ik mag niet nalaaten, hier ook nog den grooten Verzoendag in aanmerking te neemen, welke wy Lev. 16. beschreeven vinden. Op dezen dag moesten twee Zondoffers met de aldaar beschreven plegtigheden geofferd worden. Het eene, bestaande uit eenen Var, voor den Hoogenpriester en zyn Huis, om voor zich en zyn Huis verzoening te doen; en het ander van eenen Bok, voor de gansche vergadering der kinderen Israëls, om daar mede, van wegen de onreinigheden der kinderen Israëls, en van wegen hunne overtreedingen, naar alle hunne zonden verzoening te doen. Maar ten aanzien van dit

laatst-

laatstgenoemde Zondoffer verdient ook vooral opgemerkt te worden, dat het Volk daar toe twee Bokken leveren moest, den eenen om ten Zondoffer geslagt, en den anderen om in vryheid heen gezonden te worden, welke keuze door het lot moest beslist worden. Als dan de eene Bok ten Zondoffer geofferd was, moest de Hoogepriester beide zyne handen op het hoofd des levendigen Boks leggen, en daar op alle ongeregtigheden der kinderen Israëls, en alle hunne overtredingen, naar alle hunne zonden, belyden, en hy zal die op het hoofd des Boks leggen, en zal [hem] door de hand eenes mans, die voor handen is, naar de woestyne uitlaaten. Alzoo zal die Bok op zich alle hunne ongerechtigheden in een afgezonderd land wechdragen.

Gelyk dan het bloed van den geofferden Bok, op het Zoendeksel gesprengd, zoo veel als een teeken was, dat de verzoening voor het gansche Volk by Jehovah aangenomen was, zo was de wechgaande Bok, die alle de zonden des lands wechdroeg, voor het gansche Volk een zigtbaar teken en zegel, dat alle die zonden van hun wechgedaan waren, en dat al hun schuld vergeven was, even als of zy zich aan geene ongeregtigheid hadden schuldig gemaakt. Trouwens Jehova zelve verklaarde deze plechtigheid aldus, met duidelyke woorden vs 30. Op dien dag zal hy [de Priester] voor u verzoening doen om u te reinigen: van alle uwe zonden zult gy voor het aan-

ge-

gezicht van Jehovah gereinigd worden, en vs. 34. Dit zal u eene eeuwige inzettinge zyn, om voor de kinderen Israëls van alle hunne zonden, eenmaal des jaars, verzoeninge te doen. Op straf des doods moest alle man zich op dien dag der verzoeninge voor Jehovahs aangezicht verootmoedigen, en van allen arbeid rusten. Lev. 23 vs 27—32.

Van het Zondoffer, 't welk elken dag, immers elken eersten dag der maand, en by de Paaschoffers, voor het gansche Volk geofferd moest worden, om voor hun verzoening te doen, waar van wy lezen Num. 28. zoo ook op het Feest des Geklanks, op den Verzoendag, en op de zeven feest dagen, daar op volgende, waar by telkens een Bok ten Zondoffer voor het Volk moest geofferd worden, volgens Num. 29. maak ik slegts met een woord gewag, om de kortheid te bewaren; want alle die Zondoffers waren van dezelfden aart als alreede gezegd is.

Wanneer men nu den geest van deze wetten der Zoenofferhanden nadenkt en overweegt, dan is het dunkt my klaar genoeg, dat het Opperweezen dit grove Volk, 't welk alleen voor zinnelyk onderwys en lichamelyke vertooning vatbaar was, daar door een indruk heeft willen geven, van den plicht, om zyne overtredingen voor hem ootmoedig te belyden, en daar van genadige vergeeving te smeeken; zulk eene belydenis en gebed alleen met het hart te doen, en slegts woordelyk uitteboezemen, in de hoop op vergee-

geeving, ging hunne bevatting nog ver te boven. Zy moesten plechtige Zoenofferhanden brengen, welke door eenen Gode geheiligden Priester aan Jehovah geofferd, en ten zynen dienste, en van zyn Huis gebruikt wierden, om zich ook alzoo, niet maar alleen in eene gedane toezegging van vergeeving te kunnen verheugen, maar ook, in een zigtbaar teken en bewys, dat zy waarlyk met hunnen God verzoend waren. Dit was geschikt om hunne verbeelding te treffen, en hun hart aan te doen; en zy, die niet zouden hebben kunnen begrypen, dat Jehovah hun God hun hunne zonden, uit loutere barmhartigheid, edelmoedig, om niet kwytschold en vergaf, konden dit nu gelooven, als zy hem hun offer gebragt, en de boete of amende, op hunne overtredingen gesteld, betaald hadden. Daar toe diende, het leggen hunner handen op het hoofd van 't offerdier, belydende hunne zonden en strafwaardigheid, terwyl de ceremonien van bestryking of besprenging met het bloed des geofferden diers, de sprenging van bloed op het gouden Zoendeksel, en het wegdryven van den vrygelaten Bok, die alle hunne zonden, na een onbekend gewest, van hun wechnam en wechdroeg, hun een zichtbaar bewys was, dat alle die zonden hun door Jehovah kwytgescholden waren, zonder dat zy deswegens door hem ooit tot verantwoording zouden geroepen worden.

Schoon nu dit zinnelyk Volk dezen geest der Wet

waarſchynelyk niet, immers niet algemeen, zal doorgezien, begrepen en betragt hebben, zoo neemt dit het wyze en goede oogmerk van God niet wech, als die daar door den eenigſten weg inſloeg, op welken dit Volk, dat nog voor geen verhevener denkbeelden vatbaar was, tot de kennis en vreeze des Heeren, kon gebragt worden.

Ook hebben de meer verlichte Mannen, welke Jehovah van tyd tot onder dit Volk verwekte, niet nagelaaten, hetzelve in dezen geest der wet te onderwyzen, en hun te berichten, dat al die offerhanden, zonder een oprecht hart, van geene waarde waren. Men hoore Samuel, 1 Sam. 15 vs 22: Heeft Jehovah lust aan Brandofferen en Slagtofferen, als aan 't gehoorzaamen van Jehovahs ſtem? Ziet gehoorzaamen is beter dan Slagtoffer, opmerken, dan het vette der Rammen!

Die zelfde leer zong David, Pſalm 40 vs 7. Gy hebt geen lust gehad aan Slachtoffer en Spysoffer, Gy hebt my de ooren doorboord; Brandoffer of Zondoffer hebt gy niet geeischt: Doe zeide ik, ziet ik kome, in de rolle des boeks is van my geſchreven; ik heb lust, o myn God! om uw welbehagen te doen, en uwe Wet is in 't midden mynes ingewands. Ik geef hier de gewoone Nederlandſche Overzetting, waar mede die van Luther nagenoeg overeenkomt, behalven dat hy, in plaats van: Gy hebt my de ooren doorboord, heeft: de ooren hebt gy

my

my opengedaan. 't Welk zekerlyk beter is: want den Hebreeuwschen Dienstknegt wierden Exod. 21 vs 6 niet beide de ooren, gelyk hier gezegd wordt, maar alleen het eene oor doorboord, zoo dat men niet beweeren kan, dat de Psalmist op die plechtigheid zal gezien hebben. Ook geeft het hier voorkomende werkwoord niet het denkbeeld van doorbooren, maar van uitbooren, dat is: uitgraven, uithollen. Zie MICHAËLIS *Suppl. ad Lex. Hebr. Pars* 5. *num.* 1214. Iemand de ooren uithollen of uitgraven, zegt kennelyk, te maken dat hy te beter hoort, en dus te beter verstaat enz.

Dat nu in dezen Psalm niet David, maar de Messias, of onze Heer Jesus Christus spreeken zoude, zal niet ligt geloofd worden door iemand, die dit schoone Dichtstuk, onbevooroordeeld, dat is, zonder eene voorafaangenoomen onderstelling, van vooren tot agteren geheel naleest; en vooral niet, wanneer hy al de gekunstelde wendingen nagaat, welke de uitleggers gebruiken en gebruiken moeten, die beweeren, dat de toekomende Verlosser, of geheel of ten deele in dit Lied het woord voere; want daaromtrent ontmoet men zoo veel hoofden, zoo veel zinnen. Twee zaken zyn 'er, waarop men het gevoelen bouwt, dat de Messias, ten minsten in vs 7—11. als spreeker moet aangemerkt worden. Doch behalven dat niemand, op eene redelyke wyze, verklaaren kan, hoe dit tusschen geheel andere zaaken kan ingevoegd

zyn geworden, zoo zyn de twee gronden, welken men hier aanvoert, myn's oordeels, ongemeen zwak.

Men beroept zig op het gebruik, dat van deze woorden gemaakt wordt Hebr. 10 vs 5. Even of zulk een gebruik, 't welk naar de wyze en den redeneertrant der Joodſche Geleerden geſchiedt, en waar van die Brief zeer veele voorbeelden oplevert, genoegzaam was, om den aart en natuur van een oud Hebreeuwsch Dichtſtuk te veranderen! Nog veel meer zou hier op te zeggen zyn, doch ik mag myne voorgenoomen kortheid niet vergeeten.

Het ander, waarop men zig grondt, is de uitdrukking: in de rolle des boeks is van my geſchreeven. Doch wat zoude men zeggen, indien ik beweerde, dat men leezen moeste: *met de geſchreven Boekrol by my?* Van deze vertaaling zou ik zeer goede redenen kunnen geven, immers zulken, die dezelve veel aannemelyker zouden maaken, dan de gewoone; doch ik denk dat men hier geene taalkunde zal verlangen. Het dichterlyk denkbeeld alleen is genoeg, om door zyne fraaiheid en leevendigheid deze vertaaling aantepryzen. Men verbeelde zich den Koninglyken Dichter, vol gevoel wegens de groote en ontelbaare weldaaden, welke hy van Jehovah ontfangen heeft, en hartelyk geneigd die met de grootst mogelyke bewyzen van dankbaarheid te beantwoorden; en nu hoore men hem zingen:

„ Gy

„ Gy hebt geen lust aan Slachtoffer en Spysoffer,
„ Gy hebt my de ooren uitgezuiverd,
„ Brandoffer en Zondoffer eischt gy niet.
„ Toen [in dit geval] zeg ik:
„ Zie ik kome met de geschreven Boekrol by my,
„ Ik heb lust, o myn God! om uw welbehagen te doen,
„ En uwe Wet is in 't midden mynes ingewands.
„ Ik verkondig de deugd, in de groote Gemeente;
„ Ziet myne lippen bedwing ik niet,
„ Jehovah, gy weet het! — enz.

Zie daar den godvruchtigen Man verlegen, hoe hy zynen God vergelden zal: waar mede zal hy Jehovah tegen komen? (Men leze hier Micha 6 vs 6-8) Zal ik hem tegenkomen met slachtoffer en Spysoffer? Met Brandoffer en Zondoffer? Daartoe had God hem te hoorende, te verstandig gemaakt, en doen begrypen, dat het eigenlyk deze dingen niet waren, waar in hy een welgevallen had: derhalven wendde hy zig *toen*, in dat geval, toen hy alles wel overdagt had tot Jehovah, zynen God en weldoener, zeggende: „ zie daar dan, ik kome derhalven „ tot u, de beschreven Wet met my dragende, om „ naar dezelve te doen. Ik heb lust, o myn God! „ om te doen, 't geen u behaagt, en uwe Wet is in „ myn hart gegraveerd! dus verkondig ik recht en „ gerechtigheid in Israël, — enz."

Men ziet hier dus uit, (en daarom meende ik deze verklaaring niet te kunnen nalaaten) hoe de in zynen tyd zoo hoog verlichte David, een duidelyk

 door-

inſtellen der Zoenoffers naar het grof gevoel en de bekrompen denkwys van Israel ſchikkende, niet nagelaten heeft, hun het noodig onderwys toe te dienen, om hen, door en onder die offerhanden, tot waare deugd en Godsvrucht te beweegen en aantemoedigen.

Onder dit naſpeuren, zóó van den aart der Zoenoffers, als van derzelver leerzaamheid, en zedelyke of geestelyke beduidenis, ben ik ſteeds zeer oplettend geweest, of ik ook iets ontdekken kon, van Gods oogmerk, om daar in den Heer Jeſus Kristus afteſchaduwen; en of hy ook ergens, 't zy in de Wet, 't zy door de Propheten, in en door die Zoenoffers, aan Israel een onderricht heeft gegeeven, van 't geen die voortreffelyke Perſoon eens voor de Zondaars doen zoude; als mede of hy daar door, of daar by ergens een wenk gegeeven heeft, dat de Offeraars en hunne Offerhanden op het lyden en aantebrengen Zoenoffer van dien Heiland, geloovig zien moesten: — Maar ik moet erkennen, dat ik daar van noch ſchyn noch blyk gevonden heb; en ik betuig oprechtelyk, indien iemand dit in het Oude Testament gevonden heeft, dat ik hem verplicht oordeele dat te toonen, waar voor ik my ook als dan ten hoogſten aan hem gehouden zal achten. Doch wanneer dit niet geſchiedt, dan vergen, dunkt my, de Geleerden, de Kristen Gemeenten te veel, indien zy verlangen, dat men dit op hun zeggen gelooven

zal.

zal. Ik weet wel, dat veele Theologanten, in dit geval, meest al zoo te werk gaan, dat zy zig eerst een ſysthema maaken, van het geen onze Zaligmaker gedaan en geleden heeft; en dat zy dan de Moſaiſche Zoenoffers door het oog van dat ſysthema beſchouwen, en overeenkomſtig daar mede verklaaren, zoo als elks min of meer bezadigde, en min of meer weelderige verbeelding medebrengt; doch het is, myns bedunkens, geenen verſtandigen Bybel-Leezer te vergen, op zulk eenen grond aantegaan; immers het moet elken redelyken mensch, zonder dat hem zeer wel gegronde bewyzen geleverd worden, ongelooflyk voorkomen, dat de vroome, doch zoo diep onkundige, en nog zoo zinnelyk denkende Israeliet, door zyn lichaamelyk en bloedig Zoenoffer heenen, en waar op hy onmiddelyk vergeeving van zyne zonden ontfing, geloovig zou hebben moeten zien op het lyden en ſterven van den toekomenden Verloſſer, zonder welk uitzicht hy geene waare vergeeving zoude ontfangen: — en dat alles, zonder dat hy daar van tittel of jota in zyne geſchreven Boekrol vond, en zonder dat Gods Propheeten hem daar van een duidelyk onderricht gaven. In Jeſaïa Hoofdſtuk 53 vs. 10 vinden wy wel gewag van des Meſſias ſchuldoffer; doch daar van zal ik op eene andere plaats ſpreeken; te weeten, in myn antwoord op de tweede vraag, waar toe ik, de eerſte naar myn vermoogen beantwoord hebbende, nu overga.

TWEEDE VRAAG.

HEEFT DE DOOD VAN KRISTUS DAAR MEDE EENE GENOEGZAME OVEREENSTEMMING, OM, MET DE DAAD, IN HET LICHT VAN EEN ZOENOFFER BESCHOUWD TE WORDEN?

Uit Moses Wet dan gebleken zynde, dat de Israelitische Zoenoffers, volgens den wil van den Wetgeever, en het oogmerk van den Offeraar, van dien aart waren, dat zy als eene boete waren, welke niet voor doodzonden, maar voor zekere andere mindere overtreedingen, aan Jehova betaald wierden, met dat gevolg, dat die overtreedingen daar op vergeeven, en de Offeraars met de Wet, of met hunnen Opperheer verzoend werden:

Van welke plechtigheden, naar de leer der Propheten, de geest of de innerlyke zedelyke bedoeling was, de Israeliten te doen gevoelen, dat zy hunne overtredingen met een gebrooken hart voor God moesten belyden, en met een verslagen geest toevlucht nemen tot zyne genade en barmhartigheid, in een ootmoedig vertrouwen, dat hunne zonden hun daarop, volgens Gods beloften, ganschelyk zouden vergeeven worden, en zy met hem volkomen zouden verzoend wezen:

Zoo

Zoo moet ik nu gaan onderzoeken, of de dood van Kristus met deze Zoenöffers eene overeenstemming heeft? en wel zulk eene, die genoegzaam is, om dien dood insgelyks, en met de daad in het licht van een Zoenoffer te moeten beschouwen.

Hier toe heb ik vooraf noodig, my een klaar denkbeeld van Kristus dood te maaken; want die dood staat in een vast verband met zyn geheel levensbedryf, immers geduurende zyne openbaare verkeering onder de menschen; zonder welk verband of beloop van zaaken in oogenschouw te neemen, men over het oogmerk en het wezen van dien dood niet oordeelen kan: derhalven zy 't my vergund dat ik zyne levensbeschryving hier op raadpleege, welke de Euangelisten ons van zyn leven en sterven gegeeven hebben.

Aanstonds, by zyne openbaare intreede in de Waereld, verklaarde Johannes de Dooper, en God zelve bevestigde het van den hemel, dat hy die Man was, wiens komst, van alle oude dagen af, aan Jakobs zaad beloofd was; gelyk hy zelve zich dan ook, van dien dag af aan, als zoodaanig aan die Natie heeft voorgedraagen en betoond; dan eens met woorden, dan eens met daaden, en dan eens met mindere, dan eens met eene meerdere klaarheid.

In die hoedanigheid riep hy ook dat Volk tot eene waare en zedelyke verbetering van gedrag en wandel; van welke prediking de korte inhoud is:

 be-

bekeert u, want het Koningryk der Hemelen is naby gekomen. En indien men de gansche prediking van Kristus nagaat en overweegt, zal men bevinden, dat derzelver scheering en inslag bestendig was, het Joodsche Volk, groot en klein, geleerd en ongeleerd, te vermaanen, om afsteftaan van hunne menigvuldige misvattingen, zonden, geveinsdheid, hartenlooze ceremonien enz., en om in plaats van hun vertrouwen te stellen, op enkel lichaamelyke Godsdienstplechtigheeden, God, met hun gansche hart te eeren, te vreezen, lief te hebben, en gehoorzaam te wezen; als mede om uit dit beginsel, ook hunnen Naasten, dat is elken mensch, dien zy ontmoetten, of met wien zy in eenige betrekking kwamen, liefderyk alles te doen, wat zy, in 't zelfde geval verkeerende, redelyker wyze wenschen zouden, dat aan hun gedaan wierde.

Voords: Dat zy in dit gedrag standvastig moesten volharden, in weerwil van alle zwarigheden, welke hun des wegens konden overkomen, hoe hoog de geweldadigheden, die hun daarom aangedaan wierden, ook mogten loopen; want dat hun hemelsche Vader zulk een gedrag, en standvastigheid eeuwig heerlyk beloonen zoude.

Hy waarschuwde hen, dan eens met ronde woorden, dan eens door gelykenissen, dat de tyd daar was, in welken God eene verandering in zyne handelwyze met de menschen maken zoude; want dat de

de Jooden niet langer Gods eenigst Volk zouden blyven, maar dat de Heidenen voortaan mede tot het Ryk, of de Maatschappy van God geroepen, en met hun, Jooden, gelyk gesteld zouden worden; dat daartoe de Tempel, de Offerhanden, en de geheele Mosaische Wet zouden worden ter zyde gezet; en dat nu alle plaatsen Gode zouden heilig zyn, waar men slegts handen en harten tot hem opheste, en men hem in geest en waarheid diende.

Hy eischte met gezag en waardigheid, dat men, betreffende dit alles, in hem, als in Gods Zoon en onmiddelyken Afgezant, gelooven, en hem gehoorzaamen zoude, doende het geen hy zeide: bedreigende hy elken ongeloovigen of ongehoorzaamen, met Gods hoogste ongenade; doch waar tegen hy die geenen, welke in hem geloofden, en hem gehoorzaamden, beloofde, dat hy hen uit den dood eens wederom opwekken en in den Hemel eeuwig heerlyk beloonen zoude; hun verzekerende, dat hun alle hunne overtreedingen, op hun ootmoedig berouw, gevolgd van eene hartelyke belydenis, en opregt gemeende verbetering, genadig zouden vergeeven en kwytgescholden worden.

Hiertoe stelde hy zyn gedrag en wandel aan allen tot een voorbeeld van navolging voor: en de uitkomst van zyn gedrag gaf hy op, als een grond en bewys, van 't geen men, door in hem te gelooven, en hem te gehoorzaamen, van God zynen Vader,

en van hem hoopen en wagten kon. Voor zich zelven kleefde hy de betrachting van waarheid en deugd onverzettelyk aan, en trachtte dezelven even ſtandvastig in anderen te bevoorderen. Alle tegenſpraak zocht hy te recht te brengen, en allen tegenſtand verdroeg hy met geduld, en dit alles in zulk een hoogen trap, dat zyn voorbeeld alle voorbeelden in heiligheid, deugd, en waare godsvrucht, oneindig te boven ging; al wat wy ons van verſtand, redelykheid, welgeplaatſte bezadigdheid, en ſtandvastigheid in de Liefde tot God en den Naasten, gepaard met de onkreukbaarſte Lydzaamheid verbeelden kunnen, en zelfs meer dan onze verbeelding zoude hebben kunnen uitdenken, was in hem, als in een eenig punt vereenigd; en zulks niet ſlegts in tyden van voorſpoed of dagen van toejuiching, maar ook onder alles, wat ſmaad, vernedering, verdrukking, verguizing, en alles, waar voor een deugdzaam hart niet ongevoelig kan zyn, heeten mag.

Want de Joodſche Kerkbeſtuurders, die op Moſes ſtoel zaten, en zich in die hoogheid en den eerbied des Volks beroemden en verheugden, konden niet dulden, dat hy hunne onkunde, hoogmoed, geveinsdheid, en dwaaze bygeloovigheid, openlyk vertoonde, en voor de Natie openlegde. Hun rang, gezach, en voordeel lag hun te na aan het hart, dan dat zy zich op het woord van eenen Jeſus van Nazareth zouden hebben willen verbeteren en bekee-

keeren. Dat hy zich voor den Messias, niet om hunne Joodsche grootheid te vermeerderen, maar om hen met de Heidenen van Oosten en van Westen gelyk te stellen, waar toe Tempel, Altaar, Priesterschap en alle hunne voorregten, op al het welk zy zoo veel prys stelden, stonden weggenoomen te worden; dit maakte hen woedende van boosheid, en zy zouden Jesus geen drie jaaren lang hebben laaten prediken, maar hem wel eerder aan hunnen haat, en onverzoenlyken afkeer hebben opgeofferd, indien hy dit niet verscheidene maalen voorzichtig was ontweeken; en indien hy minder goedkeuring by het Volk gevonden had, 't welk niet als de Zadduceen en Pharizeen door leerstelsels verblind, zyn gezond verstand beter kon gebruiken, en daarom, als het zyne overtuigende zedeleer hoorde, en de wonderwerken zag, welke hy ten bewyze zyner Goddlyke zending verrichtte, hem openlyk toejuichte en voor eenen van God gezonden Propheet hield, ja zelfs voor den Kristus, van wien het gehoord had, dat hy stond te komen.

Hier door waaren de Joodsche Grooten genoodzaakt, zich eenigen tyd te verbyten; maar toen zy eindelyk, door een middel, 't welk niemand, dan alleen Jesus, voorzien had, en dat door den Joodschen Raad zelven niet vermoed was, en op eenen tyd, daar toe ook door den Raad ongeschikt geoordeeld, den Rechtvaardigen Heiland in hunne onrecht-

rechtvaardige magt gekreegen hadden, en toen het deerlyk bedroogen volk zynen Propheet en Weldoener begon te verlaaten en den Raad aantehangen; toen was het, dat zyne machtige vyanden, hunner boosheid den ruimen teugel konden vieren; zoo als zy dan ook in eene razende woede deeden, en daar mede niet ophielden, voor dat zy den Romeinſchen Landvoogd, niet tegenſtaande al zynen ſterken wederſtand, gedwongen hadden, den onſchuldigen Jeſus, als oproermaker, en Majeſteitſchender, aan het ſmaadelyk en ſmertelyk kruishout, ter dood te brengen.

Dit alles had Jeſus naaukeurig vooruitgezien, gelyk mede, dat God hem ten derden dage wederom zou doen herleeven, en met eene groote Heerlykheid in den Hemel beloonen. Daarom week hy dan ook, onder al dit gewoel en gemartel, geen haarbreedte uit het ſpoor der waarheid en der ongeveinsde godvrucht. Toen de nood begon te nypen, bad hy zynen Vader wel vuurig, hem zoo veel mogelyk te verſchoonen, doch met eene onbepaalde onderwerping, aan desſelfs wyzen en heiligen wil; en als hy van dien wil verzeekerd was, ſchikte hy zich tot eene volmaakte gehoorzaamheid, zich vrywillig in de handen zyner vyanden ſtellende. Hy verantwoordde zich vrymoedig en betaamlyk, daar het paste, zonder eenige moedeloosheid, gemelykheid of toorn. De allergruwelykſte mishandelingen ver-

verdroeg hy met eene bedaardheid en ſtandvastigheid, welke de verwondering van alle de eeuwen zal opwekken, onder de aanhoudende bewyzen van zyne liefde tot God, ſchoon die hem zoo zwaar beproefde, en van zyne welgevestigde liefde tot zyn Naasten, zelfs tot die, welke hem eenen zoo ſmertelyken en afſchuwelyken dood aandeeden, en in deeze zyne onveranderlyke trouw, aan God en Menſchen, blies hy den laatſten adem uit.

Het gevolg van dit alles was, dat God zyne ſtandvastige deugd beloonde, door eene heerlyke opwekking uit den dood; hy gaf hem alle macht in Hemel en op Aarde; nam hem op in den Hemel, plaatſte hem aan zyne Rechtehand, om boven alles verheven te zyn, en over alles te regeeren.

Op dit zyn voorbeeld wees hy zyne Tydgenooten, deze zyne zagtmoedigheid, deze zyne gehoorzaamheid aan God, deze zyne ſtandvastige betrachting der liefde Gods en des Naasten beval hy hun natevolgen. Kon dit geſchieden met vermyding van lyden en gevaar, hy wilde niet dat zy God verzoeken zouden, doch was het Gods wil, hunne gehoorzaamheid op de proef te ſtellen, dan moesten zy, wilden zy zyne Diſcipelen zyn, hun kruis op zich nemen, en hem navolgen. Met een woord, zy moesten, wat 'er ook gebeurde, ſtandvastig en getrouw zyn, tot in den dood, gelyk hy geweest was, dan zouden zy ook, gelyk hy, beloond en verheer-

 lykt

lykt worden. Want zyn Kruisdood, Opſtanding en Verheerlyking dienden kennelyk, om proefondervindelyk te toonen en te bewyzen, dat zy, die in hem geloofden, en hem ſtandvastig, ja, indien het bleek Gods wil te zyn, ook tot den dood gehoorzaamden, desgelyks eene zalige Opſtanding en eeuwige verheerlyking te wagten hadden; want daar hy was, zou ook zyn dienaar wezen.

Het is wel waar, dat de heiligheid van zyn leven niet gedoogde, dat hy in zyn voorbeeld ook de waarheid zyner verzekering bevestigde, dat God degenen, die in hem, als in zynen Zoon, zoo geloofden, dat ze hem oprecht zochten te gehoorzaamen, en ernſtig na te volgen, alle hunne zonden en ſtruikelingen genadig zou vergeven, welke in dit onvolmaakte, en met zinnelyke aandoeningen ſteeds verzelde leven, nog allen min of meer aankleven, en eigen blyven: doch daarom toonde hy dit in andere voorbeelden, gelyk in dat van de zondaresſe, welker zonden, die vele waren, vergeven waren, want zy had veel lief gehad; en dat van den Tollenaar, en van den verlooren Zoon; en in veele andere voorbeelden en gelykenisſen, welke ik daar toe zoude kunnen bybrengen. Zelfs in het voorſchrift van 't gebed aan zynen hemelſchen Vader, ligt hy den Bidder hier omtrent geene andere woorden in den mond, dan: vergeef ons onze ſchulden, gelyk ook wy vergeeven, onze ſchuldenaaren.

Ein-

Eindelyk voeg ik hierby, dat de gezegende Zaligmaker dit alles wel onmiddelyk tot de Joden zeide, en dit voorbeeld aan hun toonde, onder welken hy verkeerde, doch dat dit daarom de volgende geslachten, en dus ook ons, niet minder aangaat, en voords allen zal aangaan, waar hy zyn Koningryk, door de prediking van zyn Evangelie, zal doen oprichten. Alzoo moest de Kristus lyden, zeide hy Luk. 24. toen hy op het punt stond van verheerlykt te worden, en van den dood opstaan, ten derden dage; en in zynen naam gepredikt worden, bekeering, en vergeeving der zonden, onder alle Volken, beginnende van Jerusalem. Doch dit is nu verder buiten myn bestek.

Ziet daar wat 'er gebeurd is, en welke de omstandigheden zyn, waaruit men over den aart van den dood onzes gezegenden zaligmakers oordeelen kan. Na een bestendig en langduurig onderzoek heb ik in de Evangelien, dat is in de eenigste Levensbeschryvingen, welken wy van hem hebben, niet anders kunnen vinden, dan 't geen ik hier hoofdzaakelyk heb opgegeeven; en ik geloof niet dat men zal kunnen aanwyzen dat hy ooit eenig ander oogmerk of doeleinde van zyne komst in de waereld, of van zyne prediking, lyden, sterven en verheerlyking, te kennen gegeeven heeft, dan om de menschen, op die wyze als hier voren verhaald is, van de zonden aftetrekken, tot de vreeze Gods, en een hei-

heilig deugdzaam leven optewekken, en hen langs dezen weg zalig en eeuwig gelukkig te maaken. Nooit ſtelt hy zich zelven voor als een Zond- of Schuldoffer, waar door de breuk der vriendſchap, tusſchen God en Menſchen gemaakt, geheeld en verzoend moest worden; noch geeft hy immermeer te kennen, dat zyn werk, leven of dood eenig opzicht op, of eenige betrekking tot de oude Zoenoffers had. Nergens ſpreekt hy een eenig woord, om te doen denken, dat hy gekomen was, om de boete voor der menſchen overtreedingen, door zyn bloed aan God te betaalen, zoo als getoond is, dat het bloed der Zoenoffers onder het Oud Verbond aangemerkt wierd; zulk eene grove zinnelyke wyze van denken, die 't vleeschlyk Israel voegde, is in de leer en zaak van Jeſus Kristus geheel onbekend, wiens oogmerk oneindig verhevener was, en meer beantwoordde aan den aart, en natuur van den geestelyken Godsdienst, welken hy invoerde, waar in de mensch door zyne leer en voorbeeld zedelyk verbeterd, en in de hoop des eeuwigen levens, bekwaam gemaakt wierd, om hier op deze waereld God in ziel en lichaam te verheerlyken, door eenen maatigen, rechtveerdigen, godvruchtigen, boetvaardigen en lydzaamen wandel. Wy zien ook niet, dat hy ergens van iemand geëischt heeft, zulk een geloof en vertrouwen op zyn bloed en dood te ſtellen, als de Israeliten, naar Gods beloften, op hunne Zoenoffers konden en moes-

moesten ſtellen; 't welk in de daad onbegrypelyk moet voorkomen, indien dit echter de inhoud van 't geloof moest zyn, waar aan hy de zaligheid vastheegtte; te meer, daar hy beſtendig toont, door het geloof waar van hy ſprak, te verſtaan, zyne leer aan teneemen, zyn voorbeeld, des noods met zelfverloochening natevolgen, hem te gehoorzaamen, zyn woord, het woord van God te hooren, en te bewaaren, te doen den wil van zynen hemelſchen Vader, en te doen het geen hy zeide, enz. Al wat hy met woorden, daaden en gelykenisſen, ter verkryging van de vergeeving der zonden vorderde, was berouw, verootmoediging, en verbetering des levens, zonder daar toe ooit zyn dood, of zyne gehoorzaamheid, als een Zoenoffer tot een grond van hope, aan te pryzen. En eindelyk als hy eene beſchryving geeft van het onderzoek, dat hy als de door God aangeſtelden Richter van leevenden en dooden doen zal, ook dan zelfs vermeldt hy geen eenig woord van zyn dood, als een aangebragt Zoenoffer, waar door de zonden by God uitgewischt zyn, noch van het geloof, in dit Zoenoffer, of in zynen dood, waar op hy zyn vryſpreekend vonnis vestigen zal; maar hy verzekert alleen, dat hy vraagen zal, naar 't geen men zal gedaan hebben, 't zy goed, 't zy kwaad; naar welke bevinding alleen hy zyn oordeel inrichten zal.

Wanneer men dan, naar deze daadzaaken zal oor-

deelen, welken toch niet te ontkennen zyn, door iemand, die zyn achting, als een redelyk Mensch lief heeft, en die de heilige fchriften met oordeel heeft geleezen, dan zie ik niet, dat men, op de vraag, welke ik nu overweeg, anders kan antwoorden, dan dat de dood van Kristus, met de Zoenofferhanden van het Oud Verbond geene de minfte overeenftemming heeft, veel min, dat die dood, in het licht van een Zoenoffer zou kunnen befchouwd worden.

Ik weet echter wel, dat 'er in de Schriften des Nieuwen Verbonds hier en daar, figuurlyke voorftellen voorkomen, in welke van Kristus dood gefprooken wordt met zinfpeeling op deeze en geene zaaken, die tot het Oude Verbond behoorden, en den Jooden bekend waaren. Doch men vergunne my in bedenking te geeven, of zulke figuurlyke en oneigenlyke voorftellen moeten verklaard, en tot eenen eigenlyken en daadelyken zin te rug gebragt worden, uit en volgens bekende daadzaaken, of onlochenbaare gebeurtenisfen? dan wel uit en volgens een vooraf aangenomen leerftelfel, 't welk noodwendig zoo lang betwistbaar is, en blyft, als het op geene zekere facta, en onloochenbaare bewyzen gebouwd is? In de daad! My dunkt dat in deeze keuze geen twyffeling vallen kan, indien men flegts de moeite wil neemen, deeze vraagen bedaardelyk in te denken; en daar by te overweegen, hoe men de allerongerymdfte gevoelens met den Bybel zoude kunnen

nen bewyzen, indien men eerst eene onderstelling mag aanneemen, dan een figuurlyk gezegde, en de eene of andere schriftuurplaats naar den zin van die onderstelling verklaaren, en eindelyk die verklaaring tot een bewys van de aangenoomene onderstelling aanvoeren. Om derhalven in deezen grond te werk te gaan, oordeel ik, dat men het hier boven opgegeeven geschiedverhaal van 's Heilands leeven en sterven, als een vasten en onwankelbaaren grond moet aanmerken, en wanneer dit zyn lyden, of een gedeelte daar van, onder de eene of andere figuurlyke verbeelding wordt voorgesteld, dat men als dan zulk eene figuur met het gebeurde vergelyken moet, en het derde der vergelyking daar uit aanwyzen; want wie de spreeker of schryver ook mooge zyn, en welke figuur of oneigenlyke spreekwyze hy ook gebruike, het is zeker, dat hy van geene andere zaak heeft willen spreeken, noch op eenig ander geval het oog kon hebben, dan op het geene waarlyk en met de daad gebeurd is.

Om dan ter zake te komen, zal ik de twee eenigste oneigenlyke zegswyzen voordragen, welke ik in het Evangely van Mattheus heb kunnen vinden, van welke de eerste is, Matth. 20 vs 27, 28. Te weeten: De Discipelen met malkander twistende, wie hunner den hoogsten rang in Jesus Koningryk bekleeden zoude, ontvingen van hem deze les: wie onder u zal willen de eerste zyn, die zy uwe dienstknecht;

knecht; gelyk de Zoon des Menſchen niet is gekomen, om gediend te worden, maar om te dienen, en zyne ziel te geven *tot een rantzoen* voor veelen. Stiptelyk geſprooken, dan is de zinſpeling hier niet op de Zoenoffers, maar op het recht van Lyfeigenſchap, en het rantzoeneeren of vrykoopen van menſchen uit de dienstbaarheid. Nochtans maak ik 'er hier gewag van, om dat men misſchien het rantzoen van het welk de Zaligmaaker hier ſpreekt, als een rantzoeneerend Zoenoffer zou willen aanmerken, en daar in een groote kracht ſtellen, vooral, om dat Paulus, van deeze zegswyze ook nog eens gebruik maakt, ſchryvende 1 Tim. 2 vs 5 en 6. Dat Kristus zich zelven gegeeven heeft, tot een rantzoen voor allen. Een Rantzoen en een Zoenoffer zyn wel twee zeer onderſcheiden zaaken, doch hierop wil ik nu niet blyven ſtaan.

Men denke ſlegts aan het gebeurde geval; om de menſchen vry te maaken van de dienstbaarheid der zonde, aan welke allen, als aan eene overheerſchende Meesteres verſlaafd waren, komt Jeſus op 't beſtel van zynen Vader in de waereld, richt zyne leer, zyn leven en gedrag daar naar alleen in, om een onzondig levensgedrag aantepryzen, en daar van een voorbeeld te geeven; hy belooft aan allen die hem gelooven, en navolgen, dezelfde belooning, welke hy ontfangen zal, hy volhardt hier in tot den Kruisdood, wordt opgewekt, verheerlykt, en ont-

fangt

ontfangt de macht, om de geenen die in hem gelooven, daadelyk van de zonde, en al derzelver gevolgen vry te maaken, en met zich ter heerlykheid in te leiden. Hoe eigenaartig derhalven kon hy daar van zeggen, dat hy gekomen was, niet om gediend te worden, maar om te dienen, en zyne ziel, dat is, zyn leven tot een rantzoen voor veelen te geven, als welken hy, door deezen zynen gedienstigen dood, van de slaverny der zonde verloste en vrykogt. Welke figuur Paulus nog sterker uitdrukte.

Zulk een manier van spreeken komt ons nu wel vreemd voor, wanneer wy aan den eenen kant een Leerstelsel aanneemen, 't welk met het verhaal der Evangelisten in 't geheel niet overeenkomt; en als wy, aan den anderen kant, ons het Lyfeigenschap niet leevendig genoeg voorstellen, 't welk oudstyds overal plaats had, maar onder ons niet meer te zien is: Doch dat men van ouds, en byna altoos gewoon is geweest van dit rantzoeneeren of vrykoopen der in slaverny leevende menschen, zyne beelden te ontleenen zal ik door eenige voorbeelden aanwyzen. Spreuken 11 vs 8. De rechtvaardige wordt uit benauwtheid bevryd, en de Godlooze komt in zyne plaatse. En nog sterker: Spreuken 21 vs 18. De Godlooze is een rantzoen voor de rechtvaardigen, en de trouwlooze voor de oprechten. Men leeze ook eens Jes. 43 vs 3 en 4. Ik ben Jehovah uwe God, de Heilige Israels, uwe Heiland: Ik heb

Egypte, Morenland en Seba gegeeven tot uw losgeld in uwe plaatse. Van toen af, dat gy kostelyk geweest zyt in myne oogen, zyt gy verheerlykt geweest, en ik heb u lief gehad; daarom heb ik menschen gegeven in uwe plaatse, en volken in plaats van uwe ziele.

Van deeze laatste zoo zinnebeeldige en zoo veel beduidende plaats, eene zaakelyke verklaaring te geeven, zou eene te groote uitweiding maaken, en is hier ook onnoodig. Zonder dit ziet men genoeg, indien eenig Leerstelsel medebracht, dat de volken welken God aan hun zelven, en hunnen zondigen wandel overliet, en deswegen strafte, het rantzoen of het Zoenoffer geweest waaren, die als Israels Plaatsvervangers, desselfs straf gedragen, en daar voor aan Gods gerechtigheid voldaan hadden, alle heil, zegen en voorspoed alzoo voor Israel koopende; — dat in dit geval, deze plaats, zoo wel als die van Salomon als onwederspreekelyk bewys voor dat Leerstelsel zouden aangemerkt worden. Doch nu, by geluk, geen Leerstelsel belang heeft, zulk eene ongerymdheid te beweeren, neemt men de gebeurde zaaken in aanmerking, en men brengt des Propheets figuurlyk voorstel tot bekende daadzaaken terug, geevende door het aantoonen van het derde der vergelyking, daar aan eene oordeelkundige en gegronde verklaaring.

Moet men niet even redelyk met Jesus uitdrukking

king handelen? Kan men uit zyne geschiedenis aantoonen, dat men de woorden, dat hy zyne ziel, of zich zelven tot een rantzoen gegeeven heeft, naar de letter verstaan moet, met aanwyzing aan wien dit rantzoen betaald is? Goed! men doe dit, en de zaak is uitgemaakt. Doch kan men dit niet doen, en moet men om deeze letterlyke verklaaring te verantwoorden, eerst de toevlucht neemen, tot een Leerstelsel, 't welk eene zoo letterlyke verklaaring noodig heeft, om zig dan, daar na, op dit bewys te gronden, dan weet ik niet, hoe men zulk eene uitlegkunde voor de rechtbank eener gezonde redekaveling verantwoorden zou. Nu is het eene geschiedkundige waarheid, dat in de levens verhaalen van onzen Godlyken Verlosser niets voorkomt, 't welk eene letterlyke opvatting deezer woorden wettigen kan; waarom men niet kan nalaaten, dezelve als eene figuurlyke uitdrukking aantemerken, welke met zyne geschiedenis vergeleeken zynde, daarmede in dit derde overeenkomt, dat der menschen vrymaaking van de dienstbaarheid der zonde, hem het leven gekost heeft, gelyk het aan iemand, die een slaaf wil vrykoopen, den lospenning kost, welken hy daar voor betaalen moet.

In Josephus verhaal van den Marteldood der Maccabeen, naar de uitgaave van Haverkamp, Tom. 2, p. 519 § 17 overeenkomende met Hoofdst. 14, in de Nederduitsche Vertaaling van Sewel, (doch waar

deze plaats zeer verminkt geleezen wordt) schryft deze Tydgenoot der Apostelen, dat de Maccabeeuwsche Martelaars zich tot een in plaats gesteld Zielsoffer (ἀντίψυχον) voor de zonde des Volks gesteld hebben; en door het bloed van deze godvruchtigen, en door het verzoendeksel (ἱλαστήριον) van hunnen dood, heeft de godlyke voorzienigheid het te vooren verdrukte Israel behouden. De onkunde kan op zulk een plaats allerlei glossen maaken, doch iemand, die de geschiedenis kent, en een begrip heeft van den Joodschen styl, in dien tyd, in welke men zyne beelden zoo geerne van het offerwerk ontleende, vindt in zulke uitdrukkingen niets vreemds, en weetze, naar het derde der overeenkomst, in het zaakelyke zeer wel te verstaan. Nog sterker, dunkt my, luidt de verklaaring welke God-zelve aan de daad van Pinehas gaf, als hy den Israeliet met de Medianitinne gelykelyk gedood had. Hy heeft, sprak Jehovah; myne grimmigheid van over de Kinderen Israels afgewend — en heeft verzoening gedaan voor de Kinderen Israels Num. 25 vs 6—13.

Ik zal uit Paulus schriften, waarin deze figuurlyke styl zoo gemeenzaam is, hier nog eenige plaatsen byvoegen, die dit al verder zullen ophelderen.

Rom. 15 vs 6. Ik bediene onder de Heidenen het Euangelium Gods, op dat de offerhande der Heidenen aangenaam worde, geheiligd door den Heiligen Geest. Zouden ook de Heidenen tot den of-

offerdienst gebracht worden? of werden zy misſchien ook zelven Gode geofferd?

2 Kor. 12 vs. 15. Ik zal zeer geerne de Kosten doen, en voor uwe zielen ten koste gegeeven worden.

Phillip. 2 vs. 17. Indien ik ook tot een drankoffer geofferd worde, over de offerhande en bedieninge uwes geloofs, zoo verblyde ik my.

Kolosſ. 1 vs 24. Ik verblyde my in myn lyden voor u, en vervulle in myn vleesch de overblyffelen van de verdrukkingen Christi, voor zyn lichaam welke is de Gemeente.

2 Tim. 2 vs 10. Daarom verdraage ik alles, om de uitverkoornen, op dat ook zy de zaligheid zouden verkrygen, die in Christus Jeſus is, met eeuwige heerlykheid.

Men vergunne my nu eens, het Leerſtelſel der Roomschgezinden vooraf aanteneemen, aangaande de verdienſten der Heiligen, welke by die van Kristus gevoegd, een onuitputbaaren ſchat uitmaaken, tot aflaat en vergeeving van zonden; en men zie dan, welk een betoog ik voor die onderſtelling uit deeze opgegeeven plaatſen zou kunnen maaken. Doch ik denk, dat elk redelyk mensch my die vergunning weigeren zou, en vorderen, dat ik eerst deeze onderſtelling zou moeten bewyzen, alvoorens zulke figuurlyke zegswyzen daar naar te verklaaren, om dan daar uit het bewys voor myne onderſtelling afteleiden, want dat ik anders in een zeer verwerpelyken

cirkel zou om doolen; terwyl de geschiedenis van Paulus leeven en bedryf eenen geheel anderen, en onbetwistbaaren sleutel aan de hand geeft, om deeze figuurlyke bewoordingen te verklaaren. Zulke voorbeelden moeten, dunkt my, elk overtuigen, dat men uit zinnebeeldige uitdrukkingen geen bewys ontleenen kan, voor eene onderstelling, die niet vooraf op eene gegronde wyze beweezen is; en dat men dus ook in 't geene ons door of van den Heere Kristus gezegd wordt, niet moet aangaan op eene figuurlyke uitdrukking, maar op 't geen wy weeten dat daadelyk gebeurd is.

Ik ben, in de opheldering van dit stuk, wel wat breed geweest, om dat een klaar begrip van dezen uitlegkundigen regel, myns erachtens, zeer dienstig is, om veel misbruik in het aanvoeren van theologische bewyzen voortekoomen, aangezien men, daarop geen acht geevende, uit de H. Schrift byna alles bewyzen kan, wat men wil. Ook zal ik nu, in de zaak voor handen, te korter kunnen zyn.

De tweede plaats, die ik in het geschiedverhaal van Mattheus heb kunnen vinden, welker figuurlyke uitdrukking aanleiding tot misverstand kan geeven, en aan veelen ook waarlyk geeft, staat Hoofdst. 26 vs 26—28 waar het verhaal der instelling van de heilige Maaltyd aldus luidt: en als zy aten, nam Jesus het brood, en gezegend hebbende, brak hy het, en gaf het den Discipelen, en zeide: Neemet,

eetet,

eetet, dat is myn Lichaam: [Lukas voegt daar by: 't welk voor u gegeeven wordt. Paulus zegt: dat voor u gebrooken wordt.] En hy nam den Drinkbeeker, en gedankt hebbende, gaf haar dien, zeggende. Drinkt allen daar uit; want dat is myn bloed, het bloed des Nieuwen Testaments, 't welk voor veelen vergooten wordt, tot vergeeving van zonden.

Het is reeds aan alle kundigen bekend, dat het woord Testament hier niet deugt, en dat men leezen moet, bloed des nieuwen Verbonds. Ook ziet men dat in het verhaal van deze zelfde gebeurtenis, des Heilands woorden, by Markus, Lucas en Paulus, telkens met eenige verandering worden opgeeven; en byzonder dat de woorden: tot vergeeving van zonden, alleen maar by Mattheus geleezen worden. Daar nochtans van deze vier genoemde Schryvers, Mattheus de eenigste is, die by deeze gebeurtenis tegenwoordig was, is het billyk, denk ik, dat men zich hier aan zyn verhaal houde.

Dat 'er in deze woorden het Bloed des Nieuwen Verbonds niet gezien wordt op het Bloed der Zond- en Schuldoffers, maar op het Bloed des Ouden Verbonds, is op de eerste leezing aanstonds kennelyk. Men kan de geschiedenis van het Bloed des Ouden Verbonds leezen, Exod. 24 en men zal daar zien, dat dit Bloed geen Zoenbloed was tot vergeeving der Zonden, zoo als het Bloed der Zond- en Schuldoffers, maar dat het waarschynelyk, volgens

het

het gebruik in die tyden, diende, ter plechtige ſluiting en vastſtelling van het verbond tusſchen Jehovah en Israel. Deze verbindtenis, weet men, heeft ſtand gehouden tot aan de komst, prediking en verheerlyking van den Heere Jeſus Kristus; die in de plaats van dat Oude, een Nieuw Verbond invoerde. En met opzigt op dat nieuw Verbond noemt hy zyn Bloed het Bloed des Nieuwen Verbonds, 't welk derhalven duidelyk zeggen wil, dat het Nieuw Verbond door zyn Bloed bevestigd en vastgeſteld wierd, even als het Oud Verbond door Bloed bevestigd was. En wanneer men dit met de te vooren opgegeeven Schets van 's Heilands leven en ſterven vergelykt, dan ziet men, dat dit niet in zulk eenen groven, lichamelyken zin te verſtaan is, als in de Verbonds ſluiting tusſchen Jehova en Israel; maar dat Kristus zyne uitdrukking daar van alleen ontleent, om te zeggen, dat alles wat hy den menſchen voorgeſchreeven en in den naam van zynen Vader beloofd had, 't welk eigenlyk het Nieuw Verbond was, nu door zynen dood zou bevestigd en bekrachtigd worden, mits, namelyk, hy ook ten derden dage uit den dood wederom opgewekt werd; want zonder dit zou zyn bloed, zyn Kruis, zyn dood, van geene de minſte kracht ter bevestiging van het Nieuw Verbond zyn geweest.

Welke nu was de inhoud van dit Nieuw Verbond, of om zonder leenſpreuk te ſpreeken, van de nieu-

we

we handelwyze, welke God door Jesus Kristus onder de menschen zoude invoeren? Was die niet, dat God voortaan aan alle volken vergeeving en zaligheid zou doen verkondigen, onder beding van in Jesus Kristus zynen Zoon te gelooven, en zig van de zonde te bekeeren? Immers de Zaligmaaker zelve beschreef deeze nieuwe handelwys van God met de menschen (of om het met het oud Israelitisch woord te noemen, het nieuw Verbond, waar voor wy thans het Evangelium zeggen) aldus, als hy dit berichtschrift aan de Apostelen gaf, Luk. 24 vs 46 en 47. Alzo moest de Kristus lyden, en van de dooden opstaan, en in zynen naam gepreedikt worden bekeering en vergeeving der zonden onder alle Volken. Dusdaanig was ook de last, welken hy, uit den staat zyner heerlykheid aan Paulus gaf, hem tot de Heidenen zendende, om hunne oogen te openen, en hen te bekeeren van de duisternis tot het licht, en van de macht des Satans tot God; op dat zy vergeeving der zonden ontfangen, en een erfdeel onder de geheiligden, door het geloof in my. Hand. 26 vs 17, 18. Ook predikten Petrus en de Apostelen werkelyk aldus onder de Jooden, Hand. 5 vs 31. Deezen heeft God door zyne Rechterhand verhoogd tot een Vorst en Zaligmaker, om Israel te geven bekeering en vergeeving van Zonden; en Hand. 13 vs 38, 39. Zoo zy u dan bekend, Mannen Broeders, dat door deezen u vergeeving van zonden verkondigt wordt; en dat van

alle zonden, waar van gy door Mofes Wet niet kondt gerechtvaardigd worden, door dezen een iegelyk die gelooft, gerechtvaardigd wordt.

Daar nu de Heiland dat nieuw Verbond, dit Evangelium niet alleen met woorden, gepredikt, en met wonderwerken bevestigd, maar eindelyk ook door zyn Bloed, dat is, door zyne gehoorzaamheid tot den dood, en de daarop gevolgde Opftanding, bekrachtigd had, ter verzekering van alle zyne beloften aan de geenen, die hem gehoorzaamden en navolgden; wierd zyn Bloed aldus niet voor veelen vergooten, tot vergeeving der zonden? en hoe eigenaartig ftelde hy dus den Beker niet, tot een blyvend gedenkteeken van deeze zyne zoo veel beduidende bloedvergieting?

Maar welke plaats blyft hier dan over, voor het denkbeeld van een fchuld betalend Zoenoffer, waar van hier noch de toefpeeling, noch de naam, noch de zaak te vinden is, dan in eene loutere vooraf aangenoomen onderftelling?

Ik heb dan alzoo de twee eenigfte plaatfen befchouwd, welke in het Euangelie van Mattheus voorkoomen, en welker zinfpeelende bewoordingen, eenige aanleiding zouden kunnen geeven, om daar door de vooraf aangenomen onderftelling van een Zoenoffer te willen beweeren, en, zoo als het dan heeten moet, te bewyzen. Hoe ongegrond dit is, heb ik nu getoond; en voorts heb ik, noch by Mattheus,

noch

noch by Markus, noch by Lukas iets kunnen vinden, dat zelfs maar van verre ſchyn of blyk of aanleiding kunne geeven, om den dood van onzen gezegenden Zaligmaker als een Zoenoffer aantemerken. Doch in het Euangelium van Johannes, vinden wy eenige oneigenlyke uitdrukkingen, die hier misſchien in aanmerking zouden kunnen komen, en welke ik daarom nu ook zal gaan overweegen.

Eerst dan komt hierin aanmerking het getuigenis, 't welk Johannes de Dooper aan den Heere Kristus gaf, toen hy zich het eerst aan de waereld begon te vertoonen. Ziet het Lam Gods, zeide hy Joh. 1 vs 29 dat de zonde der waereld weeh neemt. Deze vertaaling is zeker beter dan die van Luther, die de zonde der weereld droeg, ſchoon de beroemde Michaëlis, en andere Lutherſche Godgeleerden, die vertaaling gevolgd hebben, het welk men ook vervolgens onder de Gereformeerden, is beginnen naa te volgen. Het is niet alleen eene maar zeldzaame en gedwongen betekenis, welke men dus aan 't woord ἄιρειν geeft, doch dan moet ook de eenvoudige betekenis van 't woord zonde veranderd worden, want dan zal de zonde te draagen zoo veel zeggen, als de ſtraf te draagen; — ondertusſchen is de eerſte en eenvoudigſte betekenis van: de zonde der waereld wechteneemen, zekerlyk deeze: de waereld van de zonde te ontheffen, dat is, de menſchen te geneezen van drift tot, en hen te bevryden van de

 heer-

heerfchappy der zonde, of met andere woorden, hen zalig te maaken van de zonde. Iemand die dit in de waereld uitwerkt, neemt die de zonde der waereld niet wech? Onthcft hy de waereld niet van de zonde? En is het dit niet, dat de Heer Jefus Kristus, volgens 't verhaal van alle de Euangelisten, is komen doen? dat hy gedaan heeft, en ook nog doet, de werken des Duivels verbreekende, en de zondige waereld van tyd tot tyd verbeterende? Moet niet elk redelyk uitlegger deeze verklaring billyken, vooral wanneer hy deeze uitdrukking door Joänn. in zynen eerften brief hoofdft. 3 vs 5 in denzelfden zin gebeezigd ziet. Gy weet fchryft de Apostel dat hy [Kristus] geopenbaard is, op dat hy onze zonden zoude wegneemen: en geen zonde is in hem. Men leeze het verband en oordeele, of aan deeze woorden, een andere zin te geeven is, dan deeze: op dat hy ons van de heerfchappy der zonde verlosfen, ons van de drift tot dezelve geneezen zou? vergeleken met vs 8.

Doch waarom noemde Johannes, in dit geval, den Heiland het Lam Gods? Naar de letter kan dit betekenen, het Lam by uitftek, het Goddelyk Lam, het Lam, dat God befteld, verzorgd, gegeeven, gezonden heeft, en gebruiken wil, om de waereld van de zonde te bevryden. Maar in dit alles is nog geen reden, waarom de Heiland hier juist den naam van een Lam draagt, des zal ik dit ook nog nader moeten overweegen.

Naar

Naar de gefchiedkundige omftandigheden heeft het allen fchyn, dat Johannes door deeze benaaming op iets gedoeld heeft, dat van ouds den Jooden bekend was, en waar door zy hem even goed konden verftaan, als of hy rond uit gezegd had, ziet den Messias, die de zonde der waereld komt wechneemen. Nu zou men by de overweeging, waar op hy dan eigenlyk het oog had, of wyzen wilde, wel wenfchen, dat de Euangelist iets meer van des Doopers reden gemeld had, dan deeze korte woorden; doch dit is vruchteloos; niets is 'er in deeze geheele gefchiedenisfe te vinden, dat aan deeze vraag eenig licht geeven kan.

De aandacht van veele Uitleggers is wel gevallen op de Paasch Lammeren, dog die waaren geen Zoen-, maar Dank- en Gedenkoffers voor en van wegen de verlosfing uit Egypte, zynde dus voor die Natie niet een Zoenoffer, om de zonde des lands wech te neemen, 't welk niet, dan op den grooten verzoendag gefchiedde; maar met de ongezuurde Brooden, maakten zy een vrolyk Feest uit. Waarom het onwaarfchynlyk is, dat Johannes, in het wyzen op Kristus, als het Lam Gods, dat de zonden der waereld wechnam, op deeze Paasch Lammeren zal gezien hebben. Hoe onoordeelkundig Paulus toefpeeling 1 Kor. 5 vs 7 hier zou te hulp geroepen worden, zal men zien, indien men die plaats flegts gelieve na te leezen. Hy wilde immers de Korinthiers al-

daar niet beduiden, dat zy met God door Kristus, als door een Paasch Lam, verzoend moesten worden? Maar hy wilde, dat zy alle ergernis uit hun midden zouden wech doen, om dat die een ſmet op de geheele Gemeente wierp, even gelyk een weinig zuurdeeg de geheele Maſſa doorzuurde. Zy moesten dan de plaats hebbende ergernis uitzuiveren, gelyk de Jooden het zuurdeeg op hun Paaschfeest deeden. Want ſchoon het Joodſche Paaschfeest niet voor de Kristenen was ingeſteld, zoo moesten deze laatſten den Heer Jeſus Kristus aanmerken, als het voor hun geſlachte Paasch Lam, te weten, met opzicht tot de ergernis, waar van alleen hier geſprooken wordt, en welke de Kristenen zoo zorgvuldig, om Kristus wil, uit hun midden moesten wechdoen, als de Jooden het zuurdeeg deeden, om huns Paaschlams wil.

Even min kunnen de Lammeren, welken morgen en avond geofferd wierden, hier in aanmerking komen; want deeze wierden al mede niet geofferd, om de zonden te verzoenen, en wechteneemen; maar zy waaren eigenlyk Brandoffers, om aan Jehovah, de dagelykſche hulde des Volks toetebrengen; waarom de uuren deezer offerhanden, de ganſche waereld door, onder de Jooden aangemerkt wierden, als de uuren des Gebeds. Waarom ik ook niet vermoeden kan, dat Johannes op deeze plechtigheid zoude gedoeld hebben. Eerder zouden dan in aanmerking komen,

de

de Lammeren, welke ten Schuld- of Zondoffer gebracht wierden. Doch daar de Schuld- en Zondoffers gewoonlyk genoomen wierden uit het geslacht der Runderen en Geiten, en ik, zoo veel ik my herinnere, slechts drie of vier voorbeelden heb kunnen vinden, dat Lammeren ten Schuld of Zondoffer konden, of moesten geofferd worden; te weeten: Lev. 4 vs 32, en 5 vs 6, en Num. 6 vs 12 en 14, zoo komt het my ook niet waarschynelyk voor, dat Johannes, deze uitdrukking daarvan ontleend, en het woord Lam, voor elk Schuld- of Zondoffer gebruikt hebbe. Eerder zoude hy dan gezegd hebben, zie daar het *Rund*, de *Bok* of *Geite Gods*.

Ik geeve daarom verre weg de voorkeur, aan de gedachte, dat Johannes, gedoeld hebbe op Jesaia 53 vs 7. Deeze is de eenige plaats in het O. T. zoo veel my bekend is, waar in de beloofde Messias, by gelykenis, als een Lam, en als een Schaap getekend wordt. Als een Lam, dus spreekt de Propheet, werd hy ter slachtinge geleid, en als een Schaap dat stom is voor het aangezicht zyner scheerders. Indien de Jooden, by eenig gedeelte van het godlyk onderwys, 't welk zy elken Sabbath in de Synagogen hoorden leezen, aan den Messias konden denken, hoe donker en bekrompen hun inzicht ook ware, het moest by dit gewichtig hoofdstuk zyn. Dit zoo zynde, en geen ander Messianisch Lam in het O. T. bekend zynde, zou men het dan onwaarschynelyk

kun-

kunnen achten, dat Johannes dit den Jooden, met deeze vingerwys op Kristus heeft willen herinneren, en daar door de geheele geschiedenis van Jesus Leven en uiteinde, hun vooraf onder het oog brengen, als waar uit zy, op hem het oog houdende, van achteren zouden kunnen zien, dat hy waarlyk de Messias was, door God oudstyds voorspeld, en nu gezonden, om der waereld de zonde afteneemen. Deeze gedachte word noch meer bevestigd, door aantemerken, dat de woorden, *dat de zonde der waereld wech neemt*, mede uit dit zelfde hoofdstuk en wel het 12de vers ontleend schynen. Daarom, dus leezen wy, zal ik hem een deel van veelen geeven; — om dat — hy veeler zonden gedragen [dat is weg genoomen] heeft. Vergel. 1 Petri 2 vs 21—24 waar van ik in het vervolg nader spreken zal.

Het is hier de plaats niet, om de hier bovengemelde schilderachtige voorspelling van Jesaias aangaande den Messias en zyne lotgevallen te verklaaren; alleen komt er eene uitdrukking in voor, die hier geopperd dient. In het 10 vs geeft de Godspraak reden, waarom Jehovah dezen zynen knegt zoo diep zou doen vernederen, als hier voorzegd was; welke reden hoofdzakelyk daar op uitkomt, op dat hy hem ter bereiking van een zeer belangryk voorneemen, uitermate verhoogen, en tot een zeer weldaadig oogmerk gebruiken zoude. In dezen zin wordt Jehovah, naar de overzetting der Gereformeer-

meerden, aldus ſpreekend ingevoerd: als zyne ziele haar [tot] een Schuldoffer zal geſteld hebben., zoo zal hy zaad zien. In die van Luther leezen wy: wanneer hy zyn leeven tot een Schuldoffer gegeeven heeft, zoo zal hy zaad hebben. Ik hoop, zonder iemands beledi-ging te mogen zeggen, dat beide deeze overzettingen eene meer dan geoorloofde vryheid gebruiken. Het werkwoord ſtellen of geven ſtaat in het Vrouwelyk geſlacht; des is men, indien men getrouw vertaalen zal, genoodzaakt, de ziel hier voor de Doenſter te houden; en men moet aldus overzetten: als zyne ziel een Schuldoffer ſtellen zal. Zoo ſtaat 'er letterlyk, en al wat daar wordt bygevoegd, is vreemd allooi.

Met het woord Ziel, ziet de Propheet, myns bedunkens, op 's Meſſias gewilligheid, om alle de te vooren opgetelde rampen, met eene volkoomen on-derwerping aan den wil van God zynen zender, te ondergaan, zelfs zich als een Lam ter ſlachting la-tende leiden. Deze volmaakte gehoorzaamheid komt hierin als eene voorwaarde, welke vooraf volbracht moest worden, om tot dien ſtaat verheven te wor-den, waarin hy Jehovah's menschlievend plan zou ter uitvoer brengen. Indien, of als zyne ziel, dat is, als hy met de onbepaaldſte gewilligheid, en met een allergehoorzaamst hart, een Schuldoffer ſtellen, en met de meest moogelyke gelatenheid, ook tot den dood toe, in den wil van God berusten zal, dan zal hy zaad zien. enz.

Schoon wy, Christenen, niet in het midden der offerhanden leeven, en van die Godsdienstplechtigheden maar naauwlyks iets van hooren zeggen weeten; zoo spreeken wy echter ook van Ouders, die zich voor hunne kinderen, van een Krygsheld, die zich op het slagveld, van een Staatsman, die zich door duizend zorgen, van een Geleerden, die zich op zyn kamer, voor het algemeen belang opofferen: doch hoe kunnen wy het dan vreemd vinden, dat men onder eene Natie, die naauwlyks iets dan offerplechtigheden zag, die van niets zoo veel, als van offerhanden hoorde, den dood van den Messias, dien hy om de waereld van de zonde te ontheffen zoo gewillig onderging, onder het beeld van eene opoffering voordroeg? Ja maar, zal men zeggen: waarom nu juist als een Schuldoffer? Ik lees Jes. 66 vs 20, dat deze zelfde Propheet, aan Israel beloofde, dat hunne Broeders uit de Heidenen; Jehovah ten Spysoffer zouden gebragt worden. Des vraag ik ook; waarom juist ten Spysoffer? Weet iemand daar van eene andere reden te geeven, dan om dat de Heidenen den Heere tot een onbloedigen dienst zouden worden toegevoegd, even gelyk als de Kinderen Israels het Spysoffer in een rein vat brengen, ten huize des Heeren? En gelyk als Mal. 1 vs 11 aan alle plaatse zynen Naame reukwerk zal toegebracht worden, en een rein Spysoffer. Een Schuldoffer daar en tegen was een Bloedig offer, 't welk door een geweldigen dood

dood volbracht wierd, zoo als ook het lot van den Mesſias zou zyn. Als een Lam zou hy zich ter ſlachting laaten leiden, en als een Schuldoffer zou hy gedood worden, even gelyk Paulus 2 Tim. 4 vs 6 tot een Drankoffer ſtond geofferd te worden, door de uitſtorting van zyn bloed. 'Er is nog eene plaats in 't N. T. waar eene andere zinſpeeling voorkomt, om 's Heilands dood als een bloedigen of geweldigen dood aftetekenen, Eph. 5 vs 2, alwaar Kristus gezegd wordt, zig voor ons te hebben overgegeeven, tot eene offerhande, en Slachtoffer, Gode tot eenen welriekenden reuk.

Deze voorwaarde dan: indien zyne ziel een Schuldoffer ſtellen zal, heeft naar de ganſche ſtrekking van de leer des Nieuwen Testaments, geenen anderen zin, dan waar van Paulus de vervulling, zonder zinnebeeld, en allereigenlykst aldus uitdrukt Philip. 2 vs 8, 9. Gehoorzaam geworden zynde tot den dood, ja tot den dood des Kruiſes, zoo heeft God hem daarom uitermaate verhoogd.

Dat ook deze verklaaring niet willekeurig, maar in den eigen geest des Propheets is opgemaakt, blykt al verder, (want men kan in een zaak van dit aanbelang niet te omzichtig zyn) uit de gevolgen, welke de Propheet van dezen gewilligen dood van den Mesſias voorſpelt: als de Mesſias aan deze voorwaarde zou voldaan hebben, wat zou het dan zyn? Zou daar door Gods toorn verzoend, zou

'er dan aan den eisch zyner gerechtigheid voldaan, zou dan de ſtraf der zonde door hem als een Zoenoffer, in de plaats des Zondaars geleden zyn? Niets van dit alles wordt 'er gemeld! Maar dan zou de Mesſias zaad zien, hy zou de dagen verlengen, en Jehovahs welbehaagen zou door zyne hand gelukkelyk voortgaan. Waar aan het 11 en 12de vs ook volmaakt beantwoordt, waaromtrent ik my echter in geen verdere ontwikkeling kan inlaaten.

Voorts heb ik in Johannes Evangely niets meer kunnen vinden, waaruit ik zou kunnen bewyzen, dat de Heiland zich heeft voorgedraagen, of als een Zoenoffer, of als iemand, die voor anderen een Zoenoffer leeveren moest. Ik herinnere my nog wel een plaats twee of drie, waar in geſproken wordt van 't geen Christus voor anderen gedaan heeft, doch nademaal in geen van allen het denkbeeld van een offerhande voorkomt, kan het twyfelachtig zyn, of ik, ter beantwoording van de my hier voorgeſtelde vraag, daar van wel behoor te ſpreeken. Uit aanmerking nochtans, dat men die plaatſen misſchien kon houden als van een gelyke kracht, en betekenis, met de te vooren beſchreeven Zoenoffers, zal ik dezelve hier kortelyk nazien.

Wy vinden Joh. 6 vs 51—58 dat de Zaligmaaker een geſprek met de Jooden heeft gehouden, 't welk hun onverſtaanbaar moest voorkoomen, en ook ons nog zoo voorkomen zoude, indien wy de geheele ge-

geſchiedenis van 's Heilands leven en ſterven, en verheerlyking, met het eindoogmerk waartoe dit alles diende, niet voor ons hadden. Dit alles wisten de Jooden niet, ook moesten zy dat toen nog niet weeten, om redenen, welker opgaave my hier te ver van myn oogmerk zou leiden.

De Heer Jeſus Kristus was door zynen Vader in de waereld gezonden, om de menſchen zalig te maaken; dat is, op dat zy in hem gelooven, hem gehoorzaamen, en navolgen zouden, in welk geval die Jeſus hen zoo gelukkig maken zou, als hy zelve door zynen Vader gemaakt zou worden. Ten dien einde ademde zyne leer niets anders dan waarheid en deugd; en hy beoeffende die ook zelve, in weerwil van alle zwaarigheid op de onberispelykſte wyze, zynde zynen Vader gehoorzaam tot den dood, ja tot den Kruisdood toe. Daarom beloonde God hem ook met eene verhooging boven alles, gevende hem alle macht in Hemel, en op aarde, waar door hy in ſtaat was, om alomme te doen prediken, die geloofd zal hebben, en gedoopt zal zyn, zal zalig worden, maar die niet zal geloofd hebben, zal veroordeeld worden.

Overwegen wy nu 't geval, 't welk ons Johannes 6 verhaald wordt. De Jooden volgden Jeſus, om dat zy van de brooden gegeeten hadden. Hierom vermaande hy hen, naar eene betere ſpys te ſtaan, dat was, in hem te gelooven, ten eeuwigen leven vs 25—29.

Geef ons, zeggen zy, het Manna gelyk Mofes gedaan heeft. Myn Vader, antwoordt Jefus, geeft u een veel beter brood, een middel, waar by men eeuwig leeft: dit brood des Levens ben ik, die tot my komt, zal geenzins hongeren, die in my gelooft, zal nimmermeer dorften vs 23—51.

Indien wy nu het te vooren befchreven geval van onzen Zaligmaker voor oogen houden, en daar mede deze zyne verbloemde verzekeringen vergelyken, dan, dunkt my, kan de overbrenging dezer zinnebeeldige bewoordingen, en derzelver zakelyke beduidenis ons weinig moeite baren.

Maar nu had de Heiland nog geen aanduiding gegeven, dat deze zyne hoedanigheid, van een brood des levens te worden, voor een iegelyk die in hem geloofde, hem het leven kosten zoude; dit voegt hy 'er nu by in deze figuurlyke woorden vs 51. En het brood dat ik geven zal, is myn vleesch, 't welk ik geven zal, voor het leeven der waereld. De Jooden konden dit niet verftaan, en Jefus wilde om reden het toen ook nog niet verftaan hebben; als zy hem zouden verhoogd hebben, dan eerst zouden zy verftaan, dat hy van den Vader gezonden was. Joh. 8 vs 28. Doch daar wy 't geheele geval nu van agteren zien, verftaan wy aanftonds, dat hy hier op zynen gewilligen kruisdood doelde, dien hy ten dienfte der waereld ondergaan zoude, en die hem het voorwerp des geloofs ten eeuwigen leven zoude maaken.

Want

Want die zyn vleesch at, en zyn bloed dronk, dat is: die in hem den gekruisten geloofde, die heeft, zegt hy, het eeuwige leven, en ik zal hem opwekken ten uiterſten dage, te weten, wanneer hy zelve uit den dood zou opgewekt zyn geworden, vs 52—54. Voorts leze men zyne geheele redeneering tot vs 58 toe, en alles is uit den gelegden grond thans zeer wel te verſtaan. Ook kan men van dezen geſchiedkundigen grond niet afgaan, om deze redeneering uit het oogpunt van eene voorafaangenoomene onderſtelling te verklaaren, of men zal moeten toeſtaan, dat de Roomschgezinden, hoe ongerymd hunne onderſtelde Transſubſtantie en Misoffer ons ook mogten voorkomen, dezelve uit deze redeneering des Heilands zeer wel kunnen goed maaken; doch even daarom acht ik my ook bevoegd, om te beweeren, dat deeze zinnebeeldige bewoordingen, niet naar de onbewezen onderſtelling, dat de Heiland als een Zoenoffer zou aantemerken zyn, moeten opgevat, maar naar het duidelyk beloop der waarlyk gebeurde zaaken moeten worden verſtaan.

Op diezelfde wyze, dunkt my, is het zinnebeeldig voorſtel des Heeren klaar, als hy zich Joh. 10 vs 11—15 den goeden Herder noemt, die zyn leven voor de ſchapen ſtelt; en Joh. 15 vs. 13, als eenen die zyn leven voor zyne vrienden zet. Want de geſchiedenis leert, dat hy dit zoo waarlyk en met de daad gedaan heeft, als ooit een Herder zich aan

den

den verscheurenden wolf gewaagd; — of als immer een vorst, of krygsbevelhebber zyn leven, ten dienste van zyn land en volk blootgesteld heeft; doch het denkbeeld van een Zoenoffer is hierin met geene mogelykheid te vinden.

Thans kome ik tot de laatste plaats uit het Evangely van Johannes, welke nog schynen mogt, tot dit onderzoek te behooren. Als men Joh. 11 vs 49—52 leest, dan ziet men, hoe Kajaphas zynen Mede-raaden, schamper verweet, dat zy slegte Politieken waaren, als die niet zagen, dat het beter was, dat één Mensch [te weeten Jesus] voor het volk stierve, dan dat het geheele Volk [door de Romeinen] verlooren ginge. Op welk gezegde van Kajaphas de Evangelist deze aanmerking maakt, dat Kajaphas de toenmalige Hoogepriester was; uit den mond van welken Ambtenaar men dagt, dat God wel meer Godspraken deed hooren; en dat men dus denken kon, dat deze Hoogepriester hier had voorspeld: dat Jesus sterven zou, voor het Volk, en niet voor het Volk alleen [want zoo moet men leezen], maar op dat hy ook de kinderen Gods, die verstrooid waren, tot één zou vergaderen. Men ziet, dat Johannes hier meer uit Kajaphas woorden haalde, dan 'er waarlyk in lag; des schynt het, dat hy alleen naar de wyze van de uitlegging der Jooden, daaraan eene verklaaring gegeeven heeft, welke niet op Kajaphas waar en eigenlyk oogmerk, maar op de uitkomst der

zaa-

zaake gebouwd was. In onzen ſtyl zouden wy zeggen: en zeker! wel mogt Kajaphas zoo ſpreeken! Want Jeſus is met de daad, voor 't Joodſche Volk, geſtorven; en dit niet alleen, maar door zyn dood heeft hy ook de verſtrooide kinderen Gods tot één vergaderd.

Wie nu zyn hier de verſtrooide kinderen Gods? Toen Johannes dit ſchreef, zag hy van het Ryk van Kristus meer, dan de andere Diſcipelen des Heilands, die destyds waarſchynlyk meest allen reeds overleeden waaren, hadden kunnen zien. Althans hy had de kinderen Gods uit de Heidenen, die over al verſtrooid, of verſpreid leefden, toen waarſchynlyk voor oogen; en die allen had Jeſus door zyn dood, en onder zyn beſtier, ook zelfs met het Joodſche Volk, tot één vergaderd, in eene Gemeente by één gevoegd. Indien men de Apostoliſche ſchriften, die niet veel vroeger dan dit Evangelie zullen geſchreeven zyn, met opmerking leest, zal men duidelyk zien, dat de Heilige Mannen van dien tyd waarlyk zoo dagten, dat's Heilands dood, en bepaaldelyk zyn kruisdood het waare middel der vereeniging van alle volken der aarde geweest is. Zoo dagt ook Johannes hier; doch dat Kristus daar toe een Zoenoffer zou geworden zyn, in dien zin waar naar hier gevraagd wordt, kan, myns' oordeels, daarin niet gevonden worden.

De Evangelist Lukas heeft in een tweede boek ge-

 naamd

naamd Handelingen der Apostelen de Evangelifche gefchiedenis vervolgd, en verhaald, hoe de Apostelen in veele landen, en aan allerlei Menfchen, Jooden en Heidenen gepredikt hebben, om hen tot geloof en gehoorzaamheid aan den eenigen Zaligmaker Jefus Kristus overtehaalen. Alle deze menfchen, de Heidenen zoo wel als de Jooden, wisten zeer wel, wat Zoenoffer was, en tot welk een einde hetzelve aan de Goden, of naar de Joodfche denkwyze aan den hoogen God geofferd wierd. Indien dan de Apostelen den dood van Kristus hadden aangemerkt, als een Zoenoffer, waar door hy de beledigde, en vertoornde Godheid verzoend, en zodanig voldaan had, dat de menfchen daar door bevryd waren, van de goddelyke wraak, en rechtvaardig verdiende ftraf; immers die genen, welke in dit Zoenoffer geloofden, en het zelve voor zich overnaamen; — indien, zeg ik, de Evangelie predikers in dit begrip geftaan hadden, zoo mag men billyk verwachten, dat zy dezen Jefus den Jooden en Heidenen aanpredikende, hun ook hier van bericht zullen gegeeven hebben, met verzekering, dat deze Jefus het waare en eenige Zoenoffer was, waar door voor alle hunne zonden, zoo voorledene, als tegenwoordige en toekomende, was betaald.

Edoch, wanneer men nu de redenvoeringen, welke Lukas ons uit den mond der Apostelen verhaald heeft, een voor een naleest, dan bevindt men, dat

zy

zy van dit denkbeeld, 't welk allen menſchen zoo verſtaanbaar zou geweest zyn, nooit het allerminſte gebruik gemaakt hebben. Petrus verweet den Jooden wel, Hand. 2 vs 23, dat zy Jeſus den Nazarener, dien God hun gezonden had, door de handen der onrechtvaardigen aan 't Kruis gehecht en gedood hadden; Hy vermaant hen wel vs 38, zich te bekeeren en gedoopt te worden, tot vergeeving van zonden; doch hy geeft zelfs den minſten wenk niet, dat zy dezen Jeſus, als een ſchuld betaalend Zoenoffer moesten aanmerken, 't welk hunne oude Zoenoffers verving, die ſlechts ſchaduwend geweest waren, waar van Kristus het lichaam was.

Even min vinden we dit Hand. 3, waar hy den Jooden hunnen onverantwoordelyken Mesſiasmoord nogmaal onder het oog brengt, hen vs 19—26 tot berouw, bekeering, en verbetering des levens vermaanende, doch, geen 't minſte denkbeeld van een Zoenoffer toonende. Voor den Joodſchen Raad predikt hy Hand. 5 dezelfde waarheid, verzekerende vs 30—32, dat God Jeſus had opgewekt, om Israel te geeven, bekeering en vergeeving der zonden. Geen ſchaduw ziet gy van een voor den zondaar in plaats geſteld Zoenoffer, 't welk anders, by de Jooden, aan dit denkbeeld gewoon, zoo zeer zou te pas gekomen zyn.

Zelfs ook onder de Heidenen predikte hy niet anders. Als hy Hand. 10. door Kornelius van Joppe

 ont-

ontboden was. vs 33. om van hem te hooren, al 't geen hem van God bevolen was; toen verhaalde hy niet, dat God Jesus tot een Zoenoffer voor de zonde gesteld, of als zodaanig aangenomen had, het welk Kornelius en de zynen zeer wel verstaan zouden hebben, en zeer veel nadruk aan Petrus redenvoering zou hebben gegeeven; maar God heeft ons gebooden, zegt hy vs 42, 43. den Volke te prediken en te betuigen, dat hy is de gene, die van God verordineerd is, tot een rechter van leevenden en dooden. Deezen geeven getuigenis alle de Propheeten, dat een iegelyk die in hem gelooft, vergeeving van zonden ontvangen zal door zynen naam.

Leest men het onderwys, 't welk Paulus aan Jooden en Heidenen gaf, men zal al het zelfde vinden. Hand. 13 vs 26—39. doet hy den Jooden het oude verwyt, van den dood van Kristus, op de onrechtvaardigste wyze veroorzaakt te hebben, met byvoeging echter, dat God hem weder had opgewekt; waarop hy deze aantuiging laat volgen: zoo zy u dan bekend Mannen Broeders, dat door dezen u vergeeving der zonden verkondigt wordt, en dat een iegelyk die gelooft, door dezen van allen gerechtvaardigd wordt, waar van gy niet kondet gerechtvaardigt worden door de Wet van Moses. Welk eene schoone geleegenheid had Paulus hier niet, om te leeren, dat Jesus Christus het waare en tegenbeeldige Zoenoffer was, alle de Zoenoffers van Moses Wet over-

overtreffende, vervullende, affchaffende enz. - Maar geen fchyn van dat alles gaf hy daar van; 't welk onbegrypelyk moet voorkoomen, indien hy op die wyze over Jefus lyden en dood gedacht had.

Om kort te gaan: Men leeze zyne Redenvoering te Athene gehouden Hand 17. als mede zyne aandoenelyke betuiging aan de Gemeenten van klein Afie, Hand. 20 vs 20—27. ook nog zyne Redevoeringen voor Felix en Drufilla, Hand. 24 vs 25. en voor Festus en Agrippa, Hand. 26 vs 16—18. en men zal niets anders vinden, dan eene vermaaning tot geloof en bekeering, als den inhoud van den ganfchen raad Gods, zonder dat 'er zelfs een wenk gegeeven wordt, dat Jefus dood tot dat einde, als een Zoenoffer moest worden aangemerkt. Trouwens dit was hem, door zynen Meester ook niet in last gegeeven, toen die hem tot den Apostel der Heidenen aanftelde, waarop men die aanftelling Hand. 9. kan naleezen; en waar van hy in de laatst aangehaalde plaats Hand. 26. bericht, dat de Heere tot hem zeide: Ik zende u nu tot de Heidenen, om hunne oogen te openen, en hen te bekeeren van de duisternis tot het licht, en van de macht des Satans tot God, op dat zy vergeeving der zonden ontfangen, en een erfdeel onder de geheiligden door het geloof in my.

Geen fchaduw van gedagte is 'er immers in dit alles, dat de Apostelen den dood van Kristus aange-

gemerkt of gepredikt hebben als een Schuld- of Zondoffer, waar door God moest verzoend of voor de zonde geboet worden. Maar zoo ver als de Apostolische geschiedenis reikt, blykt uit alle de Leerredenen eenpaarig, dat de eenige waare inhoud der Apostolische prediking is geweest, dat de menschen zich van de zonden moesten bekeeren, volgens den wil van God, en van zynen Zoon, Jesus Kristus, die daar over eens zou oordeelen; met belofte echter, dat aan een iegelyk die in dezen Jesus geloofde, hem gehoorzaamde, en hem navolgde, alle vorige zonden, en overblyvende struikelingen zouden vergeeven en genadig kwytgescholden worden. Dit nu vinden wy niet slechts hier of daar, in eene enkelde uitdrukking, maar alles wat Jesus zelve, of zyne gezanten, tot aan het einde der Apostolische Geschiedenis gepredikt hebben, stemt hier in overeen, zonder zelfs de minste aanduiding, dat men Jesus dood, als een Zoenoffer, aantemerken had.

Doch zou men dan mogelyk dat denkbeeld in de Apostolische Brieven vinden? Hebben misschien die heilige Mannen dit onderwys voor het allerlaatste bewaard, en alzoo in hunne schriften geleerd, 't geen men noch in de prediking van hunnen Meester, noch in hun eigen mondeling onderricht vinden kan? Wat daar van zy, dient hier ook nog onderzocht te worden?

Apostel Paulus in zynen brief aan de Romeinen ge-

getoond hebbende, Rom. 3 vs 20, dat noch Heiden, noch Jood, of, dat geen Vleesch uit de werken der wet kon gerechtvaardigd worden, om dat elk uit zyne wet niets, dan eene overtuiging van zonde leeren kon, verzekert daar en tegen vs 24. dat men om niet gerechtvaardigd wordt, door de verlossing die in Kristus Jesus is. En hoe dit geschiedt verklaart hy vs 25, 26. aldus: Dat God, door het geloof, dat is door de prediking van het geloof, of des Evangeliums, dezen Kristus Jesus in zyn bloed voorstelt als een verzoendekzel. Dit nu doet God, ter betooning van zyne rechtvaardigheid, dat is van die rechtvaardigheid, die vs 21 en 22 beschreeven is; als komende tot allen en over allen die gelooven, waar uit blykt, dat Paulus dit woord hier gebruikt als de benaaming van Gods rechtvaardiging, of vryspreekende genade; gelyk wy dit ook hier, en vs 25 en 26. bevestigd zien; daar hy de betooning van Gods rechtvaardigheid verklaart, door de vergeeving der zonden, zoo die te vooren onder de verdraagzaamheid Gods bedreeven waaren, als die nog in den tegenwoordigen tyd geschiedden, op dat hy, zoo doende, rechtvaardig, dat is, volgens den Hebreeuwschen styl, goedig en barmhartig zy, rechtvaardigende den geenen die uit het geloove Jesu is.

Dat ik hier van een Verzoendekzel gewaage, geschiedt, om dat het woord, 't welk Paulus gebruikt, niet anders kan noch mag vertaald worden, gelyk

Luther het daarom ook door eene genadestoel overzette. In allen gevalle, men zal niet kunnen voorwenden, dat ik hier mede het bewys zoek te ontwyken, 't welk men mogelyk in deze plaats zou meenen te vinden, om den dood onzes Zaligmakers als een Zoenoffer te beschouwen. Het is toch uit deze Vertaling blykbaar, dat Paulus hier eene zinspeling maakt, op het gouden Zoendekzel, 't welk in 't Joodsche Heiligdom op de Bondkist lag, en op den grooten Verzoendag met bloed besprengd wierd, ten teken, dat God zich met Israel verzoend hield, en dat alle zonden hier mede uitgewischt waaren.

Paulus dan, hierop zinspeelende, leert, dat de allerbarmhartigste God, gelyk hy eertyds aan Israel een bloedig Zoendeksel vertoonde, ten bewyze van de vergeeving hunner zonden, hy nu alzoo zynen bloedigen, en gekruisten Zoon, aan al de waereld doet aankondigen, op dat een iegelyk, die in hem geloofde, niet verlooren ginge, maar eene genadige rechtvaardiging verkrygen zoude.

Dat nu zulk eene loutere zinspeeling, afgeleid uit denkbeelden van dien tyd, genoegzaam zyn zou, om te denken, dat Paulus des Heilands dood als een Zoenoffer zou hebben beschouwd, zonder dat dit van elders klaarlyk blykt, kan ik, onder verbetering, niet nalaaten te ontkennen; vooral, daar ik zie, dat hy Hoofd. 4. over de toerekening des geloofs

re-

redeneerende, vs 25 toont, dat hy hier over, op die wyze niet dagt, schryvende, dat men, ten dien einde moet gelooven in God, die onzen Heer Jesus uit den doode heeft opgewekt, die is overgeleverd om, dat is ter oorzaake van onze zonden, en opgewekt om, ter oorzaake van onze rechtvaardigmaking; welke beschryving zoo juist en eenvoudig overeenkomt, met Gods liefderyk oogmerk, in het zenden van zynen Zoon, en met het geen de geschiedenis ons van Jesus leven, dood, en verheerlyking verhaalt, dat ik niet uitdenken kan, op welken grond men het denkbeeld van een schuldbetaalend Zoenoffer hier zoude kunnen te pas brengen.

Dat ook zulke zinspeelingen op de bloedige eeremonien, die oudstyds in den Joodschen offerdienst plaats hadden, den Apostelen naar tydsgeleegenheid eigen waren, ziet men onder anderen, in de schriften van Petrus en Johannes; de eerste spreekt 1 Petr. 1 vs. 2. van de besprenging des bloeds van Jesus Kristus; en de andere schryft 1 Joh. 1 vs 7. het bloed van Jesus Kristus, Gods Zoon, reinigt ons van alle zonden.

Ik denk niet, dat iemand beweeren zal, dat wy hier by de benaaming van Kristus bloed alleen aan zyn eigenlyk bloed moeten denken, gelyk men doet, als wy leezen, dat uit zyne wonde aan het Kruis bloed en water vloeide; want deze Apostelen zien met dit woord

klaarlyk op alles, wat Kristus voor ons gedaan, en tot den bloede toe geleden heeft, 't welk Paulus beschreef als eene gehoorzaamheid tot den dood, ja tot den Kruisdood toe. En met dit bloed besprengt en gereinigd te worden van de zonden, is wel eene zinspeeling op iets, dat wy nooit gezien hebben, doch 't welk de Jooden dagelyks voor oogen hadden; maar de zaakelyke zin is geene andere, dan gemeenschap te verkrygen aan, en te oeffenen met de volmaakte gehoorzaamheid, welke Kristus aan God zynen Vader, tot den bloede toe bewezen heeft. Trouwens Petrus zelve toont, dat hy dit zoo verstond, als hy zegt, dat de geloovigen gekomen waren, tot de gehoorzaamheid en besprenging van Jesus bloed. Ook is Johannes niet anders te verstaan, schryvende dat Jesus bloed hen reinigde van alle zonden, dat is, van het doen der zonden, en dus ook van derzelver gevolgen; want dat is eigentlyk de reinigmaaking onzer zonden, welke men door het geloof in Jesus Kristus verkrygt.

Wat nu het denkbeeld van verzoening betreft, het welk niet laaten kan by ons op te komen, als men van het Verzoendeksel hoort spreeken, zoo blykt het uit de doorgaande styl der heilige schryvers des N. T. dat zy daar door verstonden, niet dat God met den zondaar, maar dat de zondaar met God verzoend was. Paulus schryft wel Rom. 5 vs 10. Indien wy vyanden zynde, met God verzoend

zyn

zyn door den dood zyns Zoons, en vs 11. Wy roemen in God door onzen Heere Jefus Kristus, door welken wy nu de verzoening gekreegen hebben. Doch nooit leezen wy, dat God, vyand zynde, met ons verzoend is door Kristus dood. Men leze ook 2 Kor. 5 vs 18—21. Alles is uit God, die ons met zich zelven verzoend heeft door Jefus Kristus; — Want God was in Kristus de waereld met zich zelven verzoenende, haar haare zonden niet toerekenende, en heeft het woord der verzoening in ons gelegd. — Zoo bidden wy u dan van Kristus wege, laat u met God verzoenen. Hier immers wordt niet geleerd, dat God, door Kristus, van een vyand, tot een verzoenden vriend gemaakt is; maar het zyn de zondaaren, die vyanden Gods waaren, door de booze werken; en die door Kristus tot zyne vrienden gemaakt zyn, om voortaan Gode welbehaagelyk te wandelen; of zoo als het elders heet, om zich een eigen Volk te reinigen, yverig in goede werken. Zelfs noemde Paulus Rom. 11. vs 15. de verwerping der Jooden, de verzoening der waereld; waar uit men over dezen ftyl van fpreeken oordeelen kan. Want waarlyk de verwerping der Jooden was geen Zoenoffer, om God tot een vriend van de waereld te maaken; maar zy had aanleiding gegeeven, dat de waereld, dat is, de menfchen in 't algemeen, met God verzoend, en zyne vrienden geworden waaren.

Ik weet wel, dat men in den eerften brief van Johannes Hoofdft. 2 vs 1 en 2. in de Gereformeerde en Lutherfche overzetting leest: indien iemand gezondigd heeft, wy hebben een voorfpraak by den Vader, Jefus Kristus den rechtvaardigen, en hy is eene verzoening voor onze zonden, en niet alleen voor de onze maar ook voor [de zonden] der geheele waereld. En noch eens, Hoofdft. 4 vs 10. Hier in is de liefde, niet dat wy God lief gehad hebben, maar dat hy ons lief heeft gehad, en zynen Zoon gezonden [tot] een verzoening voor onze zonden.

Doch men gelieve optemerken, dat het woord, 't welk hier verzoening is vertaald, een geheel ander woord is, dan 't geen Paulus in de hier boven aangehaalde plaatfen gebruikt; en dat het voorts in 't N. T. nergens meer voorkomt. Dat men nu in de beide Proteftantfche Overzettingen goedgevonden heeft, Johannes woord ιλασμος eveneens te vertaalen als het καταλλαγη van Paulus, is wel waar, doch dit maakt niet, dat men het zou moeten goedkeuren, aangezien deze vertaaling zeer kennelyk ongegrond is. Paulus woord, ja, betekent eene verzoening, dat is, eene daad, waar door iemand, die vyand was, tot vriend gemaakt wordt. Maar Johannes woord betekent dat geene, 't welk de Vulgata en Beza in 't latyn volmaakt wel uitdrukken, door *propitiatio*. Nu wil het ongeluk, dat ik, in myne moedertaal geen woord kan vinden, waar mede ik ιλασμος,

of

of *propitiatio* vertaalen kan; zoo dat ik genoodzaakt ben, eene omſchryving te gebruiken, om het waare denkbeeld dezer woorden uittedrukken; zynde eigenlyk: iemand gunſtig maaken; indien ik ſchryven mocht *gunstverwekking* of *gunstverzorging*, zou ik denken, dat ik het wel genoeg uitdrukte; want het duidt eigenlyk aan, eene daad, waar door iemand ter gunſte of tot goedwilligheid jegens een ander bewogen wordt. Nu komt wel, in geval van vyandſchap, eene verzoening te pas, welk woord Paulus gebruikt; maar 'er behoeft juist geen vyandſchap plaats te hebben, om iemand ter gunste van een anderen te beweegen. Want men kan immers iemand, die eenen anderen reeds gunſtig is, beweegen, om hem noch gunſtiger te worden, en hem noch meer weldaaden te bewyzen?

Zoo ſtaat de zaak, welke alle Taalkenners zullen toeſtemmen; doch wat zegt nu Johannes tot zyne Tydgenooten? Indien iemand gezondigd heeft, wy hebben een voorſpraak by den Vader, dit is reeds het zelfde denkbeeld; Kristus is onze voorſpraak, en dat niet vruchteloos, want hy is ons een daadelyke gunstbezorger, (περὶ) voor en van wegen onze zonden, te weten, om den Vader te beweegen, dat hy ons niet naar onze zonden doe, en zoo is hy ook (περὶ) voor en van wegen de zonden van de geheele waereld. Noch ſterker ſteekt dit denkbeeld door in de andere plaats, hoofdſt. 4 vs 10. Hier in is

 de

de liefde, niet dat wy God lief gehad hebben, want wy waaren zyne vyanden; maar dat hy ons lief gehad heeft, zoo dat hy onze vyand niet was; en dat hy zynen Zoon gezonden heeft, om een gunstbezorger om een voorspraak te weezen (περι) voor, van wegen, en ter oorzaake van onze zonden.

In dit alles is dus geen 't minste bewys, dat de heilige Schryvers onzen Heere Jesus Kristus aangemerkt of voorgedraagen hebben als een Zoenoffer, waar door onze schuld aan God is betaald geworden.

Wat nu nog eenige andere uitdrukkingen, en zinspeelingen betreft, welke wy in de schriften der Apostelen ontmoeten; — indien wy de gebeurde zaaken, te vooren opgegeeven in 't oog houden, welke zekerlyk door een enkel woord, of figuurlyke spreekwys van geen andere natuur kunnen gemaakt worden, dan zy waarlyk waren; — zoo zullen wy ook daar in den minsten grond niet vinden, om den dood van onzen gezegenden Zaligmaker als een eigenlyk Schuldoffer aantemerken. Doch laaten wy overweegen hoe de de Apostelen daar over spreeken.

Paulus Rom. 4. van Abrahams geloof spreekende, en gezegd hebbende, dat het hem tot rechtvaardiging was toegerekend, gaat dan vs 23—25. aldus voort: Nu is 't niet alleen (δια) om zynent wille geschreeven, — maar ook (δια) om onzent wille, welken het zal toegerekend worden [namelyk] den geenen, die gelooven in Hem, die onzen Heer Jesus uit den doo-

de-

de heeft opgewekt, welke overgeleverd is (δια) om den wille van onze zonden, en opgewekt (δια) om den wille van onze rechtvaardigmaking. Men ziet, dat het woordje δια hier viermaalen in dezelfde betekenis voorkomt; als mede, dat de laatste woorden een kort begrip zyn, van des Heilands geheelen levensloop, zoo als ik dien te vooren uit de Evangelien vermeld heb; als waar uit klaarlyk blykt, dat alles wat Jesus gedaan, en geleden heeft, alzoo geschied is, om den wil en ter oorzaake van onze zonden, op dat hy ons daar van zou verlossen, en dat hy verheerlykt is, om den wil, en ter oorzaake, van ons die verlossing daadelyk deelachtig te maaken. Het zelfde woordje gebruikt deze Apostel ook 1 Kor. 8 vs 10, 11, waar hy tot bescheidenheid vermaanende, in het eeten van vleesch, vraagt: zal de Broeder die zwak is, door uwe kennis verlooren gaan, (δια) om wiens wil Kristus gestorven is. Men vergelyke dit met Rom. 14 vs 15. waar Paulus van dezelfde zaak spreekende, aldus redeneert: Indien uw Broeder (δια) om den wille der spyze bedroefd wordt, zoo wandelt gy niet meer naar de liefde; en verderft dien niet met uwe spyze, (ὑπερ) voor welken Kristus gestorven is. Wanneer men nu deeze twee plaatsen met malkander vergelykt, ziet men overtuigend, dat Paulus aan de woorden, ὑπερ ὁυ voor welken, en δι ὁν om wiens wille, hetzelfde denkbeeld gehecht heeft; en dat men dus niet bewyzen kan,

dat

dat het woordje ὑπὲρ voor, in den zin van een Zoenoffer moet verſtaan worden, 't welk voor en in de plaats der overtreeders zou zyn aangebracht; nademaal desſelfs verwisſeling met διὰ om den wille, kennelyk toont, dat Paulus eigenlyk wilde zeggen, dat de Heer Jeſus Kristus is overgeleverd, dat hy is opgewekt, dat hy is geſtorven; — in 't kort, dat hy alles wat hem is overgekomen, van zyne kribbe afaan, tot aan zyne verhooging aan Gods rechte hand toe, ondergaan en verworven heeft, ten voordeele en ter zaligheid van de geenen, die in hem gelooven. Dit nu komt volmaakt over een, met het geen wy uit de Evangelien van 's Heilands leeven en lotgevallen weeten, waar op de Apostel hier buiten twyffel het oog had; doch daar is geen de minſte aanleiding om aan een eigenlyk Zoenoffer te denken; welk denkbeeld ook onbeſtaanbaar is met Paulus verzekering, dat Jeſus is opgewekt om onze rechtvaardigmaaking; — en dat een Broeder zou kunnen verdorven worden, en verlooren gaan, voor wien Kristus als een Zoenoffer geſtorven is.

Verwisſelde Paulus aldus het woordje ὑπὲρ met διὰ, Petrus verwisſelt het met περὶ 1 Petr. 3 vs 18. Kristus heeft eens περὶ voor de zonden geleeden, hy rechtvaardige ὑπὲρ voor ons onrechtvaardigen, op dat hy ons tot God zou brengen. De verwisſeling deezer twee woordjes is van denzelfden aart als Paulus verwisſeling van ὑπὲρ met διὰ. En ten bewyze hoe wei-

nig

nig men zig op het woordje ὑπερ gronden kan, leeze men Phil. 1 vs 29. Het is u uit genade gegeeven (το ὑπερ χρισυ) in de zaake Kristi, niet alleen in hem te gelooven, maar ook (ὑπερ) voor hem te lyden. Zou het den geloovigen ook voor en in de plaats van Kristus opgelegd zyn, om voor hem, en in zyne plaats te lyden? of zouden zy ook voor en in de plaats van Gods Koningryk moeten lyden, om dat Paulus 2 Theſſ. 1 vs 5 ſchryft, dat zy ὑπερ voor het zelve leden?

Dat wy 2 Kor. 5 vs 15. op dezelfde wyze te verſtaan hebben, zal uit Paulus geheele redeneering, daar ter plaatſe blyken. Is het niet een algemeen erkende grondregel; indien één ὑπερ voor allen geſtorven is, dat dan allen geſtorven zyn? Paulus althans redeneert naar dezen grondregel over 't geen Kristus gedaan heeft aldus: en hy is (ὑπερ) voor allen geſtorven. Zal dit kunnen betekenen, dat Kristus als een Zoenoffer, den dood in de plaats van allen ondergaan heeft, op dat, gelyk oudstyds het geval by de Zoenoffers was, alle van den dood zouden bevryd worden? Ik kan niet denken, dat iemand dit alzoo zoude willen opvatten, daar de Apostel dit volſtrekt tegenſpreekt, als hy een geheel ander oogmerk opgeeft, waarom Jeſus voor allen geſtorven is, naamelyk: op dat de genen die leeven, niet meer haar zelven zouden leeven, maar dien, die (ὑπερ) voor haar geſtorven en opgewekt is. Naar Paulus meening, was derhal-

 ven,

ven, 's Heilands oogmerk, zoo in zyn dood, als in zyne opſtanding, den menſchen nuttig en voordeelig te zyn, tot eene verbeterde, deugdzaamer, heiliger leevenswys, in geloof en gehoorzaamheid aan hem; en zoo min als hy voor hun, en in hunne plaats geſtorven was, op dat zy niet ſterven zouden, noch minder, was hy voor hun, en in hunne plaats opgegewekt, op dat zy niet opgewekt zouden worden. Men vergelyke hier meede 1 Theſſ. 5 vs 10. Die (ὑπὲρ) voor ons geſtorven is, op dat wy, 't zy wy waaken, 't zy wy ſlaapen, te zamen met hem leeven zouden.

Men ziet uit dit een en ander, met hoe weinig grond men uit het woordje *ὑπὲρ*, 't welk in even zoo veele en zoo verſchillende betekenisſen gebruikt wordt, als ons nederduitsch woordje *voor*, kan redeneeren, om zich den Zaligmaaker als een Zoenoffer voorteſtellen; en dat het in geenen anderen, dan den gezegden zin te verſtaan is, als Paulus Rom. 5 vs 6—10. ſchryft, dat Kristus te zyner tyd voor de godloozen geſtorven is. Onder de menſchen zal het naauwlyks gebeuren, dat iemand voor eenen rechtvaardigen zal willen ſterven, voor den goeden echter zal misſchien, daar toe, nog iemand gevonden worden, maar hoe groot is dan niet de liefde Gods, die gemaakt heeft, dat Kristus voor ons (Paulus ſpreekt van zich en zyne Tydgenooten) geſtorven is, als wy nog zondaars waren. Het nuttig en heilzaam gevolg

daar-

daarvan, geeft hy aldus op: niet, dat wy nu niet behoeven te sterven; maar dat wy nu van onze voorige zonden gerechtvaardigd, en vry geworden zynde, (*v*) door zyn bloed, door zyne gehoorzaamheid tot den dood, door hem behouden zouden worden van den toorn, of van de door ons verdiende straf. De billykheid en ontwyffelbaarheid van dit gevolg nu blykt hier uit: want indien wy, vyanden zynde, (gelyk het geval van Jooden en Heidenen was) met God verzoend, en als Kristenen, zyne vrienden geworden zyn, zoo moet noch veel meer volgen, dat wy verzoend, en vrienden Gods geworden zynde, zullen behouden, en van den toorn bevryd worden, (*v*) door zyn leeven, en zyne verhooging in Heerlykheid, waar in het hem aan geen macht ontbreekt.

Men vergelyke dit, niet met een vooraf aangenoomen denkbeeld van een Zoenoffer, 't welk nergens voorkomt, maar met de geschiedenis van 's Heilands leven, dood, en verheerlyking, welke zeker en ontwyfelbaar is, en men zal Paulus juist verstaan, zoo als ik gezegd heb, en in kracht begrypen, hoe hy daarop zeggen kon, vs 11. Wy roemen in God, door onzen Heere Jesus Kristus, door welken wy nu de verzoening gekreegen hebben, door hem tot geloof en gehoorzaamheid zynde bekeerd geworden. Dat ook deze verzoening met God, dat is, eene oprechte bekeering, om voortaan Gode welbehaagelyk te wandelen, het waare oog-

merk van alle Jesus verrigtingen geweest is, zegt dezelfde Apostel Rom. 14 vs 9 met deze duidelyke woorden: daar toe is Kristus ook gestorven, en opgestaan, en wederleevendig geworden, op dat hy beide over dooden en leevenden heerschen zoude, of behoorde optestaan en wederleevendig te worden, ook tot het denkbeeld van een Zoenoffer? Met geene moogelykheid kunnen immers deeze dingen saamen gaan.

Vestigt men de aandacht op die plaatsen, waar 't geen Kristus gedaan heeft, voorkomt als eene gifte, of overgeeving van zich zelven, voor de zonden, of voor de menschen, men zal 'er niets anders uit kunnen afleiden, dan zyn liefderyk oogmerk, om der menschen heil en voordeel te bevoorderen. Gal. 1 vs 4. schryft Paulus: Kristus heeft hemzelven gegeeven (ὑπὲρ) voor onze zonden. Waartoe? Om voor dezelve een Zoenoffer te zyn? Neen! Hy heeft naar Paulus eigene verklaaring dit gedaan, op dat hy ons, (te weeten Paulus en zyne Tydgenooten) trekken zoude uit deeze tegenwoordige booze weereld, naar den wille Gods onzes Vaders. Dit zelfde oogmerk van Kristus, om eene zedelyke verbetering door zich voor de menschen overtegeeven, by hen uittewerken, beschryft dezelfde Apostel nog breeder Eph. 5 vs 25—27. Gy Mannen hebt uwe eigene Vrouwen lief, gelyk Kristus de Gemeente lief gehad heeft, en

en zich zelven ὑπὲρ voor haar heeft overgegeeven. Wat nu bedoelde de Heiland hier in? Was het ook, om zich voor en in de plaats van die Gemeente tot een schuld betaalend Zoenoffer te stellen? Geen woord gewaagt de Apostel daar van, geevende een geheel ander, en wel dat zelfde oogmerk op, dat wy meermaalen gezien hebben, en byna overal voorkomt: op dat hy ze heiligen zoude, haar reinigende, dat is, door haar te reinigen, met het bad des waters, door het woord, op dat hy haar zich zou heerlyk daarstellen, eene Gemeente, die geen vlek of rimpel heeft, of iet dergelyks; maar op dat zy zou heilig zyn en onberispelyk. Van 't zelfde denkbeeld was Petrus immers ook, in de hier vooren aangehaalde plaats 1 Petr. 3 vs 18. En als Paulus schryft 1 Kor. 6 vs 20. Gy zyt diere gekocht, zoo verheerlykt dan God in uw Lichaam en in uwen Geest, welke Godes zyn; dan leert hy wel 't zelfde, dat hy elders zeide, dat Kristus zyne Gemeente gekocht heeft, met zyn eigen bloed, hebbende zich daarom voor haar overgegeeven, zoo als hy Eph. 5. schreef vergel. Eph. 1 vs 20—23. en Phil. 2 vs 6—11. — Doch met welk oogmerk heeft de Heer deze Gemeente zoo dier gekocht? Juist met dit zelfde te vooren beschreeven oogmerk, op dat zy God in ziel en lichaam verheerlyken zoude, te weeten door eenen heiligen wandel.

Eindelyk dien ik ook nog te ſpreeken van de verloſſing, welke, volgens de Apostoliſche leer, door onzen Heer en Heiland, aan de menſchen is aangebracht; en welke niet altyd in één hetzelfde denkbeeld word voorgeſteld.

Gal. 3 vs 13. ſpreekt Paulus van der Jooden verloſſing uit den dienst en dienstbaarheid van hunne vloekende Wet, waar toe eigentlyk de Kruisdood gediend heeft; welk laatſte nader opgehelderd wordt *Koloſſ.* 2 vs 12—15 waar die Apostel deeze zaak aldus in 't breede verhaalt: God heeft Kristus uit den doode opgewekt; en hy heeft u, als gy dood waart in de misdaaden, en de voorhuid uwes vleeſches, mede leevendig gemaakt met hem, alle uwe misdaaden u vergeevende, uitgewischt hebbende, het handſchrift, dat tegen ons was in inzettingen beſtaande, 't welk eenigerwyze ons tegen was, en heeft het zelve uit het midden wechgenomen, hetzelve aan 't Kruis genageld hebbende enz. Dat u dan niemand *oordeele vs* 16, in ſpys of in drank, enz. Men zie de verklaaring van Paulus Brief aan de Galaten, van den Eerw. Bosveld, by Hoofdſt. 3 vs 13. Dezelfde vrucht van Kristus Kruisdood, namelyk de verloſſing van de Moſaïſche wet, geeft dezelfde Apostel op, Eph. 2 vs 11—17. waar hy hun die Heidenen, en van God verwyderd geweest waaren aanzegt: dat zy nu, in Kristus Jeſus naby geworden waren, door het bloed van Kristus.

tus. Hoe nu kwam die naby brenging der Heidenen uit Kristus bloed voort? Was dit, om dat het was een bloed des Zoenoffers, 't welk tot betaaling voor hunne fchulden geplengd was? Zoo min als ergens elders vinden wy dit denkbeeld hier. Maar dit hing aldus aan een: dat Kristus is onze vrede, (van de Jooden, namelyk, en van de Heidenen) die deze beide tot een gemaakt heeft. En hoe dat? — Den middelmuur des affcheidfels gebrooken hebbende, zoo heeft hy de vyandfchap (tusfchen Jooden en Heidenen) in zyn vleesch te niet gemaakt, [namelyk] de Wet der geboden, in inzettingen beftaande, op dat hy die twee zoude in hem zelven tot éénen nieuwe menfche fcheppen, vrede maakende; en [op dat] hy die beide met God zoude in één lichaam verzoenen, door het Kruis, de vyandfchap (van Jooden en Heidenen) aan hetzelve gedood hebbende, enz.

In dit foort van verlosfing komt dan wel zeker in 't geheel geen Zoenoffer in aanmerking.

Maar wy vinden ook nog in eenige weinige plaatfen van eene andere verlosfing gefproken, te weeten, van eene verlosfing uit de dienstbaarheid en de gevolgen der zonde. Zoo fchryft Paulus Tit. 2 vs 14 dat Kristus zich zelven voor ons gegeeven heeft op dat hy ons zoude verlosfen van alle ongerechtigheid, en zich een eigen volk zoude reinigen, yverig in goede werken. Zoo ook Petrus 1 Petr. 1 vs 18, 19 weetende,

dat

dat gy niet door vergangelyke dingen, zilver of goud verlost zyt uit uwe ydele wandelinge, die u van de Vaderen overgeleverd is, maar door Kristus dierbaar bloed, als van een onbeſtraffelyk en onbevlekt Lam. In denzelfden Brief Hoofdſt. 2 vs 21—24. leezen wy: dat Kristus voor ons geleeden heeft, ons een exempel nalaatende, op dat wy zyne voetſtappen zouden navolgen; — Die zelve onze zonden in zyn lichaam gedraagen heeft op het hout. Ik moet hier wederom zeggen, dat deze vertaaling *gedraagen heeft*, niet beantwoordt aan 't griekſche woord ἀναφέρειν; 't welk Petrus hier gebruikt, zynde alleen aantemerken als een gevolg van de onderſtelling die de Vertaalers aangenoomen hadden, en waar tegen zy niet genoeg op hunne hoede geweest zyn, om die in hunne vertaaling niet te doen invloeyen. De waare en eenige betekenis van dit woord, is optillen opheffen, en voorts alles wat onder dit denkbeeld kan gebracht worden. Ook heeft de Nederlandſche overzetting dit woord nergens elders door draagen vertaald; maar door op een Berg brengen, Matth. 17 vs 1. of door opneemen Luk. 24 vs 51. of door opofferen, noch in dit zelfde Hoodſt. van Petrus vs 5 om dat namelyk de offers op de Altaar opgetild wierden; waarom de beroemde Doctor Luther ook aldus heeft overgezet: die onze zonden zelve geofferd heeft aan zynen lichaame. In den Brief aan de Hebreen, Hoofdſt. 9 vs 28 vertaalen de Neder-

derlanders dit woord door wechneemen. Kristus is eenmaal geofferd, om veeler zonden wech te neemen. Ik besluit dan, dat het ongegrond is, als men het wil doen voorkoomen, dat Petrus zoude geleerd hebben, dat Kristus der menschen zonden, als een Zoenoffer zou gedraagen, en de straf der zonden aan het Kruis zou ondergaan hebben, daar hy duidelyk wil zeggen, dat Kristus onze zonden, dat is: niet de straf, zoo als men dan ook al aanneemt, maar het zondigen zelfs wechgenoomen, opgeheeven, of getild heeft, in of door zyn lichaam op het Kruishout te doen opheffen; hy heeft ze in zyn lichaam als mede opgetild, en alzoo wechgenomen. En wat men hier ook tegen zou mogen willen inbrengen, die deeze geheele zinsnyding van Petrus leest, moet overtuigd worden, dat het gezegde 's Mans meening waarlyk en te recht uitdrukt. Want aldus is dit zeggen een klemmend bewys van de verplichting, om den Heere Jesus in heiligheid, deugd en lydzaamheid natevolgen, 't welk Petrus eigenlyk bedoelde; en 't gevolg dat hy zelve daar uit afleidt, bewyst dit onweedersspreekelyk. Die zelve onze zonden in zyn lichaam [van ons] op het hout heeft op of wechgenoomen; waartoe? om voor dezelven als een Zoenoffer te boeten? geenzins! maar op dat wy der zonden afgestorven zynde, der gerechtigheid leeven zouden. En als hy dan daar nog, ten verdere bewyze, deze spreuk uit Jesaias byvoegt: door wiens stramen gy geneezen zyt, zoo ziet men

van zelfs, dat hy waarlyk van eene zedelyke geneezing spreekt, t. w. van der zonden-ziekte, welke geneezing hy nu aan Jesus gegeesselde wonden toeschryft, daar hy ze te vooren, als de bedoeling van Jesus Kruisdood aanmerkte; en het gevolg van beide, van het ééne, zoo wel als van het andere was, dat zy, die te vooren waren als dwaalende schaapen, nu bekeerd waren, tot den Herder, en Opziender hunner zielen.

Ziet daar hoe men verlost wordt van den toekomenden Toorn, zoo als Paulus het noemt 1 Thess. 1 vs 10. en hoe men om niet, zonder schuldbetaaling zonder Zoenoffer, louter en geheel om niet, en uit Gods genade, gerechtvaardigd wordt, door de verlossing die in Kristus Jesus is. Aldus hebben wy in hem de verlossing door zyn bloed, [namelyk] de vergeeving der misdaaden naar den rykdom van Gods genade. Eph. 1 vs 7 en Koloss. 1 vs 14. Indien het toch aan Gods genade te danken is, dat Kristus, door zyne leer en gehoorzaam voorbeeld ons van de zonden verlost, zoo is ook de vergeeving der reeds begaane zonden, als daar mede onmiddelyk gepaard gaande, aan dezelfde ontferming van den allergenadigsten God toetefchryven; waarom Paulus deze handelwyze Gods den Kristenen ter naarvolging voorstelt. Eph. 4 vs 32. Maar zyt tegen malkanderen goedertieren, barmhartig, vergeevende malkanderen, gelykerwys ook God in Kristus u lieden vergeeven heeft. Vergel.

Ko-

Kolosſ. 3 vs 13. Komende dit volmaakt over een met het gebed, dat wy naar Jeſus voorſchrift dagelyksch bidden, Matth. 6 vs 12, waar by hy vs 14 en 15 deze verzekering voegt: Want indien gy den menſchen haare misdaaden vergeeft, zoo zal uwe Hemelſche Vader ook u vergeeven; maar indien gy den menſchen haare misdaaden niet vergeeft, zoo zal ook uwe Vader uwe misdaaden niet vergeeven. Tot uitoeffening van welken plicht men toch, voorwaar geen Zoenoffer zal willen vorderen! —

By al 't welk ik nog maar aantemerken heb, dat de Apostelen, volgens het duidelyk beloop hunner woorden, en redeneeringen, bepaaldelyk en alleen met opzicht tot hunne Tydgenooten ſpraken, en veelal, de zonden op het oog hadden, aan welke deze Tydgenooten, voor hunne bekeering tot het Kristendom ſchuldig ſtonden, en waar van zy, by hunne geloovige overkomst, eene genadige vergeeving om niet, ontfangen hadden, op dat zy nu voortaan der gerechtigheid leeven zouden. Men leze Rom. 6 vs 1—13. hier op na, als ook 1 Petr. 4 vs 1—6. waar men deze aanmerking klaarlyk zal bevestigd vinden. Maar ik mag dit denkbeeld, ſchoon zeer belangryk, en van veel invloeds in het verſtaan der Apostoliſche ſchriften, nu niet verder vervolgen.

My zou nu nog overſchieten, den Brief aan de Hebreen, op gelyke wyze nateleezen, als ik de ſchriften der Apostelen gedaan heb, het welk te noodzaake-

kelyker moet voorkoomen, daar dezelve oppervlakkig ingezien wordende, al het geen ik dus verre beweerd heb, fchynt tegen te fpreeken. Doch na dat ik in N°. 2 van de Bibliotheek der Theologifche Letterkunde voor het jaar 1803, geleezen heb „het „ proevend onderzoek naar het geen men te denken „ heeft, aangaande den fchryver en den inhoud van „ 't ftuk, het welk in de verzaameling van de Boe„ken des N. T. dezen naam draagt: de Zendbrief „ Apostels Pauli aan de Hebreën;" zou ik my van deeze moeite geheel kunnen ontflaagen achten. Trouwens dit onderzoek is naar het my voorkomt, zoo voldingend, dat men het gefchil of Paulus, al dan niet de fchryver van dien Brief zy, voor afgedaan houden moet; althans zoo lang tot dat iemand inftaat zal zyn, om met Hisftorifche en oordeelkundige bewyzen, dit onderzoek te wederleggen. Ingevolge waar van dan ook deeze Brief, als geen genoegzaam beweezen Apostolisch of Goddelyk gezach hebbende, in het verklaaren, vooral in het bewyzen van eenig Leerftuk, moet befchouwd worden. De aanmerking toch van den Redacteur van gemelde tydfchrift, blz. 265, dat byaldien Barnabas voor den fchryver moest gehouden worden, het gezag van dezen brief het zelfde zoude blyven, als of Paulus dien gefchreeven had; dewyl hunne aanftelling tot Apostelen van denzelfden tyd zy volgens Hand. 13. komt my, ten deezen, niets ter zaake doende voor, naar dien de-

de ſchryver van dit onderzoek, zoo weinig grond gevonden had, om dezen Barnabas voor ſchryver te houden, dat hy met Origenes beſluit; wie de ſchryver zy weet God!

Met dit alles denke men niet, dat ik het verbindend gezach van dezen brief betwyffele, om dat hy my in den weg zoude ſtaan, met betrekking, tot het onderwerp 't welk ik dus verre overwoogen heb, namelyk of de dood van onzen Heer Jeſus Kristus aantemerken zy als een ſchuldbetalend Zoenoffer, waar van ik dus verre in de Heilige Schriften niets heb kunnen vinden. Zoo onedelmoedig zoude ik niet gaarne handelen; want, ſchoon al deeze Brief aan de Hebreen geen verbindend of Godlyk gezach moge hebben, zoo ben ik het echter met den waarheid lievenden en ſchranderen ſchryver van het bovengenoemde onderzoek niet minder eens, wanneer hy denzelven houdt voor een zeer voortreffelyk gedenkſtuk en oirconde, 't welk verdient, naast de Heilige Schriften geplaatst te worden: en 't welk van den Apostoliſchen tyd, en dus door een Leerling der Apostelen geſchreeven zynde, ons toch leeren kan, hoedanig men in die eerſte tyden van het Kristendom gedacht en geſprooken hebbe, over de Leerſtukken van het Evangelie.

Maar ik behoeve my ook in de daad van zulk eene kunstgreep niet te bedienen, daar ik my ten volle verzekerd houde, dat de ſchryver van deezen Brief, wie hy dan ook moge geweest zyn, omtrent de dus

de, beschouwd worden. In deeze voorloopige aanmerking ben ik het met dien Geleerden volkoomen eens:

„ Hoe verder de inhoud dezes Brief van onze ze-
„ den en denkwyze verwyderd is, des te meer zwaa-
„ righeden kunnen zich daar by opdoen: doch men
„ kan zich de meesten, door eenige algemeene her-
„ inneringen, verligten, welke ik, hoe bekend zy
„ ook zyn, voor ongeoeffende Lezers, of voor zul-
„ ken, die hier over geene uitvoerige schriften bezit-
„ ten, wil vooraf laaten gaan." En voorts denk ik, met Prof. Morus, aldus;

Het oogmerk van den schryver aan de Hebreen is, zulke Kristenen, als welke te vooren Jooden geweest waren, doch tegenwoordig, wegens hunnen overgang tot het Kristendom; harde verdrukkingen lyden moesten, tot standvastigheid in den Kristelyken Godsdienst aantemoedigen, en te behoeden, van niet wederom tot het Joodendom aftevallen. Daarom houdt hy hun de groote waardigheid voor, van den stichter van deezen Kristelyken Godsdienst, die de Zoon van God is, de Schepper, de Regeerder van de waereld, veel verheevener dan de Engelen, en een Heer van 't gansche menschelyk geslacht. Hier voegt hy by, welke groote voordeelen, zy aan deezen hoogen Godsgezant te danken hebben, en die hoofdzaakelyk begreepen zyn, in eene volkoomen bevryding van de zonde, en derzelver schadelyke gevolgen, door mid-

del van zyne leer, en het voorbeeld dat hy hun, in zyn leeven, lyden, ſterven en verheerlyking heeft willen geeven. Door welke weldaad, zy by het gevoel van hunne zedelyke onvolkoomenheid, zich naar zyn voorbeeld zoekende te verbeteren, vrede met God hebben, en volkoomen ſtaat kunnen maaken, op Gods vaderlyke liefde en ontferming, in de blyde verwachting van eene toekoomende eeuwige gelukzaligheid.

Welk eene verplichting en aanmoediging ſluit dit niet in, om deezen grooten Godsgezant te hooren, ſtandvastig aantehangen, en natevolgen. Den Zoon van God, wie zou dien willen verwerpen? Hoe diende zyne zending, en 't geen hy dienvolgende gedaan, geleeden en verkreegen had, om hen te verbinden tot de hartelykſte en best gemeende dankbaarheid, dat is met andere woorden om Hem navolgende Gode welbehaagelyk te leeven? Hoe groot moest niet de verplichting zyn, by eene Leere te blyven, welke alle deeze zegeningen bekend, en den geloovigen deelachtig maakt? Eene Leer, welker opzettelyke verwerping het verlies van alle deze voordeelen zou na zich ſleepen!

Die Kristenen dan, aan welken deeze Brief geſchreeven is, hadden dus te kiezen, of zy liever hun geloof, en deeze leer, en den Kristelyken Godsdienst wilden opgeeven, alzoo in hun Vaderland leeven,

 hun-

hunne goederen ongestoord genieten, en, ingeval van armoede zich op de ondersteuning hunner Joodschgezinde Medeburgers verlaaten: dan, of zy van alle deeze voordeelen wilden afzien, en al hun heil alleen verwachten van dien God die niet bedriegt en hun wegens hun geloof in, en gehoorzaamheid aan zynen Zoon, eene eeuwige en nimmer eindigende zaligheid beloofde, en toezeide?

Aan deeze denkbeelden houde men zich, zy moogen nu zóó, of anders, zy moogen op deeze of gene wyze uitgedrukt worden; want met welke woorden, zinnebeelden, of allegoriën, deeze zaaken ook worden voorgedraagen, zy veranderen daarom niet van aart en natuur, maar blyven dezelfde, welk begrip aanstonds een groot deel der zwarigheeden wechneemt, die zich anders in het leezen van deezen brief voordoen. Deszelfs inhoud is en blyft altoos dat geene, 't welk in de Evangelien verhaald, en ons reeds in onze eerste jeugd ingeboezemd is, voor zoo ver zich dit onderwys tot de heilige geschiedenis bepaald heeft, en de Brief komt aldus steeds nader aan onze wyze van denken.

Doch het is met dit alles eene duidelyke waarheid, dat deeze denkbeelden, in deezen Brief, byna doorgaans geheel anders uitgedrukt, en voorgedraagen worden, dan onze zeden en gewoonten medebrengen; en de wyze waarop deeze Schryver, zyne

Leer

Leer voordraagt, is hem, in eenige wyzen van voorstelling, byzonder eigen.

De voor de menschen stervende Zoon van God heet, Offer, Altaar, Priester, Borg, Middelaar, Apostel en Hooge Priester onzer Belydenis, Huisbouwer, Overste Leidsman der zaligheid, enz. Het spreekt van zelfs, dat alle zulke benaamingen, niet letterlyk kunnen gemeend zyn, noch zoo moeten opgevat worden. Indien zy in eenen figuurlyken zin verstaan worden, dan kunnen zy alle, hoe zeer van malkander verschillende, door een zeeker derde van vergelyking op den Heere Jesus toegepast, en van hem verklaard worden. Doch als men letterlyk te werk gaat, dan is de Priester het offer niet, noch de Altaar de Hoogepriester, en Kristus is het geen van allen. Het oogmerk en de zalige gevolgen van 's Heilands dood, zoo ten aanzien van hemzelven, als van de geenen die in hem gelooven, heet Gods Verbond, en de Geloovigen zyn Gods Verbondelingen. En zy, die aan Gods beloften in Kristus gedaan, met een vertrouwelyk geloof, en standvastige gehoorzaamheid aankleeven, worden gezegd Gods verbond te houden. Maar die afvallig worden, Kruisigen zich den Zoon van God andermaal, zy vertreeden hem, en achten het Bloed des Verbonds onrein, waar door zy geheiligd waren, en doen den geest der genade smaadheid aan.

De onfeilbaare verzekering van dit Godlyk oogmerk, en de eeuwige voortgang van desfelfs zalige gevolgen, welk denkbeeld zoo troostryk en bemoedigend is, voor allen die op hem vertrouwen, wordt fchilderachtig uitgedrukt, door den verheerlykten Heiland een Eeuwig Priesterdom toe te fchryven, en te verzekeren dat hy volkoomen kan zalig maaken, alzoo hy altoos leeft, om voor hun te bidden.

Zyne heerfchappy over de menfchen, om hen van het geweld of de kracht der zonde voor altoos te verlosfen, begint met zynen ingang in het heiligdom, niet met een vreemd, maar met zyn eigen bloed, na dat hy zich voor ons, aan God opgeofferd heeft, dat is, na dat hy voor, en om onzen't wil Gode ter dood toe is gehoorzaam geweest.

Daar de Kristenen geene van alle die omwegen, in Ceremonien, van Priesteroffer, enz. behoeven te gebruiken, als de Jooden, naar Mosfes Wet noodig hadden, om tot God te naderen, zoo worden zy gezegd, den vryen toegang te hebben tot den Troon der Genade, en het Anker hunner zielen te kunnen hechten, zelfs in het binnenfte des voorhangzels. En een geloovig, godvreezend, deugdzaam gedrag is het offer, dat zy Gode moeten aanbieden, en dat hem welbehaagelyk is.

Uit zulke ftaalen kan men oordeelen over den fchryftrant en denkwyze van dezen fchryver, en hoe

men

men deezen zinnebeeldigen ſtyl moet opvatten, en tot onze wyze van denken en ſpreeken overbrengen. Want deeze voordragt toont wel, een wel doorgedagt begrip van den aart der Evangeliſche huishouding, en van 't geen de Heer Jeſus Kristus, tot derzelver oprichting, en tot zaligheid van allen die hem gehoorzaam zyn en blyven, toegebracht heeft, en noch altoos blyft toebrengen: doch dit alles bekleedt onze geleerde Joodſche Schryver, met Joodſche denkbeelden, en figuuren, die uit het Moſaisch Heiligdom en Priesterſchap ontleend zyn, waar door hy zyne Joodſche Kristenbroeders een verheven, en naar hunne wyze van denken, een verſtaanbaar begrip wilde inboezemen, van de voortreffelykheid van Jeſus en van zyne huishouding, boven alles wat zy in Moſes, en den priesterlyken offerdienst, konden vinden.

Derhalven was in dit voorſtel wel bedoeld, deeze geloovige Kristen Jooden te beweegen, om ſtandvastig by de leer van Kristus te blyven, en niet weder tot den zoo onvolmaakten Joodſchen offerdienst aftevallen: doch het oogmerk des ſchryvers was niet, noch kon het zyn, aangaande de Kristelyke leer iets anders, of iets meerders te leeren, dan reeds door den Zoon van God geleerd en aan hun bevestigd was door de Apostelen, die hem gehoord hadden. Alles komt alleen uit op eene vergelyking van het oude met

het nieuwe, om de grootheid van het nieuwe boven het oude, schilderachtig te vertoonen.

In de Mosaïsche Huishouding was dus wel een zeer groot en voortreffelyk Persoonadie, naamelyk een Hoogepriester, doch die echter maar een zondig en sterflyk mensch was; die slechts voor zyne Lands- en Geslachtsgenooten voor de Kinderen Jakobs alleen offerde; en op den grooten Verzoendag, na geeindigde offerhanden, in den engen omtrek van het Allerheiligste, ootmoedig voor God stond. Aldaar waren veele en steeds herhaalde offerhanden; doch offerhanden, welke de zonden niet konden wechneemen, noch de conscientie gerust-stellen, wegens derzelver steeds werkzaame overblyfzels; en dus ook niet, van eene volkoomen en beslissende vergeeving. Offerhanden ook, die alleen eene uitwendige werking hadden, en burgerlyke rechten en voordeelen aanbrachten, doch die, volgens zoo meenigvuldige verzekeringen, der Propheeten, Gode niet aangenaam waren, indien zy niet met vroomheid en deugd verzeld of achtervolgd wierden.

Hier tegen was in het Kristendom een eeuwigleevende Hooge Priester, die allen, welke hem gehoorzaam zyn, een oorzaak der eeuwige zaligheid is geworden, als zynde niet naar de ordening van Aäron, maar van Melchizedek aangesteld, aan wien

zelfs

zelfs Levi tienden gegeeven had; en die zyn offer volbracht hebbende, boven alle Hemelen verheven, is gaan zitten ter Rechterhand van God, van waar hy alles met de hoogste Majesteit regeert, en met de uitgebreidste Macht, zalig maakt, alle die op hem betrouwen.

In het Kristendom is slechts een eenig offer voor de zonde. Een offer, 't welk de conscientie reinigt van de zonde, om dat het den mensch aftrekt van de doode werken, om den leevendigen God te dienen; en die zulk eene vergeeving aanbrengt, dat 'er geen Slachtoffer voor de zonde meer noodig is, hoewel men Gode des wegen altyd blyft opofferen eene Offerhande des Lofs, en de vrucht der lippen, die zynen naam, den naam van deezen Priester Jesus Kristus belyden.

Wanneer men nu dit alles doordenkt, en zig zonder figuur of beeldspraak voorstelt, zoo zal de uitkomst der vergelyking van de beide Huishoudingen met malkander deeze zyn:

Dat de Mosaïsche inrichting alleen geschikt en bestemd kon zyn, voor een eenig volk, dat in een klein afgezonderd Land op zich zelf woonde, aan welks uitwendige, burgerlyke, en staats-aangelegenheid, zy verbonden was: in het Kristendom daar en tegen is eene algemeene, voor alle Natien bestemde Godsdienst, die zich ganschelyk tot het in-

wen-

wendige, en het hart bepaalt; of welks oogmerk en inrichting onmiddelyk daar toe ſtrekt, dat wy daar door zedelyk verbeterd worden, en dat hy ons de zekerſte, en vrolykſte uitzichten in het toekoomende opent.

Uit deeze vergelyking blykt dan aanſtonds de voortreffelykheid van het volkoomene boven het onvolkoomene; en dat de Moſaïſche inrichting niet wel anders dan een beweeglyk Koningryk heeft kunnen zyn, waar tegen het Kristendom, buiten twyffel een onbeweeglyk Koningryk is. Of met andere woorden. Hier uit ziet men, dat God, als hy deeze byzondere inrichting voor Israel door Moſes deedt maaken, niet wel het oogmerk kan gehad hebben, zoo veele uiterlyke ceremonien, en die alleen voor altoos vastteſtellen, als noodzaakelyk tot zyne vereering; en waar naar zich al de waereld ſchikken moest, om in zyne gunst te ſtaan, en een eeuwig heil te bekomen. Hoe was het te verwachten, dat de Vader der menſchen dat groote en verheven denkbeeld, van zyne genadige vergeeving en eeuwige menſchen liefde, voor altoos zou vast maaken, aan eenige uiterlyke plechtigheden, die zich ſlechts tot eene zeer beperkte plaats bepaalden. Gods wysheid kan reden gehad hebben, om voor een tyd, op die wyze te handelen, doch men kan het zich zelven niet eens als mogelyk voorſtellen, dat Hy, by zoo

vee-

veele vermaaningen, om zich boven dat uiterlyke te verheffen, en by zoo meenigmaalen herhaalde verzekeringen van zyn minder welgevallen aan die uiterlykheden, het voorneemen niet zou gehad hebben, om deeze groote hoofdzaak zyner vergeevende Genade, niet eenmaal aan het gansche menschelyk geslacht voor te stellen, en in te planten, zonder geheimzinnige of uiterlyke Beelden, maar op eene duidelyke wyze, vatbaar voor het gezond menschen verstand van alle Volken.

Met alle recht derhalven stelde de schryver van deezen brief de betrekking en evenredigheid der Mosaïsche inrichting tot het Kristendom voor, even gelyk het staat met de betrekking van een eerst ontwerp tot een volkoomen uitgewerkt, en voleindigd stuk; en alzoo moest het indenken, van de bekrompenheid en ongenoegsaamheid der Mosaïsche Huishouding, en de eerbied, voor de duidelyke waarschuwingen en voorspellingen der Propheeten, de Leezers van deezen Brief, hoe Joodschgezind zy ook mochten weezen, doen besluiten, dat het Jodendom waarlyk niet was, de eenige moogelyke waare Godsdienst; maar dat men het door Gods Zoon voorgedraagen, ingevoerd en bevestigd Kristendom aan hetzelve zeer ver behoorde voor te trekken.

Is het, voorts, eene aanbeveeling voor een Leeraar, dat hy met zyne Toehoorders van bekende

begrippen aanvang maakt; kan men met geene billykheid begeeren, dat iemand alle zyne, tot hier toe verkreegen kennis, vooral, wanneer die in zich zelve goed en waar is, zal vergeeten, maar wel dat men die veel eer als hulpmiddel tot een volkoomen inzicht gebruiken zal; is het der Reden, der ondervinding, der Natuur der zaake overeenkomstig, de aanvangs gronden voor dat geene, dat zy zyn, voor een grondslag te gebruiken, om nu het Gebouw daarop opterichten: zoo moet het ook voor den schryver van deezen Brief eene aanbeveeling, het moet een bewys zyner billykheid weezen, dat hy Jooden, welken de denkbeelden van Verbond, Offer, Priester, Reiniging, Vergeeving, enz. duidelyk waren, als zynde zoo veele uiterlyke gebruiken, die hun gewoon waren, thans daar heenen zoekt te richten, om dit alles in den persoon van Kristus, doch in eenen anderen en meer volkoomen zin te saamen te voegen; —— om dat alles, wat een Verbond, Offer, Priester, Reiniging, Vergeeving, verzekeren, en noch veel meer dan dit, van Kristus te verwachten; —— om alle hunne tot hier toe plaats gehad hebbende Godsdienst begrippen van de strafbaarheid der zonde, van derzelver opheffing, van den dood als een straf der zonde, op Kristus toetepassen en over te brengen; — met een woord, om in Kristus te gelooven.

Doch dit geloof in Kristus nu, in desselfs geheelen

len omvang, houdt de volkoomene standvastige erkentenissen, van Gods wil en Raadsbesluit aangaande het heil van alle Volken, en van deszelfs uitvoering, vóór welke erkentenis gindsche eerste, en onvolkoomene, uit hoofde der Godlyke inrichting voor uitgaan moest. Wanneer een schryver den samenhang deezer tweederlei erkentenissen, der voorgaande en der navolgende, door eene vergelyking aantoont, welke zich openlyk door den ganschen inhoud van den Joodschen en Kristelyken Godsdienst voordoet, en bewyst, richt hy zich dan niet naar de natuur der zaake? Voldoet hy dan niet volkoomen aan eene redelyke en verstandige vraag, om nuttig onderwys? Gaat hy dan niet van bekende tot onbekende zaaken over? Maar myn oogmerk is niet zoo zeer, de goed- en verstandigheid deezer voordrachte te roemen, als wel het oogmerk des Schryvers, en zyne voorgedraagen leere zelve te doen opmerken.

Na dus alles onpartydig onderzocht te hebben, zoo meene ik met volkomen zekerheid het tweede deel der voorgestelde vraag ontkennend te moeten beantwoorden: de dood van Kristus heeft met de Zoenofferhanden van het Oud Verbond geene overeenstemming, en kan dus niet in het licht van een Zoenoffer beschouwd worden.

Waar mee dan ook het derde deel der Vraag ten eenemaale vervalt.

 Hier

Hier wil ik dus eindigen met deeze bede: dat de leere der waarheid die na de Godzaligheid is, hoe langer hoe helderer in het licht mooge gesteld worden, dat allen die uit de waarheid zyn, dezelve kennen, en tot heerlykheid van God den Vader, en onzen Heere Jesus Kristus betrachten!

Mijne Zinspreuk zij daarom:

GEEN GOUD OF EER; MAAR DE WAARHEID IS MYN DOEL.

ANT-

ANTWOORD

OP DE

VRAAG,

VAN WELKEN AART WAREN DE ZOENOFFERHANDEN ONDER HET OUDE VERBOND? HEEFT DE DOOD VAN CHRISTUS DAARMEDE EENE GENOEGZAAME OVEREENSTEMMING, OM MET DE DAAD IN HET LICHT VAN EEN ZOENOFFER BESCHOUWD TE WORDEN? ZO JA, HOE VERRE STREKT ZICH DEEZE OVEREENSTEMMING UIT?

DOOR

GERBRAND BRUINING,

REMONSTRANTSCH GEREFORMEERD PREDIKANT TE NIEUWKOOP EN WERKEND LID VAN HET UTRECHTS GENOOTSCHAP VAN KONSTEN EN WETENSCHAPPEN,

ONDER DE ZINSPREUK:

Juvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi, manibusque teneri.

HORATIUS.

Aan welke Verhandeling, door TEYLERS GODGELEERD GENOOTSCHAP, een tweede *accesfit* is toegeweezen.

ANTWOORD

OP DE

VRAAG:

VAN WELKEN AART WAAREN DE ZOENOFFERHANDEN ONDER HET OUDE VERBOND? ENZ.

INLEIDING.

Honderden der eerwaardigste Godgeleerden redenkavelen even als de beroemde MUNTER, die in zyne *Bekeerings-geschiedenis van Graaf Struënsee, Nederd. vert. pag.* 118. aan dien ongelukkigen Hoveling toevoegt: „ De leer van de Verzoening der wereld door „ KRISTUS is het wezenlyke van het Kristelyke ge- „ loof. Wie ze ontkent, die kan een verstandig, „ natuurlyk goed, mensch zyn; maar een Kristen is „ hy niet; en hebben de Kristenen, als Kristenen, „ uitstekende voordeelen in de eeuwigheid te wach- „ ten, hy kan 'er geene aanspraak op hebben. Al „ wie daar en tegen deze leer aanneemt, volgends „ haar voorschrift in JESUS gelooft, en overeenkom- „ stig met zyne regels te werk gaat, voor zoo veel „ hy tyd en gelegenheid daar toe heeft, die is een

„ Kris-

„ Kristen, en mag zich met vertrouwen de genade
„ belooven, die God den Kristenen door KRISTUS
„ toegezegd heeft. Hieruit volgt, dat wy, in allen
„ gevalle — andere befpiegelende leerftellingen in het
„ midden kunnen laten, vooral zoodanigen, als waar-
„ over de Kristenen zelven het onderling niet eens
„ zyn. Die genen alleen moet Gy noodwendig aan-
„ nemen, die met de leer van de Verzoening door
„ KRISTUS in zulk een naauw verband ftaan, dat Gy
„ ophouden moest, deze voor waar te houden,
„ wanneer Gy genen ontkennen wildet."

Intusfchen hellen wederom anderen in zoo ver over tot een tegenoverftaand uiterfte, dat zy zich zelfs niet met de uitfpraak van den gematigden HERMES vergenoegen, die, in deszelfs *Godsdienstig Handboek, Nederd. Vert.* I. *Deel pag.* 430 *en volg.* aan zynen Kristen eene vrye keus overlaat, tusfchen de verfchillende gevoelens der Godgeleerden, welken hy in dezer voegen opgeeft: „ Eenigen beweren, dat God,
„ om aan zyne beleedigde geregtigheid genoeg te
„ doen, en het verachtte aanzien zyner wetten te
„ herftellen, zulk een middel of volftrekt moest ver-
„ kiezen, of wel heeft goedgevonden, dat hy den
„ onfchuldigen in plaats van den fchuldigen ftrafte,
„ en zynen dood als eene daadlyke genoegdoening
„ aannam, ten einde Hy, om zynen wil, genade
„ aan Zondaren zou kunnen fchenken."

„ Anderen verklaren de zaak iets ruimer, en ne-
„ men

„ men de woorden, *verzoening* en *genoegdoening*, „ niet in derzelver eerften en gewonen zin. Zy zeg- „ gen, dat God heeft goedgevonden, den dood van „ JESUS in plaats van alle offeranden, en als een los- „ geld voor al de fchuld der menfchen, te laten gel- „ den, en ook daaraan de mededeeling zyner gena- „ de en zegeningen te verbinden; niet om daar door „ eerst zyne geregtigheid en heiligheid te bevredi- „ gen, of zich het regt en de bevoegdheid te ver- „ fchaffen, om den Zondaar zyne genade te fchen- „ ken; maar veel meer, om door deze wyze van „ voorftelling, die met de denkwyze van dien tyd „ zoo zeer ftrookte, de kennis van zynen genadigen „ wil voor zinnelyke menfchen gemaklyker, leven- „ diger, en indruklyker, te maken, en tevens hier- „ door de aanneming van het geheele aangebodene „ geluk, zoo wel als de bereiking van zyn liefderyk „ oogmerk, te bevoorderen."

„ Nog eene derde party ftemt wel in vele opzigten „ met deze overeen. Alleen fchynt het haar niet te „ ftroken met de anders zoo bekende handelwyze „ van God, dat Hy zulk een oneigenlyk en zinne- „ lyk voorftel der zaak onmiddelyk bevoorderd, „ voor alle tyden, en voor alle onderzoekers der „ waarheid, vastgefteld, en tot eene der eerfte „ leerftellingen van het geloof bepaald, hebben „ zou. Alhoewel zy echter toegeeft, dat Hy het „ om wyze redenen hebbe laten gefchieden, dat

„ zich de menschen van zulke voorstnllingen be-
„ diend hebben."

Ver van de inschiklykheid van dezen Schryver jegens de voorstanders dier gevoelens, waaraan hy de eerste en tweede plaats inruimt, ontkennen anderen ronduit, het gene die lieden gemeenlyk beweren, dat de dood van JESUS in het licht van een Zoenoffer beschouwd worden moet. Ja sommigen lochenen zelfs het aanwezen van eigenlyk dus genoemde *Zoenoffers* onder het Oude Verbond. Eene vermetelheid, waaraan zich, onder anderen, zekere SYKES heeft schuldig gemaakt, in een boek onder den titel van *De leer der Heilige Schrift, aangaande de verlossing der menschen door* JESUS KRISTUS.

Deze Engelschman ziet, volgends SEILER, in deszelfs bekende *verklaring en verdediging van de leer van Jesus Verzoeningsdood*, *Nederd. Vert. pag.* 96. „ in de offeranden niets anders, dan alleen zeker „ verbonds gebruik, eene vernieuwing van vriend„ schap met God, by welke de mensch zich aan den „ offermaaltyd wederom met God, en God zich met „ den mensch, vereenigt. Hy ontkent volstrekt, „ dat God door de offerande van KRISTUS met de „ menschen is verzoend geworden." De mensch is veel meer „ dus schryft hy „ de mensch is veel meer „ „ tot de vriendschap met God terug gebragt, en „ „ met God verzoend geworden, maar geenszins „ „ God met den mensch." „ Dit laatste was, vol-

„ gends

„ gends hem, niet noodig. Immers God is, over„ eenkomende zyne natuur, genadig en barmhartig, „ en vergeeft de zonden om niet; en waartoe dan een „ Verzoenoffer van JESUS?"

„ Te regt vervolgt nu dezelfde SEILER, op pag. „ 97. Daar dit denkbeeld, in vele nieuwere schrif„ ten, de overhand heeft, en het niet te ontkennen „ is, dat vele oudere Godgeleerde Schryvers, by het „ verklaren der offerplegtigheden en Joodsche oud„ heden, zich vaak zeer donker en dubbelzinnig uit„ gedrukt, of dit onderwerp van eene geheel ver„ keerde zyde beschouwd, hebben, acht ik het zeer „ noodig, het eigenlyke oogmerk, en de ware betee„ kenis, der schuld- en Zoenofferen naauwkeurig te „ overwegen, en te onderzoeken. Wanneer dit ge„ schied is, dan zullen wy, overeenkomende het „ spraakgebruik der *Heilige Schrift*, met zekerheid „ bepalen kunnen, wat het zeggen wil, wanneer „ JESUS dood een *Zoenoffer* genoemd, en den mensch „ als zoodanig ter bevrediging van zyn gemoed voor„ gesteld, wordt."

Alleenlyk beweert SEILER in deze woorden, evenzeer als elders, dat eene voorstelling van JESUS dood als een *Zoenoffer* tot de doorgaande leer der *Heilige Schrift* behoore. Dit is hem door den beruchten BAHRDT, in deszelfs *Apologie der vernunft, in bezug auf die Christliche Versöhnungsleere, Herrn* D. SEILER *gewid met*, reeds betwist. En wy erkennen wel, dat

 men

men des Heilands dood als een *offer*, en hem zelven als een *Offerlam*, te beschouwen heeft; maar of men des Heilands lyden en sterven met een eigenlyk dus genoemd *Zoenoffer* mag en moet vergelyken, dit hangt, onzes bedunkens, geheellyk af van eene nadere bepaling van den aard van zulk een offer, waaromtrent SEILER meer gebruik van het *Mosaische regt* van zynen landgenoot MICHAËLIS had behooren te maaken.

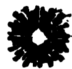
Ja, schoon SEILER door BAHRDT in meenig opzigt wezenlyk mishandeld is, wy meenen echter in zyn geschrift, over de gezamenlyke onderwerpen der bovenstaande prysvraag van TEYLER'S GODGELEERD GENOOTSCHAP, zoo veel gebrekigs te hebben gevonden, dat de uitschryving van die vraag ons grootlyks verheugde; daar 'er voor de rust en het heil der Kristenheid niets belangryker schynt, dan eene genoegzaam voldoende oplossing van die vraag, en zy het eigenlyke *schibboleth* is, waarmede meenig een zynen naasten beproeft, of dezelve zich den naam van *Kristen* wel te regt aanmatigt.

Dit alles in aanmerking nemende, gevoelen wy ons van een innig bezef van het gewigt der navorschingen, welken TEYLERS GODGELEERD GENOOTSCHAP thands van de geleerde wereld afvordert, zoo doordrongen, dat geene erkendtenis van de bekrompenheid onzer vermogens ons weerhouden kan van eene proefneming, of wy ook misschien iets wezenlyks tot eene eindelyke volkomene beandwoording der

der voorgeſtelde vraagſtukken zullen kunnen bydragen. Vooral, daar de bekende onpartydigheid van het vereerenswaardige GENOOTSCHAP ons alle hoop inboezemt, dat geen Theologisch leerſtelſel, hoe ook genoemd, het meetſnoer zyn zal, om de waarde, of onwaarde, van ons volgende ſchryven te berekenen.

In deze gegronde verwachting gorden wy ons moedig aan, om de opgegevene vraagſtukken in die natuurlyke orde, waarin het oordeelkundige GENOOTSCHAP dezelven heeft voorgeſteld, een voor een, zoo veel ſlechts eenigzins in ons is, te helpen oplosſen.

Te, Deus! imploro ſupplex. Da noscere calleis
Ambiguos, rege gresſus; ut penetralia veri
Sectare, atque aliis liceat ſpectata referre!

EERSTE AFDEELING.

VAN WELKEN AARD WAREN DE ZOENOFFERANDEN ONDER HET OUDE VERBOND?

Deze veel bevattende Vraag vereischt, onzes erachtens, eene vergelyking van de Zoenoffers, die onder het Oude Verbond plaats grepen, met andere toen gebruiklyke soorten van offeranden, en dus eene naauwkeurige beschouwing van de toen in zwang zynde offeranden over het algemeen, en een grondig onderzoek naar derzelver oorsprong. Ja, dit laatste zal voor al het overige dienen vooraf te gaan: Alwaarom wy ons thands daartoe begeven.

Velen zoeken den oorsprong van alle offeranden in eene Godlyke instelling, en willen, dat de eerste menschen straks na de schepping door hunnen formeerder zouden zyn onderwezen, dat zy deze of gene dieren slagten, en derzelver vleesch en vet ter zyner eere moesten verbranden. Ja, dit laatste zou God zelf, zoo als meenig een beweert, door midddel van een hemelsch vuur hebben gedaan. En men beroept zich ten bewyze van dit alles op de gewisse waarheid, dat God de eerste menschen, ten aanzien van zynen dienst, evenmin als in andere opzigten, zonder onderwys kan hebben gelaten.

Hier-

Hieruit volgt wezenlyk, dat God de eerste menschen het aanrigten van slagt- en brandoffers moet hebben geleerd, zoo men dezelven als een onmisbaar hoofddeel van hunnen Godsdienst beschouwt, en stelt, dat God zich niet anders door hen kon doen vereeren, dan met slagt- en brandoffers; of, als men dit juist niet beweren wil, dan is 'er nog een andere weg open, voor de afleiding van den Godlyken oorsprong van zoodanige offers uit de voorgemelde onbetwistbare waarheid.

Al laat men, waarlyk, in het midden, hoe noodig het aanrigten van slagt- en brandoffers voor de eerste menschen moge zyn geweest, dan kan men evenwel onderstellen, dat de eerste menschen werklyk zoodanige offers hebben aangerigt, en daarop vragen; hoe waarschynlyk het dan niet is, dat zy, die in het Godsdienstige, even min als in meer andere opzigten, door God aan zich zelven werden overgelaten, door Hem tot het gebruik van slagt- en brandoffers zullen zyn opgeleid? Langs dezen laatsten weg kan men den Godlyken oorsprong van die offers allerwaarschynlykst maken; zoo de onderstelling, waarop men daarby bouwt, slechts bewezen wordt, en men eenig Historisch blyk van het aanrigten van slagt- en brandoffers door de eerste menschen kan aanvoeren.

Zoodanig een blyk meent SEILER, op pag. 217. te vinden in de rokken van beesten-vellen, welken God, volgends *Genes.* III. 21. voor ADAM en EVA gemaakt,

en

en hen zelf zou hebben aangetrokken. Maar veel omzigtiger handelt de beroemde MUNTINGHE, die, in zyne *Geſchiedenis der menschheid naar den Bybel*, I. *deel*, *pag*. 168. ſchryft: „ Zy, onder de oudſte aard„ bewoners, die, gelyk ABEL, Veehoeders waren, „ offerden, even als hy, Gode de beste gedeelten „ van hun Vee ten dankoffer. Dit had waarſchynlyk „ ook ADAM reeds gedaan, al is het, dat men de vel„ len, waaruit God hem, en zyne vrouw, kleederen „ bezorgde, niet van geſlagte offerdieren afleide." En, onzes bedunkens, verſchaffen die vellen geen genoegzaamen grond voor de onderſtelling van de Historiſche daadzaak, waarop het thans aankomt.

Beſchouwt men, naamlyk, het verhaal van *Geneſ.* II. en III, waarin van die vellen wordt gewaagd, zonder ſchroom, om daar in iets te vinden, dat niet wezenlyk in zulker voegen kan zyn voorgevallen, als het wordt verhaald, dan leest men aldaar, dat God, by de formering der eerſte menſchen, gansch anders, dan by die der overige ſchepſelen, handelde, en man en wyf niet te gelyk voordbragt, zoo als men uit *Geneſ.* I. beſluiten zou dat hy deed, maar den man alleen uit het ſtof der aarde vormde, en, toen hy denzelven in een Paradys geplaatst, en een proefgebod aan denzelven gegeven, had, een ſchepſel daarſtelde, aan welks voordbrenging de man ſtraks meende te mogen wyten, dat hy het ontvangene proefgebod niet opvolgde, en noopends welk hy, volgends

gends *Genes* III. 12. tot God zeide: „ de Vrouw, „ die Gy my gegeven hebt, heeft my van dien boom „ te eten gegeven."

Eer God tot de formering van dat schepsel overging, zou hy al het gedierte des velds, en al het gevogelte des hemels, tot den man hebben gebragt, op dat dezelve daaraan namen geven mogt. Want even vruchteloos en onnoodig, als ons de moeite schynt, die MUNTINGHE zich gegeven heeft, om den letterlyken inhoud, van *Genes.* II. en III. over het geheel voor zyne lezers aanneemlyk te maken, en daar aan een gansch ander voorkomen te geven, dan die *hoofddeelen* wezenlyk hebben; even min is hy, onzes oordeels, geslaagd in zyne pogingen, om *Genes.* II, 19 en 20. met zyne gedachten over den oorsprong der spraak te vereffenen, en volgen wy noch zyne 33 *Aanmerking* op het I. *deel* van zyne voorgemelde *Geschiedenis*, noch de denkwyze van VENEMA en meer anderen, ten aanzien der namen, welken de eerste man, voor de schepping der vrouw, aan alle dieren zou hebben gegeven.

Nu zou God, volgends het verhaal van die naamgeving, by gelegenheid van dezelve bemerkt hebben, dat het vee geen voldoend gezelschap voor den man opleverde. Hierom zou God hem, in een diepen slaap, eene ribbe afgenomen, daaruit een wyf gevormd, en hetzelve aan den ontwakenden man hebben aangeboden; die, evenveel op welke wyze, ver-

nemende, dat het been van zyne beenen, en vleesch van zyn vleesch, was, daaraan den naam van *Mannin* zou hebben geschonken.

Dus geschapen, hechtte het wyf, evenmin als de man, eenig denkbeeld van onbetaamlykheid aan de naaktheid; waarin beiden voordleefden, tot dat de gegetene vrucht van den verbodenen boom der kennis van goed en kwaad hen zulk een denkbeeld inboezemde, en zy straks vygenbladeren zamenvoegden, om schorten voor zich te maken, ja, dit deksel nog ongenoegzaam rekenende, door schaamte gedreven werden, om zich in de struiken te verbergen, toen zy God naar gewoonte, onder het ruischen van eene avondkoelte, hoorden naderen.

Te weten: *Genes.* III. 8. moet eigenlyk worden vertaald: „zy hoorden het geruisch van Jehovah, hunnen God, wandelende in den hof, aan den wind des daags," en daar wordt ondersteld, dat God zyne nadering even eens aanduidde, als ten tyde van DAVID, toen hy dezelve, volgends 1 *Chron.* XIV. 15, door het geruisch van een gang in de toppen der moerbezie-boomen, bekend maakte, en ten tyde van ELIA, wien hy, volgends 1 *Kon.* XIX. 12 en 13, voorbyging, onder het suizen van een zachter en stiller wind, dan die voor hem uitging, de bergen scheurende, en de steenrotsen splytende. Dit zoo zynde, kunnen wy ons niet vereenigen met de 80. en 83. *Aanmerking* van MONTANUS, waar die geleerde zich,

on-

onzes erachtens, vergeefs beyverd heeft, om aan het verhaal van den val zulk eene uitlegging te geven, als of de gevolgen van het eten der verbodene vrucht aldaar geen gevoel van schaamte behelsden, over eene naaktheid, waar aan de eerste menschen te voren geen denkbeeld van schandelykheid hechtten.

Intusschen had het eten van de gezegde vrucht, volgends *Genes.* III., nog veel droeviger nasleep. God verordeelde den man tot de moeilyke bearbeiding van een grond, welke doornen en distelen voordbrengen zou, en de vrouw tot smartlyke barensweeën; terwyl beiden tot sterven gedoemd, uit het paradys gejaagd, en van eenen aldaar geplantten boom des levens verwyderd werden gehouden, door een van die hemelsche wezens, die in den tabernakel van MOSES afgebeeld, en door eenen JESAIA, *Cap.* VI. 2. en meer andere propheten, als trauwanten van God, rondom zynen troon werden geplaatst, om zyne wenken optevolgen.

Dit alles zweemt reeds veel meer naar een zedenlyk verdichtzel, dan naar een letterlyk waarachtig geschiedverhaal. Maar alle voorkomen van zulk een geschiedverhaal gaat verloren, zoo haast men het oog vestigt op de slang, door welke het wyf van den eersten man zou zyn verleid, en welke zich niet alleen door eene verregaande listigheid van het overige gedierte des velds onderscheiden, maar ook zulk een

ſpraakvermogen zou hebben aan den dag gelegd, als meenige andere beesten, in de ongewyde vertelzelen der oudheid, oefenden. Ja, hoe ongelooflyk is het voords niet, dat de reden, waarom alle ſlangen langs den grond kruipen, ſtof lekken, en voor vyandige vervolging, en vermorsſeling van hunnen kop, bloot-ſtaan, in het bedryf der gezegde ſlang gelegen wezen zou.

Al dit laatstgenoemde wordt evenwel, in *Geneſ.* II en III. nevens het voorgemelde geplaatst, en maakt zulk een wezenlyk deel uit van het verhaal van den val, dat men dit verhaal gansch en al voor zinnebeeldig houden, of al, wat daarin wegens de ſlang wordt gezegd, even letterlyk opvatten moet, als het overige. In welk laatſte geval men niet alleen aan eene wezenlyke, maar ook aan eene bloote, ſlang te denken, en geene vryheid heeft, om te onderſtellen, dat de ſchryver van het meergemelde verhaal zyne ſlang in zulker voegen door den Duivel bezeten gerekend hebbe, als men gemeenlyk onderſtelt, dat zy was.

De *voorſpellingen van* ZACHARIA zyn, naamlyk, onder alle boeken des *Ouden Testaments*, welker ouderdom met volkomene zekerheid kan worden bepaald, het eenige, waarin van een boozen geest wordt gewaagd, die, niet om den vrymagtigen wil van God te volbrengen, maar uit eigen beweging, en om aan de neigingen van zynen kwaden imborst te voldoen,

zoo

zoo veel nadeels aan de vroomen berokkende, als hy flechts eenigzins vermogt. Nu leefde ZACHARIA juist ten tyde van dien DARIUS, wiens vader HYSTASPES de leer van ZOROASTER onder de Perfianen invoerde. En uit die leer fchynt ZACHARIA zynen SATAN te hebben ontleend.

Na den tyd van ZACHARIA won het denkbeeld van zulken boozen geest onder de Joden al meer en meer veld; en hunne verkleefdheid aan de leer van Gods eenheid weerhield hen wel fteeds, om SATAN tot den hoogen rang van zulk een tweede beginfel, als ARIMANIUS in het ftelfel van ZOROASTER was, te verheffen; maar men vormde evenwel van SATAN een ondergefchikt beginfel der wereldfche zaken; terwyl men een tegenoverftaand beginfel van denzelfden rang zocht in dien MICHAËL, die reeds by DANIEL voorkomt, doch aldaar nog niets meer is, dan een byzondere geleidgeest van het Joodfche volk; of een Engel van hetzelfde flag, als de *Engelen der gemeenten* in de *Apocalypfis*, en geen *Aarts*-engel, zoo als in den *brief van* JUDAS, en *Apocalyps* XII. 7. En de uiterlyke gedaante van SATAN werd volkomen gelyk aan die van ARIMANIUS, en een ander evenbeeld van den Ægyptifchen TYPHON, dat, door middel van foortgelyk eene omkeering van letteren, als in de Ægyptifche en Griekfche namen van NEITHA en AΘHNH zigtbaar is, den naam van PYTHO verkreeg.

Intusfchen wisten de Joden voor de dagen van

ZACHARIA niets van die oude ſlang, en wordt alle kwaad en onheil, in verre weg de meeste boeken des *Ouden Testaments*, door geen zoodanigen boozen geest, als SATAN, maar door gansch andere, van Gods wege handelende, wezens, zoo als de leugengeest van 1 *Koning*. XXII. *en volg*. bewerkſtelligd, of anders onmiddelyk door God zelven tot daadlykheid gebragt; gelyk als DAVID, volgends 2 *Sam*. XXIV. 1. door God werd aangezet tot eene volkstelling, noopends welke men 1 *Chron*. XXI. 1. leest, dat „SATAN „ tegen Israël opſtond, en DAVID porde, om het „ volk te tellen."

SATAN ſpeelt dan vast geene de minſte rol in het verhaal van den val. Zeer ten onregte bedient men zich van hem, om aan dat verhaal eenigen glimp van mooglykheid by te zetten. En zonder hem kan dit intusſchen volſtrektlyk niet geſchieden. Alwaarom wy, ten aanzien van het gezegde verhaal, inſtemmen met de uitſpraak van AUGUSTINUS, *in Geneſin, contra Manichaeos, Lib.* II, *cap.* 2. *Opp. ed. Benedict. Tom.* I. *columna* 494; ofſchoon het ver is, dat wy die uitſpraak, met den gezegden Kerkvader, ook tot de oorkonde der ſchepping uitſtrekken, en ten aanzien der gezamenlyke *drie eerſte hoofddeelen* van *Geneſ.* beweren zouden, dat men derzelver letterlyken zin niet behouden kan, maar dezelven als zinnebeeldig beſchouwen moet, zoo men derzelver eer, en die van derzelver ſchryver, of liever ſchryvers, redden wil.

Nog

Nog meer uitzondering maken wy op de uitspraak van ORIGENES, *de princip. Lib.* IV. *cap.* 16. *Opp. ed. de la Rue*, *Tom.* I. *pag.* 174 *sq*, waar het is: „welk „mensch van eenig verstand zal denken, dat 'er een „eerste, tweede, en derde, dag, en een avond en „en morgen, bestond, zonder zon, en maan, en „sterren, en een zoogenoemde eerste dag zelfs zon„der hemel? Wie is dom genoeg, om te denken, „dat God, als een landman, een lusthof in Eden „tegen het Oosten geplant, en daarin een boom des „levens geplaatst, hebbe, die zigtbaar en tastbaar „was; zoo dat hy, die met zyne eigenlyke tanden „van de vrucht at, het leven verkreeg; en dat ie„mand wederom kennis van goed en kwaad ontving, „als hy iets proefde, het gene van een boom werd „geplukt? En daar God gezegd wordt, in den lust„hof te wandelen, en men leest dat ADAM zich on„der een boom verschuilde, geloof ik niet, dat ie„mand twyfelen zal, of die dingen op eene zinne„beeldige wyze, door middel van eene verzierde, „en niet wezenlyk voorgevallene, geschiedenis, ze„kere geheimen aanduiden. Ook kan KAIN, van „voor Gods aangezigt uitgaande, bezwaarlyk aan „hen, die doorzigt van zaken bezitten, schynen den „lezer te zullen doen vragen, wat *Gods aangezigt* „zy, en wat het zy, *van voor Gods aangezigt uit* „*te gaan*? Ja, wat behoef ik meer aan te voeren, „daar men van alle verstand ontbloot moet wezen,

„zoo

„ zoo men buiten ſtaat is, om duizend ſoortgelyke „ dingen by een te zamelen, die wel beſchreven „ zyn, als of zy wezenlyk gebeurd waren, doch die „ in de daad nimmer zyn voorgevallen."

Hier beſchouwt ORIGENES niet alleen *Geneſ.* I. zeer ten onregte uit hetzelfde oogpunt, als *Geneſ.* II. en III; maar ook oppert hy tegen de letterlyke opvatting van *Geneſ.* IV. eene bedenking, welke ons daar tegen niets ter wereld ſchynt af te doen. En de inhoud van dit laatstgenoemde *hoofddeel* ſchynt ons wel, nevens dien der twee vorigen, in de oorkonde, welke men by derzelver zamenſtel bezigde, begrepen te zyn geweest; doch dit noodzaakt ons geenszins, om *Geneſ.* IV. voor even zinnebeeldig te houden, als het voorafgaande verhaal van den val.

In tegendeel ſtraalt 'er, onzes erachtens, in *Geneſ.* IV. zoo veel Historischs door, dat daaruit iets Historischs ten aanzien van den oorſprong van het gebruik van ſlagtoffers zou kunnen worden opgemaakt, zoo 'er aldaar ſlechts van zoodanige offers werd gewaagd. Maar hieromtrent kunnen wy ons, tot ons leedwezen, wederom niet vereenigen met MUNTINGHE, die, *l. c. pag.* 104. het zoogenoemde offer van ABEL als een ſlagtoffer beſchouwende, in dezer voegen voordgaat: „ nu heeft men ten allen tyde, „ en by alle volkeren, eene zeer groote gelykheid „ bemerkt, tusſchen hunne ſpyzen en offeranden; „ vooral ook, dat zy ſteeds gewoon waren, aan de „ God-

„ Godheid dat gene ten offer te brengen, het welk
„ hun voorname voedſel uitmaakte. Men zou dan,
„ daar men ABEL ziet offeren van de eerstgebore-
„ nen zyner Schapen, daaruit moeten beſluiten, dat
„ men ook toen reeds, by de kruiden en planten,
„ vleesch van dieren, met name het ſchapenvleesch,
„ tot ſpyze gebruikt heeft. Hoe de mensch hier-
„ toe gekomen zy, is niet wel mogelyk te bepaa-
„ len. De oudſte oorkonden gewagen 'er niets van.
„ Dat hy geheel en alleen door zich zelven op het
„ denkbeeld zoude geraakt zyn, om zich van die-
„ renvleesch te bedienen, komt my niet zeer waar-
„ ſchynlyk voor. Boomvruchten, planten, en veld-
„ gewasſen boden zich daartoe veel natuurlyker aan;
„ zy konden, zoo als de natuur dezelve opgaf, of
„ althands met eenige geringe moeite, gereed ge-
„ maakt, tot voedſel gebruikt, worden. Dan geheel
„ anders was het met het vleesch, het welk voor-
„ af het doden van het dier eischte, waar van de
„ menschlyke natuur, zoo lang zy 'er niet aan ge-
„ woon was, zekeren afkeer moet gevoeld hebben;
„ waarby nog kwam, dat ook de gereedmaaking tot
„ voedſel, hoe eenvoudig ook, meerdere moeite
„ veroorzaakte; en men moet, dunkt my, ook hieruit
„ afleiden, dat, volgends de oudſte overleveringen,
„ het eerſte menſchen geſlacht zich met boom- en
„ veld-vruchten gevoed heeft; waarmede overeen-
„ komt, dat ook de oudſte offeranden by ſommi-

„ ge volken uit veldvruchten bestonden. Het komt
„ my, om deze reden voor, dat de eerste menschen
„ ook hierin eene aanwyzing der Godheid zullen
„ gevolgd zyn, welke, oordeelende, dat zy ook
„ vleesch tot hun voedsel noodig hadden, hen daar
„ van even eens onderrigt geven kon, als Hy het
„ hen gaf van de beesten vellen, waarmede zy zich
„ kleedden."

Hier erkent MUNTINGHE zelf, dat de ongewyde overleveringen der oudheid eenparigiyk behelzen, dat het eerste menschen-geslacht zich met boom- en veld-vruchten gevoed hebbe; en dit bevestigt hy in zyne 104 en 109. *Aanmerking.* In overeenstemming hiermede lezen wy, *Genes.* I. 29. dat God den mensch geen ander voedsel, dan uit het planten-ryk, aanwees. En wanneer wy ons slechts voor een oogenblik in de omstandigheden der eerste menschen plaatsen, kunnen wy ons bezwaarlyk verbeelden, dat zy eenig beest hebben *kunnen* slagten. Nu geeft het verhaal van ABELS offer ons ook geen genoegzamen grond voor de onderstelling, dat zy zulks werklyk hebben gedaan.

Men kan, waarlyk, onder het woord חלב, waardoor MUNTINGHE, en anderen, het *vet*, of de *vetste vleeschstukken*, van een of meer geslagte schapen van ABEL, aangeduid rekenen, zeer wel met GROTIUS, *ad Genes.* IV. 4. *melk* of *zuivel*, verstaan; en vasthouden, dat de Joodsche puntenstellers het gezegde

woord

woord by de beteekenis van *vet* bepaald hebben; om dat zy waanden, dat de zoogenoemde offers van KAIN en ABEL geene enkele *gaven*, מנחה, zoo als men in den Grondtekst leest, maar flagtoffers, zouden zyn geweest. Een wanbegrip, waarop de Kerkvaders, gelyk als GROTIUS aanmerkt, reeds in de eerste eeuwen des Kristendoms het denkbeeld bouwden, dat ABELS offer door een hemelsch vuur zou zyn verteerd; het gene meenig een nog heden ten dage zeer ten onregte onderstelt.

Zeer ten onregte, zeggen wy. Want het eenvoudige verhaal des *Bybels* leert ons geheel iets anders; indien men slechts voor oogen houdt, het gene MUNTINGHE, op *pag.* 162, en in de 178. *Aanmerking*, betoogt, dat de oudste menschen zeer natuurlyk door den gemeenzamen omgang, dien zy met hunnen formeerder hadden, op het denkbeeld konden worden gebragt, om aan God, die met hen verkeerde, of aan de verschyning, die Hem vertegenwoordigde, een geschenk aan te bieden. Dan verkrygt men uit het Bybelsche verhaal het volgende begrip van zaken.

By gelegenheid, dat God eens in eene menschlyke gedaante aan KAIN en ABEL verscheen, ging KAIN hem met vruchten van zyn land, en ABEL met het beste, wat zyn bedryf hem opleverde, met eenige *lammeren van de eerste dragt*, en met *zuivel van zyne schapen*, te gemoet. Toen verwaardigde God zich

niet, om KAIN, en deszelfs gaven, *aan te zien*, maar vestigde hy, met voorbygaan daarvan, een gunstig oog op de gaven van ABEL, en vereerde hy deszelfs huldebewys met sprekende blyken van goedkeuring.

Daar nu in dit verhaal enkel van *gaven*, מנחה, wordt gewaagd, verschaft hetzelve ons geen het minste inzien in den oorsprong van slagt- en brand-offers. Intusschen vinden wy dezen ten tyde van den Zondvloed reeds in gebruik. Zy schynen derhalve in de eeuwen, die 'er tusschen ABELS dood en den Zondvloed verliepen, in zwang te zyn geraakt. En dan hebben wy geene de minste redenen, om den oorsprong van die offers in eenig Godlyk onderwys te zoeken, maar achten wy dezelven veeleer uitgevonden door menschen, die zich aan eene afgodische vereering van de Zon en het vuur overgaven.

Zulke menschen gaven in den eigenlykften zin aan hunnen God al, wat zy in het vuur wierpen. En hunne afgodische denkwyze schynt ons de eenige natuurlyke aanleiding tot de gewoonte, om het gene men offeren wilde aan het vuur over te geven. Nu was die denkwyze, zoo als, onder anderen, door VOSSIUS, *de origine et progressu Idololatriae*, *Lib.* II. *cap.* 2.–17. wordt aangetoond, reeds in de vroegste tyden vry algemeen, langs den aardbodem. De weldadige invloed der zon op het aardryk, en de uitnemende nuttigheid van het vuur over het algemeen,

met

met deszelfs onweerstaanbare kragt, en glansvollen luister, veroorzaakte, dat de mensch, zoo haast hy zynen God in iets stoffyks zocht, de zon, of het vuur over het algemeen, voor eene Godheid begon te houden.

Zie daar den oorsprong der slagt- en brand-offers, welker gebruik welhaast ook door lieden, die het vuur anders geenszins voor hunnen God hielden, overgenomen werd, om dat men daaraan ligtlyk een anderen zin kon hechten, dan de eerste instellers daaraan hadden gehecht. Dat dit ten minste door de Hebreeuwen geschiedde, bewyst de naam עלה, welken zy aan hunne *brandoffers* gaven. Die naam strekte, om aan te duiden, dat de brandoffers, door het vuur in enkelen rook veranderd, met en in dien rook ten hemel, waar God gerekend werd zyn byzonder verblyf te hebben, opklommen. En de schryver van het verhaal van NOACHS offerande spreekt van eenen daaruit tot Jehovah opstygenden liefhyken reuk. Hy zegt, dat *Jehovah dien liefhyken reuk rook.*

Na dat nu het gebruik van brandoffers in zwang was geraakt, ging men over tot het slagten van menschen, in plaats van beesten, en tot de overgaaf van derzelver geslagte lichamen aan het vuur. Eene barbaarsche instelling, waaruit blykt, dat men door andere beweegredenen gedreven werd, dan door aandoeningen van dankbaarheid, en begeerte om zyne erkentenis, door afzondering van een gedeelte van Gods

drochtlyke afgodery, en daaraan verknochte onbepaalde zedenloosheid, algemeen langs den aardbodem; welk een onwaardeerbaar geluk is het dan niet voor volgende geslachten, dat de kennis van den eenigen waren God onder ABRAHAMS nakomelingen in stand bleef, en dezen door hunnen wetgever, en eene lange reeks van volksleeraren, die MOSES wetten gedurig op nieuw aanprezen, en de natie in hare afwykingen daarvan te keer gingen, by den dienst van den eenigen waren God gehouden werd.

Men kan immers niet lochenen, dat de instellingen en vermaningen van MOSES en de Propheten een gezegend middel in de hand der Voorzienigheid zyn geweest, om eene geheele vernietiging van den waren Godsdienst voor te komen. Ja, byzonderlyk werkten ook de Mosaïsche voorschriften noopends den offerdienst kragtig mede, om een fakkel des lichts ontstoken te houden, met behulp van welken de bewoners van het koude Noorden eenmaal dien God konden herkennen, die weleer naauwlyks ergens, dan in Palaestina, werd aangebeden.

Wel is waar, eene uitblussching van dien fakkel zou de eindelyke verdryving der alomme heerschende duisternis niet onmooglyk hebben gemaakt. De Voorzienigheid had ten dien einde wel op nieuw, en wel elders, eene toereikende straal van licht kunnen doen opgaan. Maar, alles van achteren beschouwende, merken wy, dat de Voorzienigheid de kennis van

den eenigen waren God juist langs een keten van gebeurtenisſen, van welken de bewaring van dien kiem des Kristendoms in Palaeſtina een voorname ſchakel was, over den aardbodem uitbreiden wilde.

En wanneer iemand zich hier tegen op de bovenſtaande aanmerkingen, noopends den oorſprong der offeranden, beroepen mogt, als of dezelven bewezen, dat God geen deel had aan de regeling van een eerdienst, waarby van zulke, oorſpronglyk door afgodery bezoedelde, inſtellingen zoo veel gebruik werd gemaakt —— dan herinneren wy zoodanig iemand, hoe vroeg de waereld reeds aan die inſtellingen gewoon was, en hoe magtig dezelven op der menſchen zinnen werkten, ja, hoe uitnemend zy, wanneer al, wat afgodisch was, daarvan afgeſcheiden werd, het denkbeeld van des offeraars verpligting aan God verlevendigen; en boetvaardigen ootmoed by hem wekken, konden.

Hierom gaf de hoogſte wysheid, by de regeling van den Levitiſchen eerdienst, aan Moſes geen bevel, tot afſchaffing van der Hebreuwen verouderde gewoonte, om haar met brandoffers te vereeren. Dus bleven die offers onder de Hebreuwen in zwang; maar God gedoogde en regelde dezelven intusſchen veeleer, dan Hy dezelven uitdruklyk inſtelde.

Dit laatſte was niet ſlechts het eenparige begrip van eene verbazende reeks van Kerkvaderen en Rabbynen, welker uitſpraken door OUTRAMUS, *de ſacrificiis,*

ciis, *Lib.* I *cap.* 1. § 9, en SPENCERUS, *de legibus Hebraeorum ritualibus*, *Lib.* III. *Disſert.* II *ſect.* 2 verzameld zyn; maar ook hebben ſommige Kerkvaderen, zoo als de laatstgenoemde Schryver, in den aanvang van *ſect.* 3. opmerkt, reeds te regt begrepen, dat God die ontelbare ſlagt- en brand-offers, met welken de Israeliers voor onderſcheidene by de Wet bepaalde overtredingen boeten moesten, van hen niet afeischte, voor dat zy door eene afgodiſche vereering van een gouden kalf ten duidlykſte getoond hadden, hoe zeer zy aan hunne verouderde gewoonten verkleefd waren. Een begrip, welk ons den regten ſleutel verſchaft voor *Jerem.* VII. 22. 23. waar God tot de Joden zegt, „Ik heb met uwe Vaderen, toen ik hen uit „Ægypte uitvoerde, niet geſproken, noch hen ge„boden van zaken des brandoffers, of ſlagtoffers; „maar deze zaak heb ik hen geboden, zeggende; „hoort naar myne ſtem: enz."

Hier wordt gedoeld op de bevelen, welken God, voor dat Hy, volgends *Exod.* XXIV. een plegtig verbond met Israël ſloot, aan dat volk gaf, en in welken daadlyk van al de gezegde brand- en ſlagt-offers in geenen deele wordt gewaagd. Tot welke bevelen I de tien geboden behooren; II de wetten, die God onmiddelyk na het uitſpreken der tien geboden door MOSES aan het volk deed aankondigen, *Exod.* XXI—XXIII, voorkomende, en *Exod.* XXIV. 7. begrepen onder den naam van het *boek des verbonds*, welk

MO-

MOSES, na dat hy het had opgesteld, aan het volk voorlas, en welks opvolging het volk plegtiglyk beloofde; III de voorschriften, die God straks aan MOSES gaf, toen Hy hem, volgends *Exod.* XXIV. 12, by zich op den berg Sinai had doen komen, om de steenen-tafelen te ontvangen, waarop hy de Wet der tien geboden tot onderwys van het volk geschreven had. Want ook in die laatstgenoemde voorschriften, welken men *Exod.* XXV—XXXI. geboekt vindt, wordt van geene slagt- en brand-offers voor des volks overtredingen melding gemaakt, dan alleen, *cap.* XXX. 10, van het Zondoffer, dat op den grooten Verzoendag moest worden geslagt.

Hiermede zou God zich dan waarschynlyk hebben vergenoegd, zoo de Israëllers zich niet juist, terwyl God de laatstgemelde voorschriften aan MOSES gaf, met den dienst van een gouden Kalf bezondigd, en daardoor het even te voren geslotene verbond derwyze geschonden hadden, dat God hen verteren, en in hunne plaats een ander volk uit het kroost van MOSES verwekken, wilde. Nu liet God zich wel door MOSES verbidden, maar gaf hy den volke intusschen, door den dienst van MOSES, in plaats van den inhoud der verbryzelde steenen tafelen, en van de overige verbondswetten, eene reeks van nadere en veel strengere bevelen, waaromtrent WHISTON, *Essai on the Apostolical constitutions*, *pag.* 58, *en volg.* te regt schreef; „ De latere wetten, na de afvallige oprigting

„ van

„ van een gouden Kalf gegeven, waren voornaamlyk
„ driederlei."

„ I. De tien geboden werden gaaf overgenomen.
„ Alleenlyk waaren de fteenen tafelen, waarop zy
„ befchreven werden, thands het werk van MOSES,
„ en niet dat van God zelven, zoo als de vorige
„ tafelen; en het is mooglyk, dat de vorm der woor-
„ den zulk eene verandering onderging, dat daaruit
„ het verfchil ontftond, welk by de vergelyking van
„ *Deuteron.* V. met *Exod.* XX. gereedlyk in het oog
„ loopt."

„ Trouwens 'er werd II. door MOSES een nieuw en
„ korter *boek des verbonds* gefchreven, en dit werd,
„ na de uitwisfching van het vorige, door de afvalli-
„ ge vereering van het gouden Kalf, niet bekragtigd,
„ zoo als het vorige, door onderlinge overeenftem-
„ ming en offeranden; maar het werd veeleer door
„ God opgemaakt uit wetten, welken hy, als voor-
„ waarden voor een ander verbond, aan het volk
„ voorfchreef, en des volks toeftemming daarin werd
„ niet zoo zeer gevraagd, als wel derwyze geeischt,
„ dat 'er hen eene ftipte gehoorzaamheid onder ftren-
„ ge bedreigingen werd opgelegd. Dat kortere *boek*
„ *des verbonds* is vervat in *Exod.* XXXIV."

„ III. De byzondere ceremoniele wetten van MOSES,
„ die in het *Nieuwe Testament* zoo meenigmalen als
„ een ondraaglyke last befchouwd worden, en op
„ welker nakoming naderhand met zoo veel hardig-

„ heid

„ heid en ſtrengheid aangedrongen werd, deelde God „ aan MOSES mede, als aan den Middelaar des Volks, „ deels gedurende zyn tweede veertigdaagsch verblyf „ op den berg, voor zoo veel zy in *Exod.* XXXV— „ XL. *Levit.* I—VII. en XXV—XXVII. begrepen „ zyn; deels uit den Tabernakel zelven na deszelfs „ oprigting, by voorkomende gelegenheden, die op „ meenige plaatſen worden aangeduid, en deels in de „ velden van Moab by de Jordaan tegen over Jericho, „ welke wetten in de *elf laatſte hoofddeelen* van *Numeri* „ te vinden zyn."

„ Hierby merke men op, dat de overige wetten, „ die in de velden van Moab gegeven werden, (ik „ meen die genen, welken als de voornaamſten be- „ ſchouwd worden, tot welken de zegeningen over „ de behartigers, en de vloeken over de ſchenders, „ byzonderlyk behooren,) in *Deut.* X. 12—XXVIII. „ 68. vervat, van de wetten, die meer eigenlyk ce- „ remonieel waren, onderſcheiden moeten worden, „ en MOSES daaromtrent gelastte, dat zy niet ſlechts „ in een *boek*, maar ook op twaalf groote ſteenen, of „ colommen, met wit pleister beſtreken, en op den „ berg Ebal geplaatst, zouden worden geſchreven, „ en zulks gansch duidlyk, tot een beſtendig gedenk- „ ſtuk voor de nakomelingſchap."

„ Waarna God zyn verbond met het nieuwe ge- „ ſlacht op den berg Ebal vernieuwde, en zulks op „ den voet van deze twee ſoorten van wetten; de tien

„ geboden, en het laatstgemelde *boek*, dat wel breed-
„ voeriger en bezwaarlyker was, dan het gene MOSES
„ den volke by het sluiten van het Sinaitische verdrag
„ voorgelezen had; maar evenwel het algeheele za-
„ menstel van ceremoniele wetten evenmin bevatte,
„ als in het eerste *boek des verbonds* de wetten begre-
„ pen waren, die aan MOSES gedurende zyn eerste
„ veertigdaagsche verblyf op den berg Sinai werden
„ medegedeeld."

„ Dus schynt het algeheele zamenstel van ceremo-
„ niele wetten nooit een wezenlyk deel van de ver-
„ bonden, welken God met de Israëllers trof, te
„ hebben uitgemaakt, maar enkel te hebben bestaan
„ uit een byvoegsel van wetten en inzettingen, ter
„ bepaling van boete voor de overtreders ontwor-
„ pen, door God, als hunnen vrymagtigen opper-
„ heer, en regeerder, en verlosser uit de Ægypti-
„ sche slaverny."

Nu ontmoeten wy onder de verschillende soorten van bloedige offers, die in de ceremoniele wetten aan Israël voorgeschreven werden, in de eerste plaats, dat slag van offers, dat het oudste van alle bloedige offeranden was, en den naam van *brandoffers* voerde, om dat het geheellyk door het vuur werd verteerd. Zulke offers werden Gode onder de Mosaïsche huishouding, even zeer als voorheen, by meenigerlei gelegenheid toegebragt. Het waren geschenken, waardoor men zich Gode welgevallig poog-

de

de te maken, en die gramschap van God, welke men als een zondig schepsel te duchten had, zocht te stillen, zoo als JAKOB het toornige gemoed van ESAU vermurwen wilde, door middel van het geschenk, welk hy, volgends *Genes.* XXXII. 20. voor hem afzonderde.

En gelyk als JAKOB toen, in overeenkomst met het bekende:

Munera, crede mihi, PLACANT *hominesque Deosque,* zeide: „ Ik zal zyn aangezigt *verzoenen* met dit ge„ schenk" zoo wordt ook, *Levit.* I. 4. en elders, noopends de brandoffers gezegd, dat zy strekten, om by God voor den offeraar *verzoening* te bewerken. Daarom bediende MOSES zich van zoodanige brandoffers, by de sluiting van het Sinaitische verdrag, tusschen God en het volk van Israël: „ toen zond hy, „ volgends *Exod.* XXIV. 5. de jongelingen der Kin„ deren Israëls, die brandoffers offerden." En in het voorschrift van MOSES, aangaande het nadere verbond op den berg Ebal, *Deut.* XXVII. 6. worden de Israëlers gelast, om God insgelyks met brandoffers te vereeren.

Intusschen werd 'er by dezelfde gelegenheden nog een ander slag van offers gebezigd, bekend onder den naam van שלמים, omtrent welks beteekenis men het nog geenszins eens heeft kunnen worden. Een Rabbyn, wien OUTRAMUS, *Lib.* I. *cap.* 11 § 1. aanhaalt, wil, dat die naam zoo veel aanduiden zou, als *deel-*

of-

offers, en beroept zich op de verdeeling van die offers, tusſchen God, de priesterſchaar, en den offeraar, die zyn aandeel wederom onder de zynen verdeelde, zoo als men dit I *Sam.* I. 4. noopends ELKANA leest. Anderen vertalen שלמים door *vergeld-* of *dankoffers*, zoo als zy in den *ſtaten-bybel* heten. Ten voordeele van deze overzetting ſtrekt, dat men, volgends *Levit.* VII. 11. *en volg.* zulke offers bezigde, als men zyne erkendtenis voor eenig byzonder geluk aan God bewyzen wilde, en dat men, in benaauwdheid verkerende, geloften deed, om in geval van uitredding zulke offers te offeren. Maar deze overzetting, en de voorgemelde, ſteunen op de onderſtellingu, dat het woord שלמים zyne beteekenis uit de *ſpecies Pihhel* van het werkwoord שלם zou kunnen hebben ontleend; terwyl het gezegde woord intusſchen eenvoudiglyk van de *ſpecies Kal* ſchynt af te ſtammen. Daarom ſchynen de Griekſche overzetters en PHILO het beter te hebben begrepen, daar zy het meergemelde woord door σωτηρια, of *heil-offer*, vertalen. En nog ſterker hellen wy over, om in plaats van dat woord in het Nederduitsch den naam van *vredes-offers* te bezigen.

Dit doen wy met den grooten VENEMA, *Disſert. Sacr. Lib.* II. *cap.* 7. § 24. op het voetſpoor van eenigen der oordeelkundigſte Rabbynen, die, volgends OUTRAMUS; *l. l.* opmerkten, dat de gezegde שלמים geofferd werden, als men met God bevredigd was, om

om als het ware zulken gemeenschaplyken maaltyd met Hem, en zyne dienaren, te houden, als blykens *Genes.* XXVI. 30 en *cap.* XXXI. 54, door ISAAK met ABIMELECH, en door JAKOB met LABAN, gehouden werd, na dat 'er een plegtig verbond tusschen hen gesloten was. Zulk een verbondsmaal verbeeldden de שלמים, volgends de gezegde Rabbynen, daar God, het Priesterdom, en de offeraars, elk hun aandeel daarvan ontvingen, en de laatstgemelden daarvan daadlyk voor zich en de hunnen een maaltyd aanrigtten.

Zie daar de reden, waarom men, volgends *Exod.* XXIV. 4. by het Sinaitische verbond niet slechts brandoffers, maar ook שלמים, offerde, en daarvan at, zoo als uit *vers* 11 blykt, en waarom MOSES wederom beval, dat men, by de sluiting van het nadere verbond tusschen God en Israël op den berg Ebal, volgends *Deuteron.* XXVII. 7. niet alleen brandoffers, maar „ ook שלמים, offeren, en daarvan eten en vrolyk „ zyn zou voor het aangezigt van Jehovah." Wanneer nu de Israëllers zich in het vervolg insgelyks van zulke *vredesoffers* bedienden, dan vernieuwden zy daardoor hun verbond met God, en verzekerden zy zich van zyne vriendschap en gunst.

Maar zeer onderscheiden van zulke *vredes-offers* waren die genen, aan welken men gemeenlyk den naam van *Zoenofferanden* geeft, en welken MOSES in *Zondoffers*, חטאות, en *Schuldoffers*, אשמות, onderscheidt,

ſcheidt. Deze werden voor meenigerlei misdryven van byzondere perſonen, of van het algemeen, geofferd, om vergiffenis te verwerven; en God met den Zondaar te verzoenen. Waarin de zoogenoemde *Zondoffers* en *Schuldoffers* eigenlyk van elkanderen verſchilden, behoeft hier niet te worden uitgepluisd. Al, wie daaromtrent eenig nader onderrigt begeert, leze VENEMA, *l. c. cap.* 6. § 18. Het eenige, dat hier behoeft te worden opgemerkt, is, dat de gezegde offers voor geene zware wanbedryven, en voor geene inwendige wanſchapenheden des gemoeds, die nog tot geene daadlykheid kwamen, geofferd werden, maar enkel voor eenige bepaalde daadlyke zonden tegen de Wet van MOSES, beſtaande uit meenigerlei verontreinigingen des ligchaams, en eene reeks van zedelyke overtredingen, welker optelling hier onnoodig ſchynt.

Wanneer men zich aan zulke zonden ſchuldig had gemaakt, en door anderen daarvan overtuigd, of door eigen berouw tot boete gedrongen werd, moest men zich den weg tot verkryging van vergiffenis banen, door het aanbrengen van eenig by de Wet bepaald offerdier, het zy tot een zond- of tot een ſchuldoffer: en, was men door melaatschheid verontreinigd geweest, dan was men, volgends *Levit.* XIV. 10 *en volg.* verpligt, om na het ſchuldoffer nog een Zondoffer te leveren. Intusſchen werden de Zond- en Schuldoffers op eene en dezelfde wyze geſlagt en verteerd,

teerd. „Gelyk als het Zondoffer" lezen wy *Levit.* VII. 7. „alzoo zal ook het schuldoffer zyn. Eenerlei Wet „ zal voor dezelven zyn. Het zal voor den priester „ zyn, die daarmede verzoening zal hebben gedaan." En men handelde daarmede op de volgende wyze.

Al, wie een schuld- of zond-offer aanbragt, moest zyne handen op het hoofd van het dier leggen. Noopends deze plegtigheid schryft SEILER, op *pag.* 100. „ Dit was geen bloot overgeven van het offer aan den „ Heer, eene bestemming van het dier, eene afzon„ dering ten offer, (zoo verklaart het de heer SYKES „ dan zeer partydig. Hy ziet altyd slechts de helft „ van het gene in de offerplegtigheden opgesloten „ ligt.) Maar het was veelmeer een uitwendig pleg„ tig teeken, door welk de mensch zich zelven daad„ lyk strafwaardig verklaarde, en alzoo zyne misdaad „ bekende. Dat deze bekendtenis van schuld door „ de oplegging der handen op het hoofd des diers „ geschiedde, is deels uit MOSES zelven, deels uit „ de oudste berigten der Joden, duidlyk." Nu beroept SEILER zich wel, tot staving van deze gezegden, op het gene men *Levit.* XVI. 21. noopends een bok, die op den grooten Verzoendag moest worden weggedreven, leest, dat „ AARON zyne handen op „ deszelfs hoofd leggen, en daarop al de ongeregtig„ heden der Kinderen Israels, en al hunne overtre„ dingen belyden, en die *op het hoofd des boks* leggen" moest; maar dit laatste wil bloodlyk zeggen, dat hy

 die

die overtredingen en ongeregtigheden *op den bok* overbrengen moest. En dit deed hy door middel van de uitſpraak van een formulier, dat zekerlyk gansch anders luidde, dan de Thalmudisten waanden, wier woorden het, volgends OUTRAMUS *Lib.* I *cap.* 15. § 11. zyn, die SEILER uit LUNDIUS aanvoert.

Wat ook hiervan zy, in het opleggen der handen op het hoofd van een offerdier lag geenszins opgeſloten, dat men zyne zonden op dat dier overdroeg. Zelfs behelsde die oplegging der handen, op zich zelve genomen, niet eens eene belydenis van zonden. Hieromtrent dwaalt SEILER evenzeer, als een der Rabynen, op wien hy het oog had, en die, volgends OUTRAMUS, *Lib.* I. *cap.* 15. § 8. ſchreef: „ Alwaar „ geene belydenis van zonden is, daar is geene op- „ legging der handen. Want deze behoort tot die „ belydenis." Veel nader aan de waarheid kwam MAIMONIDES, wien OUTRAMUS onmiddellyk daarna aanhaalt, en die erkent, dat de oplegging der handen ſomwylen met vermelding van Gods lof, en dus met geheel iets anders, dan eene belydenis van zonden, gepaard ging, zoo als by de vredes-offers, waarop de offeraars hunne handen evenzeer moesten leggen, als op andere offers.

Kortom, deze plegtigheid op zich zelve beteekende niets anders, dan dat de offeraar zich het beest toeeigende, en te kennen gaf, dat het juist voor hem geofferd werd. Dit heeft VENEMA, *l. c. cap.* 7. § 22. reeds

reeds opgemerkt. En het blykt nader uit *Genes.* XLVIII. Daar leest men, naamlyk, in *vers* 5, dat JAKOB tot JOSEPH zeide: „Nu dan, uwe twee Zonen, „ die u in Ægypte geboren waren, eer ik in Ægyp„ te tot u gekomen ben, zyn de mynen. EPHRAIM „ en MANASSE zullen de mynen zyn, zoo als RUBEN „ en SIMEON." Om zich nu EPHRAIM en MANASSE daadlyk toe te eigenen, leide JAKOB ſtraks, volgends *vers* 14, zyne handen op hunne hoofden, en zeide hy, in den vaderlyken zegen, dien hy intusſchen over hen uitſprak, „ dat in hen myn naam genoemd worde. Uit het zelfde oogpunt hebben wy de plegtigheid van het leggen der handen op iemands hoofd te beſchouwen, daar MOSES *Numer.* XXVII. 18. *en volg.* gelast wordt, om zich van die plegtigheid ten aanzien van JOSUA te bedienen. Hier door moest hy zich JOSUA als zynen opvolger toeigenen. Ja, even eens eigende JESUS zich de Kinderen toe, wien hy, volgends *Matth.* XIX. 5. de handen opleide, na dat hy gezegd had; „ laat hen tot my komen; want derzulker is het „ ryk der hemelen!" En wanneer hy en zyne Apostelen aan kranken en anderen de handen opleiden, bewezen zy daardoor, dat zy dezelven voor ware geloovigen erkenden, die aanſpraak hadden op genezing, en andere voorregten, waarmee de gelovigen by den eerſten oorſprong des Kristendoms begunſtigd werden.

Na dat nu de overtreder, die een zond- of ſchuld-

offer aanbragt, zyne handen op deszelfs hoofd had gelegd, werd het, volgends *Levit.* IV. 29—31, en 33—35. geslagt op dezelfde plaats, waar men de brandoffers plagt te slagten. Vervolgends besprengde de priester den brand-altaar met het bloed van dat offer, en goot hy het overige aan den voet van dien altaar uit. Dan vlyde hy het vet des offerdiers op den altaar, om aldaar, even als het vet der vredes-offers, door het vuur te worden verteerd; maar noopends het vleesch van zulke zond- en schuld-offers lezen wy, aan het einde van *Levit.* VI. en in den aanvang van *cap.* VII. dat de priester, die het offerwerk daaraan verrigtte, en deszelfs aanhoorigen, daarvan moesten eten.

In dit opzigt ging het dan met de zond- en schuld-offers van byzondere personen, waarvan wy tot dus ver alleen gesproken hebben, gansch anders, dan met de meergemelde vredes-offers. En de zond- en schuld-offers van oversten moesten, zoo als men uit *Levit.* IV. 22 *en volg.* opmaken mag, even eens door de priesters gegeten worden. Maar wanneer een priester gezondigd had, moest hy, gelyk als men in den aanvang van het opgenoemde *cap.* leest, een var ten zond-offer slagten, den reukaltaar des heiligdoms met deszelfs bloed besprengen, het overige bloed aan den voet des brand-altaars uitgieten, het vet op dien altaar verbranden, en het vleesch buiten het leger voeren, naar eene reine plaats, waar men de asch der brand-

brandoffers uitstortte, en het aldaar met vuur verbranden. En even eens moest 'er gehandeld worden met een var, die volgends *vers* 13 *en volg.* ten zond-offer voor het gansche volk dienen moest, en met een var en bok, die, volgends *cap.* XVI, op den grooten Verzoendag, als zondoffers voor den Hoogenpriester en het volk, moest worden geofferd.

Waarom mogten de Priesters intusschen van geen zoodanig zondoffer eten? „ Het moest geheel buiten „ het leger, als iets *onreins*, verbrand worden," schryft SEILER, op *pag.* 252; en van hetzelfde gevoelen is, onder anderen, OUTRAMUS, *Lib.* I *cap.* 17. § 1. 2. 3. en *cap.* 22. § 7. 8. waar hy een heir van even eens denkende Rabbynen aanvoert. Maar wy meenen evenwel over het gezegde slag van zondoffers gansch anders te mogen denken. Want, voor eerst, lezen wy *Levit.* IV. 12. uitdrukkelyk, dat zy op eene *reine* plaats verbrand moesten worden. Ten tweede moest hun vet op den brandaltaar, en hun bloed in het heilige, worden gebragt, en moest onder anderen de reukaltaar daarmede worden besprengd; ja, het bloed van den var en bok, die op den grooten Verzoendag als zondoffers werden geslagt, moest zelfs tot besprenging van het Verzoendeksel in het heilige der heiligen worden gebezigd. Dit schynt ons geene onreinheid, maar veeleer eene uitnemende heiligheid, van de gezegde zoenoffers aan te duiden. En waarom zouden zy, in de derde plaats, min

min heilig moeten worden gerekend, dan andere zond- en schuldoffers, die eveneens dienden om verzoening voor de zonden der offeraars te doen, en die intusschen daar, waar men leest, dat zy door de priesters moesten worden gegeten, zoo als *Levit.* VI. 29. *cap.* VII. 6. *Numer.* XVIII. 9. *enz.* juist eene *heiligheid der heiligheden* genoemd worden?

Nu wil men de onreinheid van den var en bok, die op den grooten Verzoendag geofferd werden, daarmede bewyzen, dat hy, die derzelver vleesch buiten het leger verbrandde, volgends *Levit.* XVI. 28, zyne kleederen wasschen en zyn ligchaam met water baden, moest, eer hy wederom in het leger terug kwam. „Dit" zegt men „ duidt immers aan, dat „ hy evenzeer door de aanraking van den gezegden „ var en bok verontreinigd was, als de priester en „ anderen, door wien het noodige werk aan de roode vaarse werd verrigt, hierdoor verontreinigd wer„ den, daar zy, volgends *Numer.* XIX. 7. 8 en 10. „ hunne kleederen wasschen, en hun vleesch met wa„ ter baden, moesten?" Wy andwoorden; neen! Want noopends deze laatstgemelden wordt 'er uitdruklyk bygevoegd, dat zy *onrein* zouden zyn tot aan den avond; maar daarvan wordt ten aanzien van den eerstgemelden persoon geen gewag gemaakt. Daarom behoeven wy aan den var en bok, welker vleesch hy verbranden moest, geene zoodanige onreinheid toe te schryven, als SEILER en anderen doen.

De

De reden, waarom de gezegde perſoon evenwel zyne kleederen en zyn ligchaam waſſchen moest, kan evenzeer in ſtoflyke ſmetten worden gezocht, voor welken zyn werk hem blootſtelde, en welken tegen eene welvoeglyke zindelykheid aanliepen; als de reden, waarom AARON zelf, volgends *Levit.* XVI. 24. midden onder de plegtigheden van den grooten Verzoendag, zyn vleesch in de heilige plaats met water baden moest, en als die, waarom de wegleider van den bok, op welken des volks zonden door AARON moesten worden overgebragt, voor dat hy in het leger terug kwam, volgends *vers* 26, zyne kleederen waſſchen en zyn ligchaam baden moest. —— Of wil men misſchien liever, dat deze perſoon, en AARON, door de aanraking van den verfoeilyken bok, die met des volks zonden beladen was, verontreinigd werden; dan heeft men intusſchen flechts aan het overdragen van des volks zonden op dien bok te denken, om te begrypen, dat die zonden den opgeofferden bok en var niet onrein kunnen hebben gemaakt.

Maar waarom werden die bok en var en de andere varren, die als zondoffers voor de Priesters en het geheele volk geofferd werden, dan niet even zeer door de Priesters gegeten, als de overige zond- en ſchuldoffers? Juist om dat zy even heilig, of zelfs nog heiliger waren, en het priesterdom intusſchen, zoo wel wanneer zy voor het geheele volk, als wan-

neer zy byzonderlyk voor hen, geofferd werden, in denzelfden schuldigen en strafwaardigen toestand verkeerde, als de offeraars der overige zond- en schuldoffers. Gelyk als OUTRAMUS, *Lib.* I. *cap* 17. § 6. noopends de laatstgemelde offeraars te regt opmerkt, dat zy, uit hoofde van hunne zondigheid, ongeschikt waren, om van offers, waarmede zy God verzoenen moesten, te eten, zoo moesten de Priesters, als zy een byzonder zoenoffer voor zich zelven, of een gemeenschaplyk zoenoffer voor zich, en het gansche volk, offerden, ook ongeschikt gerekend worden, om zich met die offers te verkwikken. En dan kon het vleesch van die offers door niemand gegeten worden, maar moest het met vuur worden verbrand; even als dit, volgends *Exod.* XII. 10. en *Levit.* VII. 17, ten aanzien van alle ander vleesch, dat niet gegeten werd, geschieden moest. Waar kon dit nu gevoeglyker worden gedaan, dan buiten het leger, op dezelfde plaats, waar de asch der brandoffers werd uitgestort?

Zie daar beknoptelyk aangetoond, hoe 'er, volgends de Mosaïsche Wet, met de onderscheidene zond- en schuldoffers gehandeld worden moest. Werden dezelven nu zoo heilig gerekend, als wy gezien hebben, dan was het daarmede in geenen deele zoo gelegen, als met den bok, die met des volks zonden beladen werd; of dan bekleedden zy geenszins de plaats der zondaren, door wie zy geofferd worden;

en

en schryft SEILER, *l. c.* zeer ten onregte;" Hier was „ dus in de daad eene *plaats vervanging* des Zondaars „ door het offerdier, het gene SOCYN, SYKES, en „ anderen, zoo hardnekkig lochenen. Het dier moest „ sterven tot een teeken der strafgeregtigheid. Het „ moest geheel buiten het leger als iets onreins ver„ brand worden, op dat de mensch zoude bevryd „ worden. Zoo droeg niet de Zondaar zelf zyne „ schuld, maar het dier droeg die in zyne plaats."

Hoe ver wy ook zyn van alle verkleefdheid aan de begrippen van SOCYN, en deszelfs aanhangers; hoe uitdruklyk wy in het vervolg ook toonen zullen, dat wy in denkwyze over den dood van JESUS grootlyks van hen verschillen; thands lochenen wy op hun voetspoor hardnekkig alle *plaatsvervanging* van den zondaar door het offerdier. Het dier droeg des zondaars ongeregtigheid niet; en deszelfs dood verbeeldde geenszins de straf, die de zondaar verdiend had. Het slagten van zond- en schuldoffers strekte, evenmin als dat van vredes-offers, ten bewyze van de doodschuld der offeraars, maar diende enkel tot verkryging van het bloed en vet van die offerdieren, welker vleesch niet gegeten werd, en was by de overigen zelfs niets meer, dan eene verdeeling van derzelver bloed en vet en vleesch, tusschen God en allen, die daarvan voords hun genot moesten hebben. Hoe zou de priesterschaar toch van eenig zond- of schuldoffer hebben kunnen eten, zoo het niet geslagt ware; en

hoe zou men anders van die offerdieren, waarvan geen mensch eten mogt, het vet en bloed voor God hebben kunnen afzonderen?

Eigenlyk was dit laatste, en geenszins de daaraan verknochte dood des offerdiers, het wezenlyke der plegtigheid. Dezelve strekte, om God, als het ware, genot van het vet en bloed der geslagte beesten te doen hebben. Dit vorderde God voor zich. Aangaande het vet is het, *Levit.* III. 16; „ De Priester „ zal het aansteken op den altaar; het is eene spyze „ des vuuroffers tot een lieflyken reuk. Alle vet zal „ des Heeren zyn." Daarom mogt geen Israëliet, volgends *cap.* VII. 23. 24, eenig vet van een rein dier, dat voor opoffering vatbaar was, eten, noch het tot eenig werk bezigen, maar moest men zich, ingevalle men het tot eenig bedryf noodig had, van het vet van een dood aas, enz. bedienen. En noopends het bloed leest men, *Levit.* XVII. 11, dat het voor den altaar geschikt was, om dat het de ziel van het vleesch, of deszelfs dierlyk levens beginsel, uitmaakte. Daarom werd het, nevens het vet, als het edelste deel van een offerdier beschouwd, en wilde God, dat men het voor Hem afzonderde.

Hieruit blykt nu tevens de reden, waarom men, op de laatst aangehaalde plaats, en elders, leest, dat het juist het bloed der zond- en schuldoffers was, dat tot *verzoening voor de zielen* der offeraars strekte, of diende, om hen te bevryden van den dood, met

wel-

welken God hunne overtreding, even zeer als andere overtredingen waarvoor de doodſtraf in de wet bepaald was, zou kunnen ſtraffen, in dien het Hem niet gunſtiglyk behaagd had, om voor die overtreding ſlechts de boete van den opbrengst van een aangewezen offerdier te bepalen. Daar toch het bloed van dit offerdier juist dat gene was, waarop God den hoogſten prys ſtelde, moest het boven andere deelen van het dier gerekend worden te ſtrekken, om Gods toorn over het ſchenden van zyne bevelen te ſtillen, en Hem met den overtreder te verzoenen.

Hoe weinig grond is 'er dan niet in de opgehelderde plaats voor de onderſtelling, die OUTRAMUS, *Lib.* I. *cap.* 21. en anderen, daaruit afleiden, dat de reden, waarom God met den offeraar van een zond- of ſchuldoffer verzoend gerekend worden mogt, daarin gelegen was, dat het dier zulken bloedigen dood ondergaan had, als de overtreder eigenlyk had verdiend. Neen! Het bloed der zond- en ſchuldoffers ſtrekte op geene andere wyze tot verzoening voor de zielen der offeraars, dan het hefoffer van een halven ſikkel, welk de Israëllers, wanneer zy geteld zouden worden, volgends eene driemalen herhaalde verklaring van den Wetgever, *Exod.* XXX. 12—16. opbrengen moesten, *om voor hunne zielen verzoening* te doen, dát is, om hun leven vry te koopen van ſoortgelyk een verderf, als Israël naderhand trof, toen DAVID dat volk had geteld.

En dat wy de zond- en schuldoffers, welken God onder de Mosaïsche huishouding van overtreders, voor wier zonden de doodstraf niet was vastgesteld, afeischte, genoegzaam uit even hetzelfde oogpunt te beschouwen hebben, als de onderscheidene geldboeten, of opbrengsten van anderen aard, welken de Oostersche Kadis en Bassas voor meenigerlei misdryven van hunne onderhoorigen afvorderen; dit blykt eindelyk ten volle uit *Levit.* V. 11 *en volg.* waar men noopends den overtreder, die een Zondoffer verschuldigd was, leest, dat hy, indien zyne hand niet reiken kon aan twee tortelduiven, of twee jonge duiven, het tiende deel van een Epha meelbloeme ten zondoffer brengen, en de Priester eene handvol daarvan op den altaar verbranden, en het overige voor zich houden, moest.

„ Zoo zal de Priester voor hem *verzoening* doen „ voor zyne zonde, die hy gezondigd heeft; en zy „ zal hem vergeven worden;" is het aldaar uitdruklyk; in overeenkomst met het zeggen van MARTIALIS, *Lib.* X. *Epigram.* 92. *vs.* 13. *sq.*

Hoc omne agelli mite parvuli numen,
Seu tu cruore, sive ture, PLACABIS.

Vergelyk voords het voorschrift van HESIODUS.

ἐργ. και ἡμερ. Lib. I. *vs.* 334 *sqq.*
Καδδυναμιν δ' ἐρδειν ἱερ' ἀθανατοισι Θεοισιν
Ἁγνως, και καθαρως, ἐπιδ' ἀγλαα μηρια καιειν.
Ἀλλοτε δη σπονδῃσι θυεεσσι τε ΙΛΑΣΚΕΣΘΑΙ.

En

En het bekende *Distichon* CATONIS 38. *Lib.* IV.

Ture Deum PLACA! *Vitulúm sine crescat aratro!*
Ne credas placare Deum, quum cæde litatur!

Waarby HENR. CANNEGIETER, *in rescriptis* BOXHORNIO *de* CATONE, *cap.* 16, nog eenige gelykluidende plaatsen van oude dichters voegt, en aanmerkt; *haud aliter dicitur*, farre, lacte, vino, etc PLACARE, *quæ dicta vulgatissima sunt.*

Hier eindigt onze tot dus ver gebezigde voorraad van vroeg en laat verzamelde waarnemingen ter oplossing van het vraagstuk; *van welken aard de Zoenofferanden onder het Oud Verbond mogen zyn geweest?* Intusschen meenen wy die offeranden, op grond van al het aangevoerde, evenzeer als verre weg de meeste instellingen der Mosaïsche huishouding, te mogen beschouwen als een uitvloeisel van het groote denkbeeld der zoogenoemde Godsregering, waaruit VENEMA *Diss. Sacr. Lib.* II. *cap.* 7. op het bekende voetspoor van SPENCERUS, en anderen, zoo meenig voorschrift van MOSES heeft afgeleid.

Terwyl de Tabernakel het afbeeldsel van een koninglyk verblyf was, waar God zyne heerlykheid vertoonde; terwyl hy aldaar zyne hoogere en lagere dienaren had, en voor het volk even ongenaakbaar was, als de Oostersche Monarchen doorgaands zyn, ja de priesterschaar zelve niet verder dan het heilige gaan, en niemand zynen voet in de binnenzaal van Gods eigenlyke woning zetten, mogt, dan zyn opperste

Staats-

Staatsdienaar, de Hoogepriester, die dit voorregt nog flechts op bepaalde dagen genoot — had het volk gezette fchattingen aan God op te brengen. Hy vorderde, tot onderhoud van zynen hofftoet, allerlei tienden, eerftelingen, en andere opbrengften. En wanneer iemand tegen zyne bevelen misdreven had, moest hy daarvoor duur boeten, en werd hy op eene foortgelyke wyze geftraft, als de Oosterlingen van wegens hunne monarchen door derzelver Staatsdienaren in boete geflagen, of nog erger plegen te worden gekastyd.

Van de inkomende boeten werd nu het edelfte voor God afgezonderd. Het overige was doorgaands voor zyne hofdienaars; en hy, die alles opbrengen moest, had daarby voor zich een grievend gevoel van berouw over zyne verkeerdheid, gevolgd door een opbeurend vertrouwen, dat Gods toorn evenwel geftild werd, en hy dien grooten Koning van Israël op nieuw naderen, en zich voor het vervolg op deszelfs gunst verlaten mogt; om welke te herwinnen hy dikwyls by de opgebragte boete het gefchenk van een brandoffer voegde; tot welk men derhalve den naam van *Zoenofferande*, als men hem in de ruimfte beteekenis neemt, even zeer als tot de eigenlyke boeten voor begane misdryven, uitftrekken kan.

Hierby voegen wy, tot nadere ontwikkeling van onze denkwyze over de Zoenofferanden des Ouden Verbonds, het gene wy in het jongfte Antifociniaanfche

ſche werk over het geſchilſtuk, dat ons en anderen thands bezig houdt, by den meergemelden SEILER, op *pag.* 210 *en volg.* lezen; „ Buiten twyfel waren de „ Zoenofferanden ten tyde van MOSES reeds lang in „ gebruik. Althands deze ſpreekt 'er van, als van „ eene zeer bekende zaak. — Zoo ſchikte God zich „ dan in dit opzigt, gelyk als in vele andere ſtukken „ van den Godsdienst, naar de zeden en denkwyze „ dier menſchen, met wien Hy te doen had. SPENCER, en anderen, zeggen over dit onderwerp zeer „ veel goeds en juists."

En wy kunnen ons ook genoegzaam met denzelfden SEILER vereenigen, daar hy, op *pag.* 114. *en volg.* aangaande den aard en het oogmerk der zond- en ſchuldofferen ſchryft; „ Zy waren voor den zinnelyk denkenden Jood een door God zelven verordend onderwys. — Hy moest daaruit leeren, en zich daarby herinneren, wat zyne begane misdaden verdiend „ hadden; naamlyk, vloek, en dood. — Hy moest „ daar by zien en erkennen het heilige ongenoegen „ van God, en den afkeer, welken de Heilige Israëls „ heeft, van de ongeregtigheid. *De offeranden waren* „ *een bewys der Godlyke geregtigheid.* — Zy moesten „ den Jood verder doen erkennen, en overtuigen, „ dat God bereidwillig is, om de overtredingen te „ vergeven. *De Zondofferen teekenden Gods liefde, en* „ *barmhartigheid, en gaven daarvan getuigenis.*"

Maar het volgende zeggen van SEILER; „ Door

 „ den

door den opbrengst van een zond- of ſchuldoffer voor zyn misdryf boeten, en verviel daar en boven nog meermalen in de kosten van het geſchenk van een brandoffer, om de gunst van den vertoornden God des te beter te herwinnen. Dit zoo zynde zou men, om den dood van JESUS in het licht van een Zoenoffer te kunnen beſchouwen, moeten vaarwel zeggen aan de algemeen geliefkoosde leer, dat hy de ſtraf der zonden voor zondaren gedragen heeft.

Een grondig onderzoek naar de duchtigheid van die leer is dan thands voor ons eene zaak van het uiterſte gewigt. En zulk een onderzoek moet nog des te gewigtiger ſchynen, als men tevens in aanmerking neemt, het gene SEILER, op *pag.* 21 *en volg.* noopends die leer ſchryft; „ zy is, gedurende meer dan vyf„ tien eeuwen, gerekend van den aanvang des Kris„ tendoms, de beſtendige en algemeen omhelsde leer „ der Kristelyke Kerk geweest. Zy is nog de een„ ſtemmige leer der Catholyken, Lutherſchen en Ge„ reformeerden, en zy openbaart zich in de geheele „ overzetting des *Bybels*, in al de Liturgien, in de leer„ boeken, en in de meesten der Kerklyke gezangen."

„ Is deze leer valsch, is zy een onbybelsch en „ vreemd byvoegſel, door Godgeleerden in de zui„ vere geloofswaarheden ingedrongen en ingemengd; „ dan moeten alle die bybelplaatſen, uit welken zy „ ontleend wordt, geheel anders verklaard worden; „ dan moeten de nieuwe overzettingen des *Bybels*

„ daar-

„ daarnaar veranderd worden; dan moeten al de Li-
„ turgien, Catechismen, en Gezangboeken, daarnaar
„ verbeterd, en de voorstellen der leeraren daarnaar
„ ingerigt, worden."

„ Ook voor de rust en den vrede des gemoeds,
„ voor de stichtende gevolgen, welken ter verbete-
„ ring van het hart uit de bovengenoemde verschil-
„ lende grondstellingen worden afgeleid, kan het niet
„ onverschillig zyn, wat men van het sterven van
„ JESUS oordeelt. Velen der nieuwste Godgeleerde
„ schryvers geven voor, dat de leer, heerschende
„ onder de drie voornaamste gezindheden der Kris-
„ tenen in Europa, JESUS *heeft de straf der zonda-*
„ *ren gedragen*, geheel strydig is met de goedheid en
„ wysheid van God, en dus ook met zyne regtvaar-
„ digheid; dat zy hinderlyk is aan de waarachtige
„ betering van het hart, en den mensch zorgloos
„ en traag maakt, in de beoefening van ware geluk-
„ zaligheid."

Uit hoofde van dit alles zal gewislyk elk edeldenkend gemoed den gematigden SEILER toejuichen, daar hy op *pag.* 5 *en volg.* dus voortgaat, „Ik houd het
„ daarvoor, dat het eene der duurste verpligtingen
„ van een Godgeleerden is, dit hoogstbelangryke stuk
„ naauwkeurig, en, met ter zyde stelling van alle voor-
„ oordeelen, en menschlyke inzigten, naar Gods
„ woord, te onderzoeken, en zoo veel mooglyk in
„ het regte licht te plaatsen. Immers, zeker niet zon-

„ der reden, zyn 'er by den zelfdenker vele beden-
„ kingen en twyfelingen opgekomen, tegen de ge-
„ wone voorstelling en verklaring van JESUS verzoe-
„ ningswerk."

„ 'Er waren, zoo wel in vroegere, als laatere ty-
„ den, Kristelyke leeraars, die, door hunne onge-
„ gronde en eigendunklyke bepalingen aan deze ge-
„ wigtige leer een vreemd aanzien gaven. Ik wil
„ thands niet spreken van die goede Kerkvaderen,
„ die voor een groot gedeelte, hunne Joodsche en
„ Heidensche Philosophische denkbeelden in het zui-
„ vere Kristendom inflansten, en even daar door een
„ zonderling zamenmengsel voordbragten. Ik wil my
„ alleen bepalen by die leeraars, die na de groote
„ Kerkhervorming geleefd hebben."

„ De byzonder door AUGUSTINUS, en andere Kerk-
„ vaders, in het *Systhema* der Godgeleerdheid inge-
„ voerde, en niet altyd wel begrepene, denkbeelden
„ der *genoegdoening;* de al te zeer van elkanderen ge-
„ scheidene *lydende* en *doende geboorzaamheid van*
„ KRISTUS; de geheimzinnige voorstellen van de ei-
„ genlyk reinigende kragt van JESUS bloed, en zyne
„ gedurige voorbidding in den hemel; het gebrek
„ aan eene behoorlyke onderscheiding, tusschen dat
„ gene, wat JESUS *ons ten goede* en dat, wat hy *in on-*
„ *ze plaats*, gedaan en geleden heeft; de dwalende be-
„ grippen aangaande de toerekening der zonden aan
„ den Middelaar; deze en vele andere gebreken, in

„ het

„ het voordragen van de gewigtige leer van het groo„ te Middelaarswerk, waren de voornaamste oorza„ ken dier twyfelingen."

„ Hierby kwamen nog de zonderlinge en ongeluk„ kige uitdrukkingen van sommige predikers, die „ steeds gewoon waren, God den Vader als eenen in „ toorn ontstokenen regter, als eenen, in grammen „ yver, bloed en dood vorderenden heerscher, voor „ te stellen, als zulk eenen, wiens vaderhart niet, „ dan door het gestorte bloed, en de gedurige voor„ bede, van zynen Zoon, kan vermurwd worden; „ en die, ja, wel met een goed oogmerk, maar ech„ ter meest al te overdreven, genoeg van wonden en „ kruis, van bloed en lam, spraken, maar intusschen „ de andere gewigtige hoofdzaak des Kristendoms, „ dankbare gehoorzaamheid, yver in ware deugds„ betrachting, te zeer veronachtzaamden, en even „ daardoor aanleiding gaven, dat de heilzame leer van „ de verzoening der menschen met God gelasterd, „ en als eene voor de ware deugd hoogst schadelyke „ leer uitgekreten werd."

„ Eindelyk voegde zich van de andere zyde hier „ nog by eene in de Godgeleerdheid aangenomene „ zucht tot een wiskunstigen bewystrant. Men hield „ zich, als kon men uit de reden alles bewyzen, wat „ de *Bybel* zegt van het plaatsvervangend lyden van „ een Godlyken Middelaar." God is „ zoo dacht, „ en zoo leeraarde men „ God is een oneindig we-

„ „ zen.

„ „ zen. Gevolglyk verdienen alle overtredingen van „ „ zyne wetten eene *oneindige* ſtraf, gevolglyk „ „ wordt 'er, om menſchen van die ſtraf te bevryden „ „ een *oneindig* losgeld gevorderd. God is natuur- „ „ lyk regtvaardig; hy kan dus de zonde niet ver- „ „ geven, zonder dat de Middelaar in plaats van „ „ den zondaar eene *oneindige* ſtraf lyde; enz." ";

„ Welk een zamenmengſel van valſche gevolgtrek- „ kingen, allen met een goed oogmerk uitgedacht! „ En met welk eene vertrouwlykheid heeft meenig „ Godgeleerde deze vroome drogredenen zynen le- „ zeren en toehoorderen voorgeredend! Was het te „ verwonderen, dat menſchen van een gezond ver- „ nuft en doorzigt, wantrouwende werden omtrent „ eene leer, die zoo ongelukkig bewezen werd? De „ reden aan zich zelve overgelaten kan in dit gewigti- „ ge ſtuk geheel niets beſlisſen. Alles komt hier aan „ op de duidlyke verklaring van het vrye Godlyke „ beſluit, het geene God aangaande de verlosſing van „ zondaren genomen heeft. Die leer, dat KRISTUS „ in de plaats der menſchen de ſtraf der zonden ge- „ leden heeft, ſtaat die in den *Bybel?* Dit is de ge- „ wigtige vraag, welke wy te beandwoorden hebben."

Op deze vraag, zoo als zy daar ligt, meenen wy nu JA te moeten andwoorden.

Intusſchen ſtaat 'er, onzes erachtens, in den *Bybel* nergens, dat God, over de zonden der menſchen verontrust, hen niet van derzelver ſtraf ontheffen kon,

kon, voor dat Hy, door het bloedige offer van den Middelaar aan het kruis, van zynen toorn tot liefde overgehaald en bewogen werd; het gene, volgends SEILER, op *pag.* 13, de leer der Protestantsche Kerk ook niet is, en door den wilden BAHRDT *Apol. der vernuft pag.* 152. *en volg.* zeer ten onregte als een geliefkoosd begrip van SEILER wordt beschouwd. Voords vindt men in den *Bybel* geen spoor van het begrip, welk SEILER, op *pag.* 15. insgelyks verwerpt, „ dat „ KRISTUS allerlei soorten van straffen, in derzelver „ grootheid en meenigte, zoo als dezen door alle „ menschen, van den eersten tot den laatsten, die „ voor het einde der wereld zullen geboren worden, „ verdiend zyn, en nog verdiend zullen worden, op „ die wyze geleden heeft, dat hy waarlyk al die on- „ aangename aandoeningen, in eene juist gelyke „ maat, aan zyn ligchaam, en in zyne ziel, zou on- „ dervonden, en even zulk eene smart geleden, heb- „ ben, als de geheele som dier smarten is, welken „ alle, ook de grootste, zondaren, (handelde God „ naar het gestrenge zyner regtvaardigheid,) *in tyd* en „ *eeuwigheid*, zouden hebben moeten ondergaan." Maar wy kunnen ons vry wel vereenigen met de bewoordingen, waarin SEILER zyn eigen gevoelen straks voordraagt.

Daarom zeggen wy met hem; „ KRISTUS vergoot „ zyn dierbaar bloed voor ons. Hy werd gehoor- „ zaam tot aan den dood des Kruizes. Hy werd

„ een vloek voor ons. God beschouwde en behan-
„ delde hem als een zondaar in onze plaats; en nu,
„ daar hy, naar Gods vrymagtig en genadig raads-
„ bestek, voor allen den dood onderging, nu neemt
„ God dit ook zoo aan, als of waarlyk alle zonda-
„ ren de straf des doods om hunner zonden wil
„ geleden en gedragen hadden; daarom, wyl de Mid-
„ delaar geen bloot mensch, maar de eeniggebore-
„ ne zoon van God is, welken God, naar zyne
„ hoogstwyze bedoelingen, zeer wel in de plaats
„ van alle zondaren stellen en rekenen kon. Zie
„ daar, wat wy leeren."

Nu bezigt men, ten bewyze voor deze leer, niet slechts meenige plaats des *Nieuwen Testaments*, maar men meent ook in het *Oude Testament*, sporen van die leer te vinden. Van dit begrip is ook onze SEILER, en honderd anderen zeggen met een MUNTER: „ Gy moet niet gelooven, dat het *Oude Testament* „ niets van de verzoening der menschen door KRIS- „ TUS wete!" en beroepen zich daarby inzonderheid op *Jes.* LIII. 4—12. en *Daniel* IX. 24. Hierom gaan wy de echte bedoeling van deze Bybelplaatsen thands navorschen.

Ten aanzien van *Jes.* LIII. rekent meenige uitlegger zich tot bepaling van die Godspraak by den dood van JESUS verbonden, doordien 'er 1 *Petr.* II. 22—25. in eene lofspraak over den lydenden JESUS, uitdrukkingen gebezigd worden, welken uit die God-
spraak

ſpraak ontleend zyn, en doordien men *Marc.* XV. 28. by het Kruisſen van JESUS tusſchen twee moordenaars aangeteekend vindt: „ En de ſchrift is vervuld geworden, die zegt „ „ En hy is met de „ „ misdadigers gerekend" " welk gezegde men *Jeſ.* LIII. 12. aantreft. Maar *Matth.* VIII. 16. wordt JESUS integendeel gezegd, allen, die kwalyk geſteld waren, te hebben genezen „ op dat vervuld zou worden dat „ geſproken was door JESAIA den propheet, zeggende „ „ Hy heeft onze krankheden weggenomen, „ „ en onze ziekten weggedragen." " Hier wordt *Jeſ.* LIII. 4. op geheel iets anders, dan op den dood van JESUS, toegepast.

Zulks voor oogen houdende, meenen wy by de verklaring der meergemelde Godſpraak een ſtelregel te mogen volgen, die uit het gebruik, dat PETRUS op den grooten Pinxterdag van eenige woorden van JOËL maakte, wordt afgeleid in een ſtukje, onder den titel van *het prophetiſche boek van* JOËL *gansch en al tot den tyd van Koning* HISKIA *te huis gebragt*, voorkomende in het *Mengelwerk* der bekende *Dubbele proeve van een Recenſent voor de negentiende eeuw*, waar het op *pag.* 10. *en volg.* is; „ Hoe nadruklyk worden wy niet door des Apostels handelwyze met JOËLS gezegden gewaarſchouwd, tegen eene ligtvaardige aanneming van een algemeenen regel, dat elk prophetisch gezegde, welk in het *Nieuwe Testament* wordt aangevoerd, wezen-

„ lyk de dingen bedoelen zou, tot welken het aldaar „ wordt betrokken. Een regel, waaruit verder, als „ een ontegenfpreeklyk gevolg, voordvloeijen zou, „ dat elke prophetie, waaruit iets in het *Nieuwe Tes-* „ *tament* wordt aangevoerd, doorgaands in haar „ geheel tot dien tyd behoort, op welken het aange- „ voerde in het *Nieuwe Testament*, wordt toege- „ past — dat, by voorbeeld, het prophetifche boek „ van JOËL denzelfden tyd bedoele, tot welken PE- „ TRUS eenige gezegden uit dat boek te huis brengt."

„ Dit befluit zou men mogen vormen, indien men „ den voorgemelden regel aannemen en ftellen mogt, „ dat de Schryvers des *Nieuwen Testaments* de ware „ bedoeling der Prophetifche gezegden, welken zy „ aanhalen, altyd hebben aangewezen. Maar nu „ blykt, uit het behandelde geval van PETRUS, dat „ zy zulks niet altyd hebben gedaan. En, hebben zy „ het niet altyd gedaan, dan verfchaft de aanhaling „ van Prophetifche gezegden door hen ons geen al- „ gemeen hulpmiddel, om zonder gevaar van dwa- „ ling tot den regten zin der aangehaalde gezegden „ door te dringen. Tevens heeft het nog door nie- „ mand kunnen worden bepaald, in welke gevallen de „ aanhaling van prophetifche gezegden in het *Nieu-* „ *we Testament* voor zulk een hulpmiddel kan wor- „ den gehouden. Dienvolgends weet niemand, waar „ hy die aanhaling, als een voldoenden leiddraad tot „ de regte uitlegging van een prophetisch gezegde,

„ vol-

„ volgen kan, en moet, en waar hy zulks niet be-
„ hoort te doen. Is dit intusschen niet evenveel ge-
„ zegd, als, met andere woorden, men moet de aan-
„ haling van een prophetisch gezegde in het *Nieuwe*
„ *Testament* nimmer blindlings volgen, als een onfeil-
„ baren wegwyzer tot het regte verstand van zulk
„ een gezegde; of men moet zich nimmer, by de
„ opvatting van een prophetisch gezegde, door des-
„ zelfs aanhaaling laten wegsleepen noch binden;
„ maar men behoort elke Godspraak zoo op te vat-
„ ten, als taalkunde, uitlegkunde, oordeelkunde en
„ geschiedkunde voorschryven; al is het, dat zulk
„ eene Godspraak in het *Nieuwe Testament* in eenen
„ gansch anderen zin wordt aangehaald.

In overeenstemming hiermede mogen wy *Jes.* LIII. indien wy in die Godspraak genoegzame redenen daarvoor vinden, tot het zelfde tydperk te huis brengen, by welk de Godspraken van JOËL in het bovengemelde stukje bepaald, en over welks gebeurtenissen aldaar een nieuw licht wordt verspreid; terwyl *Jes.* XLIX–LII aldaar op *pag.* 21. reeds eenigermate uit die gebeurtenissen opgehelderd, ja nog meer andere Godspraken van JESAIA tot den tyd van HISKIA betreklyk worden gemaakt, en dus word aangetoond, dat JESAIA veel meer van dien Koning gesproken heeft, dan 'er uit zyn boek in II. *Chron.* werd overgenomen. Nu is het hier ook uitdruklyk, in *cap.* XXXII. 32. „Het
„ overige nu der geschiedenissen van HISKIA, en zy-

 „ ne

„ ne goeddadigheden, zie, die zyn beschreven in „ het gezigt van den propheet JESAIA, den Zoon van „ AMOS, en in het boek der Koningen van Juda en „ Israël." En dat JESAIA meermalen op de lotgevallen en bedryven van HISKIA moet hebben gedoeld, wordt nog al waarschynlyker, als men wel bedenkt, hoe het met hem, en de andere oude propheten, eigenlyk gelegen was.

Die gezanten van Jehovah, aan wien de naam van *propheten* eigenlyk toebehoort, kwamen, op dat wy hier een weinig over hen uitweiden, uit geene school te voorschyn, waar zy tot hunne bediening opgeleid zouden zyn geweest, zoo als de jeugd op onze hooge scholen tot het leeraarambt wordt aangekweekt, en instaat gesteld. Neen, maar lieden van verschillende levensstanden en jaren en zelfs van beiderlei sexe, bezield met een heilig yvervuur, en dichterlyke geest verrukking, werden door eene byzondere ingeving, door een droom, of door eene Godlyke verschyning, aangezet, om hunne, voor Gods goede oogmerken byzonder dienstige, bekwaamheden tot handhaving voor het Israëlitische Staatsgebouw te besteden.

Daartoe werd allerhande slag van menschen, zoo aanzienlyken, als geringen, zoo lieden van opvoeding en uitgebreide kundigheden, als ongeoefende, en slechts door natuurlyke begaafdheden uitstekende, personen geroepen. Een JESAIA werd uit den aanzien-

zienlyken kring van des Konings bloedverwanten, een JEREMIA uit den priesterſtand; doch een ELIZA werd van achter den ploeg, en een AMOS van achter zyne ſchapen, tot propheet aangeſteld. En ſommigen werden ſlechts voor een korte tyd, tot de uitvoering van eenig bepaald bevel, van hunne gewone levensbezigheden afgetrokken; anderen ontvingen van tyd tot tyd een nieuwen last van Jehovah, en moesten dikwyls op het tooneel der Israëlitiſche wereld te voorſchyn treden, om den zondaar, door aankondiging van Gods oordeelen, tot opvolging van MOSES wetten te dringen, en den vroomen in verdrukking te troosten.

Naar mate nu de propheten meer of min aanhoudend op Israëls muren moesten waken, waren zy ook verzien van eene kennis van het toekomſtige, die hen in ſtaat ſtelde, om de nakende volksonheilen te voorſpellen, of de droevige vooruitzigten van den vaderlandlievenden Israëller te lenigen, door aankondiging van betere tyden, en bekendmaking van den tegenſpoed, welken de vyandige natien ook eens zouden ondervinden. Al het gene 'er noodig was, om menſchen, wier verwachtingen zich by dit aardſche leven bepaalden, van de ondeugd af te ſchrikken, en tot eene getrouwe nakoming der wetten van MOSES te bemoedigen.

Hierom ſchonk God aan zyne zendelingen vry algemeen het vermogen, om zulke voorſpellingen te doen.

doen. En om dezelfde reden verkeerden hunne voorſpellingen doorgaands omtrent naby zynde gebeurtenisſen. Dezen moesten immers het kragtigſte op het hart hunner hoorderen werken; en het zou dezelven weinig hebben getroffen, indien de propheten zich hadden bezig gehouden, met de afſchildering van gebeurtenisſen, welken eerst over eeuwen en eeuwen zouden plaats hebben. Zeer verkeerdlyk beſchouwt men derhalve de Hebreeuwſche Godſpraken, als donkere taferelen van de lotgevallen der Kristenheid. Neen, ofſchoon de propheten nu en dan wel eens als in het verſchiet dingen afſchetsten, die verafgelegen waren, hunne ontwerpen maalden echter eigenlyk gebeurtenisſen, welken het naaste tydperk baren zou.

Dit wordt ontegenſpreeklyk bevestigd door het voorſchrift, welk MOSES by zyne wet tegen de valſche propheten voegde, om den Israëller aan te wyzen, hoe men den bedrieger, die vermetel voorgaf, dat Jehovah hem eenige toekomſtige zaak had bekend gemaakt, van Jehovahs echten propheet moest onderkennen. Ten dien einde moest men, volgends *Deutron.* XVIII. 22. afwachten, of het woord des propheten, wien men wilde beoordeelen, kwam, of zyne gezegden vervuld werden. En wanneer zulks niet gebeurde, dan moest men zyne voorſpelling als valschlyk verdicht aanmerken, en had men hem niet te ontzien, maar moest men hem de vastgeſtelde doodſtraf doen ondergaan.

Hoe

Hoe duidlyk en onbetwistbaar onderstelt niet MOSES in dit voorschrift, dat de voorspellingen van elken propheet ten minste aanvanglyk ten aanschouwen van zyne tydgenooten zouden worden vervuld? Ja, gewislyk! Dit moesten de Israëllers uit dat voorschrift besluiten; en dienvolgends hadden Jehovahs echte zendlingen het grootste gevaar geloopen, om door hunne tydgenoten als leugensprekers te worden veroordeeld; indien hunne voorspellingen van dien aard waren geweest, dat eerst de late nakomelingschap van derzelver vervulling kon getuigen.

Wie gevoelt niet, dat deze bedenking die andere, noopends het einde, waartoe de voorspellingen der propheten eigenlyk moesten dienen, voortreflyk ondersteunt, en dat beiden zamengenomen reeds, om dus te spreken, *van voren* voldingen, dat de Hebreeuwsche Godspraken eigenlyk moeten worden te huisgebragt tot der propheten leeftyd, en de naastvolgende jaren; offchoon de voorspellende geest van dezen en genen, in levendige beweging geraakt, nu en dan wel eens, als met een uitstap, naar verafzynde eeuwen voordsnelde?

En wanneer men voords de zaak *van achteren* beschouwt, en de Godspraken der propheten werklyk met de geschiedenis van hunnen leeftyd vergelykt, dan vindt men hier in de daad de vervulling van den hoofdinhoud der meeste voorspellingen, en kan men zich niet weerhouden van de gevolgtrekking, dat men

daar eveneens de vervulling van nog vele andere Godspraken zou aantreffen, indien die geschiedenis volleidiger was overgeboekt.

Ja, wy moeten onze onkunde noopends den waren zin van het nog duistere gedeelte der oude Godspraken grootendeels toeschryven aan ons immer gebrekkig blyvend doorzigt in de geschiedenis van het Hebreeuwsche Volk, en deszelfs naburen. En wordt deze ooit in eene toereikende volkomenheid voor den Bybeluitlegger ontvouwd, dan zullen de prophetische bladeren, onzes bedunkens, algemeen zoo klaar en verstaanbaar worden, als eene vlytige beoefening der oude geschiedkunde de meesten reeds heeft gemaakt.

Dan zullen weinige Godspraken meer in dier voegen worden vergeestelykt, noch tot zoo late tyden te huis gebragt, als men ten aanzien van bykans alle oude Godspraken gewoon was, toen de oude geschiedkunde noch niet naauwkeurig bearbeid was. Want hare verwaarlozing is wel de voornaamste reden, waarom men de propheten voormaals zoo geheel en al in den trant der Rabbynsche uitlegkunde verklaarde.

Dit moet elk, hoe zeer ook met die oude verklaringen ingenomen, toestemmen, zoo haast hy de propheten met eenige ervarenheid in de geschiedkunde begint te lezen; gelyk als de beroemde HIERONYMUS, zoo haast hy de geschiedenis had leeren kennen,

nen, zich over eene verklaring van OBADJA schaamde, welke hy in zyne jeugd geschreven had, en edelmoediglyk bekende, dat onkunde in de geschiedenis hem toen had vervoerd, om dien propheet te vergeestelyken; blykens des mans *Prooem. in Abdiam, opp. Hieron. ed. Froben. penult. Tom.* VI. *pag.* 114 *en* 115, waar hy ons aangaande die byzonderheid het volgende lezenswaardige berigt geeft:

Mereri debeo veniam, quod in adolescentiâ meâ, provocatus ardore et studio scripturarum, allegorice interpretatus sum ABDIAM, *cujus historiam nesciebam. — Sperabam in scriniolis latere, quod scripseram, et ingenioli mei primam temeritatem ignibus voveram; quum subito de Italia adfertur exemplar, a quodam juvene, tot annis, quot et ego quondam scripseram, laudante opusculum meum. Fateor miratus sum, quod quantumvis aliquis male scripserit, invenit similem lectorem sui. Ille praedicabat; ego erubescebam. Ille, quasi Mysticos intellectus, ferebat ad caelum; ego demisso capite confiteri meum pudorem probibebar.*

Gelyk als 'er nu, tot een regt verstand der propheten over het algemeen, behalven taal- uitleg- en oordeel-kunde, volstrektlyk vereischt wordt, dat men navorsche, wat 'er gedurende en omstreeks hunnen leeftyd in de Oostersche wereld voorviel; zoo moeten wy, by *Jes.* LII en LIII. onder het oog houden, dat de oppergebieders der Assyrische heerschappy HISKIA, by den aanvang van deszelfs rege-

ring, onder dat juk van afhangelykheid gebukt hielden, waaronder deszelfs vader ACHAZ zich had moeten krommen, toen hy de hulp van TIGLATH-PUL-ASSAR inriep; ja dat SANHERIB, zoo haast hy aan SALMANASSER was opgevolgd, de staten van HISKIA met een geducht leger overstroomde, en, terwyl hy zelf Lachis belegerde, drie van zyne krygsbevelhebbers met een aantal volks afzond, om Jerusalem op te eisschen.

Offschoon deze Assyriers zich nu wederom naar SANHERIB begaven, zonder HISKIA en de zynen tot overgaaf der stad te hebben kunnen bewegen, echter vreesden de Jerusalemmers, dat zy mogt worden ingenomen, zoo de Heidenen te rug keerden, om haar aan te tasten; en was het hoogst noodig, dat zy tegen die vrees bemoedigd werden door JESAIA, die hen in *cap.* LII. 1. belooft, dat Jerusalem niet meer zoo, als meermalen te voren, door onbesnedenen zou worden bemagtigd. Eene belofte, die hy, volgends *cap.* XXXVII. aan HISKIA nog uitdrukkelyker deed, waar hy 'er in *vers.* 33. byvoegde, dat SANHERIB Jerusalem zelfs niet eens naderen zou; zoo dat 'er niets ongerymder is, dan het uitloven van eerepryzen voor dichtstukken op SANHERIBS *neerlaag* VOOR JERUSALEM!

Cap. LII. 4. *en volg.* vergelykt JESAIA de slaafsche vernedering, waartoe de Joden toen door de Assyriers waren gebragt, met die van hunne voorouders in

Ægyp-

Ægypte. Maar hy voorſpelt, in *vers* 9 *en* 10, dat zy daarvan zouden worden ontheven, en bevryd, op eene buitengewone wyze, door den Heer, die als dan zynen arm zou vertoonen; het gene hy, volgends *cap.* XXX 30. by de neerlaag van SANHERIB zou doen. Derhalve behoort *Jeſ.* LII. 1—12, tot den tyd van HISKIA; en deze is ongetwyfeld de *knecht des Heeren*, die, volgends *vers* 13. *verſtandiglyk handelen, en verhoogd en verheven, ja zeer hoog, worden zou*, zoo als HISKIA dit na de neerlaag van SANHERIB daadlyk werd.

Maar in *vers* 14. wordt noopends dien knecht van Jehovah tot de ſtad Jeruſalem gezegd; „ gelyk als „ velen zich over u ontzet hebben, alzoo verdorven „ was zyn gelaat, meer dan iemands, enz." Tot regt verſtand van welke woorden hier moet worden opgemerkt, dat HISKIA, na dat de gezegde Asſyriſche Krygsoverſten tot SANHERIB waren terug gekeerd, verontrust werd door eene geenszins onwaarſchynlyke vrees, dat hunne redenvoeringen velen zyner lieden in hunne trouw aan hem mogten doen wankelen; dat dezen hem dan aan SANHERIB mogten overleveren, zoo haast dezelve Jeruſalem eens deed aantasten; dat derhalve de genen, die hem getrouw bleven, ſlagtoffers van hunne ſtandvastigheid worden, en de geheele natie in de uiterſte ellende gedompeld, van den Godsdienst, welken hy had herſteld, vervreemd, en met een ondraaglyk juk mogt worden beladen.

Nu werd hy wel onder zulke, voor een volklievend Vorst allerbenaauwendste, denkbeelden by tusschenpozing opgebeurd, door toezeggingen van JESAIA; maar evenwel verscheurden die denkbeelden by tusschenpozing zyn hart, en zyne daaruit ontstaande gemoedsbewegingen wierpen zyne buitendien reeds zwakke gezondheid gansch en al over hoop. Zyn hartzeer veroorzaakte hem zelfs eene gevaarlyke ziekte; en een kwaadaardig gezwel dreigde hem het leven te benemen; terwyl dit doodlyk toeval hem voor de bitterste verdenkingen blootstelde.

Soortgelyke ongevallen werden door de Oosterlingen gemeenlyk beschouwd, als uitwerkselen van Gods wraak over zware misdryven, en als onwraakbare bewyzen, dat de genen, die daardoor overvallen werden, groote zondaars waren. Dus berigt HERODOTUS, *Lib* I. *cap.* 138. dat de melaatschen onder de Persianen aan zware misdaden schuldig gerekend werden; en niet alleen werden de overtreders der Mosaïsche wet, *Deuteron.* XXVIII. onder anderen met melaatschheid bedreigd, maar ook werden MIRJAM en GEHASI daadlyk daarmede gestraft, en werden de Joden, door de voorgemelde instelling van Zond- en Schuldoffers voor melaatschen, versterkt in het denkbeeld, dat hunne kwaal een gevolg van hunne zonden was. Een denkbeeld, welk zy, blykens *Joan.* IX. 2 en 34., ook ten aanzien van blindheid koesterden, en welk men onder het oog houden moet, om

om *Jes.* XXXIII. 24. *Matth.* IX. 5. *Joan*, V. 14. en meer andere Bybelplaatsen regt te verstaan.

In dit denkbeeld verkeerende, velde menige Jood een zeer averegtsch vonnis over HISKIA. Zy, die over het herstel van den Levitischen eerdienst misnoegd waren, en wien de Assyrische veldoversten hadden getracht te overreden, dat al de rampen van den staat daaruit ontsprongen, meenden daarin ook de reden van het lyden van den Koning te vinden Anderen, byzonderlyk een heir van volks verdrukkers, en bloedzuigers, tegen wier trekken hy zich had verzet, beschuldigden hem wederom van andere misdaden, en boezemden den volke allerlei verdenkingen tegen hem in.

Om de heillooze gevolgen, welken die verdenkingen hebben konden, voor te komen, stelde JESAIA de voorgemelde Godspraak op, waar men de aangehaalde voorspellingen aangaande de verlossing der Joden en de verhooging van hunnen Koning vindt, en waar vervolgends wordt verklaard, dat de Koning, vooronderstelt, dat zyne krankheid uit zware zonden geboren was, als dan niet uit hoofde van zyne eigene misdryven leed, maar uit hoofde van die der natie; dat hy de zonden des volks droeg, daarom met de overtreders geteld werd, en zyne ziele uitstortte tot in den dood; maar dat hy intusschen juist hierom een deel van velen ontvangen, de magtigen als een roof deelen, om den arbeid zyner ziel het goede zien, en ver-

en verzadigd worden, en door zyne kennis velen regtvaardig maken zou, wier ongeregtigheden door hem zouden worden weggevoerd.

Deze verklaringen van JESAIA vindt men in de twee laatste *verſen* van *cap.* LIII. want dezen zyn ten onregte afgeſcheiden van *cap.* LII., tot welk zy onbetwistbaar behooren; naardien de Heer aldaar zelf van zynen knecht ſpreekt, even als aan het einde van *cap.* LII.; terwyl het in *cap.* LIII. 1—10., de propheet is, die ſpreekt. Alwaarom men deze tien *verſen* achter *vers* 11 en 12 rangſchikken moet, en wy die tien *verſen* hier na de twee laatſten gaan ophelderen.

Na dat dan de bovengemelde verklaringen door den propheet in den mond van Jehovah waren gelegd, vervolgde hy in zyn eigen naam met hetzelfde oogmerk, om de Joden te overreden, dat HISKIA niet, dan uit hoofde van hunne zonden, met zyne krankheid was bezocht; en, na dat hy dit in *cap.* LIII. 4—6. meermalen had herhaald, ſchilderde hy in *vers* 7. het geduld, waarmede HISKIA zyn lyden verdroeg; zeide hy, in *vers* 8., dat de Koning van zynen angst, en het averegtſche oordeel der menſchen, zou worden bevryd; dat het derhalve te voorbarig was, wanneer men reeds de lengte van zyn leven bepaalde; offchoon hy reeds uit het land der levendigen afgeſneden ſchynen kon. Offchoon hy zelf zich reeds voorſtelde, dat de Joden, die hem miskenden, hem, vol-

volgends *vers* 9. op de wyze van ACHAZ, UZZIA, en andere godlooze Koningen, begraven zouden; evenwel zou hy na zynen dood in het praalgraf van DAVID rusten, by de Koningen, wier deugden door God met het geschenk van een groot vermogen gezegend waren. Want hy had geen onregt gedaan, en 'er was geen bedrog in zynen mond geweest.

Het behaagde enkellyk, volgends *vers* 10, den Heer, hem te verbryzelen en hem zoo krank te maken. En na dat zyne ziel, of hy zelf, zich als het ware tot een schuldoffer gesteld hebben zou, zou hy zaad zien, een Zoon ten troonsopvolger erlangen, en zou hy zyne dagen verlengen, en het welbehagen des Heeren door zyne hand gelukkiglyk voordgaan. Hier zyn de voorspelde verlenging van leven, en verkryging van zaad, onbetwistbare bewyzen, dat de propheet van HISKIA spreekt, aan wien hy zelf *cap.* XXXVIII. 5. na zyne krankheid vyftien jaaren levens beloofde, en wiens opvolger MANASSE, volgends II. *Kon.* XXI. 1. en II. *Chron.* XXXIII. 1. bykans drie jaren na dezelfde ziekte geboren werd. Terwyl *cap.* LII. 2. nog nader bewyst, dat JESAIA hier denzelfden HISKIA bedoelt, wien hy *cap.* XI. 1. een rysje uit den afgehouwenen tronk van JSAI had genoemd, uit hoofde van de vernedering van het huis van DAVID in den persoon van ACHAZ, vader van HISKIA.

Dus vinden wy in *Jes.* LII. en LIII. geen grond voor de leer van den plaats vervangenden dood van

JESUS. En evenmin schynt men iets ten voordeele van die leer in *Daniel* IX. 24. *en volg.* te ontmoeten; offchoon men aldaar den naam van *Messias* aantreft, waaruit men meermalen besluit, dat de plaatsen, op welken hy voorkomt, voorspellingen aangaande dien JESUS zyn, door wien die naam werd aangenomen. Eigenlyk beteekent die naam, zoo als een ieder weet, niets anders, dan een *gezalfden*, of *vorst*, over het algemeen. En om den vorst, van wien *Dan.* IX. 24. *en volg.* gesproken wordt te ontdekken, hebben wy de oogen te wenden naar het zoogenoemde *boek van* NEHEMIA.

Want daar ziet men *cap.* II. *en volg.* het tydstip aangeduid, waarmee de *zeventig weken* van DANIEL een aanvang namen; naamlyk, den uitgang des woords van ARTAXERXES, uit kragt van welk de Joden, volgends *Nehem.* XI. 1 *en volg.* naar Jerusalem terug gebragt werden, om eene stad te bevolken, die, volgends *cap.* VII. 4. nog gebrek aan inwoners, en huizen voor dezelven, had. En wy vernemen uit het zelfde boek, dat NEHEMIA ten uitvoer bragt, het gene, volgends *Daniel* IX. 24. geschieden moest, gedurende de *zeventig weken*, die bestemd waren over het volk van DANIEL, en zyne heilige stad „ om de over-„ tredingen te sluiten, en de zonden te verzegelen, „ en de ongeregtigheid te verzoenen, en eene eeu-„ wige geregtigheid aan te brengen, en om het ge-„ zigt, en den propheet, te verzegelen, en om de „ heiligheid der heiligheden te zalven."

Die

Die *zeventig weken* moeten dan gedurende het bestuur van NEHEMIA zyn verloopen. En zy zyn het in de daad, indien men ze slechts beschouwt als Babylonische *weken*, onderscheiden van zulke *weken der dagen*, als van welken 'er drie. *Daniel* X. 2. 3. vergel. met *vers* 13, op een en twintig dagen berekend worden. Gelyk als, naamlyk, de jaren anders verdeeld zyn in maanden en weken; zoo werden de Babylonische *jaren*, die tien jaren behelsden, verdeeld in *Neren* en *Sossen*, welke laatsten twee maanden bevatteden. Zie DES VIGNOLES, *sur l'année ancienne*, *chap.* III. § 1. Hierom zal DANIEL aan deze *Sossen*, welker gebruik hem ongetwyfeld zeer gewoon was, den naam van *weken* hebben gegeven.

Gedurende zeven en twee en zestig van deze weken, dat is, gedurende het bestuur van NEHEMIA, die, volgends *Nehem.* V. 14. zyn verblyf te Jerusalem tot in het twaalfde jaar uitgerekt, en dus juist zoo vele sossen moet hebben geregeerd, zouden de straten en graften van Jerusalem wederom herbouwd worden; doch in benaauwdheid der dagen; lezen wy *Dan.* IX. 25.

Volgends *vers* 26 zou hy, die, zonder twyfel ten einde der zeven eerste sossen, toen zyne verdiensten genoegzaam bekend waren, om dus beloond te worden, door de Joden plegtiglyk tot landvoogd werd gewyd; zoo dat de titel van *Messias* hem van dien tyd af toekwam — die Messias zou, volgends *vers*

26, aan de Joden benomen worden ten einde van de laatste twee en zestig sosfen. Zie *Nehem.* XIII. 6. vergel. met *cap.* II. 6. en *hy zou geen opvolger van zyn bloed hebben.* Want dat de woorden אין לו, die gemeenlyk vertaald worden, *het zal niet voor hem zelven zyn*, op de gezegde wyze moeten worden opgevat, dit blykt uit *Jerem.* XXXIII. 30. en zelfs uit *Jerem.* XIII. 13. XXXIX. 32. en XXXIII. 21.

Alsdan zou Jerusalem en het heiligdom bezoedeld of bedorven worden, door de onderdanen van een Vorst, die aldaar komen zou; en door wien men zonder twyfel niemand anders te verstaan heeft, dan TOBIA DE AMMONITER, die uit hoofde van het gezegde bederf, in vers 25, den naam voert van משחיד נגיד, *verdervende Vorst.* Want dit is de ware lezing, in plaats van welke men daar thands leest משיח נגיד, *gezalfde Vorst*, of *Vorst Messias.* En, dat deze gewone lezing niet echt is, blykt uit het gene men in *vers* 26 vindt, dat hy, die den titel van *Messias* voeren zou, ten einde van zeven en twee en zestig weken aan de Joden benomen worden zou; waaruit blykt, dat DANIEL even te voren niet kan hebben gezegd, dat er zoo vele weken verloopen zouden tot aan dien landvoogd der Jooden, maar eeniglyk tot aan een *verdervende Vorst*, die te Jerusalem komen zou.

Intusschen zou het bederf, welk die Vorst aanrigten zou, deszelfs einde vinden in een overstroomen-

den vloed, en tot aan dat einde zou 'er kryg zyn, en vastlyk beslotene verwoestingen.

Volgends *vers* 27 zou die verdervende vorst gedurende eene week het verbond, dat hy met velen zou hebben gemaakt, met kragt doorzetten. Zie *Nehem.* 4. 23. en 28; en gedurende de helft, van die week zou hy het slagtoffer en het spysoffer doen ophouden; waartoe *Nehem.* XIII. 5. 10 en 11 behoort; maar tegen den vleugel der verfoeijingen zou een verstoorder zyn; dat is, NEHEMIA zou den vleugel des Tempels, waar TOBIA door ELJASIB gehuisvest worden zou, in zulker voegen aantasten, als men *Nehem.* XIII. 7-9. leest; waar men verneemt, dat NEHEMIA welhaast te Jerusalem terug kwam, na dat hy ten einde van zeven en twee en zestig weken aan de Joden was benomen.

Nu schynt NEHEMIA zyne verrigtingen by die terugkomst in het zoogenoemde *boek van* MALEACHI op een prophetischen trant te hebben voorgedragen. Want evenmin als eenige plaatsen des *Nieuwen Testaments*, waar de twee laatste *versen* van *Maleachi* op JOANNES den Dooper worden toegepast, ons noodzaaken, om die *versen*, en het voorafgaande, te huis te brengen tot een Dooper, die, volgends *Joan.* I. 21. zelf uitdruklyk verklaarde, dat hy ELIAS niet was, evenmin verpligt ons het gene *Marc.* I. 2. uit *Maleach.* III. 1. wordt aangehaald, om by deze plaats aan iemand anders, dan NEHEMIA, te denken.

En het gebruik, welk hy op die plaats ten aanzien van zich zelven maakte van de benaming van מלאכי, *myn afgezant*, veroorzaakte, onzes erachtens, dat dit boek in *cap.* I. 1. bestempeld werd met den naam van *Prophetie door den dienst van* מלאכי, toen het aan het einde der prophetische boeken geplaatst, en het gezigt en de propheet dus, volgends *Dan.* IX. 24, door den dienst van NEHEMIA verzegeld werd.

Hoe men intusschen ook hier over denken moge, geen onpartydig lezer van het bovenstaande schynt ons de daarin behandelde Godspraak van DANIEL langer, als een onwraakbaar bewys voor den plaatsvervangenden dood van JESUS, te zullen aanvoeren. Nu zoekt meenig een dit leerstuk nog wel met meer andere plaatsen des *Ouden Testaments* te staven; maar dezen zullen door elk, die aan de opgehelderden vaarwel zegt, ligtelyk als min beduidende worden ter zyde gesteld. Alwaarom wy ons, met voorbygaan van dezelven, tot eenige plaatsen des *Nieuwen Testaments* begeven, waar wy veel onwraakbaarder bewyzen voor het meergemelde leerstuk zullen aantreffen.

Aan dezer hoofd rangschikken wy des Heilands eigene verklaring, *Matth.* XX. 28. dat hy niet gekomen was „ om gediend te worden, maar om te „ dienen, en zyne ziel tot een rantsoen voor velen „ te geven." Hier vergelykt JESUS zyne ziel, die hy in den dood overgeven moest, by den halven

sik-

ſikkel, waaromtrent wy in de vorige *afdeeling* opmerkten, dat dezelve tot losgeld, of, zoo als het *Exod.* XXX. 12—16. word uitgedrukt, *tot verzoening* voor de zielen der Israëllers dienen moest. Want onze opgegevene denkwyze over *Jeſ.* LIII. maakt ons afkeerig van de onderſtelling, dat JESUS het zeggen van den propheet in *vers* 10. „ als zy„ ne ziel zich tot een ſchuldoffer zal geſteld heb„ ben" uitdrukken wilde.

Eene onderſtelling, die de leer van den plaatsvervangenden dood van JESUS ook geenszins bevoordeelen zou; daar de dood van een zond- of ſchuldoffer de plaats van dien des offeraars niet verving. Dit immers zoo zynde, zou JESUS, indien hy zyne ziel een *ſchuldoffer* voor velen had genoemd, daarmede geenszins zoo duidlyk hebben aan den dag gelegd, dat hy juist in plaats van velen ſterven zou, als wanneer hy zyne ziel met de benaming van een *losgeld* voor velen beſtempelde; waardoor hy te kennen gaf, dat hy velen met zyn leven van ſoortgelyk een verderf vry koopen zou, als de Israëllers trof, toen zy door DAVID geteld waren.

Intusſchen noemt JESUS zynen dood in het vorige *vers* 22 en 23 een *doop*; en zegt hy andermaal, *Luc.* XII. 50. „ Ik moet, met een *doop* gedoopt worden, „ en hoe word ik geperst, tot dat het volbragt zy." Deze gezegden wyzen ons natuurlyk naar het gene

PAU-

PAULUS naderhand by herhaling min of meer uitvoeriglyk noopends den doop schreef, dat dezelve voor de geloovigen evenveel was, als een daadlyk sterven, eene daadlyke kruissing van hunne ligchamen, daar zy in den dood van JESUS gedoopt, of door den dood begraven, werden, en zich vervolgends, wanneer zy wederom uit het water, waaronder men hen dompelde, te voorschyn kwamen, als met KRISTUS opgewekt beschouwen, of als op nieuw levende en herboren moesten aanmerken.

Dus was het, volgends de uitdruklyke leer van PAULUS evenveel, als of zy werklyk zulken dood hadden ondergaan, als met welken God elken zondaar had bedreigd, en van welken de wet niemand ontheffen kon, daar de Zoenoffers, welken zy aan de hand gaf, enkel tot uitwissching van deze of gene bepaalde uitwendige misdryven dienden, en gene betrekking hadden tot wanschapenheden des gemoeds, welken hen den bedreigden dood waardig maakten. Van dien dood werden zy bevryd door den doop, die by God als een werklyke dood van hen werd aangemerkt, om dat zy in het doopwater konden schynen te worden gesmoord, en die plegtigheid hen intusschen door het geloof ten naauwste, tot één eenig ligchaam, met KRISTUS vereenigde. Hierom werden zy met hem gestorven en verrezen geacht, en werd zyn dood hen genadiglyk toegerekend.

Aan-

Aangaande deze leer van PAULUS lezen wy *Hand.* XIII. 39. dat hy reeds te Antiochie in Pisidie aan de verzamelde Joden toevoegde; „ van al, waarvan „ Gy niet geregtvaardigd worden kondet door de „ Wet van MOSES, wordt door dezen (JESUS) een „ iegelyk, die gelooft, geregtvaardigd." En dezelfde leer verkondigde hy nog kort voor het einde van zyn leven aan TITUS in dezer voegen; „ wanneer de „ goedertierenheid Gods onzes zaligmakers, en zyne „ liefde tot de menschen, verschenen is, heeft hy „ ons zalig gemaakt, niet uit de werken der regt- „ vaardigheid, die wy gedaan hebben, maar naar zy- „ ne barmhartigheid, door het bad der wedergeboor- „ te, en de vernieuwing des Heiligen geestes." *Tit.* III. 4. 5.

Ja in den jongsten van al zyne brieven schreef hy eveneens noopends God; „ die ons heeft zalig ge- „ maakt, en geroepen met eene heilige roeping; niet „ naar onze werken, maar naar zyn eigen voorne- „ men en genade, die ons gegeven is in KRISTUS „ JESUS voor de tyden der eeuwen; doch nu ge- „ openbaard is door de verschyning van onzen za- „ ligmaker JESUS KRISTUS, die den dood te niete „ gedaan heeft." II *Timoth.* I. 9, 10. En *cap.* 10, 11, is het wederom noopends de uitverkorenen, „ dat zy „ de zaligheid zouden verkrygen, die in KRISTUS „ JESUS is, met eeuwige heerlykheid. Dit is een „ getrouw woord; want indien wy met hem ge-

„ ſtorven zyn, zoo zullen wy ook met hem
„ leven.

Insgelyks lezen wy in dien brief, welken hy voor al de anderen aan de geloovige Galaten ſchreef, *cap.* II. 26. „ Wetende, dat de mensch niet geregtvaar-„ digd wordt uit de werken der wet, maar door „ het geloof in KRISTUS." En in *vers.* 19, 20, 21, zegt PAULUS noopends zich zelven. „ Ik ben door „ de wet der wet geſtorven, op dat ik Gode leven „ zou. Ik ben met KRISTUS gekruist, en ik leef, „ doch niet meer ik, maar KRISTUS leeft in my. En „ het gene ik nu in het vleesch leef, dat leef ik „ door het geloof des Zoons van God, die my lief „ gehad, en zich zelven voor my overgegeven heeft. „ Ik doe de genade Gods niet te niet. Want „ indien de regtvaardigheid door de wet is, zoo „ is dan KRISTUS vergeefs geſtorven." Vergelyk *cap.* III. 10. 13. en 27, waar het is, „ want zo velen als „ 'er uit de werken der wet zyn, die zyn onder „ den vloek — KRISTUS heeft ons verlost van den „ vloek der wet, een vloek geworden zynde voor „ ons, want zoo velen Gy in KRISTUS gedoopt zyt, „ hebt Gy KRISTUS aangedaan."

Nog uitdrukkelyker is het *Colloſ.* II. 10-14. „ Gy „ zyt in hem volmaakt, die het hoofd is van alle „ overheid en magt. In welken Gy ook beſneden „ zyt met eene beſnydenis, die zonder handen ge-„ ſchiedt, in de uittrekking des ligchaams der zon-

„ den

„ den des vleesches door de besnydenis van KRIS„ TUS, zynde met hem begraven in den doop, in „ welken gy ook met hem opgewekt zyt, door „ het geloof der werking Gods, die hem uit den „ dood opgewekt heeft. En hy heeft u, toen gy „ dood waart in de misdaden, en in de voorhuid „ uwes vleesches, mede levendig gemaakt met hem, „ alle uwe misdaden u vergevende. Uitgewischt „ hebbende het handschrift, dat tegen ons was, „ in inzettingen bestaande, het gene eeniger wyze „ tegen ons was, en heeft dat uit het midden weg„ genomen; hetzelve aan het kruis genageld heb„ bende."

In *Ephes.* I. 19. *en volg.* en den aanvang van *cap.* II. heerschen soortgelyke denkbeelden. Daaruit verklaren wy *Philip.* I. 21. „ Het leven is my KRISTUS" en *cap.* III. 9, 10. „ op dat ik in hem gevonden „ worde, niet hebbende myne regtvaardigheid, die „ uit de wet is, maar die door het geloof van „ KRISTUS is, naamlyk, de regtvaardigheid, die uit „ God is, door het geloof, op dat ik hem kenne, „ en de kragt zyner opstanding." Daartoe behoort vervolgends 1 *Thessal.* V. 9. 10. waar het is, „ want „ God heeft ons niet gesteld tot toorn, maar tot „ verkryging der zaligheid door onzen Heer JESUS „ KRISTUS, die voor ons gestorven is, op dat wy, „ het zy wy waken, het zy wy slapen, in vereeniging met hem leven zouden." En van den-

 zelf-

zelfden aard is II *Corinth.* V. 14, 15 *en* 21. waar men niet alleen noopends KRISTUS leest, dat hy voor ons gestorven is, maar ook, dat „God hem, die „geene zonde gekend heeft, zonde voor ons ge„maakt heeft."

Intusschen vereischt deze uitdrukking, en die van *Galat.* III. 13, dat KRISTUS een *vloek* voor ons geworden is, en het gezegde: „KRISTUS heeft ook „eens voor de zonden geleden, hy regtvaardig „voor de onregtvaardigen:" 1 *Petr.* III. 18. — dit alles vereischt eenige nadere opheldering, op dat men zich daardoor niet vervoeren late tot de denkbeelden, welken onder anderen door een ROSENMULLER werden aan den dag gelegd, daar hy, in zyne *Leerredenen over het Lyden en Sterven van* JESUS *Nederd. Vert. pag.* 365. uitriep: „Ontelbare „millioenen van zonden, die, van ADAMS val af, „tot op dit uur, door zoo vele millioenen van „menschen bedreven zyn, en, tot aan het einde der „dagen nog bedreven zullen worden; alle Gods„lasteringen, en vloeken, die de ruuwste menschen „ooit uitbraakten; alle moorddaden en onmensch„lyke wreedheden, die ooit, door de bloedgierig„ste dwingelanden, gepleegd zyn; de allerverfoei„lykste werken der duisternis die nooit aan het „licht komen, en welken geen mensch, die slechts „een vonkje van Godsdienst bezit, zonder ont„roering zou kunnen noemen; alle diefstallen, be-

„drie-

„ driegeryen, en ongeregtigheden, alle valschheden „ en listige lagen; met een woord, alle groote en „ kleene zonden, van de afschuuwlykste misdryven „ der grootste booswichten af, tot aan de gering- „ ste overylingen en struikelingen der deugdzamen, „ dat alles lag op hem, en voor dat alles heeft hy „ geboet. — Wat moet zyne ziel toen dan niet heb- „ ben ondervonden?"

Zulk eene toerekening van de zonden der geheele wereld aan JESUS is onnoodig, om reden te geven, van des Heilands uitroeping „Myn God! Myn God! „ Tot hoe lang verlaat Gy my?" En men kan buiten die onderstelling ook zeer wel verklaren, hoe zyne overdenkingen in den tuin van Gethsemane hem zoo geweldig kunnen hebben benaauwd, als de Euangelisten verhalen. Wat nu de bovengemelde plaatsen betreft; dat JESUS *voor de zonden geleden* heeft, dit duidt, onzes erachtens, niets meer aan, dan dat zyn lyden en sterven diende, om de bedreigde straf der zonden weg te nemen, of om den dood te niet te doen; dat hy *een vloek voor ons geworden is*, beteekent enkel, dat hy voor ons aan een kruishout opgehangen werd. Want alle opgehangenen droegen oulings, gelyk als PAULUS 'er byvoegt, den naam van een *vloek*: en dat God hem *zonde voor ons gemaakt* heeft, is evenveel, als dat hy, naar den bepaalden raad en voorkennis van God, den dood van een zondaar onderging, en aan wezenlyke mis-

dadigers werd gelyk gesteld; op dat zyn lyden en sterven ons mogt worden toegerekend. Maar er is, noch in het eene, noch in het andere, geen het minste bewys voor de onderstelling, dat onze zonden hem door God zouden zyn toegerekend.

Dit willen wy dan geenszins begrepen hebben onder de uitdrukking, die wy hier boven, by de voorloopige bepaling van ons gevoelen over den plaats vervangenden dood van JESUS, uit den mond van SEILER overnamen, dat „ God hem in onze plaats „ als een zondaar beschouwde en behandelde." Hierdoor begeren wy niets anders verstaan te hebben, dan dat God het op dezelfde wyze, waarop Hy alles regelt, zoo schikte en bestuurde, dat de Heiland juist zulken schandelyken en smartvollen dood stierf, als door hem verdiend zou zyn geweest, indien hy waarlyk zelf gezondigd had. Hierin verschillen wy van SEILER, die tot de aangevoerde onderstelling van ROSENMULLER, en honderd anderen, overhelt, en byzonderlyk, op *pag.* 147. by de opheldering van II *Cor.* V. 21. na eene beknopte herhaling van zyn averegtsch begrip nopende de oude zonden en schuldoffers, schryft: „ Even zoo werden aan „ KRISTUS de zonden der wereld toegekend, dat is, „ hy werd, *in het oordeel, in de vierschaar Gods*, „ even zoo gerekend, even zoo gehandeld, als of „ hy zelf de schuldenaar ware."

Hoe

Hoe bondig SEILER ook, op *pag.* 29—89, in veler oogen mag schynen te hebben betoogd, dat *zulk een* overdragen der straf niet onnut zou zyn geweest, en niet tegen de Godlyke wysheid, goedheid, en geregtigheid, zou hebben aangeloopen, indien het daadlyk plaats gegrepen had — wy vinden daarvoor geen genoegzamen grond in den *Bybel.* Hier lezen wy niet, dat de misdryven van den verlorenen zoon door zynen vader aan zynen broeder toegerekend werden, maar dat de vader hem eene vrye en onverdiende genade bewees. Insgelyks verhaalt JESUS, *Matth.* XVIII. 23. *en volg.* niet dat de Koning, wiens dienstknecht hem tien duizend talenten schuldig was, die schuld op een ander overdroeg; maar hy zegt: „De heer van dezen dienst„ knecht, van innerlyke barmhartigheid bewogen zyn„ de, heeft hem ontslagen, en de schuld hem kwyd„ gescholden." In overeenstemming hiermede leerde hy zelf ons bidden, dat God ons onze zondenschuld kwydschelden mogt, zoo als wy onzen schuldenaren behooren kwyd te schelden; het gene wy niet gezegd kunnen worden te doen, wanneer wy van anderen betaling, of borgtogt, voor hen vorderen. En *Ephes.* IV. 32. is het uitdruklyk. „Zyt „ jegens elkanderen goedertieren, barmhartig, el„ kanderen vergevende, zoo als ook God in KRIS„ TUS u vergeven heeft." Hoe kunnen wy intusschen gezegd worden, onzen broeder deszelfs mis-

da-

daden te *vergeven*, indien wy derzelver vergelding van hem op een ander overdragen?

Zeer zeker toonen JESUS, en zyne Apostelen, zich op de aangevoerde plaatsen, en meer anderen, vreemd van het denkbeeld, dat God onze zonden aan JESUS zou hebben toegekend. En daarmede laten zich zelfs de benamingen van een *rantsoen*, of *losgeld*, *voor allen*, eene *verzoening voor onze zonden*, *en voor die der geheele wereld*, welken elders aan den lydenden JESUS gegeven worden, niet wel vereffenen, daar men toch niet stellen kan, dat het tellen der Israëllers weleer toegerekend werd aan den halven sikkel, die wanneer zy geteld werden, tot *verzoening voor hunne zielen* dienen moest. Ja evenmin kan men zich tot staving van het gezegde denkbeeld, op I. *Petr.* II. 24. beroepen.

Het gene men aldaar noopends KRISTUS leest, dat hy „zelf onze zonden in zyn ligchaam gedragen „heeft op het hout" wil klaarblyklyk niets anders zeggen, dan het gene PAULUS by herhaling leeraart, dat ons zondig vleesch met het ligchaam van JESUS aan het kruis ten naauwste vereenigd was, of dat onze oude mensch met hem gekruist werd. Dat, wy immers de vermelde woorden van PETRUS dus op te vatten hebben, blykt ontegenspreeklyk uit het volgende „op dat wy der zonde *afgestorven* zynde, der „geregtigheid leven zouden. Vooral daar PETRUS, *cap.* III. 21. uitdruklyk van die kragt van den doop tot

tot vereeniging van de geloovigen met den ſtervenden JESUS gewaagt, op welke PAULUS zoo dikwyls doelt, en welke deze kruisgezant, niet ſlechts in zyne opgenoemde brieven, maar ook, en ſchier nog uitdruklyker, in zynen *brief aan de Romeinen* vermeldt.

Rom. VI. 3-8 is het naamlyk, „ of weet gy niet, „ dat, zoo velen als wy in KRISTUS JESUS gedoopt „ zyn, wy in zynen dood gedoopt zyn? Wy zyn „ dan met hem begraven door den doop in den dood; „ op dat, gelykerwys KRISTUS uit de dooden opge- „ wekt is tot de heerlykheid des vaders, alzoo ook „ wy in nieuwigheid des levens wandelen zouden. „ Want indien wy met hem eene plant geworden „ zyn in de gelykmaking zynes doods, zoo zul- „ len wy het ook zyn in de gelykmaking zyner „ opſtanding. Dit wetende, dat onze oude mensch „ met hem gekruist is, op dat het ligchaam der „ zonde te niet gedaan worde, op dat wy niet meer „ de zonde dienen. Want die geſtorven is, die is „ geregtvaardigd van de zonde. Indien wy nu met „ KRISTUS geſtorven zyn, zoo gelooven wy, dat wy „ ook met hem zullen leven."

En in dien zelfden brief ontwikkelt PAULUS Gods bedoeling, by de gezegde vereeniging der geloovigen met den ſtervenden JESUS, daar hy *cap.* III. 23-26. ſchryft; „ want zy hebben allen gezondigd, en der-

„ ven de heerlykheid Gods, en worden om niet ge-
„ regtvaardigd uit zyne genade, door de verlossing,
„ die in KRISTUS JESUS is. Welken God voorge-
„ steld heeft tot eene verzoening door het geloof in
„ zynen bloede, tot eene betooning van zyne regt-
„ vaardigheid, door de vergeving der zonden, die
„ te voren geschied zyn, onder de verdraagzaamheid
„ Gods. Tot eene betooning van zyne regtvaardig-
„ heid in den tegenwoordigen tyd, op dat Hy regt-
„ vaardig zy, en regtvaardigende den genen, die
„ uit het geloof van JESUS is."

Hier leert PAULUS ons, dat de gezegde vereeniging der geloovigen met den stervenden JESUS, uit hoofde van welke zy zelven den verdienden dood gerekend werden te hebben ondergaan, tot betooning der regtvaardigheid van God strekte. Die regtvaardigheid openbaarde zich in den dood van JESUS, daar dezelve, als eene gemeenschappelyke dood van allen, die in hem geloofden, werd beschouwd, en *het sterven van een voor allen evenveel was, als of allen daadlyk gestorven waren*; het gene de zelfde PAULUS, II *Cor.* V. 15. noopends de vereeniging der geloovigen met den stervenden JESUS verklaart.

In zulker voegen wordt 'er door een PAULUS aan den dood van JESUS een vermogen van plaatsvervanging toegeschreven. En PETRUS, en anderen, *ja*

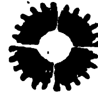
JE-

JESUS zelf, vereenigen zich daaromtrent met den Apostel der Heidenen. Al hetwelk ons verpligt, om het tweede deel der opgegevene prysvraag met NEEN te beandwoorden, of aan te nemen, dat de dood van KRISTUS geene genoegzame overeenstemming heeft met de Zoenofferanden onder het oude verbond, om met de daad te kunnen worden beschouwd in het licht van een Zoenoffer, welks dood de plaats van dien des offeraars nimmer in dier voegen verving, dat het evenveel was, als of hy daadlyk gestorven ware.

Want straks hopen wy de bedenkingen, welken tegen ons thands betoogde begrip, evenzeer als tegen meest alle Godgeleerde begrippen, kunnen worden ingebragt, genoegzaam op te lossen. Waartoe wy des te beter gelegenheid hebben, daar wy de beandwoording der derde vraag van TEYLERS GODGELEERD GENOOTSCHAP, op grond van het geene wy aan het hoofd van deze *afdeeling* hebben opgemerkt, gerustlyk mogen overlaten aan schryvers van eene andere denkwyze, dan ons onderzoek ons ingeboezemd heeft, en meer ingenomen met de bespiegelingen des schryvers van den zoogenoemden *Brief aan de Hebreen*, over eene vermeende gelykheid van den dood van JESUS aan de Zoenofferanden des ouden verbonds, voor welker verdwyning die schryver de gemoederen zyner vrienden meer in den geest

van PAULUS zou hebben voorbereid, zoo hy hen toegevoegd had, het gene wy, ten besluite van deze *afdeeling*, aan de blinde Heidenen, die hun geweten nog met zulke bloedige instellingen paaijen, toeroepen:

Haeccine quae pietas, delubra adspergere tabo?
Mitis et indulgens homini Deus! ite precari
Mente piâ, caedumque feros avertite ritus!

DER-

DERDE AFDEELING,

WAARIN DE ZINSPELINGEN VAN APOLLOS, EN ANDEREN, MET DES HEILANDS DOOD, ONDERSCHEIDENLYK BEOORDEELD, EN DESZELFS OVEREENSTEMMING MET EEN VREDESOFFER WORDT AANGETOOND.

Zeer zeker zal men zich, tegen het betoogde verschil tusschen den dood van JESUS en de Zoenoffers des ouden verbonds, voor en boven andere plaatsen des *Nieuwen Testaments*, op den *brief aan de Hebreen* beroepen, waar de lydende JESUS, *cap.* XIII. 10—12. uitdruklyk aan zoodanig een Zondoffer, als welks vleesch niet gegeten worden mogt, maar buiten het leger verbrand worden moest; gelyk gesteld, en zyn bloed, *cap.* IX en X. meermalen vergeleken wordt met dat van den bok en var, die op den grooten verzoendag geslagt werden, en met welker bloed de Hoogepriester in het heilige der heiligen gaan moest, om het verzoendeksel te besprengen. Maar dit doet ons geen oogenblik wankelen in het voorgestelde begrip, dat des Heilands dood niet in het licht van een Zoenoffer beschouwd moet worden.

Offschoon de gezegde brief, naamlyk, in het bo-

venſchrift, aan PAULUS wordt toegekend, hy ſchynt ons geenszins uit de pen van dien Apostel gevloeid. Neen, maar wy omhelzen den aangaande het gevoelen van den grooten HEUMAN, die in zyne uitgebreide *verklaring des N. T. by Hand.* XVIII. 24., noopends den aldaar vermelden APOLLOS ſchreef;

„ In myn boek *de Anonymis et Pſeudonymis*, *pag.*
„ 31. *ſqq.* heb ik als eene waarſchynlyke giſſing voor-
„ geſteld, dat deze APOLLOS de ſchryver van den
„ *brief aan de Hebreeuwen* is. Het gene ik ten be-
„ wyze heb bygebragt, is wel niet genoeg, om den
„ lezer ten volle te overtuigen: maar evenwel dit
„ gevoelen blykt meer ſchyn van waarheid te heb-
„ ben, dan al de anderen. Myne Verhandeling heeft
„ aan LAUR. MULLER zoo wel behaagd, dat hy dit
„ gevoelen, in den jare 1718, in een opzetlyk ge-
„ ſchrift, breeder aandrong. Na dien tyd heb ik
„ gevonden, dat ook BEZA, LUKAS OSIANDER, LAM-
„ BERTUS DANAEUS en CLERICUS, dit gevoelen waar-
„ ſchynlyk geoordeeld hebben."

By deze uitmuntende Godgeleerden mogen wy onder anderen ook een man, als VENEMA, voegen, die in zyne *Hist. Eccleſ. Christ. ſaec.* I. § 120. openlyk voor het gezegde gevoelen uitkomt. Ja het zelve werd reeds door LUTHER gekoesterd. En dat PAULUS den *brief aan de Hebreen* niet geſchreven heeft, dit werd lang te voren door meenigen Kerkvader begrepen, en is byzonderlyk door LIMBORCH,

in

in deszelfs *inleiding* tot de *verklaring* van dien brief, uitvoeriglyk bewezen; terwyl het begrip, dat die brief juist een geschrift van APOLLOS is, op de volgende redenen steunt.

APOLLOS wordt ons *Hand.* XVIII. 24. beschreven, als een Alexandrynsche Jood, een welsprekend man, magtig in de schriften, in den weg des Heeren onderwezen, vuurig van geeste, te Ephese door AQUILA en PRISCILLA, die toen aldaar woonden, voor het Kristendom gewonnen, en met een voorschryvingsbrief aan de Corintische Kristenen verzien. Hieruit mogen wy opmaken, dat APOLLOS even Joodschgezind zal zyn geweest, als AQUILA, ten huize van wien 'er naderhand te Rome eene gemeente van Joodschgezinde Kristenen vergaderde, in afzondering van eene andere gemeente van vryer denkende geloovigen, aan wie PAULUS een brief schreef, en wie hy niet alleen gebood, om die Joodschgezinden te groeten, maar ook om dezelven in haare gemeenschap aan te nemen, zie *Rom.* XV. 7. vergel. *cap.* XVI. 17 *en volg.*

En de Joodschgezindheid van APOLLOS blykt nader uit I. *Corinth.* Hier vernemen wy *cap.* III. 6. dat te Corinthe door APOLLOS bevochtigd werd, het gene PAULUS aldaar had geplant. En dit had ten gevolge dat de een zich, volgends *vers* 4. een leerling van PAULUS, en de ander zich daar tegen een leerling van APOLLOS noemde. Nu hebben wy dit laatstgemelde

flag

flag van Kristenen aan te merken, als lieden, die zich door eene verregaande Joodschgezindheid van de leerlingen van PAULUS onderfcheidden. En die lieden moeten zich, tot ftaving van hunne byzondere begrippen, hebben beroepen op derzelver gelykvormigheid aan die van CEPHAS, die, volgends *Galat.* II. 7. 8. evenzeer de *Apostel der besnydenis* was, als PAULUS die *van de voorhuid*. Ja die Joodschgezinde Corinthers moeten hunne begrippen als de eigene leer van JESUS verheven, en de tegen overftaande begrippen van PAULUS als eene onkristelyke nieuwigheid hebben uitgekreten, zoo als CHRYSOSTOMUS, by MILLIUS, voor den *brief aan de Galaten*, te regt aanmerkt, dat eenige Joodschgezinde twistftokers dit in Galatie moeten hebben gedaan.

Van hier, dat PAULUS, I. *Cor.* I. de twistende Corinthers niet flechts in leerlingen van hem en APOLLOS onderfcheidt, maar wegens hen zegt, dat zy zich voor leerlingen *van* HEM, *van* APOLLOS, *van* CEPHAS, *en van* KRISTUS uitgaven. Want 'er waren te Corinthe zekerlyk geene vier twistende partyen, maar, even als elders, flechts twee, van Joodschgezinden, en leerlingen van PAULUS, ten aanzien van wien de anderen even dezelfde huiverigheid, als te Rome, betoonden, terwyl zy, vooral ten aanzien van het gene den Afgoden geofferd was, eene groote vryheid namen; zoo als uit I. *Cor.* VIII. en X. genoegzaam blyken kan.

Was

Was nu APOLLOS, die, als Ægyptenaar, natuurlyk allen aanleg tot de ſtrengſte onthouding had, zoo Joodschgezind, dat hy aanleiding tot den gezegden twist te Corinthe gaf, dan kan men by hem zulk eene naauwe betrekking tot de Kristen Joden van Jeruſalem, en het Joodſche land, onderſtellen, als de ſchryver van den *brief aan de Hebreen* aan den dag legt; en dan ſtroken de denkbeelden, die in dezen brief heerſchen, uitnemend met die geenen, welken APOLLOS moet hebben gekoesterd.

Daarenboven onderſcheidt de *brief aan de Hebreen* zich niet alleen daardoor van de brieven van PAULUS, dat hy niet met den naam van dien Apostel aanvangt, maar ook matigt de ſchryver zich nergens het karakter aan van iemand, die door den Heiland zelven onderwezen was. Integendeel rangſchikt hy zich, in *cap.* II. 3. blootlyk onder de genen, aan wien de zaligheid bevestigd was door hen, die den Heer gehoord hadden. Dezelfde ſchryver volgt de *Alexandrynſche Vertaling* des *Ouden Testaments* alomme ook daar, waar zy grootlyks van den Hebreeuwſchen Text verſchilt: en zyne leerwyze en ſchryſtrant ſtrookt ook in andere opzigten, zoo als CLERICUS, *Hist. Eccles. Saec.* I. *pag.* 460. opmerkt, derwyze met die van PHILO, dat hy ſoortgelyk een Alexandrynſche Jood moet zyn geweest. Ja VENEMA, *l. l.* vindt in den *brief aan de Hebreen* juist de zegswyze van APOLLOS, zoo als dezelve *Hand.* XVIII. 24. beſchreven wordt.

Op grond van dit alles ftellen wy, dat die Joodschgezinde Euangelieprediker, niet lang na den dood van PAULUS, maar voor dat VESPASIANUS Jerufalem belegerde, deze belegering voorzien, en den indruk zal hebben willen matigen, welken de waarfchynlyke verwoesting van die ftad, en haren Tempel, op de Paleftynfche Kristenheid zou kunnen maken. Ten dien einde moet hy hen uit eene of andere ftad van Italie, waar hy toen verkeerde, een brief gefchreven hebben. En ten zelfden einde moet hy ftraks met TIMOTHEUS naar Palæftina zyn gereisd.

Dit meenen wy uit *Hebr.* XIII. 23. te mogen befluiten, waar wy lezen, „weet, dat de broeder „TIMOTHEUS losgelaten is, met wien, zoo hy haast „komt, ik u zal zien," en waaruit voords blykt, dat TIMOTHEUS, in opvolging van het bevel van PAULUS, II. *Timoth.* IV. 9. ten tyde van des Apostels twede gevangenis, of onmiddellyk na deszelfs dood, te Rome aangekomen, daar in banden geraakt, maar fpoedig wederom losgelaten zyn, en ftraks zal hebben befloten, om over de ftad van Italie, waar APOLLOS zich toen bevond; en in deszelfs gezelfchap, naar Palæftina te trekken.

Nu trachte niemand uit deze zamenfpanning van TIMOTHEUS, met den fchryver van den *brief aan de Hebreen*, af te leiden, dat men dien fchryver niet in den perfoon van APOLLOS te zoeken hebbe. Niemand vrage, hoe kan 'er toch zoo veel gemeenfchap heb-

hebben plaats gehad tusſchen zulk een opperhoofd der Joodschgezinden, als APOLLOS, en zulk een echten leerling van PAULUS, als TIMOTHEUS? Want deze laatstgenoemde ſchynt vry wat tot de Joodschgezinde party te hebben overgeheld; offchoon hy, zoo lang PAULUS leefde, deszelfs gunſteling bleef. Die neiging van TIMOTHEUS ſchynt, naamlyk, te blyken uit eenige vermaningen van PAULUS, welken zeer ten onpasſe zouden zyn gekomen, ZOO TIMOTHEUS in geen het minſte opzigt by den Apostel verdacht was geweest.

Van zulken aard is, het gene de Apostel hem I. *Timoth.* IV. *6. 7.* toevoegde; „ Als Gy den broe- „ deren deze dingen voorſtelt, zoo zult Gy een „ goed dienaar van JESUS KRISTUS zyn, opgevoed „ in de woorden des geloofs en der goede leer, „ welke Gy achtervolgd hebt. Maar verwerp de „ ongodlyke en oudwyfſche fabelen!" Van dezelfde natuur is des Apostels waarſchouwing in het volgende, *vers* 13-16. „ Houd aan in het lezen, in „ het vermanen, in het leeren, tot dat ik kome! „ En verzuim de gave niet, die in U is, die U „ gegeven is door de Prophetie met oplegging der „ handen des ouderlingſchaps! Bedenk deze din- „ gen! wees daarin bezig! Op dat uw toenemen „ openbaar zy in allen. Heb acht op U zelven, „ en op de leer! want dit doende zult Gy en U „ zelven behouden, en die U hooren!"

En wat anders, dan eene opgevatte verdenking, kan PAULUS hebben bewogen, om denzelfden TIMOTHEUS, *cap.* V. 21. 22. dus aan te spreken: „ Ik betuige voor God, en den Heer JESUS KRISTUS, en „ de uitverkorene Engelen, dat Gy deze dingen onderhoudt, zonder vooroordeel, niets doende naar „ toegenegenheid. En leg aan niemand haastiglyk de „ handen op! Nog heb gemeenschap aan de zonden van anderen! Bewaar U zelven rein!" Straalt 'er ook geene soortgelyke verdenking door in des Apostels vermaning, *cap.* VI. 2-5. „ Leer en vermaan deze dingen! Indien iemand eene andere leer „ leert, en niet overeenkomt met de gezonde woorden onzes Heeren JESUS KRISTUS, en met de leer, „ die naar de Godzaligheid is, die is opgeblazen, „ en weet niets, maar hy raast omtrent twistvragen en woordenstryd, waaruit voordkomt, nyd, „ twist, lasteringen, kwade nadenkingen van menschen, die een verdorven verstand hebben, en „ van de waarheid beroofd zyn, meenende dat de „ Godzaligheid een gewin zy, wyk af van dezulken!"

Deze en meer andere allernadruklykste waarschouwingen van TIMOTHEUS door PAULUS, in dezen zelfden brief, en den volgenden, bewyzen, onzes erachtens, dat hy in de oogen van PAULUS vry wat gevaar moet hebben geloopen, om van de gezonde leer af te wyken, en derhalve na den dood van PAULUS ligtlyk in zulker voegen met den Joodschgezinden

den APOLLOS kan hebben zamengespannen, als hy, volgends den *brief aan de Hebreen*, moet hebben gedaan, indien deze brief door APOLLOS geschreven werd.

En niemand beroepe zich tegen dit begrip van ons op II. *Petr.* III. 15, waarmede het gevoelen, dat PAULUS den *brief aan de Hebreen* schreef, onder anderen, door MILLIUS, *Proleg. in N. T.* 186 *sqq.* verdedigd wordt. Want MILLIUS bouwt daarby op twee onderstellingen, welken de proef niet even zeer kunnen doorstaan. Hy wil, dat in het gemelde *vers* van den zoogenoemden *tweeden brief van* PETRUS eenige plaatsen uit den *brief aan de Hebreen* als gezegden van PAULUS worden aangevoerd, en dat PETRUS intusschen de schryver van dien *tweeden brief*, en dezelve derhalve volkomen geloofwaardig zy.

Wat de laatste onderstelling van MILLIUS betreft, men weet algemeen, aan hoe veel verdenking die zoogenoemde *brief van* PETRUS, even zeer als de daaruit ontleende, of anders daarvoor tot bouwstof gediend hebbende, *brief van* JUDAS, en de zoogenoemde *brief van* JAKOBUS, door alle eeuwen des Kristendoms henen onderworpen zyn geweest. En MILLIUS heeft geenszins alle redenen, om de echtheid van dien zoogenoemden *brief van* PETRUS in twyfel te trekken, weggenomen. Maar wy willen ons evenwel tegen de wapenen, welken MILLIUS, ter

 be-

beſtryding van ons gevoelen aangaande den *brief aan de Hebreen*, uit II. *Petr.* ontleent, met geene lochening van de echthéid van dezen brief behelpen. Want hoe echt dezelve ook moge worden gerekend, nogthands vervalt het geheele bewys van MILLIUS voor zyn begrip, aangaande het zamenſtel van den *brief aan de Hebreen*, daar de plaats, waarop hy bouwt, geenszins op dien brief ſchynt te doelen.

Naamlyk, dezelfde geloovigen van Pontus, Galatie, en naburige gewesten, voor wien PETRUS zynen *eerſten Brief* geſchreven had, en voor wien de *tweede Brief* de redenen ontvouwt, waarom het einde der wereld nog niet verſcheen, worden aan het einde van II. *Petr.* dus aangeſproken; „ Daarom, geliefden! „ verwachtende deze dingen, benaarſtigt u, dat Gy „ onbevlekt en onſtraflyk van hem moogt worden „ bevonden in vrede. En acht de langmoedigheid „ onzes Heeren als zaligheid; gelykerwys ook onze „ geliefde broeder PAULUS, naar de wysheid, welke „ hem gegeven is, ul. geſchreven heeft; gelyk ook „ in alle Zendbrieven, in dezelven van deze dingen „ (dat is, van het einde der wereld) ſprekende."

Hier gewaagt de ſchryver van een brief, dien PAULUS aan dezelfde geloovigen van Pontus, *Galatie*, en naburige gewesten, geſchreven had. Hoe kan men nu daarby met eenige mooglykheid anders, dan aan den *brief aan de Galaten*, denken? Vooral daar PAULUS de Galaten in dien brief onderrigt, hoe zy

zich

zich Gods langmoedigheid, by het uitstel van het einde der wereld, te nutte maken, en die langmoedigheid tot bevoordering van hunne zaligheid moesten doen strekken. *Galat.* VI. 9. 10. is het immers „ laat „ ons goed doende niet verslappen. Want ten zynen „ tyde zullen wy maayen, zoo wy niet verslappen. „ Zoo dan, terwyl wy tyd hebben, laat ons goed „ doen aan allen, maar meest aan de huisgenoten des „ geloofs!"

En men voere hier niet tegen ons aan, dat de *eerste brief van* PETRUS, en dus ook de *tweede*, aan de geloovigen uit de Joden, die in Pontus, *Galatie*, en naburige gewesten, als *vreemdelingen* verkeerden, geschreven schynt; maar PAULUS *brief aan de Galaten* voornaamlyk voor Kristenen uit de Heidenen verordend moet zyn geweest. Wy staan beiden het eerste en het laatste toe, zoo ons slechts wordt toegestemd; dat de *brief aan de Galaten* in vergaderingen, welken uit Kristenen van beide soorten waren zamengesteld, zal zyn gelezen, en dat hetzelfde moet hebben plaats gehad ten aanzien van de *brieven van* PETRUS, in welken meer dan eenmaal regtstreeks tot *inwoners* van Pontus, Galatie, en naburige gewesten, wordt gesproken.

Daar men ongetwyfeld met de *brieven van* PETRUS, evenzeer als met dien van PAULUS *aan de Galaten*, in zulker voegen zal hebben gehandeld, kon PETRUS, zoo hy den *tweeden brief* schreef, in den-

zelven onderſtellen, dat de inhoud van den *brief aan de Galaten* by de geloovigen, wien hy zyne brieven zond, wel bekend was. En PETRUS zelf kan intusſchen op de volgende wyze hebben vernomen, wat PAULUS aan de Galaten geſchreven, en hoe dezelfde Apostel nog in andere brieven van de dingen, over welken hy zelf in II. *Petr.* handelde, dat is, van het einde der wereld, geſproken had.

In het ſlot van zynen *eerſten brief*, lezen wy, dat hy denzelven *door* SILVANUS *ſchreef;* het gene zekerlyk evenveel beteekent, als het gene men onder den *brief aan* PHILEMON leest, dat PAULUS denzelven *door* ONESIMUS *ſchreef*, en als het gene wederom onder andere *brieven van* PAULUS ſtaat, dat hy dezelven wederom door anderen ſchreef; al hetwelke tot eene verzending van die brieven met ONESIMUS, en anderen moet worden te huis gebragt. Eveneens moet PETRUS zynen eerſten brief met SILVANUS verzonden, of denzelven aan SILVANUS naar Galatie, en de naburige gewesten, hebben medegegeven.

SILVANUS moet dan by PETRUS zyn geweest, toen die Apostel zynen *eerſten brief* verzond. En SILVANUS kan dien Apostel hebben berigt, wat PAULUS in zyne tegenwoordigheid aan de Galaten geſchreven had, en wat de inhoud was geweest van andere brieven, welken PAULUS verzond, toen SILVANUS nog by hem was. Brieven, van welken 'er thands nog twee voorhanden zyn; aan welker hoofd men, ten bewyze,

ze, dat SILVANUS derzelver inhoud ... de, hebben geweten, den naam van SILVA... vens dien van PAULUS ontmoet.

Wy bedoelen PAULUS *brieven aan die van ... ſalonika*, waarin die Apostel waarlyk, zoo als ... ten aanzien der brieven, waarop hy het oog had, getuigt, uitdruklyk van het einde der wereld gewaagde; en waaruit PETRUS, ten bewyze, dat hy kennis van derzelver inhoud had, ongetwyfeld de vermaning; *zyt nuchteren!* ontleende, welke naauwlyks ergens, dan juist in den *eerſten brief aan die van Theſſalonika*, en in den *eerſten brief van* PETRUS, voorkomt, maar in deze brieven by herhaling gebezigd wordt.

Te weten, de les, die in de drie voorſte *Euangelien*, by de aankondiging der komst van den zoon des menſchen op de wolken des hemels, wordt gevoegd, dat men, in afwachting van die komst, waken, bidden en zich moest wachten van brasſery, dronkenſchap, en andere verkeerdheden, welken voor de bedenking van hemelſche dingen even nadeelig zouden wezen; die zelfde les wordt door PAULUS, I. *Theſſal.* V. 4. *en volg.* in deze bewoordingen aan de geloovigen van Theſſalonika gegeven; „ Maar „ Gy, broeders! Gy zyt niet in duiſternis, dat U „ die dag als een dief zou bevangen (of overvallen, „ gelyk als iemand in den nacht door een dief wordt „ overvallen) Gy zyt allen kinderen des lichts en des „ daags. Wy zyn geene kinderen des nachts en der

 „ duis-

„ duisternis. Laat ons dan niet ſlapen, zoo als de an-
„ deren; maar laat ons waken, en *nuchteren zyn!*
„ Die ſlapen, ſlapen des nachts, en die dronken
„ zyn, zyn des nachts dronken; maar wy, die kin-
„ deren des daags zyn, moeten *nuchteren wezen* enz."
En deze woorden geven klaarblyklyk aanleiding aan PETRUS, om in zynen *eerſten brief*, *cap.* IV. 7, te ſchryven; „ Het einde van alle dingen is naby. Zyt „ dan *nuchteren*, en waakt in de gebeden!" om *cap.* I. 13. de geloovigen tot dezelfde afwachting van den jongſten dag te vermanen met de woorden: „ Daar-„ om, opſchortende de lendenen uwes verſtands, en „ *nuchteren zynde*, hoopt volkomenlyk op de gena-„ de, welke u toegebragt wordt, by de openbaring „ van KRISTUS JESUS!" en om *cap.* V, 8. te herhalen „ *zyt nuchteren! waakt!*"

Kan PETRUS nu tot deze navolging van I. *Theſſal.* zyn opgeleid door eenig berigt noopends den inhoud van dezen brief, welk hy van SILVANUS ontving; dan kan SILVANUS hem eveneens hebben opgegeven, wat PAULUS aan de Galaten geſchreven had; dan kan PETRUS dienvolgends in den *tweeden brief*, die zynen naam voert, op den *brief aan de Galaten* hebben gedoeld, en behoeft hy geenszins gerekend te worden, te hebben beſlist, dat de *brief aan de Hebreen* door PAULUS werd opgeſteld. Dus vervalt het eenige ſchynbare bewys, welk voor dit gevoelen kan worden aangevoerd, en blyven ſtyl en inhoud van den

brief

brief aan de Hebreen, en al het boven opgenoemde, ons dermate van de duchtigheid onzer denkwyze noopends den schryver van dien brief overreden, dat de beroemde PALEI, onzes bedunkens, te regt geen het minste acht op dien brief geslagen heeft, toen hy de echtheid der *brieven van* PAULUS met inwendige bewyzen staven ging, en wy ons ten hoogste verwonderen, dat PRIESTLEY, in zyne *Brieven over de echtheid der Euangelien*, *tot wederlegging van* EVANSON, *Nederd. vert. pag.* 191. heeft kunnen schryven; „ omtrent den *brief aan de Hebreen* heb ik bykans „ geen twyfel, of hy is door PAULUS geschreven, „ hoewel zyn naam niet voor denzelven staat, en de „ styl van dien zyner andere brieven onderschei„ den is."

Maar het zy met den *brief aan de Hebreen* voor het overige, zoo als het wil — denkt misschien een of ander lezer — worden de daarin zoo dikwyls herhaalde vergelykingen van JESUS met eenige Zoenoffers des Ouden Verbonds niet van elders bevestigd? wordt hy, I *Petr.* I. 19. geen *onstraflyk en onbevlekt lam* genoemd? Wordt hy niet, *Joan.* I. 29, door den Dooper met den titel van *het lam Gods*, *dat de zonden der Wereld wegneemt*, bestempeld? Wordt 'er niet, *Ephes.* V. 2. noopends hem gezegd, dat hy „ zich zelven voor ons heeft overgegeven tot eene „ offerande, en een slagtoffer, Gode tot een welrie„ kenden reuk?" En lezen wy niet I *Joan.* I. 7. „ In-

„ dien wy in het licht wandelen, gelyk als God in
„ het licht is, zoo hebben wy gemeenſchap met elkanderen; en het bloed van Jeſus Kristus zynen
„ Zoon reinigt ons van alle zonden?"

Hierop andwoorden wy, dat 'er op deze plaatſen geen ſpoor is van eenige de minſte overeenkomst van den Heiland met den *bok* en *var*, die op den grooten verzoendag geſlagt werden. Daar PETRUS en JOANNES de Dooper hem een *lam* noemden, onderſcheiden zy hem immers grootlyks van de gezegde offerdieren; offchoon de reden, waarom zy hem juist als een *lam* voorſtelden, zekerlyk gelegen was, in de gelykheid van zyn geduld aan dat van den kranken HISKIA, noopends wien *Jeſ.* LIII. 6. 7. wordt gezegd „ De Heer heeft onzer aller ongeregtigheid op hem „ doen aanloopen; toen dezelve geeisecht werd, toen „ werd hy verdrukt; doch hy deed zynen mond niet „ open. Als een lam werd hy ter ſlagting geleid, enz." Een gezegde, welk PETRUS, by de toepasſing van eenige andere zinſneden uit *Jeſ.* LIII. op JESUS, I *Petr.* II. 23. dus uitdrukt; „ Die, als hy geſcholden werd, niet wederom ſchold, en als hy leed, „ niet dreigde, maar het overgaf aan dien, die regtvaardiglyk oordeelt."

Daarenboven geeft PETRUS ons op de plaats, waar hy JESUS een *lam* noemt, nog een naderen wenk, om zyne opoffering van zich zelven met geheel iets anders, dan met eene Zoenofferande, te vergelyken.

Hy zegt, naamlyk, aldaar, dat de geloovigen door het dierbare bloed van KRISTUS, als van een onstrafelyk en onbevlekt lam, verlost waren uit hunne ydele wandeling. En noopends dit zelfde zedelyke eindoogmerk van den dood van JESUS verklaarde hy in het volgende *cap.* III. 18, dat „ KRISTUS voor de zon„ den geleden heeft, op dat hy ons tot God zou „ brengen." Dit is evenveel, als, op dat hy ons *gemeenschap met Hem* zou doen hebben, *die in het licht is*, zoo als wy, I *Joan.* I. 7. lezen. En uit eene oplettende vergelyking van het eene met het andere, en met nog al meer plaatsen des *Nieuwen Testaments*, leeren wy; *het bloed van* JESUS, dat, volgends de laatstgenoemde plaats, *ons van alle zonden reinigt*, en dat van het *onstrafelyke en onbevlekte lam* by PETRUS, te huisbrengen tot een vredesoffer, gebezigd by de verzoening van den zondigen mensch met God, of tot bekragtiging van het nieuwe Verbond, dat door JESUS tusschen God en den zondaar werd opgerigt.

Want, op dat niemand wane, dat wy ons, tot staving van dit begrip noopends het bloed van JESUS, ligtvaardig op meer andere Bybelplaatsen beroepen, PAULUS voegt, II *Cor.* V. 14-21, het denkbeeld van eene bevrediging van den mensch met God uitdruklyk by zyn gewag van den plaats veryangenden dood van JESUS; daar hy schryft; „ want de liefde van „ KRISTUS dringt ons; als die dit oordeelen, dat, „ indien een voor alle gestorven is, zy dan allen ge-

 „ ven

„ ven zyn. En hy is voor allen gestorven, op dat
„ de genen, die leven, niet meer voor zich zelven
„ zouden leven, maar voor dien, die voor hen ge-
„ storven en opgewekt is. Zoo dan, wy kennen van
„ nu af niemand naar het vleesch; en, indien wy ook
„ KRISTUS naar het vleesch gekend hebben, nogthands
„ kennen wy hem nu niet meer naar het vleesch.
„ Zoo dan, indien iemand in KRISTUS is, die is een
„ nieuw schepsel. Het oude is voorby gegaan, ziet,
„ het is al nieuw geworden. En al deze dingen zyn
„ uit God, die ons met Hem zelven verzoend heeft,
„ door JESUS KRISTUS, en ons de bediening der ver-
„ zoening gegeven heeft. Want God was in KRISTUS
„ de wereld met Hemzelven verzoenende, hare zon-
„ den haar niet toerekenende, en heeft het woord der
„ verzoening in ons gelegd. Zoo zyn wy dan gezan-
„ ten van KRISTUS wege, als of God door ons bad.
„ Wy bidden van KRISTUS wege; laat u met God ver-
„ zoenen. Want dien, die geene zonde gekend heeft,
„ heeft Hy zonde voor ons gemaakt, op dat wy zou-
„ den worden regtvaardigheid Gods in hem."

Dezelfde PAULUS schreef, *Colosf.* I. 12-22; „ Dan-
„ kende den vader, die ons bekwaam gemaakt heeft,
„ om deel te hebben aan de erve der heiligen in
„ het licht; die ons getrokken heeft uit de magt der
„ duisternis, en overgezet in het Koningryk des
„ zoons zyner liefde; in welken wy de verlossing
„ hebben door zyn bloed, naamlyk, de vergeving
„ der

„ der zonden. Dewelke is het beeld des onzienly-
„ ken Gods, de eerstgeborene aller creaturen. Want
„ door hem zyn alle dingen geschapen — en hy is
„ voor alle dingen, en alle dingen bestaan zamen
„ door hem. En hy is het hoofd des ligchaams,
„ naamlyk, der gemeente; hy, die het begin is, de
„ eerstgeborene uit den dood, op dat hy in alles de
„ eerste zyn zou, want het is des vaders welbeha-
„ gen geweest, dat in hem al de volheid wonen zou;
„ en dat Hy, door het bloed zynes kruises, door
„ hem alle dingen verzoenen zou met Hem zelven,
„ het zy de dingen, die op de aarde, het zy de din-
„ gen, die in de hemelen zyn. En Hy heeft u, die
„ eertyds vervreemd waart, en vyanden door het
„ verstand, in de booze werken, nu ook verzoend,
„ in het ligchaam zynes vleesches door den dood,
„ op dat Hy u heilig, onberisplyk, en onschuldig
„ voor hem zou stellen."

En *Ephes.* II. 11-12. is het insgelyks; „ Gedenkt,
„ dat Gy, die eertyds heidenen waart in het vleesch —
„ in dien tyd waart zonder KRISTUS, vervreemd van
„ het burgerschap Israëls, en vreemdlingen van de
„ verbonden der belofte, geene hoop hebbende, en
„ zonder God in de wereld. Maar nu in KRISTUS JE-
„ SUS zyt Gy, die eertyds verre waart, naby gewor-
„ den door het bloed van KRISTUS. Want hy is
„ onze vrede, die deze beiden (die verre en die na-
„ by waren) een gemaakt heeft. Den middelmuur
„ des

„ des affcheidfels gebroken hebbende, heeft hy de
„ vyandfchap in zyn vleesch te niete gemaakt, naam-
„ lyk, de wet der geboden, in inzettingen beftaande,
„ op dat hy die twee in hem zelven tot eenen nieu-
„ wen mensch fcheppen zou, vrede makende; en op
„ dat hy die beiden in een ligchaam met God verzoe-
„ nen zou door het kruis, de vyandfchap aan het-
„ zelve gedood hebbende; en komende heeft hy door
„ het Euangelie vrede verkondigd, u, die verre
„ waart, en dien, die naby waren,"

Offchoon 'er immers op deze laatfte plaats voornaamlyk van eene onderlinge bevrediging van Joden en Heidenen gefproken wordt; echter wordt, dezelve 'er naauw verbonden met eene gelykelyke bevrediging van beiden met God. Nu was het denkbeeld van zulk eene bevrediging voords ook geenszins vreemd aan APOLLOS. Hy flaat althands, in zyne befpiegelingen over de Euangelifche huishouding; *Hebr*. IX. 19, 20. het oog op de bekragtiging van het Sinaitifche verbond met vredes-offers, en zegt, dat MOSES het *boek des verbonds* en het volk beiden met derzelver bloed befprengde, zeggende: „ Dit is het „ bloed des verbonds, dat God u aanbevolen heeft." Hierop terug ziende, befchouwt hy, *cap*. X. 29. des Heilands bloed, als „ het bloed des verbonds, waar„ door de Kristenen geheiligd zyn" ja noemt hy JESUS, *cap*. XII. 24. den *middelaar des nieuwen verbonds;* gelyk als hy hem reeds *cap*. VIII. 6. den *middelaar des be-*

beteren verbonds had genoemd; en ſpreekt hy van deszelfs bloed, als van „ het bloed der beſprenging, dat „ betere dingen ſpreekt, dan het bloed der vredes- „ offeren, die op den vloekberg Ebal waren geſlagt." Want, dat wy hier *Ebal*, in plaats van *Abel*, te lezen hebben, is over lang aangetoond door den oordeelkundigen VERSCHUIR, *Disſert. Philolog. Exeget. pag.* 64. *ſq.*

Nu was het ook geen wonder, dat APOLLOS dit alles tusſchen zyne overige beſpiegelingen invlocht, daar JESUS het denkbeeld daarvan, door middel van de inſtelling des H. Avondmaals, onder zyne leerlingen verſpreidde, en zich aan zyne Jongeren voorſtelde als een vredesoffer, dat tot bekragtiging des nieuwen Verbonds geſlagt werd. Want dat JESUS zich toen als zulk een vredesoffer wilde doen beſchouwen, dit blykt uit zyn bevel, dat men van het zinnebeeld van zyn geofferd ligchaam eten, en ter verkryging van gemeenſchap aan zyn bloed, het bloed des nieuwen Verbonds, van deszelfs zinnebeeld drinken, moest. Dus rigtte hy ſoortgelyk eene plegtigheid aan, als 'er weleer tot bekragtiging der onderſcheidene verbonden van God met Israel hadden gediend. Alleenlyk dronken de Israëlers niet van het verbondsbloed, om dat het drinken van alle bloed toen ongeoorlofd gerekend werd; maar, daar 'er by de inſtelling des H. Avondmaals, in plaats van eigenlyk bloed, wyn gebezigd werd, kon men zich niet gevoeglyker met dat zinne-

 beeld

beeld van het bloed des nieuwen Verbonds besprengen, dan wanneer men daarvan dronk.

En hoe veel overeenkomst de lydende en stervende JESUS wezenlyk met de vredesoffers had, die tot bekragtiging van het Sinaitische verdrag, en het nadere verbond op den berg Ebal, geslagt werden; dit bevroedt men ligtlyk, als men zynen dood slechts uit al die heerlyke gezigtpunten beschouwt, waaruit een HERMES daarop staart. Dan vindt men daarin, onder anderen, die byzonderheden, welken BAHRDT, *Apol. der vernunft*, *pag.* 131. dus ontwikkelt.

„ Daar is I. meer zinnelyk onderwys, dan alle foli-
„ anten der Moralisten ons geven kunnen. Daar is de
„ uitkomst van de geschiedenis der deugd, waar zy
„ zich nog eenmaal in haren vollen luister vertoont,
„ waar zy haren uitersten stryd aanvangt, steeds hoo-
„ ger stygt, en ten laatste eene zege behaalt, waar-
„ over hemel en aarde eeuwig juichen zullen. Daar
„ wordt de geheele hoofdsom der geboden van JESUS
„ zynen leerlingen nog eenmaal voor oogen gesteld.
„ Daar wordt de liefde, die door JESUS op deze aar-
„ de werd terug gebragt, in al hare schoonheid zigt-
„ baar. Daar worden al de vragen der schriftgeleer-
„ den opgelost — wat moet ik doen, op dat ik zalig
„ worde? — wat is het grootste gebod? — wat is
„ vroomheid? — wat is deugd? — wat is het, dat
„ my Gods gunst en goedkeuring verwerft? — wel-
„ ke is de weg ten leven? — Leef, verdraag, sterf,

„ zoo

„ zoo als JESUS ſtierf! Heb lief tot in den dood! Daar „ zyn II. voorbeelden van geduld, onderwerping, „ gehoorzaamheid, zachtmoedigheid, ſtandvastigheid, „ vergeeflykheid — voorbeelden van al, wat groot- „ heid en goedheid des harten genoemd mag worden. „ Daar is III. overtuiging voor elk, die de waarheid „ met een opregt hart zoekt. Daar is het bloed van „ een Martelaar, die in geen opzigt zyns gelyken „ had!"

Ja, gewislyk! En daar SEILER, op *pag.* 17. tot wederlegging van het begrip, dat God onze zonden niet aan JESUS toegerekend heeft, ſchryft; „ dan kon men „ zeggen, dat hy waarlyk niet in alles het volmaakt- „ ſte voorbeeld was van ſtandvastige lydzaamheid in „ de gevaren des doods. Zoo gelyk als KRISTUS „ beefde en uitriep, zoo hebben vele Martelaren niet „ gebeefd, terwyl zy zonder vrees, zonder ſchrik, „ de uitgezogtſte pynigingen vrolyk te gemoet tra- „ den;" daar andwoordt BAHRDT hem, op *pag.* 23, allezins te regt het volgende.

„ Uit welk een verkeerd oogpunt moet men het „ lyden van JESUS niet beſchouwen, als men in zyn „ beven een uitroepen eene zwakheid vindt, in wel- „ ke hy voor andere Martelaars onder doen zou. „ Juist dit, dat de meeste andere Martelaars zich on- „ bezonnen en dweepachtig in de brandſtapels wier- „ pen, zonder te ſidderen, maakt hen by my ver- „ dacht, en hunne dood is my minder borg voor de

„ grootheid hunner overtuiging. Maar wanneer ik
„ zie, dat JESUS zoo gansch en al mensch blyft, dat
„ zyn zacht en allergevoeligst hart voor smart en
„ schande beeft — niet schroomt, om dezen trek der
„ menschheid te laten bemerken — zich op geene ver-
„ tooning van heldengrootheid toelegt, maar daadlyk
„ des te meer daarvan toont — wanneer ik zie, hoe
„ het aandenken aan zyne onschuld, aan de snoodheid
„ van vyanden, wier weldoener hy was, aan het treu-
„ rige lot zyner jongeren, aan de bittere gevolgen,
„ die zyne, evenwel tot in den dood door hem be-
„ minde, vervolgers zich uit de mishandeling van hem
„ op den hals halen zullen — wanneer ik zie, hoe
„ deze, en misschien nog meer andere soortgelyke,
„ gedachten hem kwellen, en zyn beminnenswaardig
„ goed menschen-hart folteren; hoe hy daar ligt,
„ en zweet, en weent, en steent; „ Ach! Vader!
„ „ Is het mooglyk!" en hoe hy dan oogenbliklyk
„ wederom gansch en al man, gansch en al held, is;
„ hoe hy den regtmatigsten wensch, hoe hy zichzel-
„ ven geheel en al, aan den wyzen wil van zynen
„ Vader onderwerpt, en zegt: „ Vader! Uw wil ge-
„ „ schiede!," ô, dan zou ik zoo geheel en al in ge-
„ voeligheid voor hem wegsmelten, dan zou ik hem
„ zoo geern met de warmste toegenegenheid aan myn
„ kloppend hart drukken; en myne ziel, tusschen de
„ innigste liefde, en eene tot aanbidding stygende be-
„ wondering, verdeelen."

On-

Ongetwyfeld verdroeg JESUS al die grievende en hartverſcheurende ligchaams-ſmarten, die elken gekruisten troffen, en zich by al den hoon en ſmaad voegden, welken hy in den laatſten nacht en dag van het tydperk zyner prediking onderging; dat alles verdroeg JESUS wel met geene gemaakte grootheid van ziel, die zich boven alle lyden verheffen wil, maar evenwel met eene wezenlyk heldhaftige gelatenheid. En hy zag met de kalmſte wel te vredenheid terug op den volvoerden arbeid, en beval met de volkomenſte gerustheid des harten zynen geest aan zynen vader. Hieruit blykt nu, dat zyn voorgeven wegens zyne Godlyke zending de zuivere waarheid moet zyn geweest.

Anders had hy, by de voleinding zyner opgevatte taak, geenszins in dier voegen kunnen uitroepen; „ Het is volbragt!" Ja hy zou, indien dat voorgeven valschlyk verzonnen ware geweest, van hetzelve afgezien, en zyn gedrag veranderd, hebben, zoo haast het tot de kruisſing kwam, en alle verwachting van winst en voordeel, welke de moeder van die valschheid had moeten wezen, ten eenenmale verdween. Of hy zou, indien dat voorgeven uit eene dweepzieke verbeelding was ontſtaan, onder de ſmarten der kruisſing, tegen welken hy zich met geene ſtoicynſche ongevoeligheid verhardde, vast tot inkeer gekomen, of bezweken, zyn, en zich zelven in geenen deele zoo gelyk hebben kunnen blyven.

Dat JESUS dan zoo veel leed, en dat hy intusſchen al dat lyden tot aan het einde toe zoo ſtandvastig doorſtond, dit kan ons volkomen wegens de waarachtigheid van zyne leer, en wegens de duchtigheid van zyne beloften, en dus wegens de vastigheid van het nieuw Verbond tusſchen God en den doemwaardigen Zondaar, overtuigen. Zyn lyden en ſterven ſtrekt derhalve wezenlyk, om dat verbond in onze oogen te bekragtigen, en bekleedt dienvolgends de plaats der vredesoffers, die ter bekragtiging van het Sinaitiſche verdrag, en van de nadere verbindtenis tusſchen God en Israël op den berg Ebal, geſlagt en gegeten werden.

Te regt ſtelde hy zich zelven dan, onmiddellyk voor zyn lyden, als zulk een vredes-offer aan zyne jongeren voor. Te regt wekte hy hen op, tot eene zinnebeeldige gemeenſchap aan zyn bloed, het bloed des nieuwen verbonds; en beval hy hen, om als het ware van zyn geofferd ligchaam te eten. En zeer ten onregte ſchreef APOLLOS, *Hebr.* XIII. 10-12. „Wy „ hebben een altaar, van welken de bedienaars des „ Tabernakels niet mogen eten. Want welker dieren „ bloed voor de zonde gedragen werd in het heilig„ dom door den Hoogenpriester, derzelver ligcha„ men werden verbrand buiten de legerplaats. Daar„ om heeft ook JESUS, op dat hy door zyn eigen „ bloed het volk zou heiligen, buiten de poort „ geleden."

De-

Deze en meer andere vergelykingen van den Heiland door APOLLOS met offeranden, van welker vleesch niet gegeten worden mogt, behoeven door ons evenmin voor wezenlyke geloofspunten te worden aangenomen, als wy hem te volgen hebben, daar hy, *cap.* IX. 15, 17, den naam διαθηκη, die *Exod.* XXIV. 8. in de *Griekſche overzetting* gebezigd wordt, om het Hebreuwſche ברית, *verbond*, uit te drukken, in de beteekenis van *testament* opvat, en op den grond van die opvatting het een en ander bouwt, of als wy ons met hem behoeven te binden aan de Alexandrynſche Vertaling van den naam אלהים, in *Pſalm* VIII. 6, door welken hy, *cap.* II. 7. de *Engelen* bedoeld rekent; of als wy verpligt zyn, om in zyne ſlaafſche navolging van de *Griekſche overzetting* in *cap.* XI. te berusten.

Hier doelen wy op *Hebr.* XI. 21, waar men thands leest: „Door het geloof heeft JAKOB ſtervende een „ iegelyk der zonen JOSEPHS gezegend, en heeft aan„ gebeden op het opperſte van zynen ſtaf." Deze laatſte woorden zyn, naamlyk, letterlyk ontleend uit de Alexandrynſche vertaling van *Geneſ.* XLVII. 31; maar daar leest men intusſchen in den *Hebreuwſchen grondtext*, even als in onzen *ſtaten-bybel*, „ IS„ RAËL boog zich ten hoofde van het bed." En het is op zich zelf ook veel waarſchynlyker, dat JAKOB toen op het hoofdeinde van zyn *bed*, dan op het bovenſte van zynen *ſtaf*, zal hebben aangebeden;

of-

offchoon de laatfte woorden van *Hebr.* XI. 21. niet tot dat tydftip behooren, waarvan in het eerfte gedeelte van dat *vers* wordt gewaagd, maar tot een vroeger, toen JOSEPH by JAKOB ontboden, en verzogt werd te zweeren, dat hy hem niet in Ægypte begraven, maar in het graf zyner Vaderen, in het land Canaan, zou doen rusten. Iets, waarvan APOLLOS zekerlyk in het midden van *Hebr.* XI. 21. zal hebben gewaagd.

Ja, gewislyk luidde dat *vers* eigenlyk, zoo als het uit de pen van APOLLOS vloeide, op deze of dergelyke wyze „ Door het geloof heeft JAKOB ftervende „ een iegelyk der Zonen JOSEPHS gezegend, *en beeft* „ JOSEPH *doen zweeren aangaande zyne begravenis*, en „ heeft aangebeden op het opperfte van zynen ftaf," zoo dat 'er thands in het midden van dat *vers* eene gaping is, voordfpruitende uit de onoplettendheid van affchryvers, die onmiddellyk achter dit *vers* ook vry wat moeten hebben overgeflagen.

Daar behoorde immers eigenlyk te ftaan, het gene men thands in *vers* 13-16. leest. Want dit voegt op de plaats, waar het thands voorkomt, zoo weinig, dat wy het voor eene aanteekening van eene latere hand zouden moeten houden, zoo de inhoud niet volmaakt ftrookte met het gene APOLLOS in *vers* 10 noopends ABRAHAM zegt: „ Hy verwachtte de ftad, „ die fundamenten heeft, welker kunftenaar en „ bouwmeester God is" en met *vers* 35, waar APOL-

LOS,

LOS, op II. *Maccab.* VII. doelende, schreef: „ anderen „ zyn gepynigd geworden, de aangebodene verlos„ fing niet aannemende, op dat zy eene betere op„ standing verkrygen zouden.” Ja zekerlyk werden de verwachtingen van hen, op wien APOLLOS hier het oog heeft, door hemzelven, in *vers* 13-16, reeds aan ABRAHAM, ISAAK en JAKOB, toegeschreven. Daarom moeten die *versen* door eenige afschryvers van achter *vers* 21 weggelaten, door dezelve afschryvers, of door anderen, nevens *vers* 17, *en volg.* op den rand geplaatst, en, by de vervaardiging van een nieuw handschrift, boven de laatstgenoemde *versen*, in den text ingelascht, worden gerekend; en kan men APOLLOS geenszins evenzeer van de bedenklykheid van derzelver inhoud ontlasten, als men hem tegen alle mooglyke aanmerkingen op *vers* 3 kan beveiligen.

Hier wordt, naamlyk, de bouwstof der *dingen*, *welken men ziet*, met den naam van *dingen*, *welken men niet zag*, bestempeld, om dat 'er in de Alexandrynsche Vertaling van *Genes.* I. 2, in plaats van het Hebreeuwsche ותהו, ἀόρατος voorkomt; het gene AUGUSTINUS, *in Genesin contra Manichaeos*, *Lib.* I. dan eens *invisibilis*, dan eens *invisa*, vertaalt. Intusschen gaat 'er, voor die navolging der *Griekscbe overzetting*, eene verklaring van APOLLOS, dat de ouden door het geloof, waarover hy handelde, reeds getuigenis bekomen hadden. Eene verklaring, welke uit

de volgende 4 en 5 *verfen* het noodige licht bekomt, en met welke die *verfen* zoo naauw zamenhangen, dat APOLLOS, onzes erachtens, *vers* 3. nimmer heeft kunnen fchryven, en wy derhalve met dit *vers* niet kunnen bewyzen, hoe blind zyne verkleefdheid aan den *Hellenistifchen Bybel* zyner ftadgenoten was.

En dit blykt ook wel niet uit zyn gefchryf over MELCHIZEDEK, in *cap.* VII. Dat gefchryf is wel evenmin uit den *Griekfchen Bybel* ontleend, als uit den *Hebreeuwfchen*. Maar het bevestigt ons evenwel in het denkbeeld, dat wy geenszins al de befpiegelingen van APOLLOS voor even goede munt behoeven aan te nemen. Dat immers MELCHIZEDEK zonder vader, zonder moeder, zonder geflagtrekening was, en geen begin der dagen, noch einde des levens, had, ja tot in eeuwigheid priester bleef, en van ABRAHAM tienden ontving — dit fchepte APOLLOS zekerlyk evenzeer uit eenig Apocryph boek, als hy in *cap.* XI. 37. het oog had op de Joodfche overlevering, dat MANASSE den Propheet JESAIA in ftukken heeft doen zagen, en als meer andere fchryvers des *Nieuwen Testaments* hier en daar aan den dag leggen, dat zy bekend waren met Joodfche overleveringen, vervat in Apocryphe boeken, welken thands niet meer in wezen zyn, maar ten hunnen tyde algemeen gelezen werden.

Gelyk als, naamlyk, de fchryver van den *brief van* JUDAS, wie hy ook mag zyn geweest, zyn berigt,

noo-

noopends eene voorſpelling van ENOCH, in *vers* 14 en 15, ongetwyfeld overnam uit een geſchrift, welk in zynen tyd bekend was, offchoon het op de lyst der gewyde boeken van het *Oude Testament* niet werd geplaatst; zoo bediende zich dezelfde ſchryver in *vers* 9 ongetwyfeld van ſoortgelyk een Apocryph boek, daar hy ſchreef: „ MICHAËL, toen hy met den „ Duivel twistte, en over het ligchaam van MOSES „ handelde, durfde geen oordeel van lastering tegen „ hem voordbrengen, maar zeide; de Heer beſtraffe „ u!" en moet uit een of ander ongewyd boek van denzelfden ſtempel zyn geput, het gene wy aan het einde van den *brief van* JAKOBUS lezen; „ ELIA was „ een mensch van gelyke bewegingen, als wy, en „ hy bad een gebed, dat het niet zou regenen, en „ het regende niet op de aarde in drie jaren en zes „ maanden. En hy bad wederom, en de hemel gaf „ regen, en de aarde bragt hare vrucht voord."

Van deze gebeden van ELIA om droogte en regen vinden wy althands geen het minſte ſpoor in het *oude Testament*. En, offchoon de byzonderheid, dat het in drie jaren en zes maanden niet regende, *Luc.* IV. 25. bevestigd wordt, het bybelſche verhaal der bedryven van ELIA zwygt daarvan ook ten eenenmale. I *Kon.* XVII. 1. lezen wy alleen, dat ELIA tot Koning ACHAB zeide: „ zoo waarachtig als de Heer, de „ God Israëls, leeft, voor wiens aangezigt ik ſta, „ indien 'er deze jaren daauw of regen zyn zal, ten

dan naar myn woord; of, ten zy ik het aankondige." Hieruit volgt nu evenmin, dat ELIA God om eene langdurige droogte zou hebben gebeden, als 'er in *cap.* XVIII. 41. *en volg.* waar ELIA voorzegt, dat het wederom regenen zou, eenig blyk van een gebed van ELIA om dien regen voorkomt. En uit de eerstgemelde plaats blykt voords eeniglyk, dat de voorspelde droogte jaren lang zou duren; maar dat dezelve juist drie jaren en zes maanden aanhouden zou, dit wordt daar ter plaatse, en ook in het vervolg, niet vermeld.

Edoch, waar heen voert ons de bedoeling, die wy ons by den aanvang van deze *afdeeling* voorstelden, om te betoogen, dat eenige plaatsen van den *brief aan de Hebreen* geen genoegzamen grond verschaffen voor de onderstelling, dat de dood van KRISTUS eene genoegzame overeenstemming heeft met de Zoenofferanden onder het Oude Verbond, om met de daad in het licht van een Zoenoffer beschouwd te worden.

O he! Jam satis est!
Sunt, qui Lectori longo fastidia libro
Longa ferant, fas sit scribere pauca mihi!

NA-

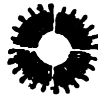
NASCHRIFT.

By een algemeen overzigt der onderfcheidene *afdeelingen* van deze Verhandeling, vinden wy ons wel een weinig uitgelokt, om hier de denkbeelden en gewaarwordingen, welken des Avondmaal-gangers plegtig aandenken aan het vredes-offer des nieuwen Verbonds by hem verwekken moet, nog kortlyk af te fchetfen, en tevens te ontwikkelen, in hoe ver men des Heilands dood heden ten dage by den Doop ook uit zulk een oogpunt befchouwen moet, als waaruit men weleer by de onderdompeling daarop ftaarde; maar, alles wel overwegende, willen wy ons in geene dergelyke befpiegelingen toegeven, voor dat gebleken is, hoe men het opnemen zal, dat wy aan de beide voorname plegtigheden des Kristendoms eenigermate een ander voorkomen byzetten, dan de tegenwoordige Kristenheid gemeenlyk daaraan geeft, en of iemand misfchien welhaast met genoegzame klem van redenen wederleggen zal, het gene wy vry overtuigend meenen te hebben aangetoond, dat men den dood van JESUS, noch by de eene plegtigheid, noch by de andere, noch ooit of ooit, met de Zoenoffers des ouden verbonds te vergelyken heeft.

Want zonder eenige moeite kunnen wy ons de

verſchillende oordeelvellingen verbeelden, waarvoor wy blootſtaan zullen, zoo ons andwoord op de afgehandelde prysvraag eens door TEYLERS GODGELEERD GENOOTSCHAP genoegzaam wordt goedgekeurd, om ook in andere handen te geraken. Dan zal ons lot immers vast hetzelfde zyn, als dat der Schryvers, noopends wier wedervaren men by den boertigen OWEN leest:

Qui ſcribit, laudatur ab his, culpatur ab illis,
Lectoris vultu ſtatque caditque ſui,
Semper agit cauſam, nec tempore tranſiget ullo:
Semper enim ſub te judice, Lector! erit.

Erinnering aan het onderzoekend lievend Publiek, van de laatst gestelde voorwaarden van Aflevering der Werken van de beide Genootschappen der Teylersche Stigting.

Ingevolge de Bekendmakingen, gedaan in de *Haarlemsche Courant* van 9 Juny 1798, en in No. 233 van den *Algemeenen Konst- en Letterbode*, van 17 Juny daar te voren, waarby *Directeuren* der Nalatenschap van wylen PIETER TEYLER VAN DER HULST de aflevering van alle de reeds uitgegevene Verhandelingen en Stukken, zo van het *Eerste* als het *Tweede Genootschap* van TEYLER's *Stigting*, voor zo verre daar van nog een voorraad voorhanden is, voor de HELFTE van den Prys, waarop die eerst gesteld waren, hebben aangeboden, onder belofte tevens van ook voortaan alle volgende Verhandelingen en Stukken, voor rekening van bovengemelde Nalatenschap uittegeven, tot een gelyken verminderden prys te zullen doen afleveren; zyn, by de Drukkers dezes, *Johannes Enschedé en Zoonen* en *J. van Walré*, te Haarlem, nog te bekomen eenige Complete Exemplaren van de reeds uitgegevene XVIII Deelen der Verhandelingen van TEYLER's *Godgeleerd Genootschap*, in 4to. voor *f* 33-11-: in plaats van *f* 67-2-: en der XI Stukken, van het *Tweede Genootschap* voor *f* 25-5-8 in plaatse van *f* 50-11-: gelyk ook de afzonderlyke Deelen en Stukken, met *afzonderlyke Tytels*, overeenkomstig deeze schikking, te verkrygen zyn, als van het

GODGELEERD GENOOTSCHAP.

I. Deel. Over het onderscheidende kenmerk der Christelyke Openbaaring, en derzelver verband met den Natuurlyken en Joodschen Godsdienst, door de Heeren *Daniel Hovens*, *Gerrit Hesselink*; *Petrus Loosjes*, *Cornelis de Vries*, en *Fredrik Vaster*. — — — à *f* 2-10-:

II. Deel. Over Gods byzondere Voorzienigheid, door de Heeren *Fredrik de Castillon*, *Josephus Pap de Fagaras*, *Jan van Gilse*, *N. N.*, en *Jacob Kuiper*. — — à *f* 2-:-:

III. Deel. Over 's Menschen Zedelyke Vryheid, door de Heeren *Josephus Pap de Fagaras*, *Archibald Maclaine*, *N. N.*, en *Cornelis van den Bosch*. — — — à *f* 1-10-:

IV.

[illegible]

[illegible] à f 2 - 5 - :

[illegible] Verga- [illegible] à f 2 - 8 - :

[illegible] Ziele, [illegible] V. [illegible] à f 1 - : - - :

[illegible] zaaken [illegible] door [illegible] Pagerus, [illegible] à f 2 - 13 - :

[illegible] hebben de En- [illegible] zich, zom- [illegible] geroepen ge- [illegible] en W. de Vos. à f 2 - 3 - :

[illegible] gezegd wor- [illegible] Regten en Plig- [illegible] en? door de [illegible] à f 2 - : - :

XIV.

XIV. Deel. Zyn 'er goede gronden om Gode hartstogten (of aandoeningen) toeteschryven? door de Heeren *W. B. Jelgersma*, *A. Hulshoff*, en *P. van Hemert*. à *f* 1 - 10 - :

XV. Deel. Is, behalven het inwendig bewys van de Godlykheid van de Leer van Jesus, nog eenig bewys ter overtuiging noodzakelyk? door de Heeren *C. Rogge*, *J. Brouwer*, *A. Hulshoff*, en *W. de Vos*. à *f* 2 - : - :

XVI. Deel. Kunnen de Menschen, alleen door middel hunner eigen rede, en zonder eenig Godlyk onderwys, tot rechte denkbeelden komen van God en Godlyke zaaken, door de Heeren *J. Brouwer*, en *W. Bruin*. à *f* 1 - 2 - :

XVII. Deel. Over den invloed van het Burgerlyk Bestuur op zaken van Godsdienst, door de Heeren *B. van Rees*, *G. Hesselink*, *R. Feith*, en *C. Rogge*. — — à *f* 1 - 18 - :

XVIII. Deel. Over het al of niet aanwezige van eenig ander beginzel van werking, dan eigenliefde, by den Mensch: door de Heeren, *J. Brouwer*, *W. Bruin*, en *Sature*. à *f* 2 - 2 - :

XIX. Deel. De waare oorsprong van den Mosaischen en Christelyken Godsdienst, ter wederlegging van DUPUIS *Origine de tous les Cultes*, door *J. F. van Beek Calkoen*. *Uitverkogt*.

XX. Deel. Over de Noodzakelykheid van Godsdienstige Begrippen en Praktyken, voor Deugd en Goede Zeden, door *R. Feith*, *Jan Brouwer*, *J. M. Kemper* en een *Ongenoemden Schryver*. — — à *f* 3 - : - :

TWEEDE GENOOTSCHAP.

I. Stuk. Over de Gephlogisteerde Luchten, door den Heer *M. van Marum*. — — — — à *f* : - 12 - :

II. Stuk. Over de Regelen der Dichtkunde, door den Heer *Jeronimo de Bosch*. — — — — à *f* 1 - 5 - :

III. Stuk. Beschryving van eene ongemeene Electriseer-Machine, geplaatst in *Teyler's Museum*, en van de Proefneemingen met dezelve in 't werk gesteld, met Plaaten, door den Heer *M. van Marum*. — — — à *f* 2 - : - :

IV. Stuk. Het eerste Vervolg der Proefneemingen met Teyler's Electriseer-Machine in 't werk gesteld, met Plaaten, door den Heer *M. van Marum*. — — à *f* 6 - : - :

V. Stuk. Over den Nationaalen Smaak der Hollandsche School, in de Teken- en Schilderkunde, door den Heer R. *van Einden.* — — — à *f* : - 18 - :

VI. Stuk. Eene Dichtkundige Verhandeling over de Ilias van Homerus, door den Heer *Jeronimo de Bosch.* — à *f* 1 - 11 - :

VII. Stuk. Over de echte bepaling der Geloofwaardigheid van Herodotus, als Geschiedschryver, door den Heer *C. W. de Rhoer.* — — — — — — à *f* 1 - 12 - :

VIII. Stuk. Eene Verhandeling over de Algemeene Omkeringen, welke de Aarde aan haare oppervlakte ondergaan heeft, en over de Oudheid van onzen Aardkloot, door den Heer *François Xavier Burtin*; by deeze Verhandeling is nog eene beschryving der Beenderen van den Kop van een Visch, gevonden in den *St.* Pietersberg by Maastricht, en geplaatst in *Teyler's Museum*, met 2 Plaaten, door den Heer *M. van Marum.* — — — à *f* 2 - 3 - :

IX. Stuk. Twede Vervolg der Proefnemingen met *Teyler's* Electriseer-Machine, door Dr. *M. van Marum*, met Plaaten. — — — — — à *f* 3 - 10 - :

X. Stuk. Beschryving van eenige nieuwe of verbeterde Chemische werktuigen, door *denzelfden*, met Afbeeldingen. à *f* 4 - 4 - :

XI. Stuk. Over den oorsprong des Gebruiks van Metaalen, met naame Goud en Zilver, tot het Representative teken van waarde of rykdom, door Professor *Sartorius*, Professor *Sigismundus Pap de Szatmar*. en den *Chevalier de Guer.* — — — — à *f* 1 - 10 - :

XII. Stuk. Over den Invloed, dien de Dichtkunst, voornamelyk in de Vroegere Eeuwen op de beschaving van het menschelyk verstand gehad heeft, door de Heeren *D. Tiedemann* en *Jeronimo de Bosch* . à *f* 1 : 16 - :

XII. Stuk. Over den Tegenwoordigen Staat der Natuurkennis van de Waderachtige Verhevelingen des Dampkrings door den Heer *J. D. O. Zylius* . . à *f* 1 : 16 - :

Redevoering van *A. van den Ende* over de belangryken nuttigheid van de Beoeffening der Natuurkunde voor den Mensch als Mensch, uitgesproken den 2den November 1804; heropening zyner Lessen als Lector der Proefondervindelyke Natuurkunde by Teyler's Stigting te Haarlem . . . à *f* : - 14 - :

VERHANDELINGEN,

RAAKENDE DEN

NATUURLYKEN EN *GEOPENBAARDEN*

GODSDIENST,

UITGEGEEVEN DOOR

TEYLER'S

GODGELEERD GENOOTSCHAP.

XXII. DEEL.

TE HAARLEM,
by JOH. ENSCHEDÉ en Zoonen
en J. VAN WALRÉ,
MDCCCIV.

ONDERZOEK

NAAR HET NUT

DER

ZENDELINGEN

EN

ZENDELING-GENOOTSCHAPPEN,

DOOR

JACOB HAAFNER,

Te Amsterdam.

EENE PRYSVERHANDELING, BEKROOND BY

TEYLER'S

GODGELEERD GENOOTSCHAP.

TE HAARLEM BY
JOH. ENSCHEDÉ EN ZOONEN en
J. VAN WALRÉ,
1807.

VOORBERIGT.

VAN HET

GENOOTSCHAP,

AAN DEN LEZER.

De zonderlinge drift, die 'er, sedert de laatste jaren, ontstond, onder de Protestantsche Christenen — eerst by die van Engeland, van waar zy weldra herwaards overwaaide — om, in navolging van vroegere pogingen, zoo van Roomschen als Onroomschen, het Euangelie, onder afgelegene woeste, Heidensche volken te verbreiden; — een verschynsel, dat des te meer opmerking verdient, als zich opdoende by zulke Christ-gelovigen, die, over 't geheel, te verlicht en te rekkelyk denken, om de zaligheid der menschen aan eenig afzonderlyk stelzel van Godgeleerde begrippen te verbinden, of uit derzelver tegenwoordige mindere of meerdere voorregten, met opzigt tot de kennis van God en Goddelyke zaken, tot hun toekomend lot te besluiten; — deze Geestdrift gaf den leden van TEYLER's Godgeleerd Genootschap, *zich doorgaans, by het jaarlyksch uitschryven van hunne Prysvragen, tot zulke onderwerpen bepalende, die, van tyd tot tyd, als 't ware, aan de order van den dag komen — in het*

jaar 1805 *vry natuurlyk aanleiding om eene vraag op te geven over 't nut, 't welk deze zoo vroegere als latere pogingen ter bekeering van de Heidenen hadden te weeg gebragt, en over het al of niet waarschynlyke van het welslagen der tegenwoordige.*

Het Genootschap ontving hier op, tegen verwachting en buiten de doorgaande gewoonte, slechts ééne *verhandeling ten antwoord; zynde in het Nederduitsch geschreven, en geteekend met het gezegde van* VOLTAIRE: Il est difficile de servir un Dieu, qu'on ne connait pas &c. *waar van, by de opening van het bygevoegd verzegeld briefje, na de beoordeeling en eindelyke uitspraak, de Schryver bleek te zyn: de Heer* JACOB HAAFNER, *te* Amsterdam

Dit Antwoord voldeed wel niet, ten volle, aan het oogmerk en verlangen des Genootschaps, by het opgeven van dit onderwerp; voor zoo verre het zelve, althans met opzigt tot het tweede Lid der vrage, gewenscht hadde, de zaak meer van voren, *dan* van achteren, *en dus zoo wel* redekundig *als* historiesch *beschouwd te vinden.*

Immers is men, tot hier toe, gelyk de Schryver dier verhandeling tracht aantetoonen, in de bekeering van afgelegene Heidensche volken, of geheel niet, of althans zeer gebrekkig, geslaagd, en is deze mislukking, voor het meerendeel, zoo niet ten eenenmale, toeteschryven aan de gebrekkige, of liever verkeerde, wyze, op welke men tot nog, in deze op haar zelve pryswaardige

po-

poging, is te werk gegaan; (*) *dit al neemt geens-zins*

(*) Al vroeg heeft men, onder anderen, ook met onzen Schryver, in dezen geklaagd, over den schadelyken invloed van het flordig gedrag der Europeanen, in de beiden Indiën, en de flechte behandeling der Kolonisten, ook zelfs van de Christen-Slaven, zoo wel als over het averegts bestuur der Missionarissen omtrent hunne Bekeerlingen: van welk een en ander de door hem aangehaalde, vroegere en latere schryvers vele bykomende blyken en bewyzen opleveren. Gelyk ook nog onlangs deze klagte ten volle is gewettigd in een Engelsch Stukjen, den tytel voerende: *A dissertation on the best means of civilising the subjects of the British Empire in India and of diffusing the light of the Christian Religon throug the Eastern World.* By *T. Wrangham* 1805 en door de Schryvers van *the Monthly Review*, by derzelver beoordeeling van dit Stukje: als mede in een verslag van Dr. KNAPP, kortlings te *Halle* uitgekomen, nopens de Bezendingen op *Tranquebar* van 1802—1804, waar in deze, onder anderen, aanteekent: „Het Indische Heidendom zou, ongetwyfeld, weldra in verval geraken, by aldien de Europeanen het crediet der Afgoden niet eenigermate de hand boven het hoofd hielden, door de geschenken, welken men dezen, op de hooge Feesten, aanbiedt." Hy voegt 'er by, dat verscheidene lieden hunne onverschilligheid omtrent den Christelyken Godsdienst aan den dag leggen; terwyl het beste middel om te bekeeren bestaat in het prediken door voorbeeld.

Ook heeft de Hollandsche, nu Koninglyke, Maatschappy der Wetenschappen, te *Haarlem*, — uit overtuiging ongetwyfeld van het plaats hebbend gebrek in de voortplanting van het Euangelie, onder de afgelegene Heidensche Volken, reeds over ettelyke jaren (1773) eene Prysvraag uitgeschreven over „de beste middelen, om die leer, in de Coloniën van den Staat, meer te bevestigen en verder uittebreiden:" waar op ook eenige Verhandelingen, in Antwoord, zyn ingekomen, al mede met soortgelyke klagten vervuld, naam: van de Heeren P. HOFSTEDE, C. V. VOLLENHOVEN en J. VAN NUYS KLINKENBERG, wier Antwoorden, met Gouden en Zilveren Eerpenningen bekroond, vervolgens, in het XVIIde Deel der Verhandelingen van de Maatschappy, in druk zyn uitgeven: schoon ons niet bekend is of, en welk gebruik, van de daarby voorgeslagene middelen, sedert, is gemaakt geworden.

zins weg, dat men, van nu af, eenen beter weg, in dezen, inslaande, het voorgesteld doel meer volkomen zou kunnen bereiken: ten ware 'er misschien zulke hinderpalen van voren bestonden, die, uit eigen aard, alle dergelyke ondernemingen, natuurlykerwyze, weiniger konden aanraden, en ons van het geheel onwaarschynlyke, zoo niet volslagen onmogelyke, van daar in te zullen slagen, overtuigen.

De Heer HAAFNER *maakt, wel is waar, in dit zyn Antwoord, hier en daar, van dergelyke hinderpalen gewag, en hangt, voor al met opzigt tot de Hindo's, byzonder veel gewigt aan de onverzetbare verkleefdheid dier Natie aan hare, sedert onheuglyke jaren, verouderde en diep ingewortelde Godsdienstige denkwyze: maar, behalven dat men niet wel kan onderstellen, zulks het geval, althans in dien hoogen trap, by* alle *Heidensche, inzonderheid min beschaafde, volken, geweest te zyn, of nog te zyn; kan hier uit geen verder gevolg getrokken worden, dan tot het* meer moeilyke *van het bekeerings-werk zulker Natien, 't welk door eenen aanhoudenden, en tevens meer verstandigen, yver misschien, met den tyd, konde te boven gekomen worden. — Want wat volk van vroegeren en lateren, van voorledenen en tegenwoordigen tyd was en blyft niet nu nog gekleefd aan voorouderlyke vooroordeelen omtrent het Godsdienstige? En hadden niet de eerste verkondigers der Christelyke leer, zoo wel by Joden als Heidenen, overal, met deze zelfde*

hin-

hinderpaal, in eene vry groote mate te stryden? Dan eene andere vraag zoude wezen: of wel het oorsprongklyk plan der Godheid, by de openbaarmaking des Euangelies, zich, in den volsten zin, *tot eene algemeene uitbreiding van het zelve, onder alle volken der reeds op dien tyd bekende, en in 't vervolg nog te ontdekken, werelddeelen, zonder uitzondering, uitstrekte? en of niet, reeds van den beginne af aan, meer* dringende behoefte, *zoo wel als vereischte* geschiktheid *en* vatbaarheid, *by de onderscheidene Natien, in acht genomen wierd?*

De Zaligmaker zelf spreekt (Luk. XV. 7.) *van* Regtvaardigen, die de bekeering niet van noode hebben, — *bedoelende by daarmede geene schyn — of ingebeelde vromen gelyk de Phariseeuwen en Schriftgeleerden, tegen welken dit zeggen voornamelyk was ingerigt) welke voorzeker geene voorwerpen van de vreugde der Hemelingen, zelfs in de geringste mate, konden zyn; maar degelyke en ware (voor welken de Joodsche Geestelyken en Overheden van dien tyd zich meestal, schoon ten onregte, uitgaven) — die de groote verandering en omkeering in Godsdienstige begrippen en zedelyke handelingen, welke zyne leer vereischte en hare ombelzing van zelve mede bragt, niet behoefden, om Gode behaaglyk, en zoo hier als namaals gelukkig te zyn of worden.* (*) *En Apostel* PAULUS *geeft niet ondui-*

(*) Men vergelyke hier mede de oordeelkundige uitbreiding en Aanteer

duidelyk te kennen (Rom. II. 14) *dat de* Heidenen, *schoon de* Wet, *dat is de geöpenbaarde Wet*, niet hebbende, echter de dingen die der Wet zyn doende, *d. i. door daarmede overeenstemmende daden, kunnen* toonen het werk der Wet, (*de zedelyke voorschriften der Openbaring*) *als* in hunne harten geschreven te hebben, *en alzoo tot die* Godvreezenden en werkers der geregtigheid *te behooren, welken, volgens de verklaring van* PETRUS, Hand. X. 35. onder alle volken, *van hoedanige verschillende Godsdienstige belydenis ook*, Gode aangenaam zyn.

En plegen wy raad met de gehoudene wegen der Voorzienigheid in dezen, en met het geen omtrent de zedelyke verlichting des Menschdoms, door God, reeds dadelyk is te werk gesteld; dan bespeuren wy niet alleen eene trapsgewyze opklimming in de Goddelyke Openbaringen, ten naauwsten afgemeten, zoo naar der menschen behoefte als vatbaarheid; maar tevens zien wy, dat de laatste, meer volmaakte, bekendmaking van 's Allerhoogstens wil, in de leer des Euangelies, niet vroeger geschied is, dan na dat, door velerleie voorafgaande voorbereidingen, gepaard met eene meer algemeene beschaving en vordering in natuurlyke en zedelyke kundigheden, een aanmerkelyk deel der toen bekende wereld ryp geworden was voor het ontvangen van hooger onderwys: waarom de Apostel PAULUS *dan ook te regt aan-*

merkt

teekening op deze woorden des Heilands van PH. DODDRIDGE, in diens *Huisuitlegger*, D. II. H. II. Blad. 424.

merkt (Gal. IV. 4.) *dat* God zynen Zoon in de wereld heeft gezonden in de volheid des tyds, *d. i. niet alleen ten tyde, reeds lang te voren voor deze komst bepaald, maar die ook tevens het best geschikt en bekwaam was om zyne leer te ontvangen.* (*)

Schoon dan wel de Grondlegger des Christendoms, by zyn op handen staand vertrek van deze aarde, zynen Apostelen, of eersten Leerlingen, wien hy de verdere verbreiding van zynen Godsdienst, aanvangelyk, hadde toebetrouwd, den meer algemeenen last gave, om zyn Euangelie te prediken aan alle creaturen, — *een last, die, uit eigen aard, niet naar de* striktste letter, *of geheel onbepaald en zonder uitzondering, kon worden opgevat; daar ten minsten het woord* schepselen (*creaturen*) *hier alleen op de* zedelyke *bewoners dezer Aardkloot toepasselyk was* (†) — *blykt het echter, uit geene echte bescheiden, nopens de eerste voortplanting des Euangelies, dat deze vroegste verkondigers van het zelve hunne prediking verder hebben uitgebreid, dan onder de beschaafde volken, zoo Joodsche als Heidensche, van hunnen tyd; zonder, zoo verre bekend is, zich immer begeven te hebben, onder* woeste, *en voor de verhevener begrippen van God en Goddelyke zaken, welke het Euangelie oplevert, ten eenenmale onvatbare Natiën.*

On-

(*) Onder de gedrukte *Sermons of* JAMES FOSTER, vindt men, in *Tom.* II. pag. 143. en volg. eene afzonderlyke Leerrede over dezen Text, waar in dit onderwerp, opzettelyk en zoo fraai als bondig, behandeld wordt.

(†) Gelyk wy dan ook het woord *Creaturen*, ter aangehaalde plaats by *Markus*, in het Euangelie van *Mattheus* met dat van *Volken* verwisseld vinden.

Ondertusschen, en niettegenstaande dezen mangel, in de Verhandeling des Heeren HAAFNER, *begrepen de Beoordeelaars, in 't algemeen, dat dezelve echter als een genoeg voldoenend Antwoord konde beschouwd worden, op het* Eerste *lid der vrage." nopens den uitslag der aangewende pogingen gedurende de twee jongst verlopene eeuwen, ter voortplanting van het ware Christendom." Diensvolgens wierd dan ook den Schryver, met eenparigheid, schoon onder zekere voorwaarde, de Gouden Eerpenning toegewezen, en tot de uitgave van zyn stuk besloten: oordeelende men het op zich zelf volledig genoeg, en als met des te meer vrucht openlyk gemeen te kunnen maken, daar de voorname oorzaken en redenen der algeheele of gedeeltelyke mislukking in dezen, tot hier toe, daar in zoo duidelyk aangewezen, als uitvoerig en met nadruk ontvouwd wierden, en dat wel door een man, die, gedurende een veeljarig verblyf in de Indien, door eigen ervaring en grootdeels persoonlyke waarnemingen, op de plaatsen zelve, de vereischte kundigheden daar toe hadde opgedaan: en dat alzoo de tegenwoordig werkzame Zendeling - Genootschappen, byzonderlyk onze vaderlandsche, in de handen van welker leden het stuk mogte komen, daar uit zouden kunnen leeren, die gebreken en misslagen te vermyden, waar aan de mislukkingen van vroegere waren toeteschryven, en om voortaan eenen beteren weg ter bereiking, zoo mogelyk, van hunne oogmerken inteslaan.*

Ook begreep het Genootschap, dat men gevoeglyk, in 't ver-

vervolg, een of ander nieuw voorstel konde doen, om, zoo al niet regtstreeks, *ten minsten* zydelings, *eenige nadere toelichting te bekomen omtrent het* tweede *lid der vrage, of over het te wachten nut der tegenwoordige Zendelingen en Zendeling-Genootschappen;" gelyk dan de laatst opgegevene vraag van het Genootschap, aangekondigd* zoo *by deszelfs gedrukt Programma des vorigen jaars, als in de* Haarlemsche Courant *van* 2 December, *en in No.* 49 *van* den Algemeenen Konst- en Letterbode *van* 5 *dier maand, deszelfden jaars, zulks ten voornamen doel heeft.*

Daar ondertusschen, gelyk boven gemeld is, de toewyzing der Gouden Eerpenning, niet dan voorwaardelyk, *geschied was, heeft zulks aanleiding gegeven, tot herhaalde en wydloopige onderhandelingen en briefwisselingen met den Schryver, die, met andere bykomende, toevallige omstandigheden, oorzaken geweest zyn van het zoo lang achterblyven der openlyke uitgave van het Stuk.*

Voorts herinnert het Genootschap, den Lezer, deszelfs meermalen, herhaalde uitdrukkelyke verklaring in de Voorreden van het Eerste Deel van deszelfs Verhandelingen; waar by gezegd wordt: dat de leden, „ by het „ in 't licht geven der bekroonde stukken, geenszins „ willen gehouden worden, aan deze of geene van de „ daar in beweerde Godsdienstige kundigheden, van „ hunne zyde, eenigen voorrang te geven; of dezelven, „ op eenigerleie wyze, als de hunne voortestaan; la-

* ten-

„ tende, integendeel, de manier van denken, en de „ byzondere gevoelens van elken Schryver, voor des- „ zelfs eigene verantwoording.” — *Eene herinnering, waar toe het Genootschap zich, ter dezer gelegenheid, des te meer gedrongen vond, daar het geenszins ontveinzen wil, dat 'er in deze Verhandeling van den Heer* HAAFNER, *in weerwil van de meerdere beschaving en verbetering, door hem, aan zyn eerst ingeleverd Handschrift, op aanwyzing en volgens het verlangen der leden gegeven, hier en daar nog wel eenige gewaagde onderstellingen, en bedenkelyke wenken zyn overgebleven, waar aan het Genootschap zoo verre af is van deszelfs goedkeuring te hechten, dat men, om zelfs geen schyn daar van te willen geven, gemeend heeft, dezelven, hier en daar, by wege van Aanteekening op de voornaamsten, den Lezer te moeten onder het oog brengen, en de meening des Schryvers, of eenigermate optehelderen, of wel het door hem gestelde regtstreeks te wederleggen.*

Het eenig doel van TEYLER's Godgeleerd *Genootschap met de uitgave van de volgende Verhandeling is, om daar mede, den weetgierigen en ongeveinsden vereerer der zuivere Euangelieleer, eene, naar deszelfs oordeel, nuttige en leerzame* Geschiedkundige Bydrage te leveren tot de latere voortplanting van het Christendom; *als hoedanig alleen men het Stuk der aandacht en ernstige overweging van den Lezer aanbeveelt.*

ANTWOORD

OP DE

VRAAG:

WELKEN DIENST HEBBEN DE ZENDELINGEN IN DE TWEE JONGST-VERLOPENE EEUWEN AAN DE VOORTPLANTING DES WAREN CHRISTENDOMS GEDAAN, EN WELK EENE VRUCHT HEEFT MEN VAN DE TEGENWOORDIG WERKZAME ZENDELINGS-GENOOTSCHAPPEN TEN DEZEN OPZIGTE TE WACHTEN?

DOOR

JACOB HAAFNER,

TE AMSTERDAM.

ONDER DE ZINSPREUK:

Il est difficile de servir un Dieu qu'on ne connait pas, plus difficile encore d'aimer le Dieu de ses Tirans.

Aan welke Verhandeling, door DIRECTEUREN van TEYLER'S NALATENSCHAP en de Leden van deszelfs GODGELEERD GENOOTSCHAP, de GOUDEN EERPENNING is toegewezen.

ANTWOORD

OP DE

VRAAG:

WELKEN DIENST HEBBEN DE ZENDELINGEN IN DE TWEE JONGST-VERLOPENE EEUWEN AAN DE VOORTPLANTING DES WAREN CHRISTENDOMS GEDAAN, EN WELK EENE VRUCHT HEEFT MEN VANDE TEGENWOORDIG WERKZAME ZENDELINGS-GENOOTSCHAPPEN TEN DEZEN OPZIGTE TE WACHTEN?

Men moet, vry van het algemeene vooroordeel tegen de Zwarten of Heidenen, zich eenen reeks van jaren onder deze verſchillende Natiën hebben opgehouden, derzelver aard en zeden beoefend, met hun omgegaan, en onder hen gewoond hebben; om de zoo gewigtige vraag van het Genootſchap, behoorlyk, en naar waarheid te kunnen beantwoorden.

Daar ik nu, door myn lang verblyf in de Indiën, eene meer dan gemeene kennis van de Volken die deze gewesten bewonen heb verkregen; en in de gelegenheid ben geweest, om derzelver Godsdienst, denkwyze, gewoonten, gebruiken en talen, meer

dan de meesten te beoefenen, (*) heb ik het van mynen pligt geoordeeld, om, zoodra deze zeer nuttige vraag, door het Hoog-loffelyk Genootschap opgegeven, my bekend wierd, eene poging aantewenden om dezelve te beantwoorden; en al het geen my aangaande de Zendelingschappen en Zendelingen door lecture, geloofwaardige berigten, en wel hoofdzakelyk door eigene ondervinding en onderzoek, gedurende een drie en twintig jarig verblyf in gindsche Landen, bekend was, in deze Verhandeling byeentebrengen, waartoe de roem van TEYLER's Stichting en het Godgeleerd Genootschnp daar aan verbonden, my aangemoedigd hebben.

Het zal myne eigenliefde niet weinig streelen, wanneer deze Verhandeling de goedkeuring der Beoordeelaren wegdraagt; en de innerlyke waarde, van den Eerprys, zal my oneindig minder ter harte gaan, dan het genoegen, van dien, ingevolge van het welwikkend oordeel van zoo vele kundige mannen, te hebben verdiend.

(*) Van deze zyne ondervindelyke kennis, heeft de Schryver, onlangs, reeds eene voorlopige proeve gegeven, in zyne *Lotgevallen, op eene Reize van Madras naar Ceylon*; in gr. 8vo gedrukt by den Boekhandelaar *A. Loosjes Pz.* alhier. 1806.

VER-

VERHANDELING

OVER

HET NUT DER ZENDELINGEN EN ZENDELINGS-GENOOTSCHAPPEN.

INLEIDING.

Van alle de ons bekende Secten en Godsdiensten, zyn 'er geenen, welker aanhangers, of belyders, met meerderen yver, of eigenlyk met meerdere woede, hunne Leerſtellingen hebben gezocht uittebreiden, dan die der Mahomedanen en Christenen (*). Beiden hebben zy door bygeloof en geestdryverye, en met de hatelykſte zucht ter vervol-

(*) Het geen hier en vervolgens van den Godsdienstyver, het bygeloof, en den geest van vervolging der Christenen gezegd wordt, moet niet begrepen worden den Christenen in het algemeen van alle tyden, benamingen en gezindheden, te laste gelegd te zyn. De navolgers van den zachtmoedigen JEZUS waren, in de vroegſte eeuwen, zeer ver van dezen misdadigen yver vervreemd, en alle volgende tyden leverden beſtendig een genoegzaam aantal van beter denkende Christenen op, om van deze blaam volkomen vry geſproken te worden.

volging bezield, hunne Godsdienstige gevoelens aan vreemde Natien met geweld opgedrongen, met dit onderscheid echter, dat MAHOMED en zyne Opvolgers, allen die zich aan hun onderwierpen en hunne Leer aannamen, spaarden, in het geruste bezit van hunne goederen en eigendommen lieten, hen Broeders noemden, en als zoodanigen beschermden en behandelden, zoo als zy tot op dit oogenblik nog doen. De Christenen, daarentegen, handelden geheel strydig; het was by hen veel eer een Religie-haat, dan Religie-yver, die, gevoegd by hunne heerschzucht en gouddorst, de allerverwoestendste uitwerkingen heeft voortgebragt. Zy zochten veel eer dezulken die met hun in denkwyze verschilden te verdelgen, dan hen door overtuiging of geweld te bekeeren. Dit ondervonden tot hun ongeluk de Indianen van *America*, toen het bygeloof en de gierigheid te schepe gingen; toen men, kwanswys om de eer van God, de nieuwe wereld met vyf en dertig millioenen lyken bedekte, en het overschot dezer voorheen magtige Natiën, tot in het diepste der bosschen, vervolgde.

In één woord, de rampen, die de Christenen door hunnen wreveligen en woedenden Religie-haat, niet alleen over deze nieuw ontdekte Landen, maar over gansch *Europa* hebben gebragt; zyn ontelbaar. Onder den schyn van hunnen Godsdienst te handhaven of te verbreiden, begingen zy de snoodste euveldaden; onder dien dekmantel wierden alle misdaden

voor

voor wettig verklaard; de hoogfte trap van boosheid noemde men het toppunt van deugd; men maakte Heiligen en Martelaren van de zulken, welken de Wereldlyke Regter met den pynlykften dood had behooren te ftraffen. De affchuwelykfte godloosheden wierden goedgekeurd, ja geheiligd, zoo haast zy het belang der Kerke ten doele hadden, en hare uitbreiding of magt konden bevorderen; en zy geloofden zich geregtigd, om allen te vernielen en tot het uiterfte te vervolgen, die met hun in godsdienstige gevoelens verfchilden, of zich tegen hunne geestlyke dwinglandy wilden verzetten.

Getuig dit gy Heilig Land! toen de razende benden der kruisvaarders u overftroomden; gy *Spanjen* en *Portugal!* met uwe verfchriklyke Geregtshoven van Inquifitie, en de verjaging der Mooren; gy *Frankryk!* met uw St. Bartholomeus Nacht; en alle bittere vervolgingen in *Engeland* en *Duitschland* tegen de Roomfchen, en van die weder tegen de Proteftanten. Neen! de Mahomedanen hebben, in het verbreiden van hunnen Godsdienst, op verre na zooveel bloeds niet geftort, of zyn 'er zoo wreed in te werk gegaan als de Christenen; en echter, welk een oneindig verfchil tusfchen de ftichters dezer twee Godsdiensten; zoowel in hunne Perfonen, als in hunne Leere!

Dank zy der Voorzienigheid en der Verlichting! de bloedbaden om den Godsdienst hebben een einde,

de, en de verſchillende Christen-Secten, offſchoon wel niet ophoudende elkanderen te haten, te vervloeken, en in het geheim op alle mogelyke wyze te benadeelen en verachtlyk te maken, hebben echter opgehouden elkanderen te vermoorden. De affchuwlyke Religie-yver heeft nu eene mildere en ſchoonerſchynende gedaante aangenomen en, onder het masker van Menschlievenheid, treedt hy ſedert eenigen tyd op het Tooneel.

Ver afgelegene Volken, van een zachter gemoedsaard, min wraakgierig en wreed, hebben nu de gansche aandacht der voorheen ſtrydende en verbitterde partyen tot zich getrokken, en, elkanderen ongemoeid latende, heeft eene byna algemeene en onberedeneerde drift, om deze Volken te bekeeren, hen thans bezield. Zy geven zich alle moeite, verkwisten verbazende ſommen, om de Heidenſche Natien, die zy zoo vele reden hebben gegeven om hen te verfoeien en te haten, — hunne wyze van Godsvereering optedringen; terwyl zy omtrent den ellendigen Zielenſtaat van eene zoo groote menigte hunner eigene Land- en Geloofsgenooten, in vele opzigten, gansch onverſchillig zyn. In één woord, men verkiest veeleer, uit een blinden yver, van een goed en deugdzaam Heiden een ſlecht Christen te maken, — dan dat men een ſlecht Christen zoude zoeken te verbeteren, en hem op den weg der Deugd te geleiden, of terug te brengen.

Het

Het verwonderlykfte van dit alles is, dat men by deze bekeeringszucht zoo weinig grondige en wezenlyke kennis heeft van den Godsdienst, de zeden, den aard, het charakter, en de gefchiedenis der Volken die men wil bekeeren; het geen echter naar myn oordeel een zeer noodzakelyk vereischte is, om met vrucht onder hen te kunnen arbeiden; en wat men nog van hun weet, is dermate door dweepery en vooroordeel mismaakt en omfluierd, dat een onpartydig man, in die Landen en onder deze Volken komende, hen onmogelyk, naar de verkeerde en valfche befchryving die men van hun geeft, zoude herkennen.

Is het onkunde, hoogmoed, eigenbelang? of hoe zal ik het noemen? van deze voorwerpen der nu heerfchende bekeeringszucht vormt men zich de affchuwelykfte en ongerymdfte denkbeelden; men gelooft, of men zoekt op alle mogelyke wyzen te verbreiden, en de inwoners van *Europa* diets te maken, dat deze Heidenen monsters van boosheid en godloosheid zyn, dat zy zich in de verfoeilykfte ondeugden den ruimften teugel vieren, dat zy elkanderen flagten en verflinden, dat zy den Duivel aanroepen en dienen, en wat diergelyke valfche en ongegronde betigtingen meer zyn; en het is met zoodanige vooroordeelen, met zulke vernederende gedachten van zynen evenmensch, dat de Zendelings-Genootfchappen gemeenlyk opgerigt wierden — alhoewel de heersch-

en hebzucht tot derzelver ſtichting vaak niet weinig bydragen, of 'er eene groote rol in ſpelen; zonder dat de godvruchtige leden van zoodanige Societeiten het vermoeden.

De Godsdienst heeft altoos tot een middel en voorwendſel geſtrekt, zoo wel by de Mahomedanen als by ontaarde Christenen, om hunne ontwerpen by vreemde Volken met meerdere zekerheid te kunnen uitvoeren; en zy hebben denzelven met geen ander inzigt onder de Indianen en Heidenen zoeken te verbreiden, dan om hen te onder te brengen, of de ſlaafſche banden, waaronder zy reeds zuchteden, nog naauwer toetehalen.

Alle Bekeerings Societeiten, zy mogen zyn van Roomſche of Protestantſche Christenen, bewerken, wetende of onwetende, de ſlaverny of de dienstbaarheid der Volken die zy bekeeren; die ſlaverny is er een onvermydelyk gevolg van. Met den naam van Christenen, verliezen zy hunne onafhankelykheid en vryen ſtaat, en worden de onderdanen of onderworpenen van hun, welker Godsdienst zy hebben aangenomen.

Ik zal dit in het vervolg dezer Verhandeling nog nader zoeken te bewyzen, en teffens het geringe nut, ja het nadeel zelfs, dat de Zendelings-Genootſchappen en Zendelingen van vorige eeuwen en van onzen tyd, aan de Heidenen, zoowel als aan de voortplanting van het ware Christendom, hebben te wege gebragt, aantoonen.

De

De eerste Ontdekkers hebben, door hunne voorbeeldelooze moordenaryen en onderdrukkingen, den Christelyken naam en Godsdienst in die Gewesten hatelyk gemaakt, en de handelwyze der tegenwoordige Christenen met deze Volken heeft dien haat en afkeer gewis niet verminderd. Het is waar, dat de hedendaagsche bezitters van een groot gedeelte der beide Indiën, wel niet regtstreeks in de voetstappen van hunne ontmenschte Voorgangers treden; doch langs een ander pad bewandelen zy denzelfden weg met hun. Even wreed en gouddorstig, weten zy hun schandelyk doel, op eene min moorddadige, doch niet min zekere wyze te bereiken. Zy benemen den ongelukkige Heidenen, in Oost- en West-Indiën, wel niet het leven door eenen haastigen en geweldigen dood, of al martelende, maar doen hen, door uitgezochte plagen en onderdrukkingen, een kwynend leven leiden; zy bemagtigen wel niet, door roof of openbaar geweld, hunne goederen en bezittingen, maar weten dezelve, door duizend uitvindingen en slinksche streken, door ondragelyke lasten, afperssingen en knevelaryen, naar zich te halen.

Ik wil my over dit onderwerp, voor het oogenblik, niet verder uitlaten, maar tot de Verhandeling zelve overgaan. Op dat dit echter in zekere orde geschiede, heb ik noodig geoordeeld, om dezelve in Hoofdstukken te verdeelen, en, in ieder derzelve, eene afzonderlyke, en korte beschryving van den Gods-

dienst, de zeden, gebruiken en denkwyze der voornaamste Natiën, waar onder de Zendelingen zich gevestigd hebben, te geven, waar uit men de hinderpalen en zwarigheden, die hunnen arbeid moeilyk of vruchteloos maken, zoo veel te beter zal kunnen ontwaren. En dewyl het gedrag en de levenswyze der Europeanen, in de Indiën, altyd een groot en onoverwinlyk beletsel tot de bevordering en voortplanting van den Christelyken Godsdienst onder de Heidenen geweest is, en blyven zal; dacht ik het met myn onderwerp overeentekomen, om niet alleen waar het pas geeft, eenige trekken en staaltjes van hunne heerschzucht, dwinglandy en wreedheid aantehalen; maar over het algemeen gedrag der Europeanen in de Indiën, zoo die van vorige, als van onze tyden, een afzonderlyk Hoofdstuk te geven.

Voorts zal ik in deze Verhandeling alle de vooroordeelen en verkeerde denkbeelden, die onkundige reizigers door hunne reisbeschryvingen en dweepachtige zendelingen, in hunne berigten, ons van deze Volken hebben gegeven, trachten te bestryden. Men moet grootendeels, aan deze valsche berigten, de gestadige vermeerdering der Zendelings-Genootschappen toeschryven; dewyl vele brave en godvreezende lieden in Europa, door diergelyke onwaarachtige verhalen misleid, uit zuivere menschenliefde, geen geld noch moeite sparen, om Volken, die (gelyk men ons wil doen gelooven) erger dan

dan het redenlooze vee leven, te redden, en derzelver tydlyk en eeuwig welzyn te bevorderen.

In de hoop en het vertrouwen, dat myne aanmerkingen eenig licht over de Zendingen en Zendelingen in het algemeen, en voornamelyk, over die der Proteſtanten (van welker arbeid en voortgangen wy weinig anders weten, dan het geen zy ons in hunne berigten wel] willen toekomen laten) zullen verſpreiden; ga ik de Vraag van het Genootſchap met alle opregtheid beäntwoorden; en ik twyfel geenszins, of al het geen ik tot ſtaving myner gevoelens, omtrent de Zendelingſchappen en de bekeering der Heidenen, zal bybrengen en aanhalen; zal door verſtandige Mannen, zonder vooroordeel of dweepery, die zich, gelyk ik, in die Landen eenigen tyd hebben opgehouden, volkomen bevestigd worden.

EERSTE HOOFDSTUK.

VAN DE HOTTENTOTTEN.

Er is wel geene Natie, die de Zendelingen meerdere moeite zal kosten, en onder welke zy in hunne pogingen, om den Christelyken Godsdienst te verbreiden met meerdere zwarigheden zullen te worstelen hebben, dan de Hottentotten.

Niet, dat dit Volk wreed, ſchuw en ongezeggelyk van aard zoude zyn. ô Neen! In het tegendeel de zoodanigen, die met de Europeanen weinige of geene gemeenſchap hebben, zyn de (*) zachtzinnigſte, de vriendelykſte, herbergzaamſte en eerlykſte menſchen. Men vindt onder hen geen bedrog, geene valschheid, verradery of andere booze neigingen of driften; en zoo diergelyke ondeugden onder eenigen hunner mogten plaats vinden, is het alleen onder dezulken die met de Europeanen omgang hebben, (†), zich omſtreeks de Kaapſtad ophouden, of by de boeren dienen. VAILLANT, in zyne tweede Reize door Afrika, tweede deel, pag. 186 van hunne aangeborene trouwe ſprekende zegt: „ *Ces honnet-*

(*) VAILLANT Premier Voyage en Afrique tom 1 pag. 182. tom 2 pag. 88.

(†) VAILLANT Second Voyage en Afrique Liv. 3. pag. 5.

„ *nettes Hottentots Pasteurs, qui vivent en familles* „ *reunies et libres, ſont d'une fidelité ſinguliere, a te-* „ *nir tous les engagemens qu'ils contractent avec les Eu-* „ *ropéens, qui en exigent quelque ſervice. Rien ne* „ *peut les tenter, ils n'necoutent que la voix de la con-* „ *science et de la raiſon, c'est la regle conſtante de* „ *leur conduite, auſſi uniforme qu'elle est admira-* „ *ble.*" (*)

Eene voorname zwarigheid dan, die de Zendelingen in het bekeeren van dat volk zullen ontmoeten, ligt in hunne Taal, die volſtrekt geen mensch, ten zy hy onder hen is geboren, of van jongs af geſtadig met hun omgaat, leeren kan, wegens de verſchillende en onnavolgbare tongſlagen, die byna ieder woord verzellen en 'er alleen de beteekenis aan geven.

G. SCHMIDT (†) eerſte Zendeling onder de Hottentotten ondervond dit.

„ Zoo dra," zegt hy, „ ik myn tuin in orde had, „ begon ik eene hut te bouwen, en beproefde, of ik

(*) „ Deze eerlyke Hottentotſche Herders, die te zamen in vereende Huis- „ gezinnen en vry leven, bezitten eene gansch ongemeene trouwhartigheid, „ houden zich heilig aan de verbindtenisſen, die zy van tyd tot tyd ſluiten „ met de Europeanen, welken eenigen dienst van hun verlangen. Niets kan „ hen verlokken, om hun woord te breken. Zy hooren alleen naar de „ ſtem der rede en van het geweten. Dezen zyn de ſtandvastige leidslieden van hun gedrag, dat zoo eenparig als verwonderingwaardig is."

(†) Van dezen SCHMIDT geeft SPARMAN in zyne Reize naar de Kaap de Goede Hoop 1ſte Deel 5de hoofd. pag. 279. geene vereerende beſchryving.

„ ik ook in ſtaat was, om de Hottentotſche taal te „ leeren, dewyl 'er maar zeer weinigen waren, die „ het Hollandsch verſtonden. Zy hebben drieërleie „ tong-ſlagen, waar van de een laag in de keel ge„ maakt wordt, die ik niet konde namaken; en ik „ zag wel in, dat my hunne taal te zwaar was om „ te leeren. *Berigten van de Zendelingen der Evangeliſche Broeder Gemeente onder de Heidenen.* No. 2. pag. 97.

Ook is deze taal zoo arm, dat hoewel de Hottentotten zich over dingen, die in hunne levenswyze en bezigheden voorkomen, kunnen uitdrukken, zy echter voor zaken, die onze Wetenſchappen en Godsdienst betreffen, volſtrekt geene benamingen hebben.

Hoe de Zendelingen die hen zoeken te bekeeren, zich aan hun behoorlyk kunnen doen verſtaan, en met hun over de leerſtellingen hunner Kerke ſpreken, is moeilyk te begrypen.

Zulks geſchiedt door Tolken; doch hoe ellendig gebrekkig het zyn moet, eenen Godsdienst gelyk die der Christenen, aan een dom Volk, door Tolken, even zoo dom, te verkondigen, en hen daar in te onderrigten, is ligt te denken.

Diergelyke Tolken nu zyn, of Hottentotten, die by de Europeanen of boeren als knechten dienen of gediend hebben, en een weinig gebroken Hollandsch ſpreken, of wel Kaapſche boeren zelven, die boven in het land geboren zyn, en wonen; en van de-

dewelke 'er menig een, in zyn ganſchen leeftyd, nooit de Kaapſtad te zien krygt, of 'er mogelyk een of tweemalen vоor een paar dagen geweest is.

Tusſchen velen dezer boeren en de Hottentotten, is geen meerder onderſcheid, dan dat de eerstgemelden geen Caros (dus wordt de ſchapenvacht genoemd, waar mede zich de anderen bedekken) dragen, noch zich met roet en ſchapenvet beſmeren; voor het overige zyn zy even dom, even onkundig van den Christelyken Godsdienst en van de Wetenſchappen, als de Hottentotten, hebbende met elkanderen byna eenerlei opvoeding; zy weten van niets dan met hunne Osſen omtegaan, dezelven voor en uit den wagen te ſpannen, en wat daar verder by behoort; zy ſpreken de Hollandſche taal erbarmelyk ſlecht; de meesten hunner kunnen in 't geheel niet, anderen maar zeer gebrekkig, lezen en ſchryven. Ten minſten is het in het algemeen zoo gelegen met de zulken, die diep in het land wonen, en geene gelegenheid hebben om onderwys te ontvangen.

„ Wanneer een jonge Boer" (zegt VAILLANT 1ſte Boek 2de Reize door Afrika pag. 71—) „ een wagen „ kan mennen en eene zweep behandelen, is zyne „ opvoeding zoo goed als voltooid: want hy leert „ noch lezen noch ſchryven."

De anderen, die nader by de Kaapſtad wonen, zyn beter onderwezen en beſchaafder, echter nog altyd Kaapſche boeren: en dit is genoeg gezegd voor een

 on-

onpartydig kenner, hoewel 'er ook zeer brave en goede lieden onder hen zyn.

Deze boeren hebben dus veeléer in het algemeen, Zendelingen noodig dan de Hottentotten, om in den Christelyken Godsdienst onderwezen, of ten minſten geleerd te worden menschlievender te zyn, ten einde de arme Hottentotten, die met humme kudden rond zwerven niet als wilde dieren te jagen en te verdryven, ofwel te vermoorden en dood te ſchieten (*), om hen van hun vee te kunnen berooven, of te noodzaken naar woeste en dorre ſtreken te vlugten, waar zy van honger en gebrek moeten vergaan, of verpligt zyn om Roovers of Boschjesmannen te worden.

VAILLANT in zyne Tweede Reize door Afrika, 2de Boek bladz. 83, zegt onder anderen hiervan het volgende: „ Maar aan wlke ongeregtigheden en „ misdaden maken zich deze Colonisten buiten dien „ niet ſchuldig! Eene party van hun, wel gewapend, „ vereenigt zich, valt eensklaps op eene afgelegene „ eenzame Horde aan, dwingt dezelve al haar „ vee voor den dag te brengen, zoekt 'er al de „ beesten uit die hun aanſtaan, en geeft 'er voor „ wat zy wil, zoo zy dezelve niet geheel en al voor „ niet neemt; dit is byna een algemeen gebruik. „ Wat kunnen tegen deze geduchte roovers de onge-

(*) SPARMAN Reize naar de Kaap de Goede Hoop 3de Deel 14 Hoofdſtuk, pag. 5 en VAILLANT Premier Voyage en Afrique tom 1 pag. 216.

„ gelukkige Wilden, die geene vuurwapens hebben,
„ uitvoeren? Indien zy durfden murmureeren, wa-
„ ren zy hun leven niet zeker, enz."

De Hollanders hebben, op verschillende tyden, nu en dan eene kleine poging gedaan, om de Hottentotten tot het Christendom over te brengen; doch het schynt wel, dat het voor hun, die men 'er op afzond, eene al te zware en moeilyke taak was: althans men heeft nooit gehoord, dat zy iets uitgeregt hebben.

Doch de Evangelische Broedergemeente, die in het bekeeren der Heidenen boven alle andere Protestantsche gezindheden zoekt uittemunten, zond voor de eerstemaal, in het Jaar 1736, eenen G. SCHMIDT onder de Hottentotten, om hun het woord te verkondigen. Hy wierd, door den bekenden Graaf van ZINZENDORF, aan de Bewindhebberen der O. I. Maatschappy als een zeer nuttig en bekwaam voorwerp aanbevolen, het zy om Heidenen te bekeeren, of om Ossen te slagten. Althans dus luidt de brief van aanbeveling, gedagteekend 13 Juny 1736. (Berigten der Zend: N°. 2 pag. 91.)

„ Myne genegenheid voor de arme Heidenen op-
„ gewekt zynde tot zoover, dat ik besloten heb, een
„ myner vrienden naar de Kaap te zenden, om te
„ beproeven, of men, in vervolg van tyd, niet eeni-
„ ge Zielen der Kaffers zoude konnen winnen, om
„ dezelven met koorden der liefde aan onzen Ver-
„ losser te verbinden; biede ik u sr. SCHMIDT aan,

„ die het uitstaan van ongemakken gewoon is, om „ dit werk te ondernemen. — Het is wel niet te ge- „ looven, dat SCHMIDT zeer grooten opgang zal ma- „ ken, doch in allen gevalle zal het geenszins tot „ nadeel der Compagnie zyn; hy is een vleeshou- „ wer van zyn handwerk, zoo dat men met hem kan „ doen wat men wil, indien het hem maar geheel „ en al niet van zyn plan verwydert." Dat *is* te zeggen, dat men hem, des noods, ook in het slagthuis der Compagnie op de Kaap zou kunnen gebruiken. — Een slagter als Zendeling!

Waarschynlyk, en uit de gevolgen is het optemaken, dat hy, by zyne aankomst aan de Kaap, het voornemen om de Hottentotten te bekeeren en tot Christenen te maken zal hebben verzwegen, en, onder voorwendsel van der boeren kinderen in lezen en schryven en in de gronden van den Christelyken Godsdienst te onderrigten (het welk, in 't voorbygaan gezegd, ook vry nuttiger en verdienstlyker zou zyn geweest) verlof moet hebben verkregen, om in het land te reizen. Dit immers moet men onderstellen uit het geen hy zelf zegt in het Berigt van de Zendingen der Evang. Broedergemeente No. 2, pag. 108, te weten:

„ Zoo ras het in de Stad ruchtbaar wierd, dat 'er „ Hottentotten waren gedoopt geworden, verwekte „ zulks by de meesten verwondering, en by velen, „ ook by eenige predikanten, ontevredenheid, ja „ eeni-

„ eenige eenvoudige Menfchen geloofden, dat ik „ de zonde tegen den H. Geest begaan had. In de „ maand September moest ik my by den Gouver„ neur, by den predikant LESSORT en by den ge„ heelen Raad, deswege verantwoorden. Men vond „ bedenkingen ten opzigte van myne fchriftelyke „ aanftelling, wilde de bevoegdheid van onze Ge„ meente om kerkelyke aanftellingen te doen in „ twyfel trekken, en verbood my het doopen en „ avondmaal houden, tot dat aan de Clasfis van „ Amfterdam gefchreven, en van dezelve antwoord „ zoude zyn gekomen. My kwam het onbillyk en „ ongerymd voor, dat ik de Hottentotten zoude „ onderwyzen, en hen dan tot de Predikanten zen„ den, om dezelve te doopen, daar dezen anders zich „ om dezelven niets bekommerden: en evenwel dit „ ftelde men my in goeden ernst voor."

En waarom, indien hy niet anders konde, zulks niet aangenomen? was het niet om het even, wie de Hottentotten doopte, als zy maar Christenen wierden? Moest hy niet de verbreiding van het Evangelie boven alles ftellen? Maar neen! onze SCHMIDT, hier over geraakt en te onvreden, keert terftond weder naar Europa terug (*) en verlaat zyne zeven gedoopte Hottentotten; als of hy die nooit gekend had, welken dus, van hunnen Herder ontbloot, gewis weder naar hun-

ne

(*) Berigten der Zendelingen van de Evang. Broedergemeente N° 2. pag. 110.

ne kraal zyn gekeerd, of, het geen waarſchynlyker is, zich tot de Boschjesmannen hebben moeten begeven.

En dit is het lot van vele nieuw bekeerden onder de Heidenen, die, wanneer de Zendelingen hen om de eene of andere oorzaak eensklaps weder verlaten, gemeenlyk leeglopers of roovers worden, om reden dat hunne Landgenooten hen zelden weder in hun midden willen ontvangen of aannemen, en zy, door Christenen te worden, alle betrekking met hunne eigene Natie hebben verloren.

Deze zending, met onzen SCHMIDT, zoo goed als ophoudende, geraakte op het laatst geheel in vergetenheid, waarſchynlyk om dat men oordeelde, de Zendelingen met meerdere vrucht, of ten minſten met mindere moeite en meerdere hoop van te ſlagen, onder andere Natiën van Wilden of Heidenen, die meer verſtand hadden, of ſnediger van begrip waren dan de Hottentotten, te kunnen gebruiken.

Doch eindelyk wierd 'er te Zeist in het jaar 1793 eene nieuwe Societeit opgerigt, ter verkondiging van het Evangelie onder de Negers, zoo ſlaven als vrye lieden, in de Colonie Surinamen, en onder de Hottentotten in Afrika.

Ingevolge van dien vaardigde men weder eenige Zendelingen naar de Kaap de Goede Hoop af, die, aldaar aangekomen, zich op verſcheidene plaatſen binnen 's lands nederſloegen, of 'er bidplaatſen aanleg-

legden, als op Waveren, Bokkeveld, Roggeveld, Vierentwintig Rivier, Elephants Rivier, Bokkeland en zelfs by de Kaffers.

Al wat ik van dezer Arbeid uit hunne eigene berigten heb kunnen ontwaar worden, is, dat zy 'er weinig uitvoeren dat der moeite waardig is, althans niets tot verbreiding van het Evangelie en tot verheerlyking van God. Zy doopen, zingen en bidden van 's morgens tot 's avonds, en leeren eenige ſlaven en Hottentotſche kinderen ſpellen; want, zoo als ik gezegd heb, de taal der laatſten te leeren is onmogelyk; gelyk de Eerw. KICHERER zelf zegt, in zyn Brief van den 18 Maart 1800, te vinden in de Gedenkſchriften der Maatſchappy van Zendelings-ſchap, ter voortplanting van het Evangelium in Heidenſche Landen, opgerigt te London 1795, 4de deel pag. 75. „ Hunne Taal is zoo ongemeen moeijelyk te leeren, dat niemand dezelve ſpellen of ſchryven kan, zy beſtaat meest in een ſtooten met de tong. „ En in denzelfden Brief bevestigt hy het geen ik van de Tolken heb aangehaald. „ Door het gunſtig beſtuur der Voorzienigheid, zegt hy, hebben wy twee Tolken in onzen dienst', zynde een bastaard Hottentot en zyne vrouw." Men verbeelde zich een bastaard Hottentot en zyne vrouw om het Christendom aan hunne makkers te vertolken! De Eerw. KICHERER zich verder over deze Tolken uitlatende voegt 'er by: „ De bastaard Hotten

tentot geeft voor, dat hy begeerte tot JESUS heeft, en zyne vrouw betuigt dikwyls het zelfde; doch ik heb geen genoegzame reden om te gelooven dat hunne harten inwendig vermurwd zyn. „ En, in denzelfden Brief pag. 77, over den opgang van het Christendom onder deze Natie fprekende, laat hy zich met meerdere openhartigheid uit, dan men anders in het algemeen van de Zendelingen gewoon is: „ Wat „ de uitwendige levenswyze der genen, die om ons „ zyn, aangaat, hebben wy van zommigen verkregen, „ dat zy zich niet meer met fchapenvet befmeren; „ doch van het inwendige kan ik niet veel melden, „ ten minften ik durf niet."

VAN DER KEMP, in een Brief aan Dr. HAWES pag. 185 in meergemelde Gedenkfchriften der Maatfchappy van Zendelingen, zegt: „ Ik zal eene algemeene „ aanmerking mededeelen, aangaande den ftaat der „ Zendelingfchap onder de Hottentotten en Kaffers. „ Wanneer wy enkel zien op het uiterlyke voorko- „ men, dan zou de hoop op het wel gelukkender po- „ gingen van de Zendelingen zeer flaauw zyn, alzoo „ de zaken in dit land eene zeer ongunftige gedaante „ vertoonen: en, van de Kaffers fprekende, drukt hy „ zich in dezer voege uit: „ ook is het my niet moge- „ lyk geweest hun eenig onderwys te geven, in zon- „ derheid met opzigt tot de kennis van Christus, „ het voorname doel myner zending, by gebrek van „ kennis hunner tale, welke ik ten uiterften moei-

jelyk

„ jelyk vinde om te leeren en niet minder onge-
„ ſchikt om de verhevene Leerſtellingen van het
„ Euangelie voortedragen."

Als men overweegt, welke eene Natie die der Hottentotten is; eene der bekrompenſte in verſtand en taal van den geheelen aardbodem, aan hunne gewoonten en gebruiken ten ſterkſten gehecht; kan men gewis geringe hoop voeden, dat de Christelyke Godsdienst ooit by hen zal wortel ſchieten, ja dat men ooit van een eenigen Hottentot, wat men eigenlyk een Christen noemen mag, maken kan; de drie proefſtukken van den WelEerw. KICHERER niet uitgezonderd, die denkelyk de rol, welke hy hen heeft doen ſpelen, reeds hartelyk moede zullen zyn, en na het uur verlangen, dat zy hunne Caros (Schapenvacht) weder mogen aandoen. Op dat men dit echter niet als een ſchimpſcheut aanmerke of onmogelyk achte, zal ik, om myn gevoelen kracht by te zetten, en waarſchynelyk te maken, een ſtaaltjen van hunne verknochtheid aan hunne gewoonten, gebruiken en zwervend leven, hier aanhalen.

De Gouverneur van de Kaap, ADRIAAN VAN DER STEL, voornemens zynde om den Christelyken Godsdienst onder de Hottentotten voort te planten, en kennende de onoverkomelyke zwarigheden, die hunne taal tot het welgelukken van dit voornemen zoude veroorzaken; vermeende dit met meerdere hoop op eenen goeden uitſlag te kunnen uitvoeren,

door een van hunne eigene Natie tot het beroep van Zendeling optekweeken.

Hy nam ten dien einde, uit eene niet ver van de Kaapſtad zich ophoudende Kraal, een jongeling van 10 of 12 jaren tot zich; liet hem eerst in het lezen, ſchryven en de gronden van het Christendom, onderrigten; en zond hem toen, op zyne eigene kosten, naar Leyden om te ſtuderen, waar hy ook, in weinige jaren, zoodanige vorderingen maakte, dat hy welhaast tot Predikant, en als Zendeling onder de Hottentotten, naar de Kaap wierd beroepen en aangeſteld.

Het geval wilde, dat, eenige dagen na zyne aankomst aldaar, dezelfde Kraal of Horde van Hottentotten, waar uit hy was genomen, aan de Kaapſtad kwam, om (zoo als het wel meer onder deze Natie de gewoonte is) de eene of andere gunst van den Gouverneur te verzoeken, hun Vee tegen Tabak of ſterken Drank te verruilen, of over de wreedheid en mishandelingen der boeren te klagen.

Onze Predikant, door nieuwsgierigheid of zucht gedreven, om een volk te zien, uit het welke hy afſtamde, beſloot, hun een bezoek te geven, en zyn bekeeringswerk met hun te beginnen.

Er is een open Veld even buiten de Stad, waar zich deze Horden gemeenlyk legeren; daar vond hy hen, volgens hunne gewoonte, in verſcheidene kringen nedergehurkt, rookende, en brandewyn drinken-

kende. Hy herkende welhaast onder hen eenigen van zyne familie en vrienden; onderhield zich met hun in hunne taal, waarin hy zich, tot op zyn vertrek naar Europa, altyd had moeten oefenen, om die niet te verleeren; bezocht hen na dien tyd dagelyks, zoo lang zy zich op de Kaap ophielden, en, toen zy gereed waren om te vertrekken, ontdeed hy zich van zyn Europeesch gewaad, besmeerde zich op de wyze zyner Natie, het ligchaam met schapenvet, en, eene vacht van zulk een dier omgeslagen hebbende, ging hy naar den Gouverneur VAN DER STEL, en, denzelven voor alle de van hem genotene weldaden bedankt en hem zyn onveranderlyk voornemen, om weder onder zyne Natie te willen gaan, te kennen gegeven hebbende; legde hy zyne klederen aan de voeten van den verbaasden Gouverneur neder, en, zonder deszelfs antwoord aftewachten, vlugtte hy met eene onbeschryflyke snelheid uit het huis, om zyne horde intehalen, die, gelyk het onder hun was afgesproken, reeds van de Kaapstad vertrokken was. Geene voorstellingen noch overredingen hebben hem ooit kunnen bewegen om weder te keeren. (*)

KOL-

(*) „ STEDMAN, in zyne Reize naar Surinamen 3de deel 14de Hoofdst. „ pag. 147. zegt, ik herinner my eenen jongen Indiaan uit de Berbices, „ met name WILKY, gezien te hebben; hy was in dienst van den Generaal „ DESSALVE te Bergen op Zoom, die hem het koken en kledermaken had „ la-

KOLBÉ, die toen op de Kaap was, verhaalt dit geval eenigzins verfchillende, in zyne Befchryving van de Kaap de Goede Hoop 1fte Deel 12de Hoofdftuk pag. 234 en 235. Hy zegt op pag. 236 dat hy, dezen Hottentot op zyne reizen in de binnenlanden eens ontmoetende, een lang gefprek met hem had, en zyn uiterfte vermogen aanwendde, om dezen afvalligen weder tot inkeer te doen komen, doch te vergeefsch.

Hy fchryft deze hardnekkigheid toe, aan de onoverwinlyke verknochtheid dezer Natie aan hunne gewoonten en gebruiken, en aan den afkeer, dien zy voor alle andere Godsdienften buiten den hunnen hebben.

„ Men fpreekt (zegt hy pag. 233 van het zelfde
„ Deel) over de hardnekkigheid der Joden: intus-
„ fchen ziet men 'er eenigen, die het Christendom
„ aannemen en daar in volharden; doch ik heb
„ nooit gehoord dat een eenige Hottentot als Chris-
„ ten geftorven is. Men heeft nog wel eenigen ge-
„ vonden, die, verpligt zynde, om onder de Euro-
„ peanen te leven, het Christelyk geloof veinsden
„ te belyden, doch zy zyn gedurig tot hunne eerfte
„ dwalingen vervallen; allen, die ondernomen hebben
„ hen

„ laten leeren, en hem medegebragt had; na verloop van eenigen tyd be-
„ tuigde hy zyn verlangen, om naar de volkplanting terug te keeren,
„ en hy had naauwlyks den Amerikaanfchen grond betreden, of hy wierp
„ zyne klederen weg, en begaf zich naakt in het diepfte der bosfchen.

„ hen te bekeeren, hebben vrugtelooze pogingen ge-
„ daan, en zyn verpligt geweest 'er van aftezien;
„ zonder het minste spoor van het Christendom in
„ hunne onverschillige harten natelaten." Op pag.
238, gaat hy voort en zegt: „ Ik heb zelfs maar al te
„ veel hunne buitengemeene hardnekkigheid onder-
„ vonden; verscheidene malen heb ik eenigen hun-
„ ner, door geschenken van tabak of brandewyn, by
„ een vergaderd, met voornemen om hen in onzen
„ Godsdienst te onderrigten."

„ Zoo lang myne aanlokkelyke voorraad duurde,
„ had ik de vertroostende voldoening om dezen klei-
„ nen hoop rondom my te zien, in schyn gewillig
„ naar my luisterende; maar zoo dra myn voorraad
„ op was, en de geschenken een einde namen, vroe-
„ gen zy om meer, zonder het welke zy zeiden,
„ my niet langer te willen aanhooren: en, ziende dat
„ zy niets meer konden verkrygen, verlieten zy my
„ terstond, allen met elkanderen."

Op pag. 239, zegt hy verder:

„ Het is zeer te vreezen, dat het flecht levens-
„ gedrag van vele Christenen op de Kaap, en de
„ gansch buitengemeene wyze, waarop zekere lieden
„ het Christendom voorstellen, by de Hottentotten
„ deze verwydering en afkeer, om in onzen Gods-
„ dienst onderwezen te worden, heeft voortgebragt.
„ De tegenstrydigheid, die de Ongeloovigen in onze
„ leere en in het gedrag van hun welken deze leere

„ belyden, gewaar worden, heeft altoos de beste „ voornemens, die men tot de verbreiding van het „ Geloof heeft te werk gesteld, schipbreuk doen „ lyden. De Hottentotten in het byzonder, wel- „ ker (*) eenvoudigheid, regtvaardigheid, kuisch- „ heid en edelmoedigheid zoo aanmerkelyk is; kun- „ nen niet anders, dan zich over de zeden van het „ grootste gedeelte der genen, die zich Christenen „ noemen, ergeren; zelfs verscheidenen onder deze „ Heidenen hebben my, zonder omwegen, gezegd, „ dat de ondeugden, die onder de Europeanen op „ de Kaap zoo verspreid en algemeen waren: als „ derzelver onverzadelyke gierigheid, nydigheid, „ vyandschap, hoerery, ongetrouwheid en onma- „ tigheid; onoverkomelyke hinderpalen tot derzelver „ bekeering zyn."

Hoe zeer verschillen de Zendelingen in hunne berigten, van de beschryving, welke deze KOLBE als ook andere Reizigers van de Hottentotten en inwoners van de Kaap maken! Volgens deze berigten, zyn de Hottentotten en de Dieren byna een soort van schepselen en is onder deze beiden geen ander onderscheid, dan in gedaante. Van de levenswyze der blanke Inwoners van de Kaap, en van de wreedheid der boeren omtrent de Hottentotten, spreekt men geen woord.

Wy

(*) VAILLANT Premier Voyage en Afrique, tom 2, pag. 81.

Wy hebben gezien, wat de Zendelingen in voorgemelden Brief, gedagteekend 1800, van hunne geringe vordering onder de Hottentotten zeggen: vergelykt men dit nu weder met de vroegere of latere berigten, die zy ons van deze Zendelingschappen geven, zoo zal men zien, dat deze berigten telkens verschillen.

In het jaar 1795, hadden zy vyfenzestig Hottentotten bekeerd, welk getal in 1796 tot honderdnegenendertig was aangegroeid, doch die wederom ten deele afgevallen en verloopen zyn, waar van zy den Oorlog tusschen de Engelschen en Hollanders en het in bezit nemen van de Kaap door de eerstgenoemden de schuld geven. Een later Brief meldt, dat het bekeeringswerk wederom aanwakkert. Het is dus een af- en toeloop onder de Hottentotten, om zich te bekeeren, geregeld naar de omstandigheden van den tyd., naar de luimen der Neophyten, naar de bekwaamheid der Zendelingen om hen aantelokken, en wel hoofdzakelyk en voornamelyk naar den voorraad van tabak en arak, (deze tot het bekeeringswerk zoo noodzakelyke artikels) dien men heeft; zonder dat zakken de Hottentotten allen weder af; want: „point de tabak point d'Hottentots!" Voor tabak en drank zullen zy alles doen, alles gelooven, wat men maar wil; zy zyn er even zoo dol na als de Europeanen naar geld; met dat onderscheid echter, dat zy 'er noch om stelen noch om moorden zullen; blykens het gene wy uit VAILLANT op bladz. 14 hierboven aangehaald hebben. En

En om myn gezegde van hunne dolle zucht naar tabak te bevestigen, zal ik den Eerw. KICHERER weder aanhalen, die in zyn meergemelden brief pag. 82 'er dus van ſpreekt: „ ten einde hen by elkanderen te krygen, geven wy, na het eindigen van den Dienst (Morgen-gezang, Namiddag-vergadering, Avond-gezang en Avond-gebed) aan elk een vierde pyp vol tabak, maar zy, die wegblyven, krygen niets. Zy zyn zoo ſterk gezet op het rooken, dat zy allen, Vrouwen en Kinderen zoo wel als Mannen, liever honger zouden lyden, dan zonder tabak zyn; wy zyn van dit arti- overvloedig voorzien." hy zegt: voor meer dan Tweeduizend guldens. De Zendelingen, in de Baviaanschkloof, hadden reeds voor meer dan Agtduizend guldens ſchulden gemaakt of ter leen opgenomen. VAN DER KEMP was in het Kafferland en regtte 'er niets uit, en geen wonder, hy was zonder drank of tabak.

Wat de Boschjesmannen betreft; in alle berigten der Zendelingen van de Kaap, ja zelfs in eenige Reisbeſchryvingen, vindt men dit Volk als een zeer woest, ſnood en wreed geſpuis afgeſchetst; en ik moet bekennen, dat deze laatſte beſchuldiging van wreedheid, ook in ſommige opzigten, waar is.

Ja! zy zyn wreed en moorddadig, maar het is alleen tegen de nog wreeder en moorddadiger Boeren en Planters, hunne verbitterde en gezworene vyan-

vyanden; (*) zy zyn roovers: maar het zyn deze zelfde Boeren, die 'er hen toe gebragt hebben.

Deze Boschjesmannen, gelyk de Hollanders hen noemen, om dat zy zich in de bosschen, in de holen der rotsen en digte struiken ophouden, zyn, niettegenstaande hunne armoede en het ellendig leven, dat zy moeten leiden, noch boos noch barbaarsch van aard; zy zyn niet, gelyk velen meenen, een byzonder Volk of verschillende van de Hottentotten; het zyn Hottentotten zelven, welker Horden door de Kaapsche Boeren uit een zyn gejaagd en verstrooid, om zich van hun vee meester te maken, of om het stuk grond, op het welk hunne Kraal of Dorp stond, intenemen.

Deze rampzaligen dus in dorre landstreken gedreven, waar het weinige vee, dat zy in hunne vlugt nog hebben kunnen redden, welhaast wegens gebrek aan water en weide omkomt; en, in deze uitgestrekte woestenyen van dat gedeelte van Afrika, geen middel van bestaan vindende, noch eenige vruchtbare plek gronds, waar zy zich in rust en vrede zouden kunnen nederzetten: (om dat de Planters alomme, waar water is, hunne boerderyen oprigten en de gansche omliggende landstreek, veel meer dan zy kunnen gebruiken, zelfs

(*) VAILLANT Premier Voyage en Afrique, Tom. II., pag. 81.
De Kaapsche Boeren vermoorden zelfs de zwangere vrouwen en kinderen der Boschjesmannen. SPARMAN Reize naar de Kaap, IIIde Deel, 14de Hoofdstuk, pag. 5.

zelfs voor hunne nog toekomende Kinderen, in beslag nemen, en als hun eigendom aanmerken) deze ongelukkige schepsels dan zyn genoodzaakt, in de bosschen en de holen der bergen schuilplaats te zoeken, een zwervend leven te leiden, en van den roof te leven; trachtende vry natuurlyk zich by alle gelegenheden op deze tirannische en ontmenschte Boeren te wreken, die op hunne beurt weder op de ongelukkige verdrevelingen ter jagt uitgaan, even als op de wilde dieren en hen, waar zy hen kunnen opspeuren, doodschieten (*).

Met dezen wrok in het harte, die, gelyk ik gezegd heb, de Europeanen door hunne onophoudelyke beleedigingen gedurig voeden, welke soort van Christenen zullen zy worden? en waartoe zal het hun baten Christenen te zyn? Zal men om die reden meer achting en inschikkelykheid voor hun hebben, en hen als Broeders of als Geloofsgenooten aanzien? Men bedriegt zich grootelyks als men dat denkt; het

(*) C. P. THUNBERG in zyne Reize naar Japan IIde Deel, 1ste Hoofdstuk van zynen togt naar het Roggeveld op de Kaap de Goede Hoop, pag 187, van deze Moorderyen sprekende, zegt hier van onder anderen: „Wy „ ontmoetten een nieuw detachement, 't welk de Boschjesmannen in dat ge„ deelte van het Roggeveld vervolgd had, het was 90 mannen sterk, onder „ welken 47 blanken of Christenen waren; zy hadden 230 Bosjesmannen „ gedood. Het derde detachement, dat na de Sneeuwbergen gezonden „ was geweest, had 400 Hottentotten gedood." En dit doen deze Boeren en Colonisten zoo maar op hun eigen gezag, en schieten de natuurlyke en wettige eigenaars en bewoners van het Land, als waren het honden, ter neder.

het tegendeel is waar. Zullen de Boeren hen daarom minder berooven of doodſchieten? geenszins! Welk tydelyk voordeel of voorregten zullen zy dan, door het Christendom te omhelzen, verwerven? Zy zullen, zal men zeggen, van Nomaden, landbouwers worden. En van waar zullen zy Land verkrygen om het te bebouwen? Is doch alles, wat goed en vruchtbaar is, door de Europeeſche Colonisten niet reeds bezet?

Neen! in den ſtaat, waarin zy tegenwoordig zyn, zonder land, zonder eigendom, zonder eene vaste en zekere woonplaats en beſcherming te hebben, alle oogenblikken in gevaar van door de Boeren in de Wildernisſen gejaagd te worden, kan het Christendom, of eigenlyk de beſchaving, hun van geen nut, maar wel van groot nadeel zyn.

Eer de Europeanen in Afrika hunne voeten zetteden, wist de Hottentot van geen tabak of ſterken drank; tegenwoordig op die beide artikels ten hoogſten verzot, is hy reeds verpligt, wil hy die verkrygen, om te arbeiden en te dienen, of zich by de Boeren als knecht te verhuren. Anderen verkopen 'er hunne beesten om.

Het is eene ontwyfelbare waarheid, dat, hoe meer deze Volken zich van hunne eenvoudige levenswyze zullen verwyderen, hoe zy de beſchaving nader zullen komen, zoo veel te meer zullen hunne zeden verbasteren, en zy onvergenoegder met hunnen ſtaat

zyn. Hunne behoeften zullen met hunne beschaving vermeerderen; dingen die zy nu verachten, die zy nu niet kennen, of welker nut en gebruik hun onbewust is, zullen hun noodzakelyk worden; by deze noodzakelykheid zal zich de begeerte voegen om die magtig te worden; en op wat wyze kan dit anders geschieden, dan door list, door geweld of door arbeid? dat is: zy zullen moeten stelen of rooven: en ziet daar het geheele character van den Hottentot, die zoo beroemd is wegens zyne zachtzinnigheid en trouwe, voor altoos verloren. Zoo hy tot geen van deze beide middelen overgaat, zal hy levenslang voor de Boeren moeten arbeiden, om zaken te verkrygen, buiten welke hy zeer wel had kunnen leven, en op zyne wyze gelukkig zyn.

ROUSSEAU in zyne Emile. Liv. II, Tom 1, pag. 119, zegt: „ *Plus l'homme reste près de sa condition naturelle, plus la différence de ses facultés et ses désirs est petite, moins, par consequent, il est éloigné d'être heureux. Il n'est jamais moins misérable, que quand il parait depourvu de tout: car la Misère ne consiste pas dans la privation des choses, mais dans le besoin qui s'en fait sentir.*" (*)

(*) Hoe nader de mensch blyft by zynen natuurlyken toestand, hoe kleiner het verschil is tusschen het geen hy verlangt en zyn vermogen om het zich te verschaffen, zoo veel te gelukkiger mag men hem achten. Nooit is hy minder ongelukkig, dan wanneer hy van alles beroofd schynt, want het ongeluk is niet gelegen in het missen van zekere dingen, maar in de behoefte, die men er zich van gemaakt heeft.

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE NEGER SLAVEN EN VRYE NEGERS, IN SURINAMEN, EN DE DEENSCHE SLAVEN.

Wy willen nu eens, den Atlantifchen Oceaan in gedachten overftekende, het Land bezoeken, waar het Menschdom tot het verachtelykfte gedierte wordt vernederd; waar kleine Tirannen wonen, wreede handelaars, kooplieden der Vrygeborenen, uitdeelers van fmarten en wee; die voor geld over het lot van anderen befchikken, en voor de vryheid betalen, om het leven van hunnen evenmensch met rampen en ondragelyken arbeid te mogen verbitteren (*).

Wy zullen ons eens naar de arme flaven begeven, naar deze rampzalige flachtoffers der gierigheid en der verfoeijelykfte hebzucht, — beklagenswaardige voorwerpen van de fchandelykfte der winsten — zieo! hoe zy gindsch, met zweet en bloed bedekt, een vreemd veld beploegen; van verre hoort men reeds

(*) STEDMAN in zyne Reize naar Surinamen Ifte Deel, 6de Hoofdft., pag. 149, van de wreedheden aan de Slaven, in Surinamen gepleegd, gewagende, zegt: „ Zulke wreedheden noodzaken my te verklaren, dat „ van de Europeanen en Afrikanen, welken deze volkplanting bewonen, „ de eerstgemelden de meest ontmenschten zyn."

reeds het woeste geſchreeuw der dryvers, en het geklater van hunne zweepen. Op de brandende vleugelen des winds, zweven de zwakke klaagtoonen des ouderdoms, vermengd met het doordringend gegil der naakte, gegeesſelde, vrouwen (*)

Daar zitten vaak die ongelukkigen aan het dorre ſtrand, of op de hooge rotſen, zien over de wyde vlakte der zee, en wenſchen zich, bitter weenende, in het land hunner geboorte te rug. Ydele wenſchen! aan de onverbrekelyke en ſchandelyke keten der ſlaverny voor altoos gekluisterd, het eigendom van hardhartige blanken; zuchten zy te vergeefs naar verlosſing, tot dat de dood een einde aan hunne kwelling en hun leven maakt.

Alvorens wy van het werk en den voortgang der Zendelingen, in het uitbreiden van den Christelyken Godsdienst onder de Slaven, ſpreken, moeten wy de laatstgenoemden eerst onder het verachtelyke en ſlaafſche juk hunner Meesters beſchouwen, en zien, in hoe verre zy bekwaam en in ſtaat zyn, om van deze heilige vertroostingen en leere gebruik te maken. En tot dat einde zullen wy eerst van den ſlavenhandel, en van de rampen, die hy aan het Menschdom heeft veroorzaakt, eene ſlaauwe ſchets geven.

„Door

(*) Ik hoorde (zegt STEDMAN, in zyne Reize naar Surinamen 3de Deel, 28ſte Hoofdſt., pag. 285) te Paramaribo, onophoudelyk, het geklater der Zweepſlagen, en het gekerm der Negers enz.

„ Door dezen koophandel", zegt TROSSARD, in zynen Staat der Negerslaven en inwoners van Guinea pag. 5, Iste Deel, „heeft men de uitgestrekte oor-
„ den van Guinea besmet, met alle onze driften,
„ alle onze ondeugden; men heeft meer dan zestig
„ millioenen Menschen aldaar door den honger, het
„ verdriet, eene bedorvene lucht, den oorlog, en
„ door de snoodste mishandelingen doen vergaan!
„ Men heeft de roovery en het despotismus aange-
„ vuurd, de gruwelykste misdaden begunstigd; men
„ ontvolkt jaarlyks de grootste Landstreken, de bes-
„ te Steden; men verbrandt een aantal Dorpen, men
„ vermoordt ieder die wederstand durft bieden aan
„ deze verkrachtiging van de regten der Natuur;
„ men ligt den weerlozen Landman, die niets kwaads
„ vermoedde, uit zyne hut, den Zoon van den
„ Vorst uit zyne woning, den Vader uit de omar-
„ mingen zyner van honger schreiende Kinderen, de
„ Moeder van het Wicht, dat zy zoogt; men scheurt
„ de zachtzinnige Afrikanen van hunne vrienden,
„ hunne eigendommen en hun Vaderland; men be-
„ rooft hen van alle hunne Burgerlyke en Natio-
„ nale voorregten; men smyt hen in het hol van
„ een schip, of met geheele hoopen in eene Gevan-
„ genis, vervuld met de walgelykste onreinigheden
„ en besmettelyke dampen. Daar, in ketenen geklon-
„ ken, geheel naakt, dryven zy in modder en slyk,
„ en zien den dood gedurig voor oogen; daar,

„ mis-

„ mishandeld met de uiterste wreedheid, gevoed
„ met eene des te onbegrypelyker vrekheid om des-
„ zelfs ongelukkige gevolgen; daar, om de minste
„ overtreding gestraft, met eene gestrengheid pas-
„ sende aan Canibalen, hebben zy geene andere
„ toevlugt dan by den dood der genen, die hen
„ omringen, geene andere hoop hebben zy dan niet
„ meer aanwezig te zyn."

„ Dit is echter alleen het begin hunner rampen;
„ komen zy de yslykheden der overvaart te boven
„ (en hoe velen bezwyken niet onder weg!) lan-
„ den zy aan in de Colonien; zonder een perk
„ te hebben gesteld aan hunne ongelukken, sleept
„ men hen terstond als eene kudde beesten naar de
„ Marktplaatsen (*); zy worden daar aan de meest-
„ biedenden even als de beesten verkocht, zonder
„ den prys, dien zy waardig zyn geschat, te ontvan-
„ gen: dan merkt men hen met een gloeijend yzer,
„ zonder dat zy iets misdreven hebben; men kon-
„ digt hun hunne eeuwige slaverny aan, even als
„ of zy zoo wel geene vrygeborene Menschen waren
„ als hunne Beulen; en men schroomt niet van dit
„ oogenblik af, hen alle de wreedheid van het deer-
„ niswaardigste lot, dat hun toegedacht is, te doen
„ smaken.

Ziet

(*) STEDMAN, die by het aanlanden van zoodanigen troep Negers tegenwoordig was, zegt onder anderen: (in zyne Reize naar Surinamen Iste Deel, 9de Hoofdst., pag. 269) zy waren niets meer dan houtene beelden; men zag niets aan hun dan beenderen, met eene huid overdekt" enz.

Ziet daar nu den nieuw aangekomen Slaaf! Alle pogingen die men zoude kunnen te werk ſtellen, om hem op dit tydſtip het Christelyk Geloof te doen aannemen of behaaglyk te maken, zouden vergeefs zyn; alware het ook, dat men zyne taal konde ſpreken. Men weet maar al te wel, dat zyne wonde nog te versch en bloedend is — dat is, dat de herdenking aan zyn vaderland en vrienden, de droefheid over het verlies zyner vryheid, de woede over het hem aangedaan ongelyk, en de wreede en ongewone kastydingen, die men hem terſtond doet ondergaan, nog te zeer zyne ziel vervullen, en alle zyne gedachten bezig houden.

Men wacht liever zoo lang, tot dat hy het Neger-Engelsch heeft geleerd; tot dat, door onophoudelyke kwellingen, door de grievendſte vernederingen, zyne verſtandige vermogens zoo zeer verminderd zyn, zyn moed zoo zeer is ter nedergeſlagen, of tot het hoogſte toppunt van wraak is geſtegen, en zyne ziel zoo ver verhard en ongevoelig is geworden, dat als het ware de Menscheid by hem is verloren, of dat hy den dood als zyne eenigſte toevlugt beſchouwt; dan eerst begint men hem van den Christelyken Godsdienst te ſpreken.

Ik vraag nu of de Negers in deze of ſoortgelyke gemoedsgeſteltenisſe bekwaam zyn om eenen vreemden Godsdienst aantenemen, waar van zy geene de minste denkbeelden hebben, en nog daarenboven

den Godsdienst hunner meest gehaatte vyanden? of men hen van de uitmuntendheid van dezen Godsdienst kan overtuigen, na het geen zy van de Christenen zien, na het geen zy van hun reeds geleden hebben, en nog dagelyks lyden?

Dan gesteld dat zy genegenheid hadden om dien te omhelzen, dan valt nog de vraag, of zy den tyd hebben, om de byeenkomsten der Zendelingen bytewonen en hun onderwys te ontvangen? Om hier over te kunnen oordeelen, kan men FROSSARD, in zyne Zaak der Neger-Slaven en Inwoners van de kust van Guinea Iste deel, pag. 239, nazien, waar hy den onophoudelyken en ondragelyken arbeid, waar toe de Slaven gedwongen zyn, uitvoerig beschryft. Kan men gelooven, dat zulke Menschen in de weinige uren, die men hun in de week tot het bereiden van hun middagmaal en tot het uitrusten van hunne afgematte en wreed gegeesselde leden toestaat, nog tyd over hebben om Godsdienstige byeenkomsten bytewonen? Kan men veronderstellen, dat een Mensch, zoo schrikkelyk afgebeuld, nog lust kan hebben, om zyn hoofd te breken met het leeren van eenen Godsdienst, die hem reeds onbegrypelyk moet voorkomen, wegens deszelfs verborgenheden (*) en die hun door de Zendelingen niet dan zeer onverstaanbaar en duister kan worden voorgedragen? Ik zwy-

(*) zoogenaamde verborgenheden, die 'er deze Zendelingen welligt in sleenen te vinden.

ge

ge van menige andere gewigtige redenen, die hun voor dien Godsdienst eenen tegenzin moeten inboezemen.

Ja! welke achting, welk vertrouwen kunnen zy voor zoodanige Leeraren hebben, die niet het minste willen doen, om dit vertrouwen te winnen, die niet het minſte tot verligting in hunne ellende zoeken by te brengen, of hen voorſtaan, beſchermen, of voorſpreken durven? die zich met niets dan met hunne zielen willen bemoeijen, en onverſchillig hunne ligchamen aan de beestachtigſte mishandeling kunnen zien blootgeſteld? Deze onverſchilligheid ergert den Slaaf en kan hem niets anders dan verachting voor de verkondigers van den nieuwen Godsdienst inboezemen.

De Zendelingen (ik wil eenigen uitzonderen) vreezen in 't algemeen te zeer de vriendſchap en ſommigen de goede tafels der Planters en Directeurs te verliezen, dan dat zy zich in 't allerminſte om het tydelyk welzyn dezer ongelukkigen zouden bekommeren; zy zyn wel verre, van derzelver Tirannen tot menschlievenheid en zachtheid te vermanen: in ſtede hier van, prediken zy de zuchtende Slaven van Christelyk geduld en onderwerping voor: vertroosten hen met de hoop van een beter leven hier na en van gelukzaligheden in eene andere wereld, van welke die onnozelen geen begrip kunnen hebben en waar aan zy nog minder geloof kunnen ſlaan, dewyl hunne Meesters, die blanken zyn, en den Christelyken Godsdienst (zoo als zy vermeenen) grondig

dig kennen, een gansch tegenſtrydig leven leiden, met dat, het welk, volgens der Zendelingen zeggen, tot de verkryging van deze Hemelſche Gelukzaligheid vereischt wordt.

Om myn gezegde, wegens de onverſchilligheid der Zendelingen omtrent de Slaven, in zoo verre het hunne ſlaverny betreft, te bewyzen, voeg ik hier een uittrekſel van een hunner brieven by, geſchreven te Parimaribo gedateerd 20 Maart 1795 aan de Broeder-Societeit der Bataafſche Republiek en te vinden in de Berigten der Zendelingen der Evang. Broeders onder de Heidenen No. 1. pag. 40.

„ Het is onze gewoonte niet, ons met het tydlyke „ intelaten, en hier van zyn onze nieuwlings bekeer- „ den getuigen, want zyn zy geboren Saven: in- „ dien zy Christenen worden, blyven zy het, maar „ de Meesters winnen indedaad zeer veel daar by." (Namelyk, dat zy de wreede kastydingen, die hun aangedaan worden, met meerdere onderwerping en geduld en met minder murmureeren ontvangen en lyden, en de Meesters, met minder vreeze voor de wraak der Slaven, hunne onmenſchelyke behandelingen ſtoutmoediger op hen kunnen uitoeffenen) „ Voor het overige, zegt de Schryver, laten de Mis- „ ſionarisſen aan de ſtrafoefeningen der Heeren, „ den vryën loop, zonder zich daar in te mengen, „ al zyn zy menigmaal zeer hard."

Dat heet ik eerst regt Christelyk en Menschlievend zyn. Arme Slaven! En

En dat de ſtroefeningen der Heeren hard, ja verſchrikkelyk zyn (*), blykt uit het vervolg van evengem. Berigten.

„ Op St. Croix had de zamenzwering van 1759
„ nog beſtendig treurige gevolgen; dewyl ſommige
„ Heeren vreesden dat de Negers, by gelegenheid
„ van de Avondvergaderingen, nieuwe onheilen be-
„ ramen mogten: waarom zy dezelven van het be-
„ zoeken dier vergaderingen wilden terughouden:
„ ook meenden zy hier toe een nieuw voorwendſel te
„ hebben, toen in 1760, onder eene bende van 70
„ Negers, die wegens harde behandeling wilden weg-
„ loopen, en ingehaald wierden, na dat zy vooraf
„ hunne Vrouwen en Kinderen in zee geworpen had-
„ den, en, op acht Perſonen na, ook zelven daarin
„ geſprongen waren, ook vier gedoopten gevonden
„ wierden, doch die reeds eenen geruimen tyd de
„ Gemeente verlaten hadden."

Groo-

(*) STEDMAN, in zyne Reize naar Surinamen 27ſte Hoofdſt. pag. 285, van het IIſde Deel, zegt: „ Onder de eigenaars, die op het vervolgen hun-
„ ner ſlaven byzonder vurig waren, bevond zig zekere Mevrouw SP — N,
„ welke ik op zekeren tyd met ſchrik uit haar raam het onmenschlyk be-
„ vel hoorde geven, om eene jonge Negerin voornamelyk op den boe-
„ zem te geesſelen, een ſchouwſpel waarin zy een byzonder genoegen
„ ſcheen te ſcheppen." Men heeft, zegt meergemelde STEDMAN, in't zelfde
„ Deel, 26ſte Hoofdſt. Bladz. 255, ſedert kort in Surinamen het zeer men-
„ ſchelyk middel uitgevonden om te beletten dat de ſlaven (in het midden
„ der wreede ſtrafoefening die men hen doet ondergaan) zich door het
„ inſlikken van hunne tong verſmooren, om hun een aangeſtoken
„ ſtroo-fakkel voor den mond te houden."

Zy zullen zyn jammeren en klaaglyk kermen, zyn ſmeeken om byſtand aanhooren, en even als de Priester (waar van onze Zaligmaker ſpreekt) voorbygaan, zonder oly in zyne wonden te gieten.

Het zy verre van my, dat ik hen wil beſchuldigen, even als de Directeuren en Planters, wreed en onmededoogend te zyn: hun lakenswaardig gedrag ſpruit alleen uit menſchenvrees, perſoonlyke en wereldlyke inzigten, die ik best doe, te verzwygen.

Daar zy nu, gelyk wy gezien hebben, volſtrekt weigeren, voor hunne arme gepynigde bekeerlingen een goed woord te doen, of, door hunne voorſpraak, deze ongelukkige menſchen, wanneer de gelegenheid zich aanbiedt, van onrechtvaardige of wreede ſtraffen te bevryden, die mogelyk met die hoop, en in dat vertrouwen alleen Christenen zyn geworden of zich hebben doopen laten; hoeveel te minder zullen zy dan, door ernſtige en gepaste vermaningen, en met alle de magt, die hun ambt en beroep

„ Hy ſtierf er echter niet van, en om hem over zyne misdaad te ſtraf-
„ fen ketende men hem aan een fornuis, waar op men de Kill-devil
„ (een ſoort van rhum) overhaalde, ten einde aldaar nacht en dag een
„ geweldig vuur te verdragen. Zyn geheele Ligchaam was met blaren
„ overdekt. Ik zal dit ongelukkig mensch, in ketenen geboeid, en tot
„ deze verſchriklyke foltering verwezen, nimmer vergeten, en het vrien-
„ delyk onthaal, dat ik op de Plantagien ontving, kon den ſchrikbarenden
„ indruk, welken dit helsch fornuis op mynen geest maakte, niet uitwis-
„ ſchen." STEDMAN Reize naar Surinamen, Iſte Deel, 3de Hoofdſt. pag.
„ 132. en 133.

roep geeft, deze Planters en Opzieners in derzelver wreedheden durven te keer gaan, en hen daar over berispen.

Wegens deze onverfchilligheid der Zendelingen, en het onbehoorlyk gedrag der Europeanen, verliezen de Slaven alle achting voor den Leeraar en voor den Godsdienst, dien hy hun aanbeveelt; zy moeten gewis gelooven dat hy valsch is, dewyl zy hunne Meesters en meest alle de Blanken misdaden en gruwelen, zonder vrees of gewetens angst, onophoudelyk zien plegen, die deze Godsdienst verbiedt, op ftraffe van eeuwige verdoemenis en de pynigingen der Helle, waar van de Zendelingen in hunne fchrikpredikatien hun zulke eene vreeslyke befchryving en afbeelding maken.

Het is ligt te begrypen dat, daar de Planters tegen hunne Slaven, die hun veel gelds kosten, zoodanige wreedheden kunnen uitoefenen, en derzelver ligchamen zoo vreeslyk teisteren (*) en verminken, de zie-

(*) „ Ik zag, op zekere Plantagie, een fraai Samboes meisje, omtrent „ achtien jaren oud, geheel naakt, met de armen aan een boom vast ge- „ maakt. In dezen ftaat wierd zy door zweepflagen, die twee Negers haar „ moesten geven, zoo vreeslyk van een gereten, dat het bloed uit haar „ ligchaam, van het hoofd tot de voeten, gudsde. Dit ongelukkig fchep- „ fel had reeds twee honderd flagen ontvangen, toen ik haar ontdekte, „ hebbende het hoofd op haren boezem hangende, en het akeligst fchouw- „ fpel opleverende. STEDMAN Reize naar Surinamen, IIde Deel 13de Hoofdft. „ pag. 90. En op pag. 92. fpreekt die fchryver van twee flaven, die men „ geesfelde, aldus: „ Het geruisch der flagen, en het yfelyk gefchreeuw dezer „ on-

zielen - ſtaat dezer beklagenswaardige ſchepſelen hun nog veel onverſchilliger moet zyn. Wat zeg ik? Onverſchillig! de meesten zyn er volkomen tegen, of zien het ongaarne, dat hunne Slaven het Christendom omhelzen of zich laten doopen. En hier voor hebben zy algemeene en elk ook voor zich zelven byzondere redenen.

De algemeene reden, waarin zy onder elkanderen ſchynen overeen te komen, is, dat zy vreezen, dat hunne Negers te wys zullen worden. Hun belang eischt, dat dezen de weldadige oogmerken van den Christelyken Godsdienst niet leeren kennen; zy vreezen dat de Slaven de ongeregtigheden, die men hun aandoet, nog ſterker zullen gevoelen, en dat zy, vernemende, hoe zy, door de uitſpraak van den Godsdienst, zoo wel als door de Natuur, voor huns gelyken verklaard worden, hun ſchandelyk juk met nog meer ongeduld dragen, en mogelyk gansch afſchudden zouden.

Het kwalyk begrepen belang, en de veiligheid dezer

„ ongelukkigen, lieten zich meer dan anderhalf uur hooren, en deze wree„ de ſtrafoeffening eindigde niet dan met den dood van een dezer ramp„ zaligen. Men dagvaarde den opzigter wegens beganen moord: hy wierd „ alleenlyk in eene boete verwezen. De bloedprys wierd tusſchen den „ Fiscaal en den eigenaar van den ſlaaf verdeeld. Er is eene wet in Su„ rinamen, dat elke Planter, mits eene ſomma van vyfhonderd guldens be„ talende, een van zyne Negers mag ter dood brengen." Of dit door pyniging en onder de wreedſte folteringen, of door een enkelen ſlag geſchiedt, doet niets ter zake.

zer Planters eischt, dat hunne Slaven tot redenloze Dieren vernederd worden. De Neger moet, om niet naar verandering te haken, zyn rampzalig lot niet gevoelen: en ook wat raakt het zynen meester, of hy zedelyk gevoel kent of bezit? Hy moet alleen zyne handen laten arbeiden, en de eigenaar ſtelt zoo weinig belang in het beſchaven van zynen Slaaf, als wy zouden ſtellen, in een Paard, dat onze Kar moet trekken, lesſen in de manege te doen geven.

Om weder tot de hindernisſen en beletſelen te komen, die de Planters gedurig in den weg leggen, om hunne Slaven te beletten den Christelyken Godsdienst te omhelzen, of zich te laten doopen: (want daar in, gelyk ik reeds gezegd heb, en nog breedvoeriger zal aantoonen, beſtaat eigenlyk hun gansch Christendom) en waarover de Zendelingen, by alle hunne Brieven, in de bitterſte klagten zich uitdrukken, zeggende, dat de Planters hun in alles den voet dwars zetten; hebben zy eindelyk, om hier in eenigszins te voorzien, getracht een Tractaat met de Planters te maken, behelzende de volgende artikelen, te vinden in een Brief van den Misſionaris WIED, te Surinamen, aan de Broeder-Societeit der Bataafſche Republiek gedagteekend 20 Maart 1795. (zie de Berigten der Zendingen onder de Heidenen No. 4. pag. 312) namelyk:

„ Zoude het eenige eigenaren van Plantagien, te
„ Surinamen en in de Bataafſche Republiek woon-

„ achtig, ernst zyn, en wenſchten zy, dat het Evan-
„ gelie, op hunne Plantagien, door de Broeders ver-
„ kondigd wierd, dan ſtelt de Misſionaris WIED, in
„ de volgende Bylage, deze Punten voor."

„ Zoodanige Eigenaars van Plantagien mog-
„ ten dan hunnen Directeur eenen bepaalden last
„ geven, om de Broeders alle vier, of ten langſten
„ zes, weken, door Plantagie - Vaartuigen te laten
„ afhalen, en weder te huis brengen."

„ Den Directeur mogt dan met nadruk aanbevo-
„ len worden, den Negeren, wanneer een Broeder
„ om hunnent wille komt, des Zondags een uur
„ vry te geven, tot het aanhooren van Gods Woord;
„ zonder hen deswegens (of omdat het werk niet
„ klaar is, en op Zondag moet ingehaald worden,
„ of om eenig ander voorwendſel) daar in te ver-
„ hinderen."

Ik kan niet nalaten eenige aanmerkingen op dit zonderbaar Tractaat te maken.

Men verbeelde zig een hoop Negers, die, by de aankomst van een Zendeling in eene Plantagie, eensklaps, uit derzelver zwaren Arbeid, van het Veld worden afgeroepen, druipende van zweet, half dood van vermoeidheid, en vol pyn door de zweepſlagen, in een ſchuur by elkanderen te zien ſtaan, om een uur lang na eene Predikatie of redevoering te luisteren, die de meesten niet begrypen of verſtaan kunnen, om dat de Zendelingen het Neder-Engelsch,

de gewone Taal der ſlaven (en die, gelyk ligt te denken, zeer arm van woorden is) of ſlecht ſpreken, of zich in dezelve niet naar behoren en genoegzaam uitdrukken kunnen, en na het verloopen uur, of de geëindigde redevoering, hals over kop weder aan den arbeid gedreven worden, en dit om de vier of zes weken eens Waar toe kan den armen ſlaaf dit baten?

Ieder een, en de Miſſionaris WIED zelf, moet overtuigd zyn, dat dit geheeſe bedryf van geen het minſte nut voor de ſlaven, ten opzigt van den Godsdienst, kan zyn, en men zoude waarlyk byna op het vermoeden komen, dat, onder dit te maken accoord, eenig eigenbelang ſchuilde.

De Zendeling wordt, op zyn gemak, in een Boot, na deze of gene Plantagie gehaald; men praat daar een uurtje, aan eenige domme, vermoeide en verdrietige Negers, iets van Gods Woord voor; men dwingt hen voor alle Europeanen en voor hunne Meesters in het byzonder te bidden; (ieder kan ligt denken en het is God bekend, met welk een hart zy het doen) men beſluit eindelyk met hen ernſtig te vermanen tot onderwerping en gehoorzaamheid, en gaat dan by den Planter of Directeur in huis; men blyft ſomtyds een paar dagen op de Plantagie om hem gezelſchap te houden, en men wordt dan, met geſchenken van levensmiddelen en andere geſchenken weder naar huis gezonden.

Het ſchynt echter, dat het aangeboden accoord niet met die bereidwilligheid, als men verwachtte, of wel in 't geheel niet door de Planters is aangenomen; want in eene van hunne latere Brieven (in evengemelde Berigten der Zendingen te vinden), klagen zy op nieuw over de Planters, zeggende onder anderen:

„ Men geeft den Negers des Zondags niet zoo veel tyd om één uur ter aanhooring van Gods Woord te kunnen beſteden" enz.

En dit is ongelukkiglyk maar al te waar, niet alleen ten opzigte van het aanhooren eener Predikatie, maar zelfs om zich hun onderhoud te verſchaffen. Naauwlyks geeft men hun den tyd om hunne ellendige ſpyze te bereiden, en die in haast opteſlokken. Was het niet ten minsten billyk, dat men hun den Zondag vry gaf, om eenigszins op hun verhaal te komen? Neen! ook deze dag moet aan de afſchuwelyke gierigheid hunner Meesters ten goede komen.

„ De Zondag zelf," zegt FROSSARD in zyne Zaak der Negerſlaven en Inwoners van Guinea Iſte Deel pag. 241: „ die dag, ingeſteld door den Opperſten Wetgever, om daarop uitterusten van ons werk, en „ dien te beſteden in zynen byzonderen Eerdienst, „ ſtelt geen perk aan den arbeid der ongelukkige „ Slaven; want dit is de eenige dag, dien zy voor „ zich hebben, om hunne Manioc enz. te bereiden, „ en

„ en op de Plantagiën alwaar men hen voedt is het „ zeer algemeen, hen ook op dien dag te doen „ arbeiden."

Uit al dit voorverhaalde blykt nu, dat de Zendelingen, in de Hollandsche West-Indische Etablissementen, eene menigte hindernissen in het bekeeren der Slaven, (niet alleen van derzelver Meesters, maar ook van den kant dier Slaven zelven) ontmoeten. De volgende Brief zal dit bevestigen.

Parimaribo den 22 *February* 1803. *Aan de Zendelings Societeit te Zeist* (*)

„ De aanwas der Neger- en Indianen-Gemeente „ is nog gedurig weinig beduidend. Voorzeker zeer „ smartelyk is het ons te zien, hoe het zeer duur „ verworven smartensloon van Jesus, onder de tal„ ryke Heidenen hier te lande, nog zoo gering, de „ magt der duisternisse, daarentegen, zoo groot is. „ Ja nog smartelyker is het, dat wy somtyds moe„ ten zien, hoe zielen, die naauwlyks uit de kaken „ van het verderf zyn gered, en in een verbond „ van een goed geweten met God opgenomen ge„ worden, wederom voor de verleiding bezwyken, „ zich omkeeren, de wereld en hare lusten op nieuw „ lief krygen en zich andermaal in den drek wen„ telen."

Wie

(*) Gedenkschriften van het Nederl. Zendel. Genootschap te Zeist, Ao 1793, IVde Deel pag. 281.

Wie die zoodanig een Brief leest, zoude niet uit denzelven moeten opmaken, dat de Negers, in Surinamen, een zeer genoeglyk leven leiden, en alle middelen en gelegenheden hebben, om hunne zinlykheden en driften te voldoen.

Helaas! een armzalige Slaaf van een Christen Planter, het bejammerenswaardigſte en meest gepynigd ſchepſel, dat er op Gods aardbodem leeft; die zyne geringe kost met tranen eet, die zuchtende zyne afgematte en deerlyk gehavende leden, eerst na middernacht, op de harde legerſtede werpt, en voor het aanbreken des dageraads, door de knellende zweep gewekt, zuchtende weder opſtaat, om den zwaren en ondraaglyken arbeid voor den ganſchen dag wederom aantevangen; zoude die de wereld en hare lusten op nieuw lief krygen, en zich in den drek wentelen? De man moet zeker van de Planters en andere Europeanen in de West-Indiën ſpreken: op dezen zouden de woorden *wereldſche lusten*, en *in den drek wentelen* beter toegepast kunnen worden.

Maar elk teergevoelig Mensch, die de hardploegende Slaven, in de brandende zonne, bedekt met zweet en tranen, het land hunner Tirannen zag bewerken, die zag, hoe de trotſche dryvers onder den gebukten hoop henen ſchryden, den knellenden geesſel juichend zwaaijen, en met vermaak uit de naakte ligchamen het bloed ſcheuren; die zag, hoe deze zoogenaamde blanke Officieren (meest al lieden zonder deugd of

of eer, uit het verachtelykfte gemeen geboren) onder welken men velen vindt, die uit hun Vaderland zyn gebannen en met menige zwarte misdaad bevlekt, die, verwonderd over het vermogen dat zy over zoo vele Menfchen hebben verkregen, hoogmoedig op hunne magt en met het laagfte vooroordeel zyn bezield; die zag, hoe, tot verzadigens en ongeftraft, zy hunne wreedheid en bloedgierigheid voldoen (*); hy, die wist, hoe de Slaven-Makelaars, de Slaven-Kooplieden, de Slaven-halers en de Planters met hunne onderhoorige Beulen, deze be-

(*) STEDMAN in zyne Reize naar Surinamen, IIde Deel pag. 92. XIIIde Hoofdft. van de boosheid en wreedheden dezer Opzigters en blanke Officieren fprekende, verhaalt onder anderen de verfchrikkelyke folteringen, welke een zekere EBBER aan een jongman van 14 jaren genaamd CADÈTTI uitoefende: „Men geesfelde hem alle dagen, gedurende de eerfte Maand; „ men liet hem op den grond en op den rug met yzers aan de voeten „ flapen, gedurende de geheele tweede Maand; men deed hem een drie-„ hoek (deze drie hoeken hebben drie langwerpige punten, met weer-„ haken, gelykende naar kleine dreggen, en die uit een yzeren halsband „ uitkomen) om den hals, gedurende de derde Maand. De Opzigter ver-„ anderde eindelyk de ftraf van Maand tot Maand, en altyd op eene „ nieuwe manier: het gevolg daar van was, dat deze jongeling geheel „ krom wierd, hy fcheen ten eenenmale van gevoel beroofd te zyn, en had „ geen ander voorkomen dan van een beest — Zie daar, vervolgt onze „ fchryver, welke de openbare en huisfelyke regtsoefeningen in de volk-„ planting van Surinamen zyn. Deze EBBER geraakte eindelyk van de „ Plantagie de Hoop, en zyn opvolger, ten blyke dat hy meer Mensch-„ lievendheid bezat, begon zyn beftuur met alle de Negers der Plantagie, „ Mannen en Vrouwen, te laten geesfelen, om dat zy des morgens een „ kwartier uur te lang geflapen hadden."

beklagenswaardige fchepfelen, van het oogenblik dat men hen, of zelfs voor dat men hen, uit hun land fleept, behandelen; die zoude gewis ten vollen overtuigd zyn, dat Menfchen, onder zoo veele vernedering en wreedheid zuchtende, geene genegenheid noch lust kunnen bezitten, om zich in de genoegens en vermaken der wereld als in den drek te wentelen. En het zyn deze kwellingen, onder welken zy hunnen korten levens-tyd moeten doorbrengen, die eene der hinderpalen opleveren, waarom de Slaven den Christelyken Godsdienst niet kunnen of ooit met opregtheid zullen omhelzen, of zoo traag daar in zyn; dewyl zy, door dien aantenemen, zich alleenlyk nieuwe moeiten, nieuwe verdrietelykheden, en nieuwe verpligtingen op den hals halen.

Ja de Zendelingen van de Broedergemeente mogen zeggen, wat zy willen; het is grootendeels aan de teleurgeftelde hoop en verwachting der Negers te wyten, dat zy den aangenomen Christelyken Godsdienst verlaten, en wederom afvallig worden. De Slaaf vindt, dat, met Christen te worden, zyn ftaat in het minste niet is verbeterd, en hy met even dezelfde verachting en wreedheid wordt behandeld.

Indien men hem zynen onophoudelyken zwaren arbeid eenigszins draaglyk maakte; indien hy hoop had van eens zyne vryheid te verkrygen; indien hy, een Christen wordende, eene betere behandeling van zyne wreede Meesters konde verwachten, na dat hy diens

diens geloofsgenoot en medeërfgenaam van de beloften des Euangeliums was geworden; dan zouden waarſchynelyk deze blyde vooruitzigten hem aanſporen, om met vreugde den Christelyken Godsdienst aantenemen en dien getrouw te blyven; hy zoude dan dezen Godsdienst als een middel van den Hemel gezonden beſchouwen, 't welk hem op deze wereld en in de toekomende gelukkig konde maaken.

Het is dus geen wonder, dat de meeste Negers (die alleen uit nieuwsgierigheid Christenen worden, of om dat men zegt, dat het eene goede zaak is, en dat men daar door gelukkig kan worden) wanneer zy na eenigen tyd bevinden, dat hunne tydlyke omſtandigheden dezelfden blyven, ja, dat hunne Meesters hen ſomtyds, na dat ze Christenen zyn geworden, nog veel erger behandelen dan voorheen, en dat zy oordeelen, hen met meerdere vrucht in de Plantagie te kunnen gebruiken, dan hen naar de Christelyke vergadering te laten gaan, wederom afvallen; ſomtyds ook om dat het geſtadig zingen en bidden hun verveelt, en de pligten van den Godsdienst, die de Zendelingen hun opleggen, hen te lastig vallen, en om dat zy liever voor het tegenwoordige gelukkig willen zyn, dan hunnen rampzaligen ſtaat, om een onzeker toe komend geluk, nog verzwaren.

De Negers kennen niets dan het tegenwoordige; zy zoeken en trachten in hun land naar niets anders, dan om hun leven in gemak en genoegen door te

brengen. De jagt en Visſchery is hun voornaamſte tydverdryf, en het Danſen hun grootſte vermaak. Zy kwellen zich niet, in deze Wereld, over het geen hen in eene andere zal gebeuren. Eenen Godsdienst, die nadenken vereischt, die pligten oplegt, welken zy, voornamelyk in hunnen ſtaat als ſlaven, bezwaarlyk kunnen vervullen; eenen Godsdienst, die, wat het uiterlyke aangaat, niets aantrekkelyks voor hun heeft, en ſlechts beſtaat in 't van buiten leeren eeniger vragen, en in zingen en bidden; zoodanigen Godsdienst, zoo zy dien al aannemen, het zy door overreding, of uit eenige andere wereldſche inzigten, worden zy welhaast weder moede, en verwaarlozen en verlaten denzelven.

Voor diepe nagedachten en overwegingen zyn zy in hunnen ſtaat van ſlaverny niet vatbaar noch bekwaam, en zullen in dien ſtaat 'er nooit bekwaam toe worden; hunne rampen houden hunne gedachten te veel bezig, en vervullen hunne geheele ziel; de onophoudelyke arbeid, de mishandelingen, de zorg voor hunne behoeften enz: zyn genoegzaam om hunnen geest bezig te houden, en ter neder te ſlaan; in één woord, wat ook de Zendelingen mogen zeggen, de geloovige Negers, gelyk zy die noemen, hebben (mogelyk eenige weinigen uitgezonderd) niets van het Christelyke aan zich, dan den Doop; en om eenig gemak, om eenig voordeel, zullen zy met dezelfde onverſchilligheid, met de

zelf-

zelfde gewilligheid, waarmede zy Christenen zyn geworden; tot den Mahomedaanſchen Godsdienst over gaan, en zich beſnyden laten.

Dit is zeer liefdeloos geoordeeld, zal men zeggen: en ik beken dat het dien ſchyn heeft; doch het is des niettemin de waarheid. Ik vermeen, dat een drieëntwintig-jarig verblyf in de Indiën, my het Character en de denkwyze van de Indianen en Negers genoeg heeft doen kennen, om 'er met zekerheid van te kunnen ſpreken en oordeelen.

Men vrage eenen Planter, of hy gevonden heeft, dat een van zyne gedoopte Negers beter zy dan een ongedoopte, en of hy is ontwaar geworden, dat een zoogenaamde Christen-Neger zich van de gebreken, die hy mogt hebben, na zyne bekeering ontdaan en verbeterd heeft?

En hoe zoude hy ook kunnen? Waar zyn de voorbeelden naar welke hy zich moet rigten? naar die der Colonisten? Groote God! welke voorbeelden! (*) En op hoedanige wyze wordt hem de kennis aan onzen Godsdienst medegedeeld? Gehoorzaamheid en Onderwerping aan zynen Meester, zingen en bidden, ziet daar den Christelyken Godsdienst eens Negers.

FROS-

(*) In STEDMANS Reize naar Surinamen, IIde Deel XVIIIde Hoofdſt. pag. 262. vindt men het leven van een Surinaamsch Planter in Surinamen met veel waarheid en naauwkeurigheid beſchreven.

FROSSARD, van de bekeering der Negers spreken- de, zegt onder anderen: „ Maar ook welk soort van „ Christenen zyn hier uit ontstaan? hoedanig moet „ de Godsdienst eens Negers wel zyn, die niet in on- „ ze Colonien gesleept is, dan door de verfoeilyk- „ ste dwinglandy? durven wy denken, dat de Disci- „ pel meer deugd zal bezitten dan de Meester? „ kunnen de Negers in zulke omstandigheden ooit „ die reinheid van zeden erlangen, die hen alleen „ deel kan doen hebben aan de voorregten des „ Christendoms? welk onderwys geeft men hun? „ het Wetboek der Zwarten (van de Fransche Co- „ lonies sprekende) beveelt dat zy zullen gedoopt „ worden: men doopt hen ook, en dit is het alles; „ de Colonist, die zyne slaven alleen voor last - bees- „ ten houdt, laat zich weinig gelegen leggen aan de „ Zaligheid hunner Ziele; zy weten niets dan eeni- „ ge gezegden, waar door zy geen enkel denkbeeld „ ontvangen." enz. FROSSARD de zaak der Neger- slaven en Inwoners van Guinea, IIde Deel pag 68.

Helaas! wanneer deze ongelukkigen uit wanhoop zich zelven met hunne Vrouwen en Kinderen om het leven brengen; (*) het zy dat de wreede behan- de-

(*) „ Uit hoofde van eene zoo groote opeenstapeling van onheilen, „ is de zelfsmoord onder de Negers gemeen; dikwyls loopen zy weg „ naar de bosschen; of, zoo zy al de vlugt niet nemen, worden zy mis- „ troostig, en krygen kwynende ziekten, ten gevolge van de mishande- „ lingen, die hun worden aangedaan. STEDMAN Reize naar Surinamen IIIde „ Deel, XXVIste Hoofdst. pag. 260.

deling hunner ontmenschte Meesters hen daartoe nope, of wel de herinnering aan het land hunner geboorte, uit het welke men hen door geweld of list heeft weggesleept; denken zy dan aan de vermaningen en leere der Zendelingen? Als hun hart met wraak vervuld is, en zy de Tirannen, die hen het leven zoo vreesselyk verbitteren, met den Dolk of door Vergif van kant maken; als zy in de Wildernisſen vlugten, om zich aan de onophoudelyke kastydingen te onttrekken, waar zy gemeenlyk door honger vergaan, of, door de menschenjagers, worden dood geschoten; herinneren zy zich alsdan de voorschriften van den Christelyken Godsdienst, die de Misſionarisſen hen met zoo veele moeite trachten te doen begrypen?

Heeft men geene voorbeelden genoeg aan de gewezene Slaven van St. Domingo? Dezen waren voor een groot gedeelte gedoopte Christenen.

De Zendelingen hebben zulk een hoog gevoelen van zich zelven, van hunne leerwyze en van hunne schrikpredikatien, dat zy zich verbeelden de verhardste zondaren te kunnen bekeeren, en de ongevoeligste harten te kunnen vermurwen. Zy begeeren, dat hunne geloovigen (zelfs terstond na den Doop) als voorbeelden van godvruchtigheid zullen leven, en noch ter regter- noch ter slinker- zyde afwyken.

Behoorden zy niet te overwegen, welk soort van menschen en in welke omstandigheid de Slaven zyn? Eis-

Eisſchen zy niet te veel van de gedoopte Negers, wanneer zy van hun begeeren, dat zy het zelfde geduld in tegenſpoed, dezelfde nedrige onderwerping aan Gods wille, dezelfde verdraagzaamheid en ſtandvastigheid in de grootſte mishandelingen en beleedigingen, dat zy alle deze Christelyke volmaaktheden in den hoogſten graad zullen bezitten, die men ſlechts nu en dan by een zeer gevorderd Christen vindt.

Wie van ons, zoo hy, gelyk de ongelukkige Slaaf, alle deze mishandelingen en ellende (zonder de minste hoop van die ooit te zien eindigen) moest ondergaan, zoo hem geene andere uitkomst overbleef, dan de dood, wie van ons, zeg ik, welk braaf Christen zelf, zou zich niet menigmalen door wanhoop of wraakzucht laten overmeesteren?

Terwyl nu aan den eenen kant de Zendelingen, zonder acht te ſlaan op den toeſtand der ſlaven, zonder onderſcheid te maken tusſchen den mensch in een vryen ſtaat, en de zulken, die onder de bitterſte ſlaverny zuchten, hunne bekeerlingen bekwaam ſchynen te achten, om de moeijelykſte pligten van onzen Godsdienst met de ſtipſte naauwkeurigheid te kunnen voldoen en vervullen, zoo dra zy hen in den ſchoot der Kerk hebben aangenomen; hebben derzelver Meesters, aan den anderen kant, de mensch-onteerendſte gedachten van deze rampzaligen.

Onder die Planters en Directeuren, vindt men velen

len ja de meesten, die trotsch, verwaand en dom, van niets wetende dan van Koffy en Suiker te planten, echter de verhevenste denkbeelden van zich zelven hebben, om dat zy Europeanen of Blanken zyn, welken naam zy, even als somtyds de Adel den Tytel doet, boven Deugd en Wetenschappen stellen en zoo hoog waarderen, dat zy de Negers naauwlyks onder de Menschen rekenen, of ten hoogsten onder zoodanige soort van Menschen, die van de Dieren niet onderscheiden zyn, dan door de spraak en gedaante, en hen dus niet alleen onbekwaam keuren, om iets, daar de minste studie of overleg by behoort, te leeren of te begrypen, maar hen ook zelfs den naam van Christenen onwaardig oordeelen.

Een Fransch Planter L. N. DESLOZIÈRES, in een Boek door hem uitgegeven, onder den Tytel *Egaremens du Negrophilisme*, waarin hy den Slavenhandel en de Planters tracht te verdedigen, zegt van de Slaven, pag. 108, het volgende:

„ *Parlant du Negre, d'apres une Anatomie reélle,*
„ *on voit, que l'indication de la Peau est un avertis-*
„ *sement incontestable de la difference de son inte-*
„ *rieur; son espece est depraveé et c'est la Classe de*
„ *l'humanité la plus imparfaite, la plus sombre, la*
„ *plus incapable de lumiére, et que le Negre, qui*
„ *s'eleve à la hauteur du dernier des Blancs instruits,*
„ *est un phenomène dans son espéce: nous en avons*

„ *tiré la consequence, qu'il n'est pas fait pour la li-*
„ *berté des Blancs.*" (*)

Hier ziet men nu een van die dwazen, trotsch op zyn afkomst als Europeaan, vol van de diepste verachting voor de Negers, om dat die met hem in verwe der huid verschillen, en dezelfde opvoeding als hy niet hebben genoten. FROSSARD in zyne Zaak der Negerslaven, Iste deel pag. 146, spreekt 'er gansch anders van.

„ De Negers, zegt hy, verre van een zoo beest-
„ achtig, dom en ondeugend volk te zyn als men
„ hen afschildert, zyn in tegendeel vriendelyk, aan-
„ doenlyk en openhartig; zy ontvangen de vreemde-
„ lingen met die heuscheid, die de Natuur hen leert,
„ en die eene voor hun rampzalige ondervinding al-
„ leen uitroeien kan. Het is waar dat hunne verkee-
„ ring met de Europeanen deze brave hoedanigheden
„ zeer verzwakt heeft; men vindt echter by de zul-
„ ken, die met deze laatsten weinig omgang hebben,
„ de

(*) Wanneer men ingevolge van ontleedkundige proeven vry uit zal spreken over het geslacht der Negers, kan men niet loochenen, dat de kleur en hoedanigheid van hunne huid onwederlegbaar bewyst, hoe zeer zy ook inwendig van andere menschen verschillen. De soort tot welke zy behooren is geheel verbasterd. De Neger is onder alle Clasfen der menschheid de onvolmaakste, de minst verlichte, de minst vatbare voor verlichting; de zoodanige onder hun geslacht, die zich verheft tot de volkomenheid van den onwetendsten Blanken, is een vreemd verschynsel in zyne soort. Wy besluiten er uit dat deze Clasfe van menschen niet bestemd is voor de vryheid der Blanken.

„ de zaden dezer deugden, waar van de Dichters ons „ de afbeelding geven, als zy ons de eerste tyden „ beſchryven, en die, ver van nog onder ons te be- „ ſtaan, uit alle Landen, die wy bezoeken, verdwy- „ nen." Onderdrukking en ſlaverny hebben altyd den moed en de levendigheid van een Volk ter neergeſlagen; zy brengen in het character der menſchen de ongelukkigſte omkeering voort, verzwakken de vermogens der ziele, blusſchen de vonken van geest, door de natuur aangeblazen, uit, verdooven de vreugde des harten, en maken zelfs een Paradys tot eene wildernis. Een Engelsch Dichter zegt 'er van: (*)

„ *For tho kind heav'n adorn's the happy land,*
„ *And ſcatter's blesſings with a wast, full hand,*
„ *Oh! what avails her unexhauſted ſtores,*
„ *Her blooming mountains and her fancied ſhores,*
„ *With all the gifts, that Heav'n and Earth impart,*
„ *The ſmiles of Nature and the charms of Art,*
„ *While proud oppresſion in her Valley reigns,*
„ *And Tiranny uſurps her happy plains,*
„ *The poor inhabitant beholds in vain,*
„ *The reddning orange and the ſwelling grain;*
„ *Joyleſs he ſees the growing Oils and Wines,*
„ *And in the my'rtle fragrant ſhades repines.*
„ *Oh! Liberty thou pow'r ſupremely bright,*
„ *Profuſe of bleſs and pregnant with delight,*

„ *And*

„ *And ſmiling plenty leads thy wanton train,*
„ *Eas'd of her load, Subjection ſeems more light,*
„ *And Poverty looks chearfull in thy ſight,*
„ *Thou mak'st the gloomy face of Nature gay,*
„ *Giv'st beauty to the Sun and pleaſure to the Day.* (*)

Deze neerſlagtigheid, deze in het oog loopende domheid en ongevoeligheid der Negers, wordt nog vermeerderd, door de droevige kennis en het ſmartelyk vooruitzigt, dat hunne ſlaverny niet dan met hun leven zal eindigen; dit alleen is genoeg om zelfs den kloekmoedigſten ter neder te ſlaan, of tot wanhoop te brengen: het is dus onmogelyk, gelyk ik reeds

(*) „ Want hoe zeer de goede Hemel dit gelukkig land verſiert, en „ als overlaadt met zegeningen, O! wat baat hetzelve de onuitputbare „ rykdom van zyne voortbrengſelen, zyne bergen met bloemen overdekt, „ zyne ſchilderachtige oevers! wat, alle de geſchenken waar mede Hemel „ en aarde het verrykt, wat de betoveringen die de natuur, of de bevalligheden, welke de kunst het byzet! Wat baat dit alles? daar trotſche on„ derdrukkers den yzeren ſcepter zwaaien in zyne valeien, en wreede „ dwingelandy zich verſpreidt over zyne gelukkige vlakten. De arme in„ boorling tuurt ſmachtend, maar hoopeloos, naar het bloozend ooft en „ het zwellend graan; met rood bekretene oogen ſlaat hy de wasſende „ olyven en den zwangeren wynſtok gade, en verkwynt van hartzeer en „ gebrek in het aangenaam riekend lommer.

„ O! Vryheid! hoogstwenſchelyk goed, overvloeijende van zegenin„ gen, vrugtbare moeder van allerleie wellusten! Nimmer-walgend ver„ maak heerscht in uwe tegenwoordigheid, en lagchende overvloed ver„ gezelt uwe blyde gunſtelingen. De onderworpene zelf voelt zynen last „ verligt, en de ſchamele behoefte lacht vrolyk op uwen aanblik. Gy „ ſpreidt een hellen glans over den donkerſten nacht, en zet der zonne „ luister by en vrolyk aanzien aan den dag."

reeds gezegd heb, dat zy op iets anders denken kunnen, dan op hun rampzalig leven, dat nog door eene zoo verfchrikkelyke behandeling verbitterd wordt.

Doch men geve hun eens hunne vryheid, men behandele hen eens menfchelyk, men geve hun eens de opvoeding die wy in Europa genieten, en men zal bevinden dat de Negers niet alleen fnedig van begrip, yverig, vlytig, vriendelyk en menschlievend zyn; maar dat zy ons zelfs in vele zaken zullen overtreffen. Doch dit gelooft men niet, of liever men wil het niet gelooven; de gewaande domheid en beestachtigheid der Negers is juist voor de Planters en andere Slaven-Tirannen een gewenscht en welkom voorwendfel, en zy bedienen zich van hetzelve, als een dekmantel en uitvlugt, om hun gedrag tegen die arme menfchen minder onredelyk en wreed te doen fchynen.

VRYGEVOCHTENE NEGERS.

Dewyl wy ons nog te Paramaribo bevinden, zal ik by deze gelegenheid ook iets van de vrygevochtene Negers fpreken. De bovengemelde Franfche Planter L. N. B. DESLOZIERES, geeft 'er, in zyne *Egaremens du Negrophilisme*, pag. 152, de volgende befchryving van:

„ Men kent het Etablisfement der vrye Negers in
„ Surinamen, het ombreekt hun aan geene gelegen-

„ heid

„ heid en middel, om in hunne Dorpen onze werk-
„ tuiglyke konſten te oefenen; zy hebben onder
„ hen werklieden van allerleie ſoorte, die met de
„ anderen uit de winkels der Hollanders zyn ont-
„ vlugt, en zich door een Tractaat met de Wape-
„ nen in de hand vry gemaakt hebben: het ware
„ zelfs hun grootſte belang, deze Wetenſchappen,
„ die tot hunne verdediging en tot vermeerdering
„ van hunne magt konden dienen, te oefenen en
„ aantekweeken. Het was te denken dat hunne eer-
„ ſte en voornaamſte zorg zoude geweest zyn, zich
„ bekwaam te maken, om hunne Wapenen zelven
„ te konnen ſmeden, of ten minſten de zulken, die
„ zy jaarlyks van de Hollanders ontvangen, of die
„ zy voor goederen inruilen, te kunnen herſtellen;
„ en dat de begeerte en het verlangen, om de gemak-
„ ken en overtolligheden, die zoo waardig en zoo
„ dierbaar aan de Europeanen zyn, mede te kun-
„ nen genieten, voor hun eene beweegreden tot den
„ arbeid zoude zyn. Doch de rust en de ledigheid
„ zyn in hunnen ſtaat van ſamenleving hun eenigſte
„ hartstogt; hun landbouw, die zich alleen tot het
„ volſtrekt noodige en onontbeerlyke bepaalt, ſtelt
„ hen ſomtyds aan een verſchriklyk gebrek van le-
„ vensmiddelen bloot, de jagt en de visſchery zyn
„ als dan hun eenigſte toevlugt en redding.

„ Standvastig en halsſtarrig de Zendelingen (die
„ zich zoeken by hen intedringen om eenigen van
„ hen

„ hen tot het Christen geloof te bekeeren) afwyzen-
„ de en alle andere betrekkingen met de Europea-
„ nen schuwende en vermydende, hebben zy liever
„ verkozen, zich van wapenen en gereedschappen
„ te voorzien, met zich, by verdrag, te laten gebrui-
„ ken als bespieders en belagers van hunne Makkers,
„ die nog Slaven zyn; en dezen, wanneer zy by
„ hen, hunnen toevlugt zoeken, en om bystand
„ smeeken, of wanneer zy hen als vlugtelingen in
„ de bosschen vinden, aantehouden of te vangen,
„ en aan de Hollanders weder te verkoopen."

Indien 'er eenige waarheid is, in het geen deze Planter van de werkloosheid en luiheid der vrye Negers verhaalt (waar aan ik echter om verscheidene redenen sterk twyfel) heeft hy het gewis ten uitersten overdreven, zoo wel in deze beschuldiging als in de voorgaande, op pag. 65 dezer Verhandeling, ja zich in deze laatste zelfs tegengesproken. Daar immers maakt hy tusschen een Neger en een redenloos dier byna geen onderscheid, en zegt dat zy volkomen onbekwaam zyn om iets te leeren of te begrypen; hier integendeel verwondert hy zich, dat zy de Mechanique konsten en bedryven der Europeanen niet oefenen en aankweeken (*) daar zy

zoo

(*) Om een bewys te geven, dat de Negers zoo dom niet zyn en zoo onvatbaar voor onze Kunsten en Wetenschappen, haalt STEDMAN in zyne Reize naar Surinamen IIIde Deel, 26ste Hoofdst. pag. 243, een

Slaaf

zoo velen hunner medemakkers onder zich hadden, die in verſcheidene van die kunsten en handwerken, welken zy by de Hollanders geleerd hebben, ervaren waren.

De reden, waarom de vrygevochtene Negers geen naauwen omgang met de Europeanen willen houden, en alle verbindtenisſen met hun ſchuwen en vermyden, hunnen Godsdienst weigeren aantenemen, en de verkondigers deszelven wederſtaan, is, naar myn oordeel, eensdeels toeteſchryven aan den ingewortelden en natuurlyken haat en verachting, die zy den Europeanen toedragen, en aan de vreeze voor hunne lagen en trouwloosheid, wyl het hun bewust is, hoe deze blanken hunne heiligst bezworene Tractaten naar omſtandigheden van zaken en als het met hunne belangen overeenkomt ſchenden en breken. Maar 'er kunnen ook nog gansch andere redenen zyn, waarom zy zich zoo verwyderd en afkeerig van eene nadere betrekking met de Europeanen houden, en eene onkunde en zorgeloosheid veinzen die zy mogelyk niet bezitten.

Gewis het zoude zeer onſtaatkundig van hun zyn,

Slaaf te Boston aan, die de Latynſche taal leerde, en achtendertig Dichtſtukken over verſchillende onderwerpen zamen ſtelde, die zeer ſierlyk zyn, en in 't Jaar 1773 in het licht kwamen. Ik zelf kende 'er een in Bengalen (hy was Slaaf in de West-indien geweest) deze verſtond in den grond elf verſchillende talen, het ſchermen, paardryden enz. waarin hy lesſen gaf.

indien zy hunne eigene wapenen ſmeedden, en zich in de behandeling van dezelve oefenden, dat zy echter waarſchynlyk in het geheim doen. Het is mogelyk, dat zy, om hunne gewezene Meesters te verblinden en in eene zorgelooze gerustheid te houden, van dezen die wapenen jaarlyks nemen (welken de Hollanders hun, buiten dien, volgens het Tractaat, met hun gemaakt, verſchuldigd zyn) en het is te denken, dat zy, met dat zelfde oogmerk, hunne afgeſletene en gebrekkige geweren te Paramaribo brengen, om die daar te laten vermaken en herſtellen.

Het Hollandſche Gouvernement zoude anderszins, indien het eenige achterdocht op hunne aangroeiende magt en vermogen begon optevatten, voorzeker niet nalaten alles in het werk te ſtellen, om hen te vernielen.

Wie weet of deeze groote benden van vrygevochtene Negers, welke, in Surinamen, Jamaica en andere plaatſen, de Europeanen gedwongen hebben, hen als vry-

(*) In het Jaar 1749, waren de Hollanders genoodzaakt met eene ſterke party oproerige Negers aan de Rivier Sarameca, den vrede te maken. In het Jaar 1757, barste 'er een nieuwe opſtand (veroorzaakt door de mishandelingen die de Negers van hunne meesters ondergingen) in de Tempaty Kreek uit; ook by dezen zagen de Colonisten zich gedwongen den vrede afteſmeeken. Onder zeer vernederende voorwaarden hebben zy dien kunnen verkrygen; zy moeten nu, tot den huidigen dag, aan hunne eigene Slaven, jaarlyks eene zekere hoeveelheid van ſchietgeweer en krygsbehoeften enz., zenden. STEDMAN Reize naar Surinamen, Iſte Deel, 3de Hoofdſt. pag. 81. 86. en 87.

vrye lieden te erkennen; zich niet langzamer hand tot een groot Volk zullen vormen en dan . . . . . Men neme een voorbeeld aan St. Domingo!

Hoe smartelyk moet het intusschen aan de Inwoners van Surinamen en die van andere Colonien niet zyn geweest, om hunne eigene Slaven, die zy zoo verachteden en mishandelden, om vrede te moeten smeeken; hoe vernederend voor deze trotsche en laatdunkende Europeanen, zich te moeten onderwerpen en verbinden, om deze zelfde verachtelyke Slaven, jaarlyks, van krygsbehoeften, gereedschappen en duizend andere zaken te moeten voorzien; hun de wapenen in de hand te moeten geven, waarmede zy misschien eenmaal, vroeger of later, de wreedheden, aan hunne Voorouderen gepleegd, zullen wreeken.

VAN DE DEENSCHE SLAVEN.

Buiten de Bezendingen, naar Surinamen en andere Hollandsche West-Indische Etablissementen, onder de Neger-Slaven; waar, gelyk wy gezien hebben, de bekeering van dit Volk weinig of in het geheel niet opneemt; hebben de Zendelingen der Evangelische Broeder-Gemeente nog verscheidene anderen, in de Deensche West-Indische Eilanden, als te St. Thomas, St. Crux en St. Jan en in die der Engelschen van St. Kitts en Barbados: en, volgens hunne opgave schynt

ſchynt het, dat zy op deze Eilanden beter ſlagen, en de Negers gewilliger zyn om den Christelyken Godsdienst aantenemen, of zich te laaten doopen.

Om den ſtaat van hunne Zendelingſchappen in deze Eilanden, en den voortgang, dien zy 'er in het verbreiden van het Christendom maken, best te kunnen ontwaren, heb ik my van hunne eigene Brieven bediend; wy zullen van eene vroege dagteekening beginnen.

Van St. Thomas ſchryven zy onder anderen: „ In het voorjaar van den jare 1749, kwam de Bis„ ſchop der Broeder-Gemeente, van WATTEVILLE (*) „ tot eene Kerkelyke viſitatie naar St. Thomas. Het „ regte vuur der opwekking was, ſedert eenige jaren, „ verflaauwd, 'er wierden weinige Negers meer ge„ doopt, en vele gedoopten, door de ſcherpe be„ handeling afgeſchrikt; en de broeders, eenigszins „ moedeloos, waren in de voortzetting van het werk „ des Heeren onlustig geworden. Dan ſedert de terug„ komst van FREDERIK MARTIN, was 'er eene nieu„ we werking der Goddelyke genade onder de Ne„ gers beſpeurd: waarom beſloten wierd, de afgewe„ kenen op eene Evangeliſche wyze aantevatten, „ en, wanneer het hun van harte ernst was, hen we„ der in opzigt en in de gemeente aantenemen."

„ Hier door ontſtond 'er eene algemeene beweging

„ on-

(*) Hy was getrouwd met de dochter van den Graaf van ZINZENDORF.

„ onder de Negers, welke zich ook tot de nog on-
„ gedoopte leerlingen, ja zelfs tot de Negers in het
„ algemeen, op het geheele Eiland uitbreidde. De
„ Vergaderingen wierden elken avond door twee of
„ drie honderd, en des Zondags door acht of negen
„ honderd Negers bezocht; op éenen enkelen bid-
„ dag, meldden zich drie honderd en tachtig Negers
„ aan, met verzoek om hunne Namen onder de Leer-
„ lingen opteſchryven, en, kort voor het einde der
„ Kerkelyke viſitatie, beliep het getal van de nog on-
„ gedoopte Leerlingen, die door de Broederſchap be-
„ zocht en onderwezen wierden, behalven tusſchen de
„ twee of driehonderd kinderen, negenhonderd Per-
„ ſonen."

„ Ouden, blinden en kreupelen kwamen al krui-
„ pende eenen verren weg, om den Doop deelach-
„ tig te worden. Sedert zyn in acht weken, op de
„ onderſcheidene biddagen, meer dan honderd ge-
„ doopt geworden. Berigten van de Zendingen
„ der Evangeliſche Broeder - Gemeente onder de
„ Heidenen, No. 1. pag 54.

Wie is niet verbaasd over eene zoo verwonderly-ke en, ik durf zeggen, bovennatuurlyke algemeene omkeering? Mirakels! ja die vindt men in meest al-le hunne berigten; er gaat geen jaar voorby dat er niet eenigen ten hunnen voordeele in ieder Zende-lingſchap gebeuren, en wel zoodanige Mirakelen, welken die, van de Roomſche Legende weinig toe-ge-

geven; men vindt er zelfs eenigen, in de nu kortelings uitgekomene berigten van den Eerw. Heere KICHERER. Eene omkeering, die door de tegenwoordigheid en ook gewis door de Boetpredikatien van den Broeder MARTIN bewerkt wierd. Vindt men wel zulke eene geestdrift, zulk een heiligen yver hier in Europa? De Harten van alle Negers, op het geheele Eiland, zyn eensklaps als door eene Toverroede getroffen.

Volgens den voorgemelden brief schynt alles in vollen bloei te zyn, en het laat zich aanzien, als of welhaast alle de Negers tot den laatsten man toe, Christenen zullen worden, en het geheele Eiland één Hart en ééne Ziel. Doch, zoo als het gemeenlyk met alle deze schitterende en aanmoedigende berigten der Zendelingen gaat, schynt het dat deze Geestdrift en yver onder de Negers welhaast weder is verslaauwd, ingevolge brieven van latere dagteekening. Men zie evengemelde Berigten pag. 73, waar in zy, onder anderen, zeggen:

„ Men had op dit Eiland reeds sedert eenige ja-
„ ren, met bekommering, onder de Negers eene ver-
„ flaauwing in de begeerte naar het Evangelium
„ waargenomen" enz.

En in eenen anderen brief, mede in meergemelde berigten, te vinden.

„ Voor het tegenwoordige vermeerdert onze Ge-
„ meente niet zeer sterk; de Heidenen zelven ge-

„ ven zich alle moeite om elkanderen van de Kerk „ aftetrekken, en in de begeerlykheden en dwaas- „ heid der wereld gewikkeld te houden: nogtans, „ worden er van tyd tot tyd ellendigen over hun „ eeuwig heil bekommerd.”

In andere brieven klagen zy ook, dat de Eigenaars der Plantagien of derzelver Opzieners, openbaar, of onder de hand, de verkondiging van het Evangelium trachten te beletten; en waarlyk zy hebben er op deze Eilanden, ten minsten op die welke den Denen toebehoren, meerdere reden toe, dan de Planters op de Hollandsche Etablissementen in de West-Indien. Want, ingevolge eener Koninglyke Ordonnantie, mogen de Planters, op de Deensche Eilanden, hunne slaven in het aannemen van den Christelyken Godsdienst niet hinderlyk zyn, noch hen beletten de byeenkomsten en biddagen by te wonen; en daar die nog al veel en dikwyls voorvallen, en de Negers de gelegenheid om nu en dan eenige uitvlugt te hebben, by elkanderen te komen of hunne vermoeide leden wat uitterusten (waarom zy zich, zoo als ligt te denken is, meest laten doopen) niet gaarn voorby gaan laten; de Planters daarentegen, door het verzuim van hun werk, een wezenlyk nadeel lyden; is het geen wonder, dat de laatsten zich (hoewel meest onder de hand) tegen de bekeering hunner slaven verzetten, of hun tot het bywonen der byeenkomsten hinderpalen in den

weg

weg leggen. Men mag het dus hoofdzakelyk aan de vryheid, die de Deensche slaven door deze Koninglyke Verordening, boven die der Hollanders hebben, om de byeenkomsten en biddagen te mogen bywonen, toeschryven, dat 'er zich in de Deensche Eilanden meerdere gedoopte Negers dan in de Hollandsche en Engelsche Etablissementen bevinden.

Alhoewel nu, naar de Brieven en Berigten der Zendelingen te oordeelen, de Christelyke Godsdienst onder de Negerslaven in de Deensche Eilanden (want in die der Engelschen, waar de Slaven in het geheel geene vryheid tot den Godsdienst hebben, gaat het even zoo slecht als in de Hollandsche Colonies) grooten voortgang heeft gemaakt, blykt het echter, als men het wel beschouwt, dat ook hier, zoo wel als by de overige Bezendingen onder andere Natien, als Hottentotten enz., de bekeering der Heidenen, aan eene soort van eb en vloed is onderworpen.

De Negers gaan af en aan, laten zich doopen en worden weder Heidenen, naar dat zy het in het hoofd krygen, of naar dat het met hunne belangen overeenkomt, en de godvruchtige Zendelingen zullen vele moeite hebben, om ons te overtuigen, ten minsten den genen die de Negers kent, dat hunne zoogenaamde bekeerden, met die Goddelyke genade, met dien yver en standvastigheid in het geloof bezield zyn, welke zy ons vaak in hunne Berigten willen geloven doen.

Doch

Doch, indien men van de ſtrenge behandeling der Negers afnemen wilde, alles wat overbodig is om hen in bedwang te houden; indien men hen naar de grondbeginſelen der Menschlievenheid behandelde; indien men hen geen gebrek aan zoodanige dingen liet lyden, welker genot den menſche noodig is, om zich niet over de Natuur te beklagen; indien men hen nader aan de menschlyke zamenleving verbond, door hunne ſlaverny in afhangelykheid te veranderen, hun het vooruitzigt en de middelen om ware vryheid te bekomen daarſtelde en beloofde; als dan zou men getrouwe en yverige Dienaren van hun maken; zy zouden hun uiterſte vermogen te werkſtellen, om de gunst en genegenheid hunner Meesters te winnen (*) en te verdienen, en vuriglyk wenſchen, om derzelver Godsdienst te omhelzen.

Maar in den vernederden en verachtelyken ſtaat, waar in zy door de Planters gehouden worden, in de volſlagene onmogelykheid, om ooit uit denzelven

(*) STEDMAN in zyne Reize naar Surinamen IIIde Deel, 62ſte Hoofdſt., pag. 253, zegt hier van: „ Ik heb reeds van het vernuft en de dankbaar„ heid der Negers geſproken: de laatstgemelde gaat zoo ver, dat zy zich „ voor de genen, die hun eenige byzondere weldaad bewezen hebben, „ aan doods gevaren zonden bloot ſtellen. Niets overtreft de genegenheid, „ die zy voor hunnen Meester hebben, wanneer deze hen met goedheid „ behandelt: waar uit blykt, dat hunne genegenheid even ſterk is, als „ hunne haat. Hunne ingetogenheid verdient hier genoemd te worden; „ want, gedurende verſcheidene jaren welke ik onder hen heb verkeerd, „ heb ik 'er nooit een in 't openbaar eene vrouw zien kusſen."

ven verlost te worden, kan onze Godsdienst hun geen vermaak noch troost geven. Zy grypen dien aan als iemand, die, op het oogenblik van te verdrinken, naar alles grypt wat hem onder de handen komt om zich te redden, en, het niet genoegzaam vindende om zig boven te houden, dit weder laat varen, om naar iets anders te grypen. Even zoo ook deze arme gefolterde menſchen, wanneer zy zien, dat het aannemen van onzen Godsdienst hun geene de minste verligting aanbrengt, maar integendeel hun nieuwe pligten oplegt, nieuwe moeite veroorzaakt, en tot niets anders dient, dan om hun gemoed nog bovendien met de angſten en verſchrikkingen der helle en eeuwige verdoemenis te bezwaren (waarmede de Misſionarisſen en inzonderheid die van de Broeder-Gemeente in hunne ſchrikpredikatien hen gedurig bedreigen) dan worden zy denzelven welhaast moede en verlaten denzelven weder.

Ik zal my op eene andere plaatſe over het nadeel, 't welk die ſchrikpredikatien aan de verbreiding van den Godsdienst doen, breedvoeriger uitlaten; tegenwoordig zal ik van eene andere verkeerde en onverſtandige handelwyze dezer Zendelingen ſpreken, die hun voornamelyk by de Negers, zoo wel als by alle andere Volken, aan welken zy het Evangelie willen verkondigen, tot een groot beletſel is: en dit is hunne naauwgezetheid omtrent hunne Neophyten.

Het is deze onredelyke en onſtaatkundige naauw-

gezetheid der Deenſche Zendelingen, (geheel het tegenovergeſtelde van de handelwyze der Roomsch-Catholyken) die hunne geloovige of gedoopte Negers de geringe vermaken, welke hun nu en dan van een min harden Meester worden veroorloofd, weigeren en verbieden bytewonen; en het welk nog onredelyker is, begeeren, dat zy geene andere Vrouw zullen nemen, wanneer de hunne, door den Meester aan wien zy toebehoort, aan eenen vreemden Meester of Planter verkocht wordt, of dat hun zelven zoodanig lot te beurte valt. Men zie uit de volgende ſtaal, wat de Zendelingen zelven 'er overſchryven (Berigten der Zendingen onder de Heidenen, No. 1, pag. 62.)

„ Ook was het voor de broeders zeer ſmertelyk; „ wanneer eenige geloovige Negers van het eene „ Eiland naar het andere verkocht wierden, en hun„ ne Vrouwen en Kinderen moesten verlaten, wel„ ken aan andere Heeren toebehoorden: want, vol„ gens de beginſelen van het Christendom, van we„ derzyds, gedurende het leven hunner Mannen of „ Vrouwen, geen ander huwelyk mogende aangaan, „ gelyk in zulke gevallen de ongedoopte Negers „ gewoon zyn, veroorzaakt dit aanmerkelyke wan„ orde." Hoe hard en wreed is toch het noodlot van een Slaaf! hy heeft zyne vrouw en kinderen waarſchynelyk moeten verlaten, toen men hem uit het land zyner geboorte roofde, hy is genoodzaakt in zynen ſtaat van ſlaverny eene andere Vrouw onder

der de Slavinnen te nemen, ook deze moet hy verlaten, indien de belangen des Planters het vereisfchen.

Doch dit is het nog niet alles: „ Men ftaat „ geene geloovige Negers toe (zeggen zy in eene „ hunner Brieven) zich op zulke plaatfen te laten „ vinden, waar de onbekeerde Heidenen Heiden„ fche feesten vieren, of zich met dansen en fpe„ len verlustigen; zelfs de gewone ontfchuldiging, „ dat zy zulke dingen maar bygewoond hebben, „ zonder in zondige vermaken dadelyk gedeeld te „ hebben, wordt niet aangenomen. De heime„ lyke overhelling der Negers naar de ydele „ overleveringen hunner Voorvaderen wordt reeds „ als een afval van de liefde tot Jefus en zyne leer „ aangezien." Zie Beknopte Opgaaf van het onderwys der Heidenen door de Broeders, te vinden in de Berigten der Zendelingen, No. 1, pag. 36, Anno 1798.

Het is onmogelyk, dat deze Misfionarisfen, met zulke eene onredelyke geftrengheid en naauwgezetheid, onder de Negers of onder eenige andere Heidenfche Natie veel opgangs kunnen maken; men eischt van deze ongelukkige menfchen volftrekt meer, dan men ooit van iemand in Europa eischt. Beftaat dan het Christendom in dweepery? moet dan die gene, die het aanneemt, volftrekt van alle vermaken, ja zelfs van de onfchuldigften afzien? en, zoo onze Godsdienst dit ook gebood, behoorde

 men

men dan ten minſten niet eenige toegevendheid, eenige inſchikkelykheid voor den ongelukkigen Slaaf te gebruiken, met hem zyne gewoonten, zyne vermaken en zyne uitſpanningen (by aldien dezelve niet regtſtreeks ſtrydig zyn met den Godsdienst dien men hem heeft doen aannemen) te laten behouden of toeteſtaan?

Dat men hun niet toelaat om de Afgodiſche Feesten der Negers die nog Heidenen zyn bytewonen, is regt en behoorlyk; maar hen te beletten om te dansen, ja zelfs een dans bytewonen, is wreed en onbedachtzaam; de Planters zelven, hoe wreed en onbarmhartig zy ook mogen zyn, hoe weinig rust, vermaak of tydverdryf zy aan hunne Slaven ook toeſtaan, zullen hun echter, nu en dan, eenen nacht (want dat het nog in den nacht moet geſchieden is ligt na te gaan, hebbende zy anders geenen tyd) vergunnen, om by elkanderen te komen, en zich met dansen te vermaken; ja zy zullen 'er hen met geweld toe dwingen, uit vreeze, dat zy anders in eene ſoort van melancholie of Heimwee vervallen, daar zy zeer aan onderhevig zyn, en die door het dansen eenigermate belet wordt, of hen ten minſten als dan zoo ligt niet aangrypt, en tot zulk een hoogte ryst, dat zy zich zelf van kant maken, gelyk maar al te veel gebeurt (*). In 't kort het dansen is voor een

(*) De wreede mishandelingen, die de Planters hunne Slaven aandoen, (van

een Neger het halve leven; als hem dat belet wordt, kan men vry ſtaat maken dat hy zyne tien jaren niet uithoudt; want het leven van een werkenden Negerſlaaf wordt door den bank maar op tien jaren gerekend. Goede God! welke afſchuwelyke Moordenaars zyn die Planters! Ik prys zeer den yver der Deenſche Misſionarisſen, met de Negers tot Christenen te willen maken; doch het ware myn bedunkens vry noodzakelyker, wanneer zy zich geliefden te verledigen, om eerst hunne landgenooten en zoogenaamde medechristenen, de Slaven-tirannen, door bondige redenen, eerlyke denkbeelden in te boezemen en hen tot de onderhouding van dat gebod te bekeeren, het welk als het ware de geheele Wet en de Profeten uitmaakt: in ſtede van, na de arme Slaven, met vele moeite en hoofdbrekens aan weerszyden, eenen vreemden Godsdienst te hebben doen aannemen, daar zy zoo weinig van begrypen kunnen, nog boven dien derzelver kortſtondig en rampzalig leven te ver-

van de kleine ſtraffen wil ik niet eens ſpreken, als daar zyn: hun de Tanden te laten uitbreken, alleenlyk wegens het proeven van het door hun bewerkte Suikerriet, hun den Neus te kloven of de Ooren aftefnyden enz.) doen ſomtyds in den geest van deze ongelukkigen zulk eene moedeloosheid geboren worden, dat zy, om hun rampzalig leven te eindigen, en zich op eenmaal van zulk eene verſchrikkelyke ſlaverny te ontheffen, zich in den Ketel werpen, waarin men het ſap van het Suikerriet laat koken; daar door een middel vindende, om hunnen Overweldiger van hunne perſonen en van een gedeelte van zynen oogst tevens te ontſteken. STEDMAN Reize naar Surinamen en Gujana, IIIde Deel, 26ſte Hoofdſt., pag. 267.

verbitteren, door eene ſtrenge en noodelooze onthouding van alles wat hen in hunnen droevigen ſtaat nog eenigszins kan opbeuren, en tegen de wanhoop beſchutten.

Doch, zoo als ik reeds heb gezegd, dit hebben zy nooit ondernomen, ik weet niet dat 'er een eenige onder hen is geweest, die de pynigers der arme Negers voor de Vierſchaar van Europa heeft durven aanklagen. De Zendelingen bemoeien zich met niets dan met derzelver zielen en bekeering. Of de arme bekeerde Slaaf (van den onbekeerden willen wy niet eens ſpreken) honger of dorst lydt, of hy naakt of gevangen is, of hy gegeeseld of onder de wreedſte folteringen ter dood gebragt wordt, dit alles gaat hun niet aan: zy zyn immers ziels- en geene ligchaamszorgers, en om die reden laten zy ook aan de ſtrafoefeningen der Heeren den vryen loop, zonder zich daar in te mengen, al zyn die menigmaal zeer hard. Zie de reeds aangehaalde Berigten der Euangeliſche Broeder - Gemeente, No. 1, bl. 40.

By wien moet nu de ongelukkige Slaaf troost, hulp en beſcherming vinden? Is het by het Gouvernement of by den Regter? Men vergunne my nogmaals STEDMAN aantehalen, die, in zyne Reize naar Surinamen, IIde Deel, 17de Hoofdſt. pag. 242, 243 en 244, nopens het regt en de beſcherming, die men aldaar den Slaven wedervaren en toekomen laat, het volgende verhaalt:

„ Me-

„ Mevrouw S . . . . op zekeren dag hare Planta-
„ gie komende bezoeken, om aldaar eenige Slaven,
„ die in 't kort gekocht waren te bezigtigen, viel
„ haar oog op eene Negerin van omtrent 15 jaren,
„ welke de taal niet verſtond. Bemerkende dat deze
„ jonge dochter zeer ſchoon was, dreef hare ver-
„ foeijelyke jaloersheid haar op 't oogenblik, om
„ dit meisjen met een gloeijend yzer aan de wan-
„ gen, den mond en het voorhoofd te misvormen;
„ zy ſneed haar ook de pees van Achilles aan een
„ harer beenen af, en maakte haar alzoo tot een
„ gedrogt van leelykheid."

„ Eenige Negers deden haar, by deze gelegenheid,
„ vertogen omtrent de wreede ſtraffen, welke zy
„ dagelyks uitoefende, en verzochten haar, om
„ hare Slaven met meerdere menschlykheid te be-
„ handelen. Mevrouw S . . . . woedend kwaadaar-
„ dig wordende, ſloeg dadelyk aan een ongelukkig
„ Slavenkind, zich aldaar bevindende, de herſſenen
„ in, en deed vervolgens aan twee jonge Negers,
„ die dit kind in den bloede beſtonden en deze
„ ſchendaad hadden beletten willen, het hoofd af-
„ ſlaan. Toen zy de Plantagie verlaten had, wier-
„ den de beide hoofden, in een zyden doek gewon-
„ den, en door derzelver vrienden naar Parimaribo
„ gebragt, alwaar zy dezelve voor de voeten van
„ den Gouverneur nederleiden, en hem de volgen-
„ de aanſpraak deden:"

„ „ Zie

„ „ Zie hier, uwe Exellentie! het Hoofd van my-
„ „ nen Zoon, en zie hier dit van zynen Broeder,
„ „ (op zynen makker wyzende) welke onze
„ „ Meestres heeft doen afhouwen, om dat wy
„ „ een der Moorden, die zy dagelyks begaat, had-
„ „ den voorkomen willen. Wy weten wel dat,
„ „ vermits wy Slaven zyn, men ons getuigenis niet
„ „ aanneemt; maar indien deze bloedende Hoof-
„ „ den voor een genoegzaam bewys verstrekken
„ „ van het geen wy zeggen, smeeken wy, dat de
„ „ vernieuwing van diergelyke wreedheden moge
„ „ belet worden, wy zullen daar voor eeuwig
„ „ dankbaar zyn en met genoegen ons bloed plen-
„ „ gen, voor het behoud van onzen Meester on-
„ „ ze Meestres, en van de geheele Volkplan-
„ „ ting." " „ Men gaf dezen ongelukkigen ten
„ antwoord, dat zy leugenaars waren, en dat men
„ hen veroordeelde om op alle de straten van Pa-
„ rimaribo gegeeseld te worden. Dit onrechtvaar-
„ dig vonnis wierd met de grootste wreedheid ten
„ uitvoer gebragt."

Om dit Hoofdstuk te besluiten, zullen wy den ar-
men ongelukkigen Slaaf tot aan het einde van zyn
jammerlyk en smartelyk leven volgen. STEDMAN
in zyne Reize naar Surinamen en de binnenste ge-
deelten van Gujana, IIIde Deel, bladz. 263, beschryft
het ons op volgende wyze. „ Van alle deze op-
„ eenstapeling van ellende, waar van sommigen uit
de

„ de luchtſtreek en het ſlechte voedſel der Negers, „ maar voor al uit de onbetamelyke wreedheid der „ Opzigters voortſpruiten, is het gevolg, dat een „ groot getal Slaven buiten ſtaat is om te werken, „ ſommigen door eene geheele en ſchielyke uitput- „ ting hunner krachten, anderen door een te vroeg- „ tydigen ouderdom; maar de dwingeland eener plan- „ tagie vindt voor hunne kwalen een onfeilbaar hulp- „ middel, het geen niet minder is dan hen met éénen „ ſlag dood te ſlaan. Dit verlies raakt hem niet meer „ dan zyn meester; hy verzekert alleen dat hy geſtor- „ ven is, en geen Neger is bevoegd om getuigenis „ tegen hem te geven" enz. En op deze en andere geweldige of ongeoorloofde wyze, wordt de oude of tot den arbeid onvermogende Slaaf gewoonlyk van kant gemaakt, hy moge gedoopt zyn of niet.

*

ICA.

t op-
n de
st te
t de
Wil-
rheid

gen,
nde-
ilden
hebben uitgerigt, spreke, vergunne men my, alvorens eenige eeuwen in het voorledene te rug te zien en te onderzoeken, van welk nut de Roomsche Zendelingen, (zoo wel zy, die de eerste ontdekkers der nieuwe Wereld hebben vergezeld, als hunne ontallyke navolgers) tot de verbreiding van het Christendom in Amerika zyn geweest, en op welke wyze zy, in den beginne, in de bekeering der Heidenen zyn te werk gegaan, en nog tegenwoordig voortvaren. Zy hebben in dat werelddeel eene groote en verschriklyke rol gespeeld, en die zy 'er nog spelen

len komt in het minste niet met de voorschriften van den Godsdienst dien zy verkondigen, noch met hun beroep, overeen.

Van alle deze ontallyke Natiën, die dat gedeelte des aardbodems bedekten, en de menige Eilanden, die het omringen, bevolkten, is niets meer overig gebleven, dan eenige in het diepste der bosschen en wildernissen zwervende benden; de overigen zyn allen, door een achtereenvolgenden Moord, en door de vreeslyke onderdrukkingen der vorige en latere Europische Wilden uitgeroeid. De magtige Ryken van Peru en Mexico zyn niet meer, en alle derzelver glorie en heerlykheid is verdwenen.

Deze verwoesting kan men eensdeels aan den onverzadelyken gouddorst der Spanjaarden en Portugeezen van dien tyd, doch wel voornamelyk aan den woedenden Godsdienst-yver der Zendelingen (die men uit Europa had medegenomen, om het Evangelie van den zachtmoedigen Jezus aan die Heidenen te verkondigen) toeschryven.

Zy waren het, die, in stede van den moedwil der Soldaten te beteugelen, hen integendeel op deze ongelukkige Indianen aanhitsten, en de bevelhebbers der troepen tot deze slagtingen en moorden (om den Godsdienst te wreeken) bewogen en aanspoorden.

Met een Crucifix in de éene, en het Zwaard in de andere hand, vielen zy zelven op de verschrikte Menschen aan, en hielpen hen afmaken. En dit al-

 les

les deeden zy voor de glorie van God, vermeenende een loffelyk en Gode behagelyk werk te verrigten, met de aarde van deze Afgodendienaars te zuiveren. Zy hebben de Indianen vervolgd, niet om dat die den Christelyken Godsdienst weigerden aantenemen, maar om dat zy Heidenen waren.

Goedaardige en onſchuldige Volken! hoe, en door welke verachtlyke vyanden zyt gy te ondergebragt! Hoe verſchillende is uw tegenwoordige ſtaat met uwen vorigen, eer zwemmende Kasteelen den vernielenden Europeaan aan uwe vreedzame oevers bragten; eer Moord en Priesterwoede al uw geluk vernietigden, eer een vreemde donder door uwe Bosſchen weergalmde, en het onzigtbare lood uwe ſtryders doorboorde; dat verraderlyk wapen, dat kracht en dapperheid onnut heeft gemaakt, en den beroemden held, die vaak het zwaard tot verdediging van zyn Vaderland, met voorſpoed, zwaaide, ſomtyds door de handen van eenen lafhartigen ternedervelt; dat vernielende geſchut, gevoerd door lieden, die aan het moorden gewend, dit volgens de regelen der kunst geleerd hadden, en tegen het welke uwe dapperheid en zwakke wapenen niets vermogten! Deze vervloekte uitvinding, waar door vrye Menſchen tot Slaven zyn gemaakt, en een hand vol Tirannen magtige Volke overheerde!

Toen, in ſpyt van ſtormen en klippen, de eerſte noodlottige ontdekker dezer gelukkige gewesten

ſui-

juichende, en met ſchatten beladen, te rug kwam; toen hy, met verhevene loftuitingen de ſchoonheid en den rykdom dezer nieuwe wereld roemde; toen het alom bekend wierd, dat hare bergen met het edelſte metaal en met de kostelykſte geſteenten waren bezwangerd, dat hare bewoners onkundig, onnoozel en niet erg-denkende waren, dat zy zwakke wapenen, onnoemelyke ſchatten, en eenen vreemden Godsdienst hadden; toen ontvlamde de razende goud-dorst en de blinde Godsdienst-yver het hart van duizenden; doldriftig ylden zy in menigte naar de ſchepen, niet achtende de gevaren, die hen op deze nog onbekende *Zeeën* bedreigden.

Gelyk de verachtelyke *Chakal*, die, by geval, den ſterk geſpierden Buffel of gevlekten Tyger ter aarde vindt uitgeſtrekt (door wonden of ziekte neergezegen); het magtelooze dier, ſtoutmoedig op zyne eigene ſnelheid en meerdere krachten, met zyne ſcherpe tanden aanvalt en, uit menige wonde, het uitgudſende bloed gretiglyk inſlurpt; dan, half verzadigd, naar zyne verhongerde makkers terug rent, hen door een langdurig gehuil uit de ſtruiken lokt, en hun den ryken prooi verkondigt; wild volgt de ſmachtende hoop zynen geleider, met uitgerekte tongen uit hunne verhitte keelen, tot dat zy het voorwerp hunner vraatzugt gewaar worden en woe-

(*) Wilde Hond of Bosch-Hond.

en, woedende van honger, met luid geschreeuw op het zelve aanvallen, het omsingelen en, elkanderen verdringende, met stikkende gulzigheid het afgescheurde vleesch inzwelgen; even zoo hongerig, even zoo bloeddorstig, en in brandende onverduldigheid, ylden de Spanjaarden over den Oceaan, naar deze ontdekte Landen, als naar een algemeene prooi, en welhaast braakten de Schepen hunne ladingen uit, en moordende Roovers, met blind - yverende Monniken, betraden de vreedzame Oevers.

Helaas! onkundig van de boosheid dezer vreemdelingen, en de yslyke rampen, die zy hun toedachten, ontvingen die onnoozele Volken hen met gulle gastvryheid en vriendschap; vereerden en bewonderden hen, als lieden van een verheven en goddelyk geslacht, hun van den Hemel toegezonden, en, vol van een onbepaald vertrouwen, namen zy hen op in hunne Steden; elk beyverde zich hen te dienen en te herbergen, terwyl deze trouwlooze Christenen eene gelyke vriendschap veinsden, hunne boosheid en snood voornemen intoomden en verborgen, tot dat zy hunne verraderlyke aanslagen ryp zagen en dezelve zeker en onbeschroomd konden volvoeren; vervolgens eensklaps het masker afrukten, en zich in hunne ware gestalte vertoonden.

Gelyk Wolven, die door een razenden honger uit het Gebergte in de Valleije gedreven, op eene kudde Schapen aanvallen, zoo vielen zy onverwacht

op

op deze onschuldige Volken. Schrik en verwoesting, moord, roof en Priester-woede, verzelden hunne schreden, en verspreidden zich over het gansche Land.

Ik verbeeld my te zien, hoe deze Christen-Barbaren alles verwoesten en verdelgen, en in hunnen Bloedraad, meest al uit Zendelingen bestaande, gansche Natien ter dood doemen; my dunkt het krytend gegil en de kermende stem der ellendigen te hooren, die onder de vreesselykste pynen en martelingen zwoegen en den geest geven, het angstig geschreeuw van anderen, die, met hunne Vrouwen en Kinderen, verward en verwilderd, voor verscheurende bulhonden vlugten, die op hen werden aangehitst en losgelaten (*).

Ik zie de Jongelingen weggesleept in slaverny, of gedoemd, om, uit den grond van hun eigen land, het goud voor deze vreemde Roovers op te wroeten; uit diepe mynen verre van den dag verwyderd, waar geen vooruitzigt is van verlossing, waar troost nooit het lagchende aanschyn toont, waar geene rust is te vinden, waar de hoop nimmer aanblikt, de hoop, die anders overal doordringt.

Zy hebben deze uitgestrekte heerlyke gewesten tot een tooneel van afgryzen gemaakt, zy hebben 'er boosheden uitgeoefend, die de menschlykheid ontee-

(*) „Om hunne Honden te voeden," zegt LAS CASAS in zyn Smeekschrift, pag. 69, „sleepten zy vele Indianen in ketenen op hunne togten mede."

eeren; nu op het eene, dan op het andere Eiland eene algemeene ſlagting aangeregt, zonder een mensch ja zelfs een eenig kind te ſparen (*).

Dus van land tot land, van plaats tot plaats verjaagd, afgemaakt en weggeſleept, heeft het overſchot van deze wel eer magtige Natiën zich verſpreid als het kaf in den wind.

In hunne wel eer bloeijende Staten heerscht nu de trotſche en bygeloovige Spanjaard, die daar nog alle de ondeugden en vooroordeelen der vorige barbaarſche Eeuwen bezit: die niets anders kent dan het goud, en geen ander gebruik van het zelve weet te maken, dan om het tot pracht en overdaad te beſte-

(*) LAS CASAS Biſchop van Chiapa, in zyn Adres of Smeekſchrift aan Keizer KAREL en Koning PHILIPPUS, ten behoeve van de Indianen van Amerika, zegt pag. 2, van de wreedheid der Spanjaarden ſprekende: „Ik ben zeker, „ dat onze Spanjaarden op het vaste Land van Amerika, meer dan vyftien millioenen menſchen door de wreedſte folteringen hebben om het „ leven gebragt. Men kan rekenen, dat zy een Land, tienmalen grooter „ dan Spanjen en Portugal te zamen en vol van goede en redelyke menſchen, geheel ontvolkt hebben. Mannen, Vrouwen en Kinderen, niemand hebben zy verſchoond, en die zy niet ombragten, hebben zy in „ ketenen geklonken en tot de yſelykſte ſlaverny en den ondragelykſten „ arbeid veroordeeld. Buiten deze vyftien millioenen Menſchen, hebben „ zy nog even zoo velen en meer op de ontallyke Eilanden vermoord „ of laten dood hongeren. Zulke helſche daden hebben onze Christenen „ uitgevoerd enz." En op pag. 70 zegt hy: „ Ik verklaar voor God „ en myn geweten, dat alle de yſelykheden en ſchriklyke wreedheden, „ welke ik heb verhaald, niet alleen de zuivere waarheid behelzen; maar, dat „ ik 'er nog het duizendſte gedeelte niet van heb gezegd, of zoude kunnen zeggen." enz.

ſteden, die te hoogmoedig is om zich tot de voedende aarde te bukken, maar zyne ongelukkige Slaven dwingt, zich in hare ingewanden te begraven en 'er het voorwerp zyner gierigheid uittedelven.

Hy heeft de uitgeſtrekte gewesten, over welken hy het gebied voert, verwoest, en tot eene wildernis gemaakt, die hem nu geene andere zorg geven, dan om 'er den ingang van aan vreemdelingen te beletten.

De Portugees, niet minder bygeloovig, en, even als de anderen, onder het verachtelyk juk der Monniken bukkende en kruipende, heerscht daar ook; zyne eenigſte bezigheid is, gelyk die der Spanjaarden, om in de Mynen te wroeten.

Dezen regeren daar met onbepaalde magt, nevens menige andere Europeeſche Natien, die zich in die vreemde Landen, als in derzelver eigendom, hebben gevestigd; allen, de een min de andere meer, zyn zy wreed, goudddorstig, en ſnood, vol van de onzinnigſte en belagchelykſte verbeelding en trotscheid; zy wanen dat de verwe hunner huid, hunne kleeding, hunne ydele konsten en verſchillende Godsdienst hen genoegzaam geregtigt, om de oorſprongelyke en wettige bewoners dezer nieuwe wereld uit hunne bezittingen te verdryven, en 'er zich zelven in te plaatſen, hun land intenemen, en hen ten dien einde van Wildernis tot Wildernis te vervolgen.

Dwaaslyk gelooven zy, dat de alles zegenende en

niken, zyn niet minder dienstbaar, moeten zwaar arbeiden, en wat zy verdienen der Kerke of den biegtvader geven. THOMAS GAGE, 16de Hoofdstuk, pag. 140, IIde Deel, zegt hier van: „*Ce ne sont pas seulement les Ecclesiastiques qui s'enrichissent au depend des Indiens, mais generalement tous les Espagnols, qui etant la plupart oisifs, paresseux, et qui n'aiment point a travailler, s'enrichissent du travail de ces pauvres gens, leur font faire tout leur ouvrage, les tondent comme des brebis, et les chargent encore par quantité d'offices inutiles, afin d'avoir toujours quelque pretexte de rapiner sur eux, et de prendre le peu, qu'ils ont acquis avec beaucoup de peine et de labeur &c.*"(*) En in het 13de Hoofstduk, pag. 121, het IIde Deel, zegt hy: „*Il n'y a qu'une seule chose, en quoi j'ay trouvé que les Espagnols ont quelque sorte de bonté et d'indulgence pour les Indiens, qui est, que, si quelqu'un d'entrè eux est si pauvre, si foible et mal sain, qu'il ne puisse pas travailler, ou qu'il soit parvenu a l'age de soixante dix ans, il est exempt de payer aucune sorte de tri-*„*but*

(*) Het zyn de geestelyken niet alleen, die zich ten koste van de Indianen verryken, maar in het algemeen alle Spanjaarden, die voor het meerendeel lulje lediggangers zynde, zich mesten met het zweet dezer ongelukkige menschen, hen scherende gelyk de Schapen, en hun daarenboven vele noodelooze diensten afvergende, ten einde zoo veel te meerdere voorwendselen te hebben, om hen te plunderen, en naar zich te slepen het weinige, dat zy met vele moeite en zwaren arbeid verdiend hebben.

„*but*, (*) en hier in beſtaat al het voorregt dat zy onder de Spanjaarden genieten, na dat zy Christenen zyn geworden; voor het overige is hun ſtaat in ſommige opzigten even zoo erg als die der Slaven. Voorts zyn zy lafhartig, zonder moed en dapperheid, en worden vaak een ligte prooi van een minder getal hunner nog vrye en in de Wouden zwervende broeders, wanneer dezen hen by gelegenheid vyandlyk aanvallen; in een woord, het zyn noch Christenen noch Heidenen, en ongelukkig hy, die hun te veel vertrouwt. *On ne leur permet pas l'uſage d'aucune ſorte d'armes, non pas même leurs arcs et leurs fleches: cela leur a oté tout le courage.* THOMAS GAGE, *Chap.* 5, *pag.* 75, *du ſecond Tome:* (†)

Die gemakkelykheid van zich Slaven, of ten minſten ſlaafſche onderdanen, zonder eenige kosten te verſchaffen, heeft de Protestantſche Colonisten aangeſpoord, om, in navolging van de Spanjaarden en Portugeezen, Zendelingen dezen zwervende volken toeteſchikken, ten einde hen door geſchenken, of

(*) In één enkel geval ſlechts heb ik bevonden, dat de Spanjaarden een zweemſel van goedwilligheid en toegevenheid omtrent de Indianen aan den dag leggen. Het beſtaat hier in. Wanneer iemand dezer ongelukkigen zoo arm, ziek en zwak is, dat hy niet meer kan werken, of den ouderdom van zes - en - zestig jaren bereikt heeft, wordt hy vry gelaten van alle ſoort van ſchatting. enz.

(†) Men ſtaat hun het gebruik van geenerlei wapentuig toe, zelfs niet van hunnen boog en pylen. Geen wonder dat allengskens alle moed by hen uitgedoofd is.

of onder voorwendſel van hen tot Christenen te maken, in de Colonies te lokken, om dezelve te bevolken, of hen voor de Europeanen te doen arbeiden.

Dit heeft hun echter tot nog toe niet willen gelukken, om dat hunne Zendelingen die bekwaamheid, die welſprekenheid, die innemende wyze van overreding en, in 't byzonder, die inſchikkelykheid niet hebben, die de Roomsch-Catholyken, voornamelyk die van de Jezuiten Orde, bezitten. Dezen hebben altoos den voorrang boven alle andere klasſen van Misſionarisſen gehad. Zy ſchikten tot dat werk jonge lieden, die het meeste door hunne talenten uitmunteden, en welken zy zorg droegen te volmaken in de beoefening van alle kunſten en wetenſchappen, die vereischt wierden, om van de Wilden nieuwe menſchen als het ware, voor de gezellige zamenleving geſchikt, te maken. Zy hadden een Plan van gedrag en manier van handelen, welke zy met die ſtandvastigheid en bekwaamheid volgden, die deze Societeit eigen was, in het kort; gelyk reeds gezegd is, hun talent was om beſchaafde Slaven te maken.

Een ander merkelyk nadeel voor onze Zendelingen is, dat de Protestantſche Godsdienst niet zoo veel aantrekkelyks voor Indianen of andere Heidenen heeft als de Roomſche, zoo wel uit gebrek van Plegtigheden en andere uiterlyk ſchitterende vertooningen, als, om dat er eene meerdere kennis

van

van de Christelyke Leere by denzelven vereischt wordt, om dien te kunnen begrypen: daar in het tegendeel by de Roomschen een kruisje om den hals, een Paternoster en eenige gebeden aan Maria of de Heiligen, den ganschen Godsdienst van een Indiaan of Neger, ja zelfs van een groot deel Europeanen in die Landen, uitmaakt. „ *Les habitans de Suri-*
„ *nam s'excusent de n'avoir donné aucune tein-*
„ *ture de Religion a leurs Esclaves, par ce que la*
„ *leur, dans laquelle il y' a trés peu de Ceremonies,*
„ *n' est guère propre a attacher le peuple*" *&c. Collection de Mem: sur les Colonies par* P. V. MALOUET, *tom* 3. *pag.* 182. (*)

Voorts is de gestrengheid der Protestantsche Zendelingen ook hier geen gering beletsel tot de verbreiding van het Evangelie; zy willen van deze zonen der Natuur en Vryheid volkomene suffers maken, tot niets geschikt dan tot zingen en bidden; niet een eenige hunner gewoonten en gebruiken, ook dezulken niet, die geene de minste betrekking tot hunnen of den Christelyken Godsdienst hebben, wil men hun veroorloven; men wil hen volmaakt als de naauwstgezette Christenen doen leven,

(*) De bewoners van Surinamen verontschuldigen zich over het niet mededeelen van eenige godsdienstige kundigheden aan hunne slaven, door de bedenking, dat de Christelyke Godsdienst zoo weinige uiterlyke plegtigheden heeft, dat dezelve daar door ongeschikt is, om by dit volksken ingang te vinden.

ven; geene byeenkomsten, geene biddagen mogen verzuimd worden, en hunne vermaken en uitspanningen worden hun verboden, of op het naauwste beperkt.

Ook hebben de Indianen van onzen tyd den Europeaan beter kennen geleerd; zy vreezen hem niet meer, gelyk voorheen; de indruk van de ysselyke slagting, onder hunne Voorouders aangeregt, was toen nog te versch, en vervulde hunne zielen met angst en schrik, wanneer zy een Blanken ontwaar wierden.

Tegenwoordig, met de wapenen, waarmede men hen t'onderbragt, door de blanken om vuil gewin voorzien, treden zy dezen Tirannen stoutmoedig onder de oogen, verzetten zich openbaar tegen derzelver geweldadigheden, en hebben hun reeds ontallyke malen, in geregelde veldslagen, de overwinning betwist, en die ook vaak verkregen. De hooge gedachten, die zy wel eer van hun hadden, zyn verdwenen; zy zien nu op hen neder met onverschilligheid of verachting.

Te vergeefs vleien zich de Spanjaarden en Portugeezen, de Amerikanen en alle andere geweldenaren, die hen uit hunne bezittingen en landen hebben verdreven, om 'er zich in te nestelen; te vergeefs verbeelden zy zich, dat de tyd, de afwisseling van geslachten, de vermenging dezer volken hun het geheugen der geledene verongelykingen zal benemen.

Neen!

Neen! die verſchrikkelyke gebeurtenisſen zyn de geheimen der Natie geworden, die de vaders onveranderd aan hunne kinderen overleveren, en hun, met denzelfden onuitwischbaren haat voor den Europeaan, die hunnen boezem vervult, tot een erfdeel geven.

Deze en meer andere zyn de hinderpalen, waarmede voornamelyk de Protestantſche Zendelingen te worstelen hebben, om de Indianen tot het Christendom over te halen, of liever, om hen te beſchaven, en van de Europeanen afhangelyk te maken; hoe wel ook, om evengemelde redenen, de veroveringen der Roomsch - Catholyke Zendelingen op die Natien byna ganſchelyk opgehouden hebben.

De Hollandſche, Engelſche en Deenſche Colonisten, om echter niet geheel van alle voordeelen, die zy zich, door het beſchaven en verſlaven der Indianen, hadden beloofd, verſtoken te zyn, en om zich eenigzins, in hunne teleurgeſtelde verwachting, om deze Natien, door het aannemen van onzen Godsdienst, onder hunne magt en dienstbaarheid te brengen, ſchadeloos te ſtellen, deden hen ſmaak in onze ſterke dranken vinden (*) en het is door middel van

(*) **De Spanjaarden hebben de Indianen ook aan den Drank gewend; dit noemen zy maar peccadilles of kleine zonden.** THOMAS GAGE **zegt er van: in zyne Reize naar Nieuw Spanjen, pag. 104, IIde deel,** „ *Les* „ *Espagnols n'appellent ces choses la par moquerie, que des peccadilles, c'est* *a*

van dit fchadelyk genot, dat zy byna alles van hun weten te verkrygen wat zy bezitten. De Europeaan in Indiën ftaat doch voor niets; kan hy zyn doel niet door geweld en verraad verkrygen, hy weet het door list en bedrog te bereiken; zy hebben, nu door dit uitgevondene middel, de Indianen eenigermate in hunne magt, en weten zich hier door alles, wat de zelven op de Jagt of Visfchery opdoen, toeteeigenen.

Nu is de verkoop van rhum, brandewyn enz., een aanzienlyke tak van handel geworden, en deze ongelukkige Indianen, die men te voren heeft geflagt, en nu met fterke dranken vergiftigt, worden langzamerhand vernield, en verminderen dagelyks in getal en kracht. Het zyn Christenen, het zyn lieden die Zendelingen affturen, om deze volken in die heerlyke Zedeleer te onderwyzen, die hun zelven tot een rigtfnoer is gegeven, hoe zy hunnen evenmensch

„ *à dire des petits pechez, parce qu' ils n' en font pas de compte, et ne* „ *font aucune conscience non seulement d'enyvrer et de voler les Indiens;* „ *mais auffi de les tuer; la mort de ces pauvres gens n'etant, plus* „ *confiderée ou vengée entr' eux, que celle d' une brèbis ou d' un veau* „ *qui fera tombé dans un puit.*" dat is

De Spanjaarden noemen dit bedryf al fpottende *Peccadilles*, dat is te zeggen, kleine zonden, om dat zy die niet tellen, en er geene gewetenszaak van maken, óm niet alleen de Indianen dronken te maken, en, in dien ftaat, van het hunne te berooven, maar hen zelfs te dooden; wordende het ombrengen van deze arme menfchen even weinig onder hen getekend, of te huis gezocht, als het flagten van een fchaap of het verlies van een kalf, dat in een put gevallen is.

mensch moeten behandelen; dezen zyn het, die, om het vervloekte Geld, hun dat noodlottig gefchenk gemaakt hebben; en de digtfte Bosfchen en Wildernisfen kunnen de arme Wilden niet voor de vervolgingen dezer, nooit verzadigde en gouddorftige, Europeanen befchermen.

De Indianen, federt aan den drank verflaafd, en geene middelen hebbende om zich denzelven gedurig te verfchaffen, hebben zelven eene foort van brandewyn uitgevonden, die zy van Maaiz enz. maken, en veel fterker is dan de onze.

Om aantetoonen, op welke eene verkeerde en fchandelyke wyze men van deze hunne ongelukkige zucht gebruik maakt, en hen daar door tot het Christendom zoekt overtehalen en te verleiden, zullen wy P. V. MALOUET laten fpreken, die ons, in zyne *Collection de Memoires fur les Colonies*, Tom. I., pag. 46 en 47, het volgende verhaalt:

„ Kort na myne aankomst in Guyane had men
„ (ingevolge van een nieuw ontwerp om eene Re-
„ publiek van Indianen te vormen) eene Misfie in
„ de Baai van St. Vincent opgeregt; zy beftond uit
„ twee Priesters, eenige ambachtslieden, koopman-
„ fchappen voor den handel, en eenige foldaten met
„ een Sergeant onder de orders van de Zendelin-
„ gen."

„ Dezen doorkruisten de Baai, vergaderden de
„ Indianen, en, door middel van gefchenken die zy

hun

„ hun gaven, verkregen zy van hun de belofte, „ om zich alle zondagen in de Kapelle, die men ten „ dien einde had gebouwd, te laten vinden, en „ er byeentekomen, waar deze Indianen geca- „ thegizeerd wierden, en waar men hen doopte en „ den Godsdienst liet bywonen, mits aan hun t' el- „ ken reize een rantzoen Taffia uitdeelende.

„ Toen de Provisie uitgeput was, bleven de In- „ dianen in hun Carbet. Het opperhoofd der Mis- „ sionarissen had de onbezonnenheid van hen door de „ Soldaten te laten halen; doch zy wederstonden „ dezelven, en zonden hunne opperhoofden na Cai- „ jenne, om zich te beklagen over den dwang en „ het geweld hun aangedaan.

„ De Gouverneur Mr. DE FIEDMONT was afwe- „ zig, zy kwamen by my, hurkten neder, en, my „ met een misnoegd gelaat aanziende, nam 'er een „ het woord, en sprak my in dezer voegen aan."

„ „ Wy komen om te weten wat gy van ons „ „ begeert, en om welke reden gy ons blanken ge- „ „ zonden hebt, die ons kwellen? Zy hebben een „ „ Verdrag met ons gemaakt, dat zy het eerst ver- „ „ broken hebben. Wy waren overeengekomen „ „ voor een fles Taffia weeklyks, om hen te hoo- „ „ ren zingen; en ons in hun Carbet op de kni- „ „ en nedertelggen. Zoo lang zy ons de Taffia „ „ hebben gegeven, zyn wy ook gekomen; toen „ „ zy opgehouden hebben met te geven, zyn wy

„ „ ach-

„ „ achtergebleven, zonder iets van hun te eisſchen,
„ „ echter hebben zy Soldaten gezonden, om ons
„ „ met geweld by hen te brengen. — Wy willen
„ „ niet! — Zy willen ons doen zaaijen en ploegen
„ „ op de wyze der Blanken. — Wy willen niet! —
„ „ Wy kunnen u twintig Jagers en Visſchers be-
„ „ ſchikken voor drie piasters de man in de maand;
„ „ indien gy die hebben wilt zoo ſpreek, doch
„ „ zoo gy voortgaat om ons te kwellen zullen wy
„ „ onze Carbets by eene andere rivier opſlaan." "

„ Ik antwoordde, hen verzekerende, dat zy geene
„ redenen meer zouden hebben om zich te beklagen;
„ dat het om hen byteſtaan en niet om hen te plagen
„ was, dat ik hen Misſionarisſen gezonden had. Ik
„ belastte den Prefect om hun het godsdienstig oog-
„ merk van de Misſie te verklaren: zyne Predikatie
„ was vruchteloos. — Zy beantwoordden die met
„ uitteſchateren in lagchen. Ik overhoopte hen met
„ geſchenken, en zy keerden vergenoegd terug.
„ Den Zendelingen wierd belast omzigtiger te zyn.
„ De handel van Taffia wierd hernieuwd, en bragt
„ noch bekeering, noch een bebouwd land, noch
„ eene grootere nadering tusſchen de Indianen en
„ Blanken te wege." Ik verhaal dit geval om te doen
oordeelen over het nieuwe ontwerp van eene Re-
publiek van beſchaafde Indianen. . . . . :

Ik zoude in waarheid niets beter kunnen bybren-
gen dan dit geval, om het Charakter der Indianen

te doen kennen; men kan hier uit zien welk foort van Christenen men van die menfchen maakt, en hoe zy, om fterken drank meester te worden, zich vaak, in vele dingen, naar den wil en de begeerte der Europeanen fchikken; doch deze onderwerping duurt alleenlyk zoo lang, als men hen met geld, dat zy ook hebben leeren kennen, en met drank, paait.

Is het echter niet ten hoogften lakenswaardig in deze Zendelingen, dat zy zulke onkundige fchepfelen, die niet eens wisten, waarom zy zongen en knielden, ja die niet het allerminfte denkbeeld hadden van den Godsdienst, dien men hen wilde doen aannemen, zoo maar hals over hoofd gingen doopen? Dit is echter, gelyk ik herhaalde reizen heb gezegd, veelal het gebruik onder het grootfte gedeelte der Zendelingen van allerlei klasfen en geloofsbelydenisfen. Het is hun genoeg als zy maar doopen kunnen, en Christenen maken, om het even welk foort van Christenen het zyn. Van daar die omflagtige optelling van het groot getal geloovigen, die men jaarlyks der Christelyke kerke heeft ingelyfd, die fraaije redevoeringen, aanfpraken en geestelyke brieven, door Negers, Hottentotten en Groenlanders, die men allerwege in hunne berigten vindt. Men kan ligt gisfen door wie dezelve zyn opgefteld en vervaardigd.

Ik zal my mogelyk den haat, en de verontwaardiging der Zendelings-genootfchappen en derzelver

voor-

voorſtanders, door deze verhandeling, op den hals halen; doch dit zal my niet beletten te verklaren en ſtaande te houden, dat, in eene reeks van drie-en-twintig jaren, gedurende welke ik byna gansch Indiën heb doorgereisd (terwyl 'er gewis weinige Europeanen in die landen geweest zyn, die zich, meer dan ik, op de kennis van het Charakter, de gewoonten, gebruiken en denkwyze der verſchillende Natien, die dezelve bewonen, hebben toegelegd, en die beſtudeerd) ik echter nimmer een gedoopt Heiden, van welke Secte ook, gezien heb, die den naam van Christen verdiende, of denzelven eer aandeed.

Wie moet intusſchen niet verdrietig worden, wanneer hy ontdekt, op welke, den heerlyken Godsdienst dien wy belyden onteerende, en onwaardige wyze, sommige Zendelingen, en wel het grootſte gedeelte, de Heidenen tot het Christendom zoeken over te halen, en hen door ſterken drank, tabak en andere ſnuisteryen, trachten te verſtrikken en te vangen: dit, zeggen zy, of zullen zy mogelyk zeggen, is het eenigſte middel waar door men hen tot zich kan lokken en overreden; doch moet men niet natuurlyker wyze verwachten, dat, zoo haast deze giften en geſchenken ophouden, de zoogenaamde bekeerelingen teffens afzakken en verdwynen? Men zie wat KOLBE 'er van zegt pag. 29. dezer verhandeling.

Om kort te gaan, hoe vreemd deze woorden ook klinken mogen, zoo lang men geld, taffia, tabak, enz. heeft, heeft men ook Christenen onder de Indianen van Amerika, Hottentotten, Groenlanders en andere wilde Natien; 'er is geen Heiden, die, Christen wordende, het niet uit het een of ander laag belang of met eenig inzigt van zich te bevoordeelen doet, of gedaan heeft; en die, zoo dra hy niets meer te hopen heeft, of zyne wenfchen en begeerten voldaan zyn, of wel zyne verwachting van het een of andere is teleurgefteld, niet weder zyne oude gewoonten en gebruiken, met den Godsdienst zyner voorvaderen volgt. En dit heeft voornamelyk plaats onder de Hottentotten en Indianen, die, even als de Arabieren, Nomaden of zwervende volken, en, meer dan anderen, aan hunne gewoonten en vrye levenswyze verknocht zyn.

En daarom vindt men ook eene zoo verwonderlyke eb en vloed onder de bekeerden by alle Zendelingfchappen. Dezulken, van welken men in het eene jaar de vleiendfte en meest aanmoedigende berigten ontfangt, zyn in het andere ten eenenmale verloopen of in verval; zoo dat men verpligt is 'er van aftezien en het bekeeringswerk op eene andere plaats te beproeven, of wel het ganfchelyk op te geven.

Om weder tot de Indianen of Wilden in Amerika te komen; de Zendelingen van de Evangelifche Broeder-

dergemeente hebben, zoo als men uit de verſchillende berigten van hunne Misſien zien kan, onder deze volken geen opgang van aanbelang gemaakt. Zy hebben wel eenigen van de Natie der Arawaks by elkanderen gehad, maar die echter weder verloopen zyn: waarſchynlyk toen de voorraad van Taffia verteerd was. Men vindt van deze Zendelingſchap iets in de Gedenkſchriften van het Zendelingsgenootſchap, IVde Deel, pag. 211, en in de Berigten der Zendelingen IIIde Deel, pag 117. Echter houdt men niet op met nieuwe pogingen te doen, om deze eigenzinnige en halsſtarrige Wilden, zoo als men hen noemt, in de Colonien te lokken, of hen te overreden om zich in derzelver nabyheid nedertezetten, en de zeden der Christenen en hunnen Godsdienst aantenemen, zonder dat men overweegt, welk een verbazende afſtand 'er is tusſchen onze gebruiken en levenswyze en de hunne.

De Indianen, door dat groote Werelddeel zwervende, zoo verſchillende onder elkanderen van tempærament, van geaardheid en gebruiken, eenigen zachtzinnig, anderen wreed en woest, komen echter allen in één punt overeen — dat is — in verkleefdheid aan de gewoonten en gebruiken hunner voorvaderen, de zucht voor het wilde en vrye leven en een onverwinlyken afkeer van den arbeid. Indien men nu overweegt, hoe vele moeite, hoe vele gevaren en onaangenaamheden zy in dit wilde leven

moeten ondergaan, kan het niet anders zyn, of het heeft, wegens hunne verknochtheid aan het zelve, ook zyne bekoorlykheden, en, hoe beklagenswaardig zy den beschaafden mensch ook mogen voorkomen, met welk eene verachting hy ook op hen moge nederzien, kan hy echter niet oordeelen over het geluk, dat de Wilde in zynen vryen staat geniet, of meent te genieten.

De begeerten eens Wilden zyn zeer bepaald, en dus ook ligt voldaan; hy is dus altoos nader aan het geluk dan de beschaafde mensch, wiens begeerten oneindig zyn. Hy is altyd vergenoegd en vrolyk, in die algemeene krankheid onder de beschaafde Volken. De zelfverveling die, dezen, in spyt van alles wat zy daartegen mogen uitvinden, kwelt en vervolgt, is onbekend by den Indiaan van America, zoo wel als by alle andere Volken, die onder de oorspronglyke wetten der nature leven.

Aan deze wetten onderworpen, zyn diens eerste en voornaamste belangen die der vryheid en der onafhangelykheid; zyne wenschen gaan zyne natuurlyke behoeften nimmer te boven; de eenige goederen, die hy in de wereld kent, zyn voedsel, eene vrouw en rust; al het andere is niets waardig in zyne oogen.

Wat zoude hem dus aansporen om een genoeglyk, tegen een kommer- en zorg-vol, leven te verruilen, de vryheid, voor de slaverny of dienstbaarheid, de rust, voor den arbeid, den eenvoudigen Gods-

dienst

dienst, voor eenen die veel hoofdbrekens, vele pligten vordert, (*) en die zoo ftrydig is met zyne gewoonten en gebruiken.

Het is dus onbillyk, ja onregt, hen door list, door overreding of gefchenken, uit hunne bosfchen, te halen, en hen uit hunne onkunde en onverfchilligheid te willen trekken, ten zy men hen wezenlyk gelukkiger dan zy nu zyn, kan maken.

Schoon dit nu het eenig doelwit der Zendelings-Genootfchappen zy, die, door zuivere menfchen-liefde gedreven, het welzyn, het tydlyk en eeuwig geluk dezer Volken wenfchen en begeeren; zullen de Colonisten, onder welken de nieuw bekeerden of befchaafden zouden moeten wonen, en onder welker gebied zy zouden ftaan moeten, ook zoodanige menschlievende gedachten en voornemens hebben? zullen zy alles toebrengen om hen geen berouw te doen krygen dat zy hunne Bosfchen verlaten hebben? zullen zy hen met goede voorbeelden op den weg der deugd en zaligheid voorgaan?

Zy, die op dezen wyden afftand Zendelings-Genootfchappen oprigten, weten niet hoe het onder de Europeanen in die landen toegaat. Zy weten niet, dat alle bekeerde Heidenen door hun met de uiterfte ver-

(*) De Schryver, vertrouwt men, kan hier geenszins, de oorfpronge-lyke, en onvervalschte leer en voorfchriften des Euangelies bedoelen, maar eeniglyk de velerlye byhangzels, waarmede zy, van tyd tot tyd, door hare belyders, zoo jammerlyk ontluisterd is.

verachting worden behandeld. Zy kennen het lage vooroordeel der Blanken tegen de Indiſche Volken niet. Zy weten niet dat de ſlordigſte, de ſnoodſte Europeaan, zoo in levenswyze als opvoeding en gedrag, zich oneindig beter acht en door zyne Landgenooten geacht wordt, dan de eerlykſte, de braafſte, de deugdzaamſte en menschlievendſte Indiaan, Hindou of ander Heiden. Eindelyk hun is onbewust, hoe men deze Neophyten zal onderdrukken, zwaren arbeid opleggen en duizend kwellingen aandoen; (*) die

(*) THOMAS GAGE in zyne Reize door Nieuw Spanjen, het IIde Deel, 16de Hoofdſt., pag. 141, geeft ons eene uitvoerige beſchryving van den rampzaligen ſtaat der bekeerde Indianen onder de Spanjaarden „ *Le Preſident de Guatimala, les Juges de la Chancellerie ou de l'Audience Royale, les Gouverneurs et les Preſidents des autres Provinces, ſe ſervent de ces pauvres Indiens pour avancer auſſi et enrichir leurs Domestiques. &c.*" En in het 6de Hoofdſt., IIde Deel, pag. 80. zegt hy. „ *La Condition des Indiens de ce pays la, est ſi miserable, que, quoique les Rois d'Espagne n'ayent jamais voulu consentir a les rendre Esclaves, comme ils en ont été ſouvent ſollicités, néanmoins leur vie est auſſi miserable que celle des Esclaves. Car j'en ai connu quelques uns, qui, aprés être revenus du ſervice des Espagnols, dont ils n'avaient recu pour tout ſalaire que des coups et des blesſures, venoient ſe mettre au lit, resolus de mourir plutot que de mener plus longtems une vie ſi pleine de miseres et refusant tous les aliments que leurs ſemmes leur preſentaient &c.*" dat is: De Preſident van Guatimala en de Regters van de Cancelary of koninglyke Gehoorzaal, de Gouverneurs of Preſidenten van de overige Provintien, gebruiken deze arme Indianen, om zelfs hunne eigene bediendente bevorderen of te bevoordeelen. En in het 6de Hoofdſt., IIde Deel, pag. 80. zegt hy: De toeſtand van de Indianen hier te lande is zoo rampzalig, dat, offchoon de Spaanſche koningen nimmer hunne toeſtemming hebben geven willen, om hen tot ſlaven te maken, hoe zeer zy 'er dikwerf

die de Leden van diergelyke Societeiten, nooit ter ooren zullen komen, om dat hunne Zendelingen omtrent de dwinglandy en het fchandelyk leven den gindfche Europeanen een diep ftilzwygen in acht nemen, waar door die dus in Europa meest al onbekend zyn en blyven. Men zie wat ik nopens de tot Christenen gemaakte Indianen onder de Portugeezen en Spanjaarden, op bladz. 102 dezer Verhandeling en verder, uit THOMAS GAGE heb aangehaald; en het is dus niet moeijelyk, om het lot der Wilden, die zich onder de befcherming der Proteftantfche Colonisten begeven, nategaan; wy kunnen niet gelooven dat dezen beter met

[illegible] de

werf toe wierden aangezocht, hun leven niet min ongelukkig is, dan dat der flaven zelven. Ik zelf heb 'er sommigen gekend, die, van den arbeid voor de Spanjaarden terug gekomen, en tot loon niets dan flagen en wonden ontfangen hebbende, zich op hun leger wierpen met een vast besluit, om liever te fterven, dan langer een zoo rampzalig leven te leiden, weigerende ftandvastig allen voedfel dat hun door hunne vrouwen wierd aangeboden.

En, als een bewys hoe weinige toegevenheid men voor hun heeft, zelfs als zy bekeerd zyn, en hoe de Europeanen den genen onder hen, die zich tot het Christendom hebben overreden laten, nog veel grooter haat en verachting toedragen, dan den onbekeerden, kan men THOMAS GAGE, in het IIde Deel, van zyne Reize door Nieuw Spanjen, het IIde Hoofdft. pag. 111. nazien.

ZIEGENBALG eerfte Zendeling te Tranquebar, in zyn Berigt over die Misfie, zegt: „ *Zy vinden by de Christenen geene liefde, maar wel afkeer en hoogmoed, die hen belet om een gedoopt Heiden voor hun Broeder of Zuster te erkennen, ja zy fchamen zich over hen als doopgetuigen te ftaan,* enz. Gedenkfchriften van het Nederlandfche Zendeling-Genootfchap opgerigt te Rotterdam, 1797, Ifte Deel pag. 155.

de nieuwbekeerden zullen leven, dan de beide eerstgenoemden. Ja 'er is alle reden om te vreezen, dat zy, onder de heerschappy der Protestantsche Colonisten, nog vry ongelukkiger zullen zyn, dan onder die der Roomschgezinden. Men kan zich geen denkbeeld vormen, hoe zeer de eerstgenoemden een bekeerd Heiden of zwart Christen verachten: zy noemen hem Jantje Christang, en geven hem meer andere bespottelyke scheldnamen.

Dat het den Zendelingen der Broedergemeente dan niet vreemd dunke en verwondere, van zoo weinig opgang by deze Wilden te maken en dat zy dit Volk niet overreden kunnen, om ter goeder trouwe hunne Bosschen, in welken zy geboren zyn, en die zy zoo zeer beminnen, te verlaten, om zich in het open veld hutten te bouwen; dat zy weigeren de ledigheid en Vryheid met den arbeid en de dienstbaarheid te verruilen; dat zy onwillig zyn, om hunne gewoonten en gebruiken, hunnen eenvoudigen en natuurlyken Godsdienst, — die hun geene grootere opofferingen en moeite kost, dan om een klein gedeelte van hunne vangst aan den stam van eenen boom nederteleggen, by wyze van offerande en dankzegginge aan den Grooten Geest, — te laten varen, ten einde om dien van een Volk, dat zy haten en verachten, te omhelzen: eenen Godsdienst, vol van voor hun onbegrypelyke verborgenheden, die hen verpligt de hoop, van in de toekomende wereld hunne liefste bezig-

zigheid, het jagen en visſchen, optegeven: een Godsdienst, die wegens gebrek aan uiterlyke plegtigheden niets aantrekkelyks voor hun kan hebben, en voor lieden van hun bekrompen verſtand namaals niets belooft.

Nu zwerven zy, wel is waar, in de bosſchen rond, gelyk de wilde dieren; zy moeten alle de geneugten en gemakken des levens misſen, alle die, ons noodzakelyk gewordene, overtolligheden, om welken te verkrygen en magtig te worden, wy ons over den ſtormenden Oceaan wagen, ons Vaderland, onze nabeſtaanden en vrienden verlaten, om in afgelegene en verre gewesten, op ongezonde en gevaarlyke plaatſen te wonen, om welken wy onophoudelyk wroeten en arbeiden, en het beste gedeelte van ons leven verbitteren, om welken wy bedriegen, rooven, plunderen en moorden, in één woord, om welken wy de landen en den eigendom der Natien, welker droevig overſchot wy nu tot onzen Godsdienst willen bekeeren, hebben bemagtigd, en derzelver ontallyke Inwoners, tot op weinigen na, van den aardbodem hebben verdelgd.

Te vrede met hunne wildernisſen en bosſchen, leven zy zonder zorgen en zonder droefheid. Geen zware arbeid vermoeit hunne leden, en zy zweeten niet achter den ploeg; ydele wetenſchappen pynigen hunne hersſenen niet, en zy laten Zon en Maan opgaan en over hen ſchynen, zonder derzelver loop natesſpeuren en te onderzoeken. De Jagt en de Visſchery

is hun grootste studie en vermaak, en de eenigste zaligheid, die zy in de andere wereld verwachten.

De vermaarde Engelsche Dichter POPE drukt zich zeer schoon hier over uit in de volgende versen.

„ Zie d'armen Indiaan, wiens geest, onopgeklaard,
„ God hoort in 't stormgedruisch, God ziet in 't wolk gevaart,
„ De trotsche Wetenschap, heeft nooit hem aangedreven,
„ Om, 't spoor der Zon voorby, den Melkweg intestreven:
„ De eenvoudige Natuur heeft, aan den and'ren kant,
„ Des zwaar bewolkten bergs, een hemel hem geplant,
„ Een Wereld, die hy waant in 't veilig woud bedolven,
„ Een eiland van vermaak, in 't midden van de golven,
„ Waar eens de Slaaf nog weer zyn Vaderland aanschouwt,
„ Geen schim noch spook hem kwelt, geen Christen dorst naar goud.
„ In wezen slechts te zyn, voldoet aan zyn begeeren,
„ Hy vraagt geen Seraphs vuur, noch Cherubynen veeren,
„ Maar wenscht, dat hy, gevoerd in 't helder lucht-gebied,
„ Daar 't lief gezelschap van zyn trouwen Hond geniet.

Proeve over den Mensch uit het Engelsch van ALEX. POPE in dichtmaat overgebragt door P. VAN WINTER. N. L. Z., pag. 9.

Ik kan niet nalaten, eene aanmerking te maken over eene by ons zeer belagchelyke en uit onkunde en laatdunkenheid voortspruitende gewoonte, namelyk; die, van deze Volken Wilden en Barbaren te noemen, eene benaming die ons in zekere, ja in vele, opzigten, vry beter dan hun voegt en toekomt.

Het zyn deze en diergelyke ongegronde en onverstandige benamingen, die vele menschen doen den-

ken

ken en gelooven, dat de Indianen van Amerika monsters van ondeugd en boosheid zyn; en menig gemoedelyk mensch wordt hier door misleid en in eenen heiligen yver ontstoken, om deze Volken, door hen het Christendom en de zeden der Christenen te doen aannemen, te verbeteren en gelukkig te maken. O! *Sancta Simplicitas!* zoude ik byna uitroepen. Dit is intusschen zeker, dat wy een onnoemlyk aantal ondeugden onder ons hebben, die by hen niet te vinden zyn, ja waar van hun zelfs de naam onbekend is; terwyl zy daarentegen vele deugden bezitten, die wy alleen by den naam kennen.

By deze zoogenaamde Wilden vindt men nog, in hare volle kracht, eene brandende liefde voor het Land hunner geboorte, eene natuurlyke drift naar roem, eene groote ziel, die niet alleen alle gevaren trotseert, maar zich boven het ongeluk verheft en hen de schrikkelykste pynen en martelingen, zonder een zucht te lozen, kan doen ondergaan, eene trouwe en eerlykheid, hoedanige wy by ons bezwaarlyk zouden vinden (*), eene ondoorgrondelyke geheimhouding

(*) *Ils sont fort fidelles et l'on n'a jamais reconnu, qu'ils aijent commis aucun vol d'importance; de sorte que les Espagnols mêmes ne craignent pas de coucher avec eux toute la nuit dans un désert, quoi qu'ils portent des sacs pleins d'or avec eux.* dat is: Zy zyn zeer getrouw en eerlyk, en nimmer betrapt men hen op eenigen noemenswaardigen diefstal. Dit gaat zoo ver, dat de Spanjaarden zelven niet schromen, zich eenen ganschen nacht naast hen ter ruste te vlyen, zelfs in de eenzaamste woestyne, en zakken vol goud by zich hebbende. THOMAS GAGE *Nouvelle Relation des Indes Occidentales Tom II Chap.* 14, *pag.* 122.

ten. De Wilden hebben u niet noodig. Men is by ons zoo gewoon van bedriegeryen, dieftallen, huisbraken, moorden, echtbreuk en diergelyke dingen te hooren, dat men 'er niet meer over verwonderd is, en men byna niet beter weet of het behoort zoo.

Maar van de eene of andere ondeugd der Indianen of andere Heidenen, welke mogelyk in hun land geene ondeugd is, of van de eene of andere, naar onze manier van denken, flechte of hatelyke gewoonte dezer Volken, fchreeuwt en roept men overluid; men klaagt den Hemel de diepe verdorvenheid en de yslyke duisternis, in welke deze Heidenen gedompeld zyn; men fchryft 'er boeken op boeken over, en fpoort elkanderen aan, door brieven en gefchriften, om alles in het werk te ftellen, om deze rampzaligen uit de klaauwen des Satans te rukken; men rigt Zendelings-Genootfchappen op; men neemt lieden aan, die, om hunne eigene belangen, of door denzelvden yver als de genen die hen te werk ftellen, gedreven, met den meesten fpoed naar deze Volken trekken, om hen eenen Godsdienst te verkondigen en te doen omhelzen, die alle hunne Nationale ondeugden moet verbeteren en vernietigen, en zoodanige uitwerking op deze onbefchaafde menfchen zal hebben, als hy op de zoo verlichte Europeanen niet heeft.

Gewis, indien de leden van Zendelings-Genootfchap-

ſchappen deze Volken beter kenden, en met minder vooroordeel tegen hen bezield waren, of liever, indien, zoo als het behoorde, een of twee kundige en onpartydige mannen, uit hun midden, eerst naar zoodanige Natie, die zy willen bekeeren, henen reisden, zich een tyd lang onder haar ophielden, en zelven alles naauwkeurig onderzochten, in ſtede van naar de meestal valſche berigten hunner Zendelingen te werk te gaan; zy zouden zonder twyfel een gansch ander denkbeeld van deze Volken krygen; ten minſten zouden zy in de keuze hunner Zendelingen omzigtiger te werke gaan, en zich tot het bekeeren der zoogenaamde domme en blinde Heidenen, niet, gelyk zy ſomtyds gewoon zyn, van ambachtslieden of andere onkundige menſchen bedienen, lieden geheel en al ongeſchikt om, by voorbeeld, aan de Indianen, die Kinderen der Nature, verhevene gevoelens van het Opperwezen en van zyne menſchenliefde inteboezemen; maar die terſtond met Hel en Duivel aankomen, die eenen vertoornden God verkondigen, en hen door ſchrikbeelden zoeken te verpletteren, hen alle hunne Voorouders als in de Hel, onder de verſchriklykſte folteringen, voor alle eeuwigheid brandende, vertoonen, en, met eene jammerende en huilende ſtemme, hun dit oord van pyniging beſchryven, waar zy hun almede eene plaats aanwyzen, indien zy zich niet laten doopen en tot Christenen maken.

Het antwoord van een Indiaan met opzigt tot eene diergelyke redevoering of ſchrikpredikatie van een

Zweedsch Prediker uitgesproken, ter gelegenheid van een Vredesverdrag, met de Indianen gesloten, is aanmerkelyk. Het luidt aldus:

„ „ Wel! gelooft gy indedaad dat onze Voorvade-
„ „ ren en wy allen, zoo als gy zegt, veroordeeld
„ „ zyn, om, in eene andere wereld, eeuwig-duren-
„ „ de folteringen te ondergaan, om dat wy van
„ „ uwe geheimzinnige nieuwigheden niet zyn on-
„ „ derrigt geworden? Zyn wy niet het maakfel
„ „ van God? En kan deze God zonder de hulp
„ „ van een Boek zynen wil niet openbaren? In-
„ „ dien dit waar is, en God regtvaardig; is
„ „ het dan met zyne regtvaardigheid eenigermate
„ „ overeentebrengen, dat hy ons, zonder onze
„ „ toeftemming, in deze wereld plaatfen zoude,
„ „ en ons vervolgens tot eene eeuwige verdoeme-
„ „ nis verwyzen, om dat wy met u niet eenftem-
„ „ mig denken? Neen, neen! wy zyn overtuigd,
„ „ dat de Europeanen eene meer bedorvene Zeden-
„ „ leer, dan de Indianen hebben, indien wy hunne
„ „ leer naar hun gedrag afmeten." " STEDMAN, Reize naar Surinamen en Guijana, IIde Deel, 15de Hoofdft., pag 160. „'Er is zekerlyk," vervolgt gem. STEDMAN op pag. 161, „ geen loffelyker onderneming,
„ dan om de waarheden, door God zelven aangekon-
„ digd, aan menfchen, wier verftand zoo zuiver is van
„ fchadelyke vooroordeelen in godsdienftige zaken, en
„ zoo zeer verdient opgehelderd te worden, medete-
„ deelen; maar ik vrees, en niet zonder reden, dat
„ de

„ de pogingen van eenen achtenswaardigen Prediker
„ zeer weinige vorderingen maken zullen, zoo lang
„ het gedrag van het grootste gedeelte van andere
„ Zendelingen der Moravische Broederen, die zich
„ onder de Indianen aan de oevers der Sarameca
„ nedergezet hebben, alwaar zy zich met de be-
„ keering der Indianen en Negers bezig houden,
„ met hunne leeringen lynregt strydig wezen zal."
Dit is niet zeer tot roem van onze Broeders Zen-
delingen gesproken. Hy zegt verder: „ Ik kan de-
„ ze Indianen van Guijana gelukkig noemen, daar
„ hunne zeden en stille rust door de gebreken der
„ Europeanen niet zyn gestoord geworden, daar zy
„ geene misslagen, dan die der onkunde, hebben;
„ welke geenszins uit het bederf van een zooge-
„ naamden staat van beschaafdheid, en van eenen
„ Godsdienst, van deszelfs grondbeginsels zoo zeer
„ afwykende, derzelver oorsprong nemen." En op
pag. 203, van evengemelde Deel en Hoofdstuk zegt hy
van de Indiaansche Natie, de Arrowoukas genaamd, en
van andere stammen, het volgende: „ Ik zal van dit ge-
„ lukkig volk afstappen, hetwelk noch van onderschei-
„ ding van rang, noch van verdeeling van landen, eeni-
„ ge kennis heeft, die niet weten wat behoefte en
„ moeite is, welks wenschen bepaald zyn, maar altoos
„ voldaan, en die, met het denkbeeld van een toeko-
„ mend leven, geene de minste ongerustheid over
„ deze toekomst hebben, en in vrede sterven.

VIERDE HOOFDSTUK.

VAN DE HINDOUS IN BENGALEN EN HINDOSTAN.

Men vindt gewis geene Natie, welke de aandacht van een verſtandig en onpartydig onderzoeker meer verdient, dan die van Hindostan. Zy is van de oudſte tyden af, by de volken die zich toenmaals het verlichſte oordeelden, wegens hare geleerde mannen, de wysheid en zuiverheid van hare Inzettingen en Wetten, wegens hare uitmuntende leerſtellingen, en haren, in die tyden, alle anderen overtreffenden Godsdienst, beroemd geweest; zoo dat zelfs Zoroaster, die by hen Zardhust genaamd wordt, en, eenige eeuwen na hem, Pithagoras, naar Hindostan reisde, waar deze laatstgenoemde, behalven verſcheidene wetenſchappen en kundigheden, die hy 'er verzamelde, ook hunne leer van de verhuizinge der zielen aannam, en, naar zyn vaderland teruggekeerd, aan zyne leerlingen onderwees.

De Tydrekening der Hindous heeft met die der Chineezen vele overeenkomst: volgens dezelve zoude de wereld reeds veele Lak (een Lak is honderd dui-

duizend) jaren gestaan hebben, en waren zy Hindous de eerste bewoners van dezelve (*).

Al-

(*) 't Geen de Schryver hier en vervolgens, nopens de aanmerkelyke overeenkomst tusschen de Tydrekening der Hindo's en Chineezen, zelfs van de nog hoogere oudheid der eersten boven die der laatsten beweert, verdient wel eene nadere toetsing.

Indien al de vergrootende opgaven van de Tydrekening dier beiden volken, vooral der Chineezen, (ondersteld zynde, dat eene bloote optelling van een reeks van Keizerlyke of Koninglyke namen, zonder de geringste vermelding van de daden dier vorsten, of van gebeurtenissen, welken derzelver regeering kenmerken, dien naam kan verdienen) door latere Europeesche Schryvers (gelyk GUIGNE, VOLTAIRE, de PAUW en anderen) met blykbaar slinksche oogmerken, zoo hoog opgedreund; indien al, zeggen wy, zoodanige Tydrekeningen eenige ernstige oplettendheid verdienden, zouden deze beiden nog verre genoeg uit elkanderen loopen, om geene verdere overeenkomst tusschen dezelve te bespeuren, dan het even zeer in 't oog vallende ongerymde en fabelachtige, zoo wel van de eene als andere. Want, daar de Heer HALHED, (een man, die ons toeschynt, vry bedreven te zyn in de Geschiedenis en Letterkunde van Indostan) in de Voorrede van zyn Wetboek der Hindo's (†) de Tydrekening dier Natie niet hooger brengt dan tot ruim zeven Millioenen Jaren voor dezen tyd, weet de Heer PAUW (in diens *Wysgeerige Bespiegelingen over de Egyptenaren en Chineezen*, D. I. Bl. 19) die van deze laatstgenoemden tot meer dan tachtig *Duizend* Millioenen jaren, voor onze Tydrekening te doen opklimmen! hoe laag hy ook anders dit zyn overoud volk tracht neêrtezetten.

Om

(†) *De Engelsche tytel van dit werk is:* A Code of Gento Laws or Reglements of the Bramas: *zynde vertaald uit het oorspronkelyk Persisch, waar in het, door eenige Braminen, op aanzoek van den Engelschen Gouverneur* HASTINGH, *uit het* Sanskritsch, *was by een verzameld. Deze Engelsche vertaling is in 4to te* Calcutta *gedrukt en van daar in* 1775 *naar Engeland verzonden: gelyk ook vervolgens in 't* Fransch *vertaald.*

Alhoewel nu deze tydrekening, met de onze grootelyks verschilt, blykt het echter uit de verba-

Om echter het ongerymde ook der zoo veel kortere Hindosche Tydrekening te doen opmerken, zal men, voor liefden van gezonde hersenen, wel niet meer noodig hebben, dan slechts de opgave van den Heer HALHED daaromtrent, in de boven aangehaalde Voorrede (Blad. 28 der Fransche vertaling (gedrukt te *Parys* in 1775 in 4to.) hierbyzebrengen.

„ De Hindo's (schryft hy daar) berekenen de during der wereld, naar vier onderscheidene Tydperken."

„ De Eerste, *Suttee Joog* (of de Eeuw der Zuiverheid) was, volgens hun voorgeven, niet weiniger dan van 3,200,000 jaren; zy gelooven, dat toen 's menschen leven tot 100,000 jaren reikte, en dat zyne lengte 21 Ellebogen (dus geene 100 Ellebogen, gelyk de Hr. HAAFNER, in een zyner straks volgende Aanteekeningen opgeeft) haalde."

„ De Tweede; *Tirtab Joog* (of de Eeuw, waarin een derde gedeelte van het Menschdom wierd verworpen) was van 2,400,000 jaren, en in dit Tydperk leefden de menschen 10,000 jaren."

„ De Derde, *Dwapaar Joog* (gedurende welke de helft van 't Menschelyk geslacht bedorven wierd) duurde 1,600,000 jaren, waar in 's menschen leven tot 1000 jaren was afgenomen."

„ De Vierde *Collée Joog*, waarin alle menschen bedorven wierden, of verminderden (zynde dit laatste de ware beteekenis van het woord Collée) is de tegenwoordige eeuw, welke zy onderstellen, dat 400,000 jaren moet duren, waar van nu reeds 5000 jaren verloopen zyn, en waarin het Menschelyk leven tot 100 jaren is ingekort."

Uit welke vroegere of latere bescheiden deze Hindosche Tydrekening is opgemaakt, meldt de Hr HALHED niet; doch het blykbaar fabelachtige, 't welk daar in, gelyk in die van de meeste oude volken, doorstraalt, is genoeg, om 'er niet langer op stil te staan. En wat betreft de overoude Gedenkteekens, in Hindostan, van welke de Schryver dezer Verhandeling, in 't vervolg, gewag maakt; men zoude met even veel regt, uit de zoogenaamde *Hunnebedden*, in *Drenthe*, tot een vroeger Reuzen-geslacht, ook in dit Noordelyk deel der wereld, kunnen besluiten, als uit de kolossale nog overgeblevene Tempels en Caravanseras, in

bazende gedenkteekens die by hen te vinden zyn, en welken door den tyd, gelyk de Pyramiden in Egyp-

in het Schier-Eiland van Hindostan: byaldien niet reeds een en ander onzer geoefendste oudheidkenners (*) vry duidelyk had bewezen, dat deze gedrogtelyke vaderlandsche steenhoopen waarschynlyk door de vroegere Germaansche bewoners dier Landstreek, tot begraafplaatsen hunner tydgenooten waren aangelegd; en dat, gevolglyk, tot welk eene hooge oudheid (wellligt voor de geboorte des Zaligmakers) zy dan ook mogen reiken, derzelver oorsprong zich echter dan nog zou moeten bepalen tot ettelyke Millioenen van jaren, nadat, volgens het Hindosche sprookje, (of verkiest men hier voor liever den meer brommenden, en sedert eenigen tyd by sommigen zoo geliefden naam van *Mythe?*) zoo wel de lengte der Aardbewoneren van 21, (of, gelyk onze S. stelt van 100!!) Ellen, tot de doorgaande maat van tusschen de 5 en 6 voeten, als derzelver *leeftyd*, van 100,000, tot gemeenlyk tusschen de 60 en 80, jaren, was ingekrompen.

Deze voorgewende hooge Oudheid der Hindosche Natie kan dus, vryelyk, over een gelyken kam geschoren worden, met de nog hooger opgedreunde der Chineezen, door de reeds boven aangehaalde Europeesche Schryvers, welken, de een na den anderen, zoo bondig als ontegenzeggelyk wederlegd zyn, door den Abt GROSSIER, in zyne *Histoire Generale de China*, en vooral in de *Memoires, concernant l'Histoire, les Sciences, les Arts et Costumes des Chinoises, par les Missionaires de Pekin.* In welke laatsten eene zoo doorwrochte als door en door geleerde (althans volgens de getuigenis der alöm met zoo veel roem bekende Engelsche *Monthly-Review* Schryvers) Verhandeling voorkomt van eenen Chineeschen inboorling zelven, over de oudheid van het Chineesche Ryk, waarby aangetoond wordt: „dat de meest geloofbare geschiedverhalen van

(*) *Men zie over de* Hunne, *of* Hulne, *of wel* Heenebedden, *de doorwrochte* Oudheidkundige Brieven *van Mr.* T. VAN LIER (*'sGravenhage* 1760) *als mede de* Tegenwoordige Staat van het Landschap Drenthe. *Iste Stuk* (1792)

Egypten, nog zeer weinig geleden hebben, omdat zy meest allen uit één ſtuk en uit ganſche Bergen en Rotzen zyn gehouwen, dat deze Natie eene der oudſten van de wereld moet zyn. De ſtructuur zelve dezer bewonderenswaardige gevaarten is zoo verſchillende met die der Egyptenaren en andere volken, dat men om die reden eensdeels, geene zwarigheid zoude maken om hun den voorrang boven alle by ons bekende volken in oudheid te geven.

Ja men moet verbaasd ſtaan wanneer men deze gedrogtelyke en echter ſchoone Tempels en Chouderies (*) ziet, en men kan zich niet genoeg er over verwonderen, of begrypen, hoe zy door Menſchen handen hebben kunnen vervaardigd worden.

De

van dit Land, niet hooger reiken dan tot 104 jaren voor Christus, toen de Chineesch *See-ma-tſun*, op Keizerlyken last, ondernam eene Algemeene Geſchiedenis van het Ryk te ſchryven; en dat er, volgens de eenparige getuigenisſen en klagten der geleerden, ſedert dien Schryver, geen Verhaal, Gedenkſchrift of Handſchrift, ontdekt was, dat deze Historie vroeger ophaalde dan tot de Dynaſtie van *Tcheou*, of 1200 jaren voor onze Tydrekening." Dezelfde Memorie-ſchryver erkent volmondig, dat de *echte* en meest zekere Chineeſche Tydrekening na genoeg overeenkomt met die der Joden of van MOZES. Men vergelyke voorts daar mede, 't geen nog onlangs over de *Oudheid der Volken*, met zoo veel ſchranderheid als oordeel is aangemerkt, en medegedeeld in de *Alg. Vaderl. Letteroefeningen* No. XV. voor het jaar 1806, op Bladz. 621 en volg. van het *Mengelwerk*.

(*) Chouderie is een Caravenſera, of Rusthuis.

De tegenwoordige Hindous zelven gelooven, dat zy niet het werk van Menfchen, maar van Reuzen zyn, die in de Sottié Joog (*) of gouden Eeuw geleefd hebben. Hoe het ook zy, een ieder, die op het Eiland Salcette by Bombay, of in het Dorp Maweliewarom by Sadras, en op een groot getal andere plaatfen op de kust van Choromandel, Malabaar, Orixa enz. geweest is, en deze gedenkftukken gezien heeft, zal met my moeten bekennen, dat geene andere Natie op den aardbodem diergelyke onbetwistbare bewyzen van haren hoogen ouderdom, kan aantoonen.

En wat hun Godsdienst betreft; buiten den Christelyken, is er geene, die, in zuiverheid van Leerftellingen omtrent de Eenheid, de Eigenfchappen, en de Voorzienigheid van God, de onftoffelykheid en de onfterffelyheid der ziele, den vryen wil, de toekomende ftraffen en belooningen, enz. by den hunnen heeft kunnen vergeleken worden.

Het is waar, dat hunne Fondamenteele Leerftellingen meest allen zinnebeeldig worden voorgefteld en onder een geheimzinnigen fluijer verborgen, waar door met den tyd eene menigte ongerymdheden

(*) *Sottie Joog* of de Eeuw der Waarheid. Toen verkeerden de Goden nog onder de menfchen; het leven des menfchen was toen een Lak jaren, en zyne lengte 100 Ellen; de Eeuw waar in wy nu leven is de *Kallie Joog* of Zwarte Eeuw, ook wel de yzeren genoemd. *De Schr.*

den zyn ontſtaan, en eene ſoort van Polytheïsme of veelgodendienst, hetwelk de Europeanen, (die noch hunne talen kunnen ſpreken, noch hunne boeken lezen, en die, voor het grootſte gedeelte, met vooroordeel, tegen de bewoners van Indiën vervuld zyn, waartoe onkundige en dweepzieke zendelingen en geestlyken niet weinig bydragen) doet gelooven, dat zy afgoden- en duivels-dienaars zyn.

Deze Beeldendienst wierd in vorige tyden door de Brahminen ingevoerd, die oordeelden, dat, om aan het gemeen en den onkundigen hoop den Godsdienst verſtaanbaar en begrypelyk te maken, er zigtbare voorwerpen noodig waren.

Ten dien einde perſonifieerden zy de verſchillende eigenſchappen der Godheid, en gaven aan elk derzelve eene benaming en beteekenis. Hare ſcheppende magt wierd verbeeld, door Brahma, hare onderhoudende magt, door BIESHN, en hare vernielende magt door SHIEB: (*) dit zyn de drie hoofdeigenſchappen van God, wat de Schepping van het Heelal aangaat, om welke reden hy ook in de Schiesters

(*) Het woord vernielende moet niet in den volſtrekten zin verſtaan worden: Shieb of Shieba beteekent, eigenlyk, verwisſeling of verandering van vorm of gedaante, om dat alles in deze wereld aan eene geſtadige verandering onderworpen is, en het eene door het andere telkens hernieuwd of weder voortgebragt wordt, na dat het eerst is verdwenen.

Aant. v. d. Schryver.

ters of Heilige Boeken (*) Trimourti genaamd wordt. Zyne Almagt stelden zy voor, onder de gedaante van een mensch, met verscheidene armen, ieder een zwaard of ander wapen in de hand hebbende. Zyne Wysheid onder den naam van Ghouneesch, van het Sancrits woord Ghoun (wysheid) door een mensch met een Olifants hoofd, om dat de mensch en de Olifant de verstandigsten der ons bekende schepselen zyn, enz.

De Zendelingen en andere onkundige Europeanen, die dergelyke monstreuze beelden zien, laten niet na, door gansch Europa te verspreiden, dat het de afbeeldsels der Duivelen zyn, die de Hindous aanbidden.

In het begin was, aan elk Hindou, de beteekenis dezer zinnebeelden bekend; doch het Gemeen, met den tyd de kennisse daar van verliezende, heeft deze beelden voor de wezenlyke voorwerpen van zynen Godsdienst aangenomen, die wel niet regtstreeks aangebeden worden, maar echter als de afbeelding van het wezen, dat zy willen aanbidden, Godlyke eere ontvangen. Doch de wyze en verlichte Hindou vernedert zich alleen voor den onzichtbaren God: en van diergelyke verstandige en kundige mannen vindt men eene groote menigte on-

(*) Dit beteekent God met drie aangezigten. Trimourti is een der duizend namen, die de Hindous aan God geven. *Aant. v. d. Schryver.*

onder hen, zoo wel als onder de Malabaren en andere volken, dien zelfden Godsdienst belydende.

Het invoeren van den Beeldendienst, by de Roomsch-Catholyken, had zeker ook geen ander oogmerk, dan om het gemeen en den onkundigen hoop, in hunne denkbeelden en begrippen van God en goddelyke zaken, te helpen en te gemoet te komen.

Doch, gelyk alle goede instellingen met den tyd verbasteren, derzelver kracht verliezen, of misbruikt worden, zoo ook deze. Ik wil hier over geene verdere aanmerkingen maken, maar dit onderwerp besluiten met te zeggen; dat de Hindou in het algemeen bekent, dat hy denzelfden God, dien wy aanbidden, eert; den Schepper en Opperheer van het Heelal; en dat de zoogenaamde Goden, die hy in menigerlei gedaanten, en op verschillende wyzen, aanbidt, in zyne oogen niet, dan de zinnebeelden der eigenschappen van dien Allerhoogsten zyn. Daar in komen alle hunne onderscheidene Secten overeen (*).

Uit al dit voorverhaalde heb ik alleenlyk willen aantoonen; eerstelyk, dat de Hindous geen dom en barbaarsch volk uitmaken, zoo als de Zendelingen ginds, in hunne berigten, ons willen doen gelooven, en

(*) Onder de Hindous heeft men, even als by ons, verscheidene Secten niet alleen; maar ook Naturalisten, Deïsten, ja zelfs Atheïsten enz.
Aant. v. d. Schryver.

en, ten tweeden; dat hun oorſprongelyke Godsdienst een eenig Opperwezen leert, en erkent. En, om dit onwederſprekelyk te bewyzen, zal ik eenige trekken uit hunne Geloofsbelydenis aanhalen, welke aldus begint:

„Het Opperwezen, dat wy Shiba noemen, aan hetwelk anderen weder den naam van Bieshn geven, is „de eenigſte, dien wy voor den Almagtigen erkennen; hy is de oorſprong der vyf Elementen, (*) „zoo mede van de werkingen en bewegingen, die „het leven en den tyd veroorzaken; met onze ziele vereenigd, geeft hy ons het wezen, zoo dat „de zelfſtandigheid der ziele en de kennisſe, welke „deze bezit, niets anders is dan God zelf.

„Hy heeft alles geſchapen, onderhoudt alles door „zyne goedheid, en zal op het einde alles weder „vernietigen. Hy is de God der Goden, de Almagtige; alle de onderhoorige Godheden zyn alleen Schepſels. Hy is een onbegrypelyk wezen „en, gelyk een licht, verſpreidt hy zich alom. Hy „is eeuwig en van niemand geboren."

„Deze God heeft alleen het Heelal, door zyne „voortbrengende kracht, geſchapen; hy houdt het „ſtaande, door zyne onderhoudende kracht, en zal „het, door zyne vernielende kracht, weder vernietigen."

Dit

(*) Het vyfde Element is de Akasch of Æther. *De Schryver.*

Dit zal genoeg zyn om aantetoonen, welke verhevene denkbeelden zy van het Opperwezen hebben. Die zoo denken, kunnen, naar myn oordeel, geene Afgoden - dienaars zyn, en, om hunne meening omtrent den beeldendienst te doen kennen, zal het niet te onpas zyn, iets uit hunne boeken, over dat onderwerp handelende, hier by te voegen.

In de reeds genoemde Geloofsbelydenis zelve, komt het volgende voor:

„En aangaande de Goden, die wy hebben vermeer-
„ derd, en die wy onder zoo velerlei gedaanten
„ vereeren; men heeft die aldus niet verbeeld, dan
„ ten behoeve der onkundige en zwakke gemoede-
„ ren, welker grove wyze van denken en oordeelen,
„ in zaken den Godsdienst betreffende, iets wezen-
„ lyks en zigtbaars vereischte; zy zouden anders
„ de Goedheid en Grootheid van dat Opperwezen
„ niet begrypen kunnen, zonder deze voorstellin-
„ gen, die hen aan God doen denken, wanneer
„ zy zyne eigenschappen zien, waarvan men, als
„ het ware, zoo vele verschillende Goden heeft
„ gemaakt. Maar in het tegendeel, zy die God
„ kunnen begrypen, hebben geene Afgoden noo-
„ dig."

En in den Nidorschon Schaster vindt men eene zamenspraak tusschen Narad, of het Menschelyk Verstand, en Brrm, de Goddelyke Wysheid, waar in Narad onder anderen vraagt:

„ Heeft

„ Heeft (*) Krschn geene gelykenis? en Brmm hierop antwoordt: „ Hy heeft geene gelykenis, maar, „ om een denkbeeld van hem aan Menschen te „ geven, die niet bekwaam zyn om aan een on- „ stoffelyk Wezen te gelooven, heeft men hem, „ onder verscheidene zinnebeeldige gedaanten, voor- „ gesteld: en, zoo uwe verbeelding zich niet tot den „ Godsdienst kan verheffen, zonder er eene ge- „ daante aantegeven, verbeeldt u dan, dat zy- „ ne oogen als de Water-Lely (Lotos) zyn, om u „ te doen verstaan, dat zy altoos open blyven, „ even als deze bloem, die nimmer van het water „ bedekt wordt, hoe diep het ook wezen mag; „ zyne kleur, gelykende naar eene zwarte wolk, is „ een Zinnebeeld van deze Duisternis, in welke „ hy zich aan de oogen der sterfelyken ont- „ trekt (†); de Blixemen, die zyn gewaad omge- „ ven, drukken de ontzaggelyke Majesteit uit, die „ hem omringt, en zyne vier armen zyn het Zin- „ nebeeld van zyne Kracht en Almagt."

Ik vertrouw dat dit genoegzaam zal zyn om aan- tetoonen; dat de beschuldiging der Zendelingen, (als of de Hindous de schandelykste Afgoden- en Duivels-Dienaars waren, zonder het geringste denk- beeld

(*) Krschn of Krischna is een der duizend namen van God.

(†) Krschn wierd zwart verbeeld. Al wederom eene reden voor de Zendelingen, om er den Duivel van te maken — en dan, zyne vier Armen! *Aant. v. d. Schryver.*

beeld van den waarachtigen God te hebben) ongegrond is: integendeel deze Natie (het allergemeenste volk uitgezonderd als (*) Pariasfen, Vetians en diergelyken) is van de verhevenheid hunner Godsdienstige Leerstellingen overtuigd: en dit is geene van de minst voldoende redenen, waarom de Zendelingen zoo weinig by hen uitrigten.

De groote FREDERIK zeide, en liet het zelfs, door een Kabinets Resolutie, alom bekend maken: „ By „ my mag ieder gelooven wat hy wil, als hy maar „ eerlyk is" De Maxime der Engelschen, in de „ Indien, is, met eene kleine verandering, omtrent „ dezelfde." „ By ons mag ieder gelooven, wat hy „ wil, als hy zich maar goedwillig en zonder murmureren laat plunderen, en tot het gebeente toe „ uitzuigen." En, volgens dezen stelregel, hebben zy, sedert hunne aankomst in die gewesten of sedert dat zy er zich door verraad en geweld hebben gevestigd, altyd gehandeld. *Comment les Anglais „ se sont ils conduits jusqu'a present dans l'Inde? On „ verra dans le cours de cet Ouvrage, des Guerres „ enteprises par eux sous les plus legers pretextes, „ des Nations detruites, des innocens punis comme „ coupables, des Princes détrônés, des injustices de „ toute espece commises de sangfroid, des Peuples im„ pitoijablement foulés, enfin, un vrai despotisme ex„ cer-*

(*) Pariasfen en Vetians de allerlaagste Classen, of Stammen. *Aant. v. d. Schr.*

„ *cercé contre les Naturels du Pays. Ces Anglais, ſi*
„ *Republicains dans leur Ile, on les voit ici envahir*
„ *les propriétés, s'arroger une Autorité, qui ne leur*
„ *appartient pas, et devenir des affreux Tirans.* Voyez
„ Affaire de l'Inde depuis le Commencement de la
„ Guerre avec la France, jusqu'a la Concluſion de
„ Paix, traduit de l'Anglais, Tom. Premier Dis-
„ cours Preliminaire pag. 20 & 21 (*).

Geene Natie in Europa heeft zich minder om de zielen der Heidenen bekommerd, dan de Engelſchen; doch ſedert eenigen tyd ſchynen zy van de nu algemeene bekeeringszucht ook min of meer aangeſtoken te zyn; althans zy willen, kwanswys, mede voor zulke Christenen gehouden worden, welken het verbreiden des Geloofs in die landen, die onder hunne heerſchappy zuchten, ter harte gaat; en het is ook niet meer dan billyk, dat zy de Hindous, de Jentiven, Malabaren, Chingaleezen enz. aan welken zy, gelyk het Franſche Spreekwoord zegt, niets overgelaten hebben „ *Que les yeux pour pleurer,*"

(*) Hoe hebben zich de Engelſchen tot hier toe in de Indien gedragen? In den loop dezes werks zal men vinden, dat door hun oorlogen onder de minstbeduidende voorwendſels ondernomen, geheele Volken verdelgd, onſchuldigen als misdadigers geſtraft zyn, Vorsten onttroond, onregtvaardigheden van allerleien aard koelbloedig gepleegd, de inboorlingen medogenloos als met voeten getreden; met één woord, een volkomen despotismus omtrent hen gebezigd. Deze Engelſchen, zoo republikeinsch in hun eigen Eiland, ziet men zich meester maken van de eigendommen, zich eene oppermagt aanmatigen, die hun niet toekomt, en ontaarden in de vreeslykſte dwingelanden.

ren," (dan de oogen om te schreien,) ten minsten den naasten weg naar den Hemel wyzen.

Ten dien einde, heeft de Baptisten Broedergemeente, van de edelmoedige bedoeling der Engelsche Oost-Indische Compagnie onderrigt, eenige Zendelingen in het Jaar 1793 naar Bengalen doen vertrekken, om aan de Hindous het Woord te verkondigen, en die tot Christenen te maken; zy hebben Serampour tot eene algémeene vergaderplaats gemaakt, van waar ook alle hunne Brieven gedagteekend zyn. Wy zullen er hier eenigen afschryven, dewyl men uit dezelven niet alleen, het best over den voortgang, dien zy in het werk der bekeering maken, zal kunnen oordeelen; maar ook teffens zien, hoe weinig kennis de Zendelingen dezer Broedergemeente en zoo het schynt die van alle Broedergemeenten, van den aard en Godsdienst der verschillende volken, die zy willen bekeeren, hebben; en met welke dweepachtige vooroordeelen sommigen hunner tegen de Heidenen in het algemeen bezet zyn.

In de Gedenkschriften der Maatschappy van Zendelings Genootschappen opgerigt in Londen 1793, Derde Deel pag. 189, vindt men den volgenden brief: Serampour Ao. 1800; waar in onder anderen gezegd wordt:

„ Hier is een groot getal Brahminen; voorts
„ is het zeer moeijelyk, zich eenig denkbeeld van
„ dit volk te vormen, zoo men niet op de plaats
„ zel-

„ zelve is (*); maar den mensch gesproken, zyn „ zy op veel grooteren afstand van het Evangelie, „ dan de Hottentotten of Amerikaansche Indianen; „ zy zyn veel erger dan de zulken, die geheel „ geen Godsdienst hebben (†). De algemeene Wet „ der Natuur, welke men ook onder de ergste Wil„ den vindt, is hier, door een valsch zamenstel, „ uitgeroeid, een stelsel, hetwelk de gemoederen „ van hun, die het aankleven, geheel bederft, en de „ natuurlyke beginsels van het geweten ten eenenmale „ uitdooft. Van hier, dat zy het dooden van een „ Mensch voor eene kleinigheid achten, welke door „ eene geldboete wordt goed gemaakt; maar eene „ Koe te dooden, is by hen een van de drie „ hoofdzonden. Hoe geweldig drukkende is hun „ stelsel, in het algemeen, ontleend van den Vorst „ der Duisternisse? (§); het vindt deszelfs steunsel „ in

(*) Dus behoorden de Zendelings Genootschappen, eer zy hunne Zendelingen naar een afgelegen Land lieten gaan, zich eerst wel nopens het karakter en de denkwyze der Natie die zy bekeeren willen te onderrigten. *De Schr.*

(†) Er is geene Natie hoe wild en onbeschaafd, die niet eenig denkbeeld van een Opperwezen heeft. De goede, en, zoo het schynt, niet zeer tot het beredeneren van den Godsdienst bekwame of genegene Zendeling vindt het gewis gemaklyker, een dommen Hottentot, dan een geleerden Pondiet of Brahmin onder de Hindous, tot het Christendom overtehalen. *De Schr.*

(§) Onze Missionaris noemt het niet mogen dooden eener Koe geweldig drukkende, en ontleend van den Vorst der Duisternisse. Het is zeker onaangenaam, wanneer men aan vleesch gewend en een liefhebber van

„ in eene gryze oudheid; het is bevestigd door de „ voorbeelden van menige geslachten; het komt volkomen overeen met de grondbeginselen, waar van „ het geheele volk zonder onderscheid doordrongen is; het is zoo verwoestende voor ware „ deugd en billykheid, als immer eenige beginsels „ zouden kunnen uitgedacht worden.

„ Wie zou denken dat de Menschen indedaad „ gelooven kunnen, dat het water eener Rivier van „ zonden kan reinigen? en evenwel is er nimmer „ eene

van hetzelve is, zich met ryst, groente, vruchten en melk te moeten behelpen, wy willen hem, om die reden, zyn gevoelen over het niet mogen dooden der Koebeesten niet betwisten.

Maar dat hy zegt dat de Hindous het dooden van een Mensch voor eene kleinigheid houden, welke door eene geldboete kan worden goed gemaakt, is een schandelyke en verfoeijelyke laster, geheel onwaardig van een Man van zyn karacter. Hy moest dit van zyne Geloofs- en Land-genooten zeggen, die het dooden en ombrengen niet van een of tien Menschen, maar van millioenen onschuldige menschen, niets achten, zoo zy hunne beurs maar konnen vullen; hy moest dit van de Christen-Tygers in Surinamen en andere Westindische Colonies der Europeesche Natien zeggen, die, wanneer zy een hunner slaven niet slechts dooden, maar onder de vreeslykste pynen zelfs doen sterven, meestal zonder, of ten hoogsten, met eene daartoe gestelde geldboete kunnen bestaan (*). Men zie hier over STEDMAN Iste Deel pag. 129-130, 171, Tweede Deel pag. 89, 91, 94, 241, waar myn gezegde door eene menigte voorbeelden bevestigd wordt.

Dan wat betreft de Hindous, de zachtzinnigste en geduldigste, de menschlievendste Natie van den geheelen aardbodem, welke het voor eene groo-

(*) *Deze geldboete bestaat in 50 Ponden-sterling. Wanneer men die betaalt, kan men in Surinamen zynen Neger dooden, het is om het even op welke wyze: zie pag. 50 dezer Verhandeling.*

„ eene bygeloovigheid sterker aangenomen dan de-
„ ze, dat de Ganges (*) alle zedelyke besmetting
„ afwascht en geheel zuivert." Van

groote zonde acht, een Dier hoegenaamd, ja zelfs een Insect, om het leven te brengen; zoude die het dooden van een Mensch voor eene kleinigheid achten? het is ongehoord! Iemand, deze Natie niet kennende, en zoodanigen lasterlyken brief, door een Zendeling geschreven, lezende, zoude die niet moeten denken, dat zy uit de afschuwlykste booswichten bestond? Indien die Zendeling de Code of Gentoo Laws, door HALHED geschreven, gelezen had, zou hy gewis anders van hun denken, of over zyne valsche betigting beschaamd moeten staan. *De Schr.*

(*) Het is waar dat de Hindous den Ganges voor heilig achten. In deeze befaamde Rivier werpen zich eene menigte anderen, als de Jounna, Calienie, Garga, Bhram-poutr, Callie-gong, Lokhiah, Megna, Skanda, Son, Dourgapotié, Keremrabhie, Cosfieworgo, Rom-gonga, en vele anderen, zoo dat men rekent, dat zy, van haren oorsprong tot Patna alleen, de wateren van twee-en-zeventig rivieren of stroomen ontvangt, buiten en behalven de Noliahs of beken.

De Ganges dan, de Indus, de Caveric en de Kischna, dat is de vier hoofdrivieren die dit uitgestrekte gewest bevochtigen en vruchtbaar maken, zelfs de mindere Rivieren of beekjes, de Vyvers zelfs, eindelyk, alle wateren, die in een Land, zoo heet als dat, gevonden worden, zyn van zoo veele waarde voor het dorstige aardryk, en zoo noodig tot de ligchamelyke reiniging en afwasfching, die zy verpligt zyn 's morgens en 's avonds te verrigten, dat het geen wonder is, dat zy deze rivieren in eerbied en hooge achting houden, en daar aan het vermogen, om de zonden aftewasfchen, toefchryven.

En waarom toch moeten hunne Rivieren minder kracht hebben dan het Wywater? De Ganges, het Zeewater by Ramasfourin, het water van den vyver Daroucobie, en meer andere diergelyke heilige wateren, waar aan zy dat vermogen toefchryven, kunnen alleen van geringe zonden reinigen, mits dat men onder het baden, door een gebed en gelofte aan de Godheid, belooft, om die niet weder te zullen bedryven; maar de Aflaat en Indulgencies, eene Pelgrimagie naar Loretto, of het Heilige Graf, het opkruipen langs de Heilige Trappen enz. enz. enz. het geld zelf,

„ Van welke zonde zal iemand zich weerhouden „ die dit gelooft? het geeft de grootste vryheid „ tot zondigen, en verschaft daar by de verzekerde „ hoop op gelukzaligheid." (O! onkunde en vooroordeel! Hoe noodig is het dat men zich te voren van het karacter en de zeden eener Natie, en vooral van hare Taal, van haren Godsdienst en Geschiedenisse wel onderrigte, eer men over dezelve wil oordeelen, en nog meer, eer men haar wil bekeeren; dit deeden de Jezuiten in China, gelyk vervolgens zal blyken.)

„ De zielsverhuizing by ons voor eene fabel gehouden, is hier een zeer ernstig geloofspunt. „ Verder is het denkbeeld van een Noodlot onder „ de

ontslaan niet alleen by sommige Christenen (ten zy de Zendelingen de Roomschen voor geene Christenen houden) van alle gepleegde zonden hoegenaamd, al ware het zelfs Konings- of Vader-moord, maar van alle die men in het toekomende mogt doen, ja van de zulke zelfs, die men voornemens is uittevoeren.

Ik wil in deze tedere stoffe niet verder treden; God behoede my, dat ik den Heidenschen Godsdienst zou verdedigen, en den Christelyken verachten, of bespottelyk maken; ik wilde alleen maar aantoonen dat er geen Godsdienst is, die niet zyne bygeloovigheden en fabelen heeft; en, hoe liefdeloos, zonder onderzoek, de Zendelingen in het algemeen, van andere Volken, die geene Christenen zyn, oordeelen, geloovende of verklarende hen te zyn, zedeloos, onbekwaam tot Deugd en Godvrucht, en hen, zonder genade, aan den Duivel overgevende, zonder teffens een woord van hunne in hetzelvde land moordende en roovende Landgenooten, en medechristenen te reppen; verachtende en bekelende de bygeloovigheden en, mogelyk in schyn, belagchelyke gewoonten en gebruiken dezer Volken, zonder te denken, dat er in de Christelyke Kerken dierge-

„ de lagere Clasfe des volks zeer gemeen. Men
„ vrage eenen inboorling waar hy ftervende henen
„ zal gaan, het zy ten Hemel of ter Helle; zoo ant-
„ woordt hy: Wat kan ik daar aan doen, indien God
„ myn lot heeft aangefchreven, dat ik ten He-
„ mel zal gaan, of ter Helle, zoo ga ik daar he-
„ nen (*); wyders verlaten zy zich geheel op de
„ Brahminen, latende al het toekomende en hunne
„ reiniging van zonden geheel voor derzelver re-
„ kening. Wanneer wy hier byvoegen, de vrees,
„ die zy hebben om hunne Caste te verliezen (†),
„ 't

gelyke, ja fomtyds nog dwazer bygeloovigheden en gebruiken plaats hebben. Iedere Natie kan de gebruiken van eene andere befpottelyk maken: indien wy die der Hindous en andere Indifche Volken willen berispen, behoeven zy ons niets fchuldig te blyven, en het ware te wenfchen, dat zy ons niets anders dan belagchelyke gebruiken te verwyten hadden. *De Schr.*

(*) Het zou my gemaklyk vallen te bewyzen, dat dit ganfche antwoord, het geen hy den Hindou laat geven, verdicht is. Een Hindou kan zoo niet fpreken, hoe weinig kennis hy ook van zynen Godsdienst hebbe. De boosdoenders gaan na hunnen dood niet terftond ter Helle, hunne ftraffe is, naar mate der misdaden die zy begaan hebben, om nieuwe zielsverhuizingen te ondergaan; doch hy die zyn leven wel befteed heeft, komt niet weder op de Wereld, onder welke gedaante het ook moge zyn. Niemand kan ten Hemel komen, dan na de zeven planeten van zuivering te hebben doorgegaan, of ter Helle, dan na het einde van alle dingen; doch om dit alles te wederleggen, en de onkunde der Zendelingen aantetoonen, behoorde ik eerder eene Mythologie der Hindous, dan deze Verhandeling te fchryven. *De Schr.*

(†) Deze vreeze voor het verliezen der Caste is eigenlyk het hoofdbeletfel, en zal het altoos blyven, dat de Christelyke Godsdienst ooit by de Hindous kan worden voortgeplant: de Zendeling fchynt dit mede ondervonden te hebben, dewyl hy zegt: „ dat hunne vrees om dezel-
„ ve te verliezen, al het overige bederft." Er

„ 't geen al het overige bederft, dan behooren wy „ ons, wegens hunne onoplettendheid op het Evan„ gelium, niet te verwonderen enz." In

Er is wel niets verschriklyker voor een Hindou dan uit zyne Caste verstooten te worden; hy wordt daar door van zyne Ouders, zyne Vrienden, van zyne Vrouw en Kinderen zelfs beroofd, die hem liever willen verlaten, dan in zyn ongelukkig lot deel te nemen, en hunne Caste mede te verliezen.

Hy werpt eene onuitwischbare schande over zyne gansche Familie, de banden des bloeds en der vriendschap zyn dus voor altoos voor hem verscheurd. Hy behoort niet meer onder de zamenleving. Eenzaam en afgescheiden in het midden der Menschen durft hem niemand, zelfs die hem kent, eenig voedsel geven; er is geen Indiaan, die niet liever zoude willen sterven, dan een glas water uit zyne hand ontvangen; heeft hy Dochters, niemand zoude die willen trouwen, en zyne zoons kunnen geene vrouw krygen. Door het verlies van zyne Caste blyft hem zelfs de uitkomst niet over om in eene lagere Caste aangenomen te worden; want nimmer zal een eerlyke Shouder (*) zyne Dochter aan een gedegradeerd Brahmin geven. Dusdanig blyft er voor zulk een mensch niets over, dan om zich onder de Harries of Parriahs te begeven, of, het geen in dat Land het zelfde beteekent, Christen te worden. Om het een en ander te vermyden, begeven zy zich meestal naar eene verafgelegene Provintie of Stad, waar zy, onbekend en afgescheiden van hunne Familie en Vrienden, een rampzalig leven leiden.

Ik zoude over dat onderwerp nog veel kunnen zeggen, gelyk mede over de verschillende wyze waar op deze verstooting uit de Caste by de verscheidene Stammen geschiedt; in welk geval de Caste onherstelbaar is verloren, en in welk geval zy wederom kan verkregen worden; de ceremonien, penitentien, gebeden enz., daar toe noodig en gebruikelyk; doch zulks zoude my van myn onderwerp te ver afleiden. Men

(*) *Er zyn vier hoofdcasten onder de Hindous, als de Brahminen of stamme der Priesters; de Raadschpouts of stamme der Krygslieden, de Xetries of handeldryvende stam, en die der Shouders of Landbouwers en Ambachtslieden; deze laatsten zyn weder in verscheidene takken verdeeld, onder de geringste Classe der Shouders rekent men de Palakin-dragers.*

In een anderen Brief, te vinden in de Gedenkſchriften der Maatſchappy van Zendelingen opgerigt te London 1693, IIIde Deel, zegt deze zelfde Zendeling:

„ O! myn Vriend! Gy kunt U geen denkbeeld „ maken, van den wezenlyken ſtaat der menschlyke „ gemoederen hier te lande; hoe dood voor alle waar „ gevoel van zedelyk goed, hoe ontbloot van alle „ zuivere denkbeelden van God, van de zonde" enz.

Men ziet hier, dat onze Broeder Zendeling de Schasters der Hindous niet gelezen heeft. Eene grondige kennis van deze ongemeene Natie, van hare Wetten en Godsdienst, kan niet verkregen worden, dan door een lang verblyf, in het binnenſte van het Land, door de ſtudie van de Sancritſche Taal, (*) het lezen van hare gewyde ſchriften, en de oplettendheid, om hunne Zedelyke en Godsdienstige grondregels van elkanderen te onderſcheiden.

Hy

Men verwondere zich dus niet, dat de Hindou zoo zeer aan zyne Caste gehecht is, en er zoo vele waardy in ſtelt; deze verknochtheid aan dezelve gaat alle verbeelding te boven. Ik zelf heb ontallyke malen gezien en bygewoond, dat deze Natie den dood, ja den pynlykſten dood, eerder verkoos te ondergaan, dan iets te doen, het geen hare Wet en Godsdienst verbiedt, en waar door zy hare Caste zoude verliezen. *De Schr.*

(*) De Sanscritſche Taal is byzonder ryk aan woorden, en zeer welluidende; in die Taal zyn alle godsdienstige boeken geſchreven, als de vier Veids en de Schasters; zy is de taal der Geleerden of Pondiets onder de Brahminen; niemand dan een geletterde mag die leeren; aan het gemeene volk is het ten ſtrengſten verboden, zy mogen die zelfs niet hooren lezen. *d. Schryver*

V

Hy beſchuldigt de Hindous, dat zy ontbloot zyn van alle zuivere denkbeelden van God. Ik heb reeds een gering bewys van het tegendeel gegeven, en ten overvloede zal ik iets uit de Carta-Bhaad-Schaster geven, dat alle die beſchuldigingen ten eenenmale zal wederleggen. Het Hoofdſtuk van de Schepping der Wereld begint aldus:

„ God is die altyd was, de Schepper van alles wat „ beſtaat. God is als eene volmaakte Globe, zonder „ begin nog einde. God regeert de Schepping door „ eene algemeene Voorzienigheid, de gevolgen van „ de eerſte beſlisſende grondbeginſels. Gy zult het „ wezen van den Eeuwigen niet trachten te doorgronden, of naſporen, door welke Wetten hy „ regeert; eene zoodanige naſporing zoude ydel en „ vergeefs zyn; het zy u genoeg, dat gy dag aan „ dag, en nacht aan nacht, zyne werken ziet; doe „ 'er uw voordeel mede!"

Na nu genoegzaam aangetoond te hebben, hoe groote waarde de Hindous op hunne Caste ſtellen, blyft ons over om te zien, welken invloed dit op hunne denkwyze heeft, en op welke eene wyze deze verknochtheid aan hunne Caste, den Zendelingen der Christenen, van welke Geloofsbelydenis zy ook mogen zyn, een onoverkomelyke hinderpaal is, en blyven zal; om deze Natie, of eenigen uit dezelve, tot het Christendom te bekeeren of overtehalen.

De allerlaagſte Caste onder de Hindous is die der

der Harries, op de Kust van Chormandel en Malabaar, by den naam van Parriah bekend. Een volk of geslacht overgegeven aan de verachting en het afgryzen van alle andere Stammen, zoo dat zy zelfs niet onder hen mogen wonen, maar buiten het Dorp, of in een afgelegen hoek der Stad, in ellendige hutten; hun verblyf by elkanderen moeten houden. Men gebruikt hen tot den verachtelykften arbeid en bezigheden in die Landen, als tot beulen (*), doodgravers, schoenmakers, leerbereiders; het zyn de koks en slagters voor de Europeanen enz., bezigheden alle die de Hindous verfoeien, voornamelyk die, waar men in leer arbeidt; zy zyn verpligt de heimlyke gemakken te ledigen, de straten en wegen van vuiligheid te zuiveren en de krengen wegteslepen. Hunne levenswyze komt met den arbeid waar toe men hen geschikt heeft, overeen. Zy zyn ten hoogsten bygeloovig en dom, in alles wat hunnen Godsdienst betreft, en, schoon zy eenigermate in die der Hindous ingelyfd zyn, is het hun echter niet geoorloofd in den Tempel te treden, die door hun verontreinigd zoude worden; maar zy zyn verpligt buiten denzelven hunne gebeden te doen. Hunne offeranden mogen alleen bestaan in geld, lywaat en diergelyke, maar niet

(*) De doodgravers en schoenmakers worden als de allerverachtelykste onder de Pariahs of Harries gerekend, het is de hoogste beleediging, een Hindou voor een van beiden uitescheiden. *De Schryver.*

niet, gelyk die der hoogere ſtammen, in de vruchten des velds enz. Men vindt onder hen geene deugd noch zeden; zy geven zich, zonder de minſte ſchaamte, aan alle ongeregeldheden over; bloedſchande is by hen gemeen; maar het geen hoofdzakelyk een afſchuwen voor hun by de Hindous verwekt, is hunne gewoonte om zich met walgelyke en ſtinkende krengen, by gebrek van betere ſpyze, te voeden; een doode Buffel of Bok, Hond of ander gedierte, om het even aan welke ziekte het geſtorven is, verſlinden zy met dezelve graagte, als of het geſlagt was; elk vermydt hen, en wykt voor hun uit den weg; want indien een Hindou ſlechts van hun aangeraakt wierd, zou hy onrein zyn tot aan den avond.

Op de Malabaarſche kust zyn zy verpligt, wanneer zy een (*) Naïr zien aankomen, hem van verre toeteroepen, op dat die hen niet onverhoeds moge aanraken, en indien dit mogte gebeuren, heeft de Naïr het regt, om den Parriah die hem aangeroerd heeft, terſtond nederteſabelen.

Het is alleen onder dit verachtelyke volk, dat de Europeanen in Bengalen, Chormandel enz., genoodzaakt zyn hunne tafelbedienden en koks te kiezen; de geringſte Claſſe van de ſtamme der Shouders zou liever willen ſterven, dan van een Europeaan, al ware het ook de Gouverneur-Generaal zelf,

(*) Naïrs zyn de Edellieden onder de Malabaren; zy worden onder het geſlacht der Radjapouts of Krygslieden gerekend. *De Schryver*

zelf, een glas, tafelbord of iets waar uit hy gedronken heeft, of gegeten, in zyne handen te nemen of aanteraken, veel minder zyne ſpyze toetebereiden. De reden is, om dat de Europeanen, in ſpyt van hunne magt en heerſchappy in die Landen, in ſpyt van hunne trotscheid, hoogmoed en de verachting waar mede zy op deze volken nederzien, wanneer men enkele zeldzame uitzonderingen laat gelden, meestal door de Hindous en Malabaren onder de Claſſe der Parriahs gerekend worden; men beſchouwt hen doorgaans met even veel afgryzen, als dat ongelukkig geſlacht; elk Hindou, die by eén Europeaan in huis is geweest, of by hen verkeert, het zy vreemdeling of bediende, acht zich onrein, en durft niet eeten, zonder zich alvorens gebaad te hebben; hunne Tolken, Schryvers en andere bedienden, ja zelfs hunne Palanquin-dragers, vermyden, zoo veel het hun mogelyk is, om door hun aangeraakt te worden; zy blyven altoos op een zekeren afſtand van hunne blanke meesters, even als waren die met de Pest of andere aanſtekende ziekte beſmet.

In de Dorpen en Plaatſen, die van de Etabliſſementen der Europeanen verwyderd zyn, of waar zy zelden komen, zyn zy nog meer aan de algemeene verachting onderworpen; de vrouwen, op de ſtraat hen ontmoetende, vlugten voor hun in het eerste huis het beste, als voor wilde en verſcheu-

rende dieren; de mannen ſpuwen achter hen neder; men noemt hen Dronkaarts, en blanke Pariasſen, en, noch hunne Rykdom, noch hun Rang, kan hen voor de diepe verachting, die meergemelde volken (hoewel in het geheim) voor hun voeden, bevryden.

De oorzaak, waarom men deze verachting voor hun gevoelt, en hen onder het ſchuim van volk rekent, is toeteſchryven aan de ſlechte en ſchandelyke levenswyze, die meest alle Europeanen in de Indiën leiden, aan hunne dronkenſchap en vechteryen, hun vloeken, hunne ontucht met de Dochteren en Vrouwen der Harries, en aan meer andere diergelyke ondeugden, die by de Hindous verfoeid worden. Hier by kan gevoegd worden, hunne onreinheid, als zich zelden of nooit badende, hunne vuile gewoonten, by voorbeeld, hun aanraken van ſpyze met ongewasſchene handen, na het verrigten van eenig onzindelyk bedryf, hun drinken uit een en het zelfde glas of beker enz., en eindelyk het dierlyk voedſel dat zy gebruiken, en hoofdzakelyk dat van den Os, of Koe, waarom men hen ook den bynaam van Ghoboodh of Osſemoordenaars geeft; en dan nog hunne dagelykſche ongeregtigheden, hunne onderdrukkingen, hunne rooveryen, hunne afperſingen, hunne trouwloosheid en bedrog, hunne moorden .... en — wie kan die alle opnoemen? — de boosheden en misdaden van allerleien aard die zy 'er bedryven.

Is

Is het nu wel waarſchynlyk, en, kan men met reden verwachten, dat een Hindou, die gezeten is, die zyne vrouw en kinderen, zyne bloedverwanten heeft, en zyn brood met eere wint, dit alles zal laten varen, alles wat hem in de wereld lief en waardig is, zal gaan verlaten, om den Godsdienst eener Natie te omhelzen, die hy met den Parriah gelyk ſtelt? van eene Natie, die hunne Tirannen, de geeſel hunner Landen zyn, en die dienzelfden Godsdienst, wiens voortreffelykheid men voor hun zoo hoog roemt, dagelyks, door hare ſchandelyke levenswyze, verloochent en onteert?

Kan men verwachten, dat de redevoeringen en boetpredikatien van den een of ander Zendeling, op eene meestal gebrekkige wyze, wegens mangel aan kennis van de taal, voorgedragen, (by de vooringenomenheid, die den Hindou tegen al wat Europeaan is, reeds bezielt) zoodanig zyn hart zullen treffen, dat hy zich, als een ſoort van martelaar, voor eenen vreemden Godsdienst, zal opofferen? dat hy zich zal blootſtellen en onderwerpen, om, door een ieder van zyne Landslieden, met ſmaad en afgryzen te worden aangezien en behandeld? om geen vriend in de wereld te hebben, ja zelfs van hun, wier Godsdienst hy heeft aangenomen, om zyne dwaze daad, te worden beſpot en veracht? om alle de genoegens en vermaken van het leven te misſen, zyne ganſche Familie met onuitwischbare ſchan-

schande te bedekken, en zyne vrouw en kinderen met zich in het verderf te slepen?

Is 'er wel iemand onder ons Christenen, zelfs de armste en gemeenste, welke, op die koop, een vreemden Godsdienst zoude willen omhelzen, en dan nog dien zyne Beulen en Tirannen?

Dat het dan den Baptisten - broederen niet vreemd dunke, dat zy geenen indruk, met hunne predikatien en vermaningen, in Hindostan, Bengalen en Malabaar maken, maar dat zy zich, voor een oogenblik, in de plaats van deze arme Heidenen stellen, en zy zullen welhaast moeten erkennen, dat die Volken ontallyke oorzaken en redenen hebben, om de Christenen te vloeken, in stede van derzelver Godsdienst aantenemen.

Ziet daar wat ik gedacht heb, van de Hindous en van het Zendelingsschap onder hen, te moeten zeggen. Men zal uit de hier voren aangehaalde Brieven der Zendelingen zelven gezien hebben, hoe weinig vordering zy by dat volk maken, en hoe gering, hoe zeer gering de hoop is, dat zy, by de hier vorengemelde omstandigheden, ooit het Evangelie onder hen zullen voortplanten.

Buiten de reeds genoemde zwarigheden en onoverkomelyke hinderpalen, zyn 'er nog anderen, die mede niet weinig tot het mislukken van dit voornemen bydragen, en waar van 'er eenigen onder de Zendelingen zelven te vinden zyn.

Dit

Dit zyn meestal lieden, welker voornaamste kennis in zingen en bidden bestaat, en, zoo 'er nog al kundige en geoefende voorwerpen onder zyn, worden zy echter, gelyk alle de overigen, door een ongegrond en onoverwinbaar vooroordeel tegen de Heidenen in het algemeen beheerscht, door eenen dweepachtigen Religie-yver, die hun niet toelaat den Godsdienst dezer Volken natespeuren, en derzelver politieke inzettingen en wetten, van die genen, welken tot den Godsdienst behooren, te onderscheiden, hen allen voor Afgoden en Duivelsdienaars houdende, op derzelver gewoonten en gebruiken, waarvan hun de noodzakelykheid en nuttigheid onbekend is, smalende en schempende, en, als eene der eerste en voornaamste voorwaarden tot het aannemen van den Christelyken Godsdienst van hun begeerende, om deze gebruiken te laten varen; en daarentegen anderen, die hun even vreemd en aanstootelyk, als de hunne aan de Zendelingen, voorkomen, aantenemen en uitteoefenen.

Deze en diergelyke verbindtenissen, die men van hun eischt, zouden, zoo 'er al geene andere redenen waren, alleen genoegzaam zyn, om hun een afkeer en tegenzin tegen onze leer inteboezemen.

Het afvaardigen van Zendelingen, door de Engelschen, naar de Indiën, onder de Heidenen, voornamelyk naar Landen, waar zy het gebied voeren, heeft het voorkomen, naar den uitslag der zake geoordeeld, als of

eene bende ſtruikrovers een Dorp overviel en, terwyl die bezig zyn met moorden en plonderen, intusſchen een of twee lieden, die zy ten dien einde by zich hebben, onder de verſchrikte Inwoners rondliepen, om hen, uit hunnen naam, van Godsdienst, deugd, menschlievendheid enz. voorteprediken.

Men moet zich over de onbeſchaamdheid dezer Eilanders verwonderen! Zyn zy de lieden, welken het toekomt, die bevoegd zyn, om Zendelingen, tot verbreiding van het Evangelie, onder de Heidenen, te ſturen? en dat nog naar Bengalen, welks bewoners zoo allervreeslykst onder hunne Tiranny zuchten, en die zy zoo grootlyks beleedigd hebben, en nog gedurig tot dit oogenblik beleedigen? Hun deugden te laaten voorprediken, die zy zelven niet bezitten, een Godsdienst te laten aanbieden dien zy zelven onteeren en tot ſchande en logen maken; van verdraagzaamheid, liefde des naasten, menschlievendheid, matigheid enz. te ſpreken, terwyl zy als woedende dwingelanden, met eenen yzeren ſchepter, deze uitgeputte en zwaar gedrukte Volken regeren; dit mag men te regt noemen, met den Godsdienst den ſpot te dryven, en dezen op de verfoeijelykſte wyze te onteeren.

Huichelaars! is het dus dat gy de Volken wilt bedriegen, even als uwe voorgangers in moord en goudzucht, de Spanjaarden en Portugeezen, deden, en nog doen, dat gy de vryheid, den vrede en alle ande-

dere deugden gebiedt, uit uwen naam te verkondigen; terwyl gy te gelyker tyd vervolgingen, geweld, den oorlog en moord over de rampzaligen uitstort? *The cruel abjection* (zegt een van hunne eigene Schryvers) *in wich the wretched natives of Bengal are kept by the Companys servants, makes humanity shudder; they excercise upon them such unbounded despotism, as is wholly incompatible with the Laws of England, those of humanity, or such as would be thought intolerable even in Turkey or Barbary.* The Life of Robert Lord Clive by Charles Carraccioli, Vol. II., pag. 38. (*)

Gy verbeeldt u misschien, dat de inwoners van Bengalen vergeten hebben, hoe gy, door uwe vervloekte goudzucht en heeten dorst naar schatten, den yslyksten hongersnood in hun land veroorzaakte, en te gelyk den bittersten dood van drie millioenen van hunne ongelukkige en onschuldige Landgenooten, toen gy het gansche uitgestrekte gewest met hunne uitgeteerde lyken overdekte, en 'er den breeden Ganges mede vulde, zoo dat de afvlietende stroom die met moeite naar zee kruide, en de hoog rollende vloed dezelven als vleeschbergen, half vergaan,

(*) De wreedaardige vernedering, waar onder de dienaren der Compagnie de rampzalige inboorlingen van Bengalen doen gebukt gaan, doet de menschlykheid beven. Zy oefenen over hen eene zoo volstrekte oppermagt, als geheel onbestaanbaar is met de Wetten van Engeland, met die der menschelykheid, en die in Turkyen of onder de Barbaren zelven duldeloos zouden geacht worden.

gaan, terug bragt, en aan den beslykten oever opwierp.

„ *Les Monopoles, etablis par les Anglois, sont une*
„ *des principales Causes de la misère du Peuple du*
„ *Bengal, qui se voit injustement depouillé de son*
„ *droit naturel aux productions de sa Patrie. Le sel*
„ *l'Aracque et le Tabac sont, par la force de l'ha-*
„ *bitude, des choses necessaires a la vie dans l'Indostan.*
„ *Le Bengal en faisait une exportation considerable,*
„ *et malheureusement les Monopolistes s'en apperçu-*
„ *rent: ils s'emparerent de ce Commerce au detri-*
„ *ment des Naturels, aux quels il fut interdit, sous*
„ *les peines les plus severes. Enfin les premiers co-*
„ *mestibles, le Bled et le Ris, furent mis en Mono-*
„ *pole, et je vis la famine enlever trois millions d'*
„ *hommes dans une seule année* (*)" Mem: Hist: et Polit: sur les Revolutions Angloises dans l'Indostan par J. A. Paillebat de St. Labin, Ministre de sa Majesté très

(*) De Monopolie der Engelschen is eene voorname oorzaak van de ellende des volks in Bengalen; het ziet zich op het onregtvaardigste beroofd van zyn natuurlyk regt op de voortbrengselen van zyn Vaderland. Het Zout de Arak en de Tabak zyn, door kracht der gewoonte, noodwendigheden des levens geworden te Indostan. In Bengalen plagt men 'er eene ontzettende menigte van uittevoeren; maar ongelukkiglyk zyn 'er de Monopolisten achter gekomen, welken zich van dien handel meesters gemaakt hebben, ten nadeele van de oorspronglyke eigenaren, welken dezelve onder bedreiging der strengste straffen verboden wierd. Met één woord de noodzakelykste levensmiddelen, het koren en de ryst, wierden door hun tot een voorwerp van Monopolie gemaakt en ik zag, binnen den tyd van één jaar, drie millioenen menschen door hongersnood omkomen.

trés Chretienne a la Cour des Mahrattes et dans l'Indostan, Tom: I. pag. 197 en 199, en op pag. 190, zegt hy van de gruwelen, die de Engelſchen in Bengalen uitoefenden: „ *A la decharge de l'humanite je „ veux croire, que les Anglais au Bengal ſe trouve„ rent baignés dans le ſang, et marchant ſur des rui„ nes, lorsque le butin avait eté leur ſeul objet. „ Etendons le voile ſur l'atrocité des procedés d'un Peu„ ple Europeen envers un Peuple de l'Aſie.*" (*)

Ja, het is eene wezenlyke Satire op den Christelyken Godsdienst, dat de Engelſchen dien door hunne Zendelingen zoeken voortteplanten in de landen van Indiën, waar zy het gebied voeren. Zy zyn van alle Europeeſche Natien er het minste toe geregtigd; zy hebben, even als de Spanjaarden en Portugeezen, met de Indiſche Volken gehandeld. Na dat zy zich van het Ryk van Bengalen, door geheime moorden, omkoping en het verfoeijelykſte verraad Meesters hadden gemaakt, hebben zy de inwoners geplunderd en uitgezogen, daarna hebben zy al hunnen koophandel aan zich getrokken, vervolgens op de voornaamſte noodwendigheden des levens eene zware belasting gelegd en eindelyk de halve Natie dood laten hongeren. Die Monsters! Neen

(*) Ter eere der menschlykheid wil ik gelooven, dat de Engelſchen in Bengalen meer den buit bedoelden dan het bloedbad en de verwoestingen, tot welken hun bedryf aanleiding gaf. Doch laten wy het gordyn vallen over de ysſelyke gevolgen der handelingen van een Europeesch volk, omtrent een volk in Aſiën,

Neen, de Hindous en Malabaren zal men, om alle de voorgemelde redenen, nooit tot het Christendom kunnen bekeeren: dit is der Engelsche Compagnie en haren Dienaren in Indiën ook wel bekend; zy weten wel, dat hun gedrag en handelwyze met die volken zoo grootelyks verschilt, zoo regelregt strydig is met, de voorschriften van den Godsdienst, dien zy belyden, en dien zy nu, in schyn, met zoo veel yver onder hen doen verkondigen, dat hunne ongehoorde wreedheden en ongeregtigheden de gemoederen van deze ongelukkige Volken zoodanig tegen hen hebben verbitterd en in woede gebragt, dat hun naam zelfs een afgryzen by de gansche Natie is, en een Hindou gewis eerder een Parriah of Harrie zou willen worden, dan een Christen.

En veronderstellen wy voor een oogenblik, dat hunne Zendelingen 'er ook eenige veroveringen konden maken, en den Christelyken Godsdienst door eenige Hindous doen aannemen, zou dit echter van geen groot nut of voordeel voor de uitbreiding van het Evangelie verstrekken, dewyl, naar myn oordeel en naar dat van vele kundige mannen, de val en de verdryving der Engelschen uit deze gewesten misschien nader is dan men denkt; hunne tirannische Heerschappy in Indiën zal gewis, en moet, volgens den loop der zaken, welhaast een ontzettend einde nemen: de tyd is mogelyk niet meer verre, dat alle deze onderdrukte Volken, als een enkel man, tegen hen

hen zullen opſtaan; dat eene algemeene wapenkreet door deze wyduitgeſtrekte gewesten tegen hen zal weergalmen; dat de wraak over al de geleedene ſmaad en ongeregtigheden alle deze Natien te gelyk zal bezielen; dat zich één aanvoerder opdoe, die hunnen moed ontvonkt, hen vereenigt, zich aan hun hoofd ſtelt, en het land van deze verachtelyke roovers zuivert.

Hoe vaak brak de moed en dapperheid van een eenig man de ketenen, in welke eene ganſche Natie eeuwen lang geklonken was. Hoe vaak rees een gansch Volk, eeuwen lang, gedompeld in eene diepe ongevoeligheid, en onkundig van zyne eigene magt, aan het harde juk der ſlaverny gewend, door een blind toeval, eensklaps uit zynen rampzaligen ſtaat — en was vry.

Zoo ook zullen, eerlang, alle deze Volken zich in hunne magt verheffen; zy zullen zich ſchamen, zoo lang onder eenen verachtlyken hoop Blanken te hebben gebukt, het ſlaafſche juk der voor hun zoo verfoeijelyke Europeanen te hebben gedragen, welken zy zoo ver in deugden overtreffen, als zy hun in getal, in ligchamelyke ſterkte, en behendigheid te boven gaan.

Doof voor alle opſtokingen en listen, waar door zy tweedragt onder hen weten te zaaijen, en waar mede zy hunne wankelende heerſchappy tot dus ver nog ophouden, reeds voor lang niet meer hunne geſmeede

de donders vreezende, zullen ontallyke benden op hen aanrukken, en hen van alle kanten aanvallen, hen van het eene roofnest naar het andere jagen, tot dat, alom vervolgd en ter nedergeveld, nergens vriend of rustplaats meer vindende, hun rampzalig overschot in de uiterste ontsteltenis en verwarring, angstig en wanhopend naar zyne schepen zal vlugten, om met schande naar hun land terug te keeren, en voor altoos deze voormaals zoo gelukkige gewesten te verlaten, waar zy zulke gruwelyke euveldaden gepleegd, en zoo veel onheils gestigt hebben, begeleid door de vervloekingen der juichende scharen, die, van den oever, hunne vlugt aanschouwen.

Hun val zal zyn gelyk die van eenen hooggetopten boom, aan de steile boorden eener snelvlietende riviere, door de kabbelende golven ondermynd. Zyne verdorde wortelen hangen onbedekt over de diepte, tot dat hem de nachtstorm grypt en in den bruischenden stroom slingert — veracht dryft hy henen — om nooit weder te groenen!

Kom gezegende dag! dag van algemeene vreugde, kom, verlos deze beklagenswaardige Volken uit de verachtlyke slaverny, waar onder zy zoo lang gezucht hebben, en nog zuchten!

En gy, ongelukkige Hindous en Inwoners van Hindostan, die, wegens uwe deugden, zachtzinnigheid en menschlievendheid, van de oudste tyden af beroemd zyt geweest; troost u met de zekere hoop, dat

dat gy mogelyk binnen weinige jaren van deze Europeesche geweldenaars zult worden verlost, en dat de regtvaardige Hemel, vroeg of laat de gruweldaden op hen zal wreeken, die zy aan u gepleegd hebben. *It is ridiculous to suppose that these remote acquisitions will be long kept in peaceable subjection, by any other ties than justice, humanity aud convenience. Even triumphant Rome, mistress of the universe, could not with her victorious armys, secure the submission of the distant provinces, and particularly these of Azia, under a rapacious and oppressive government. In vain, a few hundred flatter themselves to enjoy security against millions, without a mild and equitable government; as the supposed difference, in the natural acquired vigour of mind and body, cannot realise the illusion, of safety, against such odds in numbers.* The Life of Robert Lord Clive by Carraccioli vol Ist. pag. 560 en 561 (*)

Ik

(*) Het is eene belagchelyke veronderstelling, dat deze ver afgelegene veroveringen, op den duur, in rust en onderwerping kunnen gehouden worden, door eenige andere banden, dan die van regtvaardigheid, menschlykheid, en vrywillige overeenkomst. Zelfs het zegevierend Romen, beheerscheresse der Wereld, vond zich buiten staat, om, met zyne overwinnende legers, bestendig onder zyn bedwang te houden de afgelegene gewesten, met name die van Aziën, en dat onder een hebzuchtig en alles onderdrukkend opperbestuur. En zouden dan eenige honderden Europeanen zich vleijen mogen, op den duur ongestoord den schepter te zullen zwaaijen over millioenen menschen, zonder behulp van eene gematigde en regtvaardige regering, daar het veronderstelde onderscheid in ligchaamlyke en verstandige vermogens zelf, nimmer kan regtvaardigen den dwazen waan van veiligheid by zulke eene onevenredigheid van getal?

Ik zal dit Hoofdſtuk eindigen met het uittrekſel van een Manifest, dat CHEIT SING, Radjah of Vorst van Benares aan verſcheidene andere Vorsten van Indien rond zond, ter uitnoodiging om zich met hem te vereenigen, ten einde de Engelſchen uit Bengalen te verdryven. Het ſpreidt een helder licht over de handelwyze dier overheerſchers, zoo wel als over die van andere Europeeſche Natien omtrent de Inwoners van Indien. Men vindt dit Manifest in het *Tableau Religieux et Politique de l'Indostan, ou Precis Historique des Revolutions de l'Inde, par* Mr. C . . . . *Lieut. General des armées Françoiſes, Gouverneur General de l'Isle de France, pag.* 256 en 257. Dus ſpreekt hy van de Engelſchen:

„ CHEIT - SING *ne negligea pas de peindre ſa ſituation aux Princes du Païs, dans un Manifeste, qui, par la justice des idées, et la ſimplicité du ſtyle n'auroit pas été indigne de la plume de Tite Live. Après avoir exposé ſa conduite et celle de ſon pere, les regrets amers de leur partialité mal entendue pour des Etrangers, qui n'avaient payé leurs bienfaits, que par l'ingratitude et la trahiſon; aprés les avoir tous invités, à ſe réunir dans une cauſe commune pour extirper ces uſurpateurs, que nulle concesſion ne pouvait ſatisfaire, nul traité reprimer, il fait un contraste du Païs qui est ſous ſon Gouvernement, et de celui qui est ſoumis aux ſerviteurs de la Compagnie. Ce Tableau est fait de Main de Maitre.*"

„ *Voyez*", *dit* CHEIT - SING, „ *voyez mes territoires,*

„ *et*

„ *et voyez les leurs. Leurs aspects differens, en marquent plus visiblement la division, que les limites, que la Nature ou l'Art auroient pu prescrire. Mes Champs sont cultivés, mes Villes et mes Villages sont remplis d'habitans, mon Païs est un Jardin, et mes sujets sont heureux Les principaux Marchands de l'Inde, grace à la sureté de mon Gouvernement, se rendent dans ma Capitale, et y fixent leur residence. C'est la banque de l'Inde, elle contient les trésors des Mahrattes et des autres Nations. C'est ici que la veuve et l'orphelin deposent toutes leurs richesses, et qu'ils y trouvent un asyle contre l'avarice et la rapine; le voyageur et l'etranger peuvent, d'un bout de mes Etats à l'autre, deposer leur fardeau et demeurer en sureté. Dans les Provinces de la Compagnie, la famine et la misère marchent ensembles à travers les terres incultes et les villages deserts. On n'y rencontre que des Veillards et des pauvres infirmes, incapables de fuir, ou des brigands, preparés au vol et a l'assassinat e. c. q. s.* (*)

Ziet

(*) Cheit-sing bleef niet in gebreke om zynen toestand af te schilderen voor de Vorsten des lands, in een Manifest, dat, om de juistheid der denkbeelden, die er in doorstraalden, en de schoone eenvoudigheid van den styl, der penne van eenen Titus Livius niet onwaardig zou geweest zyn. Na zyn gedrag en dat van zynen vader blootgelegd te hebben, en het bitter naberouw over hunne partydige en dwaze vooringenomenheid met vreemdelingen, die hunne weldaden met ondank en verraad beloond hadden; na hen allen te hebben uitgenoodigd, om zich als een eenig man met hem te vereenigen; ten einde deze geweldenaars te verjagen

Ziet daar de handelwyze der Engelſchen in Bengalen, en andere landen in de Indien waar zy het gebied voeren, naar het leven afgeſchetst; hier ziet men, met een meesterlyke pen en naar waarheid, den toeſtand der ongelukkige en beklagenswaardige Volken, over welken zy hunnen yzeren ſchepter zwaaijen, beſchreven. Hier ziet men aan den eenen kant een Land en Volk waar over de, in Europa by de

gen en uit te roeien, die geene toegevenheid voldoen, geen verdrag beteugelen konde; maakt hy eene vergelyking tusſchen de landen, waar over hy zelf het gebied voert, en die, welke beheerscht worden door de Dienaren der Compagnie. Deze ſchets mag een Meesterſtuk heeten.

,, Ziet, , zegt Cheit ſing, ,, ziet myne landen, en vestigt uwe oogen ,, op de hunnen: derzelver verſchillend voorkomen kenmerkt veel duidlyker ,, den eigenaar dan de ſcherpstbepaalde grensſcheidingen zouden doen kunnen, welke natuur of kunst mogt afgeteekend hebben. Myne velden ,, zyn bebouwd, myne ſteden en dorpen krielen van inwoners, myn land ,, gelykt een ſierlyk aangelegde tuin, en myne onderdanen zyn gelukkig. ,, De voornaamſte kooplieden uit de Indiën, gerust op de veiligheid, ,, welke ieder onder myne regering geniet, bezoeken myne hoofdſtad, ,, en zetten er zich neder. Zy is de Bank van Indiën, de bewaarſter ,, der rykdommen van de Maratten en andere volken. Het is hier, waar ,, de weduw en wees alles wat zy bezitten vertrouwen, en er eene veilige ,, ſchuilplaats voor vinden tegen de ſchraapzucht en roofgierigheid; de ,, reiziger, de vreemdeling kunnen, van het eene einde myner ſtaten tot ,, het andere, hunne koopmanſchappen veilig nederleggen, en by dezelve ,, gerustelyk inſlapen. In de gewesten, die de Compagnie zich heeft toegeeigend, in het tegendeel, waren hongersnood en ellende, hand aan ,, hand, over de onbebouwde velden, en door de verlatene dorpen, waar ,, men geen levend ſchepſel ontmoet, buiten eenige gryzaards, armen en ,, zieken, die onbekwaam zyn om te vlugten, of roovers die loeren op ,, buit en moord. enz"

de Zendelings-Genootſchappen zoo verguisde, Heidenen regeren, en aan den anderen kant, dat, waar Christenen hunne verſchrikkelyke heerſchappy hebben gevestigd, waar niets dan zoogenaamde domme en blinde Zwarten wonen, en waar de zoo zeer beſchaafde en in alle kunsten en wetenſchappen ervarene Blanken zich hebben nedergezet. Ik heb alleen hier nog bytevoegen dat dit zoo bloeijende land van Cheit-Sing door den verfoeijelyken Hastings ganschlyk is uitgeplunderd, en de arme inwoners, die zoo gelukkig waren, tegenwoordig onder de wreedſte tiranny der Engelſchen zuchten. De ongelukkige en deugdzaame Cheit-Sing heeft de vlugt moeten nemen, en zwerft nu als balling in armoede en gebrek rond.

VIJFDE HOOFDSTUK.

VAN OTAHITIE EN ANDERE ZUIDZEE EILANDEN.

Het is te verwonderen, dat, niettegenstaande de uitlokkende beschryvingen die alle Reizigers van dit Eiland en van de herbergzaamheid, vriendelykheid, en zachtzinnigheid van deszelfs bewoners, en van die der meeste Zuidzee Eilanden geven; men niet reeds vroeger heeft getragt, het Evangelie onder hen te verkondigen. Ik kan my niet herinneren ergens te hebben gevonden, dat men sedert derzelver ontdekking, tot op korten tyd geleden, eenige ernstige pogingen heeft gedaan, om 'er het Christendom voortteplanten, en 'er Zendelingschappen opterigten.

Om deze nalatigheid en verwaarloozing, als het ware te vergoeden; heeft het Engelsche of Londonsche Zendelings-Genootschap, in Anno 1796 (*) op eenmaal, een gansche troep van hunne Missionarissen, met al den toestel tot de bekeering der Heidenen noodig, derwaarts gezonden, die de verbreiding

(*) Eene tweede Zending naar die Eilanden, met het Schip Duff, Capitein THOM ROBSON wierd den 19 February 1799, op de hoogte van Rio Janeiro, door den Franschen Kaper Buonaparte genomen. *Aant. v. d. Schr.*

ding van het Evangelie met kracht doorzetten moesten.

Welk eenen vernederenden indruk moeten deze Zendelingen niet op het eerste oogenblik, waar op zy aan land stapten, op de inborelingen van Otahitie hebben gemaakt? ziende hen daar met zak en pak, vrouw en kinderen aankomen, en zich zonder omstandigheden onder hen nederzetten.

Waarlyk zy moeten gedacht hebben, dat deze lieden ballingen of kwaaddoenders waren, die men om hunne misdaaden uit hun land had gebannen, en, om hen kwyt te worden, onder hen zond; want dat die Blanken eene zoo verre reize ondernomen hadden, alleen met inzigt, om hen hunnen Godsdienst en gebruiken, voor eenen anderen vreemden Godsdienst en gebruiken, te doen verwisselen, moest onwaarschynlyk, ja gansch ongelooflyk voorkomen. En dus konden zy van den wonderlyken stoet, die zoo ongevraagd op hun Eiland aankwam, niet dan een verachtelyk en slecht denkbeeld hebben (*).

In

(*) En in dat denkbeeld zyn zy gewis bevestigd, door het slordig en onvoorzigtig gedrag van het grootst gedeelte dezer Zendelingen onder hen; hoe zeer dezen ook, door de laffe en belagchelyke uitvlugt, als of de Otahiters het op hunne Vrouwen gemunt hadden, de schuld en het mislukken der Expeditie van zich af willen schuiven. En dat de meesten dezer Zendelingen slechte voorwerpen waren, blykt klaar genoeg uit het gene de Predikant JOHNSON, aan den Heer HARDCASTTLE, te London schryft, in zyn brief gedateerd Sidney-Suid-Wales, 26 Augustus 1799, en te vinden in de Gedenkschriften der Maatschappy van Zendeling-

Indien men overweegt, welke uitgebreide ontwerpen de Engelſchen in de Indien hebben, hunne onverzadelyke gouddorst, hun onophoudelyk ſtreven, om zich den volſtrekt uitſluitenden handel in die gewesten toeteëigenen; trachtende naar niets minder, dan om zich van alle de bezittingen der Europeeſche Mogendheden meester te maken, alle de landen der nog vrye Indiſche Vorsten aan hunne heerſchappy te onderwerpen of van hun afhangelyk te doen zyn: dan heeft men alle redenen, om deze ganſche zending van Otahitie voor niets anders aantezien, dan als een geheim werktuig om de arme Zuidlanders te verſlaven, en onder het juk te brengen.

Voor het uiterlyke ſchynt dit ganſche Zendelngs-etablisſement, te Otahitie, alleen een Godsdienstige maat-

lingſchap, opgerigt binnen London, 1795, in het IVde Deel pag 242, waarin hy onder anderen van de gevlugte Zendelingen zegt: „ Wegens „ myne onpaslykheid verliep er nog eenige tyd, eer ik kennis kreeg aan „ de Zendelingen, die hier van Otahitie zyn overgekomen, en met 2 of 3 „ onder dezelven vond ik my niet gezind, eenige verkeering te hebben. „ Ik vrees dat de Maatſchappy, ten hunnen opzigte, misleid is geweest. „ Dan ik wil gaarn verſchoond zyn, van op dit ſtuk meer te zeggen. „ De bewustheid van myne eigene zwakheid doet my ſchromen die van „ anderen blootteleggen."

En in eenen tweeden Brief van, en aan denzelfden, gedateerd 18 October 1799, pag. 258, in evengemelde Gedenkſchriften. „ Indien het „ my geoorloofd is, U, Mynheer, myn gevoelen te uiten, dan moet ik „ verklaren, van oordeel te zyn, dat van ſommigen der genen, die eerst „ na Otahitie gezonden, en ſedert van daar gevlugt zyn, niet veel goeds „ te wagten is. enz:"

maatregel te zyn, waarin het Engelsch Gouvernement, vreezende de aandagt van Europa en voornamelyk die der Spanjaarden optewekken, in 't geheel geen ander deel fchynt te nemen, dan alleen om het zelve, uit menschlievendheid, te onderfteunen. Eene Philantropifche Societeit fchynt alleen werkende, en de Colonisten zyn niet dan eenige kerkelyken, chirurgyns en ambachtslieden. Wie zoude ten aanziene van zoodanig pieus Etablisfement eenige achterdocht kunnen opvatten?

Doch zy zouden zich eerst hebben doen kennen, wanneer de Colonie het vertrouwen der Inborelingen gewonnen en zich eene noodige pofitie voor de proviandering hunner Vloten gegeven had. Gelukkig voor de Eilanders hebben zy zich van deze vreemde, ongenoodigde gasten weten te ontflaan.

Het grootfte gedeelte dezer Zendelingen, waar onder alle de gehuwden, hebben, zoo als zy in hunne berigten, te vinden in de Evangelifche Schatkamer IIde Deel, pag. 249 en in de Gedenkfchriften der Londonfche Maatfchappy van Zendelingfchap, IVde Deel, pag. 203, zeggen, dit Eiland, wegens de fchaamtelooze aanzoeken, waar aan hunne Vrouwen van de zyde der wellustige Otahiters waren blootgefteld, moeten verlaten, en naar Botany - Baay de vlugt nemen (*).

Wy

(*) Na hun vertrek van Otahitie, wilden zy deze vlugt aan eene Godlyke

Wy willen voor een oogenblik deze beschuldiging tegen de onnoozele Otahiters onderzoeken, en het zal ons denk ik weinige moeite kosten, om aantetoonen, dat, wat zy ons van de schaamtelooze aanzoeken dezer Eilanders verhalen, niet dan een schaamteloos verdichtsel van hun is, waar mede zy hun slecht gedrag in dit Eiland, zoeken te bedekken.

Voor eerst vindt men in de geheele Reisbeschryving van Wilson niet, dat, sedert hunne aankomst te Otahitie, den vyfden Maart 1797, tot op zyn vertrek op den zevenden September naar China, iemand der Inborelingen zyne oogen op eene der Europeesche vrouwen heeft geworpen, veel minder haar op eene onbehoorlyke wyze aangedaan; de Zendelingen zouden anders niet nagelaten hebben, het aan Capitein Wilson te verhalen, en 'er een groot geschreeuw van te maken.

Ten tweeden is, na alle beschryvingen, en volgens de verklaring zelfs der Zendelingen, het vrouwlyk geslacht in deze Eilanden van eene buitengemeene schoonheid en welgemaaktheid, en het is dus niet waarschynlyk, dat de Inborelingen een zoo onbilly-
ken

lyke roeping toeschryven, zy uiten zich hier even op de volgende wyze, in een Brief aan de Bestuurders gedateerd Sidney-Suid-Wales 1 September 1798, pag. 222 van meergemelde Gedenkschriften: „ Wy zyn van een „ algemeen gevoelen, dat deze roeping eene beschikking der Voorzienig- „ heid voor de gehuwde Zendelingen is, om het Eiland te verlaten, ter- „ wyl 'er een weg voor ons open stond, om naar Port-Jackson met de Nan- „ tilus te vertrekken, welks Kapitein van zyne voorgenomene reize afge- „ zien, en besloten had in die haven te overwinteren.

ken smaak zullen gehad hebben, om hunne schoone jonge vrouwen en dochteren te laten varen, om achter de vrouwen van ambachtslieden en zulk volk te loopen, waar van verscheidene reeds bejaard waren en kinderen hadden, terwyl de overige gewis geene schoonheden van den eersten rang zullen geweest zyn.

Maar hun vertrek had eene geheel andere oorzaak, zoo als uit een hunner Brieven gedateerd Tongataboe den 13 January 1800, blykt, waar in zy schryven, dat van de gevlugte broeders, drie door de Eilanders gedood en de anderen geplunderd waren. Gedenkschriften der Londonsche Societeit IVde Deel, pag. 334.

Het is toch niet te denken dat de Otahiters de Zendelingen, om hunne vrouwen te bemagtigen, zullen dood geslagen hebben; en wat dwong hen dan zo overhaast de vlugt te nemen? Doch van dit onaangenaam en onvoeglyk onderwerp afstappende, en deze zoo zeer in het oog loopende zwakke uitvlugt, waar van de Zendelingen zich, tot hunne ontschuldiging en zuivering, bedienen, daarlatende — eene uitvlugt, die voor de genen die deze volken en derzelver zeden kent, ten hoogsten belagchelyk moet voorkomen, en die, ik houd my des verzekerd, alleen uitgedacht is, ten einde de schande, wegens het lafhartig verlaten van hunnen post, eenigzins te bedekken; zullen wy, uit hunne eigene brieven, de ware oorzaak van hunne vlugt trachten uittevorschen.

 In

In een dezer Brieven gedateerd Otahitie den 8 July 1802, te vinden in de Gedenkſchriften van het Londonſche Zendelings Genootſchap IIIde Deel, pag. 173 en Evangeliſche Schatkamer IIde Deel pag. 249. blykt, dat de Inwoners van Atahourou, de Zendelingen in hun Eiland moede zynde, hen herhaalde reizen verzocht hadden hetzelve te verlaten; doch zy, daar geene ooren toe hebbende, zulks weigerden; en toen men 'er hen met geweld toe wilde dwingen, deze vredelievende verkondigers des Evangeliums, hier over vergramd, het ſcheepsvolk van een aldaar liggend Engelsch ſchip op de onſchuldige menſchen aanhitsten, die 'er zeventien mannen en een Opperhoofd van doodden.

Zy vreesden echter, ſchryven zy verder, het Eiland te moeten verlaten, ſchoon zy, niettegenſtaande deze gruwelyke daad, evenwel voortgingen, met er het Evangelium te prediken.

En dat konden die Zendelingen nog doen, na oorzaak van den dood van zoo vele menſchen geweest te zyn? Zy durfden het Evangelie van den menschlievenden Jezus nog verkondigen, aan lieden, welker landgenooten zy hadden vermoorden laten? afgryslyk!

Arme Otahiters! wat al rampen heeft het volk dat u zynen Godsdienst wil doen aannemen en opdringt, reeds over u gebragt: het vergif van eene hunner afſchuwlykſte krankheden woedt in uwe aderen; men ver-

vermoordt uwe landgenooten om een vaak niets-waardige zaak, om een byl, een ſpyker enz. (*), en

(*) In de Gedenkſchriſten der Maatſchappy van Zendelingſchap opgerigt binnen London, Iſte Deel bladz. 95, vindt men, in de aanmaning en opwekking, die de beſtuurders van dit Zendelingſchap aan elkanderen en aan anderen doen, deze volgende aanmerkingwaardige woorden, die al het gene ik van de Engelſchen gezegd heb, en nog meen te zeggen, volkomen bevestigen. „ Myne Broeders! zegt de redenaar, de eer van den Christelyken „ naam eischt eenige pogingen en opofferingen van onze handen; ik word „ ſchaamrood over myn Vaderland (en wel met regt) wanneer ik overweeg, „ dat de hooggaande godloosheid en ongebreidelde losbandigheid der Engelſchen een vlek hebben achtergelaten op den Christelyken Godsdienst „ overal waar zy verkeerd hebben. O wreed Brittanje! vaart hy voort, „ niet te vreden met de eer der ontdekking en de winst des koophandels, „ hebt gy met den naam van Christenen ondeugd en ziekten onder de arme „ hulplooze Heidenſche Eilanders medegedeeld." enz. En hoe zoekt men hun alle deze beleedigingen, alle de rampen die men, door hen voor eeuwen met de Venus-kwaal te vergiſtigen, over hen heeft gebragt, te vergoeden en te verzachten? waar anders mede, dan met, hun een troep volks, met vrouwen en kinderen, toe te zenden, om hen den Godsdienst en gebruiken van deze zelfde ſnoode Engelſchen, die hun zoo veel ramps en leeds veroorzaakt hebben, te doen aannemen; dit oordeelden zy eene genoegzame vergoeding, en, om hen geheel en al gelukkig te maken, en hun voor altoos alle reden van misnoegen te benemen, had men, zoo als de beſtuurdes pag. 292 van meergemelde Gedenkſchriften zeggen, met voordacht gehuwden onder hen gezonden; die, gelyk men zich verbeeldde, hun tooneelen van gezelligen omgang en van huislyk en godvruchtig genoegen zouden opleveren, op dat die eenen krachtdadigen en overredenden invloed op de harten en zeden der Inborelingen mogten hebben

Welke denkbeelden moeten de leden van zoodanige Zendelings-Genootſchappen niet van deze Eilanders, en van alle Indianen, die doorgaans in de grootſte harmonie en eendragt met hunne vrouwen leven, hebben! Waarlyk, indien huislyk genoegen en geluk ergens is te vinden, is het by de Indianen en Wilde Volken; men vindt diergelyke tooneelen van twist, haat

en ach! dat dit alle de rampen waren, die zy u hebben toegedacht en die gy nog van hun hebt te verwachten.

Noch de ftormende zeeën, die u tot een bolwerk tegen de aanflagen van den alles overheerenden Europeäan moeten dienen, noch de groote afftand van uw land van het hunne, zal u voor hun befchermen. Denkt niet dat gy, door het verdryven hunner Zendelingen, van een verder bezoek zult bevryd blyven (*). Uwe twist met hun, dien zy gewis zelven berokkend hebben, of waar toe zy ten min-

haat, tweedragt, ontrouwe enz. onder hen niet, als in ver de meeste huishoudingen in Europa. De Indiaanfche Vrouwen betoonen de diepfte onderwerping, onderdanigheid en gehoorzaamheid aan hare Mannen, en zullen hun nooit tegenfpreken. Ik zoude over dit onderwerp veel kunnen zeggen. En deze huislyke en godvruchtige tooneelen, moesten de ambachtslieden en ander volk, dat men naar Otahide had gezonden aan de Eilanders verfchaffen! Men moet zich over een zoo verheven denkbeeld en ontwerp verwonderen!

(*) De gevlugte Zendelingen, in een hunner Brieven gedagteekend Paramatta Newfoundland 25ften Augustus 1799 te vinden, in de Gedenkfchriften van de Londonfche Societeit pag. 238 IVde Deel, zeggen onder anderen: „Wy hopen, dat de Capitein van de tweede Bezending naar de Zuidzee, be„ftaande in 30 Mannen, en eenige Vrouwen, met genoegzame magt voorzien „zy, om te Otahitie een welgeordend Ligchaam te vormen, en dat hy 'er „een getal zal laten, dat fterk genoeg zal geoordeeld worden tot het oprigten „van een altyd durend Zendelingfchap." Zyn 'er nog meer bewyzen noodig? Wie ziet hier niet, de dwingelandy en onderdrukking doorftralen? De Zendelingen willen zich met geweld in hunne posten handhaven, zy willen de Eilanders tegen wil en dank tot Christenen maken, een altyd durend Zendelingfchap oprigten: geen wonder dat zy zoo ongaarne dat fchoone Eiland verlaten willen. Nog eens, arme Otahiters!

minsten oorzaak en aanleiding hebben gegeven, is juist het geen hunne landslieden bedoelden en waar zy naar wenschten.

Zy zullen nu, onder schyn, van zich de beleediging hunnen Priesteren, zoo als zy die noemen zullen, aangedaan, te wreeken; zich met eene gewapende magt by u nederzetten (*), en u onteerende en ondragelyke wetten voorschryven; welke wetten indien gy die niet in acht neemt, of gehoorzaamt, het gene zy voorbedachtlyk beschikken zullen dat gebeuren moet, zullen zy dit als een voorwendsel doen dienen, om u ganschelyk te onder te brengen.

Ja, de Europeanen, van welke Natie ook, hebben geenen voet gronds in de beide Indien, dien zy niet door geweld, door verraad, door slinksche streken, door valsche en vleiende beloften, en op andere ongeoorloofde en schandelyke wyzen hebben verkregen; en wanneer zy bevonden, dat alle deze middelen onvoldoende en krachteloos waren, en zy met dezelve hun oogmerk niet konden bereiken, heb-

(*) Uit het volgende zal men zien, of ik regt oordeele. In een Brief der overgeblevene Zendelingen te Otahitie gedateerd 13den January, in de Gedenkschriften der meergemelde Londonsche Maatschappy IVde Deel pag. 287 vindt men onder anderen het volgende: „ Uit het schip de Eliza zyn „ aan Land gebragt, *geheel buiten onze medewerking*, een agttienponder, twee veldstukken, verscheidene musketten, en een groot deel andere krygsbehoeften. Wat het gevolg zal zyn van het invoeren van zoo vele vuurwapenen zal de tyd leeren."

hebben zy den Godsdienst te baat genomen: en met behulp van eenige weinige Zendelingen, die onder het masker van Godvruchtigheid zich onder deze onergdenkende Volken indrongen, is het hun meestentyds, wanneer alle andere middelen en pogingen vrugteloos waren, gelukt, dezelven te vernielen, of onder het juk te brengen: en op zoodanige wyze hebben zy in de Indien altoos gehandeld, wanneer zy zich van het een of ander Land wilden meesters maken. Zy hebben naar myn oordeel, met Otahitie, en de omliggende Eilanden geheel iets anders in den zin, dan maar alleen om de Inborelingen tot Christenen te willen maken; het is flechts een armzalig voorwendfel, om 'er hunne uitgebreide ontwerpen mede te bedekken en te verbergen; het is van dat zelfde flag als hun Etablisfement in Botany-Baaij, dat, volgens hun voorgeven uit enkele menschlievendheid is opgerigt, en nu reeds meer dan 9000 Inwoners bevat; en, om deze Colonie te onderfteunen en het Eiland Norfolk en Nieuw Zeeland als eene keten aan haar te fluiten, hebben zy Otahitie een der Societeits Eilanden, en Oirahie een der Sandwichs Eilanden noodig; alles met een voornemen, om eens, wanneer zy zich ongemerkt magtig genoeg in deze Zeeën bevinden, eensklaps het masker afteligten, en den oorlog onder het een of ander voorwendfel aan Spanjen te verklaren: gelyk men ziet dat zy reeds gedaan hebben; en als dan eene fchuilplaats voor hunne

ne fchepen in het ftormende jaargetyde hebbende, kunnen zy op hun gemak alle gemeenfchap, tusfchen dat Koningryk en desfelfs bezittingen in de West-Indien, nevens de Philippynfche Eilanden affnyden, en Mexico, Peru en Florida, zonder vele moeite, bemagtigen, waar van zy het bezit reeds lang hebben gewenscht, en welke landen zy met hunne roofzuchtige oogen en gedachten reeds uitplunderen.

Wy veronderftellen, dat den Zendelingen van de aanflagen en ontwerpen, die het Engelsch Ministerie op deze Eilanden heeft, niets bekend is, en hier om willen wy, hen alleen als Apostels of verkondigers van het Evangelie aanmerkende, navorfchen in hoe ver zy aan hunne beftemming voldaan hebben.

Na het geen ik in de verfchillende berigten, over deze Zendingen handelende, vinde, blykt het, dat zy dat verftandig overleg, die bedaardheid van geest en voorzigtigheid, niet hebben te werk gefteld, welke zy zoo noodig hadden, om aan de bewoners van die Eilanden geen agterdocht te geven, en om de genegenheid en het vertrouwen van een volk te winnen, onder het welk zy zich willekeurig en ongevraagd hadden nedergezet.

Zy haalden zich terftond den haat van velen der voornaamfte perfonen van het Eiland op den hals, door hun hunne gebruiken als boos en affchuwelyk voortefteilen, en die heftig te laken.

Hun onophoudelyk prediken, zingen en bidden

 ver-

verloor by dit volk al het plegtige en eerwaardige, en wierd niet alleen belagchelyk in hunne oogen; maar zy geloofden zelfs dat het eene toverachtige kracht had, en de oorzaak was van den dood van eenigen hunner Opperhoofden; verder mengden onze Zendelingen zich in hunne geschillen, en kozen party, welk laatste dan ook eene der voornaamste oorzaken was, dat zy verjaagd wierden.

In Port Jackson aangekomen zynde, gingen zy op de zielen-jagt der Wilden of inborelingen van dat land, doch maakten geenen opgang, uit hoofde, zoo als zy zeggen, van het ergerlyk leven der Europeanen dezer volkplanting, die de ongebondenste, booste en godlooste menschen waren; zoo dat het niet ongewoon was iemand te hooren zeggen: „ Toen ik een Christen was dacht ik zoo en zoo:" en echter, deze hunne godlooze Landslieden daar latende; deden zy nog hun best om den een of anderen Wilden te bekeeren; volgens hun schryven aan de bestuurders, gedagteekend Sidney, Zuidwales 1 September 1798, te vinden in evengemelde Gedenkschriften der Londonsche Zendeling-Maatschappy, Deel IV, pag. 234. En dus heeft deze Zendelings-Expeditie na Otahitie voor deze keer een jammerlyk, en, ware het niet om de onschuldige Eilanders die er by gesneuveld zyn, mogt men wel zeggen, belagchelyk einde genomen. Doch, zoo als de gevlugte Zendelingen op goeden grond hopen,

pen, de aanſtaande Zendelingſchappen, uit Engeland derwaarts aftevaardigen, zal men wel met genoegzame magt voorzien, om dezelve altyd durende te doen zyn. En dan: Vaarwel! Vryheid, Geluk, Rust, Vrede en Genoegen der Otahiters, en van de Inwoners der andere Zuidzee Eilanden!

ZESDE HOOFDSTUK.

VAN DE ROOMSCHE ZENDELINGEN IN JAPAN EN CHINA.

Er zyn nog twee groote Ryken, Japan en China, in welken de Zendelingen eene wonderlyke rol gespeeld hebben; en waarin zy, door hun onvoorzigtig en lakenswaardig gedrag, den Christelyken Godsdienst niet alleen veracht en gehaat hebben gemaakt, maar ook, over de Inwoners van een dezer Ryken, de schrikkelykste rampen gehaald hebben.

Het was in het Jaar 1542, dat de Portugeezen Japan ontdekten; de vermaarde FRANCISKUS XAVIER, die toenmaals in Indiën door alle landen trok, om Heidenen te doopen, besloot, op aanraden van zyne landslieden en drie Japanners, die hy te Goa ontmoette, ook dit volkryke en groote Eiland te bezoeken, en er den Christelyken Godsdienst te verkondigen; het welke hy echter niet eerder, dan in 1549, konde ten uitvoer brengen.

De Portugeezen hadden zich intusschen dermate in de gunst van den toen regerenden Keizer van Japan weten intedringen, dat hy aan onzen XAVIER de volkomene vryheid verleende, om den Christelyken Godsdienst in zyn Ryk openbaar te verkondi-

digen en elk zyner onderdanen, dien hy er toe konde overhalen, in denzelven aantenemén. Uit kracht van dit verlof, maakte hy, met behulp van zwermen van Zendelingen, die men uit alle oorden van Europa er naar toe zond, in korten tyd eene verbazende menigte Christenen onder de Japanners.

Ja, het Christendom groeide er zoodanig aan, dat de Keizer, verſchrikt van in zyn Ryk meer dan tweemaal honderd duizend Christenen te hebben, in het Jaar 1586, aan alle zyne onderdanen op levens ſtraffe verbood, den Godsdienst van Europa meer aantenemen, en hy beval zes jaren daarná alle ophouding van Dienst in de Christen Kerken.

Des niettegenſtaánde gingen de Zendelingen voort, met profelyten te maken, meest al onder het gemeene volk, dat zy het zelfde Fanatismus, het geenhen bezielde, wisten inteboezemen; zoo dat de Keizer, wilde hy het Ryk niet aan het uiterſte gevaar blootſtellen, genoodzaakt was, ſtrenger middelen te gebruiken. Hy gebood dan aan alle zyne onderdanen, die den Christelyken Godsdienst hadden aangenomen, om tot hunnen vorigen weder te rug te keeren; en zy, die hier aan niet voldeden, wierden om het leven gebragt.

Deze vervolging wierd met meerdere of mindere geſtrengheid voortgezet, tot het Jaar 1637, wanneer zy met eenen algemeenen Moord der Christe-

de Chineezen zelven waren onder deze algemeene uitbanning begrepen; om dat eenige Portugeesche Zendelingen zich beroemd hadden op het punt te staan, om gansch China tot het Christen geloof te bekeeren.

Zelfs de Hollanders, die het verraad en de zamenzwering ontdekt hadden, wierden gelyk de anderen weggejaagd; men had reeds hun Comptoir, dat zy te Firando hadden, geslecht; hunne schepen waren reeds allen vertrokken, er bleef nog maar een eenig overig, dat ook gereed was aftezeilen. De Kapitein van dit Schip KOKBEKER genaamd, wierd door het Gouvernement gesommeerd, om met het zelve de Vesting, waar in de Japansche Christenen waren opgesloten, van de Zeekant te beschieten: hy willigde dit in, mits men hem, voor zyne Natie, het uitsluitend regt, om op Japan handel te dryven, toestond.

Zyne voorwaarde wierd aangenomen; en de Vesting nu van alle kanten aangevallen en beschoten wordende, wierd eindelyk stormenderhand veroverd; en de belegerden, in spyt van hunnen wanhopigen en dapperen tegenstand, tot den laatsten man gedood.

Dit was het droevig einde van deze ongelukkige verleide menigte, en met hun dat van den Christelyken Godsdienst in Japan.

De Keizer met hunnen dood niet te vreden, wierden alle hunne familien en naastbestaanden, te weten

ten

ten allen, die den Christelyken Godsdienst waren toegedaan, offchoon zy in den opſtand geen deel hadden, om het leven gebragt, en hunne woningen omvergeworpen.

Den Portugeezen wierd op levensſtraffe verboden, hunne voeten ooit weder in Japan te zetten, om welke reden het ook mogte wezen.

Zy hadden echter eenigen tyd daarna nog de onbeſchaamdheid, eene ambasſade van Goa derwaarts te zenden, beſtaande uit 73 perſonen, om te beproeven, of zy geene verzachting van dit ſtrenge vonnis konden verwerven, en om zich weder in het Ryk te nestelen; maar de Keizer, getrouw aan zyn woord, liet hun allen op 12 na het hoofd afſlaan (*) op een zelfde oogenblik, elk door een byzonderen beul; ja hy wilde liever afſtand doen van allen Handel met vreemde Natien, dan zyn Ryk

(*) *Sur la Caisſe qui contenoit leurs Corps, on mit l'Inſcription Suivante:* „ *Tant que le Soleil echauffera la Terre, qu'aucun Chretien ne ſoit* „ *asſez bardi pour venir au Japon et que tous ſachent, que le Roi Philippe lui même, le Dieu même des Chretiens, le grand Xaca, un des premiers Dieux de Japon, s'ils contreviendroient a cette défence, le payeront* „ *de leur tete.* — *Anecdot: Chin: Japenoiſes: Siamoiſes &c. pag. 229, du Japon.* Dat is;

By de bewaarplaats hunner lyken vond men het volgende opſchrift: „ Zoo lang de zon de aarde zal beſchynen, verſtoute zich geen enkel „ Christen om in Japan te komen, en hun allen zy kennelyk; dat Ko- „ ning Philippus zelf, dat zelfs de God der Christenen, of de groote „ Xaca, eene der voornaamſte Godheden van Japan, het met hunne „ hoofden zouden boeten, indien zy ſtrydig met dit verbod handelden." *De S*

Ryk aan diergelyke gevaren en ondernemingen weder bloot te ſtellen.

Ten dien einde liet hy, in eene vergadering van alle de grooten des Ryks, het vermaard Edict uitgaan, behelzende een verbod aan alle Japanners, om ooit het land te verlaten, op ſtraffe des doods; voorts, dat aan geen vreemdeling, van welke Natie ook, zoude worden toegeſtaan in het Ryk te wonen; en men zette duizend kroonen op het hoofd van een Christen Priester.

Geene ſchepen mogten voortaan worden gebouwd, die verre zeereizen konden doen; alleen behielden zy eene ſoort van barken of langwerpige vaartuigen met riemen, voor den handel van hunne Eilanden.

Wat de Hollanders aangaat, de dienst dien zy aan het Gouvernement hadden bewezen, tot het mede helpen vernielen der Christenen, verwierf hun by den Keizer die groote gunst niet, die zy 'er van hadden verwacht, te weten, om zich in het Ryk gelyk te voren te mogen nederzetten, en hunne Comptoiren op de puinhoopen van die der andere verdrevene Natiën opteregten.

Het is waar, men hield hun woord, omtrent den uitſluitenden handel; doch, daar men hen echter mistrouwde, niettegenſtaande zy openlyk verklaard hadden, geene Christenen te zyn, van die ſoorte, tot welke de Portugeezen behoorden; zoo wierden

zy

zy voor altoos van Firando verbannen, waar zy te voren humne Logie hadden: men gaf hun verlof om houtene Huizen op een klein Eilandje, Decima genaamd, te bouwen, waar zy als in eene gevangenis opgeſloten zyn. (*)

Dit Eilandje ligt aan den ingang der haven van Nangaſakie, en is aan die Stad gehecht, door eene vaste brug, waarop, nacht en dag, Soldaten de wacht houden, om hen gade te ſlaan, en te beletten dat zy in dezelve komen.

Hun handel wierd jaarlyks op drie ſchepen bepaald, die, by hunne aankomst, het roer, de zeilen, het geſchut, en alle de boeken, die aan boord waren, op ſtraffe des doods, aan daar toe geſtelde Japanſche Officieren moesten afgeven, die het tot hun vertrek in Pakhuizen bewaren, en opſluiten moesten, met meer andere diergelyke vernederende bepalingen.

Straks na de verjaging der Portugeezen, en om alle hoop aan eenige Europeeſche Natie, voornamelyk die van den Roomſchen Godsdienst, te benemen, om ooit in Japan den Christelyken Godsdienst we-

(*) *Un Hollandais qui aura paſſé ſa vie a Decima ne connaitra guere plus le Japon que s'il n'etait jamais ſorti de la Haije ou d'Amſterdam. Anecdot: Chinoiſes Japonnoiſes &c. pag. 234, du Japon.*

Een Hollander, wanneer hy zynen geheelen leeftyd op Decima heeft doorgebragt, zoude naauwlyks iets meer van Japan weten, dan of hy nimmer buiten den Haag of Amſterdam geweest ware.

weder voortteplanten; moest elk inwoner van het geheele Japansche Ryk, van den grootsten tot den kleinsten, zonder uitzondering van rang of persoon, op een gekruist Christus-en een Maria-beeld treden, en deze Ceremonie heeft nog jaarlyks tot heden toe plaats. (*)

Zy dient, om hen aan de rampen te herinneren, die de Godsdienst der Christenen, in *vorige tyden*, over het land heeft gebragt, en hun den schrikkelyken moord van den 22sten April 1638. te binnen te brengen, op welken dag de Keizer JEMITZ driemaal honderd en zeventig duizend zyner onderdanen liet om het leven brengen, als mede, om den haat tegen de Christenen te vereeuwigen.

Deze treurige gebeurtenis heeft zulk een indruk op hen gemaakt, dat zy zich voortaan wel zullen wachten, om zich op nieuw tot het Christendom te laten overhalen; zy verachten en verfoeien alles wat den naam van Zendeling heeft, van welke geloofsbelydenis hy ook moge zyn, maar al te zeer, dan dat zy hun ooit zullen toestaan, weder in hun land te komen. Ja de haat en afkeer, die deze Natie voor den Christelyken Godsdienst niet alleen,

maar

(*) Deeze Ceremonie wordt in Japan het Jesumi doen genamd; zy wordt verrigt op den 22sten February, by hen den eersten dag van het jaar, en duurt verscheidene dagen achter een: de beelden op welken deze, voor den Christen Godsdienst zoo vernederende, Ceremonie wordt verrigt zyn van koper en een halve el lang: wanneer de Ceremonie geëindigd is, worden die beelden voor het volgende jaar weggelegd. *Aant. v. d. Sch.*

maar zelfs voor alle volken die zich Christenen noemen heeft gekregen, is onuitwischbaar.

Men heeft de Hollanders willen beschuldigen, dat zy, om te toonen, dat zy geene Christenen waren, zich tot deze jaarlyksche beeldtreding mede hadden aangeboden, dit is echter onwaar; doch of zy wel deden, dat zy om vuil belang zoo vele duizenden van hunne Medemenschen of Medechristenen, schoon van eene andere geloofsbelydenisse, hielpen vernielen, laat ik aan het oordeel van den Christelyken lezer.

Dus verloren de Jezuiten, in een korten tyd, eenen arbeid van naby de honderd jaren, en zagen zich voor altoos uit Japan gebannen en uitgesloten, toen zy op het punt stonden om het geheellyk aan den Heiligen Stoel te onderwerpen; en die doodelyke omkeering veroorzaakte hun een zoo veel te grootere smart, als het verlies 't geen zy leeden onherstelbaar was. (*)

Ten dien tyde waren er in Meaco de hoofdstad van dit Ryk, twaalf verschillende Secten, die met elkanderen een getal van meer dan viermalen honderd duizend zielen uitmaakten; echter leefden alle de-

(*) Men zie over deze verjaging der Roomschen uit Japan, eene breedvoeriger beschryving in de *Histoire des Decouvertes et Conquetes des Portugeis par le P: Lafitteau* I. 4. *pag.* 101. 107. en in de *Histoire et Description Generale du Japon, par le P. Charlevoix* I. 2. *pag.* 122, en verder, en in meerdere werken als THUNBERG, KEMPTER en anderen. *De S.*

niken, Nonnen-kloosters en Kluizenaars. Men roept 'er Heiligen in aan, men eerbiedigt 'er H. overblyffels, men doet 'er ommegangen en bedevaarten, men leest 'er Rozekransen, men oefent 'er strengheden en vrywillige boetdoeningen, men gelooft in een soort van Vagevuur en men bidt 'er voor de dooden: zoo dat 'er niet veel aan te veranderen viel, dan alleen den naam der Godheid en der Heiligen.

Voorts hadden zy van den Vorst een volkomen verlof verkregen, om door het gansche Ryk te mogen prediken en hunnen Godsdienst te verkondigen: zoo mede opene brieven, uit kracht van welke hy aan alle zyne onderdanen toeliet, om Christenen te worden als het hun zoude behagen. En op deze wyze was het hun niet zoo moeijelyk, om eene menigte Christenen te maken, van die soorte, als ik aanstonds heb beschreven, te meer, daar zy het gemeene volk, aan het welke zy zich voornamelyk hielden, door geschenken en beloften wisten tot zich te lokken en aan zich te verbinden.

Deze toegevendheid hebben zy in China mede weten te bekomen; zy hebben 'er echter op verre na dien invloed niet konnen verkrygen als op Japan, dewyl de Chineezen, voorzigtig en achterdochtig van aard zyn, en het gebeurde te Japan hun tot een voorbeeld diende, hoe zy zich omtrent deze rustverstoorders moesten gedragen.

Twee

Twee en dertig jaren na den dood van den vermaarden XAVIER, dat is in het jaar 1583 verkregen de eerfte drie Jezuiten, zynde Italianen, en genaamd M. RUGERIO, T. PASSIO en M. RICCIÏ, met vele moeite en na lang aanhouden, van den Keizer van China Cam-hi het verlof, om te Peking te komen; werwaarts hen welhaast verfcheidene anderen van hunne orde volgden.

Na dat zy, gedurende meer dan tien jaren, de Chineefche taal en derzelver gefchiedenisfen hadden beoefend, en den titel van geletterden of leerlingen van Can-foet-zé of Confucius hadden aangenomen, viel het hun, met dat achtingswaardig gewaad, 't geen overal ingang geeft, niet bezwaarlyk, om by de eerste ftaatsdienaars van het Ryk intedringen, hunne gunst te winnen, door gefchenken van fchilderyen, verrekykers, flingeruurwerken, mathematifche inftrumenten en andere werken van die natuur; en, door deze fraaijigheden, verwierven zy zich de genegenheid en de befcherming der voornaamfte mandaryns. Het was, onder begunstiging van diergelyke gefchenken en, om dat de Keizer in de Wiskunde en andere Wetenfchappen en kundigheden, die zy bezaten, behagen vond, dat zy eindelyk het verlof verkregen, om eene Leerfchool te Peking opteregten en de zulken van zyne onderdanen, die den Christelyken Godsdienst zouden willen omhelzen, daar in te onderrigten.

De Chineezen betoonen eenen ongemeenen eerbied voor Confucius, en de geletterden, die hunnen roem ftellen in zyne leerlingen te zyn, hebben hem Tempels gefticht, en Altaren opgeregt; zy offeren hem flagtoffers met zeer vele ftatie en plegtigheden; zy doen diepe buigingen voor zynen naam; zy boezemen vurige gebeden tot hem uit, en fmeeken hem, om hunne offeranden te willen aannemen.

De Chineezen eerbiedigen ook hunne overledene voorouders; zy hebben in hunne huizen eene plaats die daartoe is gefchikt; daar zyn afbeeldfels van die voorouders en plankjes, op welke hunne namen ftaan gefchreven. Zy branden reukwerken voor die beelden, buigen zich voor dezelven; en zy roepen hunne voorouders aan, als van hun alle tydlyke geluksgoederen verwachtende.

Hoewel nu deze godlyke eerbewyzingen den Jezuiten niet behaagden, moesten zy 'er de oefening van toeftaan, even als die van nog andere plegtigheden, aan de zulken onder de Chineezen, die het Christen geloof omhelsden, of het befluit nemen, om van de geestlyke verovering in China aftezien, dewyl, door de wetten van het Ryk, die Godsdienstplegtigheden van eene onvermydelyke verbindtenis waren.

Doch zy wisten zich uit deze zwarigheden welhaast te redden, zy onderzochten, op hunne wyze, de gronden en leerftellingen van der Chineezen Gods-

Godsdienst, om daar in, als in die van Japan, eenige gelykvormigheid met het Christen geloof te vinden: en, daar zy zelven niets vuriger wenschten, verzekerden zy zich ligtelyk van de wezenlykheid van zoodanige overeenkomst, op een gering en niets beduidend onderſcheid na; zich zelven dus hier in gerust geſteld hebbende, vonden zy geene zwarigheid, om aan hunne nieuw bekeerde Christenen toeteſtaan, aan Confucius en aan hunne overledene voorouders, de gewone Godsdienst-plegtigheden te bewyzen, en zelfs, om zich ter aarde te werpen voor het afgodsbeeld CHIM-HOAM; zich gerust ſtellende met hun te bevelen, dat zy, onder het altaar van dien afgod, een kruis zouden verbergen, en ſtilzwygende alle de uitwendige teekenen van aanbidding tot dat kruis zouden rigten.

Om der Christenen Godsdienst aannemelyker te maken, dewyl zy vreesden dat de Chineezen te verwaand waren om een God aantebidden door menſchen handen gekruist, verkondigden zy hun Jezus Christus in zyne verheerlyking, en gewaagden niet het minſte van zyne vernedering, van zyn lyden, noch van zynen ſmadelyken dood, uit vreeze, dat zy het Christelyk geloof als eene dwaasheid zouden verwerpen.

Zy verzachtten de Zedeleer van het Evangelium ook zoodanig, door die te ſchikken naar des lands gebruiken, dat zy niets ſtrengs meer in zich had,

en dat men 'er de leefregels van kon oefenen, zonder zich veel geweld aantedoen. Door die handelwyze vermeerderden zy het getal van hunne nieuwbekeerden ongemeen, en ſtichteden eene menigte leerplaatſen.

Deze zoo onverwachte en veel belovende voortgang der Jezuiten lokte, in 1631 en 1633, eenige nieuwe geestlyke dolende Ridders, uit de orde van *St.* Dominicus en St. Franciscus, van het Eiland Formoſa en de Philppynſche Eilanden derwaarts, die overkwamen om deel te nemen aan de geestlyke veroveringen van dit wyduitgeſtrekte Ryk.

De Jezuiten vonden in deze Monniken welhaast tegenſtrevers, wegens hunne gedrogtelyke vermenging van het Christen geloof, met den afgodendienst.

In het begin bleef het maar by twisten, en tegen elkanderen te ſchryven; doch in het jaar 1645 wierd die twist heviger, en zy gingen elkanderen in ernst te lyve: want op de klagten van den Dominikaan MORALES, aan de Congregatie de Propaganda Fidé, velde deze vergadering een vonnis tegen de Jezuiten in China, waar in zy deze vermenging van het Christen- en Heidendom afkeurde en volſtrekt verbood. Dit vonnis bevestigde Paus INNOCENTIUS de Xde, door eene Bulle, aan welke de Jezuiten zich weigerden te onderwerpen, voorgevende dat die was gegeven, op eene valſche verklaring.

Zy

Zy verkregen op hunne beurt, in het jaar 1656, van ALEXANDER den VIIden, den onmiddelyken opvolger van INNOCENTIUS den Xden, eene diergelyke uitſpraak, waar by aan de bekeerde Chineezen toegeſtaan wierd, alle zoodanige dienst-plegtigheden van hun Land te oefenen, die enkel en alleen als een wereldlyke en ſtaatkundige eerdienst konden aangemerkt worden, gelyk mede die, welke hunne dooden betroffen, met uitzondering echter van de bygeloovigheden, die 'er by plaats hadden.

Daar kwam eindelyk nog een nieuw Decreet, gegeven den 19den November 1669 door de vergadering van 't geloofsonderzoek, en bevestigd door Paus CLEMENS den IXden, 't welk beval, dat de Bulle van INNOCENTIUS den Xden, en die van ALEXANDER den VIIden, beiden in hare kracht en waarde zouden blyven; verklarende, dat de eerste niet ingetrokken noch herroepen was geweest, door de laatſte; en willende, dat zy beiden zouden uitgevoerd worden, volgens haar doel en inhoud. Het Hof van Romen had zyne redenen om de zaak dus in twyfel te laten, en, vergenoegd, met zich te bevoordeelen, door eene verovering, daar men het hulde van deed, wilde het aan geenen der veroveraars misnoegen geven.

De Jezuiten, die de ſterkſten in China waren, deden 'er de Bulle van ALEXANDER den VIIden gelden, ſchoon die, in den grond der zake, hun niet

 guns-

gunstiger was dan den Dominikanen, dewy neesche dienstplegtigheden niet toestond, d onderstelling, dat zy niets bygeloovigs aan:

Men twistte wederzyds hevig over dat de een hield staande, dat die plegtighed dery waren, terwyl de andere het tegende

De Dominikanen ontzagen zich niet ste, en, wel verre van zich van de v leerwyze der Jezuiten te bedienen, pred het openbaar, dat de Keizers van Chir als LAOKUIM, FOE en CONFUCIUS allen ve ren, en in de Hel brandden, met mee onverstandige en onstaatkundige gezegden ten. De meeste Chineezen, die van deze nis hadden, lachten 'er om, anderen erger over, de predikers dezer leere begonnen diet by het Volk te verliezen.

„ *On fut etonné a la Chine*, zegt VOLTA
„ Essai sur les Mœurs, tom IV. pag. :
„ *des sages qui n'etaient pas d'accord sur*
„ *naient d'enseigner, qui se persecutaient*
„ *matisaient reciproquement, qui s'intenta*
„ *cès criminels a Rome, et qui faisaient*
„ *des Congregations de Cardinaux, si l'Em*
„ *Chine, entendait aussi bien sa langue, q*
„ *naires d'Italie et de France.*" (*)

(*) Men verwonderde zich in China geleerden te zien deren overhoop lagen over het geen zy hier kwamen c

Dit duurde dus nog eenen geruimen tyd voort, tot dat eindelyk de Keizer YOUT - CHING, ten hoogften gebelgd, over de fchaamtelooze redeneringen der Dominikanen tegen hem en zyne voorzaten, en vermoeid van al het krakeel van eene party vreemde Bonzen, die hy uit goedheid in zyn Ryk had toegelaten, het vermaarde Edict liet uitgaan, bekend hy den naam van APIAC; by hetwelke allen Misfionarisfen hoegenaamd, en van welke orde ook, verboden wierd, zich in het vervolg in eenig gedeelte van het Chineefche Ryk neder te zetten, zonder alvorens door een Patent van den Vorst hier toe geregtigd en gevolmagtigd te zyn, en welk Patent niet konde verkregen worden, dan na dat zy gezworen hadden, de verdediging van de Chineefche Godsdienst - plegtigheden, over welken het verfchil was, op zich te nemen, die te erkennen, en te handhaven.

Alle deze voorvechters der Dominikanen, zoo als de Bisfchop MAIGROT, MEZZA, FALEI, APPIANIE en anderen, wierden by dit Edict voor altoos uit het Keizerryk gebannen. Wyders moesten voortaan alle Zendelingen, die in China zich wilden nederzetten, zich eerst naar het Hof te Peking begeven,

onderling elkanderen vervolgden en verketterden, elkanderen te Romen in regten betrokken, en die in de vergaderingen van Cardinalen wilden beslisfen, of de Keizer van China zyne moedertaal zoo goed verftond als de Zendelingen van Italien en Frankryk.

ven, om daar nogmaals ondervraagd te worden, wegens hun geloof aan Confucius, en wegens hunnen yver om zyne leerſtellingen te verdedigen.

Dit Decreet verſpreidde ſchrik en onſteltenis onder alle de ordens van Monniken, Augustynen, Dominikanen en Franciskanen; die, zich daar aan niet willende onderwerpen, China met de grootſte haast verlieten, terwyl de Jezuiten in hunne vuist lachten, en, in het geheel geene zwarigheid makende, om deze voorwaarden te bezweren, het veld behielden.

Na dit Edict wilde het Hof van Peking geene Zendelingen hoegenaamd meer hebben, dewyl het vreesde, dat zy dezelfde, of ſoortgelyke onheilen in China als in Japan mogten aanregten, en hield alleen die genen, onder de Jezuiten, die de wiskunde leerden; de overigen moesten met de anderen vertrekken. Zy hebben echter naderhand, onder nog naauwere bepalingen, de vryheid weder verkregen om zich in Peking nedertezetten, om 'er Christenen te maken, en zy hebben 'er zich tot nog toe, door hunne kunsten en wetenſchappen, ſtaande gehouden, hoewel in zeer geringen getale.

De hoop dan, om in Japan en China voortaan het Christendom onder de Heidenen voortteplanten of te verkondigen, is volſtrekt ydel en vergeefs; deze twee groote Ryken zyn den Europeanen voor altoos ontzegd; niet dan aan een zeer gering getal, is

is het geoorloofd, om in het eerstgenoemde, op zeer ſmadelyke en vernederende voorwaarden, aan een klein hoekjen lands van eenige honderd treden in den omtrek, handel te dryven.

Hoe gelukkig zoude het voor de overige Volken van de beide Indiën zyn geweest, indien zy, even als de Japanners en Chineezen, zich nog in tyds van deze vernielende vreemdelingen hadden vry gemaakt, nog beter, zoo zy hen in het begin zelfs uit hun land hadden gehouden.

O! dat iemand, met eenen Prophetiſchen geest bezield, hun deze godlooze Europeanen, voor derzelver aankomst in die gewesten, had leeren kennen; dat hy hun van het moordgeweer, dat zy gebruiken, en waar in alle hunne dapperheid beſtaat, eene beſchryving en denkbeeld had gegeven, dit moordgeweer, dat, in het begin, die Volken met ſchrik heeft vervuld, en zonder het welke, tot heden toe, geen eenige Europeeſche Natie een duim breed gronds in de Indien zoude bezitten; dat hy, van land tot land, van natie tot natie, rond reizende, de geheele nieuwe wereld tegen hen in de wapenen had gebragt; dat hy, met luide ſtemme, hen van het dreigende gevaar had verwittigd, en van het verſchriklyk noodlot, 't welk hun boven het hoofd zweefde; dat hy hen had toegeroepen op deze of diergelyke wyze: Ryst op alle gy Volken! Staat op in alle uwe magt! want een verwoestend en boos geſlacht nadert uwe oevers, een volk

dat alle menschlyke en Godlyke wetten met voeten treedt, en u met de vreeslykſte rampen en ellende zal overſtorten. . . . .

Zoo gy aan de eeden, aan de vleijende beloften, aan de betuigingen van vriendſchap die zy u zullen doen, geloof zult ſlaan, zoo gy hun vergunt zich in uw land te nestelen, zullen zy zich wel haast van het zelve, en van alles wat gy bezit meester maken; uwe dochters en vrouwen zullen zy weg voeren, om hunne gierigheid, hunne praalzucht of wellust te boeten; de arbeid uwer handen zal hen mesten; zy zullen hunne wynen mengen met het zweet uwes aanſchyns, en het bloed uwer aderen: als gy dan zult klagen, zal men u verraders noemen; uwe zuchten zelven zullen ſtraffe op uwe hoofden laden, en gy zult uwe betraande oogen vergeefs op uwe lafhartigheid wenden. . . . .

En dit yslyk lot en nog een oneindig rampzaliger, van het welke men zich hier in Europa geene verbeelding kan maken, hebben alle de Volken ondervonden, die hun hebben vertrouwd, of hunnen Godsdienst hebben aangenomen. Onder het masker van Godsdienst en koophandel, hebben zy alle die veroveringen gemaakt; alle die wreedheden en euveldaden gepleegd; en tot op den huidigen dag maken zy gebruik van deze twee middelen, wanneer zy hunne ſnoode doeleinden door geweld of verraad niet kunnen bereiken. . . . .

Wy

Wy zullen, in het volgende Hoofdſtuk, van den handel en levenswyze der Europeanen in die landen, ſedert het begin van derzelver ontdekking tot heden toe eene flaauwe ſchets geven, waar na men zal kunnen oordeelen, in hoe verre zy geregtigd zyn, om van Godsdienst, deugd en menschlievendheid te ſpreken, of die, uit hunnen naam, te laten verkondigen aan Volken, die hen haten, vervloeken en verachten, wegens de ongehoorde rampen die zy, alom waar zy zich bevinden, verſpreiden, aan Volken onder welken niet een is, dat hunne vernieling niet van harten wenscht, en niet met verlangen den dag, die hen van deze geweldenaars zal verloſſen, te gemoet ziet.

*

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DE EUROPEANEN IN INDIËN.

„De Européanen in Indiën!" „ *zegt* MERCIER. „ Welk een boek om te fchryven!"

Doch wie zoude daar toe in ftaat zyn? Wie zoude in ftaat zyn, om alle de gruweldaden by een te brengen en te befchryven, waar aan de Europeanen zich in die verre landen hebben fchuldig gemaakt? Welk een tyd zoude het vereifchen! En dan de volftrekte onmogelykheid om die alle te ontdekken. Hoe vele duizenden van hunne moorden en andere affchuwelyke misdaden hebben nooit het daglicht gezien! Hoe velen, die bekend waren, zyn in de duistere nacht der vergetenheid gezonken! en hoe velen zyn 'er gepleegd, en worden 'er nog dagelyks gepleegd, die men hier in Europa nooit te weten krygt! Neen! — zulk een boek kan niemand fchryven. Niemand, die het hart van een gevoelig mensch heeft, zoude ook zulk een fchriklyk werk kunnen ondernemen, noch hy, die het minste gevoel bezit, in ftaat zyn, om het te lezen.

Ik heb, door deze gansche verhandeling, de boosheden en het fnood en fchandelyk levensgedrag der Eu-

Europeanen in gindsche landen als de hoofdoorzaak waarom het Christendom onder de Heidenen zoo weinig opgangs maakt opgegeven; en ik laat het aan het oordeel van elk, of deze Heidenen, onder welken men als de verwoedste Barbaren heeft gemoord en geroofd, en onder welken men, tot op dit oogenblik toe, niet ophoudt te moorden, te rooven en te onderdrukken, den Godsdienst hunner beulen en tirannen ter goeder trouwe, en met opregtheid zullen of kunnen aannemen, en dat terwyl zy dagelyks zien, dat die Godsdienst, dien men hun zoo zeer aanpryst, door diens belyders zelven, op de allerschandelykste wyze wordt verwaarloosd, en deszelfs geboden en inzettingen met voeten getreden.

Myne eigene ondervinding ter zyde zettende, zal ik, om te bewyzen, dat ik hen niet ten onregte beschuldige, uit verscheidene geloofwaardige schryvers, die van de verfoeijelyke handel- en levenswyze der Europeanen in de Indiën, hoewel maar ter loops, of met algemeene bewoordingen spreken, eenige weinige stalen als ten proeve uitkiezen. Wy zullen met de eerste ontdekkers der nieuwe wereld beginnen.

De Bisschop van Chiapa Don BARTHOLOMÉ DE LAS CAZAS, die opzetlyk uit de Indiën kwam, om Keizer KAREL en den Koning PHILIPPUS door een smeekschrift te bewegen, om de tiranny der Spanjaarden tegen de Indianen te doen ophouden en te straffen,

fen, zegt onder anderen, in de befchryving van de wreedheden en gruwelen die de eerstgemelden 'er uitoefenden, het volgende, te vinden in een boek genaamd, de Vermeerderde Spiegel der Spaanfche Tiranny, onder het Hoofdftuk: Kort Verhaal van de Deftructien van Indiën, bladz. 2:

„ Alle deze ontallyke Volken (fprekende van de „ Indianen in Amerika) zyn fimpel, zonder erg of „ boosheid, vreedzaam en ftil. Het is onder deze „ tamme en zachtmoedige fchapen, dat de Spanjaar„ den, terftond na dat zy die ontdekten, vielen, als „ verfcheurende en federt vele dagen uitgehongerde „ wolven, tygers en leeuwen, en zy hebben aldaar, „ van over 40 jaren tot nu toe, niets anders ge„ daan, en doen het nog hedendaags, verfcheuren„ de, doodende, benaauwende, bedervende en py„ nigende hen, met verfcheidene vreemde, nieuwe „ en nooit gehoorde folteringen."

„ Van de drie millioenen zielen in het Eiland „ Hispaniola, (nu St. Domingo) die wy 'er zelven „ zagen, zyn niet meer dan 200 over gebleven. „ Het Eiland Cuba, dat byna zoo lang is als van „ Valladolid tot Romen, en vol van menfchen, is „ tegenwoordig geheel en al verwoest en eenzaam. „ Het Eiland van St. Jan en dat van Jamaica, even „ fterk bewoond, is geheel ontvolkt en uitgeroeid. „ De Eilanden van Lescayos, die aan het voorfchre„ vene Hispaniola ten noorden grenzen, zynde meer

„ dan

„ dan 60 in getal, zyn, met die genen die men „ noemt de Gigantes, en andere groote en kleine „ Eilanden, waar van het flechtfte vruchtbarer en „ vermakelyker is dan het Hof van den Koning van „ Sevilien, en in dewelke zich meer dan 5 millioe- „ nen zielen bevonden; zoo deerlyk uitgemoord, „ dat 'er op dit tyd tydftip niet een enkel mensch- „ lyk fchepfel meer leeft, zy zyn allen verdelgd" enz.

Deze zelfde LAS CAZAS zegt elders, dat zy, in den tyd van veertig jaren, in Amerika, over de 35 millioenen menfchen door een geweldigen en pynlyken dood hebben omgebragt; men hing hen, uit vermaak, by dertienen aan een galg, ter eere van Christus en zyne Apostelen (*).

Montesquieu in zyne *Lettres Perfannes*, pag. 273, zegt onder anderen: „ *Les Efpagnols, defesperant de retenir les Nations vaincus dans la fidelité, prirent le parti de les exterminer. Jamais desfein horrible ne fut plus ponctuellement executé. On vit un Peuple ausfi nombreux que tous ceux de l'Europe enfemble, disparaitre de la terre a l'arriveé de ces barbares, qui femblerent, en decouvrant les Indes, n'avoir penfé qu'a decouvrir aux hommes, quel etait la derniere periode de la Cruauté.*" (*). Doch

(*) LAS CAZAS Bisfchop van Chiapa, in zyn Smeekfchrift aan Keizer KAREL en Koning PHILIPPUS pag. 4 van de Vermeerderde Spiegel der Spaanfche Tiranny, waar in dit Smeekfchrift is te vinden.

(†) De Spanjaarden, wanhopende om de overwonnene Volken onder het juk te houden, kozen de party om hen te verdelgen; en nimmer is eenig gruw-

Doch wy zullen de bygeloovige en fanatique booswichten van vorige Eeuwen daar laten, en zien hoe de zoogenaamde verlichters van latere en tegenwoordige tyden in de Indiën gehandeld hebben, en nog handelen.

FROSSART in zyne: *Zaak der Negerſlaven en Inwoners van de Kust van Guinea* Iſte Deel bl. 147, haalt Dr. GOTTFRIED LESS aan, die in zyne: *Wahrheit der Christlichen Religion*, het volgende van de Europeanen in Indien zegt:

„ *Das traurigſte, niederſchlägenſte und ſchreklichſte* „ *von allen aber ist, jenes nicht blos unchristliche,* „ *ſondern wahrhaftig viehiſche und teufliſche leben der* „ *Europèer, in Afrika, Oost- und West-Indiën, und* „ *Amerika.*

„ *Jener treulozer und grauzamer menſchen-handel,* „ *die mehr als viehiſchen Schandthaten der unzucht,* „ *die zahlloſe menſchen-morde, die unerſättliche raub* „ *ſucht, welche menſchen zu tauſende verhungern läst,* „ *die mehr als Kanibaliſche Mord-ſucht, welche wehr-* „ *loſe und unſchuldige menſchen mit hunden zu tode* „ *hetzt, dieſe — und wer kan ſie zählen, die andern* *las-*

grouwzaam beſluit met meerdere naauwkeurigheid uitgevoerd. Men zag een Volk, zoo talryk als alle Volken van Europa te ſamen, van den aardbodem verdwynen na de aankomst van deze Barbaren, die, de Indien ontdekt hebbende, aan niets anders ſchenen te denken, dan om aan het menschdom te ontdekken, welke de hoogſte trap van wreedheid ware, dien men met mogelykheid beſtygen kan.

„ *läster und verbrechen, machen seit langer zeit, im-*
„ *mer noch den Christlichen Namen, in allen jenen*
„ *Welttheilen, selbst in den neu entdeckten fünften,*
„ *verhast und greulich, und pressen selbst den redlich-*
„ *sten unter jenen mitmenschen die Erklärung aus, das*
„ *sie eine Religion nicht annehmen, und in einen Him-*
„ *mel nich sein wollen, wo Spanjer, Engelländer und*
„ *Holländer sind.*" (*)

Dit zelfde zegt ook de eerste Missionaris van Tranquebaar ZIEGENBALG, in een zyner berigten van die Missie, te vinden in de Gedenkschriften van het Nederlandsche Zendelings-Genootschap van Rotterdam, opgerigt in 1797, Iste deel pag. 153 en 54.

„ Zy hebben, zegt hy, (van de Malabaren sprekende) „ eenen byzonderen afkeer van het Christen-
„ dom

(*) Het droevigste, meest onzettende en verschriklykste van alles is dat, ik zeg niet onchristelyk, neen, dat waarlyk beestachtig en duivelsch gedrag, het geen de Europeanen zich veroorloven in Africa, in Oost- en West- Indiën en in America.

De onregtvaardige en grouwzame koophandel in menschen, de meer dan beestachtige euveldaden van onkuischheid, de ontelbaar gepleegde moorden, de onverzadelyke roofzucht, welke duizenden menschen van honger laat omkomen, de meer dan Kannibaalsche moordadigheid, die weerloozen en onschuldigen door de honden laat verscheuren, — deze, en, wie zal die tellen? zoo vele andere euveldaden en gruwelen, maken, sedert langen tyd, steeds den Christelyken naam, in de overige Werelddeelen, zelfs in het nieuw ontdekte vyfde, gehaat en afschuwlyk, en persen zelfs den redelyksten van gindsche natuurgenooten de verklaring af, dat zy geenen Godsdienst willen omhelzen van zulke predikers, en geenen hemel verlangen, waar in zich Spanjaarden, Engelschen en Hollanders bevinden.

„ dom, van wegens den zeer ergerlyken levens wan„ del der Christenen; alzoo dat zy oordeelen geen „ boozer volk dan de Christenen op de wereld te „ kunnen aantreffen. Van hier hunne vraag, of de„ zelven in Europa een even boos leven leiden als „ in de Oost-Indien? zy zouden, wanneer wy hier op „ de eigenlyke waarheid moesten bekennen, zich nog „ bezwaarlyker tot het Christendom laten brengen." Ja hy voegt 'er deze merkwaardige woorden by:

„ Zy schromen somtyds niet te zeggen, dat zy „ liever in de Hel, dan met de Christenen in den „ Hemel, willen zyn."

„ De oorzaak van zulke eene harde uitspraak is, „ dat hunne gemoederen in bitterheid ontstoken zyn „ tegen de Europische en Christelyke Natien, die „ deze Heidenen zeer onbermhartig behandelen, hen „ voor zwarte honden schelden, en boven dien on„ der hen een zeer ergerlyk leven leiden. By gelegen„ heid dat ik eenmaal hier over met hun sprak en sterk „ op hun geweten aandrong, was hun antwoord aldus:

„ Zoo gewis en waarachtig als gy Christenen, by „ uw vreten en zuipen, by uw hoereren en echt„ breken, by uw dansen en spelen, by uw vloeken „ en zweren, en by uwen boozen zondigen wan„ del denkt zalig te worden, zoo gewis en waar„ achtig denken wy ook zalig te worden, by ons „ stil en ingetogen leven, ook dan wanneer onze „ Religie valsch en verzonnen ware.

„ En

„ En zy verzekerden my, dat zy de Christenen voor „ het domste en ongeleerdste volk hielden, dat volstrekt geen acht sloeg op God noch op een toekomend leven." (*)

Ik oordeel het overtollig om meerdere Schryvers, die zich over dat onderwerp uitlaten, aantehalen.

Het is toch eene bekende zaak, dat allen, die naar de beide Indiën gaan, zich alleenlyk met die hoop en met dat voornemen derwaards begeven, om 'er (zoo als zy het noemen) fortuin te maken: dat is te zeggen, de Maatschappy in welker dienst zy staan, zoo zy 'er gelegenheid toe hebben, te kort te doen en te benadeelen, en den ongelukkigen en beklagenswaardigen Inlander door de verfoeijelykste onderdrukkingen, door allerley ongehoorde afpersingen, van het weinige dat hy door handen arbeid verdient, te berooven, en zich op de godlooste wyze met zyn zweet en bloed te mesten. Dit is de ware zin van het woord fortuin maken in de Indiën.

In een woord ieder zoekt zich aldaar te verryken, om het even op welke wyze, en met de verkregene buit

(*) Men is 'er in Europa zoo van overtuigd, dat de Nederlandsche Maatschappy haare dienaren in Indiën noodzaakt, zich elke maand door een Eed te zuiveren. En de Engelschen, die uit de Indiën te rug komen, zyn verpligt eene naauwkeurige opgave van hun vermogen te moeten inleveren; waar uit men meent te zullen ontwaren, of zy zich in de posten, die zy ginds hebben bekleed, ook naar behooren hebben gedragen. Men kan ligt begrypen dat dit alles maar pro forma is. *De Schr.*

buit, zoo haast mogelyk, in zyn Vaderland te rug te keeren; doch meestal begeleid en vervolgd door de vervloekingen der onderdrukte Inwoners.

Ik fchroom niet te zeggen, dat (eenige weinige brave lieden uitgezonderd) de Europeanen in de Indiën uit niet anders dan uit een hoop geweldenaars en roovers beftaan. En hoe zoude het ook anders konnen zyn? Worden de beide Indiën niet al, *federt* langen tyd, als het Rasphuis van gansch Europa aangemerkt en gebruikt? alle boeven, alle misdadigers, die het zwaard en de ftraffe van den Regter ontvlugt zyn, of zich voor dezelve zoeken te verbergen, alle deugnieten, die door hun flecht gedrag uit de zamenleving zyn uitgeftoten en gebannen, die allen, gevoegd by luijaards, ledigloopers, vagebonden avonturiers en bankeroetiers, die hunne vervallene zaken weder zoeken te herftellen en meer andere diergelyke flechte voorwerpen zendt men jaarlyks by ganfche fcharen naar deze wel eer gezegende gewesten; allen ylen zy derwaarts (vervuld met de hoop en de brandende begeerte om zich te verryken) als naar een algemeenen roof; als verfcheurende en uitgehongerde wolven, die de barre winter uit het gebergte jaagt, vallen zy onder de onfchuldige en zachtzinnige Indianen. Niets is hun heilig, voor niets ftaan zy, alles zullen zy ondernemen, om maar hunne zakken te kunnen vullen.

En echter, wie ftaat niet verbaasd! in fpyt van hunne

ne moorden en euveldaden, in ſpyt van alle de rooveryen, onderdrukkingen, en afperſingen, die zy aan de volken, welken het ongeluk hebben van onder hunne heerſchappy te ſtaan, uitoefenen; in ſpyt van de zuchten, die zy weten dat gedurig tegen hen voor den troon van den Almagtigen ſtygen; in ſpyt van de trotschheid en de verachting, waar mede zy deze zelfde volken, van welker zweet en tranen zy zich verryken en vetmesten, behandelen; in ſpyt van hun ſchandelyk en onchristlyk leven, en eindelyk; in ſpyt van de verwaarloozing en de minachting, die zy voor den heerlyken Godsdienst, dien zy belyden, hebben; zyn zy echter onbeſchaamd genoeg, om dezen zelfden Godsdienst aan die, door hun zoo ſchriklyk onderdrukte en geteisterde, Natien te durven aanbieden en aanbevelen; en, terwyl zy aan den eenen kant alle hunne boosheden en geweld tegen de ongelukkigen uitoefenen, zwerven aan de andere zyde hunne Zendelingen by deze volken rond, om hen tot het aannemen van het geloof en de gebruiken dezer wreede Tirannen overtehalen. Zag men ooit zulk eene tegenſtrydigheid? zulk eene huichelary? zulk eene openbare beſpotting van God en Godsdienst?

Wien is onbekend, dat het Engelſche Ministerie, de Engelſche Oost-Indiſche Compagnie, en God weet wie niet al meer, zich ſedert eenigen tyd ten uiterſten 'er aan gelegen laten zyn, om het Chris-

tendom in Bengalen onder de Hindous voortteplanten? zonder dat zy overwegen, hoe, met hun weten, met hunne toeſtemming, ja op hunnen last zelfs, de ongehoordſte geweldenaryen en euveldaden door hunne landslieden in dat zelfde Bengalen zyn gepleegd, en nog dagelyks worden gepleegd (*)

Hebben zy vergeten dat deze hunne landslieden, die zoogenaamde edelmoedige Britten, wier menschlievenheid men zoo uitbazuint, dat die, van deze zelfde Hindous, die men nu wil bekeeren, drie millioenen hebben dood hongeren laten? Ja, ik herhaal het nog eens, dat zy, in den uitgebreidſten zin van het woord, drie millioenen van deze ongelukkige ſlagtoffers hunner gierigheid, en onverzadelyke gouddorst, hebben dood hongeren laten?

De lezer vergeve het my, dat ik hier een kort tafereel van dezen beruchten hongersnood ophange, en zyn teer gevoelig en menschlievend hart voor eeni-

(*) *The ſources of tyranny and oppreſſion, which have been opened by European agents, acting under the authority of the Companys ſervants, will be a lasting reproach to the English name in Bengal. It is impoſſible to enumerate the grievances of the unfortunate inhabitants of that Country. Inſtead of ſecuring the confidence of the natives, they have been frightened with a rod of iron &c.: The Life of* ROBERT LORD CLIVE. *vol IIId pag* 407.

De bronnen van dwingelandy en onderdrukking, geopend door de Europeeſche agenten, onder het gezag van de bedienden der Compagnie, zullen een eeuwige ſchandvlek doen kleven op den Engelſchen naam in Bengalen. Het is onmogelyk de grieven op te noemen der rampzallige inboorlingen, welken men met eenen yzeren ſchepter beheerscht, in ſtede van zich hun vertrouwen en vriendſchap waardig te maken.

eenige oogenblikken bedroeve met het verhaal van de ſchrikkelyke rampen en ellende, die de Engelſchen over zoo vele honderd duizenden hunner onſchuldige medemenſchen hebben gebragt.

Neen! diergelyke godlooze en gruwelyke euveldaad hebben zelfs de vroegere Spaanſche en Portugeeſche Moordenaars in de Indiën niet bedreven — En de Geſchiedenis, van het begin der ſchepping af, levert ons geen zoodanig voorbeeld.

Ik vind my in gemoede verpligt, om dit afſchuwlyk bedryf weder uit de vergetenheid te rukken; eens deels, om myne, in deze Verhandeling vaak herhaalde beſchuldiging der Europeanen in de Indien te regtvaardigen en te ſtaven, en ten anderen, als een bewys, en om myn gezegde te bevestigen, dat de Engelſchen wegens hunne gepleegde en nog dagelyks volgehoudene gruwelen en wreedheden, het allerminst bevoegd zyn om de leer van het Zaligmakende Evangelie onder de Heidenen te verkondigen.

Sedert het jaar 1757 waren 'er eene groote menigte Engelſchen, na een kort verblyf in Bengalen, met onnoemelyke ſchatten van daar weder in hun land te rug gekomen, ſchatten, allen door moord, roof en plundering op de ongelukkige Hindous verkregen of op de alleronmenschlykſte wyze hun afgedwongen (*).

In

(*) „ *The exactions of theſe harpies were carried on with ſuch oppreſ-* „ *ſion, particularly towards the poor, that Parents have been forced to ſell*

In een woord, het (voor hunne komst of heerschappy) ryke Bengalen, was uitgeput: zy hadden alles weggesleept, en in hun roofnest gebragt, en de talryke en welvarende Inwoners van dat bloeijende Koningryk waren, voor het grootste gedeelte, tot de uiterste armoede en ellende gebragt, waar in zy tot heden toe nog zyn.

'Er bleef weinig of niets meer overig voor nieuwe aankomelingen uit Engeland, die, even als de vorigen, door leden van het Parlement of Directeuren der Com-

„ *sell their children to satisfy their demands. In the provision of the Companys investment, the rigourous and oppresive measures taken with the manufacturers, in some places, have occasioned winders of raw silk to cut of their thumbs to prevent them being forced to work. In other places weavers have been, by the Companys agents, publicly flogged through the town, and deprived in the most ignominious and cruel manner of what is most valuable to them, their Cast, for having only dared to sell in the Bazar* (*Markt*) *a few pieces of Cloth of their own Manufacturing or providing. The Life of* ROBERT LORD CLIVE *vol: IId pag.* „ 3:2. *en* 363.

De knevelaryen van deze onverlaten wierden doorgezet met zulk een wreed geweld, byzonder tegen de armen, dat men ouders gevonden heeft, die genoodzaakt wierden, om hunne kinderen te verkoopen om het gevorderde geld op te brengen. Om de Compagnie van kleederen te voorzien, waren de gestrenge en drukkende maatregelen van dien aard, dat, op sommige plaatzen, de twynders van ruwe zyde hunne duimen afhakten om buiten staat te zyn tot werken; terwyl elders de wevers, door de agenten van de Compagnie, openbaar door de geheele stad gegeefeld en op de hoonendste en wreedaardigste wyze beroofd wierden van het geen hun het dierbaarste is, hunne Caste, alleen, om dat zy, op de Bazar of openbare markt, eene kleinigheid van de door hun zelven gewerkte stoffen hadden verkoopen durven.

Compagnie derwaarts waren gezonden, om zich zoo ſpoedig mogelyk te verryken; hunne voorgangers hadden weinig of niets overgelaten. 'Er was dus geen ander middel wilde men aan de verwachting zyner vrienden in Europa en aan zyne eigene voldoen, dan den koophandel van het ganſche Land alleen aan zich te trekken, en op de voornaamſte noodwendigheden des levens eene ondragelyke en ongehoorde belasting te leggen; dit wierd ook ter uitvoer gebragt, en eensklaps zagen de Inwoners van Bengalen zich als vreemdelingen in hun eigen Land.

„ *Ce ſysteme de Commerce reunit les ſerviteurs de la*
„ *Compagnie et leurs creatures repandues dans les Cam-*
„ *pagnes en une ſeule ligue contre les habitans du Bengal,*
„ *ligue odieux, ſanguinaire et indisſoluble. Leurs agens*
„ *pour le Commerce interieur ſe rendirent a leurs diffe-*
„ *rens postes. Marchands, Soldats et Conquerans, tous*
„ *a la fois, ſe ſaiſirent tout d'un coup de toutes les denrées,*
„ *de la premiere necesſité. Ce monopole hardi et abomina-*
„ *ble leur donna ſur le champ un plein pouvoir ſur les Na-*
„ *turels du païs, qui ne purent y remedier, ni en appeller*
„ *a aucun tribunal, attendu que les mêmes hommes, qui*
„ *avaient tracé le plan et qui l'executaient, etaient les Sou-*
„ *verains du païs.* (†) [Affaires de l'Inde, depuis le
„ Commencement de la guerre avec la France en 1756
„ jusqu'a la concluſion de la Paix en 1783, traduit de
„ l'Anglais, tom premier pag. 147.] Elk

(†) Dit ſtelſel van koophandel vereenigde de dienaren der Compagnie

Elk die nu zyne Producten of zynen arbeid wilde verkopen, of die van andere landen weder inkopen, moest by de Dienaars der Compagnie of hunne Agenten te markt komen; elk die eten wilde, moest de ryst en het zout uit hunne handen ontvangen, dat is te zeggen, deze zoo onontbeerlyke artikelen zoodanig bezwaard van hun of hunne agenten opkopen, dat, het geen te voren één Ropy (*) kostte, men nu met vier moest betalen; zoo dat de arme menschen, die deze vier dubbelde kosten niet bestryden konden, het ryst eten, hun gewone maaltyd, moesten opgeven, en zich van niets dan wortelen en kruiden generen. Doch dit waren nog niet alle hunne plagen.

Onmisbare voorteekens hadden een schralen oogst voorspeld, en 'er was alle reden om te duchten, dat de periodique regens, die dit land jaarlyks bevochti-

nie en derzelver onderhoorigen, die overal verspreid waren, tot één genootschap van saamgezworenen tegen de inwoners van Bengalen, haatlyk bloeddorstig en vast verbonden genootschap. Hunne agenten voor den binnenlandschen handel, begaven zich op hunne verschillende Posten. Zy waren kooplieden, soldaten, plunderaars, al na dat het in hunne kraam diende, makende zich onverhoeds meester van de ommisbaarste voortbrengselen van den lande of handen arbeid.

Deeze stoute en afschuwlyke monopolie gaf hun oogenblikkelyk de volste magt over des lands inborelingen, die 'er niets tegen doen konden, noch toevlugt nemen tot eenige Regtbank, aangezien dezelfde menschen, die het ontwerp gesmeed hadden en die het uitvoerden, de Souverainen van den lande waren.

(*) Omtrent f 1 - 6 : -

tigen, ditmaal, zouden weg blyven, en 'er dus natuurlyk eene droogte of onvruchtbaarheid, en bygevolg eene duurte, zoude ontſtaan; welke tegenſpoed, indien het den Inwoneren van Bengalen onder hunne vorige Heidenſche of Mahomedaanſche Regering overkwam, geene, of byna onmerkbaare, gevolgen had, en ook ditmaal niet zoude gehad hebben; maar hunne Christen gebieders wisten 'er zich beter van te bevoordeelen. Eene ſchoonere gelegenheid, om zich eensklaps te verryken mogt hun niet ligt weder voorkomen, en zy vormden het helsch ontwerp om eenen hongersnood over het ganſche land te brengen.

Om hier in naar wensch te ſlagen, en zich den algemeenen ramp ten nutte te maken, kochten zy terſtond alle granen op, die door het ganſche land te vinden waren, of wisten die door list of geweld, of op eenige andere wyze, zich toeteeigenen.

Verſcheidene aanzienlyke perſonen en grooten, onder de Hindous en Mahomedanen, hun vervloekt voornemen, om eenen hongersnood over het land te brengen, bemerkende, weigerden niet alleen hardnekkiglyk hunne granen aan hun te verkopen, maar kochten zelfs, onder de hand, al wat 'er nog te vinden was op, om de Engelſchen tegen te kunnen werken, hun moorddadig voornemen te verydelen, en aan de arme inwoners de levensmiddelen voor eenen dragelyken prys weder uittedeelen.

 Dit

Dit was dezen tirannen eene ſpaak in het wiel geſtoken; de hongersnood zoude niet volkomen zyn geweest, indien de pakhuizen of gollaks, (die de granen van deze menschlievende Hindous en Mahomedanen in zich beſloten) in wezen waren gebleven. Een gedeelte van de verwacht wordende buit ging hun ontſnappen. Zy zouden alle de vruchten van hun ontwerp niet plukken, die zy 'er zich van hadden beloofd. Hier moest een ſpoedig middel beraamd worden. En wat was gemakkelyker? Men liet op éénen nacht alle de Ryst-Magazynen door omgekochte ſchelmen in brand ſteken: dit geſchiedde tot twee malen toe op verſchillende plaatſen.

Nu waren 'er in gansch Bengalen geene granen dan by de Engelſchen te krygen; die nu geld had, kon by hen te regt komen, mits hy daar voor een onmatigen hoogen prys betaalde; en de ongelukkigen, wier middelen dit niet toelieten, moesten ſterven. Een vreeslyk gebrek deed zich nu alom gevoelen, dat welhaast in den allerverſchriklykſten hongersnood veranderde, daar ooit de Geſchiedenis van gewaagde.

Om ons verhaal van dezen hongersnood, die de Engelſchen in Bengalen veroorzaakten, te bevestigen, zullen wy een Engelsch Schryver zelf laten ſpreken.

In het hier boven op bladz. 225 aangehaald in 't Fransch vertaald werk, getyteld: *Affaires de l'Inde &c. Tome premier page* 150 *à* 159, vindt men de volgende akelige beſchryving:

„ *Est*

„ *Est il de ſource asſez abondante pour etancher la „ ſoif de l'or? la certitude, la facilité et la rapidité, „ ſont autant d'objets, que, conſideré ſeparèment, tout „ Aventurier qui veut, quoi qu'il en coute, peut faire ſa „ fortune. Les ſerviteurs de la Compagnie, brulant de „ deſir de retourner avec ſplendeur dans leur Patrie, „ trouverent toutes ces methodes de s'enrichir trop lon„ gues et trop ennuyeuſes. Les Monopoles nombreux eta„ blis en leur faveur ne ſuffiſaint pas encore a leur avi„ dité. Ils avaient au moins reſpecté le riz du païs, la „ nourriture fondamentale des habitans. De nombreux „ Magazins en furent bientot remplis, et ſachant bien, „ que les Hindous aimeraient mieux à mourir, que de „ violer les preceptes de leur Religion, en mangeant de „ la viande, les Anglais vendirent le riz a ce qu'ils vou„ lurent. Voyant leurs moisſons toutes a la merci de leurs „ Tyrans, les païſans ne cultiverent plus leurs terres „ qu'avec indifference: le decouragement produiſit la „ diſette et reduiſit le Monopole; le peuple vecut de ra„ cines, et d'alimens auxquels il n'etait pas accoutumé. „ Des maladies epidèmiques de diffèrentes eſpeces ſe „ repandirent dans tout le païs et le changerent en un „ vaste Hopital. Le prix des comestibles augmenta a „ meſure qu'ils devinrent plus rares. La portion pau„ vre et laboureuſe du peuple, dont la ſituation, helas! est „ toujours bien asſez dure, fut la premiere qui ſentit le „ poids de ces maux accumulés. Pluſieurs moururent „ avant qu'on put obtenir pour eux, ou leur administrer,*

„ *de quoi subsister, et dans quelques districts les autres*
„ *etoient affaiblis par les maladies et le besoin ainsi, qu'ils*
„ *n'avaient pas même le courage d'enterrer les morts.*"

„ *Ce tableau n'est cependant que le commencement de*
„ *la Catastrophe. Les malheureux habitans du Bengal*
„ *n'avaient, ce semble, surveçu au fleau du Despotisme,*
„ *que pour etre detruits par milliers, par la Famine.*

„ *Telle est dans cette contreé la fertilité du sol et la bonté*
„ *du climat, que chaque année donne regulierement*
„ *deux Moissons. Leur petite recolte, qui consiste en pe-*
„ *tits grains, se fait en Avril, et la grande, qui consis-*
„ *te uniquement en Riz, se fait en Octobre. Cette diffe-*
„ *rence dans les productions provient des pluyes, qui*
„ *commencent generalement en Aout et continuent près de*
„ *trois mois. Une secheresse extraordinaire, qui epuisa*
„ *l'humidité des campagnes, et changea les plaines les*
„ *plus aqueuses en deserts de sable, fit manquer la grande*
„ *Moisson de 1769, ainsi que la petite de 1770, et la*
„ *disette fut si generale, que, quoi qu'on eut recolté beau-*
„ *coup de Riz sur les montagnes, il n'y en eut pas assez*
„ *pour la consomtion des Naturels du païs.*"

„ *L'esprit barbare des Monopoles, conspirant avec les*
„ *Elemens, produisit alors des scenes de detresse et d'hor-*
„ *reur, dont les Indiens n'avaient pas encore l'idée. La*
„ *destinée malheureuse du Bengale etait d'etre gouverné*
„ *par des inhumains.*"

„ *Lorsque la saison avancée annonça une disette*
„ *prochaine, les Agents du Gouvernement dans leurs*

„ *comp-*

„ *comptoirs ſubordonnés, ou ils ſurveillaient aux Dou-
„ anes, et percevaient l'argent de la Province, n'en
„ furent pas moins exacts à achéter tout le Riz, qu'ils
„ purent trouver. Les profits de cet odieux et infame
„ trafic furent ſi conſiderables, qu'un homme alors a la
„ cour du Nabab, et qui, avant cette epoque mèmora-
„ ble n'avait pas un ſou de bien, fit paſſer, dit on, en
„ Europe auſſitot aprés la famine, environ quatorze mil-
„ lions tournois."*

„ *Les Marchands noirs, depoſaient tout le Riz, qu'ils
„ pouvaint acheter, dans des greniers aux environs de
„ Calcutta, on le distribuait aux habitans par petites
„ portions, mais une incendie terrible, qui arriva au Mois
„ d'Avril et de Mai, en detruiſit la plus grande par-
„ tie* (*). *Ce nouvel malheur, fut un nouvel avantage
„ pour le Monopole; le prix de ce, qui reſtait, fut fort
„ augmenté. On faiſait journellement a la Durbar et au
„ Gouvernement les ſupplications les plus reſpectueuſes,
„ les plus humbles, et, en même temp, les plus touchantes
„ et les plus preſſantes; mais le credit des coupables etait
„ trop grand, et a la Durbar et au Gouvernement, pour
„ qu'il put etre ebranlé par la faible voix de l'Innocence
„ opprimée."*

„ *Le Nabab, pluſieurs Omrahs de ſa Cour, ainſi que
„ quelques familles riches de Morshadabad, montrerent
„ la plus noble, la plus honorable munificenſe, en distri-*

„ *bu-*

(*) **Ik heb reeds gezegd, dat de Engelſchen de Brandſtichters waren.** *De Sch.*

„ *buant du Riz gratis aux indigens, jusqu'a ce que* „ *leurs greniers fusſent epuiſés.*"

„ *Ces ſources liberales ne furent pas plutot taries, que* „ *les naturels du païs marcherent en foule vers Cal-* „ *cutta, les rues etaient continuellement remplies, et* „ *toutes les avenues, qui conduisaient aux hotels des* „ *grands, etaient inondées de nombre d'Indiens affamés,* „ *qui, dans l'agonie du beſoin et du deſespoir, imputaient* „ *tous leurs maux a l'avarice, et chargeaint, en pousſant* „ *le dernier ſoupir, de maledictions, leurs impitoyables* „ *bourreaux.*"

„ *Les portes des riches et des grands etoient envain* „ *gardées par des cipays armés et protegées par des bar-* „ *ricades contre l'approche de ces hommes affamés. Les* „ *beſoins urgens de la nature avaint alors banni ſubor-* „ *dination et décence. Chaque coin de terre etait dispu-* „ *té et defendu avec une ardeur proportionée a l'eſpoir* „ *de conſerver la vie, ou d'obtenir quelque ſoulagement,* „ *et des miſerables, qui luttaient contre la faim et les* „ *maladies, qui demandaient la mort comme leur uni-* „ *que refuge, devaint naturellement voir ſans crainte* „ *la pointe d'une lame ou d'une baijonette.*"

„ *On voyait, par toute la ville et dans les villages* „ *voiſins, des foules de gens, pliés en deux, et dont la* „ *poitrine contractée touchait presque a l'epine du* „ *dos; on les voyait faibles et ſe debuttant dans les* „ *angoisſes; d'autres laisſant d'un air content, une* „ *vie plein de douleurs; d'autres, ſuppliant les pasſans*

„ *d'a-*

„ *d'avoir pitié d'eux; levant au Ciel leurs yeux mornes*
„ *et languisſants, et employant le peu de force qui leur*
„ *restait, a adoucir les ſouffrances des malades deſes-*
„ *perés. Tout le païs retentisſait de gemisſemens, et*
„ *ſemblait couvert des ombres errantes de ceux qui*
„ *etaient deja morts; les hameaux, les villages, et mê-*
„ *me pluſieurs des villes manufacturieres et de commer-*
„ *ce, incapables de nourrir leurs habitans, etaient de-*
„ *ſertes, la famine les chasſait en foule de leurs habi-*
„ *tations, comme des agneaux qui vont a la boucherie;*
„ *les champs, les grandes routes, et toutes les places*
„ *publiques, n'offraient aux yeux des ſpectateurs que*
„ *des groupes de ces etres infortunés, pales, decharnés*
„ *et livides, quelques uns d'entre eux epuisès de fati-*
„ *gue, tomboient ça et la, dans les chemins, et, eten-*
„ *dant leurs membres languisſants, attendaient avec*
„ *impatience le moment de la disſolution. D'autres, a*
„ *peine en etat de trainer leur faible corps, marchaient*
„ *de coté et d'autre dans une morne ſilence, et dans un*
„ *etat effrayant de ſtupidité. Les Enfans deſertaient*
„ *leurs Parens, et les Meres leurs Enfans, qu'ailleurs*
„ *on voyait perir, collé ſur leur ſein; d'autres, plus*
„ *lents a mourir que leur Mêres, demeuraient attachés*
„ *par une presſion convulſive, a ces froides mammelles,*
„ *qui jadis etaient pour eux des ſources de nourriture*
„ *et de vie."*

„ *Pas un coin, pas un carrefour dans la ville ou*
„ *dans le voiſinage de Calcutta, ou l'on n'apperçut*

 „ *qu'un*

By duizenden vloeijden de ongelukkigen van alle kanten naar Calcutta, welke Stad de Engelſchen tot de

den voor alle dingen moeten ontzien de Ryst, het natuurlyk en voorname voedſel van de inboorlingen. Eene menigte magazynen intusſchen, wierden 'er weldra mede opgevuld, en, wel wetende dat de Hindous liever van honger zouden ſterven, dan de voorſchriften van hunnen Godsdienst te ſchenden door vleesch te eten, verkochten de Engelſchen de ryst zoo duur als zy maar wilden. De inborelingen hunnen *oogst* geheel ter beſchikking van hunne tirannen ziende, bebouwden hunne akkers met. weerzin: deze mismoedigheid bragt ſchaarsheid te wege en werkte de Monopolisten in de hand. Het volk geneerde zich met wortelen en andere ſoorten van voedſel, waar aan het niet gewoon was. Van hier openbaarden zich besmetlyke ziekten, die over het geheele land verſpreid wierden, en het in één groot Hospitaal veranderden. De prys der eetwaren ſteeg gelykelyk met de ſchaarsheid. Het behoeftig gedeelte van het volk en de handwerkslieden, welker toeſtand doorgaands, helaas! hard genoeg is, waren de eerſten die deze opeenſtapeling van rampen nadruklyk gevoelden. Zeer velen hunner ſtierven voor men hen helpen of onderhoud verſchaffen konde; en velerwege vond men 'er, die derwyze door ziekte en gebrek waren uitgeput, dat zy moed en krachten derfden, om hunne dooden te begraven.

Dit tafereel is echter niet meer dan een beginſel der ſmarte. De rampzalige inborelingen van Bengalen hadden, ſchynt het, den geeſel der willekeurige overheerſching ſlechts overleefd, om, by duizenden, door hongersnood te ſneven.

Zoo groot is in deze ſtreken de vruchtbaarheid van den grond, en de zachtheid der luchtſtreke, dat men in ieder jaar geregeld tweemalen oogst hebbe. De kleine inzameling van mindere ſoorten van graan heeft plaats in April, en de groote, die alleen in ryst beſtaat, in October. Dit verſchil in de voortbrengſelen is zynen oorſprong verſchuldigd aan den regentyd, die gemeenlyk in Augustus begint, en drie maanden achter één duurt. Eene buitengewoone droogte, die alle vochtigheid der velden uitputte, en de rykstbewaterde akkers in zandwoestynen veranderde, deed den grooten oogst in 1769, gelyk mede den kleinen in 1770, mislukken, en het

de ſtapelplaats van hunnen afgryslyken handel gemaakt hadden, en waar zy hunne ſlagt-offers met een barbaarsch

het gebrek was: zoo algemeen, dat, hoewel men op de bergen veel ryst verzameld had, 'er op ver na niet genoeg was voor den nooddruft van des lands inboorlingen.

De barbaarſche geest der Monopolie ſamenſpannende, met de Elementen, opende, als toen tooneelen van ellende en afgryzen, waar van de Indianen zich tot hier toe geen denkbeeld hadden vormen kunnen. Het rampzalig lot van Bengalen was, om door ontmenschte wreedaards beheerscht te worden.

Zoo dra het ſaiſoen genoeg gevorderd was, om het op handen zynde gebrek aan levensmiddelen als zeker te ſtellen, waren de agenten van het Gouvernement, die, op de mindere comptoiren hier en daar verſpreid, het opzigt hadden over de tollen en andere penningen, ten behoeve van den lande optebrengen, yverig in de weer om alle ryst op te koopen, die zy beſcharen konden. De voordeelen op dezen hatelyken en afgryſſelyken handel loopende, waren zoo ontzettende, dat zeker man, die zich toen aan het hof van den Nabab ophield, en welke, tot dien tyd toe, geen ſtuiver bezat, kort na den hongersnood, veertien millioenen tournoois, gelyk men zegt, naar Europa overmaakte.

De zwarte kooplieden verzamelden al den ryst, dien zy voor geld magtig konden worden in den omtrek van Calcutta in pakhuizen, waar uit men dezelve, by kleine gedeelten, aan de inboorlingen uitreikte. Een verſchrikkelyke brand, die in de maanden van April en Mai voorviel, vernielde 'er het grootſte gedeelte van. (*) Deze nieuwe ramp verſchafte nieuwe voordeelen aan de verfoeilyke opkoopers; de prys van het weinige, dat overbleef, ſteigerde geweldig. Men leverde dagelyks aan den Durbar en het Gouvernement de eerbiedigſte, onderdanigſte, roerendſte en dringendſte vertoogen in; doch by den Durbar, zoo wel als by de regeering, ſtonden de onverlaten in te groot aanzien, dan dat de zwakke ſtem der onderdrukte onſchuld zich daar boven konde hooren laten.

De

(*) Ik heb reeds gezegd, dat de Engelſchen de brandſtichters waren. *De Sch.*

baarsch ongeduld afwachteden, die 'er zich ook met allen mogelyken ſpoed, welke hunne zwakheid toeliet, henen

De Nabab, verſcheidene Omrahs van zyn Hof, zoo wel als eenige ryke familien van Morshadabad legden by deze gelegenheid, de edelſte en lofwaardigſte mildadigheid aan den dag, door den behoeftigen zonder geld ryst uit te deelen, tot dat hunne pakhuizen ledig waren.

Naauwlyks waren deze milde bronnen uitgeput, of de inboreliugen liepen by hoopen naar Calcutta; onophoudelyk krielde het op de ſtraten, en alle toegangen naar de huizen der Grooten wierden als overſtroomd, door zwermen van uitgehongerde Indianen, die, in de woede en wanhoop des hongers, hun yslyk onheil aan de ſchraapzucht hunner beulen toeſchreven, en deze wreedaards al zieltogende met vervloekingen overlaadden.

Vruchteloos wierden de deuren der ryken en aanzienlyken beſchermd, door gewapende Cipays en afgeſchut met ſtaketſels tegen de aannadering dezer van honger razende menſchen. De dringende behoeften der nature hadden alle ondergeſchiktheid en welvoeglykheid verbannen. Elke voet gronds wierd betwist en verdedigd met eene woede, geëvenredigd met de hoop om het leven te behouden, of eenig voedſel te bekomen, en de rampzaligen die van honger en ziekte het naauw op de beenen konden houden, die geen uitzigt hadden om anders dan door den dood uit hunne ellende verlost te worden, die naar denzelven haakten, hoe konden die voor de punt van eene lans of van een baijonet vreezen?

Men vond velerwege, in de ſtad en op de nabuurige dorpen, hoopen van menſchen, die, als in tweeën gevouwen waren, welker ingetrokken borst byna de ruggegraad raakte; men zag hen uitgeput met den dood worstelen; terwyl anderen, met zekeren glans van genoegen op het gelaat, het einde zagen naderen van een zoo rampzalig leven en nog anderen de voorbygangers ſmeekten om mededoogen, of hunne weenende en matte oogen naar den hemel ophieven, of de weinige krachten die hun overgebleven waren beſteedden, om het lyden der wanhopige zieken te verligten. Het ganſche land weergalmde van jammer en geklag en ſcheen als overdekt met de rondwarende ſchimmen van overledenen. De dorpen, de vlekken en zelfs verſcheidene Fabriek- en Handel-ſteden, onver-

henen begaven, om deze bewerkers van al hun leed, om byſtand en medelyden te ſmeeken. Ydele hoop! dwaas

vermogende om de inwoners te voeden, waren verlaten. De hongersnood joeg hen by ganſche hoopen uit hunne woningen, gelyk kudden van ſchapen, die ter ſlachtbank geleid worden. De velden, de groote wegen en alle openbare plaatſen vertoonden den aanſchouwer niets dan verzamelingen van deze rampzalige wezens, bleek, uitgeteerd, en met de doodskleur op het gelaat. Sommigen hunner, uitgeput van vermoeidheid, ſtorten hier en daar neder op de wegen, en hunne afgematte ledematen uitrekkende, wagtten zy met ongeduld het oogenblik hunner ontbinding af. Anderen ter naauwernood in ſtaat om hunne verzwakte ligchamen voort te ſlepen, zag men in diepe neerſlagtigheid of ſchrikbarende ſtompheid heen en weder zwerven. Kinderen verlieten hunne ouderen en moeders hare kinderen, terwyl men elders de zuigelingen aan 's moeders uitgedroogde borst den geest zag geven; en anderen, trager in het ſterven, met ſtuiptrekkende bewegingen zich vasthielden, aan die koude borsten der reeds overledene moeder, welke voormaals de bronnen van voedſel en leven voor hun waren.

Geen hoek, geene ſteeg was 'er in de ſtad of de nabyheid van Calcutta, of men vond 'er een verſchriklyk mengſel van levenden, dooden en ſtervenden. Men kon ter verrigting zyner zaken, of voor zyn vermaak niet uitgaan, zonder dat men op zynen weg die droevige en rampzalige voorwerpen aantrof.

Veele honderden, die dan nog het minst uitgeput waren, vond men dagelyks bezig om de lyken weg te voeren, naar mate die de levenden hinderlyk waren. Men bragt die lyken, by karren vol, naar de rivier waar in zy geſtort wierden, zonder gebed of lykplegtigheid. Het water van de Ganges wierd geheel bedorven door de bergen van lyken, die 'er dagelyks in geworpen wierden.

De ziekten vermenigvuldigden evenredig met de hevigheid van den hongersnood. Een aantal vermogende lieden, boven den gemeenen nood verheven, konden het gezigt van alle deze yslykheden niet verduren, maar ſtierven in den letterlyken zin als martelaren van ſchrik en ontſteltenis.

Dood en verwoesting gingen zoo ſnel en verſchriklyk voort, als of, in vergelyking geſproken, Engeland in weinige weken de helft van zyne in-

dwaas vertrouwen! Zal ook de Tyger aangedaan zyn over zyne prooy? Zal hy ook, zich ontfermende, het arme dier verfchoonen, dat onder zyne klaauwen ligt te beven?

Helaas! het rampzalige Volk vondt de markten ledig en verlaten. By helfche woekeraars, in eene vervloekte verbindtenis met het onwaardige Gouverne-

inwoners verloor. Meer dan drie millioenen menfchen flierven by gebrek aan voedfel.

Deze hongersnood is eene Epoque in de jaarboeken van Bengalen, die tot aan het einde der eeuwen zal betoogen, hoe noodlottig de geest eens ftaatkundigen koophandels kan worden, en die tot een duurzaam gedenkteeken zal ftrekken van de buitenfporigheid, waar mede de fchraapzucht al, wat heilig en onfchendbaar onder het menschdom gehouden wordt, met voeten trapt. Wat moeten thans die monsters gevoelen, welker vuige fpeculatien eenen zoo onvergeetbaren ramp berokkend hebben? Wie zou, al kon hy 'er geheel Indien mede koopen, wenfchen, om gedurende zyn ganfche leven gekweld te worden door de fchimmen van zoo vele ongelukkigen, welker dood voor zyne rekening kwam?

Had men niet mogen verwachten, dat het *Engelsch Gouvernement*, om de gevolgen voor te komen eener zoo algemeene ramp, met behoorlyken fpoed eenige nadruklyke en kragtdadige maatregelen zou hebben genomen; dat het zou geftraft hebben dezulken, die door hunne hatelyke maatregelen medegewerkt hadden om den prys der levensmiddelen te doen ryzen, en den voorraad daar van te verminderen; dat het den fterken uitvoer van particuliere kooplieden zoude belet hebben, en aan de fchepen der Compagnie eene andere beftemming gegeven; dat men die de nabygelegene zeeën zou hebben doorkruisfen laten, om leeftogt op te zoeken en zich tot alle Indifche Volken te wenden om verligting in dezen hoogen nood? — Niets van dat alles! In ftede van deze loflyke pogingen, beftonden alle maatregelen, door de Regering van Engeland genomen, in eene ordonnantie tot het besnoeien van eenige penfioenen, befnoeijing echter, die nog door het gebrek noodzaaklyk gemaakt wierd.

nement, waren alleen levensmiddelen niet dan tot byna onbetaalbare pryzen te bekomen; zoo dat de arme Hindous somtyds alles wat zy in de wereld bezaten moesten geven, om maar voor eene enkele keer den woedenden honger te ſtillen.

De ellende vermeerderde van dag tot dag; men zag welhaast eene ontallyke menigte dezer ongelukkigen met diep ingezonkene oogen, en opgekrompene lippen, met den buik aan den ruggraat gehecht, en het vel alleen over de beenderen hangende, met wilde vertwyfeling in het aangezigt, of in diepe neerſlagtigheid door de ſtraten dwalen; anderen, telkens omver vallende, ſleepten zich aan de voeten der voorbygaande blanken, en ſmeekten erbarmlyk om een weinig voedſel, terwyl de tranen over de magere kaken biggelden, of, te zwak om zich van de aarde te verheffen, wezen zy hun, met wanhopige gebaarden, eenen ouden vader, onder het verſcheurend lyden van den razenden honger, eene ſtervende vrouw, of onnoozele kinderen tot de beentjes uitgeteerd, nog zuigende aan de verſchroeide borſten der doode moeder.

Lyken en ſtervenden bedekten het gantſche land, verſtopten de wegen, en vervulden de ſtraten van Calcutta; men wist op het laatst niet waar men 'er mede henen zoude. De Ganges, die groote en breede rivier, kon de dooden niet meer verzwelgen, en wierp die telkens by groote hoopen aan haare modderige

lyke verontreiniging konden ontvlieden of vermyden, die, eer de fidderende kniën hun begaven, eer zy door zwakheid nederzegen, den oever der Ganges konden bereiken; zich aan hare boorden nederleggen, en 'er een zaliger en beter dood afwachten (*).

Het was aan dezen beroemden ftroom, dat afgryzen en vernieling als het ware hunnen zetel hadden gevestigd; men zag in denzelven de lyken der *dood* gehongerden by duizenden, met de eb en vloed, op en neder dryven, en langs deszelfs boorden kabbelen, en eene ontallyke menigte, aan welken de verrotting alle hare walgelyke trappen vertoonde, die op het drooge gefpoeld, met flyk omgeven, de oevers bedekten.

Verflindende dieren, gelyk wolven, jakhalzen, ja zelfs tygers, die, door de prooi gelokt, de uitgeftrekte Sonderbons (†) verlieten, kwamen met geheele benden naar dit treurtooneel; men *zag* een onnoemelyk aantal gieren en andere roofvogels, met een verdoovend gekrysch, wild door elkanderen, van lyk tot

(*) De Hindous gelooven dat zulk een, die zyn laatften adem in de Ganges uitblaast, van vele in zyn leven gepleegde zonden vergiffenis zal verkrygen; ten dien einde, zyn 'er langs die rivier hutten opgerigt, waar men de ftervenden henen brengt, om hen, op het oogenblik dat zy van de wereld willen fcheiden, zoo lang in het water te kunnen houden, tot zy den geest hebben gegeven. *Aant. van den Schryver.*

(†) Sonderbons, eene groote wildernis aldus genaamd, vol van verfcheurend gedierte, niet ver van Calcutta haar begin nemende. *Aant. v. d. Schr.*

tot lyk vliegen, en dezelve verfcheuren: ja zelfs onbevreesd de ftervende ellendelingen aanvallen, die, om de ontreiniging, gelyk ik gezegd heb, te vermyden, langs de oevers in het flyk gekromd lagen, waar zy met verlangen de aankomst der Baar (*) te gemoet zagen.

Dus woedde de vreeslyke hongersnood in het vruchtbare Bengalen; dus wierden meer dan drie millioenen menfchen van den aardbodem verdelgd, door deze Britfche Monsters, welker landgenooten nog, tot op den huidigen dag, de inwoners van dit zelfde Bengalen (aan welken deze vreeslyke moord wierd gepleegd) door de uitgezochtfte onderdrukkingen en afpersfingen benaauwen, en, door duizend verfoeijelyke middelen, zich van derzelver eigendommen en vermogen meester maken, om het in hun vaderland in pracht en weelde te kunnen verteren.

Niemand geloove, dat het Engelfche Ministerie en de Directeuren hunner Compagnie onkundig zyn van alle wreedheden, die hunne Dienaren ginds tegen de ongelukkige Inboorlingen uitoefenen, of dat zy de-

(*) De vloed komt in de rivier de Ganges, op eenmaal, als een waterberg weder terug; men noemt dit de Baar of Bore; meer dan een myl verre kan men die reeds hooren aankomen; alle vaartuigen die aan den oever liggen, vlugten als dan in tyds naar het midden der riviere, waar deze Baar het zwakfte is, doch, alles wat zich op de oevers bevindt, zelfs 8 of 10 fchreden opwaarts, neemt zy in haren fnellen loop mede. Met fpring of volle maan is dit op het ergfte. *Aant. v. d. Schr.*

RECAPITULATIE.

Wy hebben nu, in deze Verhandeling, eene korte schets gegeven, van den aard, de zeden, de gebruiken, de deugden en ondeugden der voornaamste Volken, onder welken de Zendelingen zoo Roomsche als Protestantsche, het Christendom zoeken voortteplanten: en tevens de byzondere hinderpalen en zwarigheden, die hunnen arbeid by deze verschillende Volken moeielyk of vruchteloos maken, aangehaald.

Wy hebben gezien, dat, by de Hottentotten, de onmogelykheid van derzelver taal te leeren, de bekrompenheid van hunne begrippen en geestvermogens, hun zwervend leven, hunne verknochtheid aan hunne gewoonten en gebruiken, en eindelyk de onderdrukkingen en harde behandeling die zy van de Kaapsche boeren gedurig te lyden hebben, het bekeeringswerk der Zendelingen, die zich onder hen begeven, zeer belemmert.

De zwarigheden en hindernisfen, die de Zendelingen by de bekeering der Slaven aantreffen, zyn veel groo-

grooter in getal, dan die by de Hottentotten, en nog veel moeijelyker om te overwinnen. De verſchillende Natiën, waaruit deze Slaven beſtaan, die elk hun eigen aard, zeden en driften hebben, de ondragelyke arbeid waar mede men hen overlaadt, de moeijelykheid om zich in hunne taal verſtaanbaar uittedrukken, wanneer men met hun van de verborgenheden van onzen Godsdienst wil ſpreken, hun bekrompen verſtand, de verſchrikkelyke en barbaarſche behandeling door hunne tiranniſche Meesters, de herinnering aan hun vaderland, aan hunne ouders, vrienden, vrouwen en kinderen, en ontallyke andere ziels- en ligchaams-ſmarten, waar mede deze zoo beklagenswaardige ſchepſelen moeten kampen, maken de bekeering der Slaven, ten uiterſten moeijelyk, ja byna onmogelyk.

Wat de Hindous, Malabaren en Jentieven aangaat, die allen éénen Godsdienst hebben, namelyk, die op de verhuizing der ziele gegrondvest is; ten hunnen opzigte is 'er geene hoop hoegenaamd. Hunne Caste is een onoverkomelyke hinderpaal; en, indien de leden, waar uit de Zendelingsgenootſchappen beſtaan, een weinig beter van de Zeden, den Godsdienst en de Geſchiedenis der Volken, die zy willen bekeeren, onderrigt waren, zouden zy de Hindous, Malabaren en alle zoodanige Natien, die in Casten of Stammen verdeeld zyn, met hunne Zendelingen niet lastig vallen, en geene onnutte, ver-

geesſche en kostbare pogingen doen, om onder hen onzen Godsdienst te verbreiden.

De Engelſchen in Bengalen lagchen in 't geheim over deze harſenſchimmige onderneming; doch zy willen, zoo als te denken is, voor het oog van de wereld zulk een Godsdienstig werk, als het bekeeren der Heidenen, niet tegengaan, dwarsboomen of beletten; wetende maar al te wel, dat de Zendelingen zelven het welhaast moede zullen worden, en de zaak opgeven, gelyk zy te Tranquebaar gedaan hebben. Zoo men nu by deze groote hinderpaal, namelyk de Caste, nog de verachting, die de Hindous voor de Europeanen, in het algemeen, en voor de Engelſchen in 't byzonder hebben, voegt, in zoo verre, dat zy de blanken onder de door hun zoo verfoeijde HARRIES rangſchikken; dan zie ik niet door, hoe het mogelyk is, dat men een eenige van deze Natie tot ons geloof en zeden zoude kunnen overhalen. (*) Zy kunnen, zoo zy Hindous willen blyven (†), geen vreemden Godsdienst aannemen; ook kan niemand

(*) Of onze ſchryver hier niet wel al te verre gaat, moge misſchien in twyfel getrokken worden. Althans, in een buitenlandsch letterkundig Journaal, vonden wy onlangs dit berigt uit Engeland: „ De Baptistiſche „ Zendelingen, te Bengalen hebben weder eenige bekeerlingen gemaakt. „ Derzelver getal is, ſedert het begin van 1804, tot November 1805, „ van 34 tot 70 geklommen. *Drie Indianen prediken met hun het Euangelie.*" *Magaz. Encyclop. Decemb.* 1806.

(†) Dat is te zeggen, dat zy (eenen anderen Godsdienst aannemende) den Adel of rang hunner Caste niet kunnen behouden. *Aant. v. d. Schr.*

mand in den hunnen ingelyfd worden; het is de eenigfte Natie, die geene Profelieten maakt.

De Mahomedanen hebben hunnen Godsdienst met geweld verbreid, en dien aan alle door hun overwonnene Volken opgedrongen; maar noch TIMUR (Tamerlan) noch NADIR SCHACH, noch de groote AKHBAR, noch AURENG SAHEB of andere Mogolfche Vorsten, die over Hindostan geregeerd hebben, en nog regeren, hebben ooit getracht de Hindous tot den Mahomedaanfchen Godsdienst overtehalen, veel minder hen 'er toe gedwongen; en 'er is tot nog toe geen enkel voorbeeld, dat een Hindou zich heeft laten befnyden. Elk, die in Bengalen woont, zoo wel Mahomedaan als Christen, weet, dat zy veel liever duizend dooden zullen ondergaan, dan van hunne Godsdienstige leerftellingen afwyken, en iets het minfte doen, waar door zy gevaar zouden loopen, hunne Caste te verliezen. Voorts is de wreedheid en onmenfchelyke behandeling, die zy onophoudelyk van de Engelfchen lyden, derzelver losbandige en fchandelyke levenswyze, enz. alleen genoegzaam, om hen de Christenen, en derzelver Godsdienst te doen haten en verfoeijen.

Wat nu de zoogenaamde Wilden of vrye Indianen in Amerika betreft; hunne onwrikbare verknochtheid aan het vrye leven, hunne genegenheid voor de bosfchen, voor de jagt en het visfchen, in zoo verre, dat zy deze bezigheid als de hoogfte gelukzaligheid

na dit leven aanmerken, hun tegenzin voor den arbeid, en voornamelyk hun onverwinlyke afkeer van den akkerbouw, die zoo groot is, dat zy elkander, in hunnen toorn, geen zwaarder ongeluk weten toetewenſchen, dan dat, van een veld te moeten beploegen; voegt hier by hunne diepe verachting voor onze Konſten en Wetenſchappen en overtollige behoeften, en de herinnering aan de vreeslyke ſlagtingen en moorden, die men aan hunne vooronderen heeft gepleegd (*); deze, en hoe vele andere grieven meer, hebben by de Indianen een onoverwinlyken wrok en af keer tegen de blanken, en by gevolg ook tegen derzelver Godsdienst, ingeboezemd; die nimmer kan uitgeroeid worden en die zy zeer konstig weten te verbergen. Het is alleen by de kinderen der Heidenen, zoo als ZIEGENBALG zegt, dat men iets kan uitregten, de ouden zyn niet te genaken.

Onze Zendelingen, die deze hinderpalen niet kunnen of willen inzien, en met hunne ſchrikpredikatiën geen indruk, op deze Volken kunnen maken, wyten het alleen aan derzelver bekrompen verſtand en oordeel; waar in zy echter grootelyks mistasten, en, uit hoofde van het gebrek van hunne taal niet te verſtaan,

(*) STEDMAN, in zyne Reize naar Surinamen, IIde Deel 15de Hoofdſtuk pag, 201, zegt hier van onder anderen: „ De Caraïben wonen grootendeels „ naar den kant der Spaanſche bezittingen, die zy dikwils ontrusten door „ een geest van wraakzucht over de wreedheden, omtrent de Volken van „ Peru en Mexico, welken de Caraïben als hunne Voorvaderen beſchouwen, door deze Europeanen gepleegd.

ſtaan, zich bedriegen. De Indianen hebben in tegendeel een zeer gezond oordeel, zy ſpreken weinig, doch het kleine getal denkbeelden, waar op hun oordeel zich heeft geoefend, drukken zy ſierlyk, uit; hunne aanſpraken zelfs, zoo als wy 'er verſcheidene in Reis- of Landbeſchryvingen vinden, hebben iets krachtigs, iets overtuigends aan zich, niet veel verſchillende van die der oude Romeinen; dit getuigt THOMAS GAGE, in zyne Reize naar Nieuw Spanjen, IIde Deel, 14de Hoofdſtuk, pag. 123.

„ *Ils ſont abondans en leurs expresſions et pleins de* „ *circonlocutions, qu'ils enrichisſent de paraboles et de ſi-* „ *militudes, pour exprimer leurs penſées et leurs intentions.*"

„ *J'ay demeuré quelquefois une heure toute entière,* „ *à entendre ſeulement parler une vieille femme, avec* „ *tant d'elegance en ſa langue, (mais qui n'aurait point* „ *de ſens, et paroitrait barbare en la nôtre) que j'en etais* „ *étonné: et bien ſouvent je m'inſtruiſais plus par là,* „ *en la connoisſance de leur langue, que par toute mon* „ *etude particuliere.*"

„ *Si je pouvais leur repondre avec des phraſes et des* „ *expresſions qui fusſent ſemblables aux leurs comme je* „ *tachais de faire ſouvent, j'etais asſurè de gagner par* „ *la leur amitié, et d'en obtenir ce que j'aurais voulu* „ *leur demander.*" *e. c. q. s.* Eene

(*) Zy zyn omſlagtig in hunne uitdrukkingen en vol van omſchryvingen, die zy verryken met het byhalen van allerleie gelykenisſen, om hunne gedachten en oogmerken te doen begrypen.

Ik heb ſomwylen een geheel uur ſtaan luisteren naar zekere oude vrouw,

Eene Phlegmatiker Natie, en die minder door voorſtellingen of overreding te bewegèn is, die zich vaster aan hare gebruiken en gewoonten houdt, en die onverſchilliger is voor alles wat met dezelve niet ſtrookt, vindt men niet dan de Indianen. De Zendelingen, en voornamelyk die van de Evangeliſche broederſchap en andere Kerk-genootſchappen, zullen, om alle de gemelde redenen, nooit iets van belang by hen uitregten. Ook is hunne ongelukkige zucht tot ſterke dranken een vreeslyk beletſel: in hunne dronkenſchap zyn zy woedende, en ware het niet, dat hunne vrouwen hen in tyds de wapenen wisten te ontnemen, en die te verbergen, zy zouden elkanderen by hunne drinkgelagen vermoorden. Hoe veel gevaar loopt nu een Zendeling in zulke gelegenheid niet by hen, voornamelyk als hy hen in dat tydſtip wil berispen of van zyne geestelyke magt wil gebruik maken; velen zyn reeds het ſlagtoffer van hunnen verkeerden yver geweest.

Myn gevoelen aangaande het Zendelingſchap na Otahitie en de andere Zuid-zee Eilanden, moet van elk

die zoo bevallig ſprak in haar eigene taal (hoe wel het in de onze ſlot noch zin zou hebben en zeer vreemd klinken) dat ik er over verwonderd ſtond; en niet zelden vermeerderde ik myne kennis in hunne taal daar door veel beter, dan door myn afzonderlyk beoefenen van dezelve.

Had ik hen kunnen antwoorden met ſpreekwyzen en uitdrukkingen zoo als de hunne, gelyk ik dikwerf poogde te doen, ik houde my verzekerd, dat ik daar door hunne vriendſchap zou gewonnen hebben en alles had kunnen verwerven, wat ik verlangde.

elk, die de uitgebreide ontwerpen der Engelſchen in de Oost-Indien kent, en weet, hoe zeer dezen alles trachten naar zich te ſlepen, en den handel van de geheele wereld, ware het mogelyk, alleen te dryven, gegrond en ontwyfelbaar voorkomen. Gelukkig nog voor de arme inwoners, dat hunne eilanden geen kostelyke metalen of planten opleveren; hunne ellende zoude dan niet te overzien zyn; echter, zoo de Engelſchen of andere Europeanen zich by hen vestigen, zyn zy voor altoos van hunne vryheid en van hun geneuglyk leven beroofd. Men zal op de eene of andere wyze wel voordeel van hun weten te trekken, al ware het ook maar, om hen tot Slaven te maken en naar de West-Indiën te zenden; het zyn immers maar zwarten en Heidenen. En zyn dezen niet ten dienste van de Christenen geſchapen en in de wereld?

Op de Japanneezen en Chineezen moet men geene rekening meer maken: de Spaanſche en Portugeeſche Zendelingen hebben by de eerstgenoemden den Christelyken Godsdienst, voor altoos, in afgryzen, en by de Chineezen, in verachting gebragt; ook zyn de Zendelingen der Evangeliſche en Baptisten-Broedergemeente voor beide deze Natiën gansch niet geſchikt: kundige en beſchaafde Volken zyn in 't geheel niet van hunne gading; zy zouden met hun over den Godsdienst moeten redekavelen, en hier toe zyn ze niet zeer genegen of bekwaam.

Zoo-

Zoodanige Volken (zoo als zy van de Hindous, zie pag. 147 dezer Verhandeling, zeggen) zyn erger dan de Hottentotten en Wilden; waarom? met deze laatſten behoeft men zich in geene redentwist intelaten. ZIEGENBALG, in zynen Brief, gedateerd Tranquebar 22 Augustus 1708, te vinden in de Gedenkſchriften van het Nederlandſche Zendelings-Genootſchap, opgeregt te Rotterdam A° 1797, Iſte Deel pag. 146, zegt:

„ Ik herinner my, dat verſcheidene geleerden in „ Europa iets geſchreven hebben over de wyze en „ middelen tot bekeering der Heidenen; doch zy hadden goed ſchryven, zonder ooit met eenen enkelen hunner geſproken te hebben. Verkeerden „ zy zelven onder hen, onderzochten zy zelven „ hunnen toeſtand, zy zouden bevinden, dat velen „ dezer Heidenen tegen één argument, dikwils tien „ in de plaats ſtellen; hierom is 'er vele wysheid „ noodig, om met zulke Heidenen omtegaan, en „ hen geheel te overtuigen, dat hun Heidendom „ valsch, en ons Christendom waarachtig is." Deze overtuiging is onmogelyk, dewyl zy de Zendelingen terſtond op de Christenen in Indiën zullen wyzen, welken, (even gelyk de Caste by de Hindous) alles bederven. In één woord, de Japanneezen en Chineezen zyn hun veel te wys en te geleerd. Zy zouden 'er, buitendien, geen enkel bekeereling maken, wegens hunne naauwgezetheid, hunne ſchrikpre-

predikatien enz. en voornamelyk wegens hunne onkunde in de fraaije Letteren, Konsten en Wetenschappen: want Timmerlieden, Slagters, Metzelaars en diergelyke Ambachtslieden, (waar uit voor een groot gedeelte de Zendelingen der Broederschappen bestaan,) heeft men overvloedig in die landen, en even zoo bekwaam, en in vele zaken nog bekwamer dan by ons in Europa.

Dewyl ik de Europeanen, die de beide Indiën bewonen, in deze Verhandeling als de voornaamste, ja byna eenigste hinderpaal en oorzaak opgegeven hebbe, waarom de Christelyke Godsdienst onder de Heidenen zoo weinig opgang maakt, moest ik noodzakelyk van hen in een byzonder Hoofdstuk spreken, in het welke ik teffens eenige hunner euveldaden, door geloofwaardige schryvers bevestigd, heb aangehaald.

Dit godloos gedrag der gindsche Christenen, kan de Zendelings-Societeiten in Europa niet onbekend zyn; en men mag hun dus met regt vragen; op welken grond zy deze bekeering der Heidenen ondernemen, en op hoedanige wyze zy deze vreemde Volken van de echtheid, zuiverheid, en de uitmuntendheid van onzen Godsdienst willen overtuigen? Is het door den godvruchtigen wandel van een of twee Zendelingen? Zullen die (al waren zy ook Heiligen, al konden zy zelfs bergen verzetten, en wonderen doen) in staat zyn, een Godsdienst te verde-

dedigen of aantepryzen, die, buiten hen zelven, niet alleen door byna geen een van alle diens belyders daar te lande wordt opgevolgd; maar welker leven en handelwyze, regtdraads ſtrydig is met deszelfs voorſchriften; konnen die, zeg ik, door hun ſtichtelyk voorbeeld, de kwade indrukſelen, en de verachting voor onzen Godsdienst uitwisſchen, die het ſlecht gedrag van meest alle hunne land- en geloofs-genooten, in de harten der Heidenen, hebben veroorzaakt? Zouden zelfs de Apostelen van Christus, in zoodanige omſtandigheid van zaken, wel iets van belang hebben uitregten kunnen? Hoe is het mogelyk, dat de Zendelingsgenootſchappen niet kunnen of willen begrypen, dat de Europeanen geen het minſte regt, geen de minſte aanſpraak hebben, om hunne leere, aan Volken aantebieden die zoo vreeslyk en barbaarsch behandeld worden? Of meenen zy, dat de Heidenen een beter denkbeeld van de Christenen in Europa, dan van die van de Indiën hebben? Men zie wat ZIEGENBALG 'er van zegt op bladz: 217 van deze Verhandeling.

Kunnen de Spanjaarden, die vyf en dertig Millioenen Indianen omgebragt hebben; de Engelſchen die drie Millioenen Hindous en andere inwoners van Bengalen hebben laten doodhongeren; de Hollanders, die zoo vele duizenden Chineezen hebben geſlagt (*), kun-

(*) Deze Moord aan de Chineezen te Batavia, in het jaar 1740, (op or-

kunnen die, zoo wel als de Engelſche-Amerikanen, de Franſchen en de Deenen, die met elkanderen meer dan zestig Millioenen menſchen uit Afrika hebben geſleept of geroofd, en hen in de verſchrikkelykſte ſlaverny, en onder den ondraaglykſten arbeid hebben doen omkomen of vermoord; die, tot op den huidigen dag, niet ophouden, van jaarlyks duizenden van deze ongelukkige Afrikaanſche ſlagtoffers hunner onverzadelyke gierigheid, naar het groote moordtooneel de West-Indiën, te ſlepen, die Contracten (*) wegens leverantie van hunne medemenſchen aan-

order van den Gouverneur Generaal VALKENIER en eenige zyner Raden) gepleegd, vindt men breedvoerig beſchreven in een boek onder den tytel van: Batavia in deszelfs gelegenheid, opkomst, koophandel &c., in het IIde Deel, pag. 95. tot 100.

Volgens den onbekenden ſchryver, had men van de Chineezen te Batavia wonende uitgeſtrooid, en hen met het belachlyk en van allen grond ontblooten voornemen beſchuldigd, om alle de Europeanen, die zich in die ſtad bevonden, niet alleen te willen vermoorden, maar te willen verbranden, uitgezonderd de genen, welken hun tot byzitten of ſlaven konden dienen; voorts de Raden van Indiën te ſpitzen, en alleen den Gouverneur en Directeur Generaal in leven te houden, om, by plegtige gelegenheden, de Paraſol of Zonneſcherm achter hun opperhoofd en zyne vrouw te dragen. Doch de wezenlyke zaak was, men haakte naar de ſchatten der Chineezen; zonder verder onderzoek, liet men de matrozen van de ſchepen komen; 'er kwam een bevel om alle de Chineezen te vermoorden, en dit geſchiedde zonder genade, zynde de ſlagting zoo groot, dat het bloed ter hoogte van de enkelen langs de ſtraten in de Rivier ſtroomde. enz:

(*) De Franſchen en Engelſchen hadden tractaten met Spanjen gemaakt, om hare Colonien in Amerika met ſlaven te voorzien, de eerstge-

 noem-

aangaan, in één woord, die over alle deze Volken tot op dit oogenblik, als de wreedſte tirannen regeren; kunnen deze Europeanen zeg ik, met eenig vertrouwen hunnen Godsdienst als een zeker middel tot verkryging van zaligheid hier na, en als een wegwyzer, om in deze wereld gelukkig en deugdzaam te leven, aanbieden en aanbevelen. Kunnen zy zeggen, dat deze Godsdienst op menschlievendheid, op regtvaardigheid, op de liefde des naasten gegrond is?

Moet het bekeeringswerk, onder deze en diergelyke omſtandigheden, niet als eene onmogelyke, ja zelfs onzen Godsdienst onteerende onderneming aangemerkt worden? Een Godsdienst, ſchoon dezelve door de geleerdſte en de godvruchtigſte mannen wierd voorgedragen, is gansch onmagtig om eenigen indruk te maken, zoo hy niet door goede voorbeelden onderſteund en begeleid wordt. „ Voor „ wy hopen Christenen te maken „ zegt FROSSARD, " „ moeten wy zelven Christenen zyn; voorbeelden „ werken ſterker op den mensch dan de fraaijſte en „ krachtigſte lesſen en redevoeringen."

Is het niet allerwaarſchynlykst, ja zeker, dat, indien de Europeanen in Oost- en West-Indien maar eenigzins naar de voorſchriften van onzen Godsdienst geleefd hadden, alle die ontallyke Volken het Chris-

noemden, moesten in 10 jaren 48000. de anderen in 30 jaren 144000 ſlaven bezorgen. &c: *Voijages du Chevalier des Marchais dans la Guinée Tome. 4 pag. 207.*

Christendom zouden omhelsd, en hunne kniën voor Jesus zouden gebogen hebben? en ik durf 'er nog byvoegen, dat zy, in dat geval, vry betere Christenen dan wy zouden geweest zyn, dewyl zy de geweldige driften, die ons beheerschen, niet hebben, en teffens vele deugden bezitten, die by ons zelden te vinden zyn.

Ik zoude de Zendelingsgenootschappen een goeden en Christelyken raad kunnen geven, namelyk; vooreerst, om van de bekeering der Heidenen aftezien, en door moedige en geleerde Mannen, die door geene menschenvreeze terug gehouden worden, de bekeering der gindsche zoogenaamde Christenen te ondernemen: dezen hebben, dunkt my, een nader regt op geestelyke ondersteuning dan de Heidenen; voor deze mede-christenen, behoorde men scholen van Zendelingen in London opterigten, en den Zendelingsgeest aankweeken door gepaste voorstellingen (*) niet van den deernis waardigen staat der Heidensche Volken, maar van dien hunner landgenooten en medechristenen; daar moesten zy, met hunne geestelyke wapenen, de buitenwerken van het Ryk des Satans aantasten (†) om eenige sterkten van het zelve te vermeesteren.

Doch

(*) Gedenkschriften der Londonsche Maatschappy van Zendelingen, IVde Deel, pag. 353.

(†) Gedenkschriften van evengemelde Maatschappy van Zendelingen, IVde Deel, pag. 337.

dat 'er geene brave en deugdzame lieden onder hen zouden te vinden zyn; ik zelf ken 'er verſcheidene achtingswaardige mannen; doch eenige weinige deugdzame lieden kunnen even zoo min ten bewyze van het goed karacter eener ganſche Natie ſtrekken, als een paar godvreezende Zendelingen in ſtaat zouden zyn, de Heidenen van de echtheid en zuiverheid van onzen Godsdienst te overtuigen, die van zoo velen zyner belyders wordt verwaarloosd, en reeds in verachting is gebragt.

Ik heb (de goeden niet te na geſproken) het algemeen karacter en gedrag der Christenen daar te lande, als boos, afſchuwlyk en ten hoogſten godloos afgeſchetst, en hier in heb ik de waarheid niet te kort gedaan. Ik heb de Engelſchen als de wreedſten van allen opgegeven, dat zy ook indedaad zyn. Ik heb eenige van hunne euveldaden aangehaald, die dit onloochenbaar bewyzen.

Gansch Indien is bekend, dat zy, om zich in haast te verryken, meer dan drie millioenen menſchen in Bengalen hebben laten doodhongeren (*). De Benga-

(*) In de Levensbeſchryving van Lord CLIVE door CARRACCIOLI IIde Deel pag. 384 vindt men een brief van de Directeuren der Engelſche Oost-Indiſche Maatſchappy aan het Gouvernement van Bengalen, in welken brief zy eenige weinige regels, over dezen vreeslyken hongersnood laten invloeijen, en alzoo ligt over deze verſchrikkelyke Catastrophe henen ſtappen, als of 'er alleen twee of drie menſchen by omgekomen waren, dit is het hoofdzakelyke dat zy 'er van zeggen: „ Mr. BECHER *and* MAHOMMED RIZA KHAN, *accu-* „ *ſe the gomastahs (agents) of English gentleman, not barely for monopoli-* „ *zing all the grain, but for compelling the poor ryots ((Landmen)) to ſell* „ *even*

galers of Hindous, aan welken zy onbeſchaamd genoeg zyn, om hunnen Godsdienst nog te durven aanbieden, ſpreken nog geſtadig van dezen vreeslyken moord, die men onder hunne landgenooten aanrigtte. Men moet met hun hebben omgegaan, hun-

„ *even the ſeed, requiſite for the next barvest; cauſing the univerſal distreſſ* „ *of the miſerable natives, whoſe dijing cries, it is ſaid, were too affecting to* „ *admit of an adequate deſcription; we therefore deſire that the guilty may be* „ *fortwith dismisſed from our ſervice, or deprived of our protection, if not* „ *in our ſervice.*" (*) En dit is alles wat deze menschlievende Directeuren, ooit over deze afgryslyke euveldaad door hare Dienaren begaan, geſchreven hebben; geen een van dezelven is 'er een haar over gekrenkt geworden, of over te regt geſteld.

(*) De Heer BECHER en MAHOMED RIZA KHAN beſchuldigen de Gomastahs (Agenten) van de Engelſche Regering, niet alleen van het opkoopen van al het graan, maar zelfs van het dwingen der arme Ryots (landlieden) om zelfs het zaad te verkoopen, dat zy voor den toekomenden oogst moeten zaaijen, veroorzakende hier door het onherſtelbaar bederf der rampzalige inborelingen, welker wanhopige klagten met ſtervende lippen uitgeboezemd gezegd worden, zoo verſchriklyk te zyn, dat het onmogelyk is 'er eene eigenaardige beſchryving van te geven. Wy begeeren dus, zoo 'er grond is voor deze betichting (†), dat de ſchuldigen van ſtonden aan uit onzen dienst verjaagd worden of van onze beſcherming beroofd, zoo zy zich in onzen dienst niet bevinden.
Groote God! zou men volgends dezen brief niet oordeelen, dat zy aan de ſchriklyke euveldaden hunner Agenten, ja aan den hongersnood zelven twyfelden, dat zy niet wisten, dat hunne bediénden in Bengalen eene Monopolie hadden tot ſtand gebragt van de dringendſte noodwendigheden des levens, eene Monopolie, waar van de Maatſchappy de openlyke inkomſten trok en 'er haar voordeel mede deed. En hoe ligt ſtappen zy over dezen vreeslyken moord henen, een moord dien geheel Engeland zich had behooren aantetrekken!

Aant. van den Schryver.

(†) „ Grond voor deze beſchuldiging!"

hunne taal kunnen verſtaan en hun vertrouwen weten te winnen, om hen over de wreedheden en vreeslyke onderdrukkingen der Engelſchen te hooren klagen. Men moet, gelyk ik, de gruweldaden van deze eilanders (in de landen van Indien, waar zy eene volſtrekte heerſchappy voeren) gezien hebben en bygewoond; en ik ben volkomen overtuigd, dat elk onpartydig en teergevoelig man, met my, zal moeten bekennen, dat, van alle Europeeſche Natien, zy lieden de onwaardigſten en minst geregtigde zyn, om het Evangelie onder de Heidenen te verkondigen. In boosheid en wreedheid, overtreffen zy nog verre de hedendaagſche Spanjaarden en Portugeezen in Amerika.

Eindelyk, ik heb, met FROSSARD, dien deugdzamen haat, die my ſtaag tegen de onderdrukkers bezielt, niet geheel kunnen intoomen, ik heb in deze Verhandeling de gelegenheid niet kunnen voorbygaan laten, om het ſnood gedrag der Europeanen, in die landen wonende, ten toon te ſtellen. Dit konde ik, in het beantwoorden der ſchoone vraag van het Godgeleerd Genootſchap, niet vermyden; dit vereischte myn onderwerp, dit was myn pligt. Mogelyk bewerkt het nog iets ten goede, — mogelyk kan het nog iets nuttigs te weeg brengen, tot verbetering der zeden van onze gindſche Medechristenen, tot verzachting der rampen die de arme Heidenen drukken, en tot verbreiding van het dierbaar Evangelie.

De-

Deze nu zyn de zwarigheden en hinderpalen, die de Zendelingen by de verschillende Heidensche Natien in de Indien ontmoeten, en die grootelyks of geheel de verbreiding of voortgang van het ware Christendom beletten.

En nu zullen wy tot de Zendelingen zelven overgaan, of wy by hen ook eenige oorzaken kunnen vinden, het zy in hun levensgedrag, of in hunnen aard en wyze van bekeeren, waarom de Christelyke Godsdienst in de verschillende Werelddeelen zoo weinig opgang maakt.

Men zoude byna gelooven moeten, dat naar de menigte der Apostelen, die, jaarlyks, van zoo vele Zendelings-genootschappen oost- en westwaarts afgevaardigd worden, en die als het ware gelyk dolende Ridders op avontuur uitgaan, het gansche Heidendom reeds zoo goed als bekeerd moest zyn, terwyl in het tegendeel, in spyt van alle hunne overdrevene en aanmoedigende berigten, de oogst in den wyngaard des Heeren zoo byzonder schraal is, ja, als men het met een onpartydig oog beziet, geheel niets beteekent.

De Zendelingen in het algemeen hebben een al te groot gevoelen van zich zelven en van hunne manier van onderrigten, dan dat zy daar omtrent eenig wantrouwen zouden voeden of veronderstellen, dat zy zich, voor een gedeelte, de vruchteloosheid van hunnen eigenen arbeid en de moeijelykheid en zwa-

righeden, die zy in het bekeeren der Heidenen ontmoeten, te wyten hebben; zy hebben zulk een vooroordeel (*) tegen deze Volken, dat zy niet eens de Europeanen, welker flechte levenswyze en wreede behandeling van de inwoners dezer landen tot de verydeling hunner pogingen, in het bevorderen van het Christendom, wel het allermeest bydragen, willen befchuldigen.

Neen! de fchuld moet men, volgens hen, alleen by de Heidenen zoeken. Deze Volken zeggen zy, liggen te zeer onder de magt des Duivels, dien zy aanbidden, geboeid; zy zyn in alle boosheden te diep ingewikkeld, en 'er te fterk aan verflaafd, dan dat het Woord des Zaligmakenden Evangeliums eenigen indruk op hen zoude kunnen maken.

Ik heb de ongegrondheid en valschheid van alle deze befchuldigingen, zoo ik vermeene, reeds genoegzaam wederlegd, en myne gezegden door de getuigenisfen van verfcheidene geloofwaardige Schryvers en

(*) De Franfchen hadden eenige Indianen door drank en andere ongeoorloofde middelen in hunne Volkplanting van Gujana weten te lokken, „ die zy tot den hardften en moeijelykften arbeid gebruikten. Wanhoop, „ ellende, flecht voedfel, het welk men fomtyds aan de beesten niet „ zoude gegeven hebben, deden hen eindelyk met vrouw en kinderen fneven. Zulk eene verkeerde handelwyze had tot haren grondflag het „ vooroordeel van de meeste blanken, die veronderftelden, dat deze Indianen eene foort van menfchen waren, ver beneden hen, en gefchikt „ om aan hun onderworpen te zyn." STEDMAN Reize naar Surinamen IVde Deel, Vde Hoofdftuk, pag. 284.

en Reizigers geſtaafd; ik zoude 'er nog veel meerdere kunnen byvoegen, indien ik niet vreesde deze Verhandeling te zeer uitterekken.

Het ontbreekt zoo zeer niet aan de leerlingen, als aan de onderwyzers. De laatſten hebben fouten en gebreken in hunne zeden, gedrag en leerwyze, die de voortplanting van het Christendom oneindig hinderlyker zyn, dan alle de gewaande ondeugden der Heidenen. Onder de Zendelingen der verſchillende ſecten bevinden zig geleerde, brave en godvruchtige mannen; echter is ver het grootſte gedeelte gansch niet geſchikt tot het ambt en beroep dat men hun heeft opgedragen. Wy willen dus den digten ſluier, die hen voor ons verbergt, afnemen, en deze fouten en gebreken openleggen, op dat men de waardige apostelen en goede herders van de onwaardigen moge onderſcheiden kunnen. En om dit te beter en met meerder gemak en zekerheid te doen, willen wy de Zendelingen onder twee algemeene claſſen brengen, te weten; Roomſchen en Proteſtanten. Van deze laatſten is 'er geene ſecte, die met grooter drift, en met meerder yver en volſtandigheid, het bekeeringswerk ter harte neemt, dan de zoogenaamde Hernhutters of Evangeliſche Broedergemeente, die zich, volgens haar eigen zeggen, daartoe wel degelyk van God geroepen waant; men vindt hunne Zendelingen overal, ja zelfs in landen, die door derzelver ligging, onvruchtbaarheid en on-

 gun-

gunstig climaat, alle andere clasfen van Zendelingen hebben afgeschrikt.

Wy zullen hier eene lyst der Etablisfementen van geloovige Heiden-gemeenten, aan de zending dezer Broeders hunnen oorsprong verschuldigd, zoo als zy die ons opgeven, invloeijen laten. Namelyk: In Groenland van Groenlanders; in Labrador van Eskimaux; in Noord Amerika van Indianen; in Zuid Amerika van Negerslaven, Vrye Negers en Indianen; op de Engelsche West Indische Eilanden, in Jamaica, Antigoa, St. Kitts en Barbados, als mede op de Deensche West Indische Eilanden St. Thomas, St. Crux, en St. Jan, van Negerslaven; op de Kaap de Goede Hoop van Hottentotten. Zy hebben ook in Guinea, Oost Indiën, en onder de Kalmukken, Zendelingsschappen opgeregt gehad, maar zyn daar in niet geslaagd; de meest bloeijende zyn tegenwoordig in Groenland, Antigoa, St. Kitts, en op de Deensche West Indische Eilanden St. Thomas, St. Crux, en St. Jan; men voege hier by eene groote menigte, die de vereenigde Staten van Amerika in hun midden hebben opgeregt, van waar zy gansche zwermen van Zendelingen op de Wilden of Indianen, die in de Bosschen wonen, als loslaten, om deze Natien te bekeeren, en, te gelyker tyd, te overreden van zich by elkaâr neder te zetten, op dat zy het woeste en onbebouwde land, waar van zy Amerikânen nog zoo vele millioenen akkers bezit-

ten

ten of zich toeëigenen (in ſtede van de Duitſche boeren, die men jaarlyks, ten dien einde, uit Europa laat komen) met ryst, tabak en andere producten, voor hun mogten bebouwen en beplanten.

Dewyl de Roomſche Zendelingen de oudſten en talrykſten in deze landen zyn, zullen wy hen ook den voorrang geven, en eerst met hun beginnen.

Velen hunner, uit Europa gaande, zyn in hunne levenswyze onberispelyk, en hun yver tot het bekeeren der Heidenen is onvervalscht en opregt; doch op de plaats hunner beſtemming aangeland zynde, verſlaauwt die yver langzamerhand; zy vinden te veel aantrekkelykheden, te vele gelegenheid om onbeſchroomd het goede des levens te genieten; de gemaklykheid om zich te verryken, is de klip, waar op de goede orde, de tucht en yver voor hun beroep, gemeenlyk ſchipbreuk lyden.

Aan onthoudingen van allerleien aard gewoon, aan eene ſoort van armoede en gedurige afhangelykheid, verliezen zy, zoo haast als zy in de Colonies zyn aangekomen, alle deugden aan hunnen ſtaat en beroep verknocht; dronken van vreugde en uitgelaten over de vryheid en het gemak dat zy eensklaps genieten, over den eerbied en onderwerping, die men hun beroont, maken zy 'er niet zelden een zeer kwaad gebruik van; geëerbiedigd, en byna aangebeden van het gemeen, dat noch het verſtand noch de ſtoutheid heeft, zich over hun gedrag

drag te ergeren, leven zy ongeſtraft in overvloed, luiheid en weelde. Men ziet deze voortyds zedige Monniken, weleer in grove py gekleed, nu met fyn linnen en ſtoffen bedekt, door Negerinnen, die jong en ſchoon zyn, bediend worden; een kok houden, en een rytuig, ten minſten een draagzetel voor hun gebruik hebben; en, met een woord alle de mogelyke gemakken en vermaken des levens genieten.

Het is dus geen wonder, dat de Kloosterlingen met zoo veel drifts als Zendelingen of Priesters naar de Coloniën trachten te mogen gaan; de arme Monnik, die vuriglyk zyn Provintiaal bid om naar de Indiën gezonden te worden, weet zeer wel, wat hy daar te wachten heeft; de yver, dien hy toont, is niet die voor de bekeering der Heidenen, het is de last van zyn orde en Klooster, daar hy zich van zoekt te ontſlaan.

Deze beſchryving van de levenswyze, en het gedrag der Zendelingen en Priesters van den Roomſchen Godsdienst in Oost- en West-Indiën, is niet overdreven; men moet die gezien hebben, in de Spaanſche, Portugeeſche en Franſche Coloniën, waar deze Natien het oppergebied hebben, voornamelyk in de twee eersten, om 'er over te kunnen oordeelen; ja! in die der Engelſchen en Hollanders zelfs, waar hunne magt zeer bepaald is.

In het kort, de Roomſche Zendelingen hebben, by-

byna door gansch Indiën, by alle weldenkenden de achting voor hun ſtaat en ambt vernietigd en bezwalkt. Eene ſchandelyke ſchraapzucht en inhaligheid is hunne gewone ondeugd; alleen met het voordeel, dat hun ambt hun verſchaft, zich bezig houdende, verwaarloozen zy de Indianen die het Christelyk geloof hebben aangenomen, en geven hun geene herderlyke onderrigtingen, of, zoo zy het doen, maken zy die weder krachtloos, door hunne ongeregdde levenswyze.

THOMAS GAGE, in zyne Reize naar Nieuw Spanjen, in het IIde Boek XXſte Hoofdſtuk bl. 172 zegt: „dat „de Priesters en Zendelingen in de Spaanſche West-„Indiën, voornamelyk die van Peru, de rykſten „zyn van alle andere Geestelyken in die landen; le-„vende als heeren en openlyk met kaarten en dob-„belſteenen ſpelende; en dat deze Monniken, zoo wel „als meest alle anderen, door het ganſche gewest, in „ſpyt van hunne gelofte van armoede, ſchatten ver-„zamelen, ja zelfs koopmanſchap dryven." En CAMPBELL, in zynen Tegenwoordigen Staat van Spaansch Amerika, zegt, IIde Boek, VIde Hoofdſtuk, bl. 117: „Om regt uit te ſpreken, de Geestlykheid is hier „onbetamelyk ryk, want zy bezit alles wat men in „een vry land het eigendom der onderdanen noemt." En op bladz. 119 voegt hy 'er by: „Belangende „de Spanjaarden, die zyn zeer onregtvaardig en „groote onderdrukkers, en, indien men hunne ei-

„ gene Schryvers gelooven mag, is hunne Geestelyk-
„ heid teffens byſter onkundig, ten hoogſten byge-
„ loovig, en zeer ergelyk van zeden."

Dat zy ergerlyk van zeden is, heb ik reeds aangetoond; en wat hunne onkunde en bygeloovigheid aanbelangt, men kan 'er zich geen denkbeeld van maken. Het is dus natuurlyk, dat hunne bekeerlingen niet beter zyn, dewyl zy, bovendien, nog hunne Heidenſche bygeloovigheden, by die der Roomſche Christenen aldaar voegen. In de *Voyages Interesſantes dans Differentes Colonies* pag. 391. vindt men hier over het volgende:

„ *Les Indiens ſoumis aux Espagnols ont tous reçu*
„ *le baptême, mais ce ſont de bien mauvais Chre-*
„ *tiens; leur plus grande ferveur confiste dans le Cul-*
„ *te qu'ils rendent aux Images, pour les quelles leur*
„ *venération est peu differente de l'Idolatrie. Comme*
„ *ils croijent confuſement à une vie à venir, on en-*
„ *terre avec eux, des Armes, des Habits, des Vi-*
„ *vres, que les curés Espagnols trouvent le moijen*
„ *de s'approprier: c'est pour quoi ils laisſent ſubſister*
„ *un pareil abus.*" (*) Wy

(*) De Indianen onder de heerſchappy der Spanjaarden zyn allen gedoopt, maar echter zeer ſlegte Christenen. De grootſte geestdrift hebben zy voor den dienst der beelden, waar voor zy eenen eerbied koesteren, die afgodiesch is. Daar zy duistere denkbeelden hebben van een toekomend leven, begraaft men nevens hen wapenen, klederen, levensmiddelen, waar van de Spaanſche geestelyken zich naderhand behendig weten meester te maken; reden waarom de laatſten zulk een misbruik door de vingeren zien.

Wy hebben nu gezien, dat het grootſte gedeelte der Roomsch Catholyke Zendelingen, die jaarlyks uit Europa by ganſche ſcharen naar de ſchriklyk geteisterde bewoners der nieuwe Wereld overſteken, noch in hunne zeden, noch in hunne levenswyze aan het beroep dat hun is toevertrouwd naar behooren voldoen, maar integendeel van de onkunde en onnoozelheid der Indianen een ſchandelyk misbruik maken, om zich te verryken.

Wy zullen nu eens zien welk ſoort van lieden de Protestantſche Zendelingen zyn, en hoe zy zich ginds gedragen. Die van de Broedergemeente zyn meest al van een ſtillen en deugdzamen wandel, welker zeden en gedrag volkomen met hunne Leer overeenſtemmen; men kan hen met grond nergens mede beſchuldigen, dan met een dweepachtigen yver, en een onbillyk en kwalyk geplaatst vooroordeel tegen al wat Heiden is: en dit maakt hen in ſommige opzigten tot de verbreiding van het ware Christendom, even zoo ongeſchikt, als het de Roomſchen wegens hun ergerlyk leven zyn.

Alhoewel 'er zich geſtudeerde lieden onder deze broeders Zendelingen bevinden, zyn 'er echter ook velen onder, die noch oefening, noch opvoeding gehad hebben, en geene de minste talenten of mensch- en wereldkennis bezitten, en welkèr ganſche apostoliſche bekwaamheid in niets dan in zingen en bidden beſtaat: en hoe kan dit ook an-

ders zyn, wanneer men bedenkt, uit welk ſoort van volk men deze verkondigers van Gods Woord onder de Heidenen ſomtyds pleegt te kiezen. (*)

Hier is 'er een, wiens geest getuigt, dat hy Heidenen moet bekeeren, en hy maakt 'er voor de Leden van een Genootſchap eene gewetens zaak uit, indien zy weigeren hem aantenemen, en hem zyne roeping niet te doen volgen.

Een tweede, die in alle ondeugd en buitenſpoorigheid heeft geleefd, komt door het een of ander natuurlyk toeval eensklaps tot inkeer, en nu, tot boete zyner zonden, gaat hy zynen overigen leeftyd aan het bekeeren der Heidenen toewyden, om daar door zynen ſchuld met God te vereffenen. Zoodanige lieden hebben, by vele Zendelings - genootſchappen, de voorkeur boven alle anderen, men merkt hen aan, als tweede Paulusſen.

Nog een ander wordt eensklaps verlicht; verbeeldt zich bekwaamheid tot het Predik - ampt te gevoelen, gelooft zelfs, op het laatst, dat hy van God is uitverkoren tot het gewigtig en roemvol beroep van Apostel.

Een ander dryft de nieuwsgierigheid aan, om zyn vaderland te verlaten, en, op kosten van deze of gene Societeit, vreemde landen te gaan bezien. Onder deze allen, zyn 'er weinigen met de ware Apostoliſche

(*) 't Geen de ſchryver hier nopens de wyze van Zendelings-aanſtelling begint aantemerken, ſchynt ons toe meer betrekkelyk te zyn tot de Protestantſche genootſchappen in 't algemeen, dan bepaaldelyk tot de Euangeliſche Broeder - gemeente.

ſche deugden begaafd; zy bezittten niet, die Christelyke inſchikkelykheid voor de gebreken van hunnen evenmensch; en, zoo als ik gezegd heb, zyn zy in 't algemeen, met de ſchadelykſte en, voor de bevordering van hun hoofdoogmerk, allernadeeligſte vooroordeelen tegen de Zwarten en Heidenen behebt. Van daar dat men, in alle hunne berigten, de Volken, onder welken zy zich nederzetten, als de afſchuwelykſte booswichten vindt afgemaald, als uitvaagſels der natuur, als monsters, als duivelsdienaars, en niet beter, ja zelfs ſlimmer, dan het redenlooze vee; men vindt nooit, dat zy de deugden, die dezer Natie eigen zyn, roemen; doch zoo haast hebben zy 'er niet eenigen gedoopt, of het zyn geloovigen, ja byna Heiligen; in een woord zy zullen nooit tot derzelver lof ſpreken zoo lang zy Heidenen zyn. Het is natuurlyk te begrypen, dat zy deze Volken met geen ander inzigt zoo vernederen en zoo haatlyk voorſtellen, dan om hunne bekwaamheid en overredingskracht in een zoo veel te helderer licht te plaatſen en te verheffen, en aan de wereld te toonen, dat zy in ſtaat zyn, om uit zulke woeste en booze menſchen, of domme en blinde Heidenen, zoo als zy hen noemen, voorbeeldige en deugdzame Christenen te kunnen vormen.

Myn oogmerk, by deze afbeelding, is in het minſte niet, om den eerwaardigen leeraarsſtand in verachting te brengen en dien op eene liefdelooze wyze

te beoordeelen. Neen in geenen deele, ik wilde eeniglyk te kennen geven, dat lieden, die men dus, zonder aanzien van ſtand, bekwaamheid of jaren onder Volken zendt, die ſomtyds tienmaal verſtandiger en geleerder zyn dan de Zendelingen zelven, en met welken dezen niet zelden verpligt zyn te redentwisten, waar by het voordeel niet altoos aan hunne zyde is (*), geene geestelyke veroveringen van aanbelang onder de Heidenen kunnen maken.

Buiten de opgenoemde zyn 'er nog eene menigte andere algemeene gebreken in de leerwyze en de inzetting byzonder van Zendelingen der Evangeliſche Broedergemeente, die uit de verkeerde begrippen en onkunde der Zenders derzelver oorſprong ontleenen; en oorzaak zyn, dat zy meestentyds het doelwit, dat zy beoogen van Heidenen te bekeeren, of geheel misſen, of 'er kwalyk in ſlagen.

In het eerst heeft men hen met alle de verborheden van onzen Godsdienst bekend willen maken, als het genade-verbond, de zoen-verdienste enz. die

(*) ZIEGENBALG, de eerſte Zendeling naar Tranquebaar, over de moeljelykheid, om de Malabaarſche Heidenen, van de uitmuntenheid van onzen Godsdienst, boven den hunnen te overtuigen, ſprekende, zegt onder anderen: „ En zulk eene wysheid kan ons de Logica of Metaphiſica niet geven, „ maar alleen God. Hier om hebben de genen, die met zulke Heidenen zul„ len omgaan, zich tot een ſtand van leven te bevlytigen, waar in de Drie„ eenige God met hun gemeenſchap kan hebben, en hen ſtondelyk dat „ geen leeren wat en hoe zy ſpreken zullen." *Gedenkſchriften van het Nederlandsch Genootſchap van Zendelingſchap pag.* 145.

die zy deze Volken met verwarde omſchryvingen zochten te doen begrypen, in talen daar zy zeer weinig van verſtaan, en die buitendien zeer arm van woorden zyn, als by voorbeeld die der Hottentotten en het Neger Engelsch; dit deden zy dus meest door tolken; men kan zich verbeelden, welke eene moeite, welke eene wartaal en herhaling, dit moest geven, eer zulk een tolk, en naderhand de bekeerling, zich een flaauw, en meest altyd verkeerd denkbeeld van deze verborgenheden konde maken.

Toen zy zagen, dat deze manier niet wilde gelukken, vervielen zy weder tot een ander uiterſte, namelyk dat van de harten der genen die zy willen bekeeren, door droefheid of ſchrik te ontroeren en te verpletteren. Zonder deze arme ſchepſels eerst eenig gezond denkbeeld van den Christelyken Godsdienst te geven, predikt men hun nu het lyden van Christus, in de beklaaglykſte en jammerende toonen en uitdrukkingen, of men dondert, en werpt met verdoemenis, hel en duivel, op eene verſchrikkelyke wyze om zich henen (*). Ja in ſchrik-predikatien vinden zy hun grootſte vermaak, en beroemen zich op de akelige indrukſelen die zy op de arme onnoozele menſchen maken; zy verheugen zich als zy hen daar door den doodsangst op het lyf kunnen jagen. CRANTZ, in zyne Beſchryving van Groenland IIIde Deel pag. 275, zegt 'er het volgende

(*) Dit noemen zy: Iemand op eene regt Evangeliſche wyze aantasten.

de van: „ Het heeft my menigmaal een fchrik aangejaagd, wanneer ik zag, hoe velen 'er dermate door
„ aangegrepen wierden, dat zy, als het gejaagde en
„ benaauwde wild, trilden en beefden, brieschten en
„ bliezen als een zieke, nu aan den rok, dan aan
„ de laarzen plukten, om de ongerustheid van hun
„ hart te verzachten, en zoo dra de predikatie ge-
„ eindigd was, zoo fchielyk als zy maar konden,
„ weg liepen, ten einde alle gelegenheid tot eene
„ nadere toepasfing op het gemoed te ontwyken."

Zy hadden die arme menfchen, met hunne fchrikpredikatien, zulken angst op het lyf gejaagd, dat eene groote Hongersnood, die 'er toen in dat land woedde, hen niet kon bewegen om die aantehooren. CRANTZ Historie van Groenland IIde Deel, pag. 256. fchryft: „ In eenen Hongersnood kwamen
„ Wilden by de Zendelingen om fpys, en als men
„ hen vroeg: waarom zy niet, om van gebrek bevryd
„ te zyn, zich bekeerden? antwoordden zy: Wy
„ wilden ons wel bekeeren, indien het maar niet te
„ zwaar was. Velen liepen terftond henen, zoo dra
„ men hun van den Heiland begon te fpreken, en
„ wachtten zich zoo zorgvuldig van niet in onge-
„ rustheid van gemoed te geraken, als zich een
„ vreesachtig mensch ooit voor eene befmettelyke
„ ziekte of tovery wachten kon."

Eene andere oorzaak van den afkeer, dien zy in de Heidenen voor onzen Godsdienst verwekken, is

hun-

hunne kwalyk geplaatste gestrengheid en naauwgezetheid. De Negers, Hottentotten, Indianen en Groenlanders zyn groote liefhebbers van dansen, van worstelen, springen en andere ligchaams oefeningen; dit alles moeten zy, zoo dra zy tot den Doop zyn overgehaald, laten varen en opgeven (*); wie by onze Zendelingen een Christen wil genoemd worden, moet zich van de wereldsche vermaken, al zyn zy nog zoo onschuldig, spenen; zonder inzigt voor volken, landen, gewoonten en gebruiken wordt hun dit alles belet; het hoofd te laten hangen, en de wereld te verloochenen, dit noemen zy een Christen te zyn. Is dan het dansen eene zoo verschrikkelyke zonde in de oogen der Zendelingen? Waarom zyn zy dan zoo onverschillig omtrent de Maskeraden en dagelyksche danspartyen der Europeanen, in deze en gindsche landen? of is het dansen van een blank Christen onzondiger, dan dat van eenen Zwarten of Heiden? (*)

Men voege hier nog by het vooroordeel, dat deze Zendelingen, zoo wel als de meeste menschen in Europa, hebben, tegen al wat Heiden is, en met hun in verwe der huid verschilt, dat ongegrond en on-

(*) CRANTZ Historie van Groenland, IIde Deel, pag. 287.

(†) *Dans un Etat policé, la danse et le chant sont deux arts; mais au fond des forêts, ce sont des signes naturels de la concorde, de l'amitié, de la tendresse et du plaisir.* VAILLANT *Premier Voyage en Afrique, Tome III, pag. 77.*

onregtvaardig vooroordeel, dat uit onkunde en valsche berigten voortspruit, en aan het welke vele Zendelings-Societeiten hun aanwezen verschuldigd zyn; dat laag en schandelyk vooroordeel, aan het welke men de meeste rampen, die deze volken drukken, moet wyten, dat elk anders teerhartig mensch ongevoelig voor hun lyden en beklagenswaardigen staat maakt, en doet gelooven, dat zy het medelyden onwaardig zyn, en de menschlievendheid aan hun kwalyk besteed en verkeerd geplaatst is.

O Menschlievendheid! eerste der deugden, en mogelyk de eenigste; want alle andere hebben ons eigen welzyn en geluk ten doel; indien men deze deugd naar behooren oefende, indien zy met meerder nadruk en buiten uitzondering van de eene of andere Natie alom wierd gepredikt, en de harten der kinderen ingeprent; alle vooroordeelen van Godsdienst, van verwe der huid, van volken tegens volken, zouden, zoo niet verdwynen, ten minsten onschadelyk gemaakt, en beperkt worden.

Ook kan men als eene der voornaamste oorzaken van den tragen gang van het bekeeringswerk, onder de Heidenen, aanmerken de algemeene ongevoeligheid en onverschilligheid der Zendelingen (van die der Protestantsche geloofs-belydenis in het byzonder) omtrent den tydlyken en ligchaamlyken toestand hunner bekeerelingen. Derzelver kwellingen en lyden schynen hun geheel niet aantegaan of te treffen;

ſen; zy laten, zoo als zy zelven zeggen, aan de ſtrafoefeningen die men den armen Negers aandoet, den vryen loop, al zyn zy menigmaal zeer hard; zy zullen daar in geen woord ten beste ſpreken; hunne ſchrikpredikatien, hunne bedreigingen van helle en eeuwige verdoemenis, donderen zy alleen tegen de arme onſchuldige Heidenen uit; de Europeanen, die deze gewesten met de ongehoordſte euveldaden en booshedden bedekken, en zich in de ſchandelyſte buitenſporigheden verloopen, laten zy ongemoeid, en durven zich tegen hun niet verzetten; zy wachten zich wel van in hunne, met bybel ſpreuken en texten gevulde, berigten, over het nadeel dat zy, door derzelver gedrag, aan de verbreiding van den Christelyken Godsdienst veroorzaken, te klagen; en zoo zy het nog ſomwylen doen, is het maar ter loops, en onder bedekte aanduidingen.

Alhoewel ik door deze geheele Verhandeling, waar het te pas kwam, eene menigte gebreken in hunne leerwyze, gewoonten en manier van onderwyzen, heb aangehaald, zyn 'er echter nog verſcheidene, die mede niet weinig tot ergernis en hinderpalen verſtrekken.

Onder anderen, hunne al te menigvuldige Godsdienstoefeningen. Zy maken, door hun onophoudelyk bidden en zingen, (*) van den Godsdienst eene ſlaafſche

(*) CRANTZ Historie van Groenland, IIde Deel pag. 59.

ſche taak, zy ſchrikken de Heidenen af, door de menigvuldige pligten die zy hun terſtond willen opleggen, in ſtede van den Godsdienst ligt en in eene aanminnige bevalligheid voorteſtellen. Hun droefgeestig gelaat, hunne aangenomene ernſtigheid, komt met het onbekommerd en vrolyk hart der Indianen of andere Wilden niet overeen. Kunnen hunne ſedenvoeringen, met eene treurige en ſlepende ſtemme uitgeſproken, eenigen anderen indruk op het gemoed dezer Volken maken, dan die van angst en verveling? Wanneer zy hen met de pynen der helle dreigen, of hen onophoudelyk van het Lammetje, de Heilige Engelen, het kusſen der bruid en diergelyke uitdrukkingen voorpraten, (het welk hen, by de Groenlanders, den naam van Suarangoak (Lammetje) dien zy hun geven, heeft doen verkrygen). CRANTZ Historie van Groenland IIIde Deel pag. 37.) kan men dan verwachten, dat zy eenigen opgang zullen maken by menſchen, die van dat alles niets rooſjen?"

Dus hebben wy, in deze Verhandeling, de Zendelingen in hunne verſcheidene Misſies opgezocht, en den toeſtand van de meeste dezer Zendelingſchappen zeer verſchillende gevonden met het denkbeeld, dat men 'er zich over het algemeen in Europa van vormt, en gansch niet overeenkomende, met de aanmoedigende berigten, die wy jaarlyks van hunne werkzaamheden ontvangen.

Wy hebben gezien, dat niet alle deze Misſies uit eene

eene zuivere bron hunnen oorſprong nemen, maar dat vele, ja wel de meeste de heersch - en veroverings - zucht, of wel het eigenbelang, ten grondſlag hebben.

Het groote doeleinde dat men heeft, in de Slaven onzen Godsdienst te doen omhelzen, is, naar myn gevoelen, om hun geduld en onderwerping inteboezemen, op dat zy hunne rechtvaardige wraak aan de tiranniſche planters niet mogten uitoefenen, en dezen, onbevreesd voor dolk of vergif, in hunne barbaarſche behandeling ten opzigte van deze elendige menſchen, gerust kunnen voortgaan.

De Indianen of Wilden van Amerika moeten Christenen worden, op dat zy, hunne bosſchen en vryheid vaarwel zeggende, gebruikt kunnen worden, in ſtede van ſlaven die veel gelds kosten, of om hen de groote ſtreken woest land, die men nog heeft, te laten bebouwen. Voor de Colonisten te arbeiden, of dezelve, op de een of andere wyze, van voordeel te zyn, ziet daar de groote zaak die men op het oog heeft. Wat men met de Hottentotten, Hindous en Malabaren voor heeft, is my onmogelyk te begrypen. Zy zullen, om verſcheidene, door my in deze verhandeling aangehaalde redenen, noch onzen Godsdienst aannemen, noch zal men iets met hun kunnen uitrigten dat tot voordeel van hunne blanke meesters zoude kunnen ſtrekken, ten zy men de eerstgenoemden tot ſlaven naar de West

Indien wilde zenden; doch ik kan niet denken, dat dit aan de verwachting zoude beantwoorden; de Misfie by de Hindous zal eerlang het zelfde lot als die van Tranquebaar hebben. Deze evengenoemde Natie heeft met de Malabaren een en denzelfden Godsdienst.

Het Tranquebaarfche Zendelingfchap heeft men in het jaar 1796 opgebroken, na dat het honderd jaren beftaan had. En had men in al dien tyd nog geene Christenen genoeg onder de Heidenen konnen maken, om het der moeite waardig te oordeelen om het aan te houden? En zo zy 'er al eenigen gemaakt hebben, wat moet 'er nu van deze Christenen worden en van die der andere Misfies die de Zendelingen eensklaps weder verlaten? Niet dan ongelukkige menfchen! veel ongelukkiger dan zy te voren waren, eer zy het Christendom hadden aangenomen.

Door Christenen te worden, hebben zy in het geheel of ten deele alle banden met hunne Natie gebroken; hunne vorige levenswyze verlaten, en zich hunne ongedoopte landgenooten tot vyanden gemaakt. Zy hebben geene middelen om hunne vorige handtering, als visfchen, jagen, veehoeden enz. weder te beginnen, of zy worden 'er, door hunne nog Heidenfche Natie, in belet en verhinderd, ook hebben zy 'er alle handigheid en wetenfchap, die 'er toe vereischt wordt, van verleerd. Men kan hen even als zekere dieren of vogels aanmerken, die, wanneer

zy

zy door menschen gevangen, en eenen geruimen tyd in een hok of kooi opgesloten geweest zynde, door toeval hunne vryheid eensklaps weder verkrygen, onkundig, op wat wyze en waar, hun onderhoud meer te zoeken, van honger moeten vergaan, of door hun eigen wild geslacht verscheurd worden.

Wegens eene opterigtene Missie in Otahitié en andere Zuid-Zee-Eilanden, heb ik my reeds verklaard; het ware doel dat de Engelschen met deze geestlyke expeditie beöogen, zal zich haast ontwikkelen.

'Er zyn nog verscheidene Zendelingschappen door de zoogenaamde Hernhutters of Evangelische Broedergemeente opgerigt waar van ik in deze Verhandeling niet gesproken heb, uit vreeze, dat het dezelve te zeer zoude doen uitdyen; ook zoude al het geen ik 'er van konde zeggen, niet dan eene herhaling zyn der gebreken en der verkeerde handelwyze, die in de andere Zendelingschappen plaats hebben. Over die van Groenland in het byzonder, zoude ik veel kunnen zeggen: de arme Groenlanders hebben over het algemeen groote redenen, om zich over de Deensche Zendelingen te beklagen. Sedert derzelver aankomst in dat land, is de Groenlandsche Natie, die men op 30,000 menschen rekende, tot op 20,000, en dus ⅓ verminderd, en dat in den korten tyd van 16 jaren, of van 1730, tot 1746. En dit groot verlies van Inwoners in een zoo schaarsch

be-

bevolkt land, moet men voornamelyk aan deze Zendelingen wyten; zy hebben 'er niets dan ziekten, hongersnood en armoede gebragt;

In het jaar 1733. bragten zy 'er de kinderziekte, (*) die eene vreeslyke verwoesting onder deze arme menschen aanregtte. Zy hadden noodig geoordeeld om (even als wy van den Eerwaarden KICHERER met zyne 3 Hottentotten gezien hebben) met zes bekeerde Groenlanders naar Koppenhagen en andere plaatsen in Denemarken te reizen, om te toonen, dat het geld der contribuanten tot deze missie niet kwalyk besteed was, en om nieuwen aan te werven. Van deze zes waren 'er vier op de reize gestorven, en de twee anderen, ook ziek zynde, wierden in haast weder terug gezonden, zynde een jonge en een meisje, welk laatste op den terugtogt mede stierf; en de jonge, de kinderziekte onder de leden hebbende, stak het gansche land aan. De Groenlanders, van een zeer heet gestil zynde, leden in deze ziekte de yslykste smerten; weinigen beleefden den 8den dag, sommigen staken zich dood, of wierpen zich in zee, om het einde hunner pynen te bevorderen. Aanstekende ziekten (†) heerschen 'er buiten dien jaarlyks in de plaatsen van hunne Missies, die telkens een groot gedeelte van hunne be-

(*) CRANTZ Historie van Groenland. IIde Deel, Vde boek pag. 21.

(†) CRANTZ Beschryving of Historie van Groenland, IIIde Deel, pag. 37, 95. 76.

bekeerlingen wegflepen. Men verbiedt hen hun visch, traan, fpek, vellen en andere goederen aan vreemde Natien te verkopen: CRANTZ Historie van Groenland, IIIde Deel, Xde Boek, bl. 302. In een woord de ganfche Groenlandfche Misfie is met mercantile oogmerken opgerigt, en om de Handel-Maatfchappy te Kopenhagen te bevoordeelen, en haar den uitfluitenden handel met de Groenlanders te verfchaffen. En dus heeft ook hier, gelyk in meest alle andere Zendelingfchappen; het eigenbelang zich, onder het masker van Godsdienst, nedergezet.

*

BESLUIT.

Ziet daar, Geachte Lezers! eene, naar myn oordeel, zakelyke beantwoording der door het Godgeleerd Genootſchap voorgeſtelde vraag.

Ik heb in deze Verhandeling aangetoond, dat de Roomſche Zendelingen, van vorige eeuwen, een onuitwischbare vlek, door hunne wreedheid en woedenden Religie-yver, op den Christelyken Godsdienst hebben geworpen, en denzelven hatelyk en verachtlyk hebben gemaakt, en dat ver het grootſte gedeelte der tegenwoordige Zendelingen van deze geloofsbelydenisſe, door hun onwaardig en losbandig gedrag, dien nog geſtadig onteert. De getuigenisſen van den Bisſchop LAS CAZAS en THOMAS GAGE, beiden Zendelingen in de Spaanſche West-Indiën, dacht ik genoegzaam te zyn, om deze beſchuldiging, meest al op eigene ondervinding berustende, te ſtaven.

Wat onze Protestantſche Zendelingen betreft, derzelver feilen en gebreken heb ik mede onbewimpeld bloot gelegd.

Hun-

Hunne onkunde in de zeden, gewoonten en Godsdienst der Volken, die zy willen bekeeren, hun vooroordeel tegen al wat Heiden is, hunne dweepachtige Religie-yver, en naauwgezetheid omtrent hunne bekeerlingen, hun onophoudelyk bidden en zingen, hunne ongevoeligheid en onverschilligheid omtrent het tydlyke lot van hunne bekeerlingen, hunne schrikpredikatien, en bedreigingen met hel, duivel en verdoemenis, en meerdere diergelyke verkeerde handel- en leerwyzen, die hunne pogingen en arbeid onder de Heidenen tot een groot beletsel verstrekken of vruchteloos maken; dat alles meen ik duidelyk genoeg aangetoond te hebben.

Ik heb de voornaamste zwarigheden, waar mede zy in het bekeerings werk te worstelen hebben, aangewezen. Onoverkomelyke zwarigheden, by sommige Heidensche Natien, welker gebruiken, wetten en zeden zoo ten eenenmale met de onzen strydig zyn, dat die hun de aanneming van onzen Godsdienst volstrekt onmogelyk maken. Onoverkomelyke hinderpalen, waar tegen al hun yver niets vermag, en die hunne meest overtuigende redeneringen, de onwederspreekelykste bewyzen, die zy van de uitmuntendheid hunner leere kunnen bybrengen, logenachtig of krachteloos by de Heidenen maken: en deze hinderpalen zyn de, met den Godsdienst, dien zy zoeken voortteplanten, zoo zeer strydige levenswyze en gedragingen der Europeanen in die afgelegene gewesten.

Ik heb deze Europeanen en Colonisten niet gefpaard, en hun gedrag en handelwyze met fterke kleuren afgemaald, echter ben ik by my zelven volkomen overtuigd, dat ik hen niet valfchelyk befchuldigd heb; en ik verklaar voor God en de geheele wereld, met den Bisfchop LAS CAZAS, dat, wat ik van hun gezegd heb, niet het duizendfte gedeelte is, wat van hun konde gezegd worden.

Ik heb verder door deze geheele Verhandeling myn gevoelen met vele bewyzen bekrachtigd, en zoo wel door de getuigenisfen van geloofwaardige Schryvers, als door myne eigene waarnemingen, vermeen ik genoegzaam en voldoende te hebben aangetoond, dat de Heidenen, door het aannemen van den Christelyken Godsdienst, het zy van de Roomfche of Proteftantfche geloofsbelydenis, tot nog toe, noch in hun tydlyk, noch tot hun eeuwig welzyn, eenig nut of voordeel hebben ontvangen; dat zy 'er niet te minder om onderdrukt en gekweld worden, ja, dat hun overgang tot het Christendom, den haat en de verachting, die de gindfche Europeanen voor hun hebben, nog vermeerdert; dat deze zoogenaamde bekeerde Heidenen niets Christelyks aan zich hebben dan den doop, en meestal, in hunne zeden veel eer erger, dan beter, worden, door dien zy hunne Nationale deugden verliezen, en daarentegen alle de ondeugden der Christenen, alle hunne behoeften deelachtig worden; dat men met deze be-

bekeering, de ſlaverny of dienstbaarheid der nog vrye Indiſche Volken bedoelt of dat het die tot een gevolg heeft; dat deze bekeerings-zucht, welke, ſedert de ontdekking der Nieuwe Wereld tot heden toe, met afwisſelenden yver, en met verſchillende oogmerken wordt aangekweekt, noch de verheerlyking van God, noch de verbreiding van het ware Christendom, noch de verbetering der zeden van deze Heidenen, ooit te weeg heeft gebragt, of zal teweeg brengen; dat zy de verſchriklykſte rampen heeft veroorzaakt, en den Christelyken naam en Godsdienst met eene eeuwige ſchandvlek bezoedeld; in een woord, dat, wanneer men onpartydig het voor- of nadeel, 't welk de zucht om Heidenen te bekeeren aan deze Volken heeft toegebragt, wilde nagaan, men vinden zoude dat zy groote reden hebben, om zich over ons te beklagen.

Ik vlei my den zin der door het Godgeleerd Genootſchap voorgeſtelde ſchoone en nuttige vraag wel te hebben begrepen en, beantwoord; en, om nog meerder lichts op de verrigtingen der Zendelingen te ſpreiden, heb ik in deze Verhandeling eenige brieven van hunne verſchillende Misſies gevoegd en myne aanmerkingen op dezelve gemaakt.

Ik heb met voordacht een groot aantal voorbeelden, gevallen, en bewyzen verzwegen, die zeker niet tot aanmoediging ſtrekken om meerdere Zendelingſchap-

pen opterigten. Ik heb, de misſlagen en gebreken der Zendelingen blootleggende, geen ander doel gehad, dan om hen en de Zendelings-genootſchappen opmerkzaam op dezelve te maken. Het geen ik daar van gezegd heb, is uit eigene ondervinding, geloofwaardige en onzydige ſchryvers, en zelfs uit hunne eigene brieven en berigten, getrokken. Ik had veel meer kunnen zeggen, zoo ik niet had gevreesd, van te worden aangezien, als iemand die een volſlagen vyand van alle Zendelingen was, en deze gelegenheid waarnam, om het vermaak te hebben van hen te hekelen en te lasteren, en het pryzenswaardig doeleinde, waar toe men hen geſchikt heeft, in een verachtlyk en belagchelyk licht te ſtellen, ja dat ik ſnood genoeg was, om door dit geſchrift, ware het mogelyk, tot de vernietiging der Zendelings-genootſchappen en van het ganſche bekeerings-werk der Heidenen bytedragen.

Verre van daar, de bevordering en verbreiding des geloofs gaat my zeer ter harte, en wordt ook zeker alleen bedoeld in deze opgegevene vrage.

Niemand kan met meerder opregtheid, met meerder yver dan ik, het geluk en het welzyn van deze onderdrukte en beklagenswaardige Volken wenſchen; niemand kan vuriger dan ik verlangen, dat zy in rust en vrede, in vryheid en in het veilig bezit van hunnen eigendom, mogen leven, en dat een onverbrekelyke vriendſchap ons aan hen verbinde, en wy

hen

hen, door het aannemen van onzen Godsdienst, als onze broeders en deelgenooten van de beloften des Evangeliums mogen aanmerken.

Doch, zoo lang wy, met vooroordeel bezield, verachtelyk op alle de zulken, welken met ons in de verwe der huid verschillen, en minder kennis en wetenschap bezitten dan wy, nederzien; zoo lang wy nog, door heerschzucht en gouddorst gedreven, niet ophouden van te veroveren, te plunderen, en te onderdrukken; in het kort, zoo lang wy niet zelven de leerstellingen van den Godsdienst, dien wy hen willen doen aannemen, betrachten en opvolgen; zoo lang is 'er geene de minste nadering en overeenkomst van zeden en Godsdienst tusschen hen en ons te wachten.

Deze zucht om Heidenen tot het Christendom overtebrengen, die onder de Protestanten zoo algemeen begint te worden, en die de Evangelische Broeder-gemeente op alle mogelyke wyze zoekt aantekweeken, zal echter eerlang van zelf weder verflaauwen en uitdooven, niettegenstaande zy door den yver der Zendelings-genootschappen, door staatkunde, heerschzucht, eigenbelang, opgesmukte en aanmoedigende berigten der Zendelingen enz: gestadig nieuw voedsel krygt. Men zal eindelyk beginnen intezien, dat, zonder eene geheele omkeering in het gedrag en de levenswyze der Europeanen en Colonisten, in die landen (het geen volstrekt onmogelyk

is,

is, en nooit zal gebeuren) zonder dat men de Negers en Indianen in hunne natuurlyke regten weder herstelt; het geen evenmin zal geschieden; het ware Christendom nooit by de Heidenen kan of zal veld winnen of stand grypen.

De Zendelings-genootschappen, wanneer zy, na alle mogelyke pogingen, na het verspillen van verbazende sommen (die, in het voorbygaan zy het gezegd, vry nuttiger hadden kunnen besteed worden) zullen bevinden, dat zy, in hunne godvruchtige wenschen, om de Heidenen met het zaligmakende Evangelie bekend te maken, niet kunnen slagen, en hun goed voornemen niet aan hunne verwachting beantwoordt; zullen eindelyk, de ware en voornaamste oorzaak van dezen tegenspoed, en het mislukken van hunne ondernemingen beseffende, zich eene spreuk van Voltaire herinneren, die ik voor deze Verhandeling tot myn Motto zal kiezen, en waar mede ik dezelve zal besluiten:

IL EST DIFFICILE DE SERVIR UN DIEU QU'ON NE CONNAIT PAS, PLUS DIFFICILE ENCORE D'AIMER LE DIEU DE SES TYRANS.

✱